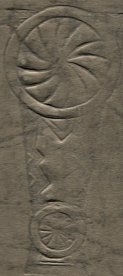

114
1962/2

საქართველოს
ბიბლიოთეკა

მეათეობი

12

1

9

6

2

119
1962/5

გნეოთოგია

ქოველთვიური ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

წელიწადი 39-ე

№ 12

დეკემბერი, 1962 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწიგნობის კავშირის ორგანო

შინაარსი

879
 879
 879

გიორგი ლეონიძე — ლექსები	3
არჩილ ხულაყაური — ხიდი, მოთხრობა	5
ლადო მრეღაშვილი — ყაბახი, რომანი, გაგრძელება	24
გრიგოლ ცაცხლაძე — ლექსები	50
ოთარ ჩხეიძე — აბაღლის ღამეს, ეტიუდი	51
ბაკრატ შინკუბა — სამი ლექსი, თარგმანი კარლო კალაძისა	56
ლევან გოთუა — ცხოვრება იწყება წყალდიდობით, მოთხრობა, დასასრული	58
იროდიონ ქავთარაძე — ნალიდე, მოთხრობა	78
რობერტ ფროსტი — ლექსები, თარგმანი ინგლისურიდან ზვიად გამსახურდიასი	86
ქონ სტიინბეკი — ზამთარი ჩვენი მღელვარებისა, რომანი, გაგრძელება, თარგმანი ინგლისურიდან ვახტანგ ქელიძისა	89
ჯანსუღ ჩარკვიანი — მე რაღ მარუხებს იგი შენა ხარ, ლირიკული პოემა	107
გიორგი ლაბაძე — დედა, მოთხრობა	111
ზუბა გავუა — ლექსები	114
თამარ ჭავჭავაძე — ჩემს თაობას, ლექსი	115
კ. ვახაძე — გარსია, მოთხრობა	117

პრიბია და პუბლიცისტიკა

გრიგოლ ბრეგაძე — ე. ი. ლენინი — სოციალისტური მრავალეროვანი სახელმწიფოს ფუძემდებელი	121
გურამ კანკავა — ახალგაზრდა მწერალთა თათბირისათვის	125
თამაზ ტილაძე — მარტვი მე ჩემი გაზაფხული...	136
თენგიზ ბუაჩიძე — ლევ ტოლსტოი, დასასრული	140
გრიგოლ ზერხუელი — ლადო ასათიანის ლირიკა	149
გურამ ბათიაშვილი — თანამედროვე თურქული პოეზია	156

(იხ. მე-3 გვ.)

საზოგადოებრივი აზრის ისტორიიდან

ფ. სურგულაძე — მე-18 საუკუნის რუსეთისა და საქართველოს ურთიერთობის შესახებ 160
შოთა ხანთაძე — ქართული პოლიტიკური აზროვნება XVIII—XIX საუკუნეთა მიჯნაზე 163

საქართველო
საზოგადოებრივი აზრი

წარსულიდან

ფილაზე გოგიჩაიშვილი — ორი ეპიზოდი ილია ჭავჭავაძისა და ჩემი ნაცნობობის დროიდან . 170

წიგნების მიმოხილვა

კობე ფაღავა — „ვისრამიანის“ ახალი გამოცემა	180
სარგის ცაიშვილი — ბესიკ გაბაშვილის თხზულებათა აკადემიური გამოცემა	183
ბენაიონ ზარანაული — „მტკერის პირას გათეთრებული „კაცები“	185
ფურნალ „მნათობის“ 1982 წლის ნომრების შეინაარსე	187
ახალი წიგნები	192

„მნათობის“ ამ ნომერში გამოქვეყნებული მასალის დიდი ნაწილი მიძღვნილია ახალგაზრდა მწერლების საკავშირო თათბირისადმი.

რედაქტორი: გრიგოლ აბაშიძე

პ/მგ. მდივანი: ვ. წულუკიძე

ს ა რ ე დ ა ქ ც ი ო კ ო ლ ე გ ი ა :

- დ. ბენაშვილი, თ. ბუაჩიძე, დ. ვამეზარდაშვილი, გ. მარგველაშვილი,
- ე. მალრაძე, ბ. ულენტი, ა. ქუთათელი, ხ. შანშიაშვილი.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, ლენინის ქ., № 63. ტელეფონი 7-13-42; 7-11-66.

ბელოწერილია დსაბეჭდად 20/XII-62. ქალაქის ზომა 70 X 108. ანაწყოების ზომა 7 1/4 X 12 1/2
ფიზიკურ ფორმათა რაოდენობა 12, პირობით ფორმათა რაოდენობა 16. უე 09360
ტირაჟი 6000 შეკვეთა № 2160

საქ. კვ ც-ის გამოცემლობა „კომუნისტის“ სტამბა № 1, თბილისი, ლენინის ქ. № 14.
Издательство ЦК КП Грузии, типография № 1, Тбилиси, ул. Ленина № 14.

გიორგი ღონიძე

ხვალინდელ ღღეთა მარგალიტშია!

ჩემი საჭმე და ჩემი ლექსები,
ჩემი თაობის ანგარიშია!
მამულისათვის თუ ვიღაცები,
დღე—უსიმღეროდ არ გამიშვია!

დღე არ ვიცოდით ჩვენ უშრომელი,
ჩვენი შრომილი—მაგალითია!
ჰა, ოფელი მკლავზე შეუშრობელი,
ხვალინდელ დღეთა მარგალიტშია!

გაუფრენელი მერცხალი და გაუფრენილი სიცოცხლე

მებრალემა და მეწყალვის,
საცოდავია, იცოდე,—
გაუფრენელი მერცხალი
და გაფრენილი სიცოცხლე!

ჩამორჩენილი მერცხალი,
ვერ ჩატრინდება ინდოეთს...
თუ გადაიმსხვრა ლერწამი,
სიმღერას ვინდა ინდომებს?

სიცოცხლე არი სიცეცხლე,
ჩაქრა, წაგშალეს ცარცივით.

წამსაც კი. ვერსად ისესხებ,
თუ ვაგოფრინდა არწივი.

დრო არის გადამრეკხავი,
მისი, რაც იწვეის მარადღე!
გაუფრენელი მერცხალი,
ვერა, ვერ დაკამარავდეს...

მისთვის სიტყვა ვთქვი, მე ცხარი:
ვაი, ნაცარში იცოცეხს,—
გაუფრენელი მერცხალი
და გაფრენილი სიცოცხლე!

ნაძვის წიწვებს სწიწკნის წვიმა

მებურება ნისლის სისქე,
მთაზე ვდგევერ,
მწვერვალს სცივია...
და შორს, გაღმა ბორჯომისკენ,
ნაძვის წიწვებს
სწიწკნის წვიმა...

ვინ სწვიმს ცრემლად,
გულს ვინ მიხაკს.
როგორც ძერა ამირანის?
დე, ტენარში სწვიმდეს მიხაკს

მარგალიტით,
არ ვინანი!

გზა შეკრული მაქვს შენამდე,
ნისლის ხუნდით, წვიმის თოკით;
შენთან ვგზავნი თეთრ შევარდენს,
შენსკენ შორბის ირმის ჯოგი.

შენთან წერილს ვატან წვიმას,
ჩემს უსტარს სწერს
ლაბა-ლუპით.—
მაწაწინა მდრგანია,

დიდის ცრემლით,
სავეს უბით.

მე კი ვდგევარ შენს ნათელში,
შევივროს,
წვიმა რისთვის სტირის,

შენი შუქი თუ მდევს მთებში,
როგორც სევდა მონადირის,
იბინდება და მწამს, რომ ხელს
ციხარტყელის ფრთით გადმოხვალ...

ზაფხულივით შესცვლი ამ ტყეს,
ზედ რომ ნისლი ბალღამს ანთხევს...

ღამე ფშავში

გაკვირვებული ჩემი წანწალით,
შავად მომცქერის კლდე უბილიკო,
ღით გაქცეული ფშავის წაწალი,
შზე სადღაც, გორზე გაბუტულიყო.

ტყე ირბნოდა ყვითელ დროშითა,
ვიღაც ნაღარით უხმობდა ლაშქარს,
სული ქარისა ერთად გვლოზნიდა
ლაშარ-ღელეში მცეცა და ლაშას.

მზე ჩაეწურა ცეცხლის მკვესარე,
დამსარქლებია დახავსული ცა...
ბინდი ზუზუნებს, ბინდი მკენესარებს,
როგორც ფანდური ფშავ-ხევსურისა.

და არაგვის ხმა ნიაღვრიანი,
ისმის, ვით ძველი აბჯრის ქლრიალი...
მთებზე დაძდგარა ლახტით კობალა,
წინ აღარ მიშვებს, გზა შექრულია...
საით წავიდღე, გზა ვინ მომპარა?
ხმაღს ამოვიწვდი—დაე-ნგულია!

წინ დამდგომიან მთების ურდონი,
სად არი, ჩემი ცხენი შურდანი?

აკი ვიყავი საფარვლიანი,
შიშდამპრალ ძარღვით მტერს ვით
შავება?
... უცბად ყიყინა მესმა გვიანი,—
მოჰხოცდა დევებს ვაჟა-ფშაველა!

პირველი სტატიები

ხ ი ღ ი

1

გურამს ოთხკუთხედ დაეცილი პატარა ბარათი დახვდა კარებში გაჩრილი:

„დღეს რამდენჯერმე ვიყავი შენთან. რვა საათისთვის ვერის ხილთან დაგელოდები. შენს ჭირიმე, ნუ დამაღალატინებ. გივი“.

გურამმა გაოცებით შეატრიალ-შემოატრიალა ბარათი და ისევ ნაწერს დააცქერდა, ოღონდ აღარ წაუკითხავს. მერმე უნებურად საათს დახვდა: შვილის ნახვარი იყო.

გურამმა ჯიბეებში გასაღები მოიხსნა და კარი გააღო. ოთახში პაპიროსის სუნით გაედენთილი, გულისამრევი პაერი დაგუბულიყო. კარი ღიად დატოვა და მაშინვე ფანჯრებს მიაშურა, ორპირი ქარი დააყენა. პაპიროსის ნაშფავებით მოპირული გეგმა ნიჟარა სამზარეულოში გაიტანა და სანაგვე ვედროში ჩაყალა. ვიდრე ნიჟარას გაიტანდა, საწერ მაგიდასა და გადაშლილ წიგნზე დაცვენილ ფერფლს სული შეუბერა და გააქრო. „მაინც რამდენი მომიწევია“.

წვიმამ ცოტა ხნის წინათ გადაიღო. ქუჩებში მტვერი დაწმინდა და სასიამოვნო, ნოტიო სიგრილე დატოვა. ორპირმა ქარმა ეს სიგრილე ახლა ოთახში დაატრიალა.

აუტანელი სიციხეები დაიჭირა, დღესაც დილიდანვე ცხელოდა. ვაზიანის მხრიდან გამუდმებით უბერავდა ხორშაკი ქარი. ხალხი გამოლაყვებული დაფარფატებდა ქუჩებში, ბედზე მოუხსრო წვიმამ და სული შოთქმევიანა. რამდენიმე საათი განუწყვეტლევ წვიმდა. ასე ბარათი

ქინად რომ არ ეწვიო, სიგრილე ზაფხულის ხვატს ვერ მოერეოდა.

თითქმის ორი საათი იჯდა კაფეში და ფართო ვიტრინიდან გასცქეროდა კოკოსპირულ წვიმას. თვადამირველად ხალხს არ ჩქარობდა. პირიქით, შვეებითა და ნეტარებით მიაბიჯებდნენ ტროტუარებზე. მერმე წვიმამ იმძლავრა და აღამიანები სადღაც შეიყუყუნენ, მიიშალნენ. მონაცრისფერო ღრუბელი ჩამოდაბლდა და მაღალ სახურავებს ჩამოემხო. უკაცრიელ ქუჩებში გაუთავებლად წვიმდა. შუა ზაფხული შემოდგომის მიწურულს დაემსგავსა.

გურამი უცნოსავით იჯდა კაფეში და გაპყურებდა ქუჩას: დრო და დრო გაივლებდნენ სველი მანქანები და უმაღვე თვალს მიეფარებოდნენ...

შინ დაბრუნებულმა საათი მოიხსნა და საწერ მაგიდაზე დადო. შარვალი და პერანგი გაიხადა, სკამზე გადაკიდა. მერმე ერთხანს უაზროდ იწრიალა ოთახში. ისევ მივიდა სკამთან და შარვლის ჯიბიდან პაპიროსის კოლოფი ამოიღო. ღია ფანჯრიდან ხედავდა, ღრუბლის თეთრი ბოლქვები ნოტო-ნოტო როგორ მოცურავდა კრიალა, ლურჯ ცაზე.

უცებ იგრძნო, ქაღალდის პატარა ნაგლეჯი, რომელიც წელან კარებში დახვდა გაჩრილი, როგორღაც აწუხებდა, ფარულად აღეღვებდა. ბარათი მოიძია და ვედარ გაიხსენა, სად წაიღო. ფანჯარას მოსცილდა. მაგიდას, სკამებს, ტახტს თვალი გადაავლო. „აღბათ, შარვლის ჯიბეში ჩავიდე. შეიძლება შარვლის ჯიბეში არც ჩამიდგია, სადღაც აქვე გდია და ვერ

გხედავ. ვაი თუ ყველაფერი მომეჩვენა, თუ გივის ბარათი არ დაუტოვებია“.

მაგრამ ბარათი ნამდვილად არსებობდა და გურამს საშინლად მოუხდა ხელმეორედ ბარათის წაკითხვა.

ოთახში რომ ვერსად მონახა, სამზარეულოში გავიდა და სანაგვე ვედროს ხუფი ახადა. პატარა, დაქმუქნული ქალღი ნამწვავებსა და ფერფლში ეგდო. გურამმა დაბნეულად, დამნაშავესავით გაიღიმა.

გივი რვა საათისთვის ელოდებოდა გურამს ვერის ხიდთან... ასე ეწერა ბარათში. გურამი, ჯერ ერთი, მან გააოცა, საიდან გაიგო გვიმ მისი ჩამოსვლა (თუმცა რა, ათი დღეა ქალაქში დაეხეტება და ვინმე საერთო ნაცნობთაგანი მოჰკრავდა თვალს) მეორე... „განა ისე სწერენ ბარათს მეგობარს, თუნდაც ნაცნობს, რომელიც ათი წელი არ უნახავთ?“

მერმე თავის თავს უსაყვედურა: „ასე გულგრილადაც არ კითხულობენ მეგობრის ბარათებს“.. გურამი სწრაფად შებრუნდა ოთახში და საათს დახედა:

შვიდს ოცდარვა წუთი აკლდა.

„სულ ორი წუთი გასულა“.

რატომღაც გაახსენდა, რომ კაფეში ორი ლამაზი ქალიშვილი იჭდა. ისინიც, ალბათ, წვიმის გადაღებას უცდიდნენ. მყუდროდ ისხდნენ ფანჯარასთან და ხმადაბლა საუბრობდნენ, თითქმის ჩურჩულებდნენ, თან ნელ-ნელა წრუბავდნენ ყავას. კაფე თანთადან წვიმისაგან დასველებული ხალხით გაიჟედა. ახლად შემოსულთა სიცილმა და ყაყამმა ერთხანს გადააფიქვა გოგონები...

„გივი რამდენჯერმე მოსულა ჩემთან. რამდენჯერმე... მაინც რამდენჯერ მოვიდოდა? ალბათ, ორჯერ... შეიძლება სამჯერაც იყო. ათი წელი არც ისე ცოტა დროა.“

უპირობო გაატარა გურამმა შვებულების ათი დღე. მაინცდამაინც თბილისში ყოფნა მოინდომა. იმ სივრცლიდან ბირდაპირ გახურებულ ლემელში შეჰყო თავი. ზღვაზე წასვლა შეეძლო, მაგრამ ყო-

ველ წელს იქ დადის და უკვე ქველში ამოუვიდა. არა და ზის ამ სიციხეში და იხრუკება. თანაც მეგობართაგან ვერაგინ ნახა, ყველა გაქცევიდა აგვისტოს ბუღს.

იმ ათი დღიდან ყველაზე უპირობო დღევანდელი დღე იყო. ბუკინისტებიც კი გამამაძღლდნენ, თუ ხელში კარგი რამე ჩაუვარდათ, დახლს ქვემოდან ჰყიდნენ. მთელი საათი იქეჭებოდა ძველსა და მტერიან წიგნებში. მეტი, რის საათი, თანაც იმ სიციხეში...

ერთი მაინც ძალიან ლამაზი იყო. თმა მოკლედ ჰქონდა შეკრებილი; სახე, ყელი და მკლავები მზით შერუჭოდა. ეტყობოდა, ზღვიდან ახლახანს დაბრუნებული იყო. ძალზე უხდებოდა დიდრონი ყაყაჩოებით მოჩითული კაბა. ქალიშვილი თავს იწონებდა სიშავით და ხშირად იცინოდა, ელვარე კბილებს აჩენდა. გურამმა რამდენჯერმე გახედა ქურდულად მერმე შერცხვა, თუმცა ქალიშვილებს მისი მზერა არ დაუტერიათ. შემდეგ მოეჩვენა, თითქოს გოგონები მასზე ჩურჩულებდნენ. შესაძლოა, მიხვდნენ, რომ გურამიც იმ წუთში ქალიშვილებზე ფიქრობდა.

შინ დაბრუნებულს სულ უნდოდა, ჩითის კაბიან ქალიშვილზე ეფიქრა, მაგრამ პატარა დაქმუქნული ქალღი აფორიქებდა და მოსვენებას უკარგავდა, როგორც ოთახში მოულოდნელად შემოფრენილი ლამურა. უნდოდა მალე გასულიყო დრო, აღარ შეეძლო ლოდინი. უნდოდა, როგორმე ალედგინა ძველი წონასწორობა და სიმშვიდე.

იქნებ, ამიტომაც ფიქრობდა ამდენს ჩითისკაბიან გოგონაზე. თუმცა არა, კაფეშიაც ბევრი იფიქრა, მაშინ, როცა ჯერ კიდევ არ იცოდა ამ პატარა, დაქმუქნული ქალღლის არსებობა.

წვიმამ რომ გადაიღო, გურამმა ყავის ფული დატოვა მაგიდაზე და გარეთ გამოვიდა, სწრაფად გაჰყვა ნაწვიმარ ქუჩას. სახლთან მისული შეჩერდა, უკან მიიხედა. სად მიეჩქარებოდა? არსად. აგვიანდებოდა სადმე? არა. გაეცინა და სადარბაზო კიბეებს აჰყვა. „ნეტა ვიცო-

დე, რა მომარბენინებდა“. კიბეებზე მო-
ეჩვენა, თითქოს რაღაც დაკარგა, თით-
ქოს ხელში რაღაც ეჭირა და საღდაც
დარჩა. რა ეჭირა ხელში? წიგნი? წიგნი
არ უყიღია, ბუკინისტებთან კი იყო მავ-
რამ ხეირიანი ვერაფერი ნახა, არც შინი-
დან წაუღია რამე. რატომ ეგონა, თით-
ქოს მთელი დღე რაღაც დაჰქონდა ილ-
ლიაში ამოჩრილი? თითქოს ახლაც
გრძნობდა მკლავსა და ფერდს შორის
საგნის მოცულობას.

გურამმა ბარათი დანაკუწა და ღია
ფანჯარაში მოისროლა. ფანჯარას შიშით
გადაეყუდა შაშინე: ქალაღის ნაკუწე-
ბი ზომ არავეს გადაეყარე თავზეო. სა-
ბედნიეროდ იმ დროს ფანჯრის ქვეშ არა-
ვის გაუვლია. შუა ქუჩაში ყვითელი ნა-
გაზი იწვა და წინა თათებში გაჩრილ
ქვალს გულმოდგინედ ხრავდა. ქუჩა თი-
თქმის გამშრალიყო, მხოლოდ ჩაღრმა-
ვებულ ადგილებზე ეტყობოდა ასფალტს
ნაწვიმრობა.

დასავლეთისკენ გადახრილი მზე ირი-
ბად გზავნიდა სხივებს. მზე ისევ ცხელი
და მწველი იყო.

ქალაღის ნათლეთები ჯერ კიდევ
ჰაერში დაფარფატებდა და ტრიალ-
ტრიალით ეფინებოდა ასფალტს აკა-
ციის ყვავილებივით.

„დავწვები და დავიძინებ. ძილში
დრო მალე გაღის. ნახევარი საათი რომ
წავიძინო, ისიც კარგია“. გურამმა კარი
მიხურა და ტახტზე წამოწვა. „ტყუილად
დავწექი, სულერთია, არ დამეძინება“.

რაღაცნაირად გული წყდებოდა, ჩი-
თისკაბიან გოგონას სახეს კარგად რომ
ვერ დააკვირდა. ერთი-ორჯერ ქურღუ-
ლად შეხედა, ეს იყო და ეს. თვლებში
შეხედვის ერიდებოდა და უფრო შიშ-
ველ მკლავებსა და ყელს აშტერდებოდა.
ლამაზი მხრები ჰქონდა ჩითისკაბიან გო-
გონას, მომრგვალებული, დაქანებული.
ფიქრში ვიღაცას მიამსგავსა, ძალიან
ახლობელს...

გურამმა კედლისკენ იბრუნა პირი და
დასაძინებლად მოემზადა. ცოტა ხნის
შემდეგ გულაღმა ამოტრიალდა და დაჰ

ყეტილი თვალებით ჰერს მიანერდა.
მერმე თვალები დახუჭა.

გურამის
ზილი

გაჩირადღენებული სკოლის დარბაზი
ზრილებდა.

იყო ერთი ყაყანი და ღრიანცელი. მო-
სწავლეები ფარღის გახსნას სტვენითა
და ტაშის ცემით მოითხოვდნენ.

ბოლოს და ბოლოს დარბაზში შექი
ჩაქრა და ნელ-ნელა გაიხსნა ფარღა...

დარბაზი დიდხანს იციწოდა, ხარზა-
რებდა. დარბაზი ბედნიერი იყო. ალბათ,
ყველას უხაროდა, სცენაზე რომ ხეღაე-
და, ზარმაცი მოსწავლის გამოსწორებას.

გურამი თავისთვის იჭდა ჩუმად. ან-
ტრაქტებზეც კი არ გასულა დერეფან-
ში. პიესა არ მოსწონდა. „მსახიობე-
ბიც“ აღიზიანებდნენ, განსაკუთრებით,
— გივი. გივი ყველაზე მეტს და
ყველაზე ხმამალა ყვიროდა. გუ-
რამს არაფრით არ ეგონა, თუ მის
მეგობარს ასეთი ძლიერი ხმა ჰქონდა.
ღმერთო, რამხელას ყვიროდა: დღამი-
წაზე ვერცერთი ზარმაცი ვერ იყვირებ-
და ასე ხმამალა. გურამს ხანდახან მე-
გობრის მაგივრად სცვენოდა, თავს ჩა-
ჰკიდებდა და, სახეზე აღმურმოკიდებუ-
ლი იატაკს დასცქეროდა.

გურამმა რამდენიმე დღის წინ გაიგო,
რომ გივი სკოლის სცენაზე პიესას დგამ-
და, ისიც საკუთარს. გივის მანამღე
სიტყვა არ დასცდენია გურამთან. გურა-
მმა არ იცოდა, როღის დაწერა პიესა და
როღის შეარჩია მსახიობები, როღის
ატარებდა რეჰეტიციებს. ერთი კვირის
წინ შემთხვევით უთხრა ვიღაცამ. გაუ-
კვირდა და თან ეწყინა კიდევ. ვერაფ-
რით მიმხვდარიყო, რატომ დაუშალა მე-
გობარმა. ზოგიერთ სულელურ ადგილს
მაინც შეაცვლევინებდა ან შესწორებო-
ნებდა.

ნაწყენი იყო, მაგრამ ეს წყენა მეგობ-
რისთვის არ გაუმხელია. ჩვეულებრი-
ვად ერთად შეცადინებდნენ. ჩვეულებ-
რივად აყვანიებდა ტრიგონომეტრიულ

და ალგებრულ ამოცანებს. გურამს აინტერესებდა, გივი აქამდე რომ დუმდა, შემდეგ როგორ ეტყოდა, რა მიზეზსა თუ საბაზს მონახავდა, მაგრამ ისე მივიდა წარმოდგენაზე, მეგობარს არაფერი უთქვამს, თითქოს გურამი ვალდებული იყო უთქმელადაც სცოდნოდა. შეიძლება, დაავიწყდა თქმა? ანდა ეგონა, რომ უთხრა? შეიძლებოდა, ასეც ყოფილიყო და ასეც!

გურამი ნაწყენი უყურებდა სპექტაკლს და ხანდახან გაიფიქრებდა, იქნებ წარმოდგენა იმიტომ არ მომწონს, რომ მეგობარზე ვარ გაბრაზებულიო.

ზოგჯერ ვახედავდა თანაკლასელებს, რომლებიც წინა რიგებში, გურამისაგან ოდნავ ხელმარჯვნივ ისხდნენ. თანაკლასელთაგან ყველაზე მეტად მეგი და ნი ბრწყინავენდნენ. ორივეს სუთრი, ბრწყვილა კაბა ეცვა. ეტყობოდათ, ამ საღამოსთვის მორთულიყვენ საგანგებოდ. გოგოები მთელი გულისყურით მისჩერებოდნენ სცენას, ორივე სპექტაკლს შთაენთქა. აღტაცებას ვერ მალავდნენ. ტაშს უკრავდნენ, იცინოდნენ...

მერე სცენაზე შუქი ჩაქრა და დარბაზი გაჩირალდნდა.

ხალხი აიშალა, სცენისკენ დაიძრა ყოყინით. უფრო გაბედულები სცენაზეც კი აიჭრნენ. ფარდა იხსნებოდა და იხურებოდა, იხსნებოდა და იხურებოდა. გივი ავანსცენაზე გამოვიდა და, საბეგანათებელი, ნამდვილი არტისტივით, თავს უკრავდა დარბაზს. თუმცა ის მართო არტისტი არ იყო, ის იყო დრამატურგიც, რეჟისორიც და მთავარი როლის შემსრულებელიც.

გურამმა ძლივს გაიკვლია გზა კარამდე. დერეფანში გავიდა და შვებით ამოსისუნთქა. დარბაზში ძალიან ცხელოდა, სულმთლად გაოფლიანებოდა პერანგი. დერეფანი გაიარა და კიბეზე დაეშვა. ახლა პირველი სართულის დერეფანში იბორიალა. ზევიდან ჩამომავალი კიბე თანდათან გაიქცა მოსწავლეებით. გურამი ქეზოდან აკვირდებოდა მათ გაბღღვიალებულ სახეებს.

კიბეზე თავის კლასელ გოგოებს მოჰკრა თვალი. გოგოები რატომღაც წინა ეხვეოდნენ, გაღიმებულები მისდევდნენ, გამწვარებით რაღაცას ეჭურჩულებოდნენ.

გოგოებმა კიბე ჩამოათავეს და იქვე დადგნენ. ხალხს ჩამოსვლას უშლიდნენ და მაინც არ ინაცლებდნენ ადგილს.

გურამი მიუახლოვდა მათ და ჰკითხა:

— გივი სად არის?

— სამასწავლებლოშია! — ისე მიუგის გოგოებმა, თითქოს გივის სამასწავლებლოში ყოფნას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა.

გურამი გატრიალდა და გასასვლელი-საკენ გასწია. მარმარილოს ათიოდე კიბე ჩაიარა და იქვე კუთხეში დადგა, გასასვლელთან. გასასვლელის კარი გაწუწუვეტლოვ ქრიალებდა. ვადიოდნენ და ვადიოდნენ მოსწავლეები დაუსრულებლად. თითქმის მთელი სკოლა აქ იყო — მეხუთე კლასიდან მეათე კლასამდე. მოსწავლეებზემაც ჩაუარეს — მეტად კმაყოფილნი ბრუნდებოდნენ შინ. კაბის თავში დირიქტორიც გამოჩნდა, თან ახლდა სასწავლო ნაწილის გამგე — ჩია შავჯვრემანი კაცი, რომელიც რქის უზარმაზარ, სათვალეს ატარებდა. დირექტორიც დაბალი იყო, ოღონდ ძალზე მსუქანი, ზამთარ-ზაფხულ შუბლსა და კისერზე ოფლი სდიოდა და სულ ცხვირსახოცი ეკირა ხელში. ახლაც ქათათა ცხვირსახოცი დასრიალებდა შუბლიდან კისერზე და მერმე კისრიდან შუბლზე.

დირექტორის ზურგს უკან მეგი გამოჩნდა, მარტო მოდიოდა. კარებთან მდგარი გურამი რომ დაინახა, გაუცინა და კიბე სწრაფად ჩამოიზინა. თხელი, ფერმკრთალი სახე გაუვარდისფრდა. შავ წამწამებ შორის მომწვანო თვალე-ბი გაუნათდა. სახე ძალიან ლამაზი ჰქონდა, ოღონდ სუსტი იყო და მკერდი სულ არ ეტყობოდა. ამას განიცდიდა კიდევ. მკერდზე რომ შეხედავდი, წითლდებოდა და უხერხულად იშმუშნებოდა.

— არ წამოხვალ, გურამ? — ისე ჰკითხა, თითქოს ბოდის იხდიდა.

— გივის დაველოდოთ.

— გივის ახლა შენთვის არ სცალია.

გურამმა მეგის ხუმრობას ღიმილი შეაგება.

— შენ თუ გინდა, დაელოდე... მე წავალ.

— უხერხულია, მეგი.

— როგორც გინდა.

კარმა კიდევ ერთხელ გაიჭრიალა და ქალიშვილი ქუჩაში გავიდა. გურამი კარის ფანჯრიდან მეგის ზურგს ხედავდა. ჭრთი წუთით მოეჩვენა, რომ მეგი ისევე ამირებდა უკან დაბრუნებას. მოტრიალდა კიდევ, მაგრამ როგორღაც უცნაურად გაიღიმა, თან ფანჯარაში ისე შემოიხედა, თითქოს შიგნით არავინ იყო და გაოცდა, ასე მალე რომ დაცარიელდა შენობა. მერმე ღიმილში ნაღველი გაუჩრია და სიბნელეში გაიღვლა ბრჭყვივლა, თეთრმა კაბამ.

გურამმა სინდისის ქენჯნა იგრძნო, ამ ღამეში მარტო რომ გაუშვა მეგი და არ გააცილა. ერთი კი გაიფიქრა დავედევნებოო, მაგრამ არ განძრეულა, ადგილიდან ფეხი არ მოუცვლია.

ჭიუტად იდგა და გივის ელოდებოდა. გურამს არ ეგონა, თუ შეიძლებოდა მეგობართა შორის რამე ყოფილიყო დაფარული, და ახლა უნდოდა გაეგო, რას ეტყოდა, რა სიტყვას მოძებნიდა თავის გასამართლებლად. რატომ დაუშალა ყველაფერი, რატომ არ სძრავდა სიტყვას პიესაზე?

გივი მაინც არ ჩანდა. ალბათ, ტანისამოსს იცვლიდა და გრიმს იშორებდა. სკოლა ბოლოსდაბოლოს დაიწრიტა. კანტიკუნტად თუ გამოჩნდებოდა ვინმე, ისიც სკოლის არტისტი, მეორე თუ შესამე ხარისხოვანი როლის შემსრულებელი.

ბოლოს გივიც გამოჩნდა. კიბეზე დაეშვა გოგოებით გარშემორტყმული. კობტად გადაეარცხნინი წაბლისფერი თმა უბზინავდა. იღიმებოდა, მოდიოდა

გამართული, ამაყი, პირდაპირ იხედებოდა...

ერქინულა

გასასილელში უკვე შეჭმის ჩაჭკრთხ და ბნელოდა.

იქნებ, ამიტომაც ვერ შეამჩნიეს კართან ატუზული გურამი. წინ ჩაუარეს და სიცილი-სიკისით ქუჩაში გავიდნენ.

გურამი დაიბნა და ერთხანს გაოგნებული იდგა. მერმე ამხანაგებს დაედევნა. გივის და გოგოებს უკვე საკმაო მანძილი გაეარათ. ნახევრადჩაბნელებულ ქუჩაში ძლივს დალანდა ნაის თეთრი კაბა. სხვებს მუქი ტანსაცმელი ეცვათ და ღამეში არ ჩანდნენ ტროტუარიდან. მხოლოდ მათი გრძელი, ბაცი ჩრდილები ეცემოდა მკრთალად განათებულ ქვადენილს. გურამი აედევნა ამხანაგებს. ქუჩა მყუდრო იყო. ხმაბალაღი ლაპარაკი და სიცილი ესმოდა, თუმცა სიტყვებს ვერ არჩევდა.

ისინი წელი ნაბიჯით მიდიოდნენ. ღამის მყუდროებაში დროდადრო იფეთქებდა სიცილი.

მერმე მარჯვნივ გაუხვიეს, აქ გზაჯვარედინი იყო, ვიწრო ქუჩას დიდი და განათებული ქუჩა ჰკვეთდა. გურამი გზაჯვარედინამდე მივიდა და შეჩერდა, მხერა დააწია ამხანაგებს. მაღაზიის ვიტრინებიდან დაღვრილ ნეონის შუქზე ნაის თეთრი კაბა ელვარებდა, თითქოს ახლახანს დაეფიფქა თოვლს. გურამმა იგრძნო, წინ მიშავალ ჯგუფს მეორე თეთრი და ბრჭყვივალა კაბა აკლდა. ახლა ეუცნაურა, მეგომ ამხანაგებს რომ აღარ დაუცადა და შინ მარტო წავიდა. მაგრამ ამზე დიდხანს არ უფიქრია. უფრო სწორედ, ფიქრი სიცილმა შეაწყვეტინა. გივი რაღაცას უყვებოდა გოგოებს და აკინებდა. გოგოები იცინოდნენ და ხშირად იცვლიდნენ ადგილებს. ალბათ, ყველას უნდოდა, უფრო ახლოს ყოფილიყო გივისთან. მიდიოდნენ, თან ერთმანეთში ირეოდნენ. ტრიალებდნენ. თეთრი კაბა ხან მარჯვნივ გაიღვეებდა, ხან მარცხნივ, ხან წინ, ხან უკან, ზოგჯერ სულ გაქრებოდა და მერმე ისევ

გამოჩნდებოდა მორევეში ჩავარდნილი თეთრი ყვავილივით.

ქუჩა ხიდთან თავდებოდა. გურამს ეგონა იქ მაინც შეჩერდებოდნენ, გვი ქუჩას გადასჭრიდა და თავის სახლისკენ გასწევდა — დღეს დაღლილი იყო და დასვენება სჭირდებოდა. ეგონა, გოგონები სახლამდე აცილებდნენ გვიის. ისე რატომ წამოჰყვებოდნენ, არცერთი მათგანი აქეთ არ ცხოვრობდა.

თანაკლასელები არ შეჩერებულან, ხილზე გავიდნენ და გზა ისეთივე ნელი ტაბით გაავრძელეს.

მორევი ისევ ბრუნავდა. თეთრი ყვავილი ხან მარჯვნივ იელგებდა, ხან მარცხნივ, ხან დაიშლებოდა, ხან ისევ გამოჩნდებოდა.

დიდი, განიერი ხიდი ბოლოში თანდათან ეიწროვდებოდა. ისინიც ნელ-ნელა პატარავდებოდნენ და სიბუნლეში ინთქმებოდნენ. გურამი უკვე ველარავის ხედავდა და მაინც იღვა, გასცქეროდა ვერცხლისფრად განათებულ დაცარიელებულ ხიდს.

უკვე აღვიღს მოწყდა და ამხანაგებს სირბილით დაედევნა. ქუჩა გაიზბინა და ხილზე გაიჭრა. დიდხანს გარბოდა. დამის სიჩუმეს მხოლოდ მისი აჩქარებული ფეხის ხმა არღვევდა. გული ამოუფერდა, დაიღალა ძლივს სუნთქავდა. ხიდის შემდეგ აღმართი იწყებოდა და გურამს უკვე სირბილი აღარ შეეძლო, სირბილი კი არა, ძლივს მიათრევდა დამძიმებულ ფეხებს, აღმართს გახედა — ამხანაგები აღარ ჩანდნენ.

იქვე ჩამოჯდა ქვის მოაჯირზე, რომელიც სანაპიროს ბაღს გადაჰყუდებოდა. კაცმა რომ თქვას, რისთვის ირბინა? გურამმა ხელი ჩააქნია, მოაჯირიდან ჩამოხტა და ისევ ხიდისაკენ გასწვია. გულის ამრევი სიცალიერე და სიმართლევ იგრძნო.

ალბათ, ძალიან გვიანაა, ქუჩები რომ ასეა დაცარიელებული. დაგვიანებულმა ავტობუსმა სწრაფად ჩაიჭროლა. განათებულ ავტობუსში მხოლოდ კონდუქტორი იჯდა და ყვინთავდა. ხიდის იქითა

ტროტუარზე კაცები შეგუფდულიყვნენ და ხმაშლით ღარღარებდნენ. უხე მქნე-დნენ ხელებს და ირწუნოდნენ. მტკვარ-ბოდათ, მთვრალეები იყვნენ. გურამი ხიდის მოაჯირს დაეყრდნო იდაყვებით და მტკვარს ჩახედა: მდორე წყალზე სანაპიროს ლამპიონებს ხანძარი დაენთოთ.

გურამს მეგი გაახსენდა, მისი ნაღვლიანი ღიმილი და მერმე გაოცებული მზერა. რა თქმა უნდა, მეგი უნდა გაეცილებინა. ჯერ ერთი, უხერხული იყო ქალიშვილის მარტო გაშვება, მეორეც... — რა სულელურად მიადევდა უკან... რა იყო მაინც? რაზე გაეკიდა ასე გიჟივით?

არა, რატომ უნდა ყოფილიყო მაინც ნაწყენი და გული რატომ უნდა სტკენოდა? იმათ თუ ვერ შენიშნეს, გურამმა ხომ დაინახა ისინი? რა მოხდებოდა, თვითონ შეეჩერებინა და უბრალოდ ეთქვა, სად ხარ, ბიჭო, ამდენხანს, ლოდინით მომკალიო. თუმცა...

რა თქმა უნდა, მეგი უნდა გაეცილებინა.

მთვრალი კაცები მორიგდნენ და ღილი-ღილინით წავიდნენ. ხიდი ისევ დაცარიელდა. მარტოდ-მარტო მიდიოდა გურამი დიდსა და განიერ ხილზე. ალაგ-ალაგ ისევ ფრიალებდა ფერად-ფერადი აღმები, ახლადგანვლილი საპირველმანისო დღესასწაულის კვალი ისევ ეტყობოდა ხიდს.

გურამი გზადაგზა ფიქრობდა, ეტყოდა თუ არა ხვალ გვიის, რომ მისი წარმოდგენა არ მოეწონა, რომ თვითონაც სასაცილო იყო, ბევრს ყვიროდა და სამარცხვინოდ იბრიცებოდა სცენაზე. ვითომ ეტყოდა? თუმცა რა აზრი ექნებოდა ამის თქმას? ანდა ჰქონდა კი თქმის უფლება, როცა მის გარდა ყველას მოსწონდა და აღტაცებული ტაშს უკრავდა? იქნებ სჯობდა, დღეს სულაც არ მოსულიყო სპექტაკლზე? არა, მოსვლით კი უნდა მოსულიყო, ოღონდ... უსათუოდ მეგი უნდა გაეცილებინა.

3.

ფასანაურიდან მოჰქროდა დიდი, წითელი ავტობუსი.

არაგვის ზეობას ბინდი შეეპარა.

მთები მუქდებოდა და თანდათან ჰკარგავდა ბუნებრივ ფერს.

დღე მიიწურა. თუმცა ჯერ კიდევ გრძელდებოდა სკოლის დამთავრების აღსანიშნავი დღე — სკოლადამთავრებულებით გაქედნილი ავტობუსი ზარითა და სიცილით ბრუნდებოდა თბილისში. ვინაც როგორ შეეძლო, სვა და ახლა ყველას უაზროდ ბედნიერი ღიმილი გადაჰფეროდა სახეზე.

ბიკები ზომაზე მეტად ყვიროდნენ. მოუკრიდებლად ჰყვებოდნენ უხამს ანეგლოტებს, თან თავი იმე ეჭირათ, თითქოს ცხოვრებაგამოვლილი, გამოცდილი მამაკაცები ყოფილიყვნენ. ყველაფერი ფეხებზე ეკიდათ, აღარაფრისა ერიდებოდნენ.

მთელი დღე ბედნიერად გაატარეს. ფასანაურამდე მოიარეს მთელი არაგვის ზეობა, ბოლოს ფასანაურში გაშალეს დიდი სუფრა და კარგადაც დანაყრდნენ.

არ ეგონათ, თუ ასე კარგად გაატარებდნენ დღეს, რადგან გამგზავრების წინ გივიმ ნოუშხამა ყველას გუნება. ჯერ იყო და დილის შვიდ საათზე არ გამოცხადდა სკოლის ეზოში. თითქმის ერთი საათი უტყდეს. მერმე შინ მიაციტხეს. გივი ზის აივანზე გადმოდგა და ამხანაგებს განუცხადა, ისეთი საქმე გამოიჩინდა, წამოსვლა არ შემიძლიაო.

მთელი კლასი გივის სიმღერისა და ოხუნჯობის იმედით იყო წამოაშული. რაც არ უნდა ყოფილიყო, თეატრალურ ინსტიტუტში აპირებდა სწავლის გაგრძელებას... ახლა გივი აღარ მოდიოდა და, სხვა რა გზა ჰქონდათ, საკუთარი ძალებით უნდა ეოხუნჯათ და ემღერათ. ეს ცოტა არ იყო, საქმეს აძნელებდა. მაგრამ მცხეთას ვასცდნენ თუ არა, გივი თითქმის აღარავის გახსენებია.

გურამი სულ წინ — შოფრისკენ ზურგშექცევით მოთავსდა. აქედან ყველა ამხანაგის სახეს ზედავდა.

ყველაზე ახლოს, პირისპირ მეგი იჯდა. ყოველწუთს რალაცას ეკითხებოდა და გურამიც სიამოვნებით აძლევდა პასუხს. კმაყოფილი ჩანდა, გურამს თვალეზში შესცქეროდა და მთელი გზა იცინოდა, სანამ ერთ დიდ მოსახვევთან მანქანა უცებ არ დაამუხრუჭა შოფერმა. მეგი წინ გადმოიხარა და გურამს თვალის უნებურად სარაფანის გულსპირისკენ გაექცა. რაი პატარა ძუძუ დაინახა, ჯერ კიდევ მოუმწიფებელი გოგოს მკერდი. მეგი გაწითლდა და თავი ჩაჰკიდა, გულსპირი გაისწორა. მერმე დარცხენილმა სარაფანის ქამარს დაუწყო წვალება.

გურამმა უხერხულობის დასაძლევად უთხრა:

— გახედე, როგორ ამოდის ნისლიდან მთები.

მეგიმ უსიტყვოდ გახედა მთებს.

— ეს დილის ნისლი იფანტება.

— ძალიან ლამაზია.

— შენ რა, აქეთ არასოდეს ყოფილხარ?

— არა... მცხეთის აქეთ — არა... თუმცა ერთხელ ვიყავი საგურამოში. ილიაობაზე.

— ანანური არ გინახავს?

— არა... კარგია?

— ჰმ! უკეთეს რას ნახავ.

ამის შემდეგ დიდხანს აღარ გაუციათ ერთმანეთისთვის ხმა. ანანური ისე დაათვალიერეს და ისე ისაუბრეს, მეგი არ გაჰკარებია გურამს. მერმე თავიანთი ადგილები დაიკავეს და გზას შეუყვნენ ფასანაურისკენ. გურამი ერთავად ფანჯარაში იხედებოდა, ამხანაგების ყრიაშული თითქოს შორიდან ესმოდა. მევიც არაფერს ეკითხებოდა, მომწვანო, ნაღვლიანი თვალებით გასცქეროდა არაგვის ჭალებს. ახლა გურამს მოუნდა რალაცის თქმა, დალაპარაკება, მაგრამ სათქმელი ვერ მონახა. მერმე უკვე აღარ შეეძლო ასე დაძაბულად ყოფნა... ლამის უკან გადამჯდარიყო, სულერთია, სად, ოღონდ მათ შორის უხერხულობის ძაფები დამწყდარიყო.

ბოლოსდაბოლოს, ეს ძაფებიც დაწყდა და გურამმა შევებით ამოისუნთქა.

— გურამ, თუ იცი, რატომ არ წამოვიდა გივი? — თითქმის ჩურჩულით ჰკითხა მეგიმ.

— არ ვიცი.

— მართლა არ იცი, თუ არ გინდა თქვა?

— მართლა არ ვიცი, მეგი.

— წესით უნდა იცოდე... რანაირი შეგობარია ხარ?!

— ხომ თქვა, საქმე შექვსო.

მეგიმ ცბიერად გაიღიმა.

— რას იღიშები?

— მე ვიცი, რატომაც არ წამოვიდა.

— მაგას რა სჯობია.

— გინდა გითხრა?

— თქვი.

— რა ეშმაკი ხარ!.. გინდა მათქმევინო?

გურამი ნამდვილად დაინტერესდა, მაგრამ მეგიმ მაინც არ უთხრა გივის დარჩენის მიზეზი. ბოლოს იძულებული გახდა, ისეთი სახე მიეღო, ვითომ მართლა იცოდა, რატომ არ წამოვიდა გივი და უდარდელად გააბოლა სიგარეტი.

ფასანაურში სადილობის შემდეგ, როცა წამოსასვლელად იბარგებოდნენ, მოულოდნელად ნაიმ გაუყარა ხელი, კი არ გაუყარა, მკლავზე ჩამოეკიდა.

— ჩემთან დაჯექი რა, გურამ.

გურამმა გაკვირვებით მიხედა ნაის. არც გზაზე, არც სუფრაზე გურამს არ შეუძინებია ნაი. როგორც ჩანს, თავისთვის იყო გაყუჩებული და საერთო ქრიაშულში მონაწილეობას არ იღებდა...

— ერთად დაესხდეთ რა... არ გინდა ჩემთან დაჯდომა?

ნაის ცოტა ზედმეტი დაეღია. საერთოდ, იმ დღეს ყველამ უფრო მეტის უფლება მისცა თავს, ვიდრე ჰქონდათ. ასეთი დღე იყო — ბედნიერი, ასეთი დღე სიცოცხლეში ერთადერთია.

ნაის სახე აღეწოდა. ქუთუთოები და მძიმებოდა და თვალებს ძლივს ახელდა.

შესაძლოა, ღვინო იმდენად არც ჰქონდა მოკიდებული, რამდენადაც თავს იმთვე რალებდა. მარცხენა ხელით შევსა და ხშირ თმას ისწორებდა.

გურამი და ნაი ერთად დასხდნენ. გურამს უკვე აღარ ახსოვდა, მანამდე ვინ იჯდა ნაის გვერდით. არც უცდია გახსენება, რადგან აქეთობას ადგილი ყველამ გამოიცვალა. ვისაც სად უნდოდა, იქ მოკალათდა.

ნაიმ დაჯდომისთანავე მხარზე ჩამოადო გურამს თავი და წასთვლიშა. გურამი გაშეშებული იჯდა და ყოველნაირად ცდილობდა, არ განძრეულიყო, ნაისთვის მშვიდი ძილი არ დაერღვია. მაგრამ ნაის არ ეძინა, რამდენიმე წუთის შემდეგ გურამის მხრიდან თავი აიღო და გაიღიმა.

— რა კარგი ბიჭი ხარ, გურამ!

გურამმა არაფერი უბასუხა. ანდა რა უნდა ებასუხა?

— რა კარგი ჰქენი, ჩემთან რომ დაჯექი.

— თუ გეძინება...

— არა, სრულებითაც არ მეძინება.

— დაიდალე, ნაი?

— დადლით არ დავლილვარ, მაგრამ ცოტათი შემცივდა. იმ ფანჯარას რომ დახურავდე...

გურამი მაშინვე წამოდგა და ფანჯარა დახურა.

ნაი ორივე ხელით მოეხვია გურამის მკლავს და თავი ისევ მხარზე ჩამოადო.

— ძალიან სასაცილო ვარ გურამ?

— სულაც არ ხარ სასაცილო.

— მართლა მითხარი რა, ხომ ვარ სასაცილო?

— მართლა გეუბნები.

— საერთოდ, გოგოები რომ სვამენ, სასაცილოები არიან?

— დაიძინე, ნაი.

— იცი რა, თავბრუ მეხვევა და ვერ ვიძინებ.

— ცუდად ხომ არა ხარ?

— არა, ცოტათი მეხვევა თავბრუ... გურამ, მთები უკან კი არ ჩიებთან, ტრიალებენ.

— თვალებს ნუ დახუჭავ, გაახილე.

— შემომხედე, რა დაქყეტილი მაქვს თვალები.

— ასე დაქყეტაც არ ვარცა.

— იცი, რატომ დავლიე, გურამ?

— დღეს ყველამ დალია. მეც დავლიე... მეც მებხვევა თავბრუ.

— შენ ძალიან სულელი ბიჭი ხარ, გურამ, არაფერი არ იცი... არ იცი, რა ხდება ქვეყანაზე...

გურამს უკვე აღარაფერი ესმოდა. ნაის მკლავებისა და მკერდის სიმხურვალემ მის სხეულშიაც გაეონა. თანაც თმის სურნელი აბრუნებდა.

უცებ წინ, მანქანის სიღრმეში მეგის დიდ, მომწვანო თვალებს შეეფეთა. რატომღაც შეკრთა და სახე მოაჩიდა. მერმე ისევ გახვდა მეგის. ახლა მოეჩვენა, მეგი მას კი არ უმზერდა, საერთოდ, გაშტერებული იჭდა, გურამის უკან, სივრცეს მისჩერებოდა უაზროდ. გურამმა გაიფიქრა, მეგისაც ცოტა მეტი ღვინო დაუღვებიაო.

გარეთ უკვე ბნელოდა. მანქანა ორი ვაბდღვიალეებულ ფარით იცვლევდა გზას ღამის წყვდიადში.

გურამმა იგრძნო, ნაიმ სწრაფად შეუშვა მის მკლავს ხელები და სახეზე აიფარა. ცოტა ხნის შემდეგ ქეთინი აუვარდა. გაოცებული დასცქეროდა გვერდით მჯდარ, ატირებულ გოგოს. მერმე ამხანაგებს გადახვდა შიშით და ისევ ნაის მიუბრუნდა.

— რა მოგივიდა, ნაი?

— არაფერი... არაფერი... — სლუკუნებდა ნაი.

— ნაი... დამშვიდდი... ნაი... ნაი....

ნაი გულამომჯდარი ტიროდა.

მანქანაში ერთი ჩოჩქოლი ატყდა. ყველამ მიიაროვა თავისი ადგილი, ყველა ნაის შემოეხვია. აქეთ-იქიდან აყრიდნენ კითხვებს, ამშვიდებდნენ. ნაის უფრო ამოუჭდა გული და ტირილს მოუმატა.

ვიღაცამ მანქანა გააჩერებინა.

გურამი დაბნეული წამოდგა და მეგის დაუთმო ადგილი. მეგი გულზე იხუტებდა მეგობარს და აწყნარებდა.

ამხანაგები ახლა გურამს მოუბრუნდნენ, დაეპყებულები ეკითხებოდნენ:

— რა მოუვიდა ნაის, გურამ?

— რა დავმართა?

გაკვირვებული და შეწუხებული გურამი მხრებს იჩენდა. უცებ გაშტერდა, ყველაფერი აირია, ყირაზე დღეცა, ამ ორომტრიალში რომელიღაც ამხანაგმა გაუღიმა და თვალი ჩაუკრა... მერე ისევ დაწყნარდა ყველაფერი..

ვიღაცამ წყალი მოარბენინა. ნაიმ ცოტა მოსვა და ხმაძალდა თქვა:

— ახლა არა მიშავს, კარგადა ვარ.

— მოუშვიო, გოგოებო, თქვენ უფრო აღიზიანებთ.

— წაედიო!

მანქანა ისევ დაიძრა. გოგო-ბიჭები თაითაივანთ ადგილებს დაუბრუნდნენ. სიმღერა და ყიყინა შეწყვიტეს. ახლა ხმაობლა ლაპარაკობონინ და ხშირ-ხშირად იხედებოდნენ ნაისა და გურამისაკენ.

გურამმა თავისი ძველი ადგილისაკენ წასვლა დააბირა. ნაის ხმამ შეაჩერა:

— ნუ წახვალ რა, გურამ, — მერმე მიუბრუნდა მეგის, რომელიც მის გვერდით იჭდა, — ცოტა ჩამოიწიე, ერთად დაესხდეთ.

— ერთად ვერ დავეტყეოთ, ნაი... მე წავალ.

ნაის წინააღმდეგობა არ გაუწევია და მეგი წავიდა. თავის ადგილს დაუბრუნდა. გურამი ფრთხილად, ერთგვარი შიშით დაჭდა ნაის გვერდით. ნაიმ დასიებული თვალეებით შეხვდა გურამს და ოდნავ დარცხვენილმა გაუღიმა. ღიმილს შორეული სინანულის იერიც გადაჰკარავდა.

გურამმა ხელზე ცხელი ხელის შეხება იგრძნო. მერმე მის მხარს მსუბუქად დააწვა პატარა, თმაბურღული, ღამაში თავი. გურამი გაუნძრევლად იჭდა, გული ძლიერად უცემდა და ეწინოდა: გულის ეს ზაგა-ზუგი ნაის არ გაეგონა. დაბინდულ მესხიერებაში რომელიღაც პოეტის სტრიქონი ამოტივტივდა:

„ზღვის ნაპირივით გიხურდა ხელი...“

გურამს ზღვა გაახსენდა, შუადღის ხვატი და დაცარიელებული ნაპირი.

„ზღვის ნაპირივით გიხურდა ხელი...“
მერმე ზომიერი, მშვიდი ფშვინვა მოესმა... ნაის ჩაქძინა...

თბილისამდე აღარ გაუღვიძია...

გურამს დიდხანს აწვალებდა ნაის მკერდის სიმხურვალე და თმის სურნელი. ველარ ისვენებდა, ადგილს ველარ პოულობდა, უნდოდა სადმე შეხვედროდა ნაის და ვერ მოახერხა. ერთხელ სახლში მისვლაც გადაწყვიტა და ვერ გაბედა, უფრო სწორედ — მოსვლის მიზეზი ვერ მოიგონა. ბოლოს გადაწყვიტა გრვისთვის ეამბნა ყველაფერი. მაინც მეგობარი იყო, მერმე რა, რომ ზოგი რამ დაუმალა გურამს. კაცს ზოგჯერ უნდა აბატიო, მით უმეტეს, მეგობარს.

გივი აივანზე მისჯდომოდა მაგიდას და გამალებული წერდა. თითქოს არ ესაიამოვნა გურამის სტუმრობა, თუმცა ცდილობდა ეს უსაიამოვნება არ დაემჩნია.

— როგორ გაატარეთ დრო? — ჰკითხა ნაძალადევი დიმილით.

— რა ვიცი... მე მგონი, კარგად... კიდევ ხომ არა სწერ პიესას?

აივანიდან მოჩანდა ვიწრო და გრძელი ქუჩა, ერთმანეთზე მიწყობილი დაბალი სახლები. უსწორმასწორო სახურავები ზოგან კრამიტისა იყო, ზოგან წითლად შეღებილი თუნუქისა. თუმცა საღებავს პირვანდელი ფერი დიდი ხანია დაეკარგა, მზეზე გახუნებულიყო და მერმე ქალაქის მტვერსა და წვიმას ჩაეშავებინა.

გურამმა გადაწყვიტა, ნაიზე არაფერი ეთქვა გივისთვის.

— გეტყობა, მაინცდამაინც კმაყოფილი არ უნდა იყო.

— პირიქით... შენ რატომ არ წამოხველი?

— არ მინდოდა.

— კი მაგრამ, ხომ შეგვპირდი, წამოვალო.

— მერმე გადავიფიქრე... თუმცა რატომ უნდა წამოვსულიყავი. სულაც არ

მაინტერესებდა იმათთან ყოფნა. ათი წელი ერთად ვიყავით, საკმარისია.

გურამი ათი წლის მანძილზე პირველად მიხვდა, რომ მეგობარი გულწრფელი არ იყო. სხვა დროს ასეთი რამ არასოდეს შეუშინებია... ანდა ვერ ხვდებოდა... იქნებ, სწორედ ამიტომაც მოუწინა, თვითონ ყოფილიყო მართალი, გულწრფელი.

— გივი...

გურამი დიდხანს დუმდა.

— რა გინდა, პიკო, შენ რაღაც გაწუხებს.

— გივი... ნაი შემიყვარდა...

გივიმ გაოცებისაგან თვალები დაქყიტა. წამოდგა და მეგობარს მხარზე დააღო ხელი.

— ნაისთვის ხომ არ გითქვამს?

— არა.

— აბა, ნურც ეტყვი.

— მინდა როგორმე ვაგრძნობინო.

— ნურც აგრძნობინებ.

— მაშ რა გქნა?

— არაფერი... თუ გინდა სასაცილოდ არ ავიგდოს ნუ ეტყვი, ნურც აგრძნობინებ.

გურამს ეგონა, სკოლის მეგობარი ეხუმრებოდა, და გაიღიმა:

— რატომ უნდა ამიგდოს სასაცილოდ?

აივანს ჩრდილი ადგა, სამაგიეროდ მეზობელ სახურავებს აპერდა ივლისის შუადღის მზე. მზეზე გაფიცებულ სახურავებს ბული ასდიოდა.

— შენისთანა მუდო არავის შეუყვარდება.

მოულოდნელობისაგან გურამი შეცბა და გაფითრდა. მცირე დუმილის შემდეგ გაბზარული ხმით ჰკითხა:

— მუდო რა არის, გივი?

— მუდო მუდოა, შენ მუდო ხარ!

გურამს სუნთქვა შეეკრა. პირველად ესმოდა ასეთი რამ მეგობრისაგან და დაბნეული იდგა. მერმე მიაშტერდა გივის და დიდხანს უყურა. თვითონ უნდოდა, რომ ეს ყველაფერი ხუმრობა ყოფილიყო, მაგრამ სახეზე შეატყო, გივი არ ხუმრობდა, ფერდაკარგული, ხე-

ლის ნერვიული მოძრაობით აგროვებდა მაგიდაზე გაფანტულ ფურცლებს. გურამი მიხვდა, ამ სიტყვებს ამოფარებული სათქმელი უფრო მეტი იყო, ვიდრე თვით სიტყვა. რა უნდა ექნა? მას შეეძლო... არაფერი არ შეეძლო გურამს. გული ყელზე მიებჯინა და ხმის ამოღების საშუალებას არ აძლევდა.

უსიტყვოდ გამობრუნდა და ოთახი გაიარა. გურამს არ სჯეროდა, მაინც ეგონა გივი დაუძახებდა და ეტყოდა გაგებუბრეო, მაგრამ გივის ხმა არ ამოუღია. კარებთან გივის ღელამ დააწია ხმა.

— საღ მიდინხარ, შეილო, ვისადილოთ.

გივი სირბილით დაეშვა კიბეზე, სირბილითვე გაიარა ეზო და ქუჩაში გაეარდა.

მზის გულზე განიერი ხიდი გაწოლილიყო.

4

„ხომ ვთქვი, არ დამეძინება-მეთქი“. გუნებაშეცვლილი ტახტზე წამოჯდა, მერმე გადაიხარა და ფანჯრის რაფაზე პაპიროსის კოლოფს მისწვდა.

რა ხანია ის დღეები არ გახსენებია. დაივიწყა, თითქოს არ ყოფილა, არ არსებულა, მაგრამ დაიწყება და არარსებობა ერთი და იგივე არ არის. დაიწყებული ოდესმე მაინც შეგახსენებს თავს. ხოლო არარსებული, თუკი დაგჭირდა, უსათუოდ უნდა შეთხზა.

გურამს აღარ უნდოდა დაიწყებულ ამბებზე ფიქრი, მაგრამ მთელი არსებით იმ დღეებს ვადაერთო და უკვე აღარ შეეძლო არ ეფიქრა...

მაშინ თანდათან ხვდებოდა იმას, რაც ასე აწუხებდა და აწვალებდა. გურამს აშფოთებდა გივისთან ურთიერთობა და ის წლები, ერთად რომ გაატარეს სკოლაში. უნდოდა გაეგო, როდის იყო გივი წარფელი და მართალი, იმ წლების მანძილზე, როცა ერთად სწავლობდნენ და მეგობრობდნენ, თუ შემდეგ, იმ ერთ დღეს — აივანზე, რომლის შემდეგ სკოლის მეგობარს აღარ შეხვედრია. არ

უნდოდა დაეჯერებინა, თითქოს გივი მხოლოდ იმიტომ მეგობრობდა, რომ სკოლიდან ერთად ბრუნდებოდნენ და თანამგზავრი სჭირდებოდა. და კიდევ იმიტომ, რომ ალგებრასა და ტრიგონომეტრიაში სუსტი იყო და ამეცადინებდა. გურამს არ სჯეროდა, თუ გივი შეიძლებოდა ყოფილიყო ასეთი ანგარიშიანი და წვრილმანი.

ამ ფიქრების შემდეგაც დიდი ხანი გავიდა. მივიწყებულმა ფიქრებმა ახალა იწყეს ამოტივტივება, ისე ნელა, როგორც არაგვის ხეობაში დილის ნისლეზიდან მთები ამოიზარდა. დაიწყება არც ისე იოლი აღმოჩნდა, მაგრამ წლებმა მაინც თავისი გაიტანა. ეს კი იყო, გურამს თანდათან შემოეძარცვა ის ოცნებები და ფიქრები, რომლითაც აივსო ფასანაურში მგზავრობისას.

მერმე ნაი აღარ უნახავს და აღარ უცდია მასთან შეხვედრა. თავისი მალემარწმენობა და გულსწრაფობა აღიზიანებდა: როგორ ფიქრა, როგორ ეგონა თითქოს ნაის მოეწონებოდა ანდა შეუყვარდებოდა... ასეთი მუღო. — როგორც გივიმ თქვა. მერმე უნივერსიტეტის წლებმა ახალი მიზნები და მისწრაფებები გაუჩინა, ხოლო ახასთუმანმა სხვა სამყაროში გადაიაროლა.

უცებ ივრძნო, აბასთუმანი მონატრებოდა. საშინლად მოუნდა იქ ყოფნა. მოულოდნელად გადაწყვიტა, ხვალ დილითვე გამგზავრებულყო ბორჯომის მატარებლით. ჭერ ლიკანში ავიდოდა, დასასვენებლად წასულ მშობლებს მოინახულებდა, მერმე კი ახალციხისკენ გაჰყვებოდა მატარებელს. ბორჯომიდან დეპეშას გაგზავნიდა ობსერვატორიაში და ახალციხეში მანქანას დაახვედრებენ.

„ამ წიგნებს ახლავე შეეკრავ. რა წაათრევს ამდენ წიგნს?!“ ოთახის კუთხეში, იატაკზე ოცდაათამდე წიგნი ეწყო. გურამი სამზარეულოში გავიდა და კარადის უჯრები გადმოაქოთა. ძველი გზებებითა და კანაფის მორგვით შემობრუნდა.

წიგნების შეფუთვასა და შეკვრას შეუდგა.

„დღეს რამდენჯერმე ვიყავი შენთან. რვა საათისთვის ვერას ხილთან დაგელოდები. შენი ჰირიმე, ნუ დამაღალატიანებ...“ გაახსენდა გივის ბარათი. ბოლო სიტყვები ხმამაღლა გაიმეორა:

— შენი ჰირიმე, ნუ დამაღალატიანებ.

„ეს ბარათი გაჰირევისა და არა მონატრების, რა სულელი ვარა რა თქმა უნდა, იმ კაცს რაღაცა უჭირს... რატომ აქამდე ვერ მივხვდი?!“ გურამმა ინანა, ბარათი რომ დაანაკუწა. ეგონა, კიდეც რაღაცა ეწერა შიგ და აღარ ახსოვდა.

წიგნებს თავი მიანება და საწერ მაგიდაზე საათს დახედა: შვიდს ცხრა წუთი ოვდა. საათი ყურთან მიიტანა— ხომ არ გაჩერებულაო. მექანიზმი ზომიერად მუშაობდა. შესამოწმებლად რადიომიმღები მინც ჩართო. კედლის საათი კარგა ხანია აღარ მოემართათ და დადუმებულყო.

ოთახში რაველის „ბოლეროს“ ხმები დაიღვარა. გურამმა რადიომიმღებს ოდნავ დაუწია და წიგნების შეყვრა განაგრძო. „ფუი, როგორ დამავიწყდა, დღეს იმ ებრაელთან უნდა მივსულიყავი, ფირფიტებს რომ შემპირდა...“ სინანულით გააქნია თავი, წიგნებზე ჩამოჯდა და გაყუჩდა, თან პაპიროსს აბოლებდა.

„ბოლერომ“ ჯერ ჩითისკაბიანი ქალიშვილი მოაგონა, მზით გარუჯული ლამაზი ქალიშვილი, სულ რომ იცინოდა და თეთრ კბილებს აელვებდა.

მერმე ჰერი თანდათან გაიქლინათა „ბოლეროს“ ხმებით...

ერთი და იგივე მეორდებოდა, დაუსრულებლად მეორდებოდა ერთი და იგივე, ოღონდ სხვადასხვა ნიჟანსობით, სხვადასხვა ელერადობით, სხვადასხვა მოტივირებით. ეს იყო თითქოს ფატალური გარდუვალობის დაქინებული ხმები.

გურამი წიგნებზე იჭდა გაუნძრევლად.

იქ მაღალი ფიჭვები... იქ დიდი და სუფთა ცა... იქ უსასრულობა..

ვინც შეჩვეულია ყოველდღიურ,

წვრილმან ფუსფუსს, ალბათ, იქ არ წამოვა, იქ უსასრულობას უნდა გაუსწორო თვალი. უსასრულობას ვერ წარმოიდგენ... მარტო გონებითაც ვერ მიწვდები, უნდა იგრძნო კიდეც. ეს თითქოს შეუძლებელია, ხოლო თუ შესძლო, ჯერ შეძრწუნდები, თავზარი დაგეცემა, მერმე კი იმ სივრცეებს თვითონ მოიცავ.

ნეტავი გასძლებდა, იმათგან რომელი იქ რომ წამოსულიყო?!

ვინ?

ნაი...

გურამმა თავი გააქნია.

მაშ, მეგი...

ვერც ის.

იქნებ ჩითისკაბიანი გოგონას გაეძლო... მაგრამ ვინ არის ეს ჩითისკაბიანი ქალიშვილი? ასეთი ქალიშვილი, ალბათ, ბევრია, მაგრამ არც ერთს არ იცნობს. ჯერ უნდა გაიცნოს. დაუახლოვდეს. ისინი ხშირად ძალიან ლამაზები და ძალიან კარგები არიან...

იქნებ, იქ არც ისე ძნელია გაძლება. როგორც ეჩვენება? იქნებ ერთიც წამყოლოდა, მეორეც, მესამეც... რა სისულელეა! ეს სხვათაშორის გაიფიქრა, თორემ ნაი და მეგი დიდი ხნის წინათ დაივიწყა. ჩითისკაბიანი ქალიშვილი დღეს კი ნახა, მაგრამ...

საოცარია, იქ, ზევით არასოდეს არ აწუხებს, ასეთი ფიქრები. სხვა გრძნობა ეუფლება, სხვა ფიქრებსა და ოცნებებს ებრძვის.

გურამმა შეიღ საათზე საათი შეამოწმა და რადიომიმღები გამართო.

„ეტყობა, დავიღალე, ისეთ სისულელეზე ვფიქრობ, ნამდვილად დავიღალე. ნახევარი საათი მანერ რომ წამძინებოდა...“ ანთებული პაპიროსი ნიჟარაში ჩაჰკმუჭნა. „მინც რამდენს ვეწევი ეს ოხერი. დროც რა ნელა გადის...“ ტანტზე მიეგდო და თვლები დახუჭა, დიდხანს იწრიალა, სანამ დაიძინებოდა.

ტელეფონის ზარის წყრიალმა გამოაღვიძა.

— არა, ბატონო, ეს არ არის ტაქსო-მობილური... სხვაგან მოხვდით...

გურამმა საათს დახედა: ცხრის ათი წუთი იყო: „დამაგვიანდა... ფუი, როგორ ჩამძინებია!“

ძილში კიდევ ერთხელ მოუწვია. ქუჩა ახალი ნაწვიმარი იყო. გურამი დარბოდა და ტაქსის დაკერას ამაოდ ცდილობდა. „ზღვაში უფრო დაიპერ ხელით თევზს, ვიდრე ჩვენს ქუჩაზე ტაქსს...“

ცხრის ნახევარზე ძლივს მიაღწია ვერის ხილს. ნახევარი საათი დაიგვიანა, მაგრამ გივი მაინც დახედა, ვიუტად ელოდებოდა. ჯიბეში ხელუხაწყობილი იდგა. დარწმუნებული რომ გურამი უსათუოდ მოვიდოდა.

გურამმა მანქანა გააჩერებინა, შოფერს ფული მიაჩერა და გადმოვიდა. სკოლის მეგობრები გადაუხევენენ ერთმანეთს და გადააკოცნეს. გურამმა კიდევ ერთხელ შეხედა გივის, და გაიღიმა: წაბლისფერი თმა ისევე კოხტად ჰქონდა დავარცხნილი, როგორც მაშინ, გეგონებოდა, ათი წელი თმისთვის ხელი არ უხლია. გამომეტყველებაც იგივე — რაც სკოლაში: „ზეიადი, საკუთარ თავში დაჭერებული... ოღონდ ოდნავ დასრულებულიყო, დაეაყვაცებულებოდა. გურამს არ ეგონა, თუ ასე გაუხარდებოდა გივისთან შეხვედრა და ამ შეხვედრის სიხარულით თვითონვე დარჩა კმაყოფილი. დაივიწყა კიდევ ის ფიქრები, რომელმაც დღეს ასე ააფორიაქა.

— საიდან ვაიგე, რომ ჩამოვედი?...
— ჰკითხა გურამმა.

— არსაიდან. აბც კი ვიცოდი, თუ წასული იყავი.

— ხუთი წელია, თბილისში აღარ ეცხოვრობ... რაც უნივერსიტეტი დავამთავრე.

— მართლა? ეგ არ ვიცოდი. თუმცა როგორ არა, ახლა გამახსენდა... ამ რამდენიმე წლის წინათ მევიმ მითხრა. წარმოგიდგენია, სულ აღარ მახსოვდა, რა იდიოტი ვარ.

რატომ ეგონა გურამს, თითქოს ამდენი ხნის უნახავ მეგობარს უნდა

სცოდნოდა მისი ასავალ-დასავალი? იქნებ, სკოლის მეგობრისაგან უფრო მეტს მოითხოვდა, ვიდრე შეეძლებოდა? თვითონაც ხომ არ იცოდა, რას აცეთებდა გივი, სად მუშაობდა. იცოდა მხოლოდ, რომ თეატრალურ ინსტიტუტში სწავლობდა. ნერვუ სწავლას თავი დაანება, მესამე კურსიდან გამოვიდა.

— შენ რას აცეთებ, სადა ხარ?

— სად ვიქნები ან რას გავაკეთებ... ვწერ... თუმცა ვის რაში სპირდება შენი ნაწერები...

გურამს ჯერ ეგონა, ნათქვამში ერთგვარმა სინანულმა გამოჰქონაო, მაგრამ, როცა გივის სახეში შეხედა, დარწმუნდა, რომ მოტყუვდა. მის წინ იდგა კაცი, რომლისაც არავის ესმოდა.

— პიესებს სწერ, თუ...

— რა თქმა უნდა პიესებს... არ ესმით არაფერი, იდიოტები არიან.

— ახლა თეატრებს უჭირს თურმე.

— ასე ჩაეარდნილები იქნებიან მუდამ... შენ ხომ გახსოვს ჩემი პიესა, სკოლაში რომ დავდგი? ცუდი იყო? რატომ არ უნდა დავდგას ვითომ საბავშვო თეატრმა?

— ის პიესა არ ვარგოდა, გივი.

— არ მოგეწონა?

— არა.

— რას ამბობ, მთელი სკოლა გაგაყვებული იყო.

— სკოლა ერთია... თეატრი მაინც სხვაა, გივი. — გურამი მახვდა, სკოლის მეგობარი ჯერ ისევე ძველი დიდებით ცხოვრობდა.

— ბავშვებს თუ სკოლაში მოეწონათ, თეატრში დადგმული უფრო მოეწონებათ... თუმცა შენ მათემატიკური საგნები გეხერხებოდა...

გურამმა კარგად გაიგო, რაც უთხრა სკოლის მეგობარმა.

— ამას წინათ ოსბორნის პიესა წაკითხე და მომეწონა.

— ვისი?

— ოსბორნის.

— არ წამიკითხავს.

2799

— მილერი ან უილიამსი?
 — არც ვგეგნი.
 — უნდა წაიკითხო, ისე როგორ შეიძლება?
 — არც იმით წაუკითხავთ ჩემი პიესები.
 — მერმე, რას ერჩით ერთმანეთს, რას ეჩინებით? ჯერ შენ წაიკითხე და შემდეგ, ალბათ, ისინიც წაიკითხავენ.
 გივის სახე წამოენთო სიბრაზისაგან, მაგრამ არაფერი უთქვამს. სიგარეტი ამოიღო და გურამს ასანთი მოსთხოვა. ორივემ გააბოლა სიგარეტი.
 გურამს უსიამოვნო ნაღვეი დარჩა გულში. „რა ბავშვივით ვიქცევი... სამაგიერო გადავუხადე... რა წვრილმანი და გულნამცეცა ვყოფილვარ“. მერმე ჰკითხა:
 — ისევ იქ ცხოვრობთ?
 — კი.
 — დეიდა რუსულანი როგორ არის?
 — კარგად, რა უშავს.
 — მამა?
 — მამაც.
 — აქ არიან?
 — არა, სოფელში წავიდნენ.
 — ჩვენებიც ამ სამი დღის წინ გავისტუმრე დასასვენებლად.
 — რას მეუბნები?! — შეიცხადა გივი.
 — რა იყო?
 — დავიღუბე!... მამაშენის იმედი მქონდა, — თითქმის სასოწარკვეთით თქვა გივი.
 — მამაჩემს რა შეუძლია?
 — ნამდვილად დავიღუბე, ფული მაინც მქონდეს... საღ ვიშოვი, მევალებებს ვიღარ ავუღიარა.
 — თუ ფული ვიშვილის, მე მოაკცე, — გურამი უცებ მიხვდა, რისთვის სჭირდებოდა გივის მამამისი.
 — კაცმა არ იცის, როდის დავიბრუნებ... არა, არ მინდა.
 — გამომართვი.
 — ამდენი არ მჭირდება. თანაც ხომ ვითხარო, არ ვიცი, როდის დავიბრუნებ-მეთქი.

— როცა გექნება. როცა შესწავლავს რომელიმე თეატრი და დაგეგმავს...
 — ნუ დამცინი, გურამი...
 — ღმერთმანი, არ დაგცინი. აბა, ნუ ბავშვობ, გამომართვი.
 გივიმ ფული გამოართვა და ჯიბეში ჩაიდო. ოდნავ დამშვიდდა, ძველი იერი დაუბრუნდა.
 — მადლობელი ვარ, გურამ. ხვალვე წავეყვან ექიმთან. მაგრამ მამაშენი მაინც სხვაა, ძველი ექიმია, გამოცდოლი... მეშინია.
 — ცოლი ითხოვე?
 — საღ შემიძლია ცოლის თხოვა.
 — თვითონ თანახმაა?
 — არა.
 — აბა, რას იზამ?
 — რაღაცას მოვეუხერხებ...
 ერთხანს მღუმაჩედ იდგნენ. გურამმა იგრძნო, რომ გივის მეტი სათქმელი აღარ ჰქონდა. ამით თავდებოდა მათი შეხვედრა.
 ქალაქში ბინდი შემოპარულიყო, ლორჯი, ვამპირვალე ბინდი. ხიდზე ლამპიონები ინთებოდა. მანქანებითა და ხალხით დამძიმებული ხიდი ღამის ცხოვრებისთვის ემზადებოდა.
 გურამი წასვლას აყოვნებდა. უნდოდა და გივისთვის ეკითხა ის, რაც ამდენ ხანს აწუხებდა. მაგრამ ღირდა კი ახლა ძველის გახსენება? რახან აწუხებდა, ღირდა.
 — იმ ღამით, პიესა რომ დაოჯი, შენობიდან გამოსვლისას დამინახე, თუ არა?
 გივი დაფიქრდა.
 — გოგოებთან ერთად მოდიოდით. ნაიც იქ იყო... თქვენ ყველაზე გვიან გამოხვედით.
 — კი, როგორ არა, დავინახე.
 — მართლა?
 — გასასვლელში იდექი. ბნელოდა. მაგრამ დავინახე.
 — მართალია, ბნელოდა.
 — მეგონა, წამოგვეყვებოდი და იმით არ შეჩერდი. მერმე ქუჩაში სულ უკან ვიხედებოდი, მაგრამ არსად ჩანდი.

გურამს კარგად ახსოვს, არც გივის, არც ნაის, არც სხვა გოგოებს ერთხელ არ მოუხედავთ უკან.

ეს უნდოდა გაეგო, მეტი არაფერი. ახლა დამეშვიდობება სკოლის მეგობარს. თუმცა შეუძლია კიდევ ჰკითხოს, სად წაიყვანა გოგოები იმ ღამით? სწორედ აქეთ გამოიარეს და ამ აღმართს აუყვანეს... მაგრამ ეს უკვე აღარ აინტერესებდა გურამს.

დღმილი გვიმ დაარღვია.

— იმ ღამით მოხდა ყველაფერი. ნაიმ ძალით წაგვიყვანა სახლში.

— განა ნაი იქით ცხოვრობდა?

— მაშინ ერთი კვირის გადასულემა იყვნენ. შენ რა, არ იცოდი?

— არა.

— ჰოდა, ახლა ჩემთან ზის...

— ნაი შენთანაა?

— წელან დაგიმალე... აღარ შემოძლია, გურამ, ღამის გავეიძღე.

— ნაი შენთანაა?!

— ჰო, ჩემთანაა.

— მერმე?

— რა, მერმე.

— არაფერი.

— ჩემი ბრალიც არის... თუმცა ცოლად გითხოვე, არასოდეს მითქვამს.

— გითქვამს თუ არა, მაგას რა მნიშვნელობა აქვს.

— აქვს, როგორ არა აქვს.

— შეიძლება ჰქონდეს, არ ვიცი.

— ეროზელაც იქნება დაეთვრები და ყველაფერს ვეტყვი

— მაინც რას ეტყვი?

— წავიდეს... სადაც უნდა, იქ წავიდეს, ოღონდ მე თავი დამანებოს. სხვა რომ არ იყოს, ხელი მეშლება. ვეღარაფერს ვაკეთებ...

— ფიზიკურა უთხარი, დათრობა რა საჭიროა?

— ვერ ვუბნები. ვერ ვუბნებ.

— რააც შენ ვერ ეუბნები, ღვინოს გინდა ათქმეინო?

— სტორთია, ვინ ეტყვის, მე თუ ღვინო. ოუ გინდა, შენ უთხარი.

— მე რა შეუმი ვარ?

— გურამ, თუ ძმა ხარ, მიდი...

— რას სულელობ!

— იცი, რა უთხარი, გვერდებზე დაიკაცია-თქო, ბავშვი ხელს შეუძლის-თქო.

გურამი ხმის ამოუღებლად გაშორდა სკოლის მეგობარს. გივი ფეხდაფეხ მისდევდა და არიგებდა, როგორ მოქცეულიყო, რა ეთქვა ნაისათვის... გურამს სიტყვები არ ესმოდა. ციკმა ოფლმა დაასხა, თითქოს გული ერეოდა.

შუა ხილზე შეჩერდა და უკან მიიხედდა: ოციოდე ნაბიჯზე გივი იდგა და კმაყოფილი უმზერდა გურამს. მერმე სკოლის მეგობარმა ხელით ანიშნა — დროს ნუ კარგავ, წადიო.

გურამი გატრიალდა და წავიდა.

5

გურამმა ხიდი გაიარა და კიდევ ერთხელ მიხედა გივის. გივი აღარსად ჩანდა. ხალხსა და სიბნელეში გაუჩინარებულყო.

გურამი დაცარიელებული და დაცლილი მიდოდა, აღარაფერზე აღარ ფიქრობდა, ოღონდ მკერდში ყრუ და ნელი ტკივილი ეწვეებოდა. გაიარა ქაღრებიანი ქუჩა, სადაც მალაზიის დიდი ვიტრინებიდან ნეონის იისფერი შუქი იღვრებოდა.

მოედანზე გავიდა და შეება ივრძნო: რალაც მოიშორა, რალაც დიდი, ძველი და მძიმე მოიშორა ტკივილით, მაგრამ ეს ტკივილი ახლა სასიამოვნო იყო.

ხვალინდელ მგზავრობაზე ფიქრობდა. დღევანდელი დღე უკვე დამთავრდა. ახლა მანქანას დაიქერს, წაეა შინ და დაიძინებს. შილში დრო მალე გადის, როგორც არ უნდა იყოს — სიზმრიანი თუ უსიზმრო.

ახლა მთავარია, დრო მალე გავიდეს. ვიდრე ტაქსების საღვომთან მივიდოდა, ვიღაცამ დაუძახა, ხმა ნაცნობი იყო, მაგრამ ვერ მიხვდა, ვინ ეძახდა, უკან მოიხედა მისკენ მეგი მორბოდა, პატარა ბავშვივით მორბოდა მეგი.

მეგი ხუთიოდე ნაბიჯზე მიუახლოვდა და უცებ შეჩერდა.

— გურამ! ღმერთო ჩემო, გურამ! — მერმე ისევ გამოიქცა და გურამს მოეხვია, — ყველაფერს ვიფიქრებდი, მაგრამ დღეს თუ შეგხვდებოდი, ვერ წარმოვიდგენდი.

გურამი მოულოდნელი, დაბნეული ღმილით უმზერდა მეგის. უნდოდა და ვერაფრით გამოხატა მეგისთან შეხვედრის სიხარული.

მეგი ისეთივე სუსტი და თხელი იყო, როგორც სკოლაში. სახეზეც არ გამოცვლილიყო. პატარა, ღამაზი სახე ჰქონდა, თვალების მომწვანო შექით განათებული, ოღონდ თმა ახლა სხვანაირად დაეყენებინა, ვაჟურად შეეპირა და შეენოდა. მკერდი... „რა სულელი ვარ, რატომ შეგხვდე ახლა მკერდზე, როგორ აიღეწა“. გურამმა მართლა უნებურად შეხვდა მკერდზე და მეგი გაწითლდა. დარცხენილი ჩრდილში დადგა. ასეთი უხერხული დუმილის გურამს მაშინაც ეშინოდა და ახლაც შეეშინდა, უნდოდა სწრაფად დაერღვია ეს დუმილი და აღედგინა ის უშუალობა, შეხვედრისას რომ დამყარდა.

— არ მეგონა, თუ თბილისში იყავი, თორემ უსათუოდ გამოგივლიდი, — უთხრა გურამმა.

- დიდი ხანია ჩამოხვედი?
 - მეათე დღეა, აქა ვარ.
 - როდის აპირებ დაბრუნებას?
 - ხვალ დილით უნდა წავიდე.
 - მართლა? არ შეგიძლია, კიდევ ერთი დღე დარჩე.
 - ვერ დავრჩები.
 - ხვალ შინდა ნაი და გივი დავპატიო... შენ, ალბათ, გაიგებდი...
 - კი ვაგიგე.
 - ჩვენი კლასიდან მხოლოდ ექვსი გოგო გათხოვდა.
 - რომლები?
 - მანანა გუნია... გახსოვს?
- გურამს გაახსენდა ქერა, თვალუბდღვლია გოგო. მანანა ყველაზე ადრე დასრულდა. თანაკლასელ ბიჭებს

ზედაც არ უყურებდა, უფროს კლასელებთან შეგობრობდა.

— მანანა გათხოვდებოდა... კიდევ?

— ნაზიკო ფერაძე.

ნაზიკო პირველი კლასიდან ფრიალოსანი იყო. წყნარი, ჩუმი. მთელი დღე ისე გაივლიდა, ვერ შეამჩნევდი. მარცხენა თვალი ოდნავ ელამი ქონდა. სიღმე თითქოს უხდებოდა კიდევ.

— ნაზიკო კარგი გოგო იყო... კიდევ?

— ლალი დარახველიძე — „კარმენი“.

მესხიერებაში ამოტივტივდა კოქლაბალი, შეატუხა გოგო, ყველაფერზე რომ იკრიჭებოდა. ვილაცამ ზედმეტსახელად „კარმენი“ შეარქვა და ის სახელი ბოლომდე შერჩა.

გურამს უხაროდა სკოლის ამხანაგების გახსენება და ეკითხებოდა: კიდევ?... კიდევ?...

— დორა ჭაფარიძე.

დორას მამა ომში დაიღუბა. დორას ოთხი და ჰყავდა, ერთმანეთზე მიწყობილი. ძალიან უქირდათ... დორამ კინდლამ სწავლას დაიწება თავი.

— ცისანა მიქაშაიძე.

ცისანას დიდი მსუქანი სახე და ვიწრო მხრები ჰქონდა. მამამისი საკონდიტრო კომბინატში მუშაობდა ცისანას ჩანთა ყოველთვის ტკბილეულით ჰქონდა გამოტენილი.

— კიდევ?

— ნაი...

— ნაი ვიცი...

— ჩვენ კლასელს მხოლოდ ნაი გაჰყავდა... დარჩი რა, რა იქნება, ერთი დღე რომ დარჩე?

— არ შემიძლია, უნდა წავიდე, მეგი.

— სხვებიც იქნებიან...

— სიამოვნებით დავრჩებოდი, რომ შემეძლოს.

— შენ სულ გამოიცვალე, სხვანაირი ვახდი. — მეგი ჩრდილში იდგა და ჩრდილიდან ელაპარაკებოდა გურამს. ისეთი სახე ჰქონდა, გეგონებოდა, საცა ატირდებოდა.

— ჩვენ არცერთი არ გამოვეცვლილ-

ვართ, მეგი. ისეთები ვართ, როგორც ბიჭ ვიყავით, ოღონდ...

— რა, ოღონდ?

— არაფერი... — გურამმა არ უთხრა, ის, რაც გაიფიქრა. — ყველან არ სჭირდება გამოცემა.

— ვერ გავიგე, გურამ.

— ზოგს არ სჭირდება მეთქი გამოცემა... შენ ისეთი კარგი გოგო იყავი, — გურამმა ხელე მოხვია მეგის და მკერდზე მიიხუტა. თავისი უშუალოების თვითონვე გაუკვირდა.

— ფასანაურის შემდეგ ჩვენ ერთმანეთი არ გვინახავს.

— მას შემდეგ ათი წელი გავიდა...

— ათი წელი! ღმერთო ჩემო, ათი წელი!

გურამმა პაპიროსი ამოიღო ჯიბიდან და ცეცხლი მოუქიდა.

— მე რამდენჯერმე დაგინახე ავტობუსიდან... უნივერსიტეტთან იდექი... ამას წინათ კი სადღაც წავიკითხე უცნობი ვარსკვლავი აღმოგიჩენია... რატომ დაარქვე თეთნულდი, გურამ?

— ყველაზე მაღალი და ძნელი მწვერვალი, რომელზედაც პირველად ავიდი, თეთნულდი იყო...

— ძნელია ვარსკვლავის აღმოჩენა?

— არც ისე...

— დარჩი რა, გურამ, ხვალ ნაი და გივი მოლენ... ნუთუ ნაი არ გინდა ნახო, ან გივი?... თქვენ ხომ მეგობრები იყავით?

— უკვე გითხარი, მეგი.

— ახლა ნაისთან ვიყავი, მარტოა... იცი, რამდენი ვილაპარაკეთ შენზე?

— ნაი მარტოა? გაცეებით იკითხა გურამმა, თითქოს არ იცოდა, რომ მარტო იყო.

ერთხანს დუმილი ჩამოვარდა.

— აბასთუმანში, ალბათ, ძალიან კარგია.

„რა მოხდება გზა, რომ ნაისთან მივიდე?.. მივიდე და ვინახულო?“

— იქ, ალბათ, დიდი თოვლი იცის.

„ერთი წუთით შევივლი და შევხე-

დავ... მხოლოდ შევხედავ და ისევ გამოვბრუნდები“.

— მე მიყვარს დიდი თოვლი, სხვა მოვინებით ვიცხოვრებდი ასეთ ადგილას. მე ძალიან მიყვარს დიდი თოვლი და ფიქვები.

„ნაი მარტოა. არა, მე უსათუოდ უნდა მივიდე და ვნახო... გივი რომ დამხედეს შინ? ვინ არის გივი? მე მინდა ნაი ვნახო“.

— იქ, ალბათ, კრილა ცაა და ბევრი ვარსკვლავია... ბევრი... ბევრი... უთვალავია... მე მიყვარს, როცა ერთად არიან დახვავებული ვარსკვლავები...

„ცაში სიციარიელეა... ვარსკვლავები ერთმანეთისაგან ისე შორს არიან, ამის წარმოდგენა კაცის გონებას არ შეუძლია. ვარსკვლავები განმარტოებით ცხოვრობენ ცაში, ერთმანეთს გასაოცარი სივრცეებით დაცილებულები. მხოლოდ შორი მანძილიდან ჩანს ასე ერთად დახვავებული...“

დამღლელად ხმაურობდა მოედანი. მხოლოდ ახლა-ღა იგრძნო გურამმა რომ მოედანი ძალზე ხმაურობდა. ხალხი ირეოდა, ერთმანეთს აწყდებოდა, მერმე იჭედებოდა ავტობუსები და ხალხით დატვირთული თავისი გზით მიემართებოდა...

— მე წავალ. მეგი...

მეგი უცებ ჩაქრა.

— მეც წავალ, გურამ, უკვე გვიანაა...

— ნახვამდის, მეგი.

— ნახვამდის, გურამ.

ორივე ერთდროულად გაბრუნდა.

— გურამ!

გურამი შეჩერდა. მეგის მოხედა.

— როცა ჩამოხვალ, ჩემთან მოსვლა არ დაიზარო. საღამოობით ყოველთვის შინა ვარ, — უთხრა მეგიმ გაბზარული ხმით, თითქოს კიდევ აპირებდა რადაციის თქმას, მაგრამ არაფერი უთქვამს.

— უსათუოდ მოვალ.

— ნახვამდის, გურამ.

— ნახვამდის.

გურამი ვაჭყვა იმავე ქუჩას, რომლითაც მოედანზე მოვიდა.

ხელმარცხნივ ნახევრად განათებულ ქუჩაზე მისი სკოლა იყო. ეს ვიწრო და მიხვეულ-მოხვეული, ერთმანეთის გადაკვეთი ქუჩები ხელისგულივით იცოდა. ყველა სახლს ცნობდა, ყველა ჭიშკარს, ყველა ეზოს. აი, ამ გზაჯვარედინზე იდგა და ნაწყენი გაჰყურებდა გოგოებთან ერთად მიმავალ გვიგის.

მალაზიის განათებული ვიტრინები უკან დარჩა. ხიდთან მისულმა ქუჩა გადასჭრა. კიდევ ცოტა გაიარა და რკინის ჭიშკარს გადააბიჯა. გვირაბში — რიყის ქვით მოკირაწყვლული ეზოს შესახვევში შეჩერდა. ქუჩუიანი, ალაგ-ალაგ გაქმნილი კედლები ათასნაირი წარწერებით იყო აპრელებული. ელექტრონათურის ქვემოთ წერად ფხებზე შემდგარი უზარმაზარი მუსიკელი ეხატა. ქვეშ დიდი ასოებით ეწერა: გივი. მუსიკის ზემოთ გაჯი ჩამოშლილიყო და ნახატს თავა აღარ ჰქონდა. ცოტა მოშორებით ასეთივე ასოებით გამოეყვანათ გურა... წარწერის უკანასკნელი ორი ასო აღემატებოდა. აქ ოდესღაც მისი სურათიც იყო დახატული, მაგრამ კედელს აღარ შემოუნახავს...

გურამმა ეზო გაიარა და ხის კაბეებს აჰყვა. კიბის მოაჯირის ბოლოში ერთი რიკული აკლდა. რაც თავა ახსოვს, კიბის მოაჯირს მუღამ აკლდა ეს რიკული. კიბე ასევე პრიალებდა მაშინაც.

გურამი მეორე სათუღზე, ღერეფნის ბოლოში შეჩერდა და კარზე დააკაკუნა. ვიდრე აივანზე ამოვდოდა, ეგონა, უფრო აღელდებოდა, ახლა კარის გაღებას დაშვებულ ელოდა. ოღონდ ცოტათი მოჭამა გულის ცემამ, როცა კარს იქით მსუბუქი და რბილი ნაბიჯების ხმა გაიგონა.

კარი გაიღო.

პირველად ოდნავ აბურღული, შავი, ხშირი თმა დაინახა და გაოცებული თვალები.

ღია კარებში ნაი იდგა.

— შენა ხარ, გურამ?! — ნაი ადგილს მოწყდა და გახარებული ყელზე ჩამოეკიდა გურამს.

მერმე ერთმანეთი მოიციობს... მერმე ნაი თმის სწორებით შეუძლვა გურამს ოთახში. ნაის ქრელი, შიშვალად შეკერილი სარაფანი ეცვა. მისი ფეხები ქოშებში წაეყო. ეტყობოდა, ეძინა და გურამმა გააღვიძა, თვალები დასიებული ჰქონდა.

— შინ შემოდი, მინდა კარგად დავინახო.

— კარგს ვერაფერს დაინახავ.

— გივი მინც ყოფილიყო, რითი გამოსპინძლდე, არ ვიცი.

— არაფერი არ მინდა, ნაი, მალე უნდა წავიდე.

ნაი გამოცვლილიყო, დაქალებულიყო. საზეც და გამომეტყველებაც დასრულებული ქალისა ჰქონდა, ოღონდ როცა გაიღიმებდა, წამით უბრუნდებოდა ძველი იერი.

— დაჩქეა, გურამ.

ოთახში ცხვლოდა. დახუთული პაერი იდგა.

— აივანზე გავიდეთ, ძალიან მიყვარდა იქ ყოფნა.

— გრვისაც ძალიან უყვარს აივანზე ყოფნა, სულ იქ არის.

აივანზე ფარდაგადაფარებული ძველი ტახტი, ოთხკუთხედი მაგიდა და რამდენიმე ვენურტი სკამი იდგა. ნათურას უამრავი ღამის პეპელა და ქინქლა ესეოდა. თავბრუდამხვევად ტრიალებდნენ და აწყვდებოდნენ ნათურას ღამის პეპლები.

გურამი სკამზე დაჯდა და მკლავი მოაჯირზე გადაკიდა. თან თვალს არ ამორებდა ნაის, რომელმაც შიშველი მხრებისა და მკლავების დასაფარავად ნეილონის ქსოვილი მოიხევა.

ერთხანს გაღიმებულები შესცქერიოდნენ ერთმანეთს.

— ხედავ, გურამ, სადა ვარ, სად აღმოვჩნდი?

გურამმა თავი დაუქნია და მერმე ჰკითხა.

— კმაყოფილი ხარ?

— ძალიან.

— კარგია, თუ კმაყოფილი ხარ.

— კმაყოფილი ცოტაა, გურამ.

— ეგ უკეთესია... მაგრამ მე ბევრი არ შემხვედრია ბედნიერი.

— შენ რას ამირებ?

— ჩერჩვრობით არაფერს.

გურამს ეგონა, ნაი ახლა მეგის ასხენებდა, აქ იყო და შენზე ბევრი ვილაპარაკეთო... ნაის მეგი არ უხსენებია, დიდხანს უყვებოდა თავის ამბავს, ნაი, მართლაც, ბედნიერი ჩანდა.

— ახლა ორი თეატრი დადგამს გივის პიესას... მე მივინდა, ყველა ჩვენი კლასელი დაესწროს პრემიერას... შენც შეგატყობინებ...

რატომ არ შეიძლება, კაცმა უპაზრას ნაის; ნაი, შენ არა ხარ ბედნიერი. შენ ყველაფერი გეჩვენება. ერთ დღეს დათვრება გივი და გეტყვის: ეს ყველაფერი თამაში იყო. ანდა უფრო პირდაპირ: დამანებე თავი, ნაი... ანდა: მომწყუდი თავიდან! მე შემოქმედი ვარ და ხელს მიშლავ. გურამმა ხომ იცის, რომ, აღარ თუ გვიან, ასე მოხდება. თუმცა საიდან იცის? მათ შეიძლება, ასე იცხოვრონ ბოლომდე; ნაი შან იქდეს ბედნიერი, ხოლო ის გარეთ, ქუჩაში წუქუტუნებდეს, ვიღაც შემომივარდა სახლში და ცხოვრება ამიწყწავო.

„აღამიანთა ურთიერთობაში ბევრი რამ მოძველდა, ბევრი რამ გულის ამრევია“.

— გახსოვს, ფასანაურში რომ ვიტირე? რა სულელი ვიყავი!

— კი, იტირე.

— წინა დღეს გივი გავაბრაზე და იმანაც ვითომ დამსაჯა, ფასანაურში აღარ წამოვიდა. გახსოვს, ამ აივნოდან გადმოვკვებხა: ვერ წამოვალ, არ მივალ... მთელი დღე თავა ვიკავებდი, მერე ფასანაურში ცელტა დავლიე და თავის შეკავება ველარ შევქელი, აუტირდი... რა სულელი ვიყავი.

სახურავეს იქით მთვარე ამოიზარდა, ტელეგრაფის მავთულეებში გაიხლართა.

— მე შენთან ყოფნა მინდოდა, გუ-

რამ, შენ ყველაზე კარგი მეგობარი იყავი გივისი.

უცნაურია, აქ მთვარე გურამს მთელი პეიზაჟის ნაწილია... სახურავენიდან სახურავეებზე გადადის ყვითელი, დიდი მთვარე. იქ კი სამყაროს უსასრულოდ ში მოსროლილი პაწაწინა, ცივი სხეულია.

გურამი წამოდგა.

— მოიცადე, რა უსინდისო ხარ, გურამ!

— ზეალ დილით აღრე უნდა ავდგე. „იქნებ, სულაც არ უნდა მოვსულიყავი ნაისთან. იქნებ, მეგი უნდა გამეცილებინა? რა თქმა უნდა, მეგი უნდა გამეცილებინა“.

— გივის არ დაუცდი?

„არ დაუცდი, მე შენს სანახავად მოვედი და ვინ იცის, იქნებ, არც უნდა მოვსულიყავი“.

— ვერ დაუცდი, ნაი...

„აღამიანების ურთიერთობაში ბევრი რამ ნამდვილად მოძველდა“.

გურამის წინ განიერი ხიდი იწვია. ხილზე არავინ ჩანდა, ცარიელი იყო. გურამი მარტო მიდიოდა დაღლილი, გაბრუებული. თავი დამძიმებული ჰქონდა და სტკიოდა.

ხილზე მობარბაცე ლანდი დაინახა. ლანდი თანდათან უახლოვდებოდა.

გურამმა სკოლის მეგობარი იცნო. გივი მთვარე ბრუნდებოდა შინ, ფეხი ერეოდა, ბარბაცებდა, ხიდის მოაჯირს აწყდებოდა. გურამს გვერდზე ჩაუარა წამით შეჩერდა და ირიბად მოხედა... და ბარბაცითვე განაგრძო გზა.

გურამი მოტრიალდა დიდხანს უმზერდა სკოლის მეგობარს, რომელიც ბანცალით გაუჩინარდა სიბნელეში. კიდევ დიდხანს იდგა და გაჰყურებდა, ნაცნობ სახლებს, ქუჩებს, ხეებს... იქ ცხოვრობდა ოდესღაც, იქ იყო მისი სკოლა. იქ ჰყავდა მეგობრები, ამხანაგები... ვიღაც უყვარდა... ვიღაცას ალბათ, გურამიც უყვარდა...

ახლა ღამეა და ყველას სძინავს.

დღის მკადამხილი ქ ა ა ა ხ ი .

პურის ჭამის შემდეგ სულ ეგრე ხო არ ვიანდებოდით, ხომ უნდა დაგვეძინა?.. მე კი იმ გახრეკილ წისქვილში ერთი ტახტის მეტი არა მქონდა რა.

ილუამ თვალი გააპარა მეინაბეებისაკენ.

მონადირეს ნივრის დაუღეპავი ფოჩი გამოსჩროდა პირიდან და ხელში პურის მოტეხილი ლეკმა შერჩენოდა.

მოჭიდავეს თავი ჩაეჭინდრა და ოცნების გზებით ისიც წისქვილში გადასახლებულიყო.

მარტო ვანკა იყო ლეშზე დამჯდარი, ყორანივით ფრთებგაფაფხული და ფართოდ გახელილ ქუთუთოებში მღვრიე ნაცრისფერი თვალები წესიერი ჯარისკაცის მუნდირზე დაკერებული დიღებივით უპრიალებდა.

მეჭურჭლემ თვალი მოსწყვიტა ქვევრსა და ამოხერკას კინდამ შიგნეულიც ამოაყოლა.

— ოოო, დედლო, იმ დამეს სამოთხეში ვიყავი და ღმერთზე მალლა ვიჭექი... დედაკაცია მაცდურიო, დედაკაცი კი არა, ღმერთია მაცდური, — თუ ჩემი შეცდენა არ უნდოდა, რატო მეორე ტახტი არ მომცა წისქვილში?

მღვდელმა ცარიელი ჯამი ხელრდან წაპგლიჯა მეჭურჭლეს ბოღმიანად.

— პოი, შე სულაძლო ბებერო. აქამდის ჯოჯოხეთის კიდებზე იდექი და ეხლა შიგ შუაში შეგიტოპნია.

ილუამ ჩაიციანა, უბალნო წარბების აკიმევით გაჰხედა და სხვათაშორის იკითხა.

— მამო, შენი თეთრი გიორგის ერთი ჩასუქებული მონადედაკაცი რომ მე-

მომახვედრო იგეთ ადგილას, ჯოჯოხეთის მეორე ნაპირზე ვერ გავალ?

მონადირეს სიცილის დროს ნამცეცი გადასცდა სასულეში და კარგა ხანს ხლურჩუნებდა ბოხი ხმით. მერე ერთი ჯამი გამოცალა და ცრემლმომდგარი თვალები მსხვილი ცერით ამოიწმინდა.

მღვდელმა ჯამი გაავსო, მონადირის მარჯვენა საფეთქლის ქვემოთ გოჯნახევრიან ისაამნისფერ ნაჭრილობებს თვალი აარიდა, რომელიც დედაკაცის ნახელავად იყო ცნობილი და მოჭიდავეს მიუბრუნდა.

— აბა, შენ რას იტყვი, შვილო, ზაქრო. უფრთო ანგელოზივით რომ გაყუჩებულხარ მანდა? ვერ მოასწარ მისატივებელი ცოდვის ჩადეხა?

ფეხის წვერებზე დაყრდნობილ მოჭიდავეს ქუსლები ერთიმეორესთან მიუტყუებინა. ზედ ჩამოქდარიყო და მუხლის თავებზე მაჯებდაყრდნობილი გამტერებით ჩასცქეროდა მიწას.

— ჯერ ვერ მოგიკლა პირი ღვინომ? აბა, ერთიც უთაქე! — და საესე ჯამი შეაჩეხა გარინდებულ ბიჟს ხელში.

ზაქრომ დაცალა და ქვევრის პირზე დადგა.

— გვითხარი, შვილო, და გულზე მოგეშვება, — ურჩია მეჭურჭლემაც.

ზაქრომ ხელი ჩაიქნია.

— მე ღმერთისა არა გამეგება რა ილო-ბაავე, და არც შენდობას ვითხოვ.

— განავანკას კი გაეგება? მაგრამ აქ ქვევრის ძალის მადლმა, უნდა თქვა.

— ღმერთი მაღალია და დიდთა და მცირე ცოდვათა მიმტევებელი. თქვი, შვილო ჩემო, და წმინდა გულით მოინანიე, — ყური აარიდა მღვდელმა ილუას შენიშვნას.

— ძალას ნუ შატანთ, ძია ვანო, სულ ერთია არაფერს ვიტყვი... ერთადერთი შენა მგონიხარ ამ სოფელში უცოდველი. შენა და ის ერთი სული... — ზაქრომ მღვდელს შეავლო თვალი, მერე ილო-პაპას გადახედა, გაჩუმდა და თავი ჩაჰკიდა.

— არავინ არი უცოდველი, შვილო ჩემო, პირსა ამა ქვეყანასა ზედა. მეფე მეფურად სკოდავს, მოხელე მოხელურად და გლეხი გლეხურად.

— ღვდელი—ღვდელურად კიდევ, — დაუმატა მეჭურჭლემ.

ვანკამ ისევ წაუყრუა ილო-პაპას და განაგრძო:

— მაშინ ახალგაზრდა ვიყავი, ღვიწროსაც მეტს ვესვამდი და ძმა-კაცის ყაღრიც ვიცოდი, თეთრი გიორგშიც ახალი ნაკურთხი ვიყავი. მარიამობის წინა დღით ერთი ქვემოური ამოვიდა კამეჩების ურმით და საკლავი ამოიყვანა. ცოლი უშვილო ჰყოლოდა და თეთრი-გიორგს ხევეწებოდნენ შვილოსნობას. ბიჭი იყო აგეთი, მგელს ვახშმად გაათავებდა. ღმერთი ფეხებზე ეკიდა. მაგრამ დედაკაცისა და ცხრა უღელი ხარის ამბავი ხომ იღით, ცოლს გაებრიყვებინა.

ვანკამ ამოიოხრა.

— ცოლი ჰყავდა, მაგრამ რა ცოლი! — შტეს ეუბნებოდა: ჩადი, მე უნდა ვაწათოო.

იმ დამეს კარგი ბური ეჭამეთ, მაგრამ რად გინდა, ყველაფერი შხამად მეჩვენებოდა იმ ქალის შემხედვარეს.

კაცს საშური საქმე ჰქონდა და დღითვე უნდა წასულიყვნენ შინ.

იმ დამეს არ დამიძინია.

დღით ქმარმა შეება ურემი, დასო ცოლი ურეშზე და დამერას აპირებდა თავქვე, რომ მონა დედაკაცებმა მესამედ დაქარეს წრე ეკლესიის გარშემო, პირი მზის ამოსვლის მხარესა ქნეს და ხმაშეწყობილად იგალობეს იავნანა. მერე გამოიტანეს ჯაჭვები, თითომ თითო სანთელი აანთო, ერთი ჩხარა-ჩხურით, გალობითა და ყიყინით დაედგნენ ურემს.

ერთი ქადავად დაეცა. იქვე გადაიქცა ურმის წინ გარდო-გარდმო, პირიდან

ღუეი გაღმოიძინა და თეთრი-გიორგის ერთი კვირით ღამის თევა დაჯღუჯღუჯდრება მოითხოვა ეკლესიის კარხესთან.

ქმარი გაბრაზდა, კამეჩებს სახრე გადაუჭირა და კინაღამ ძირს დაცემულს ზედ გადაატარა.

ისევ კამეჩებმა იპატიეს, შეტოკ-შემოტოკდნენ და აღგილიდან ფეხი არ მოიცვალეს.

მაშინ ცოლმა იფიქრა: კამეჩებს ეტყობათ, ღმერთი ნამდვილად არ მიშვებსო და ქმარს უთხრა: უნდა აუცილებლად დავრჩიო!

უარზე დადგა კაცი.

აბა, ცოლი რის ცოლი იყო, თუ არ გაიტანდა?

ქმარმა კბილები გააკრაქუნა, თეთრკაბიანი მონების პოლკს იქით მიმალული მომძებნა და საზამთროს ოდენი თვალები დამიბრიალა. მერე კამეჩს სახრე იგეთი გადაჰკრა, რომ შეგონა, შუაზე გასწყვეტს-მეთქი და თავქვე დაიძრა.

ქალს სადგომად ჩემი ოთახი დავუთმე და მე ერთ დაბალ ბუღრუგანაში გადაეისახლდი.

შუალამისას კარებზე დავუკაკუნე და გულგახეთქილი ფეხზე წამოვაგდე.

— ვინა ხარო, — გამომძახა.

— მე ვარ-მეთქი.

არ გამოილო.

— თუ რამე საქმე გაქვს, დილაზე მოდიო.

ვიცოდი, კარი როგორ იკეტებოდა. წავედი, დანა მოვიტანე, წვერი ღრიჭოში შევავაფინე, რაზას ამოვკარ და ამოვაგდე. შევედი და კარი ისევ ჩავეკეტე.

— ახლო არ მომეკარო, მამაო, თორემ ქვეყანას შეგიყრი.

ღმერთი რომ დაბლა ჩამოსულიყო თავის ყველა ანგელოზით და წინ გამდგომოდა, მაშინ ალბათ, იმ დანით ყველას დავფატრავდი და გზას კი არ გავიმრუდებდი. როგორც ღვთისმშობელი ქალწულის ხატის წინ, ეგრე ჩავიჩოქე ტახტთან და შევლაღადე:

— კურთხევა ღვთისა იყოს, ქალო. თავსა შენსა ზედა და გამრავლდი ვითარცა იაკობ. იესომ შთამაგონა, რომ ეს

ლამე შენთან გავატარო ლოცვა-ვედრები, რათა მადლი თეთრი გიორგისა გარდამოვიდეს ოჯახსა შენსა ზედა მოცეცს ძე და ასული მონასა თვისასა.

კორკოტის ჯამზე მიკრული სანთელი მკრთალად ანათებდა ლოგინზე წამომგდარ ქალსა და თითონ ეს ლოგინი ისეთ სითბოსა და სურნელს გამოსცემდა, რომ კინაღამ ჩოქზე დაცემული მუცელზე არ გამაწვინა. ქალს გაშლილი ვიწროს თმები გაღვლილ გულსპირზე გადმოჰფენოდა და მწიფე მაცყლისფერი თვალებით მბურღავდა. ველარ გაფუძელი და წელში გავიძართე. ქალიც წამოდგა. წამოღგომის დროს პერანგის კალთა გადაეწია და შიშველმა მუხლის თავმა იქიდან იგრე გამოანათა, როგორც თეთრი გიორგის შუბმა ხალფიდან. ამან გაშავიყა და ლამის მათეყარს ვებდღვენი. ქალს რცხვენოდა დაძახებჭხმაურისა და ჩუმიად მიბრძოდა. ბოლოს ორივენი დავიდალუნით და ლოგინზევე წავიქცეთ... გათენებისას კი კარზე ფრთხილი კაცუნი გავიგონე. თეთრი, ქათქათა მკლავები სოფრთხილით მოვიშორე კისრიდან, რომ არ გამოღვიძებოდა და აედექა. კობელა მოსულიყო და მთხოვდა, სანამ ხალხი რიგინად აიშლებოდა, მანამდე გავრიდებოდი მაცდურ დიდაკაცს.

ერთ კვირას ნეტარების ზღვაში ვცურავდი.

კვირის სწორს ქმარი ამოვიდა წასაყვანად. მაგრამ ცოლმა უარი უთხრა:

„ეგრე სწადიან თეთრი გიორგის: ერთ კვირას კიდევ უნდა დავრჩეო“...

— აი, შეილო ჩემო, რა ცოდვა მიძიძიებს სულსა. ამ ქვეყანაზე ყველაზე დიდი მაცდური ქალია და ყოველი ცოდვის შთაგონებაც იქიდან მოდის.

— ეიპ, მამო.— ამოიოხრა ზაქრომ და ჯამი ხელახლა შეავსო. — ქალი უფრო კაცის საწამებლად გაჩენილა, ვიდრე ცოდვისათვის. ხოლო, რაც შეიხება შენს საყუთარ ცოდვას, მე მგონია, შენს სულს ის უფრო მსუბუქად დააქვს, ვიდრე შენს ყბებს ოცდათორმეტი კბილი.

საბრძამ შენიჭარი ქედნები და მწყერები ჩამოიტანა.

ილუამ ჯამი ასწია და მასპინძელს დღეგრძელობა უსურვა.

— აი, ვანკაც, რო გამომდგარხარ და გაყვირი, ღმერთი დიდია. ღმერთი რომ ყოფილიყო, ის ბიჭი ეხლა აქ არ უნდა ყოფილიყო ჩვენს გვერდით? მემრე რისთვის დაიკარგა? — სულ უბრალო რამისთვის: ტყეში თოკი იპოვნა და თიანეთში მიმავალმა თან წაიღო. კაცს უკან არ მოუხედნია და რა უნდა გავგო, თუ თოკის ბოლოზე დეკეული იყო გამობმული?

— ნუ გეშინიან, ძალო, — ანუგეშა ზაქრომაც. — კაი ჩიტი გალიაში ზის.

— გული არ გაიტეხო, საბედ, ნიკოს უთხარ, ცხენი გათხოვოს, კევრს მე ვიშოვნი და შუადღემდის გამოგიღეწავ მაგ ორიოდ ძნასა.

— არა, ილო, — გულზელი დაიკრთა საბედამ, — მაგან დამლუბა და სიკვდილის პირისაგან რო მიხსნიდეს მაგის თითო სიტყვა, სათქმელად პირსაც არ დაუღებინებ. რასაც მე ეგა და ნასყოდა მიშვრებიან, სათქმელად ენაც არ მიბრუნდება.

...სათანახეკრის შემდეგ გონს მოსული დედაკაცი საჭმლის ნამუსრეგისა და ჩანაკლულებულ ქვევრს დასცქეროდა თავჩაქინდრული, ხოლო მეჭურჭლის კისერზე ზღვადახევეული ვანკა ორღობეში მიფრატუნობდა და თან თავის საყვარელ სიმღერას გაჰკაოდა ხაფი ხმით.

აჩასოდეს არ გახმება
წყალთა შუა ხეთა ძირით,
აჩასოდეს არ ცხონდება
კრიყანჯი და პერაძვირიით.
თუ კრიყანჯი ცხონდებოდეს,
სამოთხეში წვეა ვარძილი...

4

მაღალი ახალგაზრდა მოიღუშა და ის იყო მკვანე რამ უნდა ეთქვა, ზედ მის ფეხებთან დამუხრუჭებული „პობედის“ შოფრისათვის, რომ შიგ მჭლომმა კაბინის კარი გამოაღო და გადმოუსვლელად მიესალმა.

— რა მათხოვრის ჯობივით მიჰყუდებხარ მაგ სასადილოს კარებს, ქარხალა-შვილო, წამოდი, ქალისპირში უკეთესი გაჩვენო.

ახალგაზრდა დაიბარა და ძლივს იცნო ძველი ძმაცო.

— კუპრაქ! ეშმაქა კი წაგიღოს, საიდან გამოტყერი?

— იქიდან, საიდანაც შენა და ათასი შენისთანა დაბღურია გამოტყერალი. ჩაქე, პანკისში ავიდეთ. საღამოს კი ჭოლისპირს ჩაგიყვან.

— მაინც არაფერი საქმე მაქვს, პანკისს წამოგყვები, ჭოლისპირში კი ჩეტუხეთიც ვერ ჩამათრევ.

ახალგაზრდამ მანქანის უკანა კარი გააღო, რბილად დაჯდა, მარჯვენა წინ გადაიწოდა და ხელო მაგრად ჩამოართვა.

— მუბრუქები კარგი ჰქონია, კინაღამ შემოიქვლიანძღე.

— ლანძღვა შენზე უკეთესი ვიცი, მაგრამ შენ ის მითხარო: მატარებლიდან რომ ჩამოხვედი და თელავის სადგურის მოედანს ფეხი დაადგი, ეთამ გურჩივით არ შესძახე: — დაკარგული შენი შვილი მოვედიო?

— განა დაკარგულადაც მთვლიდიო? — მთვლიდით და ეგრე? იცის, რომ მოხვედი?

— არ იცის და ვაიგებს. კუპრაქამ მანქანა დაქოქა, სიჩქარე გამოცვალა და თქვა:

— ეეპ, ბაღლი იყავ და ბაღლივით მოიქეცი.

— რომ არ გავრიღებოდი, ჩამავღებოდა.

კუპრაქა თელავის რიყეზე უშნოდ გალაჯულ ვიწროსა და მოღრეცილ ხიდზე გავიდა, ქვევით ჩააბრუნა მანქანა და წაილიღინა:

თანამომა ზერხით უნდა დათვალო იცის ძენძღლო.

მანქანა შხივილით მიუშვა, გალია მაწანწარა და სულ რაღაც ხუთ წუთში ვარდისუბანში შეაგლო თავისი რაში. აქ სვლას უკლო და თანამგზავს მოუბრუნდა.

— ცხოვრება მდინარეა, ჩვენ მგზავრები ვართ. ვისაც საკუთარი ნაღი არა აქვს, ის მენავეს არ უნდა წაეჩაბოს. ხუთი წელიწადი ხუთი პურის ჭამა არ არი.

— ისე ლაპარაკობ, თითქოს საიქიოს წავსულიყავ. ცოტა ხნით გეგვრედი, მიუფიქრე, მანამდის მოხსნიან შენს ძეგს, დეობებზე ხალხი მალე იცვლება, მაგრამ, ეტყობა, ზევიდან წელი მავარი აქვს.

— ნუ გეშინიან, მაგასაც მალე შეუდგება წყალი. ქვეყანაზე ორი ადგილიც არ შეგულება, რომ ორასი წყვილი თვალი სათავისოდ არ ზომავდეს და იმდენე ნესტო არ ყნოსავდეს. მაგრამ მანამდე უსაქმოდ ხომ არ იქნები, ჭერ ვერაფერი იშოვე?

— შოვნა ძნელია, თუ მშოვნელიც ცოტას ცდილობს. მანქანა მინდოდა მეყიდნა.

- გამოვინინებ.
- მართლა?
- ნამდვილად.

— ეგრეც ვიციოდი. ამიტომ მინდოდა შენი ნახვა, მაგრამ ჭოლისპირს ეხლა იგრე ვერიღები, როგორც ნებში გასული ჩოხს.

კუპრაქამ მარცხენა ხელით საქე გაასწორა, მარჯვენა სავარძლის საზურგეზე ჩამოლო და კისერიც უკან მოიღრიცა.

- სულ ტყუილად კი.
- მიზეზი მაქვს.

— შენ იცი, უმიზეზო ქვეყანაზე არაფერია. მანქანას გამოვინინებ, მაგრამ ხალტურა არ იფიქრო.

ახალგაზრდამ ქუდი მოიხადა და თავის გვერდით დააგლო.

— დღესღღობით დასაშვებად ვთავლი, მერე ვნახოთ, ღმერთი რას მოგვეყვს...

- არ გინდა, სახელს გაიფუტებ.

ახალგაზრდას გაეციინა.

— რაც ახალი აშენებული სახლები დამზვდა, ვიკითხე და ყველა შოფრისა აღმოჩნდა.

— ეხლა ახალ სახლს თითქმის ყველა იშენებს. სისულელეს თავი გაანებეთუ გინდა, რომ იცხოვრო, ან რამე თანამდებობა უნდა გქონდეს, რომ შენი ეშინოდეთ და სქირდებოდე კიდეც, ან უნდა ივაქრო. თანამდებობაზე შენ ვერ დაჯდები, რადგან არც სამაგისო განათლება გაქვს და არც ვინმე ბიძა გყავს,

რომლის ყურადღებას ყოველგვარ დიპლომაზე შეტი ფასი აქვს. განა ვერ გაუძღვები და იმიტომ? — არა, იქ მოხვედრია, ძნელი, თორემ გაძლოდა ადვილია. მეც შენისთანა „ნასწავლი“ ვარ, მაგრამ მინისტრად რომ დამსვანი, შეიძლება საქმე კარგად ავაწყო. მთავარია უფლება და საშუალება.

კუპრაძა სოფელს გასცდა, მერე თანამგზავრს ცვლავ მოუხედა და გაიცინა.

— თუშეცა, მე რომ იქ მომახვედრონ, მთელ სამინისტროს დაეხურა და შიგ ერთი კაი რესტორანს გავხსნიდი.

მანქანა თავდაღმართზე დაეშვა, გადაკრა თურღოს კალაპოტი და რუისპირში შევიდა.

— აი, ხედავ? ორიდან რაკი პირველზე ვერ მოხვდები, თავისთავად ცხადია, რომ რჩება მეორე, — უნდა იფაქრო. გახსოვს, იმ ერთი ღარიბი კაცის ამბავი, ერთი ქილა ერბო რომ იბოვებ? ყველა დაცინის იმ უბედურს, მე კი არასოდეს არ დამაცინია. მხოლოდ ეგ იყო, ფიქრებში გადავარდა. როგორ გგონია, რომ არ ვასტეხობდა ის ქილა, როგორც მომავალი საქმეები დააწყო, არ გამდიდრდებოდა? ეგრეა, ძმაო, პირველ რიგში უნდა იფრთხილო, ქილა არ გაგიტყდეს. აი, შენ ფიქრობ, რომ ვაჭრობა სცადე და არ გამოგივიდა. დაფნის ფოთოლი? ფუი! იმას, რაც დიდ რისკთან არი დაკავშირებული, ყოველთვის ერიდე. რა სჯობია: არსად არ დაწინწალებ, სახლში რბილად, თბილად ხარ და ფული კი მოდის. აქ ერთი კორესპონდენტი იყო ჩამოსული. დღეს წავიდა თბილისში. სადგურში მე ჩავეყვანე და ეხლა სწორედ იქიდან მოვდივარ. ჩვენთანაც მოვიდა კოლმეურნეობაში. გაზეთისთვის მასალებს აგროვებდა. უფრო კი სურათებს იღებდა. — ესეც გაზეთისთვის უნდოდა. დაბეჭდა უამრავი სურათი და მერე თითო ცალი ხუთ-ხუთ თემნად კოლექტივის წევრებსვე მიჰყიდა. წევრები არ იღებდნენ. გლეხს, ხომ იცი, როგორ უყვარს ფული და როგორ ეზარება იმისი დახარჯვა. გლეხი ხელმოშვირნება: ოღონდ ფულს ნუ დაახარჯენებ და თუ

გინდა წავა რიყეში და დედამამალ ქვას გადავიჩვეს. ეზარებოდათ ფულის მიცემა, მაგრამ თავმჯდომარე ქუთხრა: გინდა აიღეთ, გინდა არა, მაინც განაწილების დროს დაგიკავებთო. და აიღეს. ხედავ? კაცი კორესპონდენტი და ვაჭრობს.

კუპრაძა ისევ რბილ საზურგეზე გადმოწვა და მოწყურებული თვალებით ჩაიცინა.

— იმას ჩემთვისაც უნდოდა კბილის მოსინჯვა, მაგრამ ნემსს სადგისი დავუხვედრე და მომერიდა. ან ძალიან არიფი იყო, და ან ძალიან გაქნილი ვინმე. უფრო კი არიფი უნდა ყოფილიყო. განა მარტო ფული წაიღო?.. ეგრეა ძმაო, თუ ფული გაქვს, კაი კაციცა ხარ, პატიოსანიცა. მე ერთ კაცს ვიცნობ, ლექტორია, აქვე ასწავლის უმაღლესში. მაწინწრის განაპირას ცხოვრობს და ყოველ დილით ფეხით მიდის ერეკლეს სასახლემდის ლექციებზე. სტუდენტების გარდა ზედაც არავინ უყურებს. ვართანა ხომ იცი? — იმას ხუთი კლასიც არ გაუთავებია და ქვეყანა ქუდს უხდის: ვართან სარქისოვიჩს გაუმარჯოსო. ის საწყალი კი, ყოველ დილით ფეხით დალაყუნობს ქვაფენილზე. მოიფიქრონ და ასფალტი მაინც დააგონ, სანამ უფალი მიიბარებს.

— მანქანას სად მიშოვი?

— ნათლიაშენი ჰყიდის. კარგი ნახშირია, მთლად ახალია.

ახალგაზრდას სახე წამოენთო და უკმეზად მიახალა.

— მუქთად რომ მომცეს, მაინც არ ავიღებ.

— გაგაჭერა?

— გალღეტა მომინდომა.

— რა მინდაო?

— ჩვენთან მოდი, კოლექტივშიო.

კუპრაძა მიბრუნდა, საქვს მეორე ხელი შეაშველა, შუა გზაზე გამდგარ გაონჩებულ ცხენს გვერდი ფრთხილად აუბრა და მოუბრუნებლად უთხრა:

— ვახტანგ, ძია ნიკომ რომ რიყეში ჯოხი დაუტრქოს და გითხრას, ამას უყვარაულეო, შენ მაშინვე გაიქეცი, თოფი

აიღე, ნაბადი იშოვე და გვერდით მოუწევი იმ ჯონს, იცოდე, რომ ხეირია.

— არამი იყოს მამაჩემის ამაგი იმაზე. შოფერმა საქე კვლავ გაასწორა და ჰარჯვენა ხელი ისევ საზურგეზე გადმოლო...

— მამაშენიც კაი კაცი იყო და ნათლიაშენი ნაკლები არ არი. ამ შემოდგომიდან ერთ საქმეს იწყებს და სანდო კაცი სჭირდება. მე მითხრა, მაგრამ სასადილო ვარჩიე ისევე. შენზე ვუთხარი და ჰქუაში დაუჭდა. შენ კი დაქარა ფეხი და გამოიქეცი იგრე, რომ ბოლომდის არც კი მოუსმინე დაიცა, დაიცა, მე ყველაფერი ვიცი- აი, რა არი: უნდა, რომ თელავში ჭალისპირის საკოლმეურნეო ღვინის წერტილს გახსნას, კოლმეურნეობა ღვინოს მიაწვდის, ის კი ივაჭრებს. იქ ვინც დადგება, კოლმეურნეობის წერტილი უნდა იყოს. პატრონი მოუყვდეს, — ვინ გითხრა, რომ თოხი და ბაბი აიღე? დადგები დახლში და ფულს დაიოვლი. კაცი გეყოლება და მუშტარს ის გაისტუმრებს.

ახალგაზრდა სავარძლის ზურგს მიეყუდა და კარგა ხანს იყო ფიქრებში წახული.

არც შოფერს ამოუღია ხმა. მანქანა მსუბუქად მისრიალებდა მორუბო-შაბიანისფერ გზატკეცილზე. დროდადრო შემხვედრი მანქანებიდან თავს ყოფდნენ შოფერები და ღიმილით ესალმებოდნენ კუბრაქას.

ვახტანგი ფიქრებიდან გამოერკვა, წინ გადაიხარა და თითქმის ყურთან უთხრა.

— მერე რა ყრია მაგაში? რა ვენახები აქვს ჭალისპირას? თითონ კოლმეურნეობას იმდენი არ მოსდის ყურძენი, რომ თავის წვერებს ღვინო ამყოფონოს და გასაყიდი რა უნდა ექნეს? ნწ! ხელს არ მომიქმეს!

კუბრაქა მობრუნდა და მეგობრის მიუხედარელობა გაიოცა.

— შენც იტყვი რაღა, ფულს ვატრიალებდიო. ჩურჩუტ! ჩემი სასადილო რა სასადილოა და ან თელავის ვაჭრობა რას მამარაგებს? ორიოდ კონსერვს გადმო-

მიგდებს და ხუთიოდე ნახევარ ბოთლიან რუსულ პურის არაყს, შენ იცი ეხლა, პანკისში რად მოედევარ?

— ეშმაკმა იცის შენი თავი, რატომ მიღიხარ?

— იმიტომ, რომ ზეგ ვეირაა, მუშტარი ბლომად მეყოლება და ხორცი და ბოსტნეულია საქირთ.

— მერე? — გაეცინა ვახტანგს, — სასადილო თელავისაა და პანკისი გამარაგებს?

— ეგრეა და რა გინდა? პანკისში კოლმეურნეობა არ იქნება, რომ ჩემი ფული არ ემართოს. ეხლა ავალ და ფულს მოვთხოვ. იმათ ფული არა აქვთ და ნატურით მიხდიან. მეც რაკი ხელი ვავუშარით და თანაც ვადროვე, ნახევარ ფასში და ზოგჯერ უფასოდაც კი მომაქვს. ეს ყველაფერი სასადილოში მიღის და შემოსავალი, შენ მიხვდები, ვისი იქნება. აქ თელავს რა ხელი აქვს?

ახალგაზრდას თვალები აენთო და სმენა ფარას აღევნებული მგელივით დაძაბა.

— მერე მე ღვინოს სად ვიშოვი?

— აი, სულელი მანქანა რომ გექნება, მერე მთელი კახეთი შენ ფეხქვეშ არ იქნება? დრო შეურჩიე და იაფად იყიდე, მერე წყალი, შაქარიც ბლომად მოიმარაგე. ტანინს მე ვიშოვი. ერთი, რაკი გაკეთებას ისწავლი, მორჩა!.. ჯერ, შეიძლება, გაგიჭირდეს, მაგრამ გული არ გაიტეხო. მალე გააცივობენ და მერე საქმე თითონ აეწყობა.

— კარგი, მაგრამ, თუ ფული მანქანაში დავაბანდე, რილათი ვევაჭრო? ბევრი არაფერი შემომჩრა. გაბმული ვიყავი და იმაზე დავხარჯე.

— ფიქრი ნუ გაქვს, ძია ნიკო ჭკვიანია, დრომდე დაგაცდის და, თუ დაგაცლდა, იქნებ გასესხოს კიდევ.

ახალგაზრდა ყურებს არ უჯეროდა. სახე განათებოდა და თვალბზიაც უცნაური შუქი ჩასდგომოდა. მერე გადაიხარა და, თითქოს სმენას არ ენდოო, იკითხა:

— ატვეჩაი შენა ხარ, რომ ეგრე იქნება?

შოფერმა სქელ, გაწითლებულ კისერზე გაიღინა ტყლაშანი.

— ამაზე იყოს!

— მაშ, დაჰკა ხელი!

და მეგობრებმა ისე მძლავრად დასთბლიშეს ერთმანეთს მარჯვენა ხელის გულელები, რომ კუბრაჰის საკე გაუწრულდა და კინალამ ღობეში არ წაყოფინა ცხვირი მანქანას.

5

სამიოთხი თვე იქნებოდა, რაც ქალისპირში კინო არ მოეტანათ. ამიტომ არც ვინმეს გააკვირვებია, როცა წყაროზე, შამრელაანთ დიდ კაქალზე და მალაზისთან გაკრულმა აფიშებმა საღამო ხამს თითქმის მთელი სოფელი საბჭოს ეზოში შეჰყარა.

მას შემდეგ, რაც კლუბი დაანგრეეს, საბჭოს აიგინა შუა გადატახტეს, ერთი ნაწილი კედლებით შემოზღუდდეს და ოთახად აქციეს. ნასყიდა უნდომლად, მაგრამ აუცილებლობის კარნახით, აქ გადმოსაზღდა, ხოლო ოცდახუთმეტრიოდე კედლრატულტი მეტრი მოცულობის ძველი კაბინეტის კლუბად იქნა გამოცხადებული. ბიბლიოთეკისა და კლუბს შუა კედელი გაანგრეეს, შიგ კარი შეაბეს და ამით ეს ორი კულტურის სვეა ერთი შეორეს დაუკავშირეს. საბჭოს სამდივნოსა და საერთო ოთახში გამავალი ერთადერთი კარი ჩაკეტილ და გაუქმებულ იქნა, ამიტომ „კლუბში“ მოხეღრა მხოლოდ ბიბლიოთეკიდან შეიძლებოდა.

ჭერ არ იყო მოსულა. მოძრავი კინოდანადგარი თელავიდან და ხალხი ჭკუფ-ჭკუფად გაფანტულიყო ბანტის ქვეშ და ეზოში. იდგა ერთი ყუყანი, სიცილ-ხარხარი და უკბილო თუ კბილიანი ობუნჯობანი.

ჩასაბერი უხმაუროდ დაძვრებოდა ამ გროვეს შორის და ბიჭებს არიგებდა: ბილეთებს საშკითხველოს ფანჯრიდან გაჰყიდიან ისევ და მარჯვედ იყაიითო.

შეშის ფარდულთან მყოფ მასწავლებლივს რუსულანი გამოეყო და ეზოში შემოსულ მაქსიმს წინ დაუხვდა.

— რაზე მოიკალ დღესა და გუშინ თა-

ვი იმ სიმინდში? დღეს სახლში პურის საკმელადაც არ შეგვიღებია.

— შენ რა იცი? — გაუღიმი მაქსიმს.

— კერძი ისევე ხელუხლებელი დამხვდა, როგორც დაეტოვე.

— ამ საღამოთი გაახელი. უფრო გემრიელიც იყო. გუშინ კი იცა, რუსულან, სად ვიყავი?

— რა თქმა უნდა, სიმინდში.

— ოლოლო შენ! ვერ გამოიციან!

— როგორ, სიმინდს არ თობნიდი გუშინ?

— სიმინდს კი ვთობნიდი, მაგრამ ქალისპირში კი არა, ლაფანყურში.

— ლაფანყურში რა გინდოდა გუშინ, მაქსიმ?

— განსოვს, რუსულან, შარშან რომ გითხარ, ჩვენს მეზობლად ჰყავთ ცხვარი ლაფანყურლებს და ერთი კაცი დათემა დაგლაჯა-მეთქი?

— თითქოს გამოიგია.

— იმ კაცს მარცხენა ხელი მოაქამა ნადირმა და, რაც დარჩა, სულ მიამაზედ. კარგი ამხანაგები ვიყავით, ცხვარს ერთად ვმწყემსავდით და ჯიხვებზედაც ერთად დავდიოდით. გუშინ სანახავად ავედი და იმისმა საცოდლობამ გული მომიკლა: თობის ტარისბოლო ქამარში გაეყარა, მარჯვენა ხელი ხელი შოკში ჩაევიღო და ისე სთობნიდა სიმინდს. რა უნდა მექნა, რუსულან, ავდექი, წავართვი თობი და მე დავეწყე თობნა. რალა დაგიმლო, დღესაც იქ ვიყავი, მოადრებით გავეთავე და აი, ზედავ, კინოსაც მოვუსწარ.

რუსულანს გაოცებისაგან თვალები გაუფართოვდა.

— როგორ, მაქსიმ, განა შენი გათობნილი არ არი ჩვენი სიმინდი?

— რას ამბობ, რუსულან, სიმინდი გათობნილი დამაბჭებდრე და მე მეკითხები?

ავრონომმა ხელები მკერდზე დაიწყო.

— მე დაგაბვედრე გათობნილი?

— აბა რა. იტრეა გულშოვდინედ გასუფთავებული, რომ ერთ ბალახს ვერ დაინახავ, წამლად რომ გინდოდეს.

— რას ამბობ, მაქსიმ, განა ის შენი გათობნილი არ არი?

— არა-მეტეი, რუსულან, არ დაკვირ-
ვებისარ, რომ სამი-ოთხი დღის წინან-
დელი ნაპოშეგარია? განა შენ არ გაა-
ოთხნიანე?

— მე შავისთვის ვერ მოვიცალე, ნუ-
თუ მართლა შენ არ გაოთხნე?

— საოცარია, — დაიბნა მაქაში, —
თუ შენ არ გაოთხნიანე, მაშ ვის ექავე-
ბოდა ხელები?

ქიშკართან მანქანამ დაიღმეველა და
შექვარები ხალხს მიანათა. ეზოში ძარა-
ხე შავ ბრეზენტგადაკრული სატვირთო
მანქანა შემოვიდა და მოსაუბრენი იქუ-
ლებული გახალა საუბარი შეიწყვიტათ
და გვერდზე მიმდგარიყვნენ.

— მოვიდა! მოვიდა! — აყვირდნენ
გოგო-ბიჭები და ბიბლიოთეკის ფანჯარ-
ას მისკედნენ რიგის დასაკაეებლად.
დატრიალდა ჩასაბერი და „სალაროს-
თან“ კინოდამ ზეღაბორა გამართა.

მაქაშიმა რუსულანს დაუბარა, შალე
შოვალო, და ისიც იქით გაიქცა.

ღარც უფროსებმა დაიზოგეს თავები
და მთელი ეზო ამ ბატარა ფანჯარას ისე
მოეხვია, როგორც ზის ტოტს ფუტკრის
ნაყარი. ხალხის მორევის შუაგულში
მოხვედრილი ერმანა პერანგემოხებული
ძლივს წელამდე აწეულიყო და მათ
მხრებზე იდაყვებით დაყრდნობილი
ძლივს აბრუნებდა აქეთიქით თავს უმ-
წიოდ. შოთას ერთ იმდენზე კადე დაგ-
რჩელებოდა კისერია, მაგრამ მაინც ვერ
მოეხერხებინა ფანჯრის საკმეღში შე-
ხედვა.

დაგვიანებული სოსო და ოთარი ეც-
ნენ ამ მოტორტმანე ლიანგს და რაკი
ვერ გაარღვიეს, მხრებსა და თავებზე
სცადეს შეხტომა. სოსოს მოუბერხდა
კიდეც, მაგრამ ორიოდ ნაბიჯის შემ-
დეგ, მის ფეხქვეშ თითქოს მიწა გაირ-
ღვია, წებოვან ქაობში ჩავარდნილი ზა-
ქივით ძირს ჩაეშვა და ბრბოში გაითქ-
ვიფ-გულჩინარდა.

შალე ვიღაცა აკივლდა, ვიღაცამ ვიღა-
ცას მუჭლუგუნი უთავაზა. გინების ოს-
ტატებმა სცადეს თავიანთი უნარის სა-
ხალხოდ გამომხეურება და ისეთი ორ-
ომტრიალი გაიმართა, რომ „უკავალრო“

ქალებს იმედი გადაუწყდათ კლუბში მო-
ხვედრისა.

შოფერმა მანქანა მეორე ფანჯარას
თან მოხერხებულად გაიჩერა და ბილე-
თის მაძიებელნი მესერისკენ მიჰყუნა.
ფანჯარა გააღეს და შიგ დენას განტარე-
ბი გაატარეს. შექანიკოსმა ოთახში ხმო-
ვანი აპარატი შეიტანა და კედლის გა-
სწვრივ გაყოლებული განტარები შეუ-
ერთა.

საიდანღაც, თავ-ბოლოში ორ-ორფეხ-
გაყრილი გრძელი ფიცრები მოატანეს
და კლუბშიმდგარ დანარჩენ თანამოძ-
მეთ მიუმატეს.

ბიბლიოთეკის ფანჯარასთან მჯდარი
ლილი შესაფერი ღირსებით ითვლიდა
ჩაბარებულ ბილეთებს და აინუნშიაც
არ აგდებდა ხარბად მაქეერალ უამრავ
თვალს, რომელნიც ზელში აუღებლად
შექმას უქაიდდნენ ამ სანატრელ განმს.

განზე გამდგარი ძია ნიკო გულგრო-
ლად უქეეროდა მისი ყურისათვის არც
ისე უჩვეულო განიასს და თავისი მსუქა-
ნი ზელი საკმაოდ მსუბუქად მოეხვეინა
თავისი ქალიშვილისათვის.

— აიღე ზელი, მაში, ისედაც მცხელა, —
ეხვეწებოდა თამარი და თან თვალს აპა-
რებდა ეზოს თავში მდგარი პანტისაკენ.

— ხელავთ, ექიმო, — ისმოდა პანტის
ქვეშიდან, — ეგეთ დროს ხანდახან მა-
ინც იჩენს ბოლომე ჩვენში თავს ველური
ვნება, რომელიც ჩვენს წინაპრებს გად-
მოუციათ უხსოვარი დროიდან. თქვენ
ამბობთ, ოჯახის ბრალიაო, მაგრამ გა-
ნა სკოლას ნაკლები „ღვაწლი“ მიუძღ-
ვის ამ, რბილად რომ ვთქვათ, წიწვო-
ვლეჯვაში? და განა მართო სკოლას? აქ,
ვოდერძი პაპის თქმისა არ ოყოს, სხვა
ჭორის ნალია ჩაფლული.

— მე რატომღაც მგონია, ჩემო რე-
ვაზ, რომ ტექნიკამ გაუსწრო კულტუ-
რას და ლამის მოახრჩოს კიდეც.

— არა, ექიმო, აქ სხვა ჭორის ნალია
ჩაფლული.

რუსულანთან არჩილი მივიდა და მიე-
სალმა.

— ოო, არჩილ, როგორ გვიან-გვიან

გამოჩნდები ხოლმე ახალ მთვარესავით,
— გაეხარდა ქალს მისი მისვლა.

— არა მკალიან, რუსუდან, გამოც-
დებისათვის ვემზადები.

— წელსაც ფილოლოგიურზე აპირებ
ჩაბარებას?

— მინდა, ერთხელ კიდევ ვცადო ბე-
ლი.

— საოცარია, მამაშენი ალლოიანია
და ამ საკითხში მკვირვებს მისი მიუხ-
ვედრებლობა.

ბიჭი მიხვდა ბალახი საით შრიალებ-
და და ჯიუტად გაიქინა თავი.

— არა, რუსუდან, მე მაგ სიმდაბლემ-
დე არ ფავეშვები, თორემ მამაჩემმა ერ-
თი-ორჯერ შემახსენა.

აგრონომმა განზრახვა მოუწონა და
მომზიბლავი დიმილით დაჩილდობულ-
მა ბიჭმა მეშვიდე ცას ჰკრა თავი.

წყვილს საშუალო ტანის გამხდარი
ქალი მიუახლოვდა და აღმფოთებულმა
მიაყარა:

— გაიგე, რუსუდან, რომ ახალი კლუ-
ბისათვის ჩვენი გაცხადებული ქვიშა ვი-
დაცას მოუპარავს?

რუსუდანმა თვალი შეავლო მოსულს
და გაუკვირდა: მაინცა და მაინც მე რა-
ტომ გამახარა ამ ამბითაო.

ქალს თვალის კილოები და ტუჩის კუ-
თხეები დანაოქებოდა, წვრილ, დამჰკნარ
ყელზე კისრის კუნთებს შუა თხელ კან-
გადაკრული ხორხი მოუჩანდა, ძველ
მოდურად შეკერილი კაბის ღია საყე-
ლოდან ლავიწის ძვლები თვალსაჩინოდ
ამოჩრაილიყო, ხოლო გაყნაბულ შიშ-
ველ მკლავებს და მზით დამწვარ ხე-
ლის ზურგებზე ძარღვები მამაკაცივით
დაბეროდნ. შეიძლება არც ისეთი ხნიე-
რი იყო, როგორც ჩანდა, მაგრამ გაუთ-
ხოვრად დარჩენილ პედაგოგთა იმ პლეა-
დას ეკუთვნოდა, რომელსაც ამერმა
სკოლის მერხზე და ინსტიტუტის კედ-
ლებში ბოლომდე მაინც არ გაუღიმა.

— ვის მოუპარავს? — ზრდილობი-
სათვის დაინტერესდა რუსუდან.

— არაჲნ იცის ვისა. წყლივიც კი
უთქვამს: მთელ დამეს მესმოდა მანქა-
ნის ბლუილი ბერხვეადანო.

— არა უშავს, ნუცა, — გული გაუ-
კეთა აგრონომმა პედაგოგს, ვინმე
ჰკვიანი მოიხმარდა. სანამ ახალი კლუ-
ბის აშენებას მოვისაზრებდეთ, მანამდე
მაგ ქვიშას მაინც წყალი წაალებდაო.

ახლოს გაიარა ვარლამმა. მან თვალი
დაკვირვებით შეავლო ქალეტანს მოსა-
უბრეს და აგრონომს თავმდაბალი სალა-
მი მისცა.

— გაგიმარჯოს, ვარლამ, მაგრამ მალა-
ზიაში რომ ახალი რამ გაჩნდება, რუსუ-
დანიც უნდა გაიხსენო ხოლმე.

ლამაზი ნოქარი ადგილზევე მოტრია-
ლდა და წელში მორჩილად მოიხარა.

— იშვიათად მოგვაციოთხავთ ხოლმე
და არც ამბობთ, რა გპირდებით. თორემ
თქვენთვის გაუჩინელს გაეაჩინო.

არჩილმა გაბრუნებულ ვარლამს მძე-
ლვარებით სავსე თვალი გააყოლა და მ-
სზე არანაკლებ სასიამოვნო მზერა მო-
პარვით გადაიტანა საიდანაც გამოიტ-
ყვრალ არამკითხე მოამბეზე.

მოვიდა საყელოგაგლეჯილი და ღი-
ლაწყვეტილი მაქსიმი, ორი ბილეთი მო-
იტანა და დამხედურთ მიესალმა. არჩი-
ლი მოიკითხა და უნდოდა ცხენსა და
სტადიონზე გახუმრებოდა, მაგრამ ქა-
ლებთან დაინდო და არა უთხრა რა. მე-
რე ბოლოში მოიხადა: არ ვიცოდი, თუ
თქვენც აქ იქნებოდითო, თორემ ორ ბი-
ლეთს კიდევ ავიღებდიო, და რუსუდანი
ააჩქარა.

— აბა, მალევე შევიდეთ, თორემ ყვე-
ლა კარგ ადგილს წინ შესულები დაიბე-
რენ და ჩვენ ეკრანის წინ მოგვიწვიეს ჩი-
მუხლები.

— მოიცა, სულელო, საყელო მაინც
გავისწორო.

— წავიდეთ, რა დროს საყელოა.
მაგრამ რუსუდანმა სამ ნაბიჯზე შეა-
ჩერა.

და რღვა ნატიფი თითები მეცხვარის
ყელს შეეხნენ, არჩილმა შეკავებული
ოხვრა უკანვე ჩაიბრუნა და გამწარებუ-
ლი გაშორდა ხელშიშერჩენილ პედა-
გოგს...

კინო უკვე დაწყებული იყო, როდეს-
საც შევლევო მოვიდა. ეზოში მანქანა
გუგუნებდა, კინომექანიკოსს დანადგარი

ფანჯრის პირდაპირ დაეყენებინა და უკვე გაშვებული სურათის გამართლებულ ჩარჩოს ასწორებდა ეკრანზე. მისი თანაშემწე იქვე ლენტეხის ყუთზე ჩამოჭდარაიყო და გულგრილად უგდებდა ყურს მანქანის მოხშირებულ დაგადღეს. ირგვლივ კი გარეთ დარჩენილი ბიჭუჭბები შემოხვეოდნენ და ცდილობდნენ შიგნით შექცეტას. ზოგი ფარდულის სახურავზე ასულიყო და ფანჯრის პირდაპირ გაწოლილიყო. ნაწილს კი, სურვილის აუხდენელობაში დარწმუნებულებს, ჭიდაობა გაემართათ.

შავლევომ იკითხა, ბილეთებს სად ყიდინაო და როცა ბიბლიოთეკაზე მიუთითეს, კარზე დააკაუნა.

ეტყობოდა, ჩაეკეტათ შიგნიდან და არაფერს გამოხმაურებია.

კიდევ დააკაუნა.

არც ახლა გაულაით ჩქამი.

— მაგარად, მაგარად, — ასწავლეს ბიჭებმა და შავლევომაც ისარგებლა ამ რჩევით.

კარი გაიღო და იქიდან მარკოზამ ისეთი მუქარით გამოიხედა, რომ კართან მდგომს კინალამ ზედ შეეფთა. უცებ შეჩერდა, მოსულს ახედა, უკან დაიწია და შიგნით ბოდიშით შეიპატოჯა.

— ვიფიქრე, ბიჭები თუ აბრაახუნებენ-მეთქი. მობრძანდით.

შავლევო შევიდა და იკითხა:

— სად ყიდინა ბილეთს?

— ბილეთი რაც იყო, გაიყიდა, კინოც დაწყებულა. აბა, ბიჭებო, კაცს გზა მიეციოთ. შიგნით შებრძანდით.

ბიბლიოთეკიდან კლუბში გამავალი კარი ჩაბერგილი იყო მაყურებლებით, მათ უკან სხვები დგებოდნენ ფეხის წვერებზე და ცდილობდნენ ცალი თვალი მაინც შეეველოთ ეკრანის კუთხისთვის.

უკან გაბრუნება დააპირა მოსულმა, მაგრამ წუთიერი ყოყმანის შემდეგ ისარგებლა დახვედრილთა ზრდილობით, რის ვაი-ვაგლახით შეიქცა შიგნით და უკან, კედლისკენ ფრთხილად დაიხია, რადგან მის ზურგს უკან არ დააყოვნეს უკმაყოფილო ბუზღუნნი.

ეკრანზე დარბოდნენ თოფავტომობილიანი ჯარისკაცები, ისოცებოდნენ იქვე, ოდნენ. დაბობლავდნენ, ფეხზე დგებოდნენ, ისევ გარბოდნენ და ისევ იქცებოდნენ. ცაში აღიოდა მიწის შავი სვეტები, იგლიჯებოდა მავთულხლართები, ანგრეოდა და ითვლებოდა დახლართული ტრანშეები, შიშვლდებოდა ჭერჩანგრეული მიწურები, პირიდან ცეცხლს აფრქვევდნენ შარში გამწკრივებული ზარბაზნები, ელვასა და მუხს ისროდნენ „კატუშები“ დროდადრო გამოჩნდებოდა ცალკეული ქვემეხი, რომელიც გასროლის შემდეგ უკან დაიხევდა და მუშტრის თვალით ამოწმებდა ნასროლის შედეგს. ჭრიალით, ღრიალით, ხრიალით სკდებოდნენ ჭურჭეები და ეს გაბმული გრიალი გარედან შემოსული დანადგარის ყურისწამლებ ტრატტრატთან შეერთებული, ერთ გაუთავებელსა და გულისსამრევე ხმაურსა ქმნიდა, რომელშიც ინთქმებოდა ბრძანების გაცემა, სასიკვდილოდ განწირულთა კენესა-გოდება, გამარჯვებულთა ყიყინა, დამარცხებულთა განგაში და ის ორომტრიალი, რომელიც თან ახლავს შეტევასა და უკან დახევას.

შავლევომ ეკრანიდან თვალი ოთახზე გადაიტანა და გაოცდა. საესე იყო „კლუბი“ ხალხით და შიგ წვირიც არ ჩავარდებოდა. სახელდახელთ სკამებზე მჭიდროდ ჩაწყობილიყვნენ, როგორც შეკვრაში თუთუნის ფოთლები. ვისაც სკამზე დაჯდომის ბედნიერება არ ხედომოდა წილად, ისინი სკამების აქეთ-იქით გამწკრივებულიყვნენ და ერთმანეთი მიესრისათ კედლებთან. ეკრანის წინ წვრილფეხობა დაყრილიყო იატაკზე და იქიდან ისე შეიყურებოდნენ ზევით, როგორც ქათამი წყლის დაღვეის შემდეგ.

ყველგან შეიმჩნეოდა ხელიების განუწყვეტელი მოძრაობა, რომლებშიაც ცხვირსახოცები და გაზეთები ეჭირათ.

უკანა რიგში ძია ნიკო გადასოჭრილ თავს წამდაღუწუმი იწმინდდა დაშბალი ცხვირსახოცით. ხანდახან ნება-ნება მსუქან კისერზეც შემოისევამდა, სიციხისაგან გასავათებული ამოიქმენდა და მეორე

ხელში დაჭერილ ქუდს ცხვირწინ ისე ზანტად აიქნევდა, თითქოს ბუხს იგერიებდა.

და ოთახი ჰგავდა რაღაც უზარმაზარ ქვებს, რომელშიაც თავისი სურვილით ჩაყრილი ხალხი საეუთარი ამონასუნთქისა და ოფლის ოსწვიარში იხარებოდა.

უნებურად მიიხედა გვერდით და კედელს მიყუდებული აგრონომი იცნო. იგი თვალმოუშორებლად იცქირებოდა მოპირდაპირე კედლისკენ, სადაც ეკრანად უშნოდ მილტრსმული, შუაზე გაქვრილი ძველი და გახუნებული თეთრი ფარდა ეკიდა. მხოლოდ ქალის მეზობლად მდგარი მაღალი ქაბუკი შემოპყურებდა ცნობისმოყვარეობით.

ქალმა უეცრად მეზობელს მიხედა და წარბშეკრულად უთხრა.

— წაივდეთ, მაქსიმ.

შავლეგომ სცადა ადგილი დაეგდო წინ მდგომსა და თავის შუა, მაგრამ აგრონომმა სხვაგან მოძებნა გასასვლელი და კედელს აკრულს ამაყად გაუტარა ახლოს მშვენიერი თმა და ყელკისერი.

ჭერ არც კი იქნებოდა რუსუდანი გარეთ გასული, რომ შედედებულ გუგუნგრიალში შუა ოთახში გაისმა მჭახე ჭახანი. მსხდომთა ერთი მწკრივი შეტორტმანდა, ძირს ჩაიკეცა და წივილკივილით აირდაირია.

შავლეგო მიხვდა, რომ სკამმა ვერ გაუძლო სიმძიმეს და ჩატყდა.

უმაღლვე აყვირდნენ უკანები, რადგან უსკამოდ დარჩენილები ფეხზე წამოდგნენ და სულ დაფარეს სანახაობა. ატყდა გნაისი და ბოლოს, როგორც იყო აიძულეს ეს ახლადგაჩენილი ცოცხალი კედელი სკამის ადგილას ცუცქზე დამჭდარიყო.

ჭერ არც კი დამშვიდებულიყო შეჩოჩოლებული ხალხი, რომ გარეთ დარჩენილებმა განხნეს შარავისპირა ფანჯრის დარბაზები. გააღეს დაკეტილი ფანჯარა, რაფაზე ჩამოსხდარნი იატაკზე მსხდომთ გადმოაყარეს თავზე და დაიწყეს ერთი მეორის მიყოლებით განუწყვეტელ ნაკადად შიგნით ცვენა.

აწივლა-აივლდნენ ქვეშმოყვრილი პატარები, აიშალნენ უკანა რიგები, წამოხტნენ წინ მსხდომნი და ცემატყვიითა და გინებით სცადეს ამ ცოცხალი ნიღბრის შეჩერება, მაგრამ კონტრშეტევაზე გადასულთ შეშტევიბიც მაგრად დახვდნენ და თავისთავად შეირწყა ერთმანეთში ეკრანი და მაყურებელთა დარბაზი.

შავლეგომ ფრთხილად გაიარა ჩახერგილი კარები და გარეთ გამოვიდა.

კინომექანიკოსი და მისი თანაშემწე მშვიდად და აუმღვრეგლად სცვლიდნენ ლენტს მანქანასთან.

ეზო გადაიარა და შარაზე გასულმა თვალი მოჰკრა, როგორ უშენდნენ კინოს გარეთ დარჩენილი პატარები საბჭოს ფანჯრებსა და კრამიტებს ქვების ყუმბარებს თავიანთი ჯიბის არტილერიით.

ხიდი გაიარა და რიყეს ჩაუყვა.

სახლში მისულს ბაბა დაწოლილი დახვდა.

აღრე იძინებს ზაფხულში გლეხაკი, რათა გათენებისას ცისკარს დაასწროს ადგომა.

დედა სამზარეულოში ფუსფუსებდა.

შავლეგომ ტაბურეტსა და ტაბტს დაავლო ხელი და ეზოში ჩაიტანა. ტაბურეტს საწოლს უმატებდა თავში მუთაქისა და ბალიშის დასადებად.

— ლოგინი ჩაიტა და გამიშალე, დედი, — გასძახა დედას და თითონ მეორე ოთახისკენ გასწია, რომელიც მის უფროს ძმას ეკუთვნოდა დაცოლშვილების შემდეგ.

ღია კარიდან პატარა საწოლში მიძინებულ თამაზს მოჰკრა თვალი, ხოლო რძალი ფანჯრის რაფაზე დამხოზილიყო და უხმო ქვითინისაგან მხრები უთრთოდა.

მაზლმა კედელს შეავლო თვალი, სადაც ჩვეულებრივ ძმის სურათი ეკიდა ხოლმე და ყველაფერს მიხვდა.

მერვე წელი ილეოდა და ცრემლებად დამღწარი ქალი ვერ შერიგებოდა ქმრის სიკვდილს. როგორც კი დროს მოიხელთებდა და იფიქრებდა, მართო ვარო, მა-

შინვე ხსნიდა შეჩარჩოიან სურათს და ვულში ჩახტებულს ტირილით უყვებოდა მთელი დღის თავგადასავალს.

შავლეგო ფრთხილად მიუახლოვდა და შეჩერდა.

ისე ტკბილად, ისე ნაზად, ისეთი სიყვარულით ეჩურჩულებოდა ქალი, ალბათ, თავის წარმოდგენაში ცოცხალ ქმარს, რომ შესულს დაენანა და მხარზე ხელი ფრთხილად შეახო.

— კარგი, გეყოფა, ნინო, ხომ ხედავ, რას დაემსგავსე.

ქალმა დაყოვნებით აიხედა ზევით და თავზე წამომდგარი მაზლი რომ დაინახა, კარგა ხანს უცქირა ცრემლით დაბინდული თვალებით, მერე წამოიწია, წამოვდა, ჭერ სურათს დახედა, მერე მას შეხედა და როდესაც ქმარისა და მისი ძმის სახეს შორის სრული მსგავსება კვლავ დაინახა, ვეება მკერდზე მიადო თავი და ისევე აქვითინდა.

— კარგი, ნინო, შეიბრალე დედაჩემიც. ახლა რომ შემოგისწროს აგრე, მერე ევლარც გაეაჩერებ. ხომ ხედავ, შენც რას დაემსგავსე, როგორ გახდი და დაილიე. ცოდონი ხართ, შენცა და ისიც.

— ოჰ, შავლეგ, რატომ არ დამცალდა ერთი წელი მაინც ბედნიერი ვყოფილიყავი, მხოლოდ ერთი წელი. რა იქნებოდა, დამცლოდა. დედაშენმა შვილი დაკარგა, გოდერძი პაპამ — შვილიშვილი, შენ — ძმა, მაგრამ ქმარი სხვა არი, შავლეგ, სულ სხვა, შენ ვერ გაიგებ, სულ ვერ გაიგებ. მხოლოდ მაშინ გაიგებ თუ ოდენსე დაქარგავ იმას, რომლის დაკარგვითაც ყველაფერს ჰკარგავ, როცა სიცოცხლეს აღარა აქვს ფასი და აღარც რაიმე გაკავშირებს ამ ქვეყანასთან.

მაზლმა ფრთხილად მოხვია ხელი, მავიდასთან სკამზე ფრთხილადვე დასვა.

— ცოდოა, ნინო, დედაჩემიც, არ შემოვიდეს და ცრემლიანი არ დაგინახოს. აი, შეხედე თამაზს, იმანაც აგრე იცოდა ხოლმე ძილი. ხედავ, როგორ ვადაუყრია ხელუბი აქეთ-იქით, თითქოს ცა ქუდად არ მიაჩნდეს. აბა, შეხედე, სულ თავისი მამის ნაჭერია, დააკვირდი მაგ-

რად მოკუმულ ტუჩებსა და წარბებს აბა, წარაეცა დააკვირდი. სულ მალე შეუბლის შესაყართან დაყრილი ბუსუსი გაეზრდება და ამასაც იმასავით გადაეგმება წარბები.

ნინომ თავი აიღო, პატარა საწოლს შეხედა, ერთ ხანს უცქეროდა უზომო სიყვარულით სავესე თვალებით და მერე ღიმილის მაგვარი აღებეჭდა ქალწულეზრვიად სავესე ტუჩთა კუთხეებში.

შავლეგომ იდროვა, მკერდზე მიხუტებული სურათი ფრთხილად გამოართვა და ისევე კედელზე დაჰკიდა.

გარედან მოესმა დედის ხმა: ლოვინი ვაშლიაო.

— თავს გაუფრთხილდი, თამაზს ჭერ კიდევ კარგა ხანს დასჭირდება, — მობრუნდა, ნებიერად გაწოლილ ძმისწულს შეუბლზე ფრთხილად აკოცა და ვარეთ გავიდა.

რა შეედრება ზაფხულის ღამით ვარეთ მყუდრო ეზოში წოლასა და ძილს: ბალახი ნელა და სასიამოვნოდ შრიალებს, ჭრიკინები თავიანთ გაბმულ ჭრანურს აკუნეებენ, რიყიდან წყალხმელეთა ცხოველთა გამყვიანი ხმები იბნევა ზეცის თავანში, პაერში რუხი ღამურები რიალებენ ოკრობოკროდ, საიდანღაც ისმის ღამეულ ფრინველთა ჩუმი სტენა და ფართხუნი, დროდადრო ენაჭარტალა ნიავე ფოთლებში დამერება და ჰორიკანობს, საღდაც ბაღში ეზოს ერთგული დარაჯი ხის ქვეშ მოთარეშე ზღარბს უყეფს ნაწყვეტ-ნაწყვეტად. მთვარე თავისი გრილი სხივებით ვერცხლისფერ შექს აღვრის შემოგარენს, ვარსკვლავები რაღაც დიდებულზე, რაღაც მიუწვდომელსა და იღუმალზე ქრიანლებენ უსასრულობაში. ირგვლივ სიცოცხლე დულს, ირგვლივ სიცოცხლე ჩქეფს, მთელი ირგვლივეთი გაფლენითილია სიცოცხლის განუზომელი წყურვილითა და ნიშატიო. დუღუნებს, ჩუჩუნებს, ბუბუნებს, შრიალებს, ჩხრიალებს, წრიალებს და ხმაურობს, მაგრამ ვარშემო მაინც ისეთი სიჩუმეა, რომ გუბეში ბაყაყის ჩახტომა ლოდის ჩავარდნად მოისმის.

კარგია ძილი ზაფხულის დამით ეზოში! მაგრამ შავლეგოს რული არ მიკარებია და ლოგინს ზემოდან გულადმა გაშოტილი თვალგაბელილი დაძვრებოდა ფიქრთა ხვეულებში.

როგორ გამოცვლილა ჰალისპირი, როგორ გადასხვაფერებულა. ნუთუ უცრად მონდა ეს ცვლილება? არმიოდან დაბრუნების შემდეგ პირველად დაინახა, რომ სოფელში თითქმის არ შემოუხელია. უნივერსიტეტში შესვლის დღიდან იანერის არდადეგებს საჯარო სამკითხველოში ატარებდა, ხოლო ზაფხულისას — მთებში, შინაურების სანახავად ჩამორბენა ერთი-ორი დღით ანგარიშში არ შედიოდა. და მიხვდა, რომ ომმა არ მარტო ტექნიკასა და ეკონომიკაში შეიტანა ცვლილება, არამედ აღამანის ფსიქიკაშიც. ახალგაზრდობა ეს იმედი და სასოება წინა თაობათა, ეს ბურჯი და ლიბო ჩენი მომავლისა!.. და რას აკეთებს ახლა ახალგაზრდობა? ნუთუ მხოლოდ იმას, რასაც შავლეგო საკუთარი თვალით ხედავს და საკუთარი ყურით ისმენს? ბევრის მაუწყებელი იყო დღევანდელი საღამო და საბჭოს ეზოში შესვლა... მაგრამ რა მიზნები და ვინ წარმოათავს მათ მოქმედებას? ვინ პატრონობს და ხელმძღვანელობს მათ ამ მერყევ ასაკში? თითქოს მზრუნველი ხელი არსად არა ჩანს და თვითდინებაზე მიშვებული მათი ძალა და ფანტაზია...

რადაცაშია მართალი გოდერძი პაპა. ერთობ ჰკვიანი ბოქი დამდგარა რევაზი. განა ტყუილად სინჯავდა მის ხელს ცემენტის თაღართან? როგორი თვალი გააყოლა საბრალო ზურჯას, როდესაც ის სასხურებელი აპარატის ქვეშ იკეცებოდა და მერე როგორ შეავლო თვალი შავლეგოს...

ეს მშვენიერი აგრონომი? ცოტა ზრდილობაში ხომ არ აჭარბებს? იქნებ იმ პატარა, ქვანტობში გათამაშებული სცენის მოწვეობისათვის უხდის?.. სიინტერესოა, ვინ იყო ის ახალგაზრდა, კლუბში რომ ახლდა?...

ჰოო, ცხენი კი, ცხენი შესანიშნავი ჩანს ასეთი ცხენი და გუთანნი?.. ერთი კიდეც უნდა ესტუმროს ექიმს. რატომღაც გული მიუწევს ამ უცნაური კაცი საკენ. ძია ნიკოც რაღაც სხვანაირი ეჩვენება... იქნებ თითონ შავლეგოა გამოცვლილი? საბრალო საბედა, სახლი თავზე ენგრევა, შესაკეთებელია, ახალგაზრდობა კი აშენებულს ამტერევეს, ანგრევეს და ქვას უშენს... არა, სადღაც რაღაცაა გაფუჭებული, სადღაც რაღაცაა მოშლილი, სადღაც რაღაცაა საჭირო.

ქარი რომ არ უბერავდეს, ტოტიც არ გადაიბრებოდა...

თავი მერვე

უამრავ საკითხებს მოეყარა თავი გამგეობის კრებაზე. გულისყურით იქექებოდა თავმჯდომარე უთანაბრო ქალაქების გროვაში და მერე ისევ გვერდით მჯდარ თელოს უყრიდა უკანვე.

პირველ რიგში კი ნაყანობების გაწმენდა იყო საჭირო, რათა ტრაქტორებს საშუალება მისცემოდათ სახნავად შიგ შესვლისა.

აგრონომი გადატუსვის წინააღმდეგი იყო, გათიბვა კი არ მოხერხდებოდა, რადგან ისედაც არა ჰყოფნიდათ მუშა ხელი: შრომადღებების გადახარჯვას გამოიწვევდა და თანაც პირიმზისას მთაზე ბალახი უკვე შემოსულიყო.

ძია ნიკო დაფიქრებით წამოღვა, თავისი მაგიდის გასწვრივ რამდენიმეჯერ დაარტყა ბოლთა, მერე გამგეობის წევრებს, ბრიგადირებსა და იქ დამსწრე კომუნურნიტ მოავლო თვალი და მზერა რუსულანზე შეაჩერა.

— მა რა ვქნათ, შეილო, არ დავიწყოთ საანეულო ხენა?

აგრონომს, ეტყობოდა, აქამდეც ეფიქრა ამ საკითხზე, შექმნილ მდგომარეობასაც ანგარიში გაუწია და დაუთმო.

— ნამკალი გადაეტუსოთ დიდ მუხასთან, ისიც მხოლოდ ის ნაწილი, რომელიც ძლიერ არის დასარეველიანებული და კომპანიმაც ძირში ვერ აიღო. დანარჩენზე კი ვერ დავეთანხმები, რადგან

თქვენთვის არა ერთხელ მითქვამს ტუ-
სვის მავნე პრაქტიკაზე. უკეთესია და,
ჩემი აზრით, აუცილებელიც, რომ ნაწ-
ვერალი მიწაში ჩაიხნას და იქ ჩაღვს.

— გადატუსვით ხომ სარეველები ის-
პობა, განა ამას სარგებლობა არ მო-
აქვს?

— მართალია ისპობა, მაგრამ ზოგიერ-
რთი მავნე ბალახის თესლმა მაინც შეიძ-
ლება შეინარჩუნოს აღმოცენების უნა-
რი. ნიადაგი კი ტენს კარგავს, იფიტება
და უარესდება. რატომ არ გამოგონეთ
და კომპაინს კულტივატორი არ მოა-
ბით? კარგი იყო „ ПБД “ ფარცხიცი, აი,
საშრობის გამგე აქ არის, აბა, ჰკითხეთ,
რამდენი ტონა ხორბალი მივიღეთ წელს
და ჰექტრებზე გადაიტანეთ. უთხარი,
ლეო, გამგეობას.

— აბა, რა ვიცი რამდენია, — უწაღი-
ნოდ წამოღდა საწყობის გამგე. — მე
იმასა ვწონი, რაც ჩემთან მოდის. სოფ-
ლის ბოლოს კომპაინი სტაციონარზე
დგა და ისევე ლუწავს, ორი ფთაქვეული
კიდევ არიო, ამბობენ. წარაფებში კი კა-
ლოები კიდევ აბია და დღევანდელი გა-
ნაღწევი არც კი ჩამოუტანიათ. აბა, რა
ვიცი!

— მე ვიცი. მე დავიარე სოფლის ბო-
ლოებიც, წარაფებიც და ალაზნის პი-
რიც. ისიც ვიცი, რამდენი მიიღო საშ-
რობმა ხორბალი. ვიანგარიშე და ჰექ-
ტარზე დაახლოებით შეიღ ცენტნერი ნა-
ზევარი მოდის.

— მეტი რა გინდა? — გაუკვირდა სი-
ვოს, — შარშანდელზე ნაკლები არა ყო-
ფილა, ყანებიც კარგი იყო წელს, ამინ-
დებიც კარგი ჰქონდა და მოვიდა. შარ-
შანწინ შეიღო ცენტნერი მივიღეთ ჰექ-
ტარზე. მაშ როგორ გინდა? განა დატო-
ტილი თავთავია, ოცდახუთი მივიღოთ.

— სანამ მთლიანად დატოტივს გა-
ვარცელებდეთ, სიკო, მანამდეც საჭი-
როა მეტი ხორბალი. ბევრი ერბო ჭურ-
ქელს არ აფუჭებს, — რევანი კუთხეში
შესწორდა სკამზე, ფეხი ფეხზე გადაი-
ღო და მუხლზე ვეება ბელები შემოისა-
ლტა.

— მია ნიკომ მოუბრუნებლად ცალი წა-

რბი ასწია და მარჯვენა თვალს საშუა-
ლება მისცა იქით გაეხედნა. მერე აწიღო
თავი და წუთით უცქერდა ჰერცე ნა-
თურის პირდაპირ ლამაზად დახატულ
ტრაფარეტს.

— კარგი, ეგრე იყოს, — ირიბად გა-
დაკვეთა კაბინეტი მზერით ჰერიდან ფა-
ნჯრის პირამდე და რუსუდანს დააკე-
რდა: — დიდ მუხასთან გადავტუსვით,
დანარჩენზე კი მე ვიზრუნებ შიგ ტრაქ-
ტორისტების შესასვლელად.

— მხოლოდ გზისა და კუნელს შუა-
დასაჩვენებელი ადგილი გადაი-
ტუსება. იქ მართლა მაღალია მოპკილი
ნაშჯა, — ქალი მტკიცედ უსწორებდა
თვალს.

— კარგი, — უცებ მოსჭრა თავმჯდო-
მარე, — ეს საკითხი გადაწყვეტილია,
ოღონდ, რაც შეიძლება, მალე უნდა იქ-
ნეს გამოზიდული განალეწი ნაშჯა ნა-
კალიდან, — გაბრუნდა და თავის სკამზე
დაჯდა.

— ერთ ბრიყვულ სიტყვას ვიტყვოდი,
ნიკო, — დინჯად წამოღდა დაბალი, სა-
პურწყლე ქვაბივით განიერი და უსან-
დომო სახის კაცი.

— აბა, რა გინდა, ელიზბარ?

— მაგ ნაშჯას იქვე ნულარ დავდგამთ
ნაკვეთის პირებში. ავდგეთ და, რაკი
ხარჯს ვეწევით, პირდაპირ აქ ამოვზი-
დოთ გომურთან.

გამგეობის წევრებმა თავმჯდომარეს
მოუხედეს და გაირინდნენ. მხოლოდ
რუსუდანმა დაირტყა ხელისგულზე მო-
კეცილი მათრახი და მაშინვე მოიწონა.

— სწორს ამბობს ფერმის გამგე, შა-
რშანდელი ნაშჯა გამველე-გამომველე-
მა წაიღო და ზამთარში უხეში საყვები
დაგვაქლდა. კარგს ვიზამთ, თუ წელს მა-
ინც მოვიქცევით ჰკვიანურად. ვერტქიმი
მართალი იყო, როცა ვსაყვედურობდათ
მაგაზე. გაზაფხულზე პირუტყვის დაცე-
მა აგრე რიგად აღარ იქნება!

— თანაც ორ კურდღელს მოვკლავთ
ერთად. ზამთარში აღარ დავგვირდებო-
ხელახალი ხარჯის გაწევა მინდვრიდან
გომურთან ამოსახიდად, — რევანმა ფე-

ხი გამოცვალა და ახლა მეორე გადაიდო მუბღზე.

თავმჯდომარე კარგა ხანს იჯდა ჩუმი და უცქეროდა მაგიდაზე დალაგებულ ხელებს.

— განა სტყუი, ელიზბარ, — აილო თაუი ბოლოს ძია ნიკომ და ფერმის გამგის ჩოფურა საზე მოათვალიერა, — განა სტყუი, მაგრამ ესლა მანქანებიც მოუცლელია და ურმებიც, რიდათი უნდა ამოეზიდოთ?

— მანქანა არ მინდა, კამეჩები არიან და ერთი ორი ურემიც რომ გვექონდეს, გამოვიტანდით.

თავმჯდომარემ თვალი ოდნავ მოხუჭა და კარის თავზე დაუწებავ შპალერს ჩააცივდა.

— ურემს მოეგლება. ლევანა ხვალ მოათავეს ხერხვასა და ორი საძნე ურემი გვეჭირდება კიდეც, — უცებ მოსწყვიტა მზერა კარის თავსა და ფერმის გამგეს პირდაპირ შეეკითხა: — ხალხს სად ვიშოვით?

— შენ ურემი მომეცი და ხალხს მე ვიშოვი.

ძია ნიკომ გამოცდელი მზერა მიაბყრო ელიზბარს.

— კარგი, შოლოდ ნაკვეთების ნაბირზე მაინც დაგვეჭირდება სახელდახელოდ ბულულების გაზიდვა. ხენას არ ეღალატება, — და ისევ წამოდგა, — ესლა კი საქირთა სათესლე ხორბლის დროულად გადაჩრევაზე ვიზრუნოთ. ტრიერი მთლიანად მაინც ვერ ასუფთავეს, ერთი ხუთიოდე დედაკაცი უნდა დავსვათ და ხელით გადავარჩეინოთ. დროზე დავაბინაოთ ბარემ და მაგისი დარბე მოვიშროთ თავიდან.

— შოლოდ იმ საყდარში ნულარ შევინაზაოთ, თორემ ისევ აკურასა და ახალსოფელში დაგვეჭირდება თესლის ყიდვა შემოდგომაზე.

— აბა, რა ვქნათ, შვილო, სხვაგან სადა გვაქვს ადგილი? უნდა გავუფრთხოვდეთ, სხვაგან სად წავილოთ?

— ბედელია საქირთა, ბედელი უნდა ავაშენოთ. შპრალი ბედელი, რომლის პაერიაცია შესაძლებელი იქნება. საყ-

დარს ერთადერთი სარკმელი აქვს და ისიც ისეთი წერილი, შიგ ბელურაც ვერ გავძვრება.

— რუსუდანი მართალია, აუცილებლად საქირთა ერთი ბედელი, სათესლე ხორბლისთვის მაინც.

თავმჯდომარეს რევაზისკენ არც მიუხედა, ისე აარიდა ყური, თითქოს არც გაეგოს და გაუპარსავ ახალგაზრდას მიუბრუნდა.

— დედაკაცებს შენ გამოიყვან, სიკო, ცალყურაანთ მართას უთხარი და ის ჩაუყენე თავში, აქამდის მოიცილებდა. აბა, თელო, შემდეგი რა არი? მწითურმა ბრიგადირმა თვალები მორჩილად დააპარბალა და უცებ ჩაიკითხა.

— ბალახის თიბვა პირიმზისაზე.

— აი, იქ კი დაგვეჭირდება ხალხის შეჩრევა. ცელვა ბევრმა არ იცის და ახალგაზრდობა არც ცდილობს ისწავლოს. აბა, ერმან, შენი კომკავშირელებიდან ვინ წავა მთაში სათიბავად?

ერმანა წამოდგა, მიიხედ-მოიხედა, მერე თავისი გაშლილი ხელები შებარუნ-შემოაბრუნა, წამით უცქირა და, რაკი იქ სანუგეშო ვერაფერი ამოიკითხა, ისევ თავმჯდომარეს გაუშართა მზერა.

— აბა, რა ვიცი. ცელვა ვინ უნდა იცოდეს. აი, შეიძლება ჯავახიანთ ბალო გამოგვადგეს.

— რომელი ბალო?

— დათა.

— ეგ ერთი. მეორე?

— თონიკიანთ სოსომაე იცის, მაგრამ არ წავა.

— რატო არ წავა?

— აბა არ ვიცი. არ წავა და იმიტომ.

— როგორ არ იცი, კაცო, — მოილორუბლა თავმჯდომარე, — კომკავშირელი შენია და არ იცი?

— მერე რომ ჩემი კომკავშირელია, რას მიკეთებს? ათასჯერ ვუთხარი (განა უარს მეუბნება), მაგრამ კრებაზე მაინც ვერ მოვიყვანე.

— გაქსუებულია, კაცო თონიკის ბიჭი, იმას მთაში წაიყვან?

— დროს ტყუილად ვკარგავთ, არა

გამოვა რა. ისევ ისინი უნდა გავგზავნოთ, ვინც შარშან იყო.

— ყველა წაევა, ვინც ცელვა იცის. იქ კარგ შრომადღეებს აკეთებენ ხოლმე.

— უფროსად შაშვიანთ საბა დავაყენოთ.

— ძალიან მოტყდა საბა, მთაში ვეღარ ივლის.

— შამრელაანთ გოდერძი იყოს, შარშანაც მაგან ითავა.

— კარგი. თითონ გოდერძის დავავალოთ და მთიბავების სიას ის შეადგენს. ხეალ კი, თედო, შიო ნახე და უთხარი, ლევანა გაანთავისუფლოს. ორი საძნე ურემი ახლა ჩვენთვის პირდაპირ მისწრება იქნება. ის თვლები, როგორც კი გადასურავენ სამშველდოს, ბინდიას მოუტანენ და სალტეები მოახსნევენ, ძალიან სქელეზია, ზაქები ძლივს სძრავენ, თხელი გადააკრას.

— როდინდელია, იმას სოლებიც გამოსაცვლელი აქვს. მგონი, ზარბაზნის თვლები უნდა იყოს.

— არა, სამხედრო სამხარეულოსია.

— ძალიან მძიმეები კია.

— აბა, განცხადებები რამდენია, თედო.

— სანამ მაგ განცხადებებს განვიხილავდეთ, მინდა ერთი ზეპირად განვაცხადო: საწყობში შაბიამანი ძალიან ცოტა და აქედანვე ზრუნვა უნდა, რომ ვენახები დროით შეიწამლოს. დროით, სანამ გარეთ ყიდვა დავგვირდება. კერძოდ შევიღმავად და ათმავად ყიდიან, — რევაზი ჭერს უცქეროდა და თან პერგამენტით დახვეული გაზეთის ერთი კოდით განიერ ნიკაპს იქეჭავდა.

— რამოდენა მოვიტანეთ და ეგრე უცებ სად გაქრა? — გაოცდა მვეენახეთობის პირველი ბრიგადის ბრიგადირი.

— ამოდენა ვენახებს რა შაბიამანი გააძღობდა, ლუკავ? მართო კონდაბასეული ხეთმეტამდის პეტარო იქნება. მეოთხე შეწამვლა კი ჭერაც არ დავვიმთავრებია.

— აი, ლეოს ეცოდინება.

— ლეო, ლეო, ლეო! რას გადაეკიდეთ ამ ლეოს?

ბულალტერმა გაქვავებული სახე საწყობის გამგისკენ მიაბრუნა.

ლეომ ქვეშევრუ გახვდა და რაჭი უწყვეტ ტყველო თვალეზში ვერაფერი ამოიკითხა, უგუნებოდ წამოდგა.

— აბა, ერთი რომელი იტყვის, რომ შაბიამანი უნდოდა და დავუჭირე? რაც ჩამაბარეს, მეც ისა მაქვს და სანამ გათავდება, მოვალე ვარ, გავცე.

— აი, ცოტააო ამბობენ, ლეო. სამი ტონა ასე მალე სად წაიდა?

ლეომ ცალი თვალი აგრონომს მიაბყრო, მეორე თვალით ბულალტერს ანიშნა, როგორ მოვიქცეო.

ბულალტერის სახეზე ნაკეთი არ შერხეულა, მხოლოდ თვალეზი უცქეროდნენ მტკიცედ და დაეინებით.

— სახლში ხომ არ წავიღებდი და აგე, ნახეთ რაც არი. მწვედად ის არ აიგება და გამოცხობით არ გამოცხვება.

თავმჯდომარემ ბულალტერს მშერა აარიდა და საწყობის გამგეს აღარ ჩამოციებია.

— სანამ არი, ვაეცი. აბა, თედო, წაიკითხე, რა განცხადებებია.

— შაბიამანი?

თავმჯდომარეს არ გაუგონია, სკამზე მძიმედ დაჯდა და მოპირდაპირე კედელზე გაკრულ მსოფლიო რუკას მიაჩერდა.

— წაიკითხო, თუ შინაარსი ვთქვა.

— თუ გინდა წაიკითხე, მაგრამ არა, შენ წაიკითხული გაქვს და შინაარსი გეოთხარი აღარ გავგიჟიანურდება კრება.

— შაბიამანი?

თავმჯდომარე ერთმანეთზე დაწყობილ ათსგვარი ხელით ნაჯღან რვეულებიდან ამოხეულ ფურცლებს დასცქეროდა და სინჯავდა სათითაოდ.

— შაბიამანი არა გვქონია, ძია ნიკო, თუ დაგვაკლდა, ცუდ დროს დაგვაკლდება, — შეახსენა რუსუდანმა.

— შაბიამანზე ლეო იზრუნებს.

— დაბალ დათიას ბიჭი ავთანდილი ითხოვს სამოსახლოს, — ქაღალდზე მსუქან, კორფლიან თითს აყოლებდა თედო, — მაშას გავეყარე და მიწის ნაკვეთი მჭირდებაო.

— ვის ბრიგადაშია?

— ჩემ ბრიგადაშია, — წამოდგა მარკოზა.

— როგორ მუშაობს?

— რა უშავს, კარგად მუშაობს.

— მივცეთ.

— მივცეთ, კაი ბიჭია.

— მომეცი აქ განცხადება.

თედომ გადააწოდა.

თავმჯდომარემ ჩაიკითხა შიგადაშიგ და ბოლოზე თანხმობა წააწერა.

— მერე.

— მეორე აქტია.

— რა აქტი?

— მექათმობის ფერმაში ოცდარვა ვარია დახოციათ ფილტვების ანთებით. ჩამოგვაწერეთო.

— შემდეგ?

— ესეც აქტია.

— ეგრე რაღა არი.

— ესეც მექათმობის ფერმისაა. ხუთმეტი ვარია მომკვდარა საკვერცხეების ჩირქოვანი ანთებით.

კედლების გასწვრივ სკამებზე წყნარმა სიცილიმა ჩაირბინა.

— რა დაგეზარათ, ნატო? — სქელი კისერი მოაბრუნა ძია ნიკომ მექათმობის ფერმის გამგისკენ, — ეგრე უცებ რა ჭირი დაერიათ, ექიმს ვერ უთხარ?

შუახნის თავიდა და განიერყვრიმალებიანი დედაკაცი წამოდგა და ფანჯრისკენ გაიხედა.

— დაიბოცნენ და რა მექნა, ხელს ნომ ვერ ავაფარებდი. ანდე ბოლოში ვეტექნივიც ხელს აწერს და სარევიზიო კომისიის თავმჯდომარეც. რამდენი ხანია იხოცებიანი.

თედომ ეს განცხადებაც თავმჯდომარეს გაღასცა და ახალი აიღო ხელში.

— ეფრემა ამბობს, ოცდახუთ მე ასეღს ოთხი მესხელი მიკლია და შემისრულეთო.

ნიკომ თავი ასწია და ფეხზე წამომდგარი ეფრემა შეათვალიერა.

— ვინ დაგბატოე, რომ აქ საბატოო სტუმარივით წამომპეტიულხარ? გამგეობის წევრი ხარ, ბრიგადირი, აქტივი თუ მუყაითი კოლმეურნე? ვარეთ ვერ მოიცადე?

ეფრემამ თავი ჩალუნა და ნაზდის ქულს ხელში დაუწყო წელღება.

— ახლა... სიტყვაზე... მხოლოდ ვალ გარეთ, კაცო, — თავი ასწია და თავისი გულუბრყვილო თვალელები მაგიდასთან მჯდარს მიანათა.

— ეხლა კაი დროც არი, დაჯექ, დაიცა. მეპრისთვის კი იცოდე: გამგეობის კრება საერთო კრება არ არი, რაო, რა ნაკვეთს თხოულობ?

— მაკლია, ნიკო, და იმას ვითხოვ.

— შენ დიდი ხანია, რაც გაკლია, მაგრამ დღეს დარწმუნდი?

— დღეს კი არა, რამდენი ხანია განცხადება დაწერილი მაქ. ბიჭს ვებევე და დამიწერა. მაკლია, ნიკო, და უნდა შემითათო.

— ახალი ქურის დასადგმელად ხომ არ გინდა?

— ქურა კი არა, იმდღევანდელი ბაზრობის მესამე ქურქელზე აღარც მიფიქრნია.

თავმჯდომარე უცებ გამოცოცხლდა, თვალში ღიმილი ჩაიყენა და მაგიდაზე გადავიხარა.

— ჰო, მართლა, რა ჰქენი იმ ხასამართლოზე, ვირებმა რომ ქურქელი დაგიმტვრიეს, კვირას არ იყო?

ეფრემა შეეყოყმანდა და თავი ისევ ხელში დაჭერილ ქულს დაუქრა.

— იყო ხასამართლო.

— მერე რაო?

— არაფერი, მოწმებმა დაამტკიცეს, რომ დედალ-მამალმა ვირმა დაამტვრია ის ქურქელი.

— აგინაზლაურეს?

— აბა, საიდან ამინაზლაურებდნენ? ფული დააკისრეს.

— რამდენი დააკისრეს?

— სამოცი თუმანი.

— როდის უნდა მოგვენ?

— აბა რა ვიცი. მამალი ვირის პატრონმა დედაკაცმა უარი თქო. მე ოცდაათ თუმანს არ გადავიხდიო, ოცი თუმანი დამაწერეთო.

— რაო, ვითომ რატომაო? — გაოცდა ძია ნიკო.

— აბა, რა ვიცი, ჩემი ვირი მალეო

ღან იყო და ორი ფეხით ამტვრევდა, მაგ კაცისა კილევ ქვევიდან და ოთხითათა:

— ძია ნიკო უკან გადაიწია და ისე გადაიხარხარა, გვეგონებოდათ, ქვით დატვირთული თვითმცლელი ააყირავებსო.

ზოგიერთმა იცოდა ეს ამბავი და აპყვა თავმჯდომარეს, ხოლო, ვინც არ იცოდა, ყოველ შემთხვევისთვის ღიმილი მონშველია.

ვეტიკიმა განუმარტა აგრონომს საქმის ვითარება და რუსუდანის ლოყებზეც ოდნავ შესამჩნევი ფოსოები გაჩნდნენ.

— ოჰ, შენ გაიხარე, ეფრემ, უმზეო ქვეყანაში, რომ გემრიელად გამოციენეს, მაშ რეში ვირი ორით ამტვრევდაო? აი, ხათაბალა! მოიტა თედო აქ განცხადება, — ნიკომ რვეულის ფურცლის ნავლევი წინ დაიღო და კალამი გაკვრივ გაუსხა. — ორით ამტვრევდაო? ამა, წაღი ეხლა და, წვერიკვიზაანთ საბედს ვენახს რომ სამი მწკრივი აქვს ჩამოჭრილი, იმას მოუარე და ეპატრონე.

უცებ რევანმა ყური ცქვიტა, მუხლებზე დაყრდნობილი იდაყვები ასწია და წელი გაიშარტა.

— წვერიკვიზაანთ საბედს არაფერი აქვს ჩამოჭრილი და ვერც იმის მწკრივებს მიეპატრონება ვინმე.

ძია ნიკოს სახეზე ამ გამოხდომას არავითარი შთაბეჭდილება არ მოუხდენია. თითქოს მოელოდაო. გაყუჩებულმა ჩამოათვალერა გაყურსული კაბინეტი, წუთით ბულალტრის კედისკენ ჩამძვროლო თვალეები მოძებნა და მერე კედლის კუთხეში მჯდარი ბრიგადირი მოზომა.

— აბა, შვილო რევან, მებსიერება დაძაბე და მოიგონე: კომისიამ რომ აზომა შარშანწინ მიწები, საბედს საკარმიდამო ნაკვეთი რამდენი გამოვიდა.

— კომისიამ სწორად არ იანგარიშა. კომისიას დავალებული ჰქონდა იმდენი გამოეყვანა, რამდენიც საჭირო იყო ვენახის სამი მწკრივის ჩამოსაჭრელად.

თავმჯდომარე გაოცდა.

— აი, შვილო, ტოპრაკისი არ იყოს, ეს თოფი და ეს ჩიტებიო. აი, ეგ მიწა

აქ არი და რულეტკა ჩვენა გვაქვს, ტარა ანგარიშით არ არი?

— მე თითონ დავზომე და ხუსტად გამოვიდა. შეიძლება ათი-ხუთმეტრი მეტრი იყოს მეტი. ეგ ანგარიში ტარას არ მოითხოვს. მე თითონ ბევრი ვიცი, რომ რაც ეკუთვნით, იმაზე მეტსა ფლობენ.

— ერთი თვე მუშაობდა კომისია და, ვისაც რა ეკუთვნოდა, მიუზომა. ხუთი კაცი იყო და შენ ერთი ვერ ასწავლი იმათ ჰქვას.

— არა, ვასწავლი. საბედს ვენახს თითი არ დაეკარება. თქვენ ისიც გეყოთ, რომ საწყალი დედაკაცი მეორე წელია მთელი ნაკვეთის გადასახადს იხდის და თქვენ კი სამ მწკრივს კოლმეურნეობისთვისა ჰკრფთ. თუ იმას არ ეკუთვნის, რატომღა ახდევინებთ სამი მწკრივისას.

— საბუკოს რაც ეხება, იმაზე კოლმეურნეობა პასუხს არ აგებს.

— პასუხი ვისაც სურს და რაზედაც სურს, იმაზე აგოს. მე კი გეუბნებით, რომ იმ საწყლის ვენახში კაცი ვერ შევა.

თავმჯდომარეს წარბები გადაება და სახე ჩამოუხდნელდა.

— რევანს! ის სამი მწკრივი შენს ბრიგადაში შედის. თუ იმ დედაკაცს დაუკრფენია, მაშინ იმის ფარდ წონა ყურძენს შენი საკუთარი ვენახიდან წავიღებთ.

— ვერც ერთს დააკარებთ თითსა და ვერც მეორეს.

— შენ რა, — თითები ერთმანეთში გადახლართა ნიკომ და მაგიდის მინაზე გადმოიხარა. წარბები უკვე აეწივნა, მოქუთხული თვალეებით გამჭირდავად მიმტვრებოდა და კილოებთან მიყრილ წვრილ ნაოქს თანდათან უფრო ამჟიდროვებდა. — შენ რა, კოლმეურნეობის წინააღმდეგ მიდიხარ?

— არა. კომისიის წინააღმდეგ.

— რევანს! ფრთხილად! ქურდისა და ყაჩაღის დაცვა შენ არ გარგებს. იმისმა შეიღმა ქვეყანა ამოაგდო და როგორც ეკადრებოდა, ისედაც მოექცნენ. დედაშვილი უნდა გაზარდოს და არა მგელი.

— დედა არ ასწავლიდა იმას ქურდობას. დედა აქ არაფერ შუაშია.

— დაესხენ, ძია ნიკო, ცოდოა, იმ ვენახით ირჩენს თავს ის საწყალი.

— შენ, რუსუდან, არაფერი არ იცი, შეილო, და ნურც ჩაერევი ამ საქმეში. ეგ გვიან შემოვიდა კოლმეურნეობაში და ოცდაათი მესამედზე მეტი არ უნდა ჰქონდეს. დღეს რომ იმას დავუთმობთ, ხვალ ეფრემა უფრო მეტს მოიხდომებს. სიკოც იტყვის, სხვაზე მე რა ნაკლები ვარო, მარკოზა ამას უცდის და აი, ხედავ? რა გამოვა? უნდა დავშალოთ კოლმეურნეობა და უკან, კერძო მეურნეობისაკენ დავბრუნდეთ. ამას ვინ გვაბატებს? წაღბი, ბარტია თუ მთავრობა? წადი, ეფრემ, და როგორც ვითხარი, იგრე მოიქეცი. აბა, თედო, შემდეგი რა არი?

— წაივდეს, შევიდეს და მერე ვნახოთ რამდენი იკბენს თითზე.

კაბინეტში მეხი გავარდა.

— თუ ზულიგნობას თავს არ დაანებებ, კრებას დაგატოვებინებთ, გამგეობიდანაც გაგრიცხავთ და გასწავლით, უფრო უკეთ როგორ უნდა ბანდიტების დაცვა! წაიკითხე, თედო.

რევანში მრისხანე თვალი თვალში გაუყარა და თავშეკავებით უთხრა:

— როცა საჭირო იქნება, კრებას მე თითონ დაეტოვებ, თავმჯდომარეც.

— დაბალ დათიას ბიჭი ავთანდილი ითხოვს: სახლს ვაშენებ და შეიძლება კოლექტივში მინიმუმში ვერ გამოვიმუშაო, ამიტომ ვთხოვთ, მშენებლობის განმავლობაში გამანათავისუფლოთო.

— გავათავისუფლოთ?

— გავათავისუფლოთ.

— გავათავისუფლოთ.

— რამდენი ხნით?

— ერთი თვე მივცეთ.

— ერთი თვე არ ეყოფა, ნიკო. ქვეყნში და კიბრცემენტი მოსატანი აქვს. ხე-მასალაც ჯერ არ უშოვნია. არ ეყოფა ერთი თვე.

— ორი თვე იყოს.

— იყოს ორი თვე. კაი ბიჭია, მორჩილი, გამგონე და როცა მოათავებს, მა-

ინც ჩვენთან არ იმუშავებს? სად წავა? ბრიგადაში დღეს არ გააცდენს.

— კარგი, მარკოზ, გაუშვი ორ თვეს, მოსავალი თითქმის აღებულია და სანამ ნდის თონხალა გვრჩება მოსათავებელი. აბა, შემდეგი რა არი?

— ჭოპელა თავს ანებებს მეურნეობას, გამანათავისუფლეთო.

— რატო, რა მოეჩვენა, თეთრ გიორგში ხეტილისას ხელს მიშლისო?

— წყალს ეშმაკი დაეპატრონა და იქ აღარ მიმესვლენათ.

— როგორ თუ ეშმაკიო?

— ყლორტიანიდან გამოხტომია და ბერბევიდან სხვები ბანს აძლევდნენო. იგეთი შავი იყო, როგორც ნახშირი და თავზე სამ მტკავლიანი რქები ჰქონდაო. თვითმცლელი ერთხელ კიდეც აუცრავდა.

— აი, ხათაბალა. გავათავისუფლოთ. ვილაცას უნახავს, თორღვას ცხის თავზე საბანაოლ ჩავიდა ერთი რალაც მოჩვენება და შიგ გაქრაო.

— ჩავიდა და აღარ ამოსულაო?

— ვინც ჩასვლა ნახა, ის ამოსვლასა დაუცლიდა?

— რამდენი შერეკლია ქვეყანაზე. მომეცი აქ ეგ განცხადება. გავათავისუფლოთ, არა?

— თუ მართლა რამე მოეჩვენა, ის წყალს აღარც მიეკარება, გავათავისუფლოთ.

— გავათავისუფლოთ, მაგრამ ვილა დავნიშნოთ?

— მურთაზა ითხოვს, ყალანდარიშვილი. აი, განცხადება აქვს დაწერილი. მხოლოდ ოცდაათი მრომადლე დამიწერეთო.

— ჭოპელას რამდენი ეწერებოდა? შენს ბრიგადაშია, მგონი, თედო?

— ოცი.

— ჰოდა, მურთაზასაც ოცი დაეწეროს. კიდეც არი განცხადება?

— სამი კიდეც დარჩა.

— აბა, წაიკითხე.

— ვახტანგ შაქროს-ძე ჭარხალაშვილი წერს: წვერად მიმიღეთ თქვენს კოლმეურნეობაშიო.

თავმჯდომარემ კაბინეტს თვალი მოავლო. იქ მსხდომნი ერთმანეთს ათვალიერებდნენ გაოცებულნი.

— ვინ არი ქარბალაშვილი?
 — აქაურია?
 — თელაველია. მწვანე ხეივნის შესახვევში ცხოვრობს, თერთმეტ ნომერში,
 — გამომარცვლა თედომ.

— ვინ არი?
 — რა კაცია?
 — რა მინდაო?
 — ვინ არი?! კაცია, ადაშიანია, ქარბალაშვილია, ვახტანგია შაქროსძე, ვინ უნდა იყოს? აი, აბა, თხოულობს წვერად მიმიღეთო. გაურკვეველია? — მოიქრეშა და მაგიდის მინაზე მუშტები განგანზე დააწყო ძია ნიკომ.

— რაღას ვუყურებთ, მივიღოთ, კაცო, მაინც მუშა ხელი გვაქვია და...

— მივიღოთ.
 — მივიღოთ.
 — წაიკითხეთ ახლა სხვა და, ბარემ, მოვათაოთ. ზაფხულია, განა ზამთარია, გვიანდება, კაცო.

— მე ვიცი, ვინც არი ეგ კაცი, — წამოდგა აქამდის წყნარად მჯდარი რევაზი. — ეგ ზემო ზონაზე დამზადების რწმუნებლად იყო, ფული გაფლანგა და გაიქცა. და კიდევ ზოგიერთი რამ შეიძლება გაიხსენოს კაცმა. მე წინააღმდეგი ვარ მაგის წვერად მიღებისა.

თავმჯდომარეს გაფუფულულ ლოყებზე სიბრაზემ წითელი ტალეები დააყარა.

კაბინეტში ერთხელ კიდევ დაიგრილა მებმა და ზელ სეტყვა მიაყარა.

— შენ ცილსა სწამებ პატიოსან კაცს, შე რევენო, შენა! შენ გამგეობაში რა გინდა, ცხრაკლიტულში უნდა იჯდე! წადი, დაიკარგე აქედან და როგორ უნდა ცილისწამება და ჭურღბაცაცების დაცვა, იქ გიჩვენებენ! — ძია ნიკომ თითი ისე სწრაფად და მაგრად ჰკრა პერში, მინა რომ დახვედროდა, ალბათ დაუმტვრევლად გასჩვრეტდა. — შე ფეთხუშო ჯორო, შე გაფუქებულო, შენა! მე შენ გიჩვენებ წანწალსა და ღობე-ღობე ძრომას, დამაცადე!

თავმჯდომარეს თვალები ბუდიდან გა-

დმოსცვენოდა და კისრის ძარღვები ისე უფეთქავდა, როგორც ქვიშაზე გაროყულ მურწას.

ბრიგადირს ხელები ვეება მუშტებზე შეეკრა, განიერი მკერდი მიამედ აღუჩაუდიოდა და მაგრად მოკუმულ ყბებზე კუნთები მკვეთრად გამოსახულიყვნენ.

— კარგი. ვინებაზე როდისმე მოვილაპარაკებთ, ესლა კი წავალ, თავმჯდომარეე, შე თითონ წავალ, რადგან როგორც გამგეობის წევრი, მაგ კაცის წევრობას ვერ დავეთანხმები. მაგრამ იცოდე: გამგეობა რჩევას იძლევა, საერთო კრება კი ამტკიცებს.

სიტყვებს ისე ნაწილ-ნაწილ და დაყოვნებით ლეჰავდა რევაზი, როგორც ბებერი ფშაველი თამბაქოს. მერე შეტრიალდა, გაოცებულ დამსწრეთა წინ უკან მოუხედავად ჩაიარა და კარი მაგრად გაიხურა.

თავმჯდომარე ერთ ხანს ბღღერიალა თვალებით ბურღავდა კარებს, მერე ფრთხილად დაეშვა სკამზე, შიშველი თვიდან მოყოლებული ნიკაბამდე ჩამოისვა ორივე ხელი, თითქოს მთელი ბოლბა ერთბაშად ჩამოიწმინდა სახიდანო და გვერდით მჯდომს დაგუბებული ხმით მიუბრუნდა:

— წაიკითხე შემდეგი, თედო.

2

ღმერთმა დასწყევლოს ქალის გაჩენა! ევა რომ არ ყოფილიყო, ადამს შვიტრუტენითაც ვერ მოაცვლევიანებდნენ ფებს სამოთხედან.

ქალმა აღგავა პირისხვან მიწისა დიდებული ტროა და ქალმაცე შემუსრა პირველი მასვილი მეორე ტრიუმფირატისა და მესამე დედაბოძი უძლეველი რომის იმპერიისა.

აი, დასწყევლოს ღმერთმა ქალის გაჩენა!

ლუარსაბ სოლომონიჩმა პაპიროსს თავი ბრახით მოუსრისა და კვამლი ხარბად შეისუნთქა მძლავრი ნათახით.

უზარმაზარი ჭირმის ქვეშ ნელა ქანობდა ვენური სკამი და შიგ ჩამჯდარი რა-

იკომის მდივანი ორ ნაკადად უშვებდა ბოლს განიერი ნესტოებიდან. უსიამოდ ირეოდნენ ლამაზი ხელით ნაქარგი ქართული ასოები წვრილ კვადრატებად ნახან რვეულის ფურცელზე.

მდივანმა კითხვა გაათავა, მერე წერილი ისევ ვაკეცა, როგორც გახსნამდე იყო, კონვერტში უკრა თავი და ქვის მაგიდაზე ისროლა გაზეთების გვერდით.

— საოცარია, — ფიქრობდა მდივანი, — სამი ათასი მე მივეცი, თითონაც უშეშვლად საღლაც ექნებოდა რამდენიმე გადანახული, საგზურები აქედან წაიღეს, მაშ რაღად უნდათ კიდევ ორი? განა რამდენ ხანს აპირებენ დარჩენას, სულ ხომ ზღვაზე არ იქნებიან მთელ ზაფხულს?.. ან ის ვილა აუკვიატებიათ: მეორე მდივანი ვარო? პირველს ვიცნობ, მაგრამ მეორედ ვინ ზის აღიგენში? უნდა მიგწერო და გავიგო, თორემ ერთადერთი ქალიშვილის ასე თვალდახუჭულად გადაგდებას მხოლოდ სულელები ეგუებინან. ზღვაზეც ისე ხდება, როგორც რომანები წერენ. ქალებს თვალში აქვთ ჰქუა და არა თავში, ერთბაშად აბრმავებთ ვაჟის თვალტანადობა და იმას იქით არც რამეს ზედავეენ და ხშირად არცა აქვთ სურვილი დანახვისა. უნდა გავიგო, რა კაცია, თორემ ეს ისეთი თანამდებობაა, შეუძლიათ ცამდე ასწვიენ, შეუძლიათ ტალახში ისერიან... კიდევ ორი ათასი ნებაეთ! დღესვე დაერევა, რომ ამ ჩამოეხიზნენ. ხალხი თელავში ჩამოდის საკურორტოდ და ესენი ფულის საფლანგავად ჯანდაბაში გარბიან. აბა, ერთხელ თუ იკითხავენ, საიდან მოდის... ფუი! დასწყევლოს ღმერთმა ქალის გაჩენა!

მდივანმა ნახევრად მიმწვარი პაპიროსი ბრაზიანად გაპკრ და გაზეთებს გადასწვდა.

პაპიროსმა რკალი მოხაზა, აუზის თავზე გადაკიმილა მავთულის ბადეს დაეცა და მერე შიგ ჩავარდა.

მდივანმა გაზეთები უკანვე გადაყარა და სკამიდან წამოდგა.

აუზში რიალებდნენ ცილა მურწებისა და ციმორების ჩრდილისფერი ზურგები,

დროდადრო ვერცხლისფერი გვერდების ქერეკს გამოაჩენდნენ და გაქანებულნი ბლაგვი ცხვირებით ეჯახებოდნენ ჩაგდებულ პაპიროსს.

ლუარსაბ სოლომონიჩმა სცადა ამოდება, მაგრამ ხელი ბადის უკრედში ჩასაყოფად საკმაო ტლანქი აღმოჩნდა. მაშინ ქერამს წყირი შეატეხა, კაუში გაუკეთა და აუზში ჩაყო.

გამძლიანდა პაპიროსი. ორჯერ ბადემდე მოტანილი ორჯერვე დასხლტა და მერე აღარც დაემორჩილა წყირს.

მდივანი მაინც არ მოუშვა და მერე დაღეწილი წყირი ბრაზით გადაავლო გვერდზე.

დამბალი პაპიროსი გაიშალა და თამბაქოს წვრილმა ნაკუწებმა აქეთ-იქით იწყეს გაფანტვა და გაიყვება.

მის ირგვლივ წყალი სულ უფრო და უფრო იღებებოდა მუქ-მწვანედ და შორს ერეკებოდა მასთან გათამაშებისას დამტრთხალ თევზებს.

— კლავა! კლავა! ამ წუთში უშვი საარეცხს ხელი და აუზი გაწმინდე. ჩქარა! აივნის ქვეშ ვეება ტაშტში წახრილი დედაკაცი გასწორდა, ილიამდე დაკაპიწებულ მსუქან მკლავებზე მოდებული საპნის ქაფი ტაშტშივე ჩაწურა, ხელები წინსაფარზე დინჯად შეიწმინდა და აუჩქარებელი ნაბიჯით წამოიღო ჰერმისკენ საესე ტანი.

მდივანმა ონკანი მთლიანად მოუშვა და უკან გამბრუნდა სკამისაკენ.

აუზიდან გაშვებული წყალი ძირს დატანებულ მილში იწურებოდა. თევზები გაშმაგებით დაცურავდნენ და ეხლებოდნენ მილის ყელს, რომელსაც საცერით წვრილი რკინის ბადურა ფარავდა. წყალი ძირამდე დავიდა და ცემენტის ქვიშიან ფსკერს თევზები მუცლით გააკრა. წინა ფარფლებ გაფაფხულები ხარბად ნთქავდნენ ცივი დრუნჩებით წყლის ნარჩენს.

დედაკაცმა იღროვა, მილი ჩაკეტა და ისევ თავის ტაშტს დაუბრუნდა:

ლუარსაბ სოლომონიჩმა ერთხანს უცქირა, როგორ ატივტოვა მომატებულმა წყალმა გახარებული თევზები და

ისევ წერილს მიუბრუნდა. აიღო კონვენტი. მისამართს თვალი შეაელო და წამოდგა.

„ეხლავე უნდა მიეწერო, რომ აქ ჩამოეხიროს. ბავშვს დამიღუპავს ის დაწვევლილი“.

ფლოსტების ნელი ფლასუნით აღიოდა მდივანი მარმარილოს ფხენილით მოგებული კიბის საფეხურებს და თან აივნის გასწვრივ გასული ვაზის ხეივანს აკვირდებოდა.

„დღესაც არ გამოგზავნა კაცი შესაწამლად. ყოველთვის დროზე კი მოდიოდა. სიბერე ჯერ კიდევ შორს არი, რამ გადააყრუა ეგრე? თუ ისრისმს ნაცარი მოეციდა და ფოთოლი დაუბერბრა, კარგა მაგრად გავჯორავ იმ ნიკოს...“

თუნუქის ტყვიისფერი სახურავიდან კობა თავების კეკლუცი გრენით ჩამოხედეს მტრედებმა, კიბზე ამავალს.

„შეიძლება დღეს არც კი უქამიათ“.

— კლავა! გესმის, კლავა! მტრედებს ნორბალი გამოუტანე, თორემ, თუ სხეებმა მიიჩვიეს, ვეღარც გადაურჩები ლაურას.

დღედაცმა ბურღუნით გადაწურა ჭუჭყიანი წყალი აივნის ძირას დატანებულ მიღში და მარანში შეფრატუნდა.

მდივანი კაბინეტში შეიკეტა და საწერ მაგიდას მიუჯდა.

კარგა ხანს გაქანდა კალამს თაბახის ფურცელზე წრიობინი, კარგა ხანს იქექავდა კალმისტრის ბოლოთი ყურის ძირს და ბოლოს გამზადებული წერილი კონვერტში ჩადო.

ის იყო დააწება კიდევ, რომ ზედა სართულს ჰერზე მიკრულმა ელექტროზარმა მშვერმეტყველურად გააბა წერილი.

მდივანმა თავი აიღო და ყური წაუგდო.

„ამ კვირა დღეს ვინ ვერ აიტანა ჩემი უნახაობა?“

მერე დაიხარა და კონვერტზე მისამართის წერა დაიწყო.

„ზღვაში არ დამიხრჩოს ის გოგო იმ დამთხვეულმა“.

ზარმა კიდევ დაიწვიალა. გამბეულად და დაეინებით.

მდივანმა კალამი მიაგდო და წაიხილა შეიკრა.

— კლავა! არ გესმის, კლავა დაყრუვდი, თუ რა მოგივიდა?!

გაურკვეველმა ბუზლუნმა მოაღწია ლუარსაბ სოლომონიჩის ყურამდე და მერე ეზოს გაღვანში ჩასმულმა რკინის ჭიშკარამაც დაიჯახუნა.

— სოლომონიჩი სახლშია?

პასუხი დაგვიანდა.

— ქალო, შენ გეკითხებიან: სახლშია თუ არა სოლომონიჩი?

— კაცს კვირა დღითაც ვერ დაუხვინია, — დუღღუნებდა მრეცხავი.

— ვინ არი, კლავა?

— სტუმარია.

— ამოვიდეს ზევით.

— ზურგზე ხომ არ ავიკიდებ, ანდე, ამოვიდეს.

მდივანი აივანზე გამოვიდა და გაიოცა, როდესაც კიბზე ამოსულ ვარდენს მოჰკრა თვალი.

— ნამდვილი სამოთხე მოგიწყვიათ, სოლომონიჩ. გემოვნების კაციც ეგვით უნდა, — იღრქებოდა ვარდენი.

მდივანმა ახელ-დახელდა და მოწიწებით გამოწვდილ მარჯვენას უწადინოდ შეაგება თავისი ხელი.

— ქორწილი მთას ხომ არ მიგიბოლოდა, ვეღარ დაუცადე გათენებას?

— დიდ ბოდის ვიხდი, სოლომონიჩ, რომ სახლში შეგაწუხებთ. ერთ ბატარა საქმეზე მოვედი.

ვარდენმა ძირს გადაიხედა და მერე მდივანს მიაჩერდა.

მასპინძელმა ჩახედა ტაშტში თავწარგულ დღედაცსა და მიხვედრილი მზერა მოსულზე გადაიტანა.

ხელით ოთახის ღია კარზე უჩვენა და თითონაც უკან მიჰყვა.

ტყავის ძვირფას საგარძელში ჩაეშვა. სტუმარსაც სთხოვა, დამკდარიყო.

მძიმე, უზბეკური, ბოლოვამილიფარშავანგებიანი ხალიჩა ჰერადან ძირს ეშვებოდა, იქვე დადგმულ სპარსულ

ტახტს ეფინებოდა და იატაკზე უწევდა. ტახტს აქეთ-იქით აბრეშუმის ფუნჯებითანი ნაირსახიანი მუთაქები ელაგა, მუთაქებზეა კედელზე ოთხკუთხა ბალიშები იყო მიყრილი, რომლებზედაც ქარგვის ჩინელ ოსტატებს სიმახინჯე ხელოვნების სიმალუმდე აეყვანათ.

ერთ კუთხეში ვალაჯულიყო მგლოვიანი როიალი. როიალის თავზე უამრავი უმაქნისები დაეხორავებინათ, რომელთაც წინ მარმარილოს თეთრი სპილოები მიუძღოდნენ, უფროს-უმცროსის კვლობაზე დაწალიკებულნი.

ფანჯარასთან ახლოს იდგა შავი ხის ჩუქურთმებიანი წიგნების კარადა. კარადის თაროები მარქსიზმის კლასიკოსების წითელყუიან ტომებს დაედრიკა.

კისერადერილი ათვალეირებდა ინსტრუქტორი ძვირფას გობელენებსა და სურათებს, რომლებითაც ოთახი გვესოპატრონს.

და იქაურობა ანტიკვარული მალაზიის ვიტრინას უფრო ჰგავდა, ვიდრე მისაღებ ოთახს.

მდივანმა აცალა ინსტრუქტორს გაოცება და მოკლედ მოუქრა:

— რაშია საქმე?

ვარდენმა კედლებიდან თვალი მათს მფლობელზე გადაიტანა და უცებ შედრკა:

ცივი და საქმიანი თვალები უღიმღამოდ უქეროდნენ მაგიდაზე გულამბა დაგდებულ ჩალის შლიაპას.

ვარდენმა შლიაპა თავისკენ მისწია საჩქაროდ, მერე შემკრთალი მხერა შეავლო მასპინძელს და უნდოდა დაიწყოს:

— იმაზე გეახელით, სოლომონი... ისევ იმაზე გეახელით... გულმა არ მომიტმინა და გეახელით...

მდივანი უცებ მიხვდა ამ მოულოდნელი ვიზიტის მიზეზს და წარბი შეიკრა.

— განა გარკვევით არ იყო გუშინა და გუშინწინ ნათქვამი: ხომ გითხარი, კაცი უკვე შერჩეული მყავს-მეთქი? შევპირდი კიდეც არა, ვარდენ, ესლა უკვე

გვიანია. ტყუილად გარჯილხარ, არა გამოვა რა.

— უნდა გამოვიდეს, სოლომონი, უნდა გამოვიდეს. განა ის ჩემზე კარგად იცნობს საორგანიზაციო საკითხებს? უნდა გამოვიდეს.

— არ შეიძლება, იმას რაიკავშირში ვერ დავტოვებ. აუცილებლად ჩავარდება და დაიღუბება.

— ჩავადრნაცა და დაღუბვაც თქვენს ხელთ არ არი, სოლომონი? ვირივით ვიმუშაებ, შეუძლებელს გაგაკეთებ, დღე-ღამეს გავასწორებ, აქლემის საპალნეს ვზიდავ, ოღონდ, სოლომონი, ნუ დამღუპავთ, მაგ ადგილს ნუ ამაცილებთ.

მდივანმა იწყინა ჩაცეება და მოიღუშა.

— ვთქვი და გაგათავე. იმ ადგილს განათლების ცენტრი უნდა, შენ კი ჯერ მეორე კურსზე გადახვედი. ეშმაკმა იცის, ან როგორ გადახვედი. საგნები ნამდვილად ჩააბარე თუ არა. შენი საქმის ამბავიც ჩემთვის ცნობილია.

ვარდენმა თავისი შლიაპა მაგიდაზე დააბრკვევა, მერე ასწია და ისე აპობარუნა. ჯიბიდან რუხკვადრატებიანი ცხვირსახოცი ამოიღო, შუბლზე მოისვა და მერე რატომღაც ქუდსაც მოუწმინდა სარჩული.

— ნუთუ ის ჩემზე უკეთესად იმუშაებს, სოლომონი.

— იმუშაებს. შენ კი მაშინ დაგაწინაურებენ, როცა კაცად იქცევი და გამოცილებასაც შეიძენ. როცა მუშაობას ისწავლი და სამსახურის ყადრიც გეცოდინება.

ვარდენი ძლივს ყლაპავდა ნერწყვს და ხველი ენით მშრალ ტუჩებს ილოკავდა.

— მაშ უარს მეუბნები, სოლომონი? მდივანი გაბრაზდა.

— როგორ, ჩემი აზრი დღეს გაიგე? მეორე კვირაა, მაგაზე მედიჯინები. და, სხვათა შორის, კეთილი ინებე და საინსტრუქტოროში გამოცხადდი ხოლმე ყოველ დღით სხვებივით, ბოროტად ნუ

სარგებლობ იმ კაცისადმი ჩემი დიდი პატივისცემით და შენს ნებაზე ნურსად დაეხეტები. ეს სამსახურია და არა ნინიას ბაკი. — აქ ცოტა ხანს შედგა და მერე ზიზღნარევი ხმით მოუთავა: — შენზე სხვა რამ არანაქლებ სასიამოვნო ამბებზე მომდის და ცოტა იფრთხილე. ვარდენი წამოდგა, შლიაბა დაიხურა, მერე შეყოყმანდა და ისევ მოიხადა.

მღვიანმა იფიქრა: ქართულ ჩვეულებას თვით ვარდენთანაც არ ეღალატებო, და პატარა კოხტა კარადიდან კონიაკის ბოთლი გამოიღო.

— სტუდარი ღვთისაა, თითო ჭიქა დავლოთ.

ვარდენს მღვიანისთვის არც შეუხებია, ხელში შერჩენილი ცხვირსახოცი ჭიბეში ჩაიღო.

— გმადლობთ, სოლომონი, დიდი მადლობა პატივისცემისათვის, — თითების თრთოლვით დაიხურა შლიაბა და ოთახიდან გავიდა.

3

მოსულმა კარის ბოქსა და ჯარჯს შუა ძლივს გამოატირა მუცელი და მთხზავს მიესალმა.

— ეფრემ, გამარჯობა.

— აი, გავიმარჯოს. აქით საით გივლია, თედო?

ბრიგადირმა ღობის ძირა ატმის ხესთან ჩაიშუხლა და სიციხისაგან შეწუხებული ბალახზე დაჯდა.

— ეგრე რუს გამოვყე. ჭოპელას შემდეგ თითქოს წყალმა იკლოო. გაბრუნას უნახავს, მურთანა ვილაცვიდაცეებს უნაწილებს წყალსო.

— გვალვაა, — მოკლედ უთხრა ეფრემამ, თოხი ნათოხნში წაფლა და ყუასთან უხვად მიაყარა მიწა, რათა მზეს დამბალი ტარი არ გამოეშრო და არ მოეფამფალეძინა.

— რომ თოხნი, სახედ ას არა უთქვამს რა? — იკითხა თედომ რა გვერდზე გაიწია, ატმის ჩრდილში ადგილი დაუთმო მთოხნავს.

— რა უნდა ეთქო? მთავრობამ ეხლა

მე მამცა და სახედას ვინა ჰკითხავს?

— ცოდო კია, საწყალი. ერთი ვენახი აგლია და იმასაც ართქვეყნა.

— შეტო ჰქონდა და ჩამოართვის.

— არა, რა თქმა უნდა, ვინაც შეტო აქვს, უნდა ჩამოერთვას, მაგრამ შენ რა და ეს აბეჩხარი მოგაგდეს. ასხია კი?

— ხე და ხე ასხია.

ბრიგადირმა ქული მოიხადა, გაოფლიანებული შუბლი მოიწმინდა და ზურგით წალმის ღობეს მიეყუდა.

— ეშპაკია ნიკო, სახედასაც გული დასწყვიტა და შენც მოგიმადლიერა.

ეფრემმა ვერ მიხვდა.

— განა სხვაგან ვერ მოგცემდა უფრო კარგსა? — განაგრძობდა თედო, — მაგრამ თავისიანიებს იქით ველარავისა ხედავს. ააშენა პირდაპირ ბალაშვარაანი.

სადაც კი ვენახებია, შავათია და აბა, გადასინჯე კანტორაში სიები, რომელსა აქვს იმათგანს სავალდებულო მინიმუმი გამოუშვებელი? სულ თავიანთ ნაკვეთებს უვლიან და სადა სცალიათ კოლექტივში გამოსასვლელად? შენ კი აიღო და ეს ხირხატი მოგაგდო.

— რას იხამ, — მორჩილად ჩაიქნია თავი ეფრემამ, — სოფლის ბატონ-პატრონი ეგ არი და მეც, როგორც მეტყვის, ვირი იგრე უნდა დავაბა.

თედოს მწყურის კვერცხივით დაქორფლილი სახე არასასიამოვნო ღმილმა შეუეცვალა.

— ბატონ-პატრონი, — ჩუმად, თითქოს თავისთვის ჩაილაპარაკა და მერე ეფრემას ახედა. — მე როცა თავმჯდომარედ ვიყავი, განა მაშინ უკეთეს ვენახს არა ფლობდი?

— ფლობდი, მაგრამა, აგე, გვეერთიანდით და საერთო ნაკვეთში მოაყოლებს.

— კარგი ვენახი იყო და იმითომ მოაყოლებს. განა ნიკოს არ შეეძლო, რომ გვერდი აექციენა შენი მიწისთვის?

— აბა, რა ვიცო, მოაყოლებს კია და...

— ახლა კი ორ მტკაველს ალთას თოხნი და სამს კიდევ ბალთას.

— ეგრე ცალცალკე მამიწია და რას ვიხამ.

— აქედან რა შემოსავალი უნდა გქონდეს? — არ ცხრებოდა ნათემჯდომობა რალი, — ჭურჭელს მაინც თუ კრი ჩემ-ჩემად.

ეფრემამ ეკვის თვალთ შეხედა გვერდით მჯდარს.

— ჭურჭელს კი არა, ნიკოს ვინ გაუშვია თავის ნებაზე.

— მე კი, გახსოვს, ქურის დასაწველ შესასაც კი კოლექტივის ხარკამეჩით გატანივბდი.

— აბა, ნათელ-შირონები ვართ და მაროგორ ვინდა.

— ერთხელ თითონ ჩემი ცხენი მოგეცი თავისი ურმით.

— და, განა არ მიმალდიდი რომა, ნასამელი ხომ მიგქონდა.

ბრიგადირი გაყურდა, ჯავარა თავი უკან, ლობეზე ვადასწია და ქული რამდენიმეჯერ ხანტად გაიქნია ცხვირწინ.

ვენახიდან სიცხის ბული, ისრიმის მოტეხო და ახალ ნათონ-ნაგვალევი მიწის მძიმე სუნი სცემდა. მარჩხ ჩრდილს აფენდენ ძირს ოდნავ შეყვითლებული წვრილფოთოლა და ნაყოფით დახუნძლული ტოტები. მწარედ იკბინებოდა შიგა და შიგ ჩამოპარული მზის სხივი. ვაზთა გადაჭრილ თავებს ზემოთ გახურებული ჰაერი ცახცახებდა.

თედომ ერთხელ კიდევ გაიქნია ქული და მეჭურჭელს დახედა.

მხარეთიძე მიწოლილი ეფრემა წალმის ნატეხით მიწას ჩიჩქნიდა. თავზე ჩამოკოსებული გაცვეთილი ნაბღის ქუდიდან ჰალარა ბალანი ამოჩრილიყო.

თელს დააკვირდა იმ ბალნის წვერს და უთხრა:

— აღარ ვინდა, რომ ჭურჭელს კრიდე და გასაცვლელად მიგქონდეს?

ეფრემამ თავი აიღო, ქერა უღვაშე-ბიანი ზედა ტუჩი ცხვირის ნესტო-კაკნატელასთან ერთად ზევით ასწია, დამაღლებულ ნიკვზის ფერი მოკლე კბილები გამოაჩინა და თვალი გამომცდელად შეაქლო.

— ქარხანა დამიკეტეს და რაღას მოვჭრი.

— ქარხანა. შენც ლუქის გატევისა

არ შეგეშინდეს. გააღე კარი, შეიტა თინა და დაზიდე.

— მერე, ჭურჭელს ვინ მომაჭრევენებს?

— მე მოგაჭრევენებ.

ეფრემა წამოჯდა და მოსაუბრეს თვალი თვალში გაუყარა. მწითურ წამწამებს შორის ბრიგადირს თვალის გუგეზიც კურდღელივით წითელი მოუჩანდა.

— შენა? შენ რანაირად მომაჭრევენებს?

— მოვაჭრევენებ... შეგატყობინებ, ერთ საღამოს გადმოდი ჩემთან და ილუწამოიყვანე. თონას როდის მოათავებ?

— გუშინწინვე მოეთათებდი, მაგრამ მარკოზამ ჩამოიარა და ჯერ ერთი მწკრივიც არა მქონდა გატანილი, რომ ზელი ამაღებინა თონაზე, — მინდორში წამოდიო. გუშინ რევახასი შემეშინდა, თორემ დღეს რა მინდოდა აქა.

— რატომ შეგეშინდა?

ეფრემამ გაიკვირვა:

— არ გახსოვს, კრებაზე მაშინ რა თქო?

— შერე რო თქო. აქ ჯერ ნიკოა ხაზენი.

— გუშინწინ, სანამ მარკოზა მოვიდოდა, რევახა იყო აქა. დადგა, ცოტახანს მიყურა დაკობილმა და შემდეგ შეუბნება:

— შენ მაინც შენი არ დაიშალო?

— რა ვქნა, კაცო, მე მაიკუს და გაუთონხაის ხომ არ დავარჩენ-მოთქი?

— შენ შენი საკუთარი ვენახი არ დავიმოშვევბია და სხვისასთან რატომ მაიკობო.

— ეხლა ჩემია ესა-მეთქი.

— მაშ არ გაინებებ თავსაო?

— აბა, როგორ გავანებებ. იქ არ იყავ, კრებაზე რო მაშცეს-მეთქი?

არაფერი აღარ უთქვამს, გაბრუნდა და წავიდა. იმ ღამეს კი... — ეფრემამ მიიხედ-მოიხედა და ხმას დაუწია. — იმ ღამეს კი ჩემი თვალთ დავინახე, საყნიანი ჯობით როგორ ზომავდა ჩვენი ბუღალტრის ვენახს.

— ბუღალტრის ვენახს? — ყური

ცქვიტა თედომ, — ბუღალტრის ვენახს ზომავდაო?

ეფრემამ წამოიწია, ლობეს იქით საურმის გახედა და მერე ისევ იქვე ჩაიჩოქა:

— მეპრე თვალიდან დამეკარგა. ლობის ჭახანსა მოვკარ ყური, მგონი, შენს ნაქერალში გადავიდა.

— რა იცი, რომ რევაზა იყო?

— ვიცანი.

— მერე, რატომ ზომავდა?

— ეშმაკი ლმერთმა დასწყევლოს, — მზრები აიჩეჩა მთობნაევმა. — აბა, რა ვიცი.

თედოს დიდბანს აღარ დაუძრავს ხმა. იჭდა და დროდადრო ფიჩხივით ყალუზე ამდგარ თმებზე ისვამდა ხშირ ბალნიან ზელს. მერე წამოდგა, ქული ჩამოიფხატა, ეფრემას დაუბარა: რაც ვითხარი, არ დაგავიწყდესო, და უღარდელი ღილინით გამოსწია საურმისკენ.

სალამოთი კი ძია ნიკომ ორჯერ მოიხსნა და ორჯერვე გაიყეთა სათვალე. უცქეროდა და ვერ დაეჭვებინა: მაგიდაზე დადებული განცხადება მართლა ნართი-აშვილს ეკუთვნოდა თუ კიდევ ვინმე სხვა თედო გამოტყვერა ქალისპირში.

— შენ დასწერე? — მაინც მკვირვარებოდა.

— განა ვერ ატყობ, რომ ჩემი ხელია?

— ხელი შენია, მაგრამ აზრი ვისია?

— ვისიც ხელია, აზრიც იმისი იქნება.

— კი, მაგრამ როდის აქეთ გახდი კოლმეურნეობის ეგრე გულშემატკივარი?

— წევრად შესვლისთანავე.

— მაშ რატომ აქამდე არ გაგონდებოდა, რომ შარის პირას, გამხმარ ალვის ხესთან მდებარე მიწის ნაკვეთი ზედმეტი გქონდა?

ბრიგადირი ერთ ხანს ჩუმად იყო, მერე იწყინა ჩაცეება და შეიკუმუხნა.

— რამდენი ხანია, აღარავის დაუზომია. გუშინ დილით გადავზომე და ქერის ნამკალი მეტი მოვიდა.

— იქნებ, ის ვენახი მოვიდა მეტი, საფერავი რომ გაქვს გაშენებული?

განცხადების მომტანმა ცივად მოჰკრა:

— ნაქერალი მოვიდა მეტი.

ნიკომ მაგიდის უჯრა ისე გამოსწია და განცხადება შიგ ისე ჩააგდო, რომ ნათავმჯდომარალისთვის გამსუვალავი თვალი არ მოუშორებია.

— კარგი, გამგეობის მომავალ კრებაზე განვიხილავთ და ჩამოვაჭრით.

(გაგრძელება იქნება).

გრიგორ ცაიხაძე

ფოტოლირი

შემოპარულა შემოდგომა
სევდის მომგვრელი.
შეყვითლებული ხის ფოთოლი
მოსწყვიტა ქარმა.
თითქოს გაიხსნა,
ულოდნელად,
ჭრილობა ძველი, —
მე დამაღონა

წუთისოფლის
დინებამ ჩქარმა.

ქარმა წაიღო ხის ფოთოლი
ყვითელი ფერის...
იმ ფოთოლივით,
ვიცო, ჩემიც
დადგება ჯერი.

ღღეღღეანდელი

მსოფლიოს ბედის საკუთარ ბედთან
გადახლართულან ირიბი გზები.
ხან ელავა ელვა კეთილ იმედთა,
ხან კი ბურუსი გვეხვევა გზნებით.

გულს არ ასვენებს სამყაროს ღელვა,
ჩვენ გვინდა ყველგან იყოს მშვიდობა.
მოისპოს კაცთა უფლებების თელვა,
მუხანათობა, შური, ფლიდობა.

ათეულ ათას კილომეტრს იქით
რაც ხდება, ჩვენაც განვიცდით
მძაფრად.

ვიეტნამში და ჩინეთში მივჭრით,
ხან შავ ჭაფურსს ამბები გვზაფრავს...

მაინც იმედით გული ფართქალეხს,
თითქოს მომავალს ვეხებით ხელით.

შარავანდელით მითებს ამკრთალებს
ღღეღღეანდელი.

თვალთა მიმზიდველს ღამის ნათებით,
წინათ ოცნებით ვწვდებოდით
მთვარეს,
ღღეს ცას სერავენ კოსმონავტები,
პლანეტას ირგვლივ შემოუარეს.

მუდამ გვაფხიზლებს ლოდინი ხვალით:
ხვალ რას მოგვითხვას ხანა ატომის?
მოსპობს ქალაქებს,
სიცოცხლეს,
ხალისს,
თუ შევბას მოგვეცემს ახალ ნახტომით?

იქნებ, ვახაროთ დედამიწაზე
ცის პლანეტების ვარდნი, იანი?
იქნება, ზღაპრულ ედემის ბაღზე
ახდეს ოცნება ადამიანის?

მოთა ჩხიძე

ახალწლის ღამეს

ჩემი სოფლის გბიუფდებიდან

ფრიდონის ეზოში სიმღერა გაისმა შუალამისას. ის სიმღერა არავის გააკვირვებდა, მაგრამ ეს ერთი თვეა, იქ ჩამომუშვიც აღარა ყოფილა, ფრიდონი წასულიყო, დანატრებულიყვენენ მეზობლები. დანატრებულიყვენენ და გამოიხედეს, ერთი ვნახოთ, როგორ მოსულა, რა სიხარული მოჰყოლიაო. მაგრამ ფრიდონი როდი დაბრუნებულყო, შვილები მოსულიყვენენ, — შვილებს დაეთქვათ, ახალწლის ღამეს თავს დავესხათ მამაჩვენსაო, პერი გავუხაროთო, მტერი გავუკვალოთო. პოდა, დასხმოდნენ, მღეროდნენ, ცეკვაოდნენ, ბუქნავდნენ თოვლში, გუნდებს აყრიდნენ კარფანჯრებსა, ერთმანეთსაც, დახტოდნენ, დარბოდნენ, თითქოს თოვლის კაცებიო. თანაც გუგუნებდნენ შეუწყვეტლად შეწყობილად, გუგუნებდნენ საახალწლოსა. ფრიდონს უყვარდა ეს სიმღერა, უყვარდა სხვაც ბევრი ძველებური, ქართული, ოლონდ ეს მაინც განსაკუთრებით შეჰყვარებოდა, რადგან წელიწადში ერთხელა მღეროდა, მხოლოდ ახალწლის ღამეს მღეროდა, მერე ელოდა ისევ ახალწელს და იყო სიაშეში მოლოდინისა, იმ მოლოდინისა, რომელიც ახდება. ამ ერთხელ შვილებს დაესწროთ, შვილებს მოეტანათ საახალწლო სიხარული, — კიბეს ეხვეოდნენ, აბა, კარი ვაილება და გადმოდგება გაბადრული მამაჩვენით. მაგრამ ძერა არა ჰქონდა კარსა. მხოლოდ ფანჯრები ღაპაპებდა მთვარის შუქზედა, დაკმედილიყო კედლებიცა მთვარის შუქითა და მიდიოდა ნელა, ნელა, თითქოს მთვარე

როდი, მთვარეს აწიად მოვლებული ღრუბელი როდი, თითქოს შენობა მიდიოდა უძირო თოვლში, თოვლში იჭდა, თოვლი ელო გადუხვეტავი.

სიმღერა მოთაედა, ცეკვაც მოთაევეს, მიუყუნდნენ, მიბინადრდნენ, ალბათ, მოხუცი რაღაცას გვიპირებს, რაღაც უეცარსა, მოულოდნელსა, მოდი და მზად ვიყვეთო. ერთი უკანა კართან ჩასაფრდა, სხვები ფანჯრებს მიუდარიელდნენ, თან ყველას აივნისაკენ ეკირა თვალი, აბა, ჰა, ერთი ვნახოთ, თუ რა განგიზრახვსო. სახალისო ფიქრები მოსდიოდათ, თოვლისა და ახალწლის ფიქრები. მაგრამ, ეტყობოდა, შინ არავინ იყო, ფრიდონი ამდენს არ დაახანებდა, არ ახსოვთ სამეზობლოდ მისულებსა, არ ახსოვთ, რომ პირველად თვითონ დახმინებოდნენ. უსათუოდ ფრიდონი დაასწრებდა, რა გნებავთო, ჭერ ის მისძახოდა. მით უფრო ახალწლის ღამეს, მით უფრო შვილებს განა ამდენს ალოდინებდა?! დაიბნენ შვილები, თუმცა გახალისებულთ, გახარებულთ, ეშხატანოლებს მალე გაუქრათ დაბნეულობა. მეზობლებს გასძახეს, გადამღერეს, თოვლი მიაყარეს, შვილები მოესულვართ. მამაჩვენი თქვენთან იქნება, გამოუშვიოთო; არა, გამოიძლოვით და გამოჰყევითო, დავილოცოთ, ჩვენი კერაც გავახაროთო. მანამდის ჩვენი გავახაროთ. ღვთის ფეხი გქონოდეთ, კარზე მოგვესვლიხართ, დაულოცავად როგორ გავიშვებთო. თითოც დავლიოთო. კიდეც თითოცაო. ბევრი იქნებაო. რა ბრძანებაა, თითო ბევრი როგორ იქნებაო. მამაჩვე-

ნი... მეც მიკადრეთ, მეც გამიხარეთ ოჯახით. მეცაო... მეცაო... და ყველა იკადრეს, ყველგან შეჰყვეს თავი რიხიანადა, მადლიანადა, მაშ რაო, უკადრისებად ხომ არ მოინათლებოდნენ,—ილოცებოდნენ, ღიღინებდნენ, მკვერმეტყველებდნენ, აღიდებდნენ, მღეროდნენ, გადიოდნენ სიმღერითა, შედიოდნენ სიმღერითა, თითქოს აღდგომა და მექონეები არიანო. ბოლოს ახირდნენ, ყველა, ყველა, მაგრამ გვიჩვენებთ თუ არა მამაჩვენსაო?! ჰეჰეჰე...ჰე... გაიციენს მეზობლებმა, გაიციენს და როგორღაც ირიბად გადაჰხედეს ერთმანეთსა. რადაკრატელები მიკებ-მოკიბეს, თითქოს რამე იციან, თითქოს არც არაფერი გაეგებათო.

უფრო ისე გამოდიოდა, ბევრი არაფერი გაეგებოდათ...

ან რა უნდა გაჰგებოდათ?! წაველ ერთი, შეიღებს დაჯხედავო, ამბობდა ფრიდონი, ბევრჯერ ამბობდა და ერთხელაც იჭნებოდა შეისრულებდა... დეკემბერი დიდთოვლიანი გათენდა, ყველამ ნიჭბით გამოიტანა ბილიკი თავის ეზოდანა. ფრიდონს არ გამოუტანია ბილიკი, წასულაო, თქვეს და თოვლმა რომ იმატა, ფრიდონის სახლიც ნელნელა წავიდა თოვლში, სახლიცა, ეზოცა, ბაღიცა, ყელამდის ჩაჭდა, ყელამდის ამოივსო. ორმა ზამთარმა მშრალად გაიარა, გაგვიბერწდა ორი ზამთარი და მესამე თითქოს იმათს ვალსაც იხდისო, გვაყრიდა და გვაყრიდა თოვლსა, გვახლიდა და გვახლიდა ქარსა, გვაფენდა და გვაფენდა ყინვასა. ვიზგიზებდა ღუმელები, შრებოდა ხელალები და ფრიდონი გვაკლდა, ვანთქმული თამადა, ვანთქმული მომლხენი, უმიხოდ ვერა და ვერ აეწყო პირი, მადლი ვერ მოიკიდა სუფრამა. ახალწლამდის გავძლოთ, ახალწელსაც იქ მოიღვეს, მერე კი დაგვიბრუნდებო, ამბობდნენ და სვამდნენ იმის სადღეგრძელოსა, პირველადვე იმისასა, ისე თამადად ირჩევდნენ ხოლმე, საპატიო თამადადა. დაბრუნდებოდა, თავისსავე ადგილს დაიჭერდა, სიტყვას იტყოდა—

გახსნიდა გულსა, იმღერებდა—ანთებდა ან საცრემლოდ მოაწყობდა თვალთა—ყველაფერი უხდებოდა, ყველაფერი მირონი ეცხო. ბაძავდნენ, მაგრამ მარცხდებოდნენ მიმბაძველები. ვართ თოვდა, ლხენის დრო დამდგარიყო, ამდენი ხნით გადაკარგვა განა შეიძლებოდა?! ან როდისა სჩვეოდა?! რახან ერთი დაბრუნდა, მერე ხომ პირი აღარ უქნია ქალაქისკენა. იქ შეიღები დაზარდა, დააბინავა, სამსახურზე ხელი აიღო, სოფელს მიაშურა, კოლმეურნეობაში შევიდა. გაპარტახებული ეზო დაუბრუნეს, გაპარტახებული დაუბრუნეს და ედემად აქცია. ცოდო იყო, ის მარჯვენა რომ აკლდა მიწასა!.. სხვაც ბევრი მარჯვენა აკლდება, ბევრი სხვა ბუზლუნებს, მიწას არ შევაჭმევ ჩემს ჭანსაო. ვითომ საით წაუთვა, ვითომ საით დაემამელი გახლავთ, ფრიდონთან რა მოსატანია?! თუ მოგეყვა, მხოლოდ იმიტომ, სხვა გახლდათ ფრიდონი, სხვა ძალისა, სხვა შეგნებისა, სხვა ჯეჰარისა, სხვა სიამაყისა, ჰეშმარიტი სიამაყისა...

სხვა უბნელებმაც იჩინეს თავი, შემოეხვიენენ, გაახარეთ ჩვენი ჰერიცა—აგრემც გაგახარიათო... შორს დაიჭირეს შეილებმა, ჯერ ჩვენი ჰერი უნდა გავახართო. მაგრამ იქით ფეხი ვეღარ წადგათ, იქ სიყრუე იყო, კარი გამოკეტილი, გაცივებული. აქეთ სითბო გამოდიოდა ღიად დაყრილ კარებიდანა. ოღონდ შემოდითო, ვიდრე გავიგებდეთო. აღარ შევიდნენ, აქვე გავიგოთ. გასაგები რა არისო. უნდა წავიდეთო, აგრე ამბობდა, შეილებს უნდა დაჯედოთ. ეგ გავიგეთ, ეგ ვერაფერი ნუგეშიაო. მეზობლები ისევე ირიბად გადახედავდნენ ერთმანეთსა, მერე ისევე შემოეხვეოდნენ ისინიცა, სხვა უბნელებიცა, დავილოცოთო, დავილოცოთო.

სხვა ვერაფერი მოეხერხებინათ. სტუმრად ეგონათ, მასპინძლები კარს მოსდგომოდნენ. სტუმრობა არც უყვარდა, რახან დაბრუნდა, დაბრუნდა, წასული აღარავის ახსოვს. ვერც შეიღები

მოსდიოდნენ, რძლებს არ მოსწონდათ ჩვენი სოფელი, დიდი სახელი არა ჰქონდა, იმიტომაც არ მოსწონდათ, სახელიან აგარაკებს ეტანებოდნენ, სასახლოდ დადიოდნენ, სასახლოდ დაჰყავდათ ქმარშვილი. ის თავისთვის იყო, თავის კარმიდამოს ანაბრადა, მშვენიერი კარმიდამოსი. დროდადრო საბჭოში იხმობდნენ, არიქა, ტელეფონითა გკითხვობდნენო, გაეშურებოდა... და მერე დიდხანს ისმობდა, — ჰა?! რაო?! როგორა?!, — ისევ ჰა და ისევ რაო, დილუბობდა, ყელი ამოეხახებოდა, მაინც ბოლომდე, გულიანად ვერაფერს გაიგებდა, თქმცა კმაყოფილებას მაინც აგრძნობდა, შეილება კითხულობდნენ; კმაყოფილებასა გრძნობდა და სწყევლიდა ტელეფონის მომგონსა, თუ არა ტელეფონი, ბარათებს გამოუგზავნიდნენ, ბევრად მეტს გააგებინებდნენ, იმი-სასაც მეტს გაიგებდნენ, ნაფიქრსაც გაუმხელდნენ ერთიმეორესა, გულს გადაუშლიდნენ. ტელეფონით რა ითქმოდა, რამდენიც უნდა ეყვირნათ, მაინც ცოტა უნდა თქმულიყო, თუნდაც რაიმე წამოსცდნობდათ, დასაკარგად იყო განწირული. ბარათები ყველაფერს ინახავდა... ჰოდა სწყევლიდა!.. კარგი რაშას, უფრო ადრე არ გამოიგონეს ტელეფონი, ეპისტოლარული ლიტერატურა ხომ არ გვექნებოდა, დაგვეკარგებოდა ბევრი რამ მართალი, წარსულისა, ბევრი რამ გულწრფელი დიდი ადამიანებისაო. დაბრუნდებოდა და გაშოალებდა განჯინასა, გადმოაწყობდა ძველ ბარათებსა, ცოცხლდებოდა წარსული წლები, მღელვარე წლები, ცოცხლდებოდნენ წინაპრები, სტრიქონებით ისხამდნენ ხორცსა, იდგამდნენ სულსა ამ ჩაფიქრებულნი, გარდასულნი, დამიწებულნი...

უცებ ერთმა მეზობელმა ტაში შემოკრა, აგერ ჩემთან შედით, ჩემთან დაითმინეთ და ამბავს ხელდახელ მოვირბენინებთ, ფეფოს ყველაფერი ეცოდინებაო. რაღა შევიცადოთ, ჩვენც მოვიდვიართო. მარტოხელა ქალია, ამ

შუალამისას ამდენი ხალხი... მაშ დარჩით, ჩვენს ამბავს ჩვენვე მოვიკითხავთო. მარტო როგორ გაგეშებებოთ და ერთობლივ დაიძრნენ, გაეშურნენ, კიდევაც გამხნევდნენ, ფეფოს სახლში შექირომ შენიშნეს.

იქ გვიანობამდის ერთო ხოლმე შექი, თუმცა ნეტაეი რად უნდოდა შექი ფეფოსა?! ვერა ჰხედავდა, შექი რიღას ბედენა იყო. მაინც ანთებდა, შეღამებასა გრძნობდა და ანთებდა. ყველაფერსა გრძნობდა, ყველა წესს იცავდა, ვითარცა თვალხილული. ჰო, იქ გვიანობამდის ერთო ხოლმე შექი, გვიანობამდის უჭდა ხოლმე ფრიდონი და უკითხავდა ქართლის ცხოვრებასა. ფეფო ქარგავდა ქარგავდა ყვაილებს, რომელნი არ ენახა, უზავებდა დერებს, რომელნი არ ეხილა, მაგრამ ჰქარგავდა რაღაც საოცარი ოსტატობითა, მოდერნისტებსაც შეშურდებოდათ. ეს არ იყო მსგავსება, უფრო მიმგვანება იყო, სიმბოლო, ისეთი მონახაზი, უძველესი ქვეყნების გათხრებისას რომ წასწყდომიან. გრძნობითვე სწვდებოდა უძველეს ხელოვნებას, უძველეს ხელოვნათ ეხმაურებოდა... დროდადრო ნემსს შეაჩერებდა და ჰკიცხავდა უგნურ პოლიტიკოსებს. ფრიდონი იცავდა, სწორედ ყველაზე უგნურებს იცავდა და უხაროდა, ფეფო რომ ბრაზობდა. მერე ეთანხმებოდა, მეტისმეტად არ გაბრაზდესო. დააბებდა. ისევ მიჰყვებოდა მარცხიან ადგილებს, ისევ აბრაზებდა და იცინოდა. ფეფო მაინც ყველაზე ლამაზ ყვაილს იმას აჩუქებდა, — ისე დაჰკიდე, დილის სხივი დაეცესო, დააბარებდა. ეგრე დავეიდებო, დააიხედებდა ფრიდონიცა და არც ერთხელ დაჰკითხვია, თუ ნეტაეი საიდან ექნებოდა ისეთი სახლი, რომ იმდენი სხივიანი ადგილი ჰქონოდეს, რამდენი სურათიც უჩუქებია, არ უკითხავს, რადგან იცოდა, რასაც მიუგებდა, — მაშ დიდილილობით გარეთ გამოჰფინეო. მაშინ სხვა ტყუილიც უნდა ეთქვა, ეგრეც ჩავდივარ, დიდილილობით გარეთ გამომაქვსო. შუადღის მზე აწყენს, შუადღე-

მდის გარეთ არ დაგრჩესო. რას ამბობ შეადღეშდის გარეთ როგორ დაეტოვებო და ასე შემდეგ. ტყუილს ტყუილი უნდა მოჰყოლოდა, აბა, რა რჯიდა... ყვავილები ეყარა ფანჯრის რაფაზე, იქვე ხან სველი, ხან გამომშრალი ხელადა იდგა. ხელადა სველდებოდა და შრებოდა, ყვავილები მატულობდა, იმ ფანჯრის რაფას მართლაც ეფინებოდა დილის სხივი, მაგრამ ძნელი სათქმელია, ყველა ყვავილს აღწევდა თუ არა...

ფეფომ გამოიხედა, ვინა ხართო. მეზობლებიო. მოზრძანდით, მოზრძანდით, აგრემც თქვენ გაიხარეთ თქვენს ცოლ-შვილში, როგორც მე გამახარეთო. კარებში ჩადგა, სათითაოდ მოეხვია, სათითაოდ შეუშვა შინა. ყველა არ შესულა, ისიც არ მოშვებია, აქ კიდევ ვინმე უნდა იყვესო. გვეჩქარებო. ნუ შეყოვნდებით და სიჩქარე გამოგივათო. პოდა, აღარ შეყოვნდნენ, შევიდნენ, არც მიიხედეს, არც მოიხედეს, მაგიდას შემოეხვიენენ, იქ ტკბილეული, ხილეული, ხელადა, ფიალები ეწყო. დაილოცეს, ხილეული გაკბირეს, ტკბილეული — გაკნიტეს და ფრიდონი იკითხეს, — ნეტავი სად იქნება, შენგან რომ წამოსულა, იმის შემდეგ აღარავის უნახავსო.

ფეფომ თქვა, — ჯერ გიორგის მიაკითხავდა, ეგრე იცოდა, ის უფროსია, ყველა და ყველას ამბავი იმასთან იყარის თავსაო.

წინ წამოდგა გიორგი, მაღალმაღალი, სუფთად წვერულეაშშობარსული, საფეთქლებგათეთრებელი, ჩემთან არა ყოფილაო.

ფეფომ არ გაიკვირვა, — კოტეს ყველაზე მეტად იცოდებდა, ტყვეობა შეხვდა, მერე ამისათვის სასჯელი დაატყდა, ჰყვებოდა იმის გასაჭირსა, იცოდებდა, ვინც ეცოდებოთ, პირველად იმას მიაკითხავენ ხოლმე.

წინ წამოდგა კოტეი, ისიც მომაღლო, უფროს ძმაზე ბევრად გატეხილი, ხმაც უფრო დაბალი ჰქონდა, ჩემთან არ მოსულაო, თუმცა ჯერ მხრები აპყარა, ხელი გაიქნია გაოცებითა, მაგრამ მაღე

მიხვდა, ფეფოსათვის ეს — გასაგებია არ იქნებოდა, მერეღა დაატანა, არ მოსულაო.

ფეფომ არც ეს შეიცხვდა, თუ ვინმეს გაუკვირდებოდა, გაქარწყლების კილოზე შესძახა, — ერთი ქალი გყავს, ერთი და ნაინატრიო, იტყვის ხოლმე, ალბათ, იმ ნაინატრს, თამარს ეახლა.

წინ წამოდგა თამარი, კარგად შეფუთვნილი, ბეწვში ჩაფლული, ხმაზე ეტყობოდა, ცოტა ნებიერი, ცოტაც პირვეული უნდა ყოფილიყო. გამოიცნო!.. ჩემთან რომ ყოფილიყო, განა აქამდის ვერ გაიგებდნენო.

ფეფომ არ შეიმჩნია, — ჭივი? ნაბოლარა ჩიტი! ნაბოლარას ხომ ყველაზე მეტხანს გასდევს მშობლის მღელვარება, იმისგან დიწყებდა.

წინაც არ წამომდგარა გივი, არც კინტი დაუძრავს, მხოლოდ თავი გაიქნია.

ტაში შემოჰკრა ფეფომა, — ავი გითხარით, გივისთან იქნება-მეთქი.

გივიც აქ არის, გივიც უარობსო.

ჩაქრა ატაცება, უეცრად ჩაქრა უსინათლო ქალი, თუმცა თვალები მიმოატარა, ისე თითქოს თვალბილულიყო, ისე თითქოს ყველას სულში უნდა ჩასწვდესო, თითქოს ყველასა ჰხედავს და ყველანი ერიდებინაო. მართლაც მოერიდნენ, გადგნენ, ხელი რომ გაიშვირა ფეფომა, გზა გაუხსნეს. იმან კარადას მიაშურა, გამოაღო, დიდ, შავ შალს მისწვდა, მხრებზე მოიგდო და უჩუმრად გაემართა კარისკენა. უჩუმრადვე გაჰყვნენ. მხოლოდ თოვლი ხრამუნობდა იმათს ფეხქვეშა. ფრიდონის ეზოსთან ჩაწყდა ის ხრამუნი. ფეფო რომ შეჩერდა, შეჩერდნენ სხვანიცა, არც არას ამბობდნენ, თითქოს ენა წართმეოდით, ან მოკალოებულებიყვნენ იმ იღუმალებითა, რასაც გაერინდებინა უსინათლო ქალი. ვინ იცის რა მძიმე ფიქრს შეეჭრა, ვინ უწყის, რა მოსჩვენებოდა თვალსმიფარებულს, შეგვიანებულს ყოველთვის შიში გამოუწვევია. ფათერაკიანი დრონი გადაიარა ქვეყანამ,

მუხთალი ყოფა გამოიარა და დაშინდა ხალხი; თვალსმიფარებული აღარ გამოჩენილა, დაგვიანებული შინ აღარ მოსულა და გულს აბა როგორ გაემტყუნება, კანკალი რომ აუტყდეს, მით უმეტეს უსინათლო მოხუცის გულსა. მაინც ვერ გაეგოთ, აქ რამ მოიყვანა, იმისათვის რომ ყველგან ერთი იყო, იქაც შეეძლო ეცახცახა და ეკანკალა. მაგრამ ჩუ!... ნელნელა ასისინდა თოვლი, აშრიალდა, გაიხრაშუნა, ოდნავ გაიხრაშუნა. სუსტი ფეხი ვაცურდა, სუსტმა ფეხმა წაიარა, კიბეს აპყვა, კარს მიატანა, კართან მიწყდა შრიალი თოვლისა. კარს ფეფო აეფარა, ყური მიადო, ხელები მიუსვმოუსვა, შუაზე ჩააცურა ცერა თითი, ჩამოპყვა, ჩამოპყვა, საკეტს მიატანა, იქ შედგა, იცახცახა, იცახცახა, ცახცახით ასწია საფარი გასაღების ხერელისა ასწია და ჩამოუქარდა ხელი, თითქოს მოსწყდაო. მერე აწვილა თითები, ისავსავა, ბოლოს, როგორც იყო, ისევ მიატანა გასაღების ხერელსა, გარს მოუარა საჩვენებელმა თითმა, ორჯერ, სამჯერ შემოუარა, უცებ ზედ დაეკრო, დააცივდა, დაეყინა. თითქოს მართლაც კარს დაეყინა ქალი, აღარ იძვროდა. დაბლა ძლიერად, მოჩქარებით ახრაშუნდა თოვლი. თავი გაიქნია ფეფომა, არ დაიძრათო. მისწყდა ხრაშუნი. იყო მღუმარება და ლაპლაპი მთვარისა, გაყინული ღამის ლაპლაპი. კარიცა ლაპ-

ლაპებდა, ოღონდ შავი შალი გადაწლოდა ზედა. ერთიც ენახოთ, *ცდიძრა ძხე* შალი, კიბეს ჩამოპყვა, თოვლის შრიალიც ჩამოპყვა კიბესა. ის თავდახრილი ჩამოდიოდა, თავიც რომ აეღო, მერე რაო, განა რა ამოიკითხებოდა იმის თვალბში. არც კრინტსა სძრავდა, არც დასძრავდა, ჩაკითხვანი ამაოდ ჩივილიდა, საკითხავიც აღარაფერი იყო, კარი ღაღადებდა, უტყვი ღაღადებდა მიძიმე ხვედრსა, უეცარსა, მოულოდნელსა... გასაღების თავი სხივოდა ხერელში, თითქოს ავი თვალი ისვროდა ავ სივსა, შიგნით იყო გასაღები, კარი შიგნიდან ჩაკეტილიყო, ამ ერთი თვის წინ ჩაკეტილიყო, მაშინ, ჰო, მაშინა დიდთოვლიანი ღამე რომ გათენდა. მერე ხომ ყველ^ა სახლიდან გამოიტანეს ბილიკი, იქიდან აღარავის გამოუტანია, აღარც უნდოდა ბილიკი, ერთბაშად მოვიდნენ, ერთბაშად ჩაქელეს თოვლი.

გალმაუბანში თოფი დასცალეს, ერთი დასცალეს და სხვა მრავალი ზედ მიაყოლეს, შუაღამე გადასულიყო, ახალწელიწადს ეგებებოდნენ; თოფები დასცალეს და კიყინა დასცეს, ძლიერი კიყინა, — ეს ძველი წელის გამეგებაც იყო, ახლის მიგებებაცა... ჰაერი იყო გაყინული, გაყინული და წმინდა და საახალწლო კიყინა რეკდა როგორც ზარი, ზარი ძლიერი, უხილავი...

ბეგრავ შინაპაბა

სამი ლექსი

• • •

როცა ზაფხულს გააჩაღებ
მზეო, შენი ელვარებით—
შხრებზე თოვლის ჩაბალახებს
გადიგდებენ მწვერვალები,
ქუდმ-ხდილი ჩასცქერიან
ზღვის კენჭებით მორთულ სარკეს,—
თმაში თეთრი აღარ უჩანთ:
ლურჯ ტალღებმა იმიოკარგეს,

და სიმწვანე სიყმაწვილის
თუ ხანდახმულ კლდეებს წველება—
მზეს რომ დახედეს ქედის მოხდით
მთა ყოველთვის მიეცდება!
მზეო, ღრუბლებს ნუ გაპყვები
ქართი ცაში აყვანილთა,
შენი ჩუპი სიყვარულით
ქვის ვულმკერდი აყვავილდა!

• • •

აბა, ჩემი ხალისი
მაშინ უნდა გენახათ,
მთას როდესაც ჩემი გზა
ეხვეოდა ვენახად!
მაგრამ ერთხელ, ხევდახვე
გაჭრილ გზას რომ ვადექი—
ცხენაა წაიფორხილა
და ქვის ერთი ნატეხი
გადავარდა, კლდოვანი
ფერდო აახმიანა,
თუმცა ცხენს და ცხენოსანს
არა დამართნია რა!
მაინც მთელი ხეობა
ისე ააგუგუნა
თეთრის ყველა ციცაბომ
ცხენის ფორხილს უყურა.

— ცხენოსანო. მყუდრო გზით
ცხენს თუ აგრე ატარებ,
ყოველ წაფორხილებას
მტერს ვერ გამოაპარებ!
სანამ მტერი არსებობს
ჩვენი მთავრებილების,—
დაიხსომე, ვაგაკო
აზრი ჩემი მხილების!..
ხმა მიპყვება მთიდან მთას
და აუგუნებს ხეობა:
— სანამ მტერი არსებობს,
არის ძალმომრეობა,
ვაგაკოს მართებს უთუოდ
უფრო მარჯვედ იაროს,
მთები ლალი ქენებით
უნდა აახმიანოს!..

• • •

თვალი ქვეყნად გაეახილე თუ არა —
 მომეგება მთა მთის სამფლობელოდან.
 თვალი ქვეყნად გაეახილე თუ არა —
 ზღვა აქ იდგა და მღელვარედ მელოდა.

ზღვის ნიაფი როცა აკვანს მირწევედა —
 მთაზე ენთო მზე და ცის ვარსკვლავები!
 ზღვა დასიცბულ გულმკერდს მიხალისებდა,
 ზღვის ტალღებმა გაწრთენეს ჩემი მკლავები.

ჩემი თვალის ამაღლება მთა არის,
 ჩემ ძილს მუდამ მთის მწვერვალი სდარაჯობს.
 ჩემი ტკბილი იაენანა ზღვა არის,
 ჩემი სულის ბობოქრობაც... და რა სჯობს!

ჩემი ფიქრის იალქანი ზღვაშია!
 მთის კალთაზე ჩემი დღე და სოფელი...
 გულს ვერ გავხლებ, გული განა ვაშლია,—
 ორივე მიყვარს, ორივე, როგორც მშობელი!

თარგმანი პარლ. კალაძის

დავან გოთა

ცხოვრება იწყება წყაღიღობით*

ჩხიკეები და კაპკაპები ტყეს მოედვენ დახილ-დახილით.

— არიქა, მელა-კუდაე! წიწილებია დასაპერი, წიწილები! ბაკურ-კიკო გიბ-მობს!

მელამ ყური მოჰკრა, დაკლული წიწილები სოროში ჩამალა და ბაკურს მიამახა.

— მზად ვარ გემსახუროთ! — მღაბლად დაუქრა თავი ბაკურსაც და ნანასაც.

— რასაც წიწილების დიასახლისი ამბობს, მართალია?

— ჩემი ამბავი რა სახსენებელია... ცოტა არწივს ვებრძოლე, წიწილებს წყალი დავაღევი, — გაიკვანწა მელია.

— მართალია? — ახლა ნანას შეეკითხა ბაკური.

— დიახ, მართალი, — კუდიტ!

— კუდიტ? აბა, დამანახე!

მელამ ბაკურს სველი კუდი მოუბრუნა. ბიჭმაც მოსინჯა და ხელი მაგრად სტაცა კუდში.

— აბა, ახლა კბილები დამანახე!

— ჩემს კბილებს კუდი სჭობია! — დაიკლანა მელა, — მთელი სიმდიდრე და სილამაზე იქ მაქვს! — ტუმრობა სტადა, კბილმორიდებულად ჩაიხიბითა.

— კბილები მეთქი! — გაწყრა ბაკური და წალღს გაავლო ხელი.

— აბა, ოღონდ კუდზე ხელს ნუ მიპერ... სული მესხუთება!

მელამ პირი გააღო და სისხლიანი კბილები გამოაჩინა, ბაკურმა ჩაჰხედა და ყველას დაანახა:

— მართლა კუდი ჯობნებია! შენ არც

ხარ მაგის ღირსი! — დაჰკრა წალღი და კუდი ხელში შეიტოვა. — ახლა იყავ კუდალა!

— ვაიშე! რა სიმდიდრე დაეკარგე! — აკანელდა მელა, — უკუდო მელია, ეს იგივეა, რაც უთავო ადამიანი!

— ახია! ახი! — მიამახეს აქეთ-იქიდან ტყიურებმა.

ბაკურმა კი მელიას კუდი ნანას მიართვა, ყელზე შემოახვია.

— ბაფთის სანაცვლოდ გქონდეს!

— გმადლობთ, ბაკური!

ნანამ თავი დაჰხარა და მანქანისაკენ წავიდა. წიწილები და სხვა შინაური ფრინველები თან გაჰყვნენ. ტყიურები კი ბაკურთან დარჩნენ.

— უთხარი რამე... დაჰპატივე ჩვენთან! — უჩურჩულა ბუმ, — სხვებმაც ბაკური შემობრუნდა, თითქოს გამოფხიზლდა და მიამახა:

— მოდი ჩვენთან სატირიფოში მობრძანდი, თუ მოგნებ! — უეცრად ენაებობრივად, მაგრამ დასძლია და თავიანბრივად მიამახა, — შენ იქ კარგი დიასახლისი იქნებოდი!

— მოვალ... მოვალ... მოგაგნებ! — გზიდან გამოსძახა ნანამ და ხელები აუქნია. დანარჩენი მოახლოებულმა ტრაქტორის ხმამ დაჰფარა.

დაბრუნების შემდეგ, ოქროს წყაროსთან დიდ ქვაზე მიჯდა ბაკური. წალღის ყუითა და რაყეზე ნაბოკნი სასარგებლო ქვიშეღვასა და ლესვას შეუღდა. მანქანიდან მოტანილ სპილენძის მილაკს წვერი გაუქეთა და წაუღესა, საისრე ჯობს წამოაგო.

ტირიფზე კი კრძალა შემოქდა... კაკუნ-კაკუნით ქვევით-ქვევით ჩამოვიდა.

— რა ამბავში ხარ, ძამიავ-კოდალაე! რას დაეძებ? ასე გაშმაგებით რად აკოუნებ?

— შენ რაღას აკაკუნებ, ბაკურ-კიკოვ, თორემ მე ოჯახი მყავს სარჩენი. შესწავით მარტო რომ ვიყო? ტოლიც რომ არ გყავს!

— რატომ? ესენი ჩემი ტოლები არ არიან? — ხელი მთელ სატირიფოზე გადაატარა, წერო, წაფი და ჩიტ-გეროტი დაანახა.

— არა, შენი ჯიშისა და მოდგმისა! ტოლი ადამიანებს შორის. თორემ ესენი თავის გზა-საგალს იპოვნინან.

— ნანა? — თავჩახრილად აღმოხდა ბიჭს.

— მერმე სად არის? — უფრო აკაკუნა კოდალამ, — როდესაც მოვა, მაშინ თქვი! ადამიანები ასეთები ხართ — მეოცნებენიცა და ტრაბახებიც. ბოროტებაში კი ყველას ხელი გირევიათ! რომ მიმიშვან გამოსარკვევად — უმრავლესობა ქიანები და ფუტურონი ხართ! — კოდალამ თავი მოიბრუნა და პირდაპირ ჰკითხა: — არა მაინც რას აკეთებ?

— ეს ჩემი საიდუმლოა... ადამიანის! — კოდალას ნათქვამი ენიშნა და უფრო ეწყინა ბაკურს.

— შენ გაქვს საიდუმლო? — მოულოდნელად ამეტყველდა გარინდებულ წერო.

— როგორ, თქვენცა თუ? — გაიკვირვა ბაკურმაც.

— აბა, აბა... დაუკრეფავში ნუ გადადიხართ! — ღრუდან თავი გამოჰყო ბუმ, ფრინველებს ნიშანსაგულოდ გადაჰხედა, ბაკურმა კი იწყინა:

— აქ ოქროს წყარო ერთად შევსვით, ფიცი დავდეთ და თქვენ კიდევ მიმალავთ რამეს?

— თითო უთქმელ საიდუმლოს ყველა ვატოვებთ, შენც და ჩვენც, — ფიქრიანად ჩაიდუღუნა ბუმ.

— მე არა! — მოუჭრა ბაკურმა, — მეგობრობა მე ადამიანურად მესმის!

— მაშ ეს სპილენძი? — ფრთით მიუჩინა ბუმ.

— არწივთან საბრძოლვედ ლეწინდეს ხომ გამონდებდა!

— არწივს რომ მოერევი, მერმე ჩვენც გაგიმხელთ ჩვენს საიდუმლოს! ჭერ კი, კოდალაე, ბარტყები გამოვკვებოთ, ბარტყები!

კოდალამ განაგრძო კაკუნი. განაგრძო ქედვა და ლესვა ბაკურმაც.

სატირიფოდან არც თუ შორს, ჩაიქროლ-ჩაიდუღუნა მატარებელმა.

ბილიკზე გამონდნა ჩაფიქრებულად მომავალი ნანა. ლიანდაგზე გადმომდგარ წოწოლა კლდესთან შედგა და მომოიხედა.

— აი აქ ვნახე პირველად. აქედანვე ვიწყებ მისი სატირიფოს ძებნას!

ისევე ბილიკს გაჰყვა და მტკვარს თავზე გადაადგა. აქედან იწყებოდა მტკვარში შეჭრილი, ვიწროდ წაგრძელებული კლდის ნიღრი.

— ალბათ, აქ არის სადმე? აქ ტირიფებიც ბევრია! — გაიფიქრა ნანამ და ქედი მოათვალიერა. კლდის ორივე, მაღლიდანვე ჩაშლილ-ჩაფრიალებული ფერდი პირდაპირ მტკვრის ჩქერში იძირებოდა.

— ჰეჰეი, სატირიფოვ! — გასძახა გოგონამ. კლდემ გაიმეორა ძახილი. პასუხი კი არაღის არ გაუცია.

ღვიარადან თავი გამოჰყო მელამ. თვალები დაქუსა, ნაკუდარზე თათი გადაისვია:

— ოჰ! ჩემი კუდის ახალი პატრონი! ახლა ნახოს ჩემი ოინები! — კვლავ მიიშალა და ფარულად კუდის ნიღრზე შეიპარა.

— ჰეჰეი! ვინა ხარ? რა გინდა? — ხმაველილად გაეპასუხა კუდალა.

— სატირიფოს გზას ვეძებ!

— კლდე-კლდე გამოჰყევი! კლდე-კლდე! — ყბამოქცეულად გასძახა მელამ. ნანა გაჰყვა, კლდე უფრო შეეწროვდა, პირი წაიშახვა. ქვის შლა აიტეხა, ნანა შედგა და კვლავ მიმოიხედა.

— კარგად მოხვალ! კარგად ცოტაცა!

მერმე კარგი გზა არის! — ძახილ-ძახილით გააჰხნევა უჩინარმა მელამ. — მე ბაკურ-კიკოს მეგობარი ვარ!

გოგო ახლა უკვე ნიღრის პირზე მოცოცავს.

უცერად ნიღრს ხოხობმა გადაუარა, მაგრამ ნანა დანახა და უკან დაბრუნდა, წინ დაუჭდა...

— კიკი-ნანა, აქ რა გინდა? ეს ხომ საარწივია! ბორცის სამფლობელო! თუ მოგასწრო, თავს დაგესხმის! კლდეზე გადაგჩენავს!

— ვილაც მიძახდა, სატირიფოს გზა ასეთია! — ნანამ ქვევით გადაიხედა. კლდის ფრიალომ და აჭაფებულმა დენამ თვებზე დასვია და კინალამ გადაჩეხა. ნანამ თვალეები დახუჭა და მობრუნდა.

— ახლავე დაგბრუნდები!

მაგრამ ჭერ მტკვრის ტანს დაეცა არწივის ჩრდილი, მერმე კლდის ნიღრს.

— დაწექ... გაინაბე! — ხოხობმა ფრთა-ბოლო გადააფარა ნანას, მაგრამ აბა რას გასწვლვებოდა... თანაც კუდალა მელა მალლა ქიმზე აიპარა და ნანასგან მოთარებულად არწივს თათები დაუქნია. ნიშანი სცა. კიკი-ნანა შეამჩნევინა. არწივმა უმალ ყვირილი ამოუშვა.

— კრა! კრა! ვინ გაჰბედა აქ, ჩემს საბუღარში მოსვლა! — უმალ იქით გაექანა, ხოხობი ფრთაშერეულად აფაროქალდა და მტკვრისაკენ გადაეშვა.

— არა, არ ვაგვივა! კიკი-ნანა ათას ხოხობს მიჩვენია! — არწივმა ხოხობს უგანა და გოგონას მიამურა, — ჩემი ბუდის მოშლა გასურდა?

— არა, სრულიადაც არა... მე სხვას დავეძქბდი!

— გიცანი! კარგად გიცანი! — თავზე გადაუარა, ქარიშხალი შეუყენა, ირგვლივითიც მოათვალიერა მტაცებელმა, — ალბათ ბაკურ-კიკოს დაეძებ!

გოგონამ ძლივს შეიკავა თავი, კლდეს შეეჭიდა ორივე ხელით, გამხნევდა:

— დიახ, მას დავეძებ... მას!

— მე გაბოვინებ... კრა! კრა! ახლა-

ვე მოგიყვან. მტკვარდაყოლებით არის! — ჩამოუჭროლა, ფრთა გაქრა და ნაშვავ კლდეზე გადასჩეხა.

— მიშველეთ! ბაკურ! — ერთი კი აღმოხდა გოგონას და ქვეით ჩასრიალდა, ჩაშლილ ქვეებს გადაჰყვა...

მტკვრის სანაპიროზე კი ხოხობის გულშემზარავი კრიახი გაისმა.

— უშველეთ! კიკი-ნანას უშველეთ! ბაკურ-კიკოს ბაკურ-კიკოს!

ჭალა აგანგაშდა. სხვადასხვა ხმაზე ვაისმა ძახილი. უხილავი ტყიურნი შემფოთდნენ. ხან ჩხიკვი იძახდა, ხან კაქკაპი, ხან კაქაბი და შაშვი. ხან ირემი ყვიროდა, ხან ბლაოდა დათვი. ძახილი მიჰყვებოდა ჭალას. არწივმა კი კვლავ ჩაუჭროლა გოგონას, ერთიც გაქრა მხარი და მტკვარში გადასჩეხა.

— არიქა! არიქა! წყალს მოაქვს! უშველეთ! არწივმა გადასჩეხა! არწივმა! უშველეთ — არიქა! — ძახილი უსწრებდა მტკვრის დინებას. სატირიფოსიცი ჩაუსწრო, ბაკურის ყურსაც მისწვდა. მანაც ხელად უტია ქედვა-ლესვას და აღმა-აღმა, ნაპირ-ნაპირ აისწრაფა, კლდიდან კლდეზე გადახტა, მდინარეში რაინახა წყალწაღებული. ახლო, თავზე სატირიფოს ფრინველები დასტრიალებდნენ. მალა ცაში კი არწივი უწლიდა და გამომწვევად ყიოდა.

ბაკური უმალ გადახტა კლდიდან და გასკურა, დაეწია, ჩამოშლილ თმაში სწვდა ნანას. მოსწია და ტირიფისაკენ უსწორა ცურვა.

ერთობლავ ცხოველ-ფრინველები მიეშველნენ. ზოგი წყალში შეცურდა, ზოგმა ფრთა გაქრა, ტირიფის ტოტე-ბიც კი წყლისაკენ იდრიკებთან. წყალწაღებულსა და მამწველთ უყიყინება მთელ უსულო ბუნებაცა და სულაყრნიც ბუნებისანნი.

ბატო-კვატები გოგონას ხელებს ამოუდგნენ, წავი საყელოში სწვდა ნანას. ირემი ქვევიდან მოცურდა და ზურგზე მოიჭყია გულწისული ადამიანი.

ბაკურმა ხელი სტაცა დადრეკილ ტოტს ტირიფისას და ნანა ხევით აიტა-

ცა. ჩახლართულმა ძირებმა გზა მის-
ცეს. ბიჭმა ბალახზე მიაწვინა გულწა-
სული.

ხელად შემოადგნენ ტყიურნი. აფუს-
ფუსდნენ. აყრიამულდნენ.

— არ ლაპარაკობს! ხმას არ იღებს!
კოკი-ნანავ, შენ გენაცვალეთ!

ხოხობი ფრთას მარაოსავით უნია-
ვებდა. ბატი ყურს უწიწნიდა.

— ვერ ლაპარაკობს და როგორ უნდა
ისუნთქოს? სიტყვაა — სუნთქვაც და
სიცოცხლაც!

— რას ამბობი რასა! — ჩურჩულებ-
და ირემი და ლოყებს ულოკავდა, გულ-
შემოყრილს. დათუი ბუხებს არ აკარებ-
და.

ბუ ხეზოდან დაჰყურებდა და ყველას
არიგებდა, ჰკუთას ასწავლიდა.

— გულწასულია, ქა!.. წყალნაყლა-
ბი! ლოყა-ყვრიამაღები დაუზილეთ! ხე-
ლები აუშოძრავეთ! აი ასე, აი ასე! —
თავდაც ფრთების ქნევით აჩვენებდა,
— სუნთქვა გაუადვილეთ! სუნთქვაა
მთავარი და არა ლაპარაკი, ეგნოოსავ!

ბაკურმა მოწინებთ ხელი შეახო, თა-
ვი შეუსწორა, ხელები აუნოცრავა ნა-
ნახ.

გოგო გონს მოვიდა... ქუთუთოება
ააპარპალა.

— გაახილა! თვალები გაახილა! —
წავმა თავისი რბილი/კუდიით თვალები
ამოუწმინდა ნანახს.

— გაახილა! გაახილა! — თამაშით
შეფრინდა ჩიტო-გვრიტი, შავ-თეთრ
ნაპერწყლებად აიშალნენ, ცაში შევარდ-
ნენ მერცხლები, თითქოს ბალახის სიმწ-
ვანე მადლა აიტაცეს მელედვიებმა.
მთელ ჰალას გადასწავდა სიხარული.

გოგონამ კი გულზე იტაცა ხელი, თა-
ვი წამოსწია.

— სად ვარ?

— სატირიფოში!.. — ერთხმად შეს-
ჩურჩულეს.

— არწივი? — მიმოიხედა ნანამ, —
ესენი ვინ არიან?

— ჩვენ ვარ! ჩვენ! ედარ გვიცა-
ნის! — შერეულად შეხმარდნენ ტყი-
ურნი.

— ესენი ჩემი მეგობრები არიან! არ-
წივი კი აქ ვერ მოპბედავს! — დაწყნა
რა ბაკურმა, — ნულარ იჭავჭავ!

— ბაკურ! ახლა აღარ შეშინია! აღარც
ეჭავრობ! — აღულულულდა ნანა, — სა-
ტირიფოს გზაზეც არწივმა დამაყენა!
ავი სწიდადა, ბოლოს კი სიკეთე გამოუ-
ვიდა!

— შენ ბედი თქვი! ბედი! — აკრუ-
ლდა წერო.

— ჰოდა ასეა! გოგონა წყალს მიჰქო-
ნდაო და გზაც სატირიფოსკენ ჰქონდაო!
ჩვენ კი გულუბი დაეხებეთქეთ! — აღუ-
ლულულდა ბუ.

ნანა კი წამოჯდა, ყვავილი დაინახა.

— ეს რა კარგი ადგილია.. რა მშვე-
ნიერი ყვავილი! ასეთი არც ნინახავს
ბაკურმა მორცხვად ჩაიღიმა:

— შენი ყვავილია!

— სიყვარულის ყვავილი! — ისეკ
აქოთქოთდა ბუ.

— რა კარგად გაშლილა, აქ... ამ სი-
კეთის კუთხეში.

ისეკ მიჰხედა ყვავილს, თან ხელი ტა-
ნზე ჩამოისვა, — უი რა სეელი ვარ! კა-
ბაც ტანზე შემომეტმასნა... ნუ მიპ-
ზერთ!... ნურც შენ, ბაკურ, ჩემო ვადაპ-
რჩენს!

უეცრად დაიმორცხვა ნანამ. ხელები
სახეზე იფარა და ქვითინი აუფარდა.

— ვაი დედა! კინაღამ დაეხარჩვი!

— კი, მაგრამ... ახლა რაღა ვატი-
რებს? — განცვიფრდა ბაკურ, სხვე-
ბიც.

— მაშ რომ დავმხრჩვალიყავი, მერკე
რაღას ვიტირებდი!? — უფრო აზლუ-
ქუნდა ნანა.

ფრინველებმა რა ცხოველებმა კი
ერთი ტყრციალი და ხარხარი შექნეს...
დათვიც კინაღამ გაიგუდა ხარხარით.

— მართალია! ეახახახა! მართალი!
მერმე რაღასა!..

— აბა ერთი გავამხიარულოთ! გადა-
რჩენის ფერხული ჩავაბათ! — დაბო-
რიალდა, ყველას ფეხი გადააბიჭა წე-
რო-პატიოსანმა... ყველანი ადგილობ-
რივ აროკდნენ, თანდათან გარს შემოად-

გნენ მტრიალა ნანას, ჩაშწკროვდნენ და ჩაირიდნენ.

— ნეტა ვისა? ნეტა ვისა? — კაკებებმა გასძახეს ხობბებს.

— ნეტა რასა? ნეტა რასა? — ახლა კაკებები შეეკითხნენ ჩხიკებს.

— ნეტა რაო? ნეტა რაო? — აელურტულდნენ შაშვ-შოშვიები.

— ერთმა ორბმა გულქერამა... — ბინი და სიტყვა მისცა ბუმ.

— ერთსა გოგოს გულქეთილსა... — აღულუნდა ჩიტო-გვრიტი.

— ფრთა გაჰკრაო! — შეჰკივლა და აყიყინდა ბატი.

— ფრთა გაჰკრაო! — უფრო აუწია, თავადაც ცალ ფეხზე შედგა წერო.

მათ მიჰყენენ სხვა ბატი-კვატები, ტყის ქათამები, მოლადურები.

ახლა ცხოველები ჩაებნენ ფერხულში და სიმღერაში.

არწივის ჩრდილმა კი ისევ გადაუარა მეფერხულეთ... ნანა წამოხტა, ბაკურს მიეტანა.

— ისევ ის!

— ნუ გეშინია! — ბაკურმა წალღს ხელი დასტაცა და ნანას წინ გადაეფარა.

— ამიერიით სატირიფოში ან მე, ან იგი!

— წავალ მე... შინ წავალ... აკი ვიყავი შენთან, ხომ განახე!

— მე მინდა გულმა მოგიყვანოს, — არა არწივმა! არა მდინარემ ჩამოგატაროს!

— ასეც უფრო დამშვიდებულადაც განახე! თქვენც ყველას განახეთ, ბაკურის მეგობრებო!

ფერხული კი განანგრძობდა ბრუნვარონის და სხვადასხვა ხმაზე სიმღერას:

დავეხსენ შავი ფრთიანო,
შენ დავეანებთ თავიო,
შაინც ვერ დაგვაზიანო,
ბაიო — არწივს! ბაიო!...

ფერხულითა და სიმღერით მიჰყვენენ და მიაცილებდნენ ძიშვალ ნანას. სატირიფოს ზღვარზე თანდათან ჩამოარჩნენ მეფერხულ-მოსიმღერეები.

ახლა მხოლოდ ორნი მიდიან... ნანა და ბაკური. ღრმა ხეზე გადადებულ

ვიწრო ხილთან. ნანა შედგა და ხელი გამოუწოდა თავის ვადამწიქეებს.

— როდის მოხვალ? — ფიქრობდა შეეკითხა ბაკური.

— როდესაც გული მეტყვის! — ვაინაზა ნანა, — შენ რაღაც სხვანაირი ხარ, მკაცრი და კეთილი-ცხოველები და ფრინველები ამას აღამაინებზე უფრო მალე გრძნობენ!

— მაინც როდის მოხვალ?

— ახალ კაბას რომ შევიკერავ! — სველ, აქაიქ დახეულ კაბაზე შეივლო ხელი გოგომ და უკვე შინაურულად, თვალდახუჭულად, გაუღიმა...

— ჩვენზე არავის არაფერს არ ვეტყვი?

— კარგი, — არა! ეს ჩვენი საიდუმლო იყოს!

— პირველი საიდუმლო!

— კიდევ ბევრია?

— ბევრი... ცხოვრება ხომ ოცნება და საიდუმლოა!

— მე კი მადლობის თქმაც დამავიწყდა, რომ ვადამარჩინე. ჩემი სიცოცხლე ახლა შენ გეკუთვნის! დედა ასე იტყოდა! მაგრამ მე არაფერს არ ვეტყვი დედას!. არც გაკოცებ, მაგრამ არც ვეტყვი.

— მე არწივს ვებრძვი. მეტი არაფერი არ ვიცი!

დაბრუნების შემდეგ, ბაკური დაუყოვნებლივ შეუდგა ახალ საქმიანობას. დედა-ენაც ვადამალა, მაგრამ აღარ ჩაიკითხა. წალდი მოიმარჯვა. ტირიფის გადაწოლილ ტანზე ამოსული ერთ-ერთი მკლავის სისხო ტოტი ვასხება, გარს გამოუკაფა, მოჰხარა და სინა ჩამოაბა, ჩამოკიმა. ხელი ჩამოჰკრა, ჩანგივით ააყლერა. ახალ ხმის ვაგონებაზე შესმიანდნენ, კილო აუწყვეს მგალობელმა ფრინველებმა. ჩიტო-გვრიტი კი შეეკითხა:

— რას აკეთებ ბაკურ-კიკო? ესეც დედა-ენაა?

— გამოჩნდება ენახოთ რა გამოვა!

— ჩანგია!.. — დაასვენა ბუმ.

— იარალი! მშვილდი!.. — შეედავა წერო.

— ორივეა! ჩემი ჩანგი — ჩემი იარალია! — ბაკურმა ოთხი ძალი ჩამოაბა

და ჩანგივით გამართულ მშვილდს ხმა გამოაღებინა. სატირიფოს ყოველ ფრინველსა და ცხოველს გული აუფლერა ამ საბრძოლო საკრავმა. უკრავდა ბაკური და ხან არწივული იყო კილოში, ხან ხოხბური, ხან კაქკაჭური. ერთი-ორი ირმული ხმაც დააბუბუნა... ყველანი თანდათან აპყენენ.

წერომ ხელად წკებლა აიტაცა და შერეული ხმები შეათანხმა-შეათანაბრა. ბაკურმა ფიქრიანად გადაჰხედა ჩაწყვილებულად მგალობელ ან ჩაყუჩებულ ტყუილთ და ჩანგ-იარაღის სიმთა ეღერას ხმაც ააყოლა.

ვევლს ჰყავს თავის ტოლ-ფარდ.

შენ სად ხარ — ანა-ბანაო!

ბუმ გადმოიხედა ბუდიდან, ხმის აწყობა სცადა, სმენამ უღალატა. მიხედა და გაჩუმდა. უსიმღეროდ ჩაულაბარავა.

წერილი მისწერე!

— ვის? — გაიკვირვა ბაკურმა და სიმები ისევ ააქლერა.

— შენ თვითონ იცი! ვისაც უმღერის აული! — თავი მოიღერა ირემმა.

— იცის... თვითონ იცის! — აყიყინდნენ ბატი-კვატები, ჩხიკე-კაჭკაჭები. წერომ წკებლა მნიშვნელოვნად აიჭნია, კილო ისევ ააწყო და განაგრძო:

— მერმე როგორ გავგზავნო? — თავი ჩაპხარა ბაკურმა.

— შენ დაწერე, ეგ არის მთავარი. თორემ გზას სურვილი აჩენს! — გადმოსძახა ბუმ.

— დაწერე! დაწერე! აჰა, რვეული! — წერომ დედა-ენიდან ამოაძრო დაფურცლული რვეული და ბაკურს გადაუშალა.

— აჰა, კალამიც! — ხოხობმა ბოლო ამოიგლიჯა და ბიჰს მიართვა.

— უი, დამასწრო! — ამოვარდა ბატი, მაინც ამოიძრო ფრთა-კალამი და მიართვა.

— სსასვენნი ნიშნები მაინც ჩემი კალმით დასწერე, გეთაყვა!

— მე წავითლი! მე! — წინ დაუყუყუდა წავი და კალმებს კბილი გაჰკრა.

— მელანი ჩემზე იყოს! აბა, შავხო-

ხოსნებო! — შამეები ავახუხბდნენ, ანწლსა და მაყვალს შეესეკვნენ. მათ სხვა ფრინველებიც მიჰყენენ. ჩისკარტებით მოზიდეს. ტირიფის ძირა ღრმულში ჩაჰყარეს. ბატმა ჯერ ნისკარტით, მერმე ფეხებით ჩაჰყლიტა. ტირიფზე გადავლისას შავი ბაჭბაჭა კვალი დარჩა.

— აჰა, ბატონო... ბატიფეხური! — გადმოსძახა ზევიდან ბუმ, — მელანი კი ჩინებულია!

— ახლა კი სიჩუმე, კიკო — კიკის წერილსა სწერს! — შეწყრა დათვი და ბაკურის ფერხითთ მოკალათდა.

ბაკურმა ჯერ ისევ ჩანგ-იარაღს ჩამოჰკრა მარცხენა, ნარჯვენით კი ხოხბის კალამი ამოაწო მელანში და წერას გული მისცა.

უეცრად დაბერილმა ქარმა ფურცელი გასტაცა და მტკვარში გადაუგდო. დინებამ უმალ მიიტაცა. ტყუილებმა ერთი ყრიაშული შექნეს, წამოიშალნენ. მაგრამ ჰაერში ელვის სისწრაფით არწივმა გადაიქროლა და წერილი წყლიდან აიტაცა.

— ჰაიო! ეცი არწივს! — წამოვარდა დათვი. ჩხიკე-კაჭკაჭები, მერცხლები, კვირიონები და სხვა მარდი ფრინველები, ერთი ჟივილ-ხივილით, ცაში შეესივნენ არწივს. ირგვლივი რკალში ჩააგდეს.

— რა თავს აკლავთ! მეც მამბოროტბო! უბრალო ფარატინი ყოფილა! მე გეტყვით, წიწილია! აჰა! და თავი დამინებეთ! არ შეჰყარეს მთელი ხიდსაქეთა ქვეყანა! — ქაღალდს კლანჭი გაუშვა და ცას გაეკრა.

ფარატინს ჯერ მერცხლები სწედნენ, მერმე ჩხიკეები მიეშველნენ. ახლა სხვები. ფრთებით ამოუდგნენ და ისევ ბაკურს მიართვეს.

— ასეთი რა დასწერე, — რა მძიმეა? ძლივს ეზიდეთ ამდენმა ფრინველებმა!

— აბა რა ვიცი — ლექსია! მამამ მითხრა — ადამიანის დაწერილი სიტყვა რკინაზე მძიმეაო! სიმართლეს კი ორმაგი წონა აქვსო!

— მართალი უთქვამს! კარგად უთქვამს! — ხმა მისცეს ცხოველებმა.

— ვერ დაინახეთ! არწივსაც გაუჭირდა! — შესძახა ირემმა.

— მდინარემ კი ადვილად წაიღო! მდინარე დროსავით არის! — აბა თუ არა!

— ბრძენ-ბუ მართალია! აი გზაც გამოჩნდა! მდინარეს გავატანოთ. არმაზამდე ჩაიტანს წერილს! იქ კი კივი-ნანაც დახვდება! — ისევ წერომ წარმართა საქმე.

— ჩვენც გავფრინდებით... გავაფრთხილებთ! ჩვენ ვიქნებით პირველი მერცხლები! — ავიკვიდნენ მარდი ფრინველები, — დიდი წერილი დასწერე — მთელი გული შიგ რომ ჩაეტიოს! ბაკურმა ისევ სიმებით დაიწყო. ახალი წერილი დასწერა, წყალში გადააგდო. მორევეა დაატრიალა ქალაღი.

უეცრად ყოველმხრივ თევზები შემოესივნენ წერილს, გასწიეს და გამოსწიეს. ერთი ონაეარი კი ქვევიდან ეძგვრა და წერილის შუაგულში ამოჰყო თავი.

— ესეც შენი მოკითხვის ბარათი! — გაწყრა და ასისინდა ბატი, წყალში შეცურდა. — მომყევით, ბატი-კვარტბო! თევზებსაც ვაჩვენოთ ბატიფეხური, — კალიები და ასოები ვერ გაურჩევიათ! მაგრამ წერომ დაასწრო:

— ფრთხილად! არწივი! ტირიფის ჩრდილს არ გასცდეთ, არა!

წერილი კი გაწი-გამოწიეს და ნაუწუნაკუწ წაიღ-წამოიღეს თევზებმა.

— შენი ლექსი თევზებმა შეჭამეს და რა მოუვათ! — იკითხა მობრუნებულმა ბატმა.

— ჰე, გენოსაე... რა საკითხავია? დახე ამ ლექსიჭამიებს! ახია მაგათზე რაც მოუვათ! — აჩხავლდა კაქკატი, — ასე არ ვარჯა! თავიდან დასწერე. მე კი ვიცი რაში ჩასდო, არც დასველდეს. ვერც თევზებმა შეჭამონ, ვერც არწივმა მოიტაცოს!

— რა არის ასეთი? — კაქკატს შემოეხვივნენ ყველანი.

— ერთი, შეგვამკვირვალე. წიწილანითია. შიგ ჰკუამხიარული წყალი ასხია.

— რა ჰკუამხიარული? — აყაყანდნენ ტყვიურნი.

— იმას რომ დაღვეენ ხოლმე ადამიანები — ჰკუამხიარულნი ხდებიან. სულ მღერიან და ჩხუბობენ!

— ღვინო? არაყი? — წამოიძახა ბაკურმა, — მერმე სად არის ბოთლი?

— მე ვიცი, აქვე ლიანდაგის ახლოს. ერთ ხის ძირში მთელი ყუთია. ჰკუამხიარულები ყოფილან! დათუნია გამაყოლებ და მოვიტანთ!

— აბა, დათუნიაე! მე კი ხელახლა დავწერ! — კალამი წავს გაუწოდა ბაკურმა და ახალი ფურცელი აიღო.

მაღე კაქკატი მოფრინდა, ოფლი მოიწმინდა და აქოთქოთდა.

— მოგვაქვს! მოგვაქვს! უპ, დავიღლეთ! ცარიელი ბოთლი რა მიძიმე ყოფილა! დაწერილ სიტყვაზე უფრო! — ისევ უკან გაფრინდა და ახლა კი მიწაზე ბტომით შემოჰფიქვა დატვირთულ დათუნისას. ცხოველს ზურგზე მთელი ყუთი მოედო და მოხრილად მობაჯბაჯებდა.

ყუთი ვახსნა თუ არა, ყველა მიესია. შიგ ჩაიხვდა. შიგ მართლაც შამპანურის მრავალი ცარიელი ბოთლი იდო.

— ერთი კი სავსეა! აი ნახეთ! — ბოთლი მალა ასწია დათვმა, — აბა ვნახოთ რა წყალია — ჰკუამხიარული წყალი? — ერთი ააჯანჯლარა, მერმე კი კბილებით მათულო დტყვიის ქალაღი შემოაცალა, საცობი დასძრა.

დაძრულმა საცობმა ნელა-ნელა იწყო ზევით ამოსვლა. ყველანი განცვიფრებით უმზერდნენ ამ „გაცოცხლებულ“ ბოთლს.

— მოცოცავს! მოცოცავს! — აღრი აღდა დათვი. — ამოიბურთა!

უეცრად იფეთქა საცობმა და ამოვარდა. შემკრთალი დათვი გადაბრუნდა. მაგრამ ბოთლი თათებიდან არ გაუშვა. წავი წყალში გადახტა. ფრინველები პა-

ერში და ხეებზე ავირდნენ. ბატებმა და იხეებმა დაყვირთეს.

— ვიმიე, მომკლეს! — აყვირდა ბუ და საცობი ბუდიდან გადმოავდო.

— რა მოხდა? — იკითხა დათემა და ბაკურს აქაფებულ ბოთლზე მიუჩვენა, — გაცოფდა?

— აგრე იცის, აგრე! არაფერია! ნუ გეშინიათ! ოღონდ ნუ დაღუე — არ გაწყინოს!

ტყიურნი ისევ გარს შემოადგნენ ბოთლს და მის მპყრობელს. დათუნამ თითი დაადო ბოთლს, ქაფის დენა შეაჩერა. — აი ეს იქნება ჭკუამხიარული წყალი! ჭიანჭველებზე უარესი რაღა იქნება?... რაც იყოს — იყოს! მაინც გავსინჯავ!

თავგადადებულად დაეწაფა და შესვა. დრუნჩი სიამით გაებადრა. თვლები განზე წაიღო-წამოუვიდა. სული მოითქვა, თათდადებული ბოთლი გულში ჩაიკრა და ყველას თვალი ჩაუჯრა.

— ტებილმა ჭიანჭველებმა დამიარეს! — ისევ დაეწაფა და ვიდრე არ გამოსცალა, აღარც მოეშვა.

— ახლა — შენია! — ცარიელი ბოთლი ბაკურს დარდიმანდულად გადაუგდო და თათები თავზე წაივლო: — ადამიანების სასმელი მეტებილა და მეშწარა, ხახაში ჩავისხი და ავი სულ ცხვირში ამოძკრა და ამოძკრა! სისხლში აღმური მომეკიდა... ცეცხლით მთვრალი ვარ... ადამიანი ვაგხდი და რა მეშველება! — აღრიალდა დათუნია. — ჭკუამხიარული ვხდები და, ვიდრე ცხოველის აზრის ნატამალი გამაჩნია, მაპატეით... ყველას ვთხოვთ მაპატეით... და თუ არ მაპატეობთ, პატრონს გიტრიებთ! — უეცრად გაწყრა, შემოტრიალდა, ტირიფს ეტაკა და დააზანზარა.

— რას ჩადი, რასა? — მიამახეს აქეთ-იქიდან, — მაგას მეტი კი აღარ უნდა!

— დედამიწა უნდა გადმოვებრუნო!

— რაღა?

— იმათა, რომ ზედ ბევრი უთანასწორობა და უმსგავსობა დაბუდებულა!

— მერმე შენ გაასწორებ — მთა და ბარს? — შეეკითხა ირემი.

— რასაც ვერ გაეასწორებ — გადავყლაპავ!

— რასაც ვერ გადაყლაპავ? — ეშმაკურად შეეკითხა ბუ.

— მოვსპობ! — აღრიალდა დათვი, — დაეწიოყებ!

— აჰა, ბატონო! ბოროტი და ტრაბახა! ნამდვილი ადამიანია, ნამდვილი!

— უიმიე, აი რას ნიშნავს ჭკუამხიარული წყალი! — აერიამულდნენ ფრინველები და „გაადამიანებულ“ დათვს გაერიდნენ.

დათვი კი ტირიფს აეტოტა, თათი მოსდო ბაკურის ჩანგ-იარაღის სიმებს და უხიაგად ააქლერა.

— სად მიხვალ? ემანდ არ გამიფუქო! — მიამახა ბაკურმა.

— უიმიე, სად მიძვრები? — შესძახეს აქეთ-იქიდან.

— უნდა გაეფრინდე! არწივს დავედარო!

— რომ არ იცი? — შეეკითხა ბუ.

— ვიცო, მე ყველაფერი ვიცო!

— არ გადმოხტე! დამიტვრევი! — წერილი მოითავა და საქმეში ჩაერია ბაკურიც.

— არ გადმოხტე! არ გადმოხტე! — აყვირდნენ აქეთ-იქიდან.

დათვი მაინც გადმოხტა ტირიფიდან და წყალში ზღართანი მოაღინა. ძლივს ამოფორთხდა წყალნაყლაბი და აქოშინებულა.

— ავი ვითხარით! გეუბნებოდით! შენი ფრენა ვის გაუგია?

— ვიცო... მაგრამ პაერი ვერ მიძლებს! მე მაგას ვეჩვენებ სეირს! — თათაღმართული დატრიალდა, მაგრამ თავბრუ დაეხვია, სლოკინი აუვარდა. ტირიფს გადააწვა და გული აერია.

— მე ახლა წყალნაყლაბი ვარ.

— მხიარულ... ადამიანურ წყალნაყლაბი! — ჩაუნისკარტა ბუმი.

— მე არა... ეს ჭკუამხიარული წყალია! თუ ესაა — არ მინდა ადამიანობა, აღარ მინდა! მეყო... ყელში ამომივიდა!

ბაკურმა კი წერილი დაახვია, ბოთლში ჩასდო, მკიდროდ დაუცვა, ზედ ხოხობის ფრთა დაასო და წყალში გადაავდო. თავად კი ჩანგ-იარაღს ჩამოჰკრა და კილო გამოაღებინა.

და სულ მალე მტკვარში შეცურდა ფრთაღმართული ბოთლი. დიდ-პატარა თევზები დაეხვივნენ, მაგრამ ველარაფერი დააკვს. ფრთაშალი მერცხლები, კვირიონები, ჩხიკე-კაქკაქები ბოთლს აედევნენ და ჰაერში დავლურის ფრენმობლა დაატრიალეს.

სულ მალა, ცის კაბადონზე კი არწივი ფრთაგაშლილად, თითქოს ეკიდა და ყველაფერს ავ თვალს უწვდნდა. ტირილის კენწეროზე უძრავად იდგა წერო-პატოსანი და ბაკურს ამბავს აგებინებდა:

— მიდის წერილი! სიკეთის გზა მინც დიდია!

ფრთაღმართული ბოთლი სწრაფად ჩაჰყვა ნაკადს. თან თითქოს ჩანგ-იარაღის კილო აიდევნა. ფრინველებმაც ხმა აუწყვეს და ჰაერ-ჰაერ მიჰყვნენ.

არმაზის თელნარში, მტკვრისპირა ტყემლებთან ნანა გამოსულა, კალათი და დიდი კაკვი წამოუღია, ტოტებს იწოღინებს, შემწიფებულ ტყემალს ჰკრეფს. ერთი საზურგე ბალახი და ნამგალი იქვე დაუდვია.

გოგონამ ყური მოჰკრა საამო კილოს, დაინახა კიდევაც მტკვრის თავზე მოყრამულე ფრინველები.

— ნეტა რა უნდა იყოს? — ტყემლის კრეფას უტია და ნაბირს მიასურა.

— კიკი-ნანა!... ნანა-კიკი! — უფრო ახმიანდნენ ფრინველები, კილომაც იმატა.

— თქვენთვის არა მცალთა, ბაკურისანნო! მე შინაურები მამარია! წიწილებს უნდა ბალახი მივეუტანო. დედამაც ტყემალი დამაბარა! — მაგრამ უცრად ფრთიანი ბოთლი შეამჩნია, რაღაც ინიშნა-კაკვით მიჰყვა, მოიწოღინა და ამოიღო. ფრინველებმა ყვირილ-ხივილსა და კილოს უმატეს.

ნანამ ხოხობის ფრთა ამოაძრო და თმისი გაიკეთა. ბოთლს მზეზე გაჰხვდა,

ქვეყანა მუქლურჯად დინახა, შიგ-ბიჩათიუ შეამჩნია.

— ჩემია! — საცობე ამოაძრო, მარათი ამოიღო. და უცერად უფრო ახმიანდა კილო. ბაკურის ხმაც დაირბა გამოლილ ბარათიდან:

ყველას ჰყავს თავის ტოლ-ფარდი...

შენ სად ხარ, ჩემო ნანაო!

ნეტამაც ერთად გეადარდა,

თუ გულიც გერჩის თანაო,

ერთხელაც ჩამოგვხვდალე

მტკვართან და ტირიფთანაო!

ნანა მტკვარს გადაადგა, პირი აღმა იბრუნა და გადასძახა:

— აი ახალ კაბას შევიკვრავ და გნახავ!.. მოვეალ სატირიფოში!

ამის შემდეგ დასჩემდა ნანას, ხშირად, სულ ხშირად მტკვრის ნაპირზე, თელნარში ჩამოჯდებოდა, ოცნებობდა. ახალ კაბას ჰქობებს უწყობდა, უჭარბავდა. თან მტკვრის ნაჭაველს უთვალთვალებდა. გრძელი კაკვი, ან გრძელტარა კალბადე მუდამ თან ჰქონდა.

და მართლაც... როგორც კი მტკვრის ნიაგი ნაცნობ კილოს ჩამოაწვდნდა, მტკვარზე ხოხობის ფრთიანი ბოთლი გამოჩნდებოდა. აი ახლაც ბოთლს მოატივტივეებს ტალდა.

ნანამ გრძელტარა კალბადე ამოსდო და ამოუსვა, ბოთლთან ერთად თევზებიც ამოჰყვა კალბადეს.

— თევზებიც!? — ხელი დასტაცა ბოთლს, გულში ჩაიკრა, კალბადე კი ამოაბრუნა.

— წადით, იცოცხლეთ, გაიხარეთ! თქვენ რაღას გერჩით!? თქვენ-თქვენ ტოლფარდებს დაუბრუნდით!

ბოთლი გახსნა თუ არა, ბაკურის ხმამ ამოსძახა:

— ყველგან მხოლოდ ჩამოვლევებით ჩამოიარე, პირველად მატარებლით — ყვავილების მფლობელიო.

— ყვავილების მფლობელიო!? — გოგონა ამოეხმაურა ბარათს, — ბაკურბუნების მესაიდუმლე!.. აი ახალ კაბას ამოქვარავ და მოვალ!

და ისევე ბოთლი მოცურავს, ფრთას აღტრიალებს. ისევე კაბას ჰჭარბავს. ნანა, ნაყმად და თარგად ყვავილებს აზომებს.

ამ რჩევა-რჩევაში ყვევილების ფერი აიკრო კაბამ, შეფერადდა, გასარეცხი გახდა. ისევე გახსნილი ბოთლი და ხმა ბაქურისა:

— მეორედ — მანქანათან... წიწილების დიასახლისო! არწივმა და მელამ გაწყენინეს... მაგრამ განა ყველანი ასეთები!

— წიწილების დიასახლისო? — ხმა ააყოლა ნანამ. — ჩემო ბაქურ, ტყუილთ მეგობარო და მზარქანებლო! იმ ხალ კაბას გავრეცხავ და უსათუოდ მოვალ! კაბა მტკვარში ჩაალბო ნანამ, ამორეცხა...

მტკვარი კი ისევე ფრთიან ბოთლს მოატყუებებს. წყალში ჩადგა ნანა, პირდაპირ კალთით დაიჭირა. ისევე გაისმა ხმა ბაქურისა...

— ბოლოს მდინარემ ჩამოვიტანა და თითქოს ისევე წავიღო!... ერთდებ ბორცვს არწივს მაგრამ ჩვენც ნუ დავვიფიწყებ — მდინარის დედოფალი...

— მდინარის დედოფალი? როგორ დაგივიწყებ ჩემო გადამჩენო! ჩემი სიცოცხლე ხომ შენია — სატირიფოს მფარველო! არწივის მეზობლო!

კაბის გარეცხას მოუჩქარა, გასწურა და გასაშრობად დაჰკიდა შინდზე.

მდინარეში კი ისევე ბოთლები, ფრთიანი ბოთლები... მოცურავენ, მოტივტივებენ... ერთიმეორისაგან ჩამანძილებით და მიყოლებით.

ბაქურის ხმა ისმის მტკვრის უბიდან, მტკვარში ბოთლებიდან, წერილებიდან.

— ხმა გაგვეცი... თუ სადმე ახლომანდობ... მდინარეს წერილებს სულ ვატან და ვატან და არ არის პასუხი არსაო! ვაი თუ არწივის წერა გახდი! ჩვენ კი ცოცხლები ვართ და არაფერი ვიცით!? იქნებ ხიდს ქვევით — დიდ ცხოვრებაში წახვედი... მე კი გიცდი, გეძებ... და ახლა მთელი სიცოცხლე უნდა გიცადო და გეძებო — ტოლ-მეგობარო! ჩვენი ყვევილი კი ჰყვავის და ჰყვავის!

— ტოლ-მეგობარო! მოვალ, უსათუოდ მოვალ და ჩვენ ყვევილს ვნახავ! — მტკვარს უჩუჩულებს ნანა.

უეცრად გაისმა ბაქურის მევეთრი ზუზუნი და შეოცნებებულ გუგუნვას არწივმა მხელით ჩაუტკროლა. მდინარეში დაკიდებულ კაბას კლანჭი ჩაჭრა და აიტაცა.

— ჩემი ახალი კაბა! — უკან ბილიც ბილიც, ძახილ-ძახილით ვაეკიდა გოგონა მტაცებელს. არწივი კი სულ მალლა მალლა აისწრაფა, კაბაც ცის მიჯნაზე ააფრიალა.

სატირიფოში კი ისევე განგაში ჩამოვარდა. წერამ სარაქუნას შემოკრა, ყველა შეკვარა.

— არწივმა ისევე რაღაცა მოიტაცა!

ბაქურმა ბელი უშვა წერას, უკანასკნელი ბოთლი მისდო და ზე წამოხტა. მალლა აიხედა. მერცხლები, ბოლონამგალები და კვირიონები ცაში აიშალნენ.

— ამბავი გაიგეთ! სხვანი აღარ წახვიდეთ! აღარ! — ბაქურმა შეაჩერა წერო, ჩიხე-კაჭკაჭები და ბატი-კაბები — ამბის გაგების ისინიც ეყოფიან!

ტირიფთან მოგროვდნენ დარჩენილი ფრთოსანი და უფრთო ცხოველნი. ცას შეჰყურებდნენ. კაბადონს კი შავი ღრუბელი წამოეფარა.

— ბრძენთაბრძენო, — ბუს მიმართა ბაქურმა, — შენ ხომ დღეც ვარსკვლავებს ჰხედავ — რას იტყვი? რა აქვს კლანჭებში არწივს?

— ვხედავ... გაფრთხილებ — გული არ ვაიტეხო! კაბა!...

— კიკინანას კაბა! კიკინანას კაბა! — ზემოდან მოვიდა მერცხლების თივილხივილი ძახილი. — ახალი მოქარგული კაბა!

უეცრად კი საშინელ წიოკის ხმაც ჩამოვარდა ზევიდან. არწივის მხარგაქრული ფრინველებიც ჩამოცვივდნენ მტკვარში.

— ნანას ახალი კაბა! კიდევ არწივი! მე ფეხს არ მოვიცვლი სატირიფოდან, ვიდრე არ მოვკლავ ამ ბოროტ მტაცებელს!

არწივი შავ ღრუბელს გადაეფარა. დაკორტნილი ფრინველები წაიღო მდინარემ ბაქურმა თავზე იტაცა ხელი. ბუმ შეამხნევა, შეაგონა კიდევაც.

— ვთქვათ, შენ მოკალი არწივი... გგონია, ამით გათავდება ყველაფერი? დიდ ცხოვრებაში უფრო დიდი არწივები დაგხვდებიან. მთავარია, გული არც დააგერო, მაგრამ არც გაიტყნოს!

— მე ყველგან და ყოველთვის ვებრძვი ავ არწივებს, ხელს ზევითაც და ხელსქვევითაც!

შორიდან სხვა ხმაური მოძლიერდა. სხვა ძახილი ჩამოთავთავდა.

— მოდის, კიკი-ნანა მოდის! არწივი ერჩის გზადაგზა! არ დაამარცხოს! კიდევ არ გადასჩეხოს! კიდევ არ გადასჩეხოს! ბაკურმა წალღს დასტაცა ხელი და მტკვარდაყოლებით საეაღს ჩაყვავა სირბილით. სტორიფოს ტყეურონი კი ოქროს წყაროსთან შეიყარნენ და შეთათბირდნენ.

— მაშ მოდის კიკი-ნანა! ბაკურმა, ვგონებ, ბოლომდე არც იცის — ეს რას ნიშნავს! — აკვიმატდა ბუ.

— ალბათ, არც კიკი-ნანამ! — დაეთანხმა წერო. — ჩვენ კი რამე ღირსეული საჩუქარი უნდა მოვუშვადოთ.

— ღირსეული!? რაც ჩვენთვის ღირსეულია, ადამიანისათვის უღირსია და, პირიქით.

— აბა რა?... ჩვენ ხომ ყველაზე ღირებები ვართ! — შეღონდა ჩიტი-გვრიტი.

— რატომ ღირებები! ვინა სთქვა? ჩვენ ყველაზე მდიდრები ვართ. — წამოიძახა წერომ და ცალ ფეხზე შედგა, — ჩვენ თავისუფლები ვართ და სატორიფოც ჩვენია! ერთი მძიმე მანკიცა გვაქვს... თუმცა ადამიანებს სწორედ ეს მიაჩნიათ ყველაზე დიდ სიმდიდრედ!

— ოქროს წყარო? — შეშფოთდა ირემი, — მართალია აი საჩუქარიც!

— დიახ, მართალია! ზოგ ვინმეს, ვგონებ, ფიციც დაავიწყდა! — გაანჩხლდა ბუ.

— ბაკურსაც დავადებინოთ ოქროს ფიცო და გავუმხილოთ! გვეხმარება, ჩვენთვის მხოლოდ სიკეთე სწავს! არწივსაც ჩვენ გულსათვის ებრძვის. ჩვენ კი ბოლომდე არ ვინდობთ!

— რატომ — ვენდობთ! რაიანო, შენ მართლა რქაში ხომ არ ზიხარ! — სულ

გაყაბასდა ბუ-ბრძენი. — ჩვენ-ჩვენს ვენდობთ!

— ოქროს წყარო? ^{არქონულა}

— წყარო კი ყველას ^{საიდუმლოა!} ადამიანთაგანმა რომ გაიგოს, მერმე გადაბრუნებენ აქაურობას! ეს ჩვენი გადარჩენა-გადამენების საიდუმლოა! არწივიც კი არავის უშხელს მას და ისე გეჩაგრავს! არწივის ჩაგვრა გვერჩიოს ამის გამხელას! — ბუმ სიფიცხით თვლები სულ შებლზე აატრიალა.

— ვაჩუქოთ, მაგრამ ნუ ვეტყვით საიდან! ამას მხოლოდ ადამიანები სდებენ დიდ ფასს, თავს აკლავენ... ციებ-ციებლება ეყრბათ, თორემ ჩვენთვის რის მაქნისია, ღორ-თევზებიც კი არ ჰამენ! — გრძელი ნისკარტი აბრცია წერომ.

— მიხვდება! ერთ ზოდსაც რომ ვაჩუქებთ, მაშინვე მიხვდება, რომ აქაურია! — უკვე აყვირდა ბუ.

— უთხრათ, რომ წყალდიდობამ ჩამოიტანა-თქო! — გამოძვრა წავი.

— ახლა ტყუილები დაგვაწყებინეთ! ამას სულ ართქმა ჯობია! მართალი — თხივე ფეხზე მართალი უნდა იყოს, თორემ ცალფეხა, ან სამფეხა სიმართლე — რის მაქნისია! — გაჯავრდა ირემიც.

— საერთო სიკეთეზე რაღას ბრძანებ, რქიანო ბრძენო!? — ჩაუნისკარტა ბუმ.

— მართო სატორიფოში ჩაბავსებულო სიკეთეც აღარ ვარგა, ველარც იქნება. ჰოდა, ბაკურის ნიჭი — საერთო სიკეთისათვის ბრძოლა! ჩვენი ვალა — იგი ცხოვრების მოწოდებად გადაეუქციოთ!

— თქვენ იკითხეთ, თორემ მე დამესველარავინ წამართმევს! — ბუ ღრუში ჩაძვრა და ზვეიდან ზავსი და ქერქი გადაიფარა.

— ახლა კარგია, სანდოც, მაგრამ რომ გაიზრდება ბაკურ-კიკო, ვინ იცის, რა ხასიათს დაიჭერს? ხილსიქითა ცხოვრება როგორ დაამაზინეგებს, რა მტაცებლად გამოიყვანს! ჰოდა, მაშინ ოქროს წყაროს საიდუმლო უსათუოდ მოავრდება! — ახლა კაქკაქმა დაიწყო დავა.

— შენ სიმართლისა და სიკეთის ძალისა აღარც გწამს და აღარც გჯერა! — შეუტია წერომ.

— ქვეყნად სიმართლე და სიკეთე თუ არ იქნება, ჩვენი არსებობა მაინც შეუძლებელია! ქვეყანა არც არწივეთია, მაგრამ არც საბუე! მე ვენდობი ბაკურსა და ბაკურელებს! — ირმის ნათქვამს ყველა აპყვა. ახმინა და სატირიფო.

— აი ეს კი ირმული იყო!

— მეც ვენდობი! მეც!... ჩვენცა!

— ჭერ ზომ არ მიდის?

— არა, ჭერ მასთან შოდის თანატოლი, ალბათ მომავალი თანამგზავრიც! ეს უკვე დიდ ცხოვრებაში წასვლის წინამორბედი! — წერომ პაექრობა დამთავრებულად ჩასთვალა, მაგრამ ბუმ ხავსი და ქერქი გადასწია და ისევ თავი გამოჰყო.

— რადგან აღარ იშლით, ჩემი რჩევა, აი აქ ტირიფის ქვედა ღრუში ჩაუყაროთ და წასვლის წინ, დიდ ცხოვრებაში გავატანათ!... არწივსაც რომ მოჰკლავს!

— თანახმა ვართ თანახმა! — აბლაღულა დათვი. სხეებიც აპყვენენ.

— მამ, აბა მარდადი! — ირემმა რქები გაპკრა წყაროსპირა კლდეს და ჩაჰოანგრა. ყველანი ოქროს წყაროს არეში დაბორილდნენ. ზოგმა ბუჩქის ძირებში, ნაშვავები მოჰქექა, ზოგი წყალში ჩადგა—იქ დასძებნა. ბატყკატებმა და წავმა წყაროს შესართავში, მტკერის მორევში ჩაყვინთეს. წერო რიყეს ჩაჰყვა.

მოიტანეს დიდ-პატარა ოქროს ზოდები. ტირიფის გადაწოლილ ტანში. სწორედ იქ. სადაც ბაკურმა ტოტი ჩანგარალად მოჰხარა. ღრუში ჩასდეს, ამოავსეს. ყველანი მობრუნდნენ. გარდა წავისა. მან არაერთხელ აპყვინთა, მაგრამ ისევ წყალში ჩაიფარა.

— აბა, მალო! გგონებ ვადიანს ყვილამ მოიტანა! ვაფე არ ჩაჩა! ნელარველო! ხავსი და ბალანი! ხავსი და ბალანი! დაეგმანთ!

ყველა აფუსფუსდა. ტირიფს გარს შემოადგა, ხავსი და ბალანი მოიტანა.

ტყევი ყვავილებს ფერხით უფენდა „ყვავილების დედოფალს“. ნანა მობზოდა, ყველაფერი, ნამგლის გარდა, და-

ეტოვებინა... ქარი უფრიალებდა ძველკახას.

შავი ღრუბლიდან კი არწივის ფრთები ჩამოიტიფრა, ტყის თავზე ჩამოდაბლდა. შეგებებულმა ფრინველებმა შექნეს კრიახი. ნანას ნიშანი მისცეს.

— ჰაო! ჰაო! არწივი!

მაღალ ტყეში ა! წ. გი წაჰოაცხრა ნანას, მაგრამ გოგონა არ დაიბნა. ხეს მოეფარა, ნამგალი მოუღერა...

— დამესხენ, მტარკალო!

არწივი გაერიდა ნამგალს, ხეს მოუარა და ახლა ზურგიდან სცადა მიჭრა. გოგონამ მოასწრო, ხეს მოუარა და ისევ ნამგალი დაახვედრა.

— საღ არის ჩემი ახალი კაბა?

— ყველაზე მაღალ მწვერვალზე. ღრუბელზე უფრო მაღლა... შენც იქ წაგიყვან! — ისევ შეუტია მტაცებელმა.

— არ მეშინია შენი! — ახალ ზესთან გადაიბრინა ნანამ.

— არც მე მეშინია შენი ნამგლისა! — მიჰყვა ძახილით ბოროტი.

— მე ვიტი, ვისიც გეშინია შენი!

— ვისი?

— ბაკურ-კიკოსი!

— ისევ იმასთან თუ მიხვალ?

— მისი ტოლ-მეგობარი ვარ! მისივე გადარჩენილი მას ყველასი დახმარება და სიციცხლე სურს, არა როგორც შენ — ბოროტო!

— მე არ გაგიშვებ! მე მინდა ბევრი ღრუში იყოს ქვეყნად, შენც ღრუში იქცე. მაშინ უფრო ღამაში იქნები ჩემთვის!

— ვერ დამაკავებ; ვერა! — ნანამ ველოში გადაიბრინა და კლდის ძირს ამოეფარა, მაგრამ ფრინველებმა და ქრიკინებმა გნიახი შექნეს... ზედაც დიდი კუ გამოძვრა ზერელოდან.

— გაასწარი! გაასწარი! კლდეს ჩამოშლის ვერაგი!

ნანამ ძლივს გადაასწრო ჩამონგრეულ კლდის ჩაარალს.

— ირბინე! ირბინე! ზვივთ არ აიხედო! — შეუძახეს კაკებმა და როჭოებმა.

გოგონა მიბზოდა და ფეხდაფეხ მოს-

დევლა ხან კლდის ჩაგრიალი, ხან მომს-
კლარი ხე, ხან არწივის ფრთამოწურუ-
ლი ჩრდილი.

ფეხიც კი წაიკრა, წაიქცა... ნამგალი
პრიალით გადაჰყვა ნაშვავებს. ბილიკზე
გაგარდა ნანა. ჩახრამულ ლელეს წაად-
გა. მის თავზე ხე იყო ხიდად გადებუ-
ლი... ქვევით ხეების კენწწროვები ჩანდ-
ნენ. გოგონამ ფეხი შესდგა ხილზე.

— არ გახვიდე! ჭერ არ გახვიდე! ჩა-
საფრებულია ჩქარა უკან! აქ მოდი, აქ!
— შესძახა ჭოჯო ხელიკმა და ხიდ-ქვეშ
ამოეთარა. ნანამაც მოასწრო ამოთა-
რება.

არწივმა მშლილით, ელვასავით ჩა-
უჭროლა ზოდის ხეს, ფრთა გაჰკრა, სა-
ცალფეხოს მოაჯირი გადაუტვლო. ცა-
რიელ-ტარიელი ხელა დარჩა სავალად.

— არიქი, ახლა ახტი! ვადიარბინე, ვი-
დრე შემობრუნდებამ! — ხილზე ამოხტა
ჭოჯო-ხელიკი და წინ დაუძღვა.

ნანა მიჰყვა და შეეარდა საცალფე-
ხოზე. წონასწორობა ძლივს დაიცვა, გა-
ირბინა. შეახილს გააღწია.

— არიქა, მოჰქრის! — მოაძახა ზოდს-
გაღწეულმა ჭოჯომ.

არწივმა ახლა ქვევიდან ამოუჭროლა,
ხოდის ლატამს მხარი ჰკრა, ააყირავა.
ნანას კაბას მოედო ხე. კაბა უფრო გაუ-
ხია. ქვევით, ხევში გადააგდო ლატანი...
ნანამ კი ფეხად გადაასწრო, ახლა დაბუ-
რულ ტყე-ჯაგნარში მოხვდა. აქ კი ირე-
ში მოეგება, დაცვად დადგა, — მერმე
დათვიც მოიჭრა... სატირიფოს სხვა
მცხოვრებნიც...

— მოდის, მოდის... ყვევილების
მფლობელი, წიწილების დიასახლისი...
მღინარის დედოფალი!

ნანა კი დახეული კაბის ხარვეზებს
დარცხენილად იფარავდა და დამალვას
ლამობდა. მაღლა მთაზე კი ბაკური გა-
დმოდგა.

— ზი, ქა, ასე როგორ იქნება ასე არ
გამოუჩინოთ ბაკურ-კიკოს... სირცხვი-
ლია! — აქრულდა წერო-პატიოსანი.

— კიკი-ნანას კი ჭვარი სწერია, მაგ-
რამ აღამიანებმა პატიოსნებაზე უფრო
სირხვილი იციან! ქაჯანი! — აქოთქოთდა

დატიშულად მოფრენილი-ბუ. ფრანგე-
ლები გარს შემოადგნენ, დაჰთარეს კი-
კი-ნანა...

— არიქა, ტყის კაბა შეუქცეოთ!
შევეუქცეოთ!

ყველანი დატრიალდნენ ფოთლები და
ყვევილები ააშრიალეს...

ბაკურმა კი ხეობიდან ამოჭროლილ
არწივს შესძახა:

— ჰეპეი, შავბოროტო! აქ ვარ! შენი
გამბედაობაც ვნახოთ! — წალდმოღე-
რებულად მიეტანა. ილარც არწივი შეე-
ბუა. ქვასავით დაეცა ზევიდან.

— მომისწარ და დამხედი! ესეც შენი
— ჰვანგი შემოუქნია.

ბაკური მარჯვედ გაუხტა და წალდის
ამოქნევა მოასწრო. ბუმბულიც წაჰგლი-
ჯა, სისხლიც ადინა. წალდიც შეასისხ-
ლიანა.

არწივმა შემზარავად შესჩხავლა და
აფრინდა...

— კრა! კრა! შინ ჯირ არ იცი არწი-
ვის სისხლის ფასი! ახლა მხოლოდ შენი
ლევით გამოიწყვიდი! კრა! კრა!

ჩხიკე-კაქკაბებმა, კაკაბ-ხოხებმა და
სხვა ფრინველებმა, წეროსა და ბუს ხე-
ლმძლენილობით, წისკარტებითა და
სუროს ძაფებით, ცოცხალი ფოთლები-
დან და ყვევილებიდან სამოსი შეუქე-
რეს კიკი-ნანას და მხოლოდ მაშინ მი-
გვარეს ბაკურს.

ნანამ სისხლი შეამჩნია მიწაზე.

— სისხლი?

— არწივისა! — ბაკურმა შეფერი-
ლი წალდიც აჩვენა. — დაიწყოთ მაგის
დასასრული.

ყველანი სატირიფოსაკენ გაეშურნენ.
ხოხებმა თავისი ფრთა-ბოლოებით
შემკული გვირგვინი მოართვეს კიკი-ნა-
ნას. მწყერებმა და შაშვებმა ხორბოლია
და სუროს ნაყოფ-ტოტებით შეწულნი
გულამხარი დაჰკიდეს მკერდზე.

ცოტაც და სატირიფოც გადაიშალათ
ფერბით. მის მიჯნაზე დათვი საფეხუ-
რად დაუწეა. ბაკურმა ხელი მისცა და
გოგონა ირიშზე შესვა. ასევე შევიდნენ
სატირიფოში.

— ესენი ჩემი განუყრელი მეგობრე-
ბი არიან, ჩვენო ახლო მეგობარი!

— კმი განუყრელნი? ახლა იწყება ჩვენი გაყრა! — განზე ჩაილაპარაკა ბუმ.

— ნუ შიშობ, უჯერმაჯერავე! იი ყველა აქ ვართ... — მიმოიხედა ბაკურმა, მაგრამ წაეწაწაწა სად არის?

ბუმ დამალული ზოდების მისავალი მოათვალიერა.

— უი, ქა ის ჭერაც არ დაბრუნებულა! — ხომ არ გადაჰყვა „მძიმე მანქა“?

სწორედ ამ დროს, მტკვრის მორევით დან წავმა ფრუტუნ-ფრუტუნით ამოყვინთა. ტირიფისაკენ გამოსცურა, — კბილებში ოქროს მოზრდილი ზოდი ეჭირა. ნაპირზე გამოსტლტა.

— ძლივს მოვღრღენი... დამაგვიანდა!

— სსუ! წანწალავ! შენ აგერია თავბოლო! ახლა აჩუქე და გაათავე! — აღუღღღღა ბუ. ყველანი გაჩუმდნენ.

— ოქროს ზოდი! — ხელში აიტაცა, შეათამაშა ბაკურმა — როგორ ბრწყინავს! სად გააჩინე, წაგო?

— ნურას კითხულობ! სხვას ნურცვის აჩვენებ! — თავი დაჰხარა ბუმ. სხვებმაც.

— მაინც არ მენდობით! მაინც რაღაც საიდუმლო გაქვთ ჩემგან?

— ბუნებას ყოველთვის რჩება რაღაც საიდუმლო! თქვენ კი მაინც აღაშინებთ ხართ! დიდ ცხოვრებაში, ვინ იცის, რა ზნეს დაიჭერთ!

— დიდი ცხოვრება — მართალი ცხოვრება! შე ეს წყარო მისიგამს! დედის შემდეგ ბუნების ძეგლ აქ მიწოვი! როგორც არ უნდა დამაშახინჯოს ცხოვრებამ, თქვენს სიყვარულსა და საიდუმლოს მაინც წმინდად შევინახავ!

ბაკურმა ერთი პეშვი კვლავ შესვა. ახლა კი ნანა დაეწაფა წყაროს და შესვა.

— ესეც ჩემი ფიცი იყო!

— ეს კი პირველი ოქროს საჩუქარი!

— ბაკურმა ოქროს ზოდი ნანას გადასცა.

— ოქროს ნიშანი! — ახმანდნენ ტყუილნი.

— აღაშინებთ ამას სხვა სახელსაც

უწოდებენ! — გადაუჩურჩულა წერის ბუმ.

— მაგათ ჭერ არაფერ უნდა იყოს არც ნაზღვილი სიყვარულისა, არც მეუპოვარი ბრძოლისა, ან წამლეკავი წყაღდილობისა! ახლა ჩვენი საერთო საჩუქარიც მივცეთ.

— მივცეთ! მივცეთ! — ახმანდნენ ტყუილნი.

წერო მივიდა ტირიფთან, ზავსით ჩაფარული ღრუ მოიჩქინა და ოქროს ზოდები ააბუყვრიალა.

— აქ ოქროს მადანი ყოფილა! — წამოიძახა ბაკურმა.

— არ ვიცით! არ ვიცით! — თავჩაქინდრულად ამეტყვილდნენ ტყუილნი.

ტირიფის კენწეროს კი უეცრად არწივის მხარი გაეკრა და ააშრიალა.

— ეგეც თქვენს ბედოვლათებო! ახლა დაიდუმბეთ თავი! მტაცებელს მე მიწოდებლით, ახლა ნაზეთ აღაშინანის მტაცებლობა! — არწივი მძიმედ ჩამოჭდა, კენწეროზე და ჩამოღრიალა. კლანჭებში ნანას კაბაც გამოუფრიალა.

— ჩემთვის თითო ბარცხსა და ჭოქს ვერ იმტვრებთ, ერთ ტრახახსა და გარეწარა ბიჭბუჭსა და კაბადაქარგულ გომბიოს დედა-ბუღიანად მთელი სიმდიდრე და სიცოცხლე მიუძღვევით! ვი თქვენს საცოდავ გულსა და ჭკუას!

— ჩემი კაბა! — წამოიძახა ნანამ.

— ჰეი, შენ გიარჩევინა, კაბა ჩამოაგდო და გაგვეცალო! — შესძახა ბაკურმა.

— წადით აქედან, წადით, და ჩამოგიდგებთ! ორივენი გაგვეცალენით!..

სატირიფოში სიჩუმე ჩამოვარდა. არწივმა, ითმინა, ითმინა და თავი გაიქნია.

— მაგრამ ახლა რაღას წახვალთ, ოქროს წყაროს საიდუმლოება რომ იცით! ან შეიძლება კია მათი ცოცხლად გაშვება? ვისაც სატირიფოს სიყვთე სწაღს, დაეკორტნოთ და ჩაქოლოთ თვალთმაქცურად შემოპარულნი. თუ არა გსურთ, ყველა ჩაქოლოთ თქვენივე ნაჩუქარი ოქროს ზოდებში!

სატირიფოში შეიქნა ერთი ჩუმი მთქმა-მთქმა და ყრუ ჩურჩული.

— ახლა კი მართალს ამბობს არწივი ადამიანს კიდევ ეგ გერჩიოს! — ასივილდა შემოპარული უკულო მელა — დათვო, ირემო, თქვენ რაღას ჰფიქრობთ, მაგათ ფრთები მაინც აქვთ! ჩვენ კი? ჩვენ კი რაღა ვქნათ?

— ნუ მაცდურობ, კუდის შურის მძიებელი! — შეუტია ირემმა.

— თქვენ კუდებიც არ გაგაჩნიათ, თავს მოგაჭრიან და ორივეს საყვასბოში ჩამოგვიღებენ!

მელა ახლა ხოხბებსა და ბატიკვატებს მიეპარა, მაკვილავი სიტყვა ჩაუგლო.

— გაულესეთ, გაულესეთ... თქვენნივე დასაკლავი დანა, ოქროს ზოდებით გაულესეთ ადამიანებს! ჰიპი... ჩახოხბილი და ბატი ჩურჩით სწორედ მათი მოგონილია!

ტყუარების ჩქამი მოძლიერდა, ახლა ისინი მხოლოდ თვეთავიანთ ხებებზე ჩხავიან, ქახუხებენ, კრიახობენ, კაქკეპობენ... და ყველას ჰფარავს არწივის გამყვიანი ხმა:

— კრა! კრა! კრა! შეტუპორობა და გამბედობაა კრა! კრა!

ბაკური წინ წამოდგა და გული-მოიღელდა.

— ვისაც არწივისა გყვართ... აჰა... მკარით ქვა! ჩამქოლეთ, მერმე მისი წერა გახდით! თქვენი ოქროს კი მე არ მჭირდება... აი მკცა მაჩქეს! — გაღვილილ გულზე გამოაჩენს, ძეწვეკვი ჩამოკიდებულ ოქროს საათსა და ბეჭედს...

— მაისი საათია... ომში წავიდა და დროის ეს ოქროს მთელელი-და დაგვობრუნდა... აბა მოუსმინეთ!

ყველა გაინაბა თითქოს მტკიარიცა და ტირილიც, არწივიც კი კისერჩამოდრეკილად გაჩივდა.

სატარიტოში მათიოღ გაისმა საათის დაზომილი წიკწიკი. მერმე შორეული გირგინეა. ყოილამ რას ახბედა. ზედ შავი ზღაზნია ღრუბლები დიოდნენ და დიოდნენ. საათი კი წიკწიკებდა და წიკწიკებდა.

ბაკურმა ხმას დაუკლო. ფიქრივით თქვა.

— დედა სულ უსმენდა და უსმენდა.

ღარღს გადაჰყვა... აი მისი ბეჭედიც — ესეც პატროსანი ოქროსა... უპატროსნო და სხვისი სიცოცხლის ზეჩქენე შეარც ოქროს მინდა!

მოზარდი გაჩუმდა. ყველა სმენად გადაიქცა. მერმე უფრო მოძლიერდა საათის ხმაცა და გრუბუნიც.

— ნეტა ვისთვის ქუხს ცა და ვისთვის ძგერს საათი!? — ჩაიღუღუნა ბრძენმა ბუმ და ჩამოშაგებულ ღრუბლებს შიშით ახბედა.

— ყველასა და ყველაფერს აქვს თავისი დრო-ჟამი! — ირემმაც მალდა ასწია თავი.

— ნუთუ სატირიფოს დრო-ჟამიც მიიწურა? — შემკრთალად აქნავლდა წბვი.

— ნუთუ თავიღება სიმშვიდე და იწყება წყალიდობა? — ჩაქურღებულ, შემღვრეულ მტკიარს გაახბედა წერომ.

— ეჰ, თქვენი მშვიდობიანნო! ბრძოლისა და ძალოაზის მტკი რჩება კია რამე ცხოვრებაში? — ზევიდან გადასძახა არწივმა.

— ცხოვრება თუ მარტო ბრძოლა არის. მაშინ მხოლოდ ძლიერი ყოფილა მართალი! მაგრამ შენ ძირშივე მტყუანი ხარ! ამაშია შენი მარცხი! — უკვე რიხიანად ასძახა ბაკურმა.

— სიყვარულია ნამდვილი ცხოვრება... სიყვითე და სიყვარული! — ნანა სულ ახლო მივიდა ბაკურთან, თვალბში შეჩხედა, ხმადაბლა დასძინა, — მამ შენ სულ ობოლი ხარ! უახლოესი არავინა გაყავს!?

— რატომ... აქ ყველა ჩემი მეგობარია, გარდა გაბოროტებული არწივისა და გაიძვირა მელასი!

— მეც შინი უახლოესი მეგობარი ვიქნები, — მიიწია და სულ უბრალოდ აკოცა. ბიჭი აირია... გოგონამ შეატყო დაბნევა.

— ხომ არ გიწვიან?

— არა, მეუბერხტლა, მერმე იქნებ შევეჩვიო... მე ახლა უფრო მოკლავ არწივს. — მთელი სხეულით მოუბრუნდა და შესძახა: — კაბა ჩამოაგდე მეთქი, და მშვიდობით გაგვეცალე!

— მაინც სად მისტურებზე? — ღჭუღ შეეკითხა და კენწეროდან უფრო დაიდრია.

— სადაც გწადს... თუნდაც ხილქვევით... იქ ხომ დიდი ქვეყანაა... ლეშიც ბევრი იქნება!

— დიდი... ბევრი... მაგრამ იქ არწივებიც ჩემზე უფრო დიდები და ძლიერები არიან!

— შენ გავიწყდება — მკვდარი არწივიც ლეშია გირჩენია კაბა ჩამოაგდო!

— არა, არ გავიწყდება! მე მინდა მთელი ქვეყანა ჩემი საღეშეთი იყოს. კაბას კი ნაწილ-ნაწილ ჩამოგიგდებ — გასკდი კიჭინაზე! — არწივმა სახელო წაგლიჯა და ქვევით გადმოაგდო. მტკვარში ჩავარდა ნახევრი.

ფრინველები და ცხოველები შემოძრადნენ მაგრამ ბაკურმა დაასწრო.

— უკან! არავინ დაიძრას! — ყველა გააშეშა. — კეთილი.. და მაინც არ გავსკდები კიჭინაზე.. მე შენზე მეტი სულგრძელობაც შექონია და მოთმინებაც!

ბაკური დინჯად, დაზომილი ნახიჯით მიუბლოკდა ტირიფის გადაწოლილ ტანს. ზედ ჩანგ-იარაღად მოშვილდულ ტოტს, ოქროების ღრუს.

არწივმა შეამჩნია.

— შენ მანდ ოქროები დასთვალე! აღაშინებს ლეშზე უფრო გიყვართ! ამისთვის გაქვთ ომი და ჩხუბი!

ბაკურს სიბრაზისაგან სახე დაეცრიცა, ღრუღან ოქროს ზოდი ამოიტაცა და არწივს სტყორცნა. ვერ მიაწვდინა. ზოდი წყალში ჩავარდა.

— შენ კი ჯერ სულ ღლაბი ყოფილხარ. არა ზოდის ფასი გცონია! მე კი ვერ მომაწვდენ, ვერა! აჰა, კიდევ ნახევი. იმ გოგოს კაბისა — შენ გგონია, ამას აქვს ოქროს ფასი! — კაბა დაწიწყნა და ნაფლეთ-ნაფლეთ გადაუყარა...

— აჰა, კიდევ!... აჰა!...

ბაკურმა კი თავის მოშვილდულ ტოტს ხელი შეაგლო, წელიდან წალდი შეუმჩნევლად ამოიძრო და მისი ნიდრე სულ შიდა სიშის ამოჰკრა.

სიმი მალაზმანად აცდერდა და გაწყდა. მთელი სატირიფოს ტყიურთ გუ-

ლში მოხვდათ სიშის ნაფლერი... შეროცდნენ და გაიძვიფნენ.

ახლა მეორეს ამოსდო წალდის ნიდრი ბაკურმა. უფრო დაბალი წმა გამოიღო სიშმა, ისიც გაწყდა და კვლავ ყველა შეაჯრეოლა.

— მე კარგად მესმის, — როგორ გაწყდება გულის სიშები. ჰა, კიდევ! ძონძები! სიკეთის უძღერო მჭადაგებელო! ჰამე ჯავრი და მოინელე! შენი ხერხი მხოლოდ თავდაცვაა... შენ ვინ მოგცა შემტვევი ძალა, თუნდაც სიკეთის გასამარჯვებლად, უბრძოლველად კი შიდა მშვიდობაც არ შეიძლება! ცრუმარტვევი კეთილშობილი!

ბაკურმა მესამე სიმიც ააჭრა ჩანგ-იარაღს: ახლა იგი მშვილდი იყო და არა ჩანგი. არწივისაგან თვალმოუშორებლად, ბაკურმა იქვე ჩარქობილი ისარი გააწყო უკანასკნელ ლარზე და დაუმინა, დაოკებით, მიბეჭითბით.

მოდრეკილი ტოტი მოსწია. რაც ძალა და ღონე გააჩნდა.

ესმოდა ტყიურთ დაძაბული სუნთქვა და მამის საათის ცემა. მერმე შორეული გრგვინეაც მოესმა. ისრის ფრთაზე და საპინენში, თვალუხსტად არწივი იჭდა და იფაფრებოდა.

ბაკურმა სტყორცნა ისარი, — მო-არტყა, — გულ-მხარში გაუყარა. შეიძრა არწივი. ერთიც შესძახა შემზარად და გადმოქანდა. ცალი ფრთა გაშალა, ტირიფის ტოტები ჩამოფარცხა, მოწყვეტილად მტკვარში ჩავარდა.

— მოხვდა! მოარტყა! აწვდინა! — ზეიმურად ახმინდა სატირიფო. ნაპირს მიაწყდა. არწივი კი ერთხელაც შეებრძოლა მტკვარს ტალღას. ააქოფა. მაგრამ თავი ჩაქიდა და მდინარეში ლეშად ამოტრიალდა.

— ვაშა ბაკურ-კიკოს! დიდი ვაშა! — ძახილად ადგა, ფრთა გაშალა, თავი ასწია მთელმა სატირიფომ, ვაშათვამა!

და სწორედ ამ დროს, საარმაზოს მხრიდან მოისმა უცხო ყრბინი:

— ჰეჰეი! ჰეი ჰეჰეი!

ყველამ მიაყურადა... სატირიფოში ისევ გაისმა საათის წიციკი და შორეუ-

ლი გრგვინვა, — ძახილიც ახლო გა-
მეორდა...

— ვაი ჩვენი ადამიანის ხმა! ადამი-
ანი! — აჩუჩხულდნენ ტყუილნი.

— ჰეჰეი... ნანა... სალა ხარ? ნანა!

შორიდან უკვე გარკვევით მოისმა სი-
ტყუები...

— ნანა, შენ დაგეძებენ! — შემოტ-
რიალდა ბაკური, — ჯერ ხმა არ გასცე! აქ
ნუ მოიყვანი ნურც ოქროს წყაროს
ამბავს ეტყვი!

ტყუილნი შემოესივნენ, ვედრება და-
უწყეს. ძახილი კი უფრო ძლიერდებო-
და.

— არა... არ ვეტყვი... არა მეტი!

ღრუბელიც მტულობდა. სულ ჩამო-
შავდა და ჩამოიღურსა ცა. გრგვინვაც
ხედ წამოადგა სატირიფოს. თითქოს
ნაირწივალ ტირიფის წვეროზე წამოიკ-
ლანა ელვა. სულ ახლო გაეარდა მეხი.

— ფიცი არ დაგავიწყდეთ! ფიცი! —
შეჰკვილა ბუმ და ღრუში შეძვრა.

— მე არწივი იმიტომ არ მომიკლავს,
რომ ახლა უფრო დიდი მტაცებლის
ხელში ჩაგავლოთ! — ხმა აღიმაღლა
ბაკურმა და ნანას მოჰკიდა ხელი, —
წავიდეთ! სატირიფოს იქით გაგიყვანი
თქვენ აქ დარჩით. ახლავე მოვბრუნდე-
ბი, წვიმა იქნება.

ბაკური სირბილით წაუძღვა ნანას.

— მალე მობრუნდი. იქნება დიდი აე-
დარი და წყალდიდობა! — გასძახა წე-
რომ.

— ჰეჰეი, ნანა! — კიდევ გაისმა კა-
ცის ძახილი.

— ახლა ხმა გაეცი... ხმა! — სირ-
ბილ-სირბილ მოაძახა ბაკურმა.

— აჰა ვარ... აჰა! ახლავე მოვალ! —
სირბილით ხმაშეფერხებულად გასძახა
ნანამ.

— ნანა ხარ! ნანა?!

— მე ვარ! მე!...

ჩაიარდნილ ხიდს ჩაუარეს. ღელესთან
შეღვინენ.

— ახლა კი მარტო წავი. არწივმა კი-
ნალამ დამამარცხა-თქო!

— შენ?

— მე აქ დავრჩები... იქნება დიდი აე-
დარი! უჩქარე!

— მერმე წყალდიდობა! დიდი წვი-
ლდიდობა?!

— არ შეშინა, არა! ტირიფო-
მთამე წვეთები უკვე წაშვეს ბილიც.
შრიილებს და ღელავს ქარდაკრული
ტყე. ბურუსი ეუფლებდა სატირიფოს
მისავალს. ლიანდავის მცირე ხიდზე
გრუხუნით გადადის მატარებელი. ქარ-
საგანი იტრიალებს გოგოს „ტყის კაბა“.

ნანა ისევ ახლოს, სულ ახლოს მივი-
და და თვალეშში აჰყვდა ბაკურს. მო-
ზარღმა კი ხელი აღმართა.

— ახლა არა... არ მომეკარო... არ
წივის სისხლი მაქვს ხელზე! იქნებ.
წყალდიდობამ გამზანოს!

— ჰეჰეი... ნანა! — სულ ახლოდან
გაისმა კაცის ძახილი.

გოგონა გატრიალდა, ღელეზე გადახ-
ტა და იქით გაიქცა. თან „ტყის კაბა“
შემოიცილა. ისევ ძველ, დახეულ კაბაში
დარჩა.

ქარმა და წვიმამ იმატა, — გრგვინ-
ვამაც, გამობრუნდა ბაკურიც. სირბი-
ლით გაარღვია ჯანჯარი.

სატირიფოში საერთო შემოფოთება
დახვდა. ტყუილნი გარბოდნენ. შორღე-
ბოდნენ შიმოკრეულსა და ქაფავარდ-
ნილ მდინარეს. გარბოდნენ ირმები და
შვლები, დათვები, მანევები და კურდ-
ლები. დაფეთებულად მიფრინავდნენ
ხოხბები და კაკბები, კვირიონები და
პოლაღურები.

— რა ამბავია, რა? — ყველას ეკი-
თხებოდა ბაკური.

— იქნება დიდი აედარი და წყალდი-
დობა! წალეკავს ჰალას! — შემობღავ-
ლა ირმმა. — წამო, გამოგყევი!...

— შეგტალახიან წვიმას შეგტალღიან
ნამჭირიც მოჰყეება! — მოაკივლა ხო-
ხობმა.

— გავერიდოთ მტკვარს! შემოდგო-
მის წყალდიდობაა, სულ უეცრად იცის
მოვარდნა! — გაიძახოდნენ კაკბები.
მწყერები...

ბინდში უკვე გაბმულად ელავდა და
ელავდა. სულ უწყვეტი გუგუნ-ქუხილი
იყო. გალუმპული ბაკური თავის ქოხ-
თან მივარდა. ქარსა და თქემს უკვე

ჩაეფარება მისი ფაცხა. იგიც ნადირის ნაბუნაგარს ჰგავდა.

მიუხედავად თავსმისა, მაინც დასძებნა, იაკობა დედა-ენა, დასველებული და თაფურცელ აგლეჯილი. უბეში სათუთად ჩაიდო და ტირიფის ქვეშ თავი შეაფარა. მტკვარი უკვე ქაფსა ჰყრიდა და ჩაქუფრულად მოძრაობდა. ოქროთი სავსე ღრუ კი ყოველ ელვის გადაკლანისას, თვალის მომჭრელად კიაფობდა. ტირიფის ტანს მფეთქავ ჭრილობად ედო.

ბაკურმა მტკვრის ჩამოტანილი ხერგის ნატკეჩი დაიჭირა და ღრუ გამოგმანა. ტალღა უკვე ტირიფის ვადაწოლილ ტანს სწვდებოდა. ბიჭი უფრო შალდა ტირიფზე შეცოცდა და ბუს ბუდესთან მონახა მყუდრო ადგილი.

— აქა ხარ, ბრძენო? — ელვის ნაშექზე ძლივს გალანდა გაბუსუნებული ბუ და მისი, დასაფრენად დაზრდილი ბახალბი. — რა მოგველის?

— მოსავალი ჭერ წინაა! ხვალ დილას გეტყვი!

მთელი ოამი იყო თავსხმა და ქუხილი. ელვის ჭიაკოკონა ენთო. ბორილობდა ბუქნაჭარი. კვნესოდა და გმინავდა სატირიფო — მოსთქვამდა უფრო ვადახრალი ბერტირიფი.

და აი შავ ღრუბლებს ნაფლეთებში შხეც ამოიწვერა. და ისევ დიდი თქეში წამოვიდა, მერმე სეტყვა. უეცრად ცაზე ცისარტყელა გაჩნდა. მტკვარზე კი დიდი, შედორბლილი, მქუხარე ზვირთი კედელივით აღიმართა და ჩამოგორდა. ჩაბუნა ნაპირები, დათქერა სატირიფო. აახანზარა ბერტირიფი. ბაკური უფრო მკიდედ ჩაეკრა მის ტანს და მიმოიხედა.

ჩიტი-გვრიტის ბუდე ჩაესეტყვა, ჩაეცრიცა ავდარს. გვრიტები ბუსთან შემჭვრალიყვნენ ღრუში. წყალდაფარულ ძირებთან მიყუყულიყო ფესვებში ჩახლართული წავი. ტირიფის წვერთან კი წეროს თავი ტოტებში დაემალა და იყო ასე დასეტყვილი და გალუმპული. წალეკილ სატირიფოს მიღმა, ლიან-

დაგის მოსაბრუნებთან, კლდეზე ავირდნილი ირემი გადმომდგარიყო და ხმაწარიანად ყვიროდა. უფრო ქვევით ზრად და დათვი.

...ძირფესვიანად იძროდა ტირიფი. მისი ტანი უკვე წყალს დაეტორა. მაგრამ ხე-დედა იღვა და იბრძოდა...

— ველარ გაუძლებს! მე ვგრძნობ მის კვნესა-ცახცახს! წავიდე, გავერძლოთ ტირიფს! — აფუსფუსდა დედაბუ და უკვე დაზრდილი ბალახები ამოაძვრინა.

— არა, მე არ წავალ! გავირეგებამი არ დაეგადებ ტირიფს! — უეცრად გაკერპდა ბაკური, — ჩემი სიბრძნე ასეთია!

— ჩვენც აქ დავრჩებით, შენთან ერთად! სულ შენთან! განუყრელად! — აელურტულდნენ ჩიტი-გვრიტები, ჩამოქვეითდა წეროც, ხეზე შემოძვრა წავიც.

— უგნურებო! ყველას თავისი გზა და წარსავალი აქვს! ველარც დარჩებით. ვერც საშველს მისცემთ! ძველი ძირები აწყდება. — ახალი კი შენ თავად დარგე აი როგორი გახდა... ქარსაც უძლებს და ტალღასაც! იქ მოდით ყველამ თქვენ ახალგაზრდები მუდამ ებრძვიტ ცხოვრების სიბრძნეს! თავად აკეთებთ და ებრძვიტ კია! — წარმოთქვამდა ბუ და ტირიფიდან ახლისაკენ თითო-თითო ბარტყს ათრენდა.

— არა, ჩვენ წყალდიდობას არ გაუტრბივართ — უკვე ყოეინობდა ბაკური.

— ნეტავ რისთვის ან ვისთვის არის ეს უღროო წყალდიდობა? — აკრუალდა წერო. — ვისი დრო დაღვა, ვისი გათავდა? რა უნდა მოხდეს?

— წყალდიდობა განა მარტო გაზაფხულის ხილია და ახალგაზრდობა? განა მარტო შემოღვომით შეღის სიმწიფეში! — ბუმ ყვილა ბარტყი გაღააფრინა, ახოა ისინი ახალდარგულ ტირიფის ტოტზე სხედან.

— აბა, კარგად ყოფნასა და კითღგზა გისორგებთ — ახალაზრდებო! — დედაბომაო თრთები გაშალა და ბეკოფრინით ნაწრაიოს მიამურა.

ზედაც ნაპირის კოდზე გამოუშვავდო

ტირიფს, ძირები უფრო გამოუშვლდა... ტყავა-ტყუცით დააწყდა, აღმა აღიმართა ძირა ფესვი. ერთიც იქუხა და ლიწინ-ლიწინით ჩაშისინდა მთელი საძირე. ბერტირიფი ცოცხალოვით შეტრიალდა და მოზათქებულ მტკვარში სიგრძივ გადაწვა.

ძირებში შეშუპებული ბატი-კვატები უმაღ აფრინდნენ. წავე წყალში ჩავარდა და გაცურდა. ჩიტვა-გვრიტმაც თავს უშველა, ბარტყებთანაღ ნიავ-ქარს მიენდო. წერომ ძლივს აასწრო ჰაერში და კრუალით თავს დაუარა მომსკდარ-მოზღვეულ ბერხეს.

ტირიფი კი წუთით ფესვებ-ფოთლებთანაღ წყალში ჩიიძირა, ამოტრიალდა და აშოტივტივდა. შუათანზე გამოჩნდა ტოტებში ჩამჭდარი ბაკური. იგი მჭიდვდ ჩაჰკროდა ტირიფის ტანს და ჩასჩურჩულებდა:

— მე შენთან ვარ, ჩემო ტირიფო! შენა ხარ ჩემი სიყრმის ბრძოლისა და მეგობრობის პირველი მოწმე და მონაწილე! შენ იმდენი კეთილ-საოცნებო და სამოქმედო მომეც, რომ, ალბათ, მთელი ცხოვრების მანძილზე მეყოფა! წყალდილობისა კი არ მეშინია! მშვიდობით, ჩემ ობოლ ბავშვობის სამყაროვ და სამყოფლო!

— მშვიდობით! მშვიდობით! ბაკურ კეთილო! — ხმა მიაწვდინეს ტყუერებმა.

ნაპირის ბილიკებზე, კლდეზე, ჰაერში, წყალში მოცურავენ, მოფრინავენ, მორბიან შემობრუნებული სატირიფოვანი, წყვილ-წყვილად თუ ოჯახ-ოჯახ... თავის ნამრავლითა და ნამატი... ცახე წეროები მოფრინავენ... მათკენ კრუალ-კრუალით მიფრინავს წერო-პატიოსანიც.

უფრო ზევით კი, ქედლიან ქედზე, მტკერის ცას ხიდად გადასდგომია გამოდარების ცისარტყელა.

ბაკურმა ერთი დიდი ტოტი მოსჭრა ტირიფს; გასხება, თავი გაუთალა. ორთაყვირად მოარგო და ტირიფს წყალდაყოლებით გეზა მისცა, დიდ ტალღას მიაყოლა. სავსე კალამოტად დიოდა მტკვარი... ზოგან ქალები წაელეკა,

გზებზე და ბილიკებზე გავარდნილიყო. რიყის პირები მიეზერგა.

აი საარმაზოს თელნარეც, ბილიკებზე ახალ კაბაში გამოწყობილი ნახა. დაინახა ტირიფი. ეცნაურა. ნაპირს მიაშურა, კლდეკლდე ჩამოირბინა.

— ბაკურ! ბაკურ! შენა ხარ? შენ? — გასძახა.

გოგონას ხმამ ერთ წუთით დაჰფარა მდინარის ზათქი და ბაკურის გულის-ყურს მისწვდა.

— მე ვარ! მე! ნუ გეშინია! — და ორთაყვირით უფრო ახლოს, კლდესთან მისდრეკა ტირიფის გეზი.

— სად მიხვალ! სად? — კვლავ მოაძახა ნანამ.

— წინ!.. ქვევით!... ხიღს ქვევით ახალ სატირიფოში... დიდ ცხოვრებაში

— გაჩერდი! გაჩერდი! მომიცადე! ჩემთან გამოდი! მეც წამოვალ! — მოაძახა გულამომჭდარმა გოგონამ.

— რომც შემეძლოს — არ შემიძლია! წყალდილობა — წყალდილობა!

— მე რალას მეტყვი, რას?! — ძლივს აწვდინა ხმა ჩაღლილ ბაკურს.

— არ მესმის! არ მესმის! — ხელები აასავსავა ბაკურმა, პირი იბრუნა.

— მოვდივარ! მეც მოვდივარ!... ხიღზე მოგისწრებ!

ბილიკი კლდესთან მიიჩინა. — მტკვარმა დიდ მუხლად მოუხვია. ბაკური ორთაყ ხელით შეებრძოლა ორთაყვირს, გეზი უსწორა ტირიფს, თანდათან მოერია — მოიმორჩილა... უფრო გაშლილ დენაში გავიდა. — და პა, აქეთ-იქით გამოჩნდნენ შენობები... უფრო ქვევით, დიდი ხიდი ცისარტყელად ადგია მდინარეს.

ხიღზე ხალხი... დიდძალი ხალხი გადმომდვარა... დაინახეს ბაკური, ერთი ხმაურ-გნისის ასტეხეს.

— იხრჩობა! იხრჩობა! უშველეთ! — ხალხის ძახილი ბაკურსაც მოსწვდა.

— არა! არ ვიხრჩობი! ყელამდე სავსე კი ვარ! ახალგაზრდობით, ლტოლვით სავსე! თქვენთან მოვალ დიდ ცხოვრებაში! მე არ მეშინია თქვენთან მოთარეშე არწივებისა! სატირიფოდან განძად

მომაქვს ბუნების მეგობრობა და ადამიანის სიყვარული!

ხიდი საოცარ სისწრაფით გაიზარდა. უკვე სახეების გარკვევაჲ კი შეიძლება. ბაქურმა ხელი უტია ორთაყვირს.

— აჰა, მე თქვენთვის მომაქვს, არცა მშურს... თუ ვინმე ხართ ღარიბ-ღატაკნი, მე მდიდარი ვარ! — თავი ამოუშალა ღრუს და ოქროს ზოდები ორივე ხელით ხილზე აჰყარა... კიდეც და კიდეც მოუნაცვლა, ვიდრე ჩაუვლიდა ხილს.

ოქრო ზოგი ხილზე დაეარდა, ზოგიც უკან მდინარეში ჩამოცივდა.

ხალხი დასწვდა ზოდებს, აირია. ერთი ღრიანცელი და ორომტრიალი შეიქნა, წყალდიდობის ზათქი დაჰფარა.

— ოქროს ზოდები! ოქრო! ოქრო!

ბაქური კი სწორედ ხედქვეშ იყო, უკან, ხილის თაღში ჩასმულად მოსჩანდა ადიდებული მტკვარი, ჰალა, კლდეები და ცხოვრების ზურგს უკან დარჩენილი სატირიფოს თავზე გადამდგარი ცისარტყელა.

— მშვიდობით, ჩემო ბავშვობაე და ჩემო ზღაპრულ სატირიფოე! მშვიდობით, ჩემო სიყრმის მეგობრებო და აღმზრდელებო! ბრძენი ბუ მართალი ყოფილა — ყველას თავისი გზა აქვს, ალბათ, თავისი სიკეთეც! მე ფიცი დაედე და შევასრულე ამ ფიცს — ადამიანები არც ისეთი ცუდები არიან, როგორც თქვენ გგონიათ!

ხილზე კი, ხალხში შემოეარდა აღელვებული ნანა, გასწი-გამოსწია ხალხი, იძალა და ხილის ზედამხრის მოაჯირს გადაადგა. მაგრამ დაავიანა, ტირიფი და მისი მგზავრი აღარ ჩანდნენ. ნანამ

ისევ იძალა, გაარღვია ხალხი და ახლა ქვედა მხრის მოაჯირთან მიიჭრა.

ტირიფი სწორედ ჩამოსკდა ხილს. ბაქურმა ერთიც მოჰხედა ხილს, ზედ გადმომდგარ ხალხს.

— მაშ ვამარჯობა, დიდო ცხოვრებაე... აქედან რომ იწყება და, ალბათ, ათას ხილსა და წყალდიდობას შეიცავს! ყველას გუბუნებით, ყველას, ვინც კეთილია!

— მე რაღას მეტყვი, ბაქურ! მე რაღას? — საოცარ ძალით გასძახა თვალცრემლიანმა ნანამ.

გაიგო ბაქურმა ხილზე, ხალხში ნანა გააჩნია...

— შენ კი... მელოდე! მე მოვალ, უსათუოდ მოგბრუნდები და თან წაგიყვანი შენ ჩემი სიყრმისა და წყალდიდობის მეგობარი ხარ! მე კი ახლა ვიცი, რომ ცხოვრება იწყება წყალდიდობით!

მღვრიედ მოდიდებულ წყალს მიჰქონდა დიდი ტირიფი... ბაქური უკვე მტკიცედ ჰმართავდა ორთაყვირს. ამობრუნებულ ტოტზე ჯერ კიდევ ეყიდა და თავისთავად ხმინობდა სატირიფოს სარაკუნა.

უმზერდა შეუფეროსებული მოზარდი, მარჯვნივ და მარცხნივ ნაპირებზე გაშენებულ დამბებს, ანძებს, ამწეებს, სპილენძისა და რკინის დანადგარებს, ბავირებს, გზატკეცილებზე წამდაუნუმ მქროლავ მანქანებს, დაქსელილ ლიანდაგებსა და ელექტრომავლებს... ავეამლებულ ქაჩხნების ბუღსა და ბუბუნს, საყვირების ხმას, რთულსა და წყალდიდობასავით მღვრიე ხილქვეითა, ახალ ცხოვრებას.

იკოლონე ჯაჟუარაძე

ნ ა ლ ი ღ ე

მოთხრობა

მე და ოტია ბარაქაძემ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამედიცინო ფაკულტეტი ოცდათხუთმეტი წლის წინათ დავაშთავრეთ. ჩვენი გამოშვების სტუდენტებს, ახლა უკვე ხანდაზმულ ექიმებს, თბილისში თავმოყრა გგქონდა. ასეთი შეგვედრა სასიამოვნოცაა და სევედის მომგვრელიც. ყოველ შემთხვევაში, ეს იყო ჩვენი რაზმის საზეიმო დათვლიერება.

ოტია ბარაქაძე სტუდენტობის დროს ამხანაგების სული და გული იყო, ყოველთვის ცეცხლივით ანთებული, მშრომელი და ხალისიანი, ახლა კი მას ვერ ვცნობდი.

— ოტია, როგორ გამოცვლილხარ!.. ალბათ, შენ არ ხარ ის ჩვენი ოტია.

— და მე არ მოვეყვი, სანამ თავისი უხალისობის მიზეზი არ მოთხრა.

• • •

— ხომ გახსოვს, აჭარაში სამუშაოდ ჩემი სურვილით რომ წავედი. დავბინადე რაიონის ცენტრის მახლობლად პატარა სოფელში, სადაც ერთი გვარის რამდენიმე ოჯახი ცხოვრობდა. მშვენიერ ოდა-სახლში მქონდა ოთახი, აივანი გზას გასცქეროდა. ჩემი მასპინძელი, ხასან ქათამაძე, დევივით ვაქაცი იყო. შევიღი შევიღი ჰყავდა, ერთი მეორეზე უკეთესი, ლაღად დანაგარდობდნენ შემოუღობავე მიდამოში. მის უფროს ბიჭს, ოსმანს, პირველ შეხვედრისთანავე მოვეწონე და დამიახლოვდა. ხშირად მოდიოდა ჩემთან, ათვლიერებდა ჩემს წიგნებს, ჟურნალ-გაზეთებს, შეკითხებოდა ხან რას, ხან რას. ცოდნის-მოყვარე იყო. ერთხელ ყაზბეგის მოთ-

ხრობები მივეცი წასაკითხად. წაიღო, მაგრამ მეორე დღესვე დამიბრუნა.

— ასე მალე წაიკითხე?

— კითხვა არ ვიცი..

ეს ამბავი ოცდათხუთმეტი წლის წინათ ხდება. მაშინ საყოლო ქსელი აჭარაში ისე ფართოდ არ იყო გაშლილი, როგორც ახლად.

— გინდა, ოსმან, წერა-კითხვა გასწავლო?

— მაშას ვკითხავ.

— უნდა ჰკითხო, მამ!

მამის ნების გარეშე ოჯახში არაფერი კეთდებოდა. მეორე დღეს ოსმანმა მოიბრინა გახარებულმა. მე ხალისიანად შევეუღექი მასწავლებლობას, სახელმძღვანელო არ გამაჩნდა, მაგრამ მადლიანი იაკობ ვოგებაშვილის მეთოლით დავეწყე სწავლება — „ათ თითი“. მივეცი ქალაღი, ფანქარი, როგორც კი შინ მომიხელთებდა, ჩემთან მოიჭრებოდა, ახალი ასოების სწავლებას მოთხოვდა. მშობლებს მივეწერე ჩემთვის სახელმძღვანელოები გამოეგზავნათ. ხშირად მინდებოდა აჭარის მთებში მიმოფანტულ პატარა სოფლებში ავადმყოფებთან წასვლა ცხენით. იყო შემთხვევები, ორსამ დღეს ვერ ვბრუნდებოდი. ეს ძალიან აღონებდა ჩემს ახალშეძენილ მოწაფეს. ოსმანმა მალე შეისწავლა წერა-კითხვა. სახელმძღვანელოებიც მომასწავლეს, მაგრამ ეს პატარა მოთხრობები ოსმანს, უკვე თხუთმეტი წლის ბიჭს, აღარ აკმაყოფილებდა. დიდ წიგნზე ექირა თვალი. ისევე ყაზბეგი მივეცი.

მეორე დღეს, როცა ავადმყოფების ჩამოვლა დავამთავრე, ოსმანი ჩემთან მოიჭრა.

— პატივცემულო ოტია, „ელენო-რა“ წავიკითხეთ, რამდენი იტირა ნაღიდემ, წიგნს რომ კითხულობდა, დაპაღუპით სდიოდა ცრემლი.

— ნაღიდე ვინაა?

— ჩემი უფროსი დაია, კითხვა მე ვასწავლე და ახლა ჩემზე უფრო ჩქარა კითხულობს, ყველა ჩვენს პატარას ასწავლის წერაკითხვას. დედა გახარებულა. მამაც, ეტყობა, კმაყოფილია.

ოტია ხანში მე ამ ოჯახის საყვარელი მღვმერი ვაგზდი. პატარა გოგონა კალათით ხილს მომიტანდა, ხან ბიჭუნა შემწვარ ხაბს მომიბრენინებდა, ხან თვითონ ოსმანი მოხარშულ წაბლს მომართმევდა, სულ ორთქლი ასდიოდა, აჭარული ხაჭაპურიც მაგვმეს. აქ უკვე დიდის ხელი ერია. ეს ამბავი შემოდგომაზე ხდებოდა. მერე რა ნაზი შემოდგომა იცის კურთხეულ აჭარაში... ასეთი პატრიცემა უხერხულ მღვდმარეობაში მაყენებდა.

ხასანს იშვიათად ვხვდებოდი. მის ცოლს, ფატიმეს, პირისპირ არასოდეს შევხვედრებოდა. მუსულმანური წესის მიხედვით უცხო მამაკაცს პირს მარიდებდა.

ჩემს ოთახში მესმოდა, როგორ უსმენდა წიგნის კითხვას ერთად შეკრებილი ჯალაბობა. ხან ოსმანი კითხულობდა გაბოხებული ხმით, ხან ქალის ნაზი ხმის რაკარაკი ისმოდა. მართალი ვითხრა, მაინტერესებდა ჩემი დაუსწრებელი მოწადე მენახა, ისიც კი არ ვიცოდი, რა ფერის კაბა ეცვა. თითქოს ნაღიდე უსხეულო არსება იყო, ვერ ვხედავდი. მამადის რჩულის წესები აბრკოლებდა ჩვენს ადამიანურ ურთიერთობას. მე დიდ სიფრთხილეს ვიჩენდი, რომ რაიმე უტაქტობით ჩემი საექიმო რეპუტაცია არ შეშებოდა. თუმცა მინდოდა, რომ მარტო სხეულის კი არა, ადამიანის სულის მკურნალიც ვყოფილიყავი. აჭარისათვის აუცილებელი იყო მოსულმანური სარწმუნოების ხუნდებიდან თავი დაიღწია.

დაღვა წყნარი ზამთარი. ჩვენი საფლას გარშემო შემორტყპული მთების კალთები თოვლით დაიფარა. მახ-

ლობელ ტყეში ხეები თეთრ სამოსელში პატარძლებივით მოირთენენ. ქუჩების გოგონები და ბიჭები საბავშვო სასკოლო ვაკეთებელი ციგებით ფერდობზე მოსრიალებდნენ: დაღლილი, შეცივებულნი ოთახში შეცვივდებოდნენ, იყო ერთი კრიამული. დავა: უკეთესად ვინ ისრიალა, ვინ გადაკოტრიალდა, ვინ ვის დაეჯახა.

მეც მქონდა სურვილი, ამ ბავშვებში გავრეულიყავი, მერეცა ვა, თოვლში მეკოტრიალა. მაგრამ ვიცოდი, რომ ეს ჩემს ექიმურ ღირსებას შელახავდა.

შინ ჩვეულებრივად გვიან საოამოს დაგბრუნდი. ავადმყოფის ჭირსუფლებმა ცხენით მომიყვანა. აივანზე ავედი, თოვლი შემოვიფერთებ, თოვლის ბაბუსავით ვიყავი გათვთრებულნი ნავთის ლამპა ავანთუ და ოთახში გავიარ-გამოვიარე, ცხენზე ჯდომით მოდუნებული სახსრები რომ ამოშებრავებინა. ოთახში რალაც სიცარიელე და მარტოობა ვიგრძენი. მთელი საბლი უჩვეულო სიჩუქეს მოეცვა. „რა ამბავია.— ვიფიქრე.— ასე აღრე რამ დააძინათ?!“ მე მსიამოვნებდა კედელს იქით ზედნიერი ოჯახის ბავშვების კრიამული, კისკისი, ჩვილის უმანკო ტირილიც ჩემთვის ტკბილი მუსიკა იყო. საშინაო ტანსაცმოსი ჩავიცვინი და საწოლზე წამოვიწიქი. ჩამთვლიმა... ჩამინებულს ქალის წამოკივლება მომესმა და ყველაფერი ისეე მიწყანარდა. კვილი განმეორდა. ლოგინზე წამოვიწიე. ოტია ხნის შემდეგ კარზე დააკაკუნეს, ფეხზე წამოვიჭერ და დავიძახე: — მობრძანდით!

ხასანი შემოვიდა.

— გამარჯობა, ექიმო... ბოდიშს ვიხდი, მაგრამ ონდა შეგაწუხობთ, ჩემი უფროსი ქალიშვილი ბავშვებთან ციგაობის დროს დამარცხდა, ფეხი იტყინა, უნდა უშველო რამე. როგორც თქვს გაანძრევს, საშინელ ტკივილს გრძნობს.

— ახლაც, ბატონო ხასან, — რაც სახელდახელო მკურნალობისთვის დამკირდებოდა, მოვიმარაგე და ხასანს გავყევი.

ავადმყოფი საწოლზე იწვა, ვარდისფერი საბანი ეხურა, მხოლოდ თვალები

უჩანდა, ერთი კი შემომხედა და საბანი სწრაფად შეზღამდე დაიფარა.

ნადიდეს ნატყენი ფეხის ჩვენება არ უნდოდა. წინააღმდეგობის გასაწევად ლოკინში გაინძრა და ტკივილისაგან დაიკვნესა. თავი საბანში სულ ჩამალა და დაგვნებდა. დედამ ფრთხილად გადასწია საბანი, დახვებდე, ფეხს კოჭის არეში სიმსივნე ჰქონდა, თან პატარა ჭრილობა.

— აბა, არ გამიჩავრდეთ, ვნახოთ, მოტეხილი ან ნაღრძობი ხომ არ გაქვთ, — ქუსლზე ხელი მოვიკიდე და ფეხის ქვედა კიდურის ავამოძრავე, ნადიდემ კვლავ იკივლა — მაპატიეთ... არც მოტეხილია, არც ნაღრძობი... კუნთების დაჭიმვა გაქვთ, რამდენიმე დღე წოლა მოგიწევთ.

— სპირტით ჭრილობა გავუწმინდე, იოდი წავეუსვი და ბანდით შევეუხვიე. კომპრესი დავადე სიმსივნეზე.

— სიტზე ხომ არა გაქვთ? მიჩვენეთ მაჯა.

ნადიდე არ განძრეულა.

— ექიმს რას ალოდინებ? — გაუწყრა მამა.

ქალიშვილმა საბანიდან ხელი წილა გამოჰყო. მაჯის სინჯვა რომ დაეუწყებოდა და თავშეკავებულად დაიგმიონა.

— სიტზე არა აქვს. თუ რაიმე დაგჭირდეთ კიდევ, ნუ მომერიდებით. — წასვლა დავაპირე.

ხასანმა მალეობა გადამიხადა. არ გამიშვა, ვაზშაშზე მიმიპატიყა. უარი ვერ ვუთხარი. სუფრა მარტო ჩვენ გაგვიშალეს სასტუმრო ოთახში. ლაბარაკს შევექეციით, თითო ბოთლი ღვინო დავცალეთ. საუბარში გამოირკვა, რომ ამ ორ დღეში ხასანი მეზობლებთან ერთად სანადიროდ წასვლას აპირებდა. აღტაცება გამოეთქვი. შემატყო, რომ ნადირობის მოყვარული ვიყავი, და მითხრა:

— თქვენც წამობრძანდით სანადიროდ, თოფს და სხვა დანარჩენსაც მე გიშოვით.

ნადირობიდან რომ დავბრუნდით, ოსმანი შეწუხებული შემოგვეგება.

— პატრეცემულო ექიმო, ნადიდეს ფეხი ძალიან სტკივა.

— ერთი კიდევ ნახეთ, ოტია ბატონო, — მითხრა ხასანმა, — არ დავიღუპო, არ დამიკოტლდეს.

ტანისამოსი გამოვიცვალე და ავადმყოფს მივაშურე. დედამ კარი გამოიღო. ნადიდე საწოლზე წამოჰჯდარიყო. საბანს ხელი ჩაავლო, სურდა დაწოლილიყო, მაგრამ ვეღარ მოასწრო. გაშლილი ხეუჭუჭა თმა მკერდზე გადმოფენია, მოციმიციმი თვალები არ იცოდა საით წაეღო. გამიღიმა... მისი ღიმილი დღემდე არ დამვიწყებია, ყველაფერი იყო ჩაქსოვილი ამ ღიმილში — ქალური სინაზე, ქალური მიმზიდველობა და უმანკოება... სახე ანთო, უცხად ხელები უღონოდ დაეშვა, მეც დავიბენით... ავადმყოფთან მისულს ეს არასოდეს დამმართნია. ფატიმე შორიხლო იღვჯა. ხასანმა ცოლს დაუძახა, მარტო დავარჩით. ოდნავ დამშვიდებულმა ნადიდემ სახე თმით დაიფარა.

— მაშ, ჩემი ავადმყოფი ასეთი ყოფილა!..

ახლა მივივრის, თავშეკავებულ ექიმს ეს რა წამომცდა.

— აბა, როგორი უნდა ვიყო?! გონჯი ვარ?

— ღმერთმა ამრავლოს თქვენისთანა გონჯი...!

ნადიდეს თმა ჩამოეშალა და გამოჩნდა ბადრი სახე ქართველი ქალიშვილისა.

ამ დროს კარი გაიღო და ფატიმე დაბრუნდა. ორივეს თითქოს ცივი წყალი გადაგვესხაო, ჩვენს თვალებში ანთებული ცეცხლი ჩაქრა...

დღის დახმარებით ნადიდეს მტკივანი ფეხი გაუუსინჯე. ვეკითხებოდი:

— აქ ხომ არ გტკივთ, აქ, აქ?

ნადიდე თავშეკავებულად კვნესოდა. სიმსივნეს დაეკლო. თბილი აბაზანების მიღება დაეუნიშნე. კვლავ კომპრესი დავადე.

— რამდენიმე დღეში სიარულს შესძლებთ. — დავამშვიდე ავადმყოფი.

— წასაკითხი რომ მომიცა...

— ოსმანს გამოვატან...

— როგორ გაწუხებთ!..

მეტ ხანს დარჩენა არ შეიძლებოდა. ფატიმე ჩემს წასვლას უღოღებოდა.

— კარგად იყავით... — და ჩვენ ერთმანეთს შეეხედეთ უკვე საერთო საიდუმლო გვქონდა. ჩემი დაფარული გრძნობა თან წამოვიღე, ნადილემ კი გულდაწყვეტილი დამილა გამომატანა.

ისე დაღლილი ვიყავი, მაშინვე ლოგინში ჩავწექი. ვფიქრობდი, ბალიშზე თავის დადებისთანავე ჩამეძინება-მეთქი. მაგრამ... ნადილემ თვალწინ მიდგა, შევეცქერაღი მომღიმარ შავ თვალებში. ნადილემ ჩვიდმეტ-თვრამეტი წლია თუ იქნებოდა, მის სახეს ჯერ კიდევ შერჩენოდა ბავშვური იერი. ვნანობდი, რომ ასე მალე დაეშორდი ავადმყოფს. შესაუბრა, გამერთო, მაგრამ ეს თავაზიანი ფატიმე თავს რომ მადგა... ერთი სიტყვა მაინც ეთქვა, მასთან მაინც ვამება საუბარი. სინანულს გამოვთქვამდი, მამრახებდა ჩემი დაუღვერობა, რომ ამდენ ხანს არ ვიცოდი, რა მარგალიტი იმალებოდა ჩემს მახლობლად. საუცხოო კი იქნებოდა, ექიმი კაცი ბავშვებში გარეუღოყავი და გეთვალთვალა ქალიშვილისათვის. ყოველთვის ფრთხილად ვიყავი, რითიმე მუსულმანური წესი არ დამერღვია. ნადილემ... ნადილემ... ძილში არ წამომამოდნენ შენი სახელი... რა მოხდა?! დამიძინე და იგი ზეალ სულ სხვანაირად მოგეჩვენება. ცივ ტყეში ნახეტილებს მყუდრო თბილი ბინა გესიამოვნა, ლოგინში ჩაწოლილი უმანკო გოგონა, მზეთუ ნახავად მოგეჩვენა... გგონია, რომ შენთვის გაგიყებულა! საკმარისია ანიშნო და ცხრა მთას იქით გამოგყვება? დამიძინე... დამიძინე... თვლებმა დავიწყე... ვხედავ თოვლით დაფარულ უღრან ტყეს... ძილის ყეფა ისმის... გარეული ტახი დამედევნა, ეშვებით უნდა დამეძგროს... ხასანმა ხანჯლით განგმირა... უნივერსიტეტში გამოცდამ ვაპარებ... ჩამჭრეს... მატარებლით შევმგზავრები...

მოუსვენარი ძილი მქონდა...

დილას გაღვიძებულიც არ ვიყავი, რომ ფილტვების ანთებით დაავადებულთან წასაყვანად ცხენებით მომპაიებებს.

ერთ კვირას მომიხდა მასთან დარჩენა, სანამ კრიზისს გადაიტანდა.

ავადმყოფმა რომ მოიკეტა, მოუსვენრობამ შენაპრო. გული შინისკენ მიმიწვედა, მაგრამ თავს ვიოკებდი, როცა დაერწმუნდი, ავადმყოფს უჩემოდ არაფერი გაუჭირდებოდა, ცხენი შევკახებინე.

ხასანის ოღას გულის თრთოლვით ვუახლოვდებოდი. შორიდან ვილაცას მოგკახრი თვალი აივანზე, გზისკენ იცქირებოდა. დავინახე, ხელი დაეუჭინე... არაფერი მიპასუხა. ოთახში შევიღი.

ნადილემ იყო. ფეხზე წამომდგარა... კიდევ მინდოდა მისთვის შემკურნალა. რა ეგოისტობაა?! შემრცხვა...

გავიღა თვე, თითქოს არაფერი გამოცვლიდა. მაგრამ უკვე ყველა გრძნობდა, პატარებიც კი, რომ მე და ნადილეს ერთმანეთის ნახვა გვიპაროდა. ერთი მეორეს შორიდან თვალებით ვუხიარუბლით გულას წადილს.

შეწყდა წერიალა კისკისი. ყველაზე ადრე ფატიმე მიხვდა, რას ნიშნავდა ეს ბოლოს არც ხასანს დარჩა შეუქმნეველი.

ოთახში რომ შევედი, ხასანის ხმაბალი ლაპარაკი მომესმა:

— როგორც ეთქვა, ისე იქნება. მე თვალი დახუჭული არა მაქვს.

— რა დროს მისი გათხოვება!.. — ტირილით თქვა ფატიმემ.

— მე რომ არ გავათხოვო, თვითონ წაყვება ოტას.

სიბნელეში სკამს წავებოროძიე. ხმაური რომ გაიგონეს, ლაპარაკი შეწყდა. ჩურჩულიდა ისმოდა.

ნადილეს ათხოვებენ... დაცარიელდა მთელი სამყარო... უპატრონოდ ვიგრძენი თავი. ველარ გავიგონებ ნადილეს წერიალა ხმას... ოთახი დაპატარავდა... შიგ ველარ გავეტელი აივანზე გავედი. ცა მოწმენდილიყო. ვარსკვლავები ცივად ციციკებდნენ. თეთრ სულარაში გახვეული მთა-გორები გარინდებულყო.

არ ვიცი, გარეთ რამდენ ხანს დავყავი... უეცრად გიუქრმა სურვილმა შემიპყრო ნადილემ მენახა... ეს შეუძლე-

ბელი იყო... მისი სიახლოვე სიცოცხლეს დამბრუნებდა...

მთლად გაყინული ოთახში შევედი. მივეცარი კედელს, რომლის იქით ნაღიდე შეგულებოდა. დახშული სლუკუნნი გატივანე. უძლურების ცრემლები გადმომცივიდა...

ნაღიდეს მუსულმანური სარწმუნოება ზღუდავდა, მე კი ჩემი მდგომარეობა, მოქალაქეობრივი მოვალეობა მზორკავდა, რომ ჭიჭურ შემოქმედნა — ნაღიდე მომეტაცებინა...

იმ ღამეს დიდი სიცხე მომცა. თურმე ვბრდავდი, ვილაცას ვეჩხუბებოდი, ვყვიროდი. ჩემთან ოსმანი შემოსულა, ცეცხლი დაუნთია და დილაშდევ არ მომშორებია, სანამ სიცხეს არ დაუკლია და შშვიდად წაჩამძინებია.

თვალი გავხილე, საათს დაეხედე, ნაშუადღევო იყო. ოსმანმა ფანჯარაში ფრთხილად შემოიხედა, ხელი დავექნიე, შემოვიდა, ნაღიდეც შემოაკეცა გაფითრებული.

— როგორ ბრძანდებით, მასწავლებელი?

პასუხი ვერ გავეცი.

— შეშას შემოვიტან. — თქვა ოსმანმა და გარეთ გავიდა.

მარტო დავრჩით. ძალა მოვიკრიფე და ელთხარი:

— ყველაფერი გავიგონე. გული არ გაიტებო, ნაღიდე!.. ხასანს როგორმე გულს მოვეღებო, ქვა ხომ არ არის... სად არის?

ნაღიდე დუმდა. იდგა თავჩაღუნული, თვალცრემლიანი.

— ალბათ, წასულია, თორემ აქ როგორ შემოხვიდოდი... თავზე ხელი დამადე... მტკივა...

ნაღიდემ უკან დაიხია... მერე გაბედულად მომიხლოვდა და თავისი გაცივებული ხელი შებზზე დამადო. თვალი დაეხუტე... რა ბედნიერი ვიყავი...

რამდენიმე დღეში ფეხზე წამოვდექი. ავადმყოფობამ დამასუსტა. მთელი ოჯახი თავს შევლებოდა, სასამელ-საჭმელს არ მაკლებდნენ. ფატიმეც არ მერიდებოდა, შვილსაც კი მეძახდა. ხასანი

ოჯახს გარეთ კვირაობით რჩებოდა. შინ რომ არ იყო, მისი ცოლშვილი თავს ლაღად გრძნობდა. მიწის თიფითონ არ ამუშავებდა, ეს ჯალაბრბრძთენის ვადანელოცა, ვაქრობას მისდევდა. თავის საქმიანობაზე ლაპარაკი არ უყვარდა. ჩვენი ურთიერთობის გართულებამდე ხშირად გამოიხმდა ხოლმე საუბარს. განსაკუთრებით აინტერესებდა, საბჭოთა ხელისუფლების დროს ჩვენი მომავალი ცხოვრება როგორ წარიმართებოდა.

გავიდა წანი. ხასანი ჩემთან შეხვედრას ერიდებოდა, მეც არ ვიცოდი, რა მელონა. ნაღიდე მამის შინ არყოფნისას გამოხახავდა საბაბს, რომ ჩემთან ესაუბრა. თუ ერთად ვიყავით, პატარებს თვალი გზისკენ ექირათ, რომ მამის გამოჩენა დაიკოსთვიან ეცნობებინათ.

ჩვენი საუბარი მოთხრობათა გამოცემის ვარშემო ტრიალებდა. ამ დროს შენიღბულად ერთმანეთს იღუმალ გრძნობებს ვუზიარებდით. ერთხელ აივანზე ვიდექით და ნინოშვილის „ქრისტიანზე“ ვლაპარაკობდით, რომ აღმართზე ცხენით ამოსულ ხასანს მოგკარი თვალი. დამფრთხალმა ნაღიდემ მამის დასანახად წიგნი გადმომცა, მადლობა გადამიხადა და გამეცალა. ხასანი არ მომსალმებია, თუმცა ერთი კვირა იქნებოდა ერთმანეთი არ გვენახა. ჩვენი სიფრთხილე ამაო გამოდგა.

ერთ ხანს ვიდექი დაბნეული... რა მექნა? უცხად გადავწყვიტე, ხასანთან მივსულიყავი და ყველაფერი მეთქვა, მაგრამ... გამბედაობა აღარ მეყო.

ერთ დილას გამეღვიძა. ეზოში ჩავედი. ჯერ კიდევ ყველას ეძინა. მურა-ძაღლი ლაქუცით შემომეგება, თავისიანად მთვლიდა, თავზე ხელი გადაევსე და ეს უზარმაზარი ძაღლი ორ ფეხზე დადგა, თათებით მკერდზე მომეალერსა. ხელი მოვხვიე. რა კმაყოფილი ვიყავით მე და ძაღლი, ერთმანეთის ალერსს რომ არავინ გვიშლიდა. აყვავებული ტყემლის ხეები თათქოს თეთრ პეუნებს დაუფარავს. გულმა არ მომითვინა, ჩემს მეგობარ ძაღლთან ერთად მივედი ამ ხეებთან, რომ მათთვის ხელი შემომეხ-

ვია, თეთრი უმანკო ყვავილები დამეკონა. ხიდან ხესთან გადავდიოდი. მთავორებიდან მზე ამოვიდა და მისმა თბილმა სხივებმა ეს მყუდრო ბუნება კიდევ უფრო გაახალისა. ყვავილებიანი ტოტი მოვტეხე.

კარი გაჭრიალდა და ხასანი დავინახე. შორიდან მომესალმა, თავი დაბლა დავუყარი, ოღონდ შევეკრთი.

— ოტია-ბატონო, გიყვარს სოფელი, ვიტყობა.

— ძალიან, ხასან-ბატონო!

— ხომ არ დასახლდები ჩვენში?

— თუ კარგ მეთხოვლად ჩამთვლით...

— ექიმო-ბატონო, პურმარაილი დავვიძვირე...

— მართლაც, მართლაც...

— ახლა, დილაადრიან, კი საქმეზე მივდივარ, რომ დავბრუნდები, დავჯდეთ და ვისაუბროთ...

ამ დროს ძალი კეფით ვილაცას გამოვიკიდა.

— მურა, მურა... ამ სამგლემ კაცი არ დავლიჯოს, — ხასანმა ძალი ძლივს მოაშორა შემოსთვის ტყეში მიმავალ მუზობელს.

ოთახში დავბრუნდი. ლოგინზე წამოვწეკი, ყვავილებიანი ტოტი გულზე დავიდე. ხასანის ნართაულ ლაპარაკზე ვფიქრობდი. ნუთუ აზრი შეიცვალა?! არაფერი აქვს საწინააღმდეგო, რომ მისი სიძე გაგზავნა? მეტყვის: „რა გქნა, ექიმო, ჩემი ნადიდე შენი ბედი ყოფილა. აბა, შენ იცი, როგორ უპატრონებ.“ ამ სიტყვების გამგონეს ლაპარაკის უნარი წამერთმევა. „ნადიდე, გესმის, რა თქვა მამაშენმა?! დღეიდან კეკემალულობას თამაში აღარ დავგვირდებ. და უფარავად შევხვდებით ერთმანეთს. ახლა შენ და დედაშენი ბათუმს უნდა გაემგზავროთ, საქორწინო ტანისამოსი შეიძინოთ. იქიდანვე მშობლებს გამოვიძახებ, რომ ნახონ ამ მწვანე მთებში, რა განძი ვიპოვნე. შენთვის ხელიც კი არ ჩამოშორთმევი, ახლა კი ნახ თითებს დაგიკოცნი. ვიცი, შეგრცხვება, სახე აგენტება, თავს ჩაღუნავ. მალე შევეჩვევით ერთმანეთს. რამდენჯერ მინატრია,

ამ შენი სოფლის ქოჩორა ტყეში ფეხდობი აგვერბინა, აესულიყავით მთაზე. რომ მთელ ქვეყანას დაენახა ჩვენი ბედნიერება, მერე ხელიხელჩაიდებულნი დაბლა დავეშვებოდით... ტირის დედაშენი. მის თვალზე ცრემლი სწორად შემინიშნავს. მაშინ ის მწუხარების, უიმედობის ცრემლი იყო, ახლა კი ცრემლს შენი გაბედნიერების გამო აფრქვევს...“

ამ დროს აივანზე ბავშვების ყრიაშული გაისმა.

— ჩუმად, ჩუმად... ეჭიმს სძინავს, — გავიგონე ნადიდეს წერილა ხმა.

წამოვიჭერ, რომ ნადიდესთვის მუხარებინა ჩვენი ბედნიერება... დავუძახე, ვაგრამ მას ბავშვების ხმაურობაში ჩემი ძახილი არ გაუგონია. რა უნდა მეთქვა ნადიდესთვის. ზმანებას თავი დავაღწიე. აივანზე გამოვედი. ნადიდეს პირისპირ შევეჩხე. არც კი მიესალმებოდა, ისე მივეცი ყვავილები გამოშართვა. არ იცოდა, ეს ყვავილები სად წაეღო.

— მომილოცავს გაზაფხული.

— გმადლობთ.

ბავშვები შემომხევივნენ.

— ოსმანი სად არის?

— მამას წაყვა.

ფატიმემ ბავშვებს დაუძახა: საქმელი კამეთო. მე და ნადიდე დავერჩით. ხმავერ ამოვიღეთ.

— გავიგონე მამაჩემისა და თქვენი ლაპარაკი... — ძლივს გასაგონად თქვა ნადიდემ.

— მერე არ გიხარია?

— რა უნდა მიხაროდეს!

— მამაშენმა ჩემზე გული მოიბრუნა. იმედი მაქვს, მალე ორივე გავიხარებთ. პურმარაილი დავვიძვირე... და სუფრაზე ერთმანეთს რომ შევხვდებით, გამოვტყუდები, ვთხოვ, რომ დავგლოცოს ახალი ოჯახის შესაქმნელად.

— რას ამბობთ!.. სანამ ეტყოდეთ, ლოდინით გული გამისკდება... — სახე ხელებით დაიფარა და ყვავილები გაუვარდა.

ორმა დღემ გაიარა. გაზაფხულის მზე მთებს დინჯად ეფარებოდა და სოფელს გრძელი ჩრდილი ეფინებოდა. ეზოში

მოჭრილი ხის კუნძზე ვიჭექე დაჯალჯალ ბილიკს ვავცქეროდი. სად წამიყვანს იგი? ნადიდე ჩემთან შეხვედრას ერიდებოდა. შორიდან აღმართზე ამომავალი ოსმანი დავინახე. გაღიმებული რაღაცას მანიშნებდა. მცირე მანძილი რომ დარჩა, ამოირბინა და აქლოშინებულმა მომახარა:

— ბატიცემულო მასწავლებლო, მამაჩემმა მუშფაქში მომაწყო. შემოდგომიდან სწავლას დავიწყებ...

მესიამოვნა, რომ ნიჭიერმა ახალგაზრდამ გზა გაიკვლია. მამის ჭიუტობა გასტეხა და თავისთვის სკოლის კარი გააღებინა. მივულოცე და გადავკოცნე.

— თქვენს ამავს არასოდეს დავივიწყებ.

— იცოდე, უნივერსიტეტი უნდა დამთავრო.

— დედას ვფიცავ, დავამთავრებ... მამაჩემს სტუმრები მოჰყავს, დედა უნდა გავაფრთხილო.

ცაზე ვარსკვლავები ახალაკიაფებულ იყო, აივანზე გაშლილ სუფრაზე რომ მიმიპატიყეს. აქ იყო ხასანის უფროსი ძმა სულეიმანი და ბიძაშვილი მემედი. ერთმანეთს ვავეცანიით. სოფლის კვალობაზე სუფრას არაფერი აკლდა: მოხარშული და კეცზე შემწვარი ქათმები, აჭარული ხაჭაპურები. კალმახი, ცხელ-ცხელი ჭაღი, ქორფა მწვანელი და ღვინო, რომელიც თავს თვითონ გასმევს.

როცა სუფრას მოვესხედით, ხასანმა ჭიქა აიღო და თქვა:

— დღეს აქ შევიკრიბეთ ექიმის — ოტიას ბატიცეაძემად. იცით, ჩვენი კუთხე დამეც პირადად როგორ დავალებული ვართ: ბატონ ოტიასგან.

— რასი ბრძანებთ!

— ოტია-ბატონო, მომითმინეთ... თავდადებული კაცია ხალხისათვის. ხალხიც აფსაებს. ხომ ასეა, ძმანებო?

— დასტურ ასეა, — თქვენ მოგვარებმა.

— ახლა ვთხოვთ ბატონ ოტიას ამ ჩვენს ბატარა სუფრაზე თამალობა გაგვიწიოს.

— ბატონ სულეიმანს ვთხოვრთ.

— შეილო ოტია, ღვინოს არა ვსვამ, აბა, როგორი თამაობა ვიქნებო?

უარი არ გამოვიდა. ქართული სუფრის წესის მიხედვით მივუყევა სადღეგრძელეობს. ბატარა ღვინოს ჭიქებით ვსვამდით, ღვინო ხელ-ხელა შეგვეპარა. გულზე დარდი გადამეყარა. გურულ-აქარული სიმღერა წამოვიწყე. ყველა ამყვა, კარგად მღეროდნენ.

— იცოცხლეთ, ოტია-ბატონო! მადლობელი ვარ, რომ ჩვენი სიმღერა ასე კარგად შეგისწავლიათ.

— ჩვენი სიმღერაო, თქვენ ბრძანეთ, ბატონო სულეიმან, ვანა თქვენ და ჩვენ ერთი დედა-სამშობლოს შვილები, ქართველები არა ვართ?! — აქ მომეცა საბაბი და ვავიხსენე შავბნელი წარსული, თურქმა მოძალადეებმა როგორ დაიპყრეს და თავს მოახვიეს აჭარაში მცხოვრებ ქართულ მოსახლეობას მუსულმანური რელიგია.

— ჩვენ, ყველანი, სისხლით და ხორციით ქართველები ვართ, ერთი დედის შვილები. რაქულის სხვაობამ ჩვენ არ უნდა დაგვაშოროს, უთვალავ ვაქაცს-შეუწირავს თავი ჩვენი სამშობლოს. დასაცავად. ვაუმარჯოს ჩვენს ძმობას!

ყველამ მოჰყიდა ჭიქას ხელი, სულეიმანმა კი — ხასანმა სიტყვა მთხოვა.

— ბატიცემულო ექიმო, ერთ-ორ დღე სიტყვას მეც ვიტყვი, — აწკვერტილ უღვაშებზე ზელი გადაისვა, — ძმობაზე უკეთესი, აბა, რა იქნება. ვაუმარჯოს ძმობას! მიყვარხარ როგორც ძმა, და დღეს ჩვენ კიდევ უნდა დავძმობილდეთ.

— მამინ მოვედე, თუ ძმობაზე უარი გითხრა.

— აბა, სისხლით დავძმობილდეთ.

ხასანმა მწრაფად ბუდიდან ბეჭუთი ამოიღო. ჯერ თავისი ნეკი დასერა, მერე ჩემი, და ჩვენი სისხლიანი თითები ერთმანეთს მივაკარიით. ჩვენ უკვე ძმები ვიყავით და როგორც ძმებმა ერთმანეთი გადავკოცნეთ...

უეცრად სახლიდან ნადიდეს საშინელი კივილი მოისმო... სახლი ახმაურდა...

ოსმანმა მოიბზინა, ნადიდეს გული წაუვიდაო.

— ძაო ოტია, გვიშველე...

უცხად გამოფხზიზღი.

ნადიდესთან ვარ. ლოგინზე წევს. ფანჯარა და კარი გავაღე. ნადიდეს ვასულიერებ. სხვები შორიახლო დგანან მღუმარედ. ვონს მოდის. თვალი გაახილა. მიცნო, ძლივს წაიღულღულა:

— წადი, წადი, მოლაღატე... — და ზიზღით შემომხედა. ვაოგნებული დავჩრი.

— უკეთ არის, ახლა სიშვეიდე სჭირდება... — ვთქვი და მოვშორდი. ხასანი მომჩერებოდა. მის მოკეტულ თვალებში ეშმაკური ღიმილი შევნიშნე. აწყვერტილ უღვაშებზე ორივე ხელი გადაისვა და თქვა:

— ამ ციკამ არ ჩაგვამწარა ვახშამი!

ჩემს ოთახში შევევარდი, მარტობაში მინდოდა გამერკვია, ნადიდეს რა დავუშავე... „იქნებ, იმიტომ მემღურის, რომ ხასანს ვერაფერი ვუთხარი, მაგრამ დასაწყისი კარგი იყო. ხვალ უფრო თამაზად ვეტყვი ყველაფერს, ჩვენ ზომ ძმები ვართ... ძმები ვართო?! სწორედ თავის ძმას მიათხოვებს ნადიდეს“... თითქოს ხასანის დამციხავი ხარხარი მომესმა. ღონეშინდილი, გამოფიტული საწოლზე დავეგდე და ბაღოშში თავჩარგული ბავშვივით აქვიტინდი...

როგორ გამაცურეს!.. წამოვიქერ, რომ იქაურობას ვავილოდი. ჩემოდანში ნივთების ჩაყრა დავიწყე. ძალა აღარ შეყო. ყველაფერი ხელიდან მივარდებოდა. ასევე ლოგინს მივამურე. რომ არ წაუპცეულიყავი...

ხმაურობამ გამაღვიძა. გათენებულა. ჩემთან ოსმანი შემოვარდა.

— ნადიდე დაგვეკარგა... ირიერაეა თუ არა, მას აქეთ დავეძებთ... კაცი არაა მისი მნახელი...

— რას ამბობ, ოსმან! — გამახსენდა საშინელი ღამე და ნადიდეს ნათქვამი: „წადი, წადი, მოლაღატე“

ხასანის ოჯახი დავტოვე, მერე სხვა რაიონში გადავედი სამუშაოდ. ნადიდეს კვალი სამუდამოდ დავკარგე... მაგრამ...

ეს ძველი ქრილობა ისევე გამეხსენა. თბილისის მოვემგზავრები ამხანაგებთან შესახვედრად. კუპეში მარტო ვარ. მარტარებლის გასვლამდე წუთებილია დარჩენილი. ვაგონში ერთამულით შემოიჭრნენ ახალგაზრდები. ხამაღლა საუბრობდნენ. ერთ-ერთი ქალიშვილი თბილისს მიემგზავრება ჩოგბურთის რესპუბლიკურ შეჯიბრებაში მონაწილეობის მისაღებად. მატარებელი დაიძრა. სპორტსმენი ქალი თავის გამცილებლებს ფანჯრიდან ხელს უქნევს. როცა ეს საზეიმო გაცილება დამთავრდა, ახალგაზრდა ქალიშვილი ნარნარი რბევით მოტრიალდა და ჩემს პირდაპირ დაჯდა. კუპეში ჩვენ ორი დავრჩით. აღმაცურად შემომხედა. ჩანთიდან წიგნი ამოიღო და კითხვა დაიწყო, მაგრამ მალე შესწყვიტა, გული ვერ დაუღო. თავს უხერხულად გრძნობდა უცხო მამაკაცთან. კედელს მიეყრდნო. თვალი დახუჭა. რა ნაცნობი სახეა!.. და უეცრად გული ამიძგერდა.

— ნადიდე!.. — უნებურად წავიღულღულე.

ქალიშვილმა თვალი გაახილა. შემომხედა. ნადიდე სწორედ ასე გამობატავდა გაოცებას, გულუბრყვილო ბავშვივით.

— ბოღიშს ვიზღი, ბატონო, მომეყურა, თუ ნამდვილად თქვით „ნადიდე“?

— ნამდვილად...

— ნადიდე დედაჩემია. იცნობთ?

შევეცადე გარეგნულად მიინც დავმშვიდებულებიყავი.

— ოდესღაც ვმკურნალობდი. როგორ ცხოვრობს?

— კოლმეურნეობაში მუშაობს. ადრე დაქვრივდა. ხუთი შვილი დარჩა. ყველას უმადლესი განათლება მიგვადებინა... თქვენი გვარი?

— ოტია ბარაქაძე.

— ჩემს უფროს ძმასაც ოტია ჰქვია. ისიც ექიმია. — გვარი მითხრა.

— შევხვედრივარ. ვერც კი ვიფიქრებდი, რომ თქვენი ძმია, სულ სხვანაირია...

პაპირისის მოსაწვევად კუპედან გავედღი, რომ ჩემი აღელვება დამეფარა.

რობერტ შროსი
ღექსები
ცეცხლი და ყინული

ერთნი სამყაროს დასასრულად ცეცხლს გვიქადიან,
მეორენი—გამყინვარებას,
როცა ვიხსენებ, თუ რა მწადალა და რა მწადალიან,
ვემბრობი მათ, ვინც აღსასრულად ცეცხლს გვიქადიან.
მაგრამ თუ ორგზის გვიწერია გადაგვარება,
მე სიძულვილსაც კარგად ვიცნობ ახლა, რომელიც
მაფიქრებინებს, რომ ნგრივისთვის გამყინვარება
ძალა არის არა ნაკლებ განუზოძელი.

Pertinax

ღეე, ქაოსი აღიძრას გოდებით,
ღეე, ღრუბლები შედრენ ცეცხლმოდებით,
მე მაინც ფორმას ველოდები.

სიზრთხილა

სიჭაბუკეში არასოდეს არ მიკვია რადიკალობა;
მეშინოდა, რომ სიბერეში გაეხდებოდი კონსერვატორი.

წუთისროფალი

ბებერი ძალი ყუფს აუღკომლად, მიწას ეკრობა,
მე კარგად მახსოვს მისი ლეკვობა.

ოქტომბრის დილა

მშვიდი ოქტომბრის მოალერსე, მყუდრო დილაო,
მომწივებულან დასაკენად მენი ფოთლები;
ხვალინდელ ქარში გარინდებულ გზებს დაჩრდილავენ
ჩუმი ოცნებათ...

ტყუპე ყვავები აყრანტალია დამაოსები,
ხვალინდელ ქარში დასტოვებენ, ალბათ, ბუდეებს.
მშვიდი ოქტომბრის მოალერსე, მყუდრო დილაო,
დღევანდელი დღის საათები ქნიან ზღუდეებს,
ო, გაარღვიე ზღუდეები და დღის ნათელი
გაგვიხანგრძლივე. მიეჩეია გარდაქმნას გული,
გარდაქმენ იგი მენეაურად და გაამთელე:
ხეს ალიონზე მოაცილე ერთი ფოთოლი.

ხოლო მეორე შუადღისას შემოაცალე,
ერთი ჩვენს ხეს და მეორე სხვას. გზები მოთელე,
შხეს მოახვიე გამჭვირვალე ბურუსის ბადე,
მიწას მოავლე ამეთეისტოს მსუბუქი ჯადო,
ფრთხილად, ო ფრთხილად!
აი, ეს ვაზი შეიბრალე, დაყურსულს ჩრდილში
შეჭირხლებია ნაადრევი ყინვისგან ლერწი,
სულ მცირე დიც-და მისი ჯანი გახდებდა ბერწი, —
აღროვე ვაზებს მიბრუნება კვლავ ზამთრულ ძილში!...

მშვენიერნი იქნენ შემარჩენნი

გაისმა ხმა: „დაუშვით იგი ძირს!“
გაისმა ხმები: „ცირს—რა მანძილზე?“
„სამყაროს შეიდი ფენის მანძილზე“.
„რამდენი გვაქვს დრო?“
„აიღეთ ოცი წელიწადი.
დე მან უარპყოს სიყვარული სიმდიდრესთან და პატივთან ერთად.
მშვენიერნი იქნენ შემარჩენნი.
და შეარჩიონ!“
„მაშ მივცეთ თავად მას არჩევანი?“
„ჰო, მივცით მას არჩევანი.
და შეასრულეთ ამოცანა მისი არჩევნის მიუხედავად.
უხილავი ხელების გროვა შეეხო მის მხარს,
სამოჭმედოდ განზადებული.
და იცგა იგი წელგამართული,
ფართო მრგვალი საყურეებით, ოქროვან გიშრის მარგალიტით
მოოქვ-ლი საყურეებით,
და ასეთივე მანიაკით დამშვენებული,
ლოყები ნაზად შეფაკლოდა.
ამაყად იდგა, სიამაყე მეგობრობისა.
იკითხა ხმამ: „აიღვეთ აოჩევანს?“
„ღიახ, ვაძლევთ და მაინც ვიმარჯვებთ“.
„ამოქმედეთ სიხარული, მაგრამ დასტოვეთ თვითონ მარად შეუმწყობი.
მისი პირველი სიხარული იყოს ქორწილი,
რომელიც თუმცა ქორწილია,
მაგრამ ამავე დროს — კარგი, ეს თავათ ეცოდინებათ მას და მის
საქმროს.
და ამის შემდეგ, მისი მომღვენო სიხარული იყოს ამგვარი:
დანწუხრდეს, მაგრამ მწუხარება თვისი დაფაროს,
ნუ გაიგებენ მეგობრები წუხელის მიზეზს, და ნუ აქცევენ მას
სირცხვილად.
მისი შესაძე სიხარული იყოს მათგან ამ მიზეზის წვრილად გაგება,
მაგრამ საკუთარ ბედნიერებით გაბრუნება და
განურჩევლობა მიზეზის მიმართ.
მივცით ბავშვი ერთ-ერთ მუხლზე მას მეოთხე სიხარულად და
მით შეახსენე ერთხელ, მხოლოდ ერთხელ, თუ ერთ დროს
რარიგ ბრწყინავდა იგი მშვენებით.“

და მეგობრებმა ეს ყოველივე ნახონ ზ:მთარში, ბუხრის შუქში,
 ნურაფერს ეტყვის იგი მეგობრებს,—
 არასანდოდ ჩასთვალოს ყველა, როგორც წარსულში.
 მისი მომდევნო სიხარული იყოს ამგვარი:
 ნუ ჩასთვლის იგი მათ თქმის ღირსადაც.
 დე, იყოს იგი თავმდაბალი ყველაზე მეტად,
 სხვები კი სწორედ თავმდაბლობის სინაკლებეს ამჩნევდნენ მასში.
 ამოდ სურდეს, რომ იცნობდეს მას ისეთად, როგორიც არის,
 ამოდ სწადდეს, რომ შეიყვარონ იმისათვის, რაც არის იგი
 სინამდვილეში,
 და ანუგეშეთ იგი შეიქცეს სიხარულით, რაც მიახვედრებს,
 რომ ხელმოკარვის მიზეზია მისთვის უცხო ცხოვრების წესი,
 რომლამდისაც ის ჟნებურად
 დაიღდა, თუმც კი შეიძნო გვიან.
 შემდგომ ამისა მიუგზაენეთ მას ვინმე, ვისაც
 ექნება თვალი ყოველივე ამის ნახვად და
 განცვიფრებად.
 ექნება სიტყვა, რომლითაც იგი მას განაცვიფრებს, ეტყვიოთ თუ
 რა ყოველივე ამის მიზეზი
 შავრამ აღარ დაყოენდება მის მოსასმენად.
 უკანასკნელი სიხარული იყოს შემდეგი:
 გული გადაუხსნას
 ამ აღამიანს.
 ასე რომ იცნობთ თქვენ შვიდივეს“.
 „გვენდობოდე“, — გაისმა ხმები.

ინგლისურიდან თარგმნა ზვიად გამსახურდიამ

ჯონ სკინგანი

ზამთარი ჩვენი მღვდლებიდან*

თავი მეორე

ის შაბათი, ეტყობოდა, სხვა დღეებს არა ჰგავდა. ნეტა ყველა დღეს თუ აქვს დამახასიათებელი თავისებურება. ეს კი მართლაც განსხვავებული იყო. ყურში პაბიდაჩემ დებორას ჩიფჩიფი ჩამესმა: „ასეა, მიიცვალა იესო. მართოდღეს დღეს არის მკვდარი მთელს წელიწადში, სხვა დღეს არა. რაც ქვეყანაზე კაცები და ქალებია, ისინიუ მკვდრები არიან დღევანდელ დღეს. იესოს ახლა ჯოჯოხეთში აწამებენ. მაგრამ ხვალაც არ არის შორს. ხვალამდე დაიცადე. ნახავ, რა მოხდება“.

კარგად ვეღარ მომიგონებია პაბიდა დებორა. ასეა — ვინც მუდამ ცხვირწინ გყოლია, მერე ისე გარკვევით აღარ გახსოვს. როგორც ყოველდღიურ გზებთან, ისე მიკითხავდა სხარებას, და მე მგონი, გაზეთანს ამბებევით ახალი და ამდღელებელი ეჩვენებოდა, თითქოს განუწყვეტლივ მეორედებოდა ყველაფერი. ყოველ აღდგომა დღეს ქრისტე მართლაც აღდგებოდა ხოლმე მკვდრებით. ხომ მუდამ ველოდით ამას, მაგრამ მაინც უეცარ აფეთქებასავით ჩანდა. მისთვის ეს ორიათასი წლის ამბავი როდი იყო — თათქოს ახლა ხდებოდა, და, რალაცნაირად, მეც გადმომდო ეს განწყობილება.

არ მახსოვს, ოდესმე დროზე ადრე მომდომებოდეს დუქნის გაღება, დილა ზოზინა, თავისმომამბურებელი დღიდანასწყისია და მუდამ მძულს ხოლმე. მაგრამ იმ დილას გული შინ აღარ დამიდგა. ხომ სულით და გულით მიყ-

ვარს ჩემი მერი, იქნებ საკუთარ თავზე უფრო მეტადაც, მაგრამ, უნდა გამოვტყდე, ყოველთვის ვერ ვუსმენ გულისყურით. ტანსაცმელზე ლაპარაკს რომ მოყვება, ან ჯანმრთელობაზე, ან სხვის ნალაპარაკებს როცა იმეორებს დიდის გატაცებითა და გზნებით, სულაც ვერ ვუსმენ. ზოგჯერ ვაცხარებით შესძახებ: „ეს ხომ შენც იცი: მე თვითონ არ ვითხარის ზუთშაბათ დილას გაამბე, გუშინდელივით მახსოვს“. ნამდვილად ასე იქნება. უსათუოდ მიამბობდა. ჩოგიერთ რამეს თავიდან ბოლომდე ჩამიკაკლავს ხოლმე.

იმ დილას არა თუ არ ვუსმენდი — მანამ ვაგვეცლებოდი, ერთი სული მქონდა. იქნებ მე თვითონვე მსურდა ლაპარაკი და სათქმელი კი არაფერი მქონია, რადგან, სიმართლეს ვერ დავუჯარავ — თვითონაც არ მისმენს ხოლმე ჩემი მერი. ზოგჯერ კარგსაც შერბა. ხმაზე მაკვირდება და იმითი მატყობს — როგორა ვარ, რა გუნებაზე, დაღლილი ვარ თუ მხიარული. დიდებული გამოგონებაა, რა მეტქმის. ახლა რომ ვაკვირდები, იმიტომ არ უნდა მისმენდეს, რომ მას კი არ ველაპარაკები, ჩემშივე არსებულ ვილაც იღუშალ მსმენელს მივმართავ. კაცმა რომ თქვას, არც მერი მელაპარაკება მე. რა თქმა უნდა. სულ სხვაა, როცა ბავშვებს შეეხება ჩვენი საუბარი, ან რამე საჭირობოროტო საქმეს.

ხშირად მიფიქრია, როგორ სულ სხვადანსხვანაირად ველაპარაკებით ჩვენ სხვადასხვა ხალხს. მე უმთავრესად იმათ მივმართავ, ვინც ცოცხლებში აღარ ურევია, ჩემს საკუთარ პლიმუთროკს — პაბიდა დებორას. ძველ კაპო-

* გაგრძელება იხ. „მნათობი“ № 11.

ტანს და ამისთანებს. ზოგჯერ დიდი დავაც გვაქვს გამართული. მახსოვს, ერთხელ გახურებული დავისა და ჩხუბის დროს ძველ კაპიტანს შევძახე: „არ იქნება, არ გავაკეთო?“ და მანაც გარკვევით მიძახა: „არაფრით არ იქნება. ნუ ჩიფჩიფებ!“ განა შემდეგა — დავა თავის დღეში არ უყვარდა. ასე უნდა ქნაო, მითხრა, და მეც აღარ მიყოყმანია. არავითარი მისტიკა და ილუმინაცია ამაში არ არის: ჩვენ რჩევითაღვის მივმართავთ, ან პატივებას ვთხოვთ. ჩვენივე შინაგანი არსების ყველაზე უფრო ურყევია და მტკიცე ნაწილს.

გულახდილი მონოლოგისათვის, რაც ასეთი ძიების თავისებური ფორმაა, ჩემი მუნჯი და ყურადღებიანი მსმენელები — კონსერვის ყუთები და ბოთლები — სწორედ რომ ზედგამოჭრილია. ასევე კარგად გამოვგებობან ძაღლები, კატები და ჩიტებიც. მე შენ გეტყვი, შემოგედგებობან თუ ენას გააპარტალებენ.

— სად მიგეჩქარება? — მკითხა მერიმ, — ნახევარი საათი კიდევა გექვს. ასე იცის აღრე აღგომამ.

— ყუთები უნდა დავალაგო, მანამ გავალბდებ; საქონელი თაროებზე გამოვაწყო. ათასი რამე უნდა გადავწყვიტო: წინილები პამიდვრის წვეს როგორ მოუხდება. გარჯარის კონსერვები ატმისას თუ მოუხრიდება. ხომ იცი, კაბაზე ფერების შეხამებას რა მნიშვნელობა აქვს!

— ყველაფერი უნდა ვაამასხრო, — მითხრა მერიმ, — მაგრამ, მაინც ასე მიჩვენებია, ჭუჭღუნს ისეც ესა სჯობს. კაცებმა ჭუჭღუნის მეტი რა იცი.

მართლაც რომ ძალიან აღრე გამოვედი. წითლა ბეიჯერი ჭერაც არ გამოსულიყო. ამ ძაღლის მიხედვით, და სავრთოდ ძაღლების მიხედვით, საათი შეგიძლია გაასწორო. ნახევარ საათში გამოზრძანდება და მედიდურად დაიწყებს თავის დღიურ მოგზაურობას. არც ჯოი მორფი გამოჩენილა. ბანკი ჭერ არ

გაუღიათ, მაგრამ ეს იმას სულაც არ ნიშნავს, რომ ჯოი თავის შავიდასჯარ უჯდეს და დავთრებს არჩაპირკრტბდეს. ქალაქი თითქმის დაცარიელებულია. აღდგომის დღეებში ხალხი სულ გაკრეფილა. აღდგომა, ოთხი ივლისი და შრომის დღე ყველაზე დიდ დღესასწაულებად ითვლება. ძალიანაც რომ არ უნდოდეთ წასვლა, ხალხი მაინც გადის ხოლმე ამ დროს ქალაქიდან. მაგონი, ბელურებიც კი გაკრეფილან თელის ქუჩიდან.

სტონოლ ჯეკსონ სმითი უკვე გამოსულიყო სამორიგოდ. ის იყო „ფორმასტერში“ ფინჯანი ყავა დაელია და მე რომ დაეინახე, კაფიდან გამოდიოდა. ისეთი ჩამომხმარი და კაფანდარა იყო, რომ მისი რევოლვერი და ხელბორკილები უსაშველოდ დიდი მოგეჩვენებოდა. ოფიცრის ქუდი გვერდზე დაუდევრად მოულრეცია და კბილებს წამახვილებული ბატის ფრთით იჩიჩქნის.

— ბედნიერ დღეს გისურვებ გულით — არც საქმე გამოგლეოდეს, არც ფული.

— ჰა? — შესძახა სტონიმ, — კაცი შეიღი აღარ დარჩა ქალაქში. — ეტყობოდა, გული წყდებოდა, თვითონ რომ ვერ მოახერხა წასვლა.

— მკვლელობა ხომ არ მომხდარა, სტონი, ან სხვა რამე თავისშესაქცევი შემთხვევა?

— ყველაგან სიწყნარეა, — მითხრა მან, — ვილაც ბიჭებმა ხიღს შეამსხვრიეს მანქანა, მაგრამ ჩანდაბას, თავიანთივე იყო. ხიღის შესაკეთებელს გადაახდვიინებენ და მორჩა. გაიგეთ. ფლაღბემბტონში რომ ბანკი გაუძარცვაეთ?

— არა.

— ტელევიზორში მაინც არ ნახეთ?

— ჭერ არ გვიყიდა ტელევიზორი. ბევრი წაიღეს?

— ცამეტი ათასიო, ასე ამბობენ. გუშინ გაუქურდაეთ. ზედ დაკეტვის წინ. სამნი ყოფილან. მთელი ოთხი შტატი ფეხზე დააყენეს. უილი ახლა ქუჩა-ქუჩა დაძრწის თავისქვიცინით.

— არა უშვავს, კარგად გამოიძინა.
 — მაშ არა და. მე კი სულ არ მიძინია. მთელი ღამე გარეთ დავყანყალებდი.
 — რას იტყვი, დაიჭერენ?
 — თუ აბა რას იზამენ! ფულის გატაცება ვისთვის შეუტრყენიათ. სადაზღვევო საზოგადოება რას მოგასვენებს — სულს არ მოგათქმევენებს.
 — კარგი საქმე კია, დაჭერის შიში რომ არ გქონდეს.
 — იცოცხლე! — თქვა მან.
 — სტონი, ნეტა დენი ტეილორისთვის მიგეხედა. საშინელი სანახავია.
 — კარგ დროს მითხარი, — თქვა სტონიმ, — ახლავე წავალ. სამარცხვინო აშხავია. მერე რა მშვენიერი ბიჭია, რა ოჯახიშვილი!
 — მეც ეგა მკლავს. ძალიან მიყვარს.
 — რას უზამ. წვიმას აპირებს, ითუილიმ იკითხოს — ჭირის დღესავით ეჭაერება დასველება.
 არ მახსოვს, როდესმე ასეთი სიამოვნებით ჩამეველოს ზეივანი. განის კარები გავალე და დუქანში შევედი. კარებთან კატა ჩაუტუტულიყო და მელოდა. ვერ მომიგონებია ისეთი დილა, ეს ქნაფი და მიყნავებული კატა აქ არ დამხვედროდეს, კარებში შესაძრომად გამზადებული, და ჯერაც არ მომხდარა, ჯოხი არ მესროლოს და არ გამეგდოს. რამდენადაც მახსოვს, ერთხელაც არ მოუხერხებია შეპარვა. ყურები ისე აქვს ჩხუბისგან დაგლეჯილი, რომ ნამდვილად ხვადია. ნუთუ მართლა ასე უცნაური ცხოველები არიან კატები. თუ მაიმონიბივით რომ გგვანან, იმიტომ გვეჩვენებიან უცნაურები. ბარე ეჭვასაჯერ თუ რეასაჯერ უცდია ამ კატას დუქანში შეძრომა და ერთხელაც ვერ მოუხერხებია.
 — დამაცა, რა ოინა ვიყო, — ვუთხარი მე კატას. კუდი წრედ შემოეხვია და თვითონ შიგ შემჯღარიყო, კუდის წვერს კი წინა თათებს შორის აქიციებდა. ჩაბნელებულ დუქანში შევედი, თაროდან რძის კონსერვი გადმოვიღე, გავხვრიტე და რძე ფინჯანში ჩავასხი.

მერე საწყობში გავედი, ფინჯანი იატაკზე დაეღვი და კარი ღია დავაგდე. კატამ ჯერ მე მომამტერა თვალს, შემოეჩქეს ვადახედა, ბოლოს ადგა და დინჯალ გავმართა, ბანკის უკანა ეზოს მესერს გადაევლო და გაუჩინარდა.
 კატა გაუჩინარდა და იმავე წუთში ხეივნის ბოლოში ჯოი მორფის მოკვარი თვალი, რომელსაც ხელში ბანკის უკანა კარების გასაღები მოემარჯვებინა. ისე იყო ვადატეტკილი, გეგონებოდა, მთელი ღამე არ უძინიაო.
 — მისტერ ჰოულის გაუმარჯოს.
 — მე მეგონა, არ აღებდით დღეს.
 — მაგისტანა დღე, ეტყობა, მე არ მელირსება. სადაც ოცდათექვსმეტე დოლარი შემშლია. წუხელ შუალამემდე დაეთრებს ვქეჭავდი.
 — დანაკლისია?
 — არა, ზედმეტია.
 — მით უკეთესი.
 — სულ ერთია. უსათუოდ უნდა ვიპოვნო.
 — ასეთი პატიოსანია ბანკი?
 — ბანკი კია პატიოსანი. შენ ზოგიერთი ხალხისა თქვი. მთელი დღესასწაული რომ ჩამშხამდეს, მაინც უნდა ვიპოვნო.
 — ნეტა მეც გამეგებოდეს რამე მაგ ფინანსებისა.
 — ორი სიტყვით გადმოგცემ მთელს ჩემს ცოდნას: ფულმა ფული იცის.
 — ეგ ჩემთვის ვერაფერი შელაათია.
 — არც ჩემთვის. მაგრამ სხვა რჩევაც შემიძლია მოგცე.
 — მაინც?
 — მაინც ის, რომ — ვინც იჩქაროსო, მოუგვიანდესო; კიდევ ის, რომ ვინც ვაჭრობსო, უკუაე უნდა იხმაროსო, და ერთიც — ფასი საქიროებაზე ჰვილიაო.
 — ეს შემოკლებული კურსია?
 — ნამდვილად. მაგრამ პირველი სიბრძნე თუ არ იქნა, არაფერიც არ გამოვა.
 — ფულმა ფული იცისო?
 — და ესაა, გზას რომ გვიღობავს.
 — მეც ავღებები და ვისესხებ.

— პო, მაგრამ მაგისტრისაც კრედიტია საჭირო, კრედიტი კი იგივე ფულია.

— ისევე ისა სჯობს, ჩემს დახლში დავერქო.

— ასე გამოდის. ფლადემპტონის ბანკის ამბავი არ გაიგე?

— სტონი მითხრა. სასაცილო კია — სწორედ გუშინ ელაპარაკობდით ამბზე. გახსოვს?

— ერთი ნაცნობი მყავს იქ. სამნი ყოფილან — ერთი აქცენტით ლაპარაკობს თურმე, მეორე — კოჭლობს. სამნი ყოფილან. უთუოდ დაიჭერენ. იქნებ ამავე კვირაში. იქნებ ორი კვირაც მოუწინდენ.

— დიდი თავგანწირვა კია.

— რა გითხრა. უპკუოდ მოქცეულან. უპკუოდ მოქმედებისთვის კი მუდამ ისჯებიან. ამას ვერ გაეჭყევი.

— გუშინ გაწყენინე.

— შენც ერთი მე თვითონ ზედმეტი წამოგაყრანტალე. მაგისი კანონიც არსებობს — ენა დაიმოკლეო. ვერ იქნა და ვერ ვისწავლე ეს კანონი. ისე მშვენიერადა ხარ.

— არ ვიცი, რანაირად. მთელი დამე არ მიძინია.

— ავად გყავს ვინმე?

— არა. რაღაცნაირი ღამე იყო.

— რა ვიცი...

ღუქანი გამოგვადე და ფარდები აეწიე, არც კი მიმიქცევია ყურადღება, რომ ეს ჩემი საქმე იყო. თავში სულ ჯოის კანონები მიტრიალებდა. თაროებზე ჩამწკრივებულ მეგობრებთან მქონდა კამათი და სჯაბაასი, იქნებ — ხმამალა, იქნებ — ჩემად. ნამდვილს ვერ ვეტყვი.

— ძვირფასო ამხანაგებო, — მივმართე მე, — ასე ადვილი თუა ეს, რატომ ყველა ვერ ახერხებს? რატომ არის, რომ თითქმის ყველას ერთი და იგივე შეტეომა მოსდის? სულ ერთი და იგივე. ნუთუ მუდამ ავიწყდებათ რაღაც? იქნებ სულ სიკეთის ბრალი იყოს ყველაფერი, ადამიანური სიკეთე იყოს ყველაფრის მიზეზი. მართლოს დაუტონია, ფულს გული არ აქვსო. იქნებ სწორედ ეს იყოს თავი მიზეზი, რომ იმ

ხალხის სუსტ მხარეს, რომელთაც ფულთანა აქვს საქმე, სიკეთე წარმოადგენს. მაშ ეს როგორაა, რომ უბრალო და კეთილ ადამიანებს ომში ხალხს ახოცინებენ? ის კი შევლის ცოტათი საქმეს, მტერი თუ სხვანაირია და სხვა ენაზედაც ლაპარაკობს. მაგრამ სამოქალაქო ომზე რაღას იტყვიო? ვთქვათ, იანკები თითო ბალღებსა ჰამდნენ და აჯანყებულებმაც შიმშილით დახოკეს ტყვეები. ესეც ერთგვარად აიოლებს საქმეს. დამაცადეთ, თქვენც ახალვე მოგხედავთ, კარხლის კონსერვებო და სოკოს წნალებო. ვიცი, რომ თქვენც გაინტერესებთ თქვენი ამბის მოსმენა, ანკი ვის არ აინტერესებს. მეც თითქმის მაგ საკითხს მივადექი — ოღონდ ფრჩხილებში. თუ სულიერი სამყაროც იმავე კანონებს ემორჩილება, რასაც ნივთთა სამყარო, მაშინ ყველაფერი შედარებითი ყოფილა ამ შედარებითს წუთისოფელში — ზნობაც, ყოფაქცევაცა და ცოდვა-მადლიც. ასე უნდა იყოს. ამას ვერავინ დააღწევს თავს. თუნდაც ფრჩხილებში ვიგულისხმოთ.

— თქვენ რაღა გნებავთ, თავისი ნიღბი გამოსახელო კორნფლეკის კოლოფო, რაშიაც ათ ცენტს გადხდის კაცი და მუცლით მეზღაპრის აპარატს მიიღებს. მე თქვენ შინ უნდა წაგაბრძნოთ, მანამდე კი მანდვე ისხედით და მისმინეთ. რაც მე მერის ხუმრობით ვუთხარი, წმიდა წყლის სიმართლეა ჩემი წინაპრებიც — ეს დიდად პატივცემული გემმფლობელები და კაპიტნები, მთავრობისავე ლოცვა-კურთხევით სავაქრო ხომალდებს იტაცებდნენ რევოლუციის დროს და იმის შემდეგაც, 1812 წელს. ეს დიდ სათნოებადა და პატრიოტობად ჩავთვალათ. მაგრამ ინგლისელებსათვის ისინი მეკობრეები იყვნენ და წართმეულის უკან დაბრუნება აღარ იცოდნენ. ასე დაგროვდა ჩვენი საგვარეულო დოვლათი, რაც შემდეგ მამაჩემმა გაანია. აი საიდან გაჩნდა ის ფული, რამაც ფული იცისო. უნდა ვიამაყოთ კიდევ ამით.

ტომპტის კონსერვების ყუთი გამოვი-

ტანე, გავხსენი და კონტა ქილები დაცარიელებულ თაროზე ჩამოვამწყვრივე.

— იქნებ არც კი გესმოდეთ ეს, რადგან თქვენ აქ უცხოელებზე იტოვებ ხართ. ფულს განა მარტო გული აკლია — პატროსნებაც არა აქვს, არც მახსოვრობა. მაგრამ დიდხანს თუ გაიჩერებ ფულს, პატრივისცემა თავისთავად მოდის. არ გეგონოთ, ფულსა ვეციხავდე. პირიქით, თავიანთსა ვცემ. ბატონებო, ნება მიბოძეთ ჩვენი საზოგადოების ახალშემომატებული წევრები წარმოვიდგინოთ. აგერ, კეტრუპების გვერდით მოვათავსებ. თქვენ იცით, რა მასპინძლობას გაუწევთ ამ სასენდვიჩე მწილიან კონსერვებს. ნიუ-იორკელები გახლავთ. იქ იშვინენ, იქ გაიზარდნენ, და იქვე დაამწილეს. აგერ ფულზე მქონდა სჯა-ბაასი ჩემს მეგობრებთან. შემოძლია ერთი საუკეთესო გვართავანი გაგახსენოთ-ო, არ შეიძლება, არ იცოდეთ! მთელმა ქვეყანამ იცის. ეს ხალხი საქონლის ხორციით ამბარაგებდა ინგლისელებს მაშინ, როცა ჩვენს ქვეყანას ინგლისელებთან ჰქონდა ომი. ამით გამდიდრდნენ. მას შემდეგ ის ფულიც დიდად პატივცემული გახდა და თვითონ ხალხიც. ახლა მეორე დინასტიაც გავიხსენოთ, ყველაზე მსხვილი ბანკირები. ამ დინასტიის დამფუძნებელმა სამასი თოფი იყიდა ჭარის შტაბში. უვარგის და სახიფათო იარაღად მიიჩნიეს და იმიტომაც ჩალის ფასად მიჰყიდეს, მგონი თითო ორმოცდაათ ცენტად. ამის შემდეგ დიდი ხანი არ გასულა, რომ გენერალმა ფრემონმა თავისი გმირული ლაშქრობა დაიწყო და სავლეთისკენ და ამ კაცისგან თითო თოფი, ისე რომ თვალათ არ უნახავს, ოც-ოც დოლარად შეიძინა. აღარავის უკითხავს, როგორ აუფეთქდათ ის თოფები ჭარისკაცებს ხელში. სწორედ ამას ჰქვია, ფულმა ფული იცისო. სულერთია, როგორ იშოვი ამ ფულს. მთავარია, ჭრ იშოვო და მერე უფრო მეტი და მეტი გააკეთებინო. ცინიზმში ნუ ჩამომართმევთ. ჩვენი ბატონი და პატრონი, უძველესი რომაული გვარის მემკვიდრე მარტო მართალს ამბობს.

ფულზე რომ მიდგება საქმე, ზნეობის ჩვეულებრივი წესები შევეზღუდებამაში მისი ემგზავრებიან ხოლმე. რაღა კონსერვებს გელაპარაკებით? ალბათ იმიტომ რომ თქვენ დარბაისელი ხალხი ხართ. ზღამეტი არაფერი წამოგვლდებათ, არ ქორიკანაობთ. ფული მხოლოდ იმისთვისაა მოსაწყენი და ბინძური საგანი, ვისაც აქვს. ღარიბებისათვის ამაზე მომხიბლავი რა უნდა იყოს. მაგრამ, ალბათ თქვენც დამეთანხმებით, ვინც ცხოველ ინტერესს გამოიჩენს ფულის მიმართ, ცოტათი მინც უნდა იცოდეს მისი ბუნება, ხასიათი და თვისებები. ფულთვითმიზნურად ძალიან ცოტა ვინმეს თუ ეყვარება — ან ნამდვილი ხელოვანი უნდა იყოს მაშინ კაცი ამ საქმისა, ან ძუნწი. ხოლო იმისთანა ძუნწები, მარტო შიშის გამო რომ ძუნწობენ, კინწისკრით უნდა გააგლო.

იატაჯე, ამასობაში, მთელი გროვაცარიელა კოლოფები დახვავდა. საწყობში გაეიტანე — მერე მივებრუნდები და გავასწორებ, გამოვიყენებ. მყიდველს სანოვარეს ჩაეფუწყებ შიგ. მარულოს სულ პირზე აკერია — „პარკებს გაუფრთხილდი, ბიჭუნო“.

კიდევ ეს „ბიჭუნო“. თუმცა უკვე აღარ მომდის გული. გინდა დამიძახოს, გინდა გულშიაც ასე იფიქროს. მანამ კოლოფების დალაგებაში ვიყავი გართული, წინა კარებზე ვილაცამ მაგრად დააბრაზუნა. ჩემს დიდ ძველ ვერცხლის ჭკონომეტრს დავხედე, და, მერწმუნეთ, პირველად ჩემს სიცოცხლეში მალაზიის გაღება დავგავიანე — ცხრას გადავაწორე. ათის თხუთმეტი იყო. კონსერვებთან საუბარმა შემიქცია. კარის სარკმელში მარჯი იანგ-პანტი შევნიშნე. არასოდეს დიდი ყურადღება არ მიმიქცევია მისთვის, ხეირიანად არც კი შემხედავს. ალბათ ამიტომაც მოიგონა მკითხაობა, უფრო რომ დავეინტერესებინე. ასე ხელად არ უნდა შევიცვალო. კარები გავაღე.

- ვაი თუ შეგაწუხებთ.
- ისედაც დავაგვიანე.
- მართლა?

— რა თქმა უნდა. ათი დაიწყო.

დუქანში შემოეხეტა. კოხტად გამოპუსკული უკანალი ყოველი ფეხის გადადგმაზე უხტოდა — ერთი აღმა, ერთი დაღმა, აღმა-დაღმა. მკერდი ისე ჰქონდა ამოზენიებული, რომ სხვებისთვის საჩვენებლად ზედმეტი თავის გამოდგმა არა სჭირდებოდა. ყველაფერი თავის ადგილზე ჰქონდა. მარჯისტანა ქალზე იცის ხოლმე ჯოი-ბოიმ თქმა, „ჩასაკვნიტი იყო“. იქნებ ჩემმა ბიჭმა აღენმაც იცოდეს. კაცმა რომ თქვას, ხეირიანად ახლა შეეხედე პირველად. სახის ნაკეთები — სწორი, ცხვირი — მოგრძო, ტუჩებზე ისე წაუცხია პომადი, რომ უფრო საჟსე უჩანს, განსაკუთრებით ქვემოთა. თმა მოწაბლისფრო ყავისფერად შეუღებავს. ასეთი ფერის თმა არ არსებობს, მაგრამ ლამაზი კია. ნიკაპი ნაზი, მაგრამ ფუნთუშა, სახის კუნთები — მკვრივი, ყვრიმალები — ფართო.

თვლებისათვის მეტი ყურადღება დაუთმია მარჯის: მოთხილისფრო-მოციცისფრო-მორუხო იერი დაპკრავდა და სინათლეზე ათასნაირად იცვლებოდა. ისეთი სახე ჰქონდა, რაც ყველაფერს აიტანს და აუტანია კიდევ, ძალმომრეობასაც კი, სილის გაწინვასაც. ჯერ მე შემომანათა თვალები, მერე კონსერვებს გადახედა, მერე — ისევ მე. შევატყვე, დაკვირვებული თვალები ჰქონდა და კარგადაც იმახსოვრებდა ნახულს.

— იმედი მაქვს, გუშინდელ საქმეზე არ შეწუხებულხართ.

გაეცინა.

— ოჰ... არა. ყოველდღე კომივოიჯორებს ხომ არ მოგიყვანთ. ამჯერად მართლაც გამოშვლია ყავა.

— ყველას ასე მოსდის.

— როგორ?

— პირველი ათი მყიდველი დილით უსათუოდ ყავისთვის მოდის.

— მართლა?

— ნამდვილად. ისე, კომივოიჯორისათვის მადლობელი ვარ.

— თვითონვე მოიფიქრა.

— თქვენ შთაგონეთ. რომელი ყავა?

— სულერთია, რომელიც არ უნდა

მოვხარშო, მაინც საძაგლობა გამოდის.

— იქნებ ზომამზე არა, ყურით.

— როგორ არა, მაგრამ მაინც საძაგელი გამოდის. ყავა სულაც არ... ჩემი საქმე არ არის-მეთქი, მიწოდდა მეთქვა.

— აკი თქვით კიდევ.— აბა ეს ნარევიც სცადეთ. — თაროზე ქილას მიეწვდი და როცა მარჯიმ გამოსართმევად გამომიწოდა ხელი, ამ უმნიშვნელო მოძრაობაზეც კი — მთელი სხეული აუთრთოლდა, აუძგერდა, კარგად შემომხედევ, განაცხადა. აქა ვართო — ფეხებმა თქვეს, ჩვენცო — თქმობმა განაცხადეს, მე რითი მჯობინართო — მომრგვალებულმა მუცელმა თქვა. ყველაფერი უცხო იყო; თითქოს პირველად ენახესუნთქვა შემეკრა. მერემ იცის თქმა, ქალებს თავისი სიგნალები აქვთ, როცა დასჭირდებათ გაუშვებნო. თუ მართლა ასეა, სიგნალიზაციის მთელი სისტემა ჰქონია მარჯის — ლაქის ფეხსაცმელების კვინტიდან მოკიდებული წაბლისფერი თმის ფაფუკი კულულებით გათავებული.

— დარდი, როგორც ვატყობ, გადაგურიათ.

— მართლაც რა ცუდ გუნებაზე ვიყავი გუშინ. კაცმა არ იცის, საიდან გამოტყვრება ხოლმე.

— მაგას ვინ გაიგებს! ზოგჯერ ისე უმიზეზოდ მომეწურება გული.

— მკითხაობა კი კარგად გამოგდით.

— გაწყენინეთ?

— არა. ისე, მაინტერესებს კი — როგორ აკეთებთ.

— თქვენ ხომ არა გჯერათ ამისთანა რამეები.

— მერე რა. ზოგიერთ რამეს პირდაპირ საოცრად მიმიხვდით. რასაც მე თვითონვე ვფიქრობდი და ვაკეთებდი...

— მაინც რას?

— იმას, რომ დროა ზოგი რამე შეიცვალოს.

— თქვენ გგონიათ, კარტი განგებ ასე დავალაგე, არა?

— მაგას რა მნიშვნელობა აქვს. თუნ-

დაც დაგელაგებინოთ — რამ გაიძულათ? თქვენც ამას ფიქრობდით?

თვალეში ჩამაშტერდა, გამოცდელად, ეკვით, გაკვირვებით.

— ჰო, — რბილად თქვა მან, — არამეთქი, მინდოდა მეთქვა, ჩემს ღღეში არ მიფიქრია, რატომ უნდა დამელაგებინა? რის გულისთვის?

კარებში მისტერ ბეიკერმა შემოიხედა.

— დილა მშვიდობისა, მარჯი, — თქვა მან, — მე რომ ვითხარი, იმაზე არ იფიქრე, ითენ?

— როგორ არა, ვაპირებდი კიდევ მოსალაპარაკებლად მოსვლას.

— როცა ვენებოს, ითენ.

— სამუშაო დღეებში ვერ მოვახერხებ. მარტო იშვიათად თუ შემოიხედავს, შენც ხომ იცი. ხვალ შინ იქნები?

— წირვის შემდეგ. ეს მწამს! ოთხისთვის მოდი და მერიც წამოიყვანე. მანამ ქალები საიდგომო ქულებზე ლაპარაკს მორჩებოდნენ, ჩვენც გავილალებით და ჩვენს საქმეს...

— ათასი რამე მაქვს საკითხავი. ჯობს წინასწარ ჩამოვწერო.

— რაც კი მეტოღინება, არ დაგზარდები. მას ხვალამდე მშვიდობით, მარჯი. ის რომ გავიდა, მარჯი მომიბრუნდა.

— როგორც ვატყობ, დროს არ კარგავთ.

— იქნებ ბედს ვემორჩილები. იცით, რა ვქნათ. კიდევ გაშალეთ კარტი, ოღონდ თვალდახუჭულმა, ისე რომ არ შეხედოთ... და ენახოთ გუშინდელს თუ დაემთხვევა.

— არა! — შესძახა მან, — როგორ იქნება... მამასხრებთ თუ მართლა დინტერესდით?

— ვთქვით, დავინტერესდი. რწმენას მნიშვნელობა არა აქვს. მე არაფერი არა მწამს, მაგალითად, ზეგრანობიერი აღქმისა, არც ელვა მწამს, არც წყალბადის ბომბი, თვით ია და თევზის ქარავანიც კი არა მწამს... მაგრამ ესენი ხომ ნამდვილად არსებობენ. მე მოჩვენებებიც არა მწამს, მაგრამ ჩემი თვლით მინახავს.

— ხუმრობთ.

— არაფერიც.

— თითქოს სულ სხვა ვინმე ვახდით.

— მართალია. ალბათ ყველას ასე

მოსდის ზოგჯერ.

— რატომ მერე, ით?

— არ ვიცი. იქნებ ნოქრობა მომწყინდა.

— დროც არის.

— მართლა მოგწონთ მერი?

— რა თქმა უნდა. რატომ მეკითხებით?

— თითქოს სულ სხვა... ერთი სიტყვით, არაფრით არა ჰგავხართ ერთმანეთს.

— ვიცი, რასაც გულისხმობთ. მაგრამ მე მომწონს მერი. მიყვარს.

— მეც მიყვარს.

— ზოგს ბედი სწყალობს.

— მე, მაგალითად.

— მე კიდევ მერიზე გეუბნებით. წავალ ბარემ, ჩემს ყავას მოგზარშავ. კარტზე კიდევ ვიფიქრებ.

— ნულარ ვადასდებთ. ჯობს, მანამ გაცივდებოდეს.

მარჯი ფტსაცმელების ბაქუნით გავიდა, გამობზეკილი უკანალი რეზინით უხტოდა. თითქოს აქამდე არ მენახა. ალბათ რამდენი ვინმე იქნება, მთელი დღე და მოსწრება შეეყურებ და ვერა ვხედავ. ამისი გაფიქრებაც კი დაგაფრთხობს. ისევე ფრჩხილებში ვიგულისხმობთ. ორი კაცი რომ ხვდება ერთმანეთს, თვითეული, თავის წარმოდგენაში, რაღაცათი ცვლის მეორეს, ასე რომ თქვენს წინ ორი სავსებით უცნობი აღამიანი დგას. იქნებ, იმის ნიშანი იყოს ეს... ეჰ, რას გაუგებ. მე კარგ ჰქუაზე ვარ — ამისთანა რამეებზე ღამე უნდა იფიქრო, როცა არ გემინება. დროზე ვაღება რომ დამეიწყება, ამან ცოტათი შემაშინა. ეს იგივეა, მკვლელობის ადგილას რომ ცხვირსახოცი დაგრჩეს, ან სათვალე, ჩიკაგოს საქმისა არ იყოს. ეს რაღას უნდა ნიშნავდეს? რა დანაშაულია? სადაურთ მკვლელობაა?

შუადღე რომ მოვიდა, ოთხი სენდვი-

ჩი მოვამზადე — ყველით, ლორით, სალათითა და მაიონეზით. ლორი და ყველი, ლორი და ყველი სამჯერ დღეში, ვინც ცოლს შეირთავს იცხოვროს ტყეში. ორი სენდვიჩი და ერთი ბოთლი კოკა-კოლა წავიღე და ჯოი-ბოის შევეტანე ბანკში, ვანის კარებიდან.

— აღმოაჩინე ის შეცდომა?

— ჯერ არა. ისე გაფაციცებით ჩავშტერებდვარ, ლამის თვალეხი დამეთხაროს.

— შენც ორშაბათისთვის გადაგედო.

— არ იქნება. ბანკს სიზუსტე უყვარს.

— ზოგჯერ, სულ რომ არ ფიქრობ რამეზე, სწორედ მაშინ მოგაგონდება.

— ასეა, სენდვიჩებისთვის მადლობა.

— სენდვიჩის ჩაბედა, სალათი და მაიონეზი თუაო, შეამოწმა.

კვირამაღას, და ისიც აღდგომის წინადღეს, საბაყალო მალაზიაში მუშაობა, ჩემი უაღვესტესი და უმეცარი ვაჟიშვილის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „წასული საქმეა“. მაგრამ ორი ისეთი რამე მოხდა, რამაც საბოლოოდ დამარწმუნა, რომ სადღაც ღრმად ჩემს არსებაში, დიდი ცვლილება ხდებოდა. საქმე ისაა, რომ არც გუშინ, არც გუშინწინ თუ კიდევ უფრო იქით, ისეთ რამეს არ ვიზამდი, რაც ახლა ვქენი. წარმოიდგინეთ, თითქოს შპალერებს ათვლიერებთ. უცებ ერთი რგოლი გავხსენი და სულ ახალი მოხატულობა ვიხილე.

ჯერ იყო და მარულო შემოვიდა. სტანჯავდა პირდაპირ თავისი ათრითი. კაი შტანგისტივით ათამაშებდა ნიდაყვებს ზეით-ქვეით.

— როგორაა საქმე?

— არა უშავს რა, ალფიო. — უწინ ერთხელაც არ დამიძახებია სახელი.

— ჭალაქში კაციშვილი აღარ დარჩა...

— „ბიჭუნას“ რატომ აღარ მემძახით?

— გწყინდა, მეგონა.

— პირიქით, ძალიან მიყვარს. ალფიო.

— სულ გაკრეფილა ხალხი, — ეტყობოდა, ისე ეწოდა ბეჭები, თითქოს სახსრებში ცხელი სილა ჩაეყარათ.

— სიცილიდან როდის ჩამოხვედით. ალფიო?

— რამდენი ხანია. ორმოცდა შვიდი წლის წინათ.

— და ერთხელაც არ ჩასულხართ მერე?

— არა.

— რატომ არ ჩახვალთ სტუმრად?

— აღარ დირს. ყველაფერი შეიცვალა.

— მერე არ გაინტერესებთ?

— არც ისე.

— ნათესავეთაგან აღარავინ დაგროხათ?

— როგორ არა — ძმა, ძმიშვილები. იმათაც გასჩენიათ შვილები.

— როგორ არ მოგენატრათ!

ისე შემომხედა, როგორც მე შევხედე ალბათ მარჯის — თითქოს პირველად დამინახა.

— რა მოგივიდა, ბიჭუნო?

— მაგ თქვენს ათრითს რომ ვუყურებ, გული მეწურება. წარმოიდგენია, როგორ თბილა სიცილიაში. იქნებ დავგიამოთ.

დაეშვებით შემომხედა.

— რა დაგესიზმრა?

— რა იყო?

— სულ სხვაგვარი მეჩვენებო.

— პოო! კარგი ამბავი გავიგე.

— ჩემგან წასვლას ხომ არ აპირებ?

— ჯერ არა. იტალიისკენ გამგზავრებას თუ გადაწყვეტთ, დაგელოდებით.

— მაინც რა გაიგე?

— ჯერ ვერ გეტყვით. სხვანაირი საქმეა. — ხელით პაერი მოვხაზე.

— ფული?

— შეიძლება ფულიც იყოს. ამდენი სიმდიდრის პატრონი ხართ, რატომ არ მოგინდებათ, სიცილიაში ჩახვიდეთ და ხალხს აჩვენოთ — მდიდარი ამერიკელი როგორია? ცოტათი ძვლებიც გავითბებოდათ. მალაზიას მე მივხედავ, ხომ მენდობით?

— მამ არ მიდობარ ჩემგან?

— სად ჯანდაბაში უნდა წავიდე. იმდენად კი უნდა მიცნობდეთ, რომ ჩემ-

ში ეჭვი არ შეგეპაროთ. მე მაგის კაცი არა ვარ.

— სულ სხვა ვახდი, ბიჭუნო. რა მოგივიდა?

— აკი გითხარით. წადით, ბამბინოებს გადახედეთ.

— მე იმათ აღარ ვეკუთვნი, — მითხრა მან, მაგრამ მაშინვე ვიგრძენი, რომ სულში რაღაც ჩავაწვეთე, რაღაც მნიშვნელოვანი. დარწმუნებული ვარ, შუალამისას მოვა და სულ გადაქექავს დავთრებს ეჭვიანი ნაბიჭვარი!

გასვლა ვერც კი მოასწრო, რომ გუშინდელისა არ იყოს, ბ. ბ. დ. და დ. აგენტი შემოვიდა.

— საქმეზე არ გეგონოთ, — მითხრა მან, — ორშაბათამდე უნდა წავიდე მონტოკს, და ვიფიქრე — შევივლი. მოვიწახლულე-მეთქი.

— კიდე კარგი, მოხვედით, — მივუგე მე, — ეს უნდა გადმომეცა.

საფულე გავუწოდე, ოცდოლარიანი გარეთ იყო გამოჩრდილი.

— ეს ისე მოგართვით. აკი გეუბნებით, საქმეზე არ მოვსტლვარ-მეთქი.

— გამომართვით!

— რა მოხდა?

— ჩვენში ამას ხელშეკრულების დადებას ეძახიან.

— რა მოგივიდათ, გეწყინათ?

— სულაც არა.

— მაშ რა მოხდა?

— გამომართვით! ჭერ საქმე არ ვაგვირიგებია.

— იესო მაცხოვარო... ნუთუ ვერ ლანდებმა შემოგაძლიეს მეტი?

— არა.

— მაშ... ვინ ჭანდაბამ?

ოცდოლარიანი გულჯიბეში ჩაეჩარე, ცხვირსახოცთან. — საფულეს კი ვიტოვებ, — ეუთხარი მე, — კარგი რამე ჩანს.

— მეტს ვერ შეგპირდებით, უფროსებთან შეუთანხმებლად. სამშაბათამდე მაინც დამაცადეთ. დაგირეკავთ. პიულაპარაკობსო, რომ გაიგონებთ, იცოდეთ, მე ვიქნები.

— რეკეთ, რამდენიც გინებოთ, თქვენი ფული იხარჯება.

— ხომ დამიცდით, პაპი?

— დავიცდი, — ეუთხარი მე, — თევზაობა არ გიყვართ?

— ქალებთან ერთად კი. იმ თქვენი მარჯის წაყვანა ვცადე. ჩასაკენეტია, ჭირდაპირ. არ იქნა. თავი კინაღამ წამაცალა. ქალებს რას ვაუგებ.

— რაც დრო გადის, სულ უფრო და უფრო გაუკუღმართდნენ.

— ჩინებულად ბრძანებთ, — მითხრა მან. თხუთმეტი წელიწადი იქნება, ამნაირი გამოთქმა არ გამეგონა. შეწუხებული ჩანდა. ნუ აჩქარდებით, მანამ დავგირეკავთ. — თქვა მან, — იესო მაცხოვარო, მე მეგონა, გამოუცდელ სოფელს ბიჭს გადავეყარე-მეთქი.

— ჩემს პატრონს ვერ გავყვიდი.

— სისულელეა. ფულის მომატება გინდა და ეგ არის.

— თუ მართალი გნებავთ, მე ქრთამზე ვთქვი უარი.

აჰა, თუ არ შევიცვალე! ამ ვაგბატონმა უკვე პატივისცემით დამიწყო ცქერა, და ეს მე მომეწონა. მომეწონა კი არა და, უფრო მეტიც. ამ არამზადმი იფიქრა, ეგეც ჩემნაირი ყოფილა, ოღონდ ცოტა უფრო გაქნილიო.

დუქნის დაკეტვა რომ დავაპირე, მერიმ დამირეკა.

— ითენ, — მითხრა, — შენებურად არ გაცოფდეს...

— რა იყო, ჩემო ყვავილო?

— ცოდვია, მართხელა ქალია და ვიფიქრე... მარჯი დავპატიე სადილად.

— მერე რა მოხდა.

— არ გაცოფდი?

— რა ჭანდაბა მოგივიდა.

— ნუ ილანძღები. ხვალ აღდგომია.

— კარგი გამახსენე. ხვალ ოთხ საათზე ბეიკერებს უნდა ვესტუმროთ და საგარეო ტანსაცმელი მოამზადე.

— სახლში უნდა ვეწვიოთ?

— ჰო, ჩაიზე.

— ჩემი სააღდგომო კოსტუმით წამოვალ.

— კარგი, ჩემო ჩადუნა.

— მარჯის დაბატიეებისათვის ხომ არ მიბრახდები?

— მიყვარხარ, — ვუთხარი მე პასუხად. მიყვარს კიდევ.

ნამდვილად მიყვარს. და, მახსოვს, მაშინვე ის გავიფიქრე — რა ვაძიებრა შეიძლება გახდეს კაცი.

თავი მისთვის

ავიარე თელის ქუჩა, ღორღით მოკირწყლულ ბილივზე შეეფუხვიე, შევდგე და ძველ სახლს გავხედე. სულ სხვაგვარი მომეჩვენა. ვგრძნობდი, რომ ჩემი იყო. არა მერისა, არა მამაჩემისა, არც კაპიტნისა, არამედ ჩემი. შემძლო გამეყიდა, გინდა ცეცხლი წამეკიდეზინა, ან სხეუ სე დამეტოვებინა.

ორი საფეხურის ავლა ძლივს მოვასწარი უკანა კიბეზე, რომ კარები გაიღო და აღენი გამოვარდა ყვირილით.

— პიკსი რა იქნა? პიკსი არ მოიტანე?

— არა, — ვუთხარი მე, მაგრამ საჯვრეველი ამბავი მოხდა — გულდაწყვეტილი და გამწარებით კი არ უყვილია, არც დედამისი მოუხშია მოწმედ, ხომ ნამდვილად შემპირდაო. ერთი ამოიძახა „ოპო“, და წყნარად გაბრუნდა.

— საღამო მშვიდობისა, — მივაძახე მე. შეჩერდა და ისე გაიმეორა „საღამო მშვიდობისა“, თითქოს ახლახან შესწავლილი უცხო სიტყვები წარმოეტქვას.

მერი სამზარეულოში გამოვიდა.

— თუ შეგიკრეჭია, — მითხრა მან. თუ რამე ცვლილება შემატყო, ან ავად მყოფობას უნდა დააბრალოს ან თმის შეკრეჭას.

— არა, ჩემო კიკინა, არ შემიკრეჭია.

— მე კიდევ შამუფურივით ვტრიალებდი; რომ სახლის დალაგება მომესწრო.

— მომესწროო?

— აჰი გითხარი, სადილად მარჯი გვესტუმრება-მეთქი.

— ვიცი, მაგრამ ამდენი ორომ-ტრილი რა საჭიროა!

— მთელი საუკუნეა კაციშვილი არა გწვევია სადილზე.

— მართალი ხარ. ნამდვილად ასეა.

— შევ კოსტუმს ჩაიცვამ?

— არა, ნაცრისფერს, ძველ ღობინს.

— შავს რატომ არა?

— დაიჭმუქნება, ხვალ ეკლესიაში ვარ წასასვლელი.

— დილით დაგიუთოვებ.

— ძველი ღობინი მირჩვენია, მთელს ამ არემარეზე ერთსაც ვერ ნახავ, ასეთი კოსტუმი ეცვას.

— ბავშვებო, — იყვირა მერი, — ხელი არაფერს ახლოთ! კარგი სერვიზი გამოვალაგე. მამ, შავს არ ჩაიცვამ?

— არა.

— მარჯი სულ მორთულ-მოკაზმული მოვა.

— მარჯის ძალიან მოსწონს ჩემი ძველი ღობინი.

— რა იცი?

— თვითონვე უთქვამს.

— თვითონ რას გეტყობა!

— გაზეთებშიაც კი დაბეჭდა ეს ცნობა.

— ჰკვიანად იყავი. წესიერად მოექეცი.

— უნდა შევიყვარო.

— მე შეგონა, შავს ჩაიცვამდი, მარჯის ხათრით.

— იცი რა გითხრა, ჩემო ყვავილო, სახლში რომ შემოვედი, ფეხებზე მეკოდა, რას ჩაეცვამდი. ამ ორ წუთში კი ისე გამიხადე საქმე, ძველი ღობინის გარდა აღარაფერი მინდა.

— ჯიბრზე?

— აბა რა გეგონა.

— ეჰ! — სწორედ ისე ამოიძახა, აღენმა რომ იცის.

— სადილად რა გვაქვს? ბარემ ველსახვევსაც კერძის ფერს შევუხამებ.

— შემწვარი წიწილები. სუნზე ველარატყობ?

— ვატყობ, როგორ არა. მერი, იცი რა... — მაგრამ აღარ დავამთავრე. რა საჭიროა? ეროვნულ ინსტიტუტს ვერ გასრეს. „ქეთმების საბაზრო დღეს“ მოუხიბლავს. მარულოზე უფრო იაფად ჰყიდიან. რამდენჯერ ამიხსნია მერისთვის ამ ბაზრობის მთელი საიდუმლო:

შეგოტყუებენ ბაზარში შეღავათიანი ფასებით და იქ კი ათას იმისთანა რამეს იყიდი, რასაც არავითარი შეღავათი არა აქვს, მაგრამ თვალში გეჩხირება და ყიდულობ. ყველამ იცის ეს, მაგრამ მაინც აკეთებენ.

ჩემი ლექცია ერთ ყურში შეუშვეს და მეორეში გამოუშვეს. ახალი ითენ აღენ ჰოული ფეხდაფეხ მიჰყვება ერთ-ერთს გატაცებებს და, რამდენადაც ეს მოსახერხებელია, თავის სასარგებლოდ იყენებს.

— ორგულეებს მაინც ვერ დამწამებ, — მითხრა მერამ.

— ჩემო საყვარელო, ქათმების ყიდვაში ან რა სათნოება უნდა გამოამყდონოს კაცმა და ან რა ცოდვა!

— ჩალის ფასად ჰყიდდნენ.

— ბრძნულად მოქცეულხარ — მომჭირნობა გამოგიჩენია.

— ნუ ლაზღანდარობ.

აღენი საწოლ ოთახში მელოდა.

— შენი „ტაძრელთა“ ხმალი მინდა ვნახო. შეიძლება?

— როგორ არ შეიძლება. კარადის კუთხეშია.

მშვენიერად იცოდა, სადაც იყო. მანამ მე ტანსაცმელს გავიხიდიდი, ხმალი ტყავის ქარქაშიდან ამოაძრო, პრიალა ლითონი სინათლეზე აელვარა და სარკეში გაიქიმა.

— თხულებების საქმე როგორ მიდის?

— ჰა?

— შენ ალბათ „ბატონო“ ვინდოდა გეთქვა.

— ბატონო?

— თხულებების საქმე როგორ არის მეთქი?

— დიდებულად.

— ამზადებ?

— მაშა.

— რაო?

— დიახ, მაშა.

— ქუდიც ნახე, თუ გინდა. ტყავის დიდ კოლოფშია თაროზე. ფრთები, ცრტა არ იყოს, შეჰყვითლებია.

სააბაზანოში შევედი და ლომისთათებიან დიდ ძველებურ აბაზანაში ჩავწე-

ქი. იმოდენა აბაზანებს აკეთებდნენ ძველად, რომ არხეინად გაიქიმებოდი. ქისით ლაზათიანად ჩამოვირეცხე მარულს ღუქანიცა და მთელი ღდის ვაჭაშაყაც, მერე კი აბაზანაშივე გავიპარსე, უსარკოდ, წვერს თითებით ვსინჯავდი. ყველა დამეთანხმება, რომ ამაში არის რაღაც რომაული და დეკადენტური. თმა სარკეში დავივარცხნე. რამდენი ხანია ჩემი თავი არ დამენახა. შევიძლია ყოველდღიურად იპარსო წვერი და საკუთარი სახე ერთხელაც არ დინახო, მითუმეტეს, თუ ძალიან გულით არა ხარ მოწადინებული. სილამაზე გარეგნულია, თუმცა შინაგანი სილამაზეც არსებობს. საქმე საქმეზე რომ მიდგეს მე მეორე მირჩენია. მახინჯი კი არ გეგონოთ — დიდად არ მეპიტანებება გარეგნული სილამაზე, ათასნაირი გამომეტყველება მივიღე, მაგრამ არაფერი გამომივიღა. ვერც სათნოება გამოვხატე; ვერც სიამაყე, ვერც მრისხანება და ვერც იუმორი: იგივე სიფათი იყო, ოღონდ სხვადასხვანაირად ვიჭყანებოდი.

საწოლ ოთახში რომ შევბრუნდი, აღენს უკვე გამოეღო და დაეხურა ფრთებით შემკული ტაძრელ რაინდთა ქუდი. მეც თუ ამისთანა გამოთავანებულ იერს მამლევს ეს ქუდი, ჯობს ახლოს აღარ გავიკარო. ხუფმოხდილი ტყავის კოლოფი ძირს ეგდო, ხვევრდის ფსკერი ისე ამობურცვოდა, დამხრბილი ჯამი გეგონებოდა.

— ნეტა თუ გათვორდება ეს სირაქლემის ფრთები, გამოცვლა ხომ არ დამჭირდება?!

— ახალს თუ იყიდი, ეს მე დამითმე.

— უსათუოდ. ელენი რაღა იქნა? მისი წრიბინა ხმა არ მესმის.

— თხულებებისა სწერს — „მე მიყვარს ამერიკა“.

— შენ რატომ არ წერ?

— მე ჯერ ვფიქრობ. პიკის აღარ მოიტან?

— არ გამაზხენდება. რატომ? შენთვის არ მოხვალ და არ წამოიღებ?

ხმარობრივ ბერძნულს დაუსურათ-
ბია; უცნაურია — რაღა იმას ერგო ეს
ბუმბერაზი მალორი.

რამდენჯერ მიფიქრია — რა უცნაუ-
რი კაცი იყო ეს პანს ქრისტიან ანდერ-
სენი. მეფემ პანს გაიანდო საიდუმლო და
გული დაიარხებინა, ველარაგის გაიგებ-
სო. როცა საიდუმლოს ამბობ ან ამბებ-
სა ჰყვები, ისიც უნდა იფიქრო, ყურს
რა კაცი გიგდებს, ან ვინა გკითხუ-
ლობს. ყველას ის გამოაქვს მოთხრობი-
დან, რაც მის გულს ეამება ან რას გა-
მოტანასაც მოახერხებს, და მერე თავი-
სებურად მოირგებს. ზოგი ნაკუწ-ნაკუ-
წა ნაწილებს გამოგლეჯს და დანარჩენს
კი ჰყრის, ზოგი თავისი ცრურწმენის
ბაღში გაეცხრილავს ხოლმე, ზოგიც
თავის გუნებისად შეაფერადებს. ამბა-
ვი რომ კარგად გაიგო და გაიშინაურო,
საჭიროა საკუთარი გულის სიმები აღ-
მოაჩინო შიგ. ისე სასწაულს ვერ ირწუ-
მუნებ. რაც ალენის მოსაწონი იქნება,
მერისთვის იგი სხვაგვარად უნდა შეა-
კოწიწო, ხოლო მარულოსთვის, თუკი
მარულოსაც გავრევთ საქმეში, სულ
თავდაყირა უნდა დააყენო. ისე კი, ან-
დერსენის პანს არაფერი შეეძრება. ის-
მენს მხოლოდ, წყნარი ექო კი მაშინვე
დღნდება და ქრება.

ახლა რომ ვუფიქრდები, ჩვენ ყვე-
ლანი, ან უმეტესობა ჩვენგანი, მეცხრა-
მეტე საუკუნის მეცნიერებაზე ვართ
გაზრდილნი, რომელიც ყველაფრის არ-
სებობას უარყოფდა ხოლმე, რასაც
თვითონ ვერა ხსნიდა და ვერ ზომავდა.
ჩვენგან აღსსნელი საგნები კი მაინც
განავრძობდნენ არსებობას, რა თქმა
უნდა, ჩვენი ლოცვა-კურთხევის გარე-
შე. რასაც ვერა ვხსნივთ, არც გვინდა
დავინახოთ, ხოლო ამასობაში, საგანთა
და მოვლენათა უდიდესი ნაწილი მიგ-
დებული გვაქვს ბავშვებისათვის, გიგე-
ბისათვის, სულელებისა და მისტიკოსე-
ბისათვის, რომელთაც თვით საგანი
უფრო აინტერესებთ, ვიდრე მისი ახს-
ნა. ამრიგად, ბევრი ძველი და საწაუკუ-
რი რამ სამყაროს სხვენზეა აზარული,

რადგან ვერც ჩვენს ირველივ აგვიტო-
ნია და ვერც გადასაგდებად გაგვიშტე-
ბია.

სახურავის კოვიდან ერთადერთი
უშუქფარო ნათურაა ჩამოშვებული.
ქვეშ დაგებული ხელით გამოთლილი
ფიჭვის ფიცრები, სიბრტყით ოცი გო-
ჯი, სისქით კი — ორი. დახვეებული
სკივრებისა და ყუთების სიმძიმეს კარ-
გად იტანს; აქვე ნახავთ ქალაღებში
შეფუთულ ლამაზებს, ვაზებს და ათას-
ნაირ ფუფუნების ნივთებს. ღია თაროე-
ბზე ჩამწკრივებულ წიგნებს ნათურის
მკრთალი სინათლე ეცემა. ზედ წამლად
ვერ ნახავთ მტვერს. ამ საქმეში ჩემი
მერი უნტერ ოფიცერივით მკაცრი და
შეუპოვარია, დასანახადაც ვერ იტანს
მტვერს. წიგნები ზომისა და ყდის ფე-
რის მიხედვით აქვს ჩამწკრივებული.

ალენი შუბლით ზემოთა თაროს რიე-
რდნობოდა და წიგნებს ათვლიერებდა.
მარჯვენა ხელი ტაძრულ რაინდთა
ხმლის ვადისათვის ჩამოედო, თითქოს
ჯოხს ეყრდნობოდა.

— რაღაცნაირ სიმბოლიურ სურათს
ჰგავხარ, ბიჭი. მოდი სახელიც დავარქ-
ვათ: ს რ ჰ ა ბ უ ქ ე, ო მ ი დ ა ც ო -
დ ნ ა.

— შენთვის უნდა მეკითხა — მასა-
ლებს ნახავო, რომ მითხარი...

— რის მასალებს?

— პატრიოტული ჰანგები... თხზუ-
ლებისათვის.

— აჰა პატრიოტული ჰანგები. აბა
ეს მოტივი თუ გამოვადგება: „ნუთუ
ისე ძვირფასია სიცოცხლე და მშვიდო-
ბაც ისე სასწუვეარი, რომ მონობის ბო-
რკილის ფასად შევიძინოთ? ყოვლად-
ძლიერო, შენ დაგვიფარე ამისთანა საქ-
მისაგანი არ ვიცი, სხვები რას იტყვიან,
მე კი მხოლოდ ერთი არჩევანი მაქვს:
ან თავისუფლება ან სიკვდილი!“

— დიდებულია ზორბა რამეა!

1 ეს სიტყვები ეკუთვნის ამერიკელ
საზოგადო მოღვაწეს პატრიკ ჰენრის
(1736-1729).

— რა თქმა უნდა! მაშინ ბუმბერაზები ცხოვრობდნენ ქვეყანა.

— ნეტა მეც მაშინ მეცხოვრა. მეკობრეთა ხომალდები... ჰოი, ბიჭო! ბახ-ბახ! აბა, მიესიეთ! ოქროთ გაჭედული დერგები, აბრეშუმ-ბრილიანტებით მორთული ქალბატონები. ნეტა მართლაც მაშინ მეცხოვრა! ჩვენს წინაპრებშიაც ხომ ერია მეკობრეები? შენგან გამიგონია.

— ეს სულ სხვაგვარი მეკობრეობა იყო, უფრო კეთილშობილი, კაპერებს ეძახდნენ. თუმცა, არც ისე ტკბილი ცხოვრება ჰქონდათ, ალბათ, შორიდან რომ გვეჩვენება. შაშხი და გამხმარი პური. სურავანდი იყო მოღებული მთელს ქვეყანაზე.

— სურავანდს რას დავეძებ! მოხვეტავდი ქვეყნის ოქროს და შინ გამოვქანებდი. ახლა ვინ დაგანებებს ამისთანა საქმეს!

— რას ამბობ... ახლა მაგაზე მეტიც ხდება, და უფრო ორგანიზებულადაც, დიპლომატიას ეძახიან ამას.

— ერთი ბიჭია ჩვენს სკოლაში, ორჯერ მიიღო სატელევიზიო ჭილდო — ერთჯერ ორმოცდაათი დოლარი და მეორედ ასი. ხომ კარგია?

— ალბათ ჰკვირნი ბიჭია.

— ვინა? სულაც არა. შანსის საქმეაო. შანსი უნდა დაატრიალო. უნდა ითვალთმაქცო.

— ითვალთმაქცო?

— ჰო... ვითომ საპყარი ხარ. ანდა, ვთქვათ, დედა გყავს სარჩენი და იძულებული გახდი ბაყაყები მოაშენო. ერთი სიტყვით, მაყურებლის გული უნდა მოიგო, რომ შენ ავირიჩიონ. ერთი ჟურნალი ჰქონია, რაც ამერიკაში კონკურსები ჩატარებულა, თურმე ყველაფერი წერია შიგ. მაგისთანა ჟურნალს ვერ მიშოვი, მამა?

— ეჰ, მეკობრეობა თითქოს გადავარდა, მაგრამ მისი სული, ვატყობ, მაინც ბორავს.

— ვერ გავიგე.

— შექთად შოულობენ. ხელის გავრძრევლად მდიდრდებიან.

— ვერ ვიშოვი მაგ ჟურნალს?

— ქრთამებზე რომ სკანდალი ატყდა, იმის შემდეგ მაგისთანა ამბები არა მგონია გამოვიდეს.

— არა კი არა! ესე იგი, არა-მეთქი, მამა. ოღონდ, ახლა ცოტა უფრო სხვა-ნაირად აკეთებენ. კარგი კი იქნებოდა მეც წამეგლიჯა.

— ეს ხომ მართლა წაგლეჯა გამოვი? — ფული ფულია, გინდა წაგლეჯით იშოვე და გინდა ისე.

— მაგაში ვერ დაგეთანხმები. ფული კი ფულია, მაგრამ წაგლეჯით ნაშოვნი ფული ვის შეერგება!

— რატომ, ვითომ? კანონის საწინააღმდეგო არაფერი მოხდება. ყველაზე უმდიდრესი ხალხიც კი ამერიკაში...

— ო კარლ, შევილო ჩემო, შევილო ჩემო!

— კარლი საიდან მოიტანე?

— გამდიდრება გინდა, ალენ? ძალიან გინდა?

— მაშ ძალიან სასიამოვნოა, მოტოციკლი რომ არა მაქვს? ოც ბიჭს მაინც ექნება მოტოციკლი ჩვენს ქალაქში. როგორ გგონია, ძალიან კარგია, რომ ტელევიზორიც კი არა გაქვს სახლში, მანქანას აღარ დაეძებ.

— მაგას მეც ძალიან ვწუხვარ.

— შენ არ იცი, მა, ეს რას ნიშნავს. ერთხელ კლასში თემა დავწერე, ჩემი დიდი პაპა ვეშაბებზე მონადირე გემის კაპიტანი იყო-მეთქი.

— სწორი დაგიწერია.

— კლასში კიდევ ხარხარი ატეხეს. იცი, რა შემარქვეს? ჰოული, ჰოული, — ვეშაბებს მოუვლის კარგია?

— ვერ არის კარგი საქმე.

— ვეჭილი რომ იყო, ან ბანკის მოსამსახურე, სულ სხვა იქნებოდა. აგერ ჯილდოს გავიბრტყამ და იცი, რას ვიზამ?

— რას იზამ?

— ავდგები და მანქანას გიყიდი. სხვე-

ბი რომ ჩაგქროლებენ, მოყამულ გუნებაზე აღარ დადგები.

— მადლობელი ვარ, ალენ, — ვუთხარი მე. ხახა გამიშრა.

— ეგ რა დიდი რამეა. მე ჯერ მაინც არ მომცემენ შოფრობის ნებაართვას.

— ამ თაროზე ნახავ, ალენ, ჩვენი გამოჩენილი ადამიანების სიტყვებს. წაიკითხე კიდევ.

— უსათუოდ წავიკითხავ. გამომადგება.

— ნამდვილად გამოვადგება. აბა, შენ იცი.

კიბზე ნელა დავეშვი და ტუჩები ენით დავისველე. ალენმა მართალი თქვა. ერთიანად მოვიტამე.

ჩემს დიდ სავარძელში რომ ჩავჯექი, მერმ გაზეთი მომიტანა.

— იცი, რა კარგი გოგო ხარ?

— ეს კოსტუმი მართლაც ვინდება. ყელსახვევიც მომწონს, სწორედ თვლების შესაფერია.

— რალაცას მიმალავ. გატყობ, გატყობ. ვინდა — შენ შენი საიდუმლო მითხარი, მე ჩემსას ვეტყვი.

— თუკი არ მაქვს.

— მოიგონე!

— როგორ უნდა მოვიგონო. კარგი ერთი, ითენ, მითხარი,

— ყურცვები არ გვისმენენ?

— არა.

— დღეს მარჯი იანგ-პანტი იყო ჩემთან, ყავის ყიდვა მომიზიუხა. ვატყობ, მაგრად შევუყვარდი.

— კარგი ერთი, თქვი.

— მკითხაობაზე ჩამოვარდა სიტყვა. ნეტა კიდე გაგვეშალა-მეთქი, მე ვუთხარი, გვენახა, გუშინდელი კარტი თუ მოგვივა-მეთქი.

— ტყუი!

— მართალს გეუბნები. ნამდვილად საინტერესო იქნებაო.

— შენ რომ ამისთანა რამეები არ გიყვარს!

— თუ კარგია, რატომაც არ მიყვარს, — ვითომ ამალამ გვიმკითხავენს?

— სანადლეოს ჩამოვალ, რომ მარტო მაგისტის მოდის.

— კარგი ერთი! მე თვითონ მოვიტყუები.

— ალბათ დაგაბატყებინა თავი.

— არ გიყვარს მარჯი და ასე იმიტომ ლაპარაკობ.

— პირიქით. მართალი თუ ვინდა, შემიყვარდა კიდეც და პატრისაც ვცემ.

— კაცი ვერ შეგატყობს — როდის მასხრობ და სერიოზულად როდის ლაპარაკობ.

ოთახში ელენი შემოვიდა, მაგრამ ისე წყნარად, რომ ვერ შეატყობდი, მოყურადებული თუ იყო. მე კი მგონია, ყველაფერი მოისმინა. ნამდვილი ბავშვია, ბავშვური ბავშვი, უკვე ცამეტისა გახდა; როცა უნდა აწიკიყდებოდა, როცა უნდა მოიწყენს, ხან მხიარულია, ხან მგრძობიარე; სევდიანადაც კი მოგვაჩვენებს თავს, თუ დასჭირდა. ცომი რომ გაფუებას დაიწყებს, იმ ასაკშია ახლა.

კაცმა არ იცის — ლამაზი გამოვა თუ უშნო. მოყრდნობა უყვარს. მომეყრდნობა ხოლმე, პირდაპირ სახეში შემო მასუნთქავს, ხბოსავით ტკბილი სუნთქვა აქვს. დიდი ლაქუცა ვინმეა.

ელენი ჩემი სავარძლის ხელს გადმოეყულა და თავისი თხელი ბეჭები მე მომაყრდნო. ვარდისფერი თითი პიჯაკის სახელოზე დამისვა და ბალნიან მჯაზე ისე მომიალერსა, მომეღიტინა კიდევ. მკლავზე ჩამოშლილი ქერა თმა ლამპის შუქზე ოქროს მტვერით ბრწყინავდა. ჰოი, რა ლაქუცაა, თუმცა რა — გოგონებზე სულ ასეთები არიან.

— მანიკური გაიკეთე? — ვკითხე მე.

— ბაცო ლაქით. დედა მაძლევს ნებას. შენ რა ტლანქი ფრჩხილები გაქვს.

— ვითომ?

— მაგრამ სუფთა.

— ჯავრისით გავიწმინდე.

— ქუქყიან ფრჩხილებს ვერ ვიტან — ალენს რომ აქვს?

— იქნებ, საერთოდ ვერ ვიტან ალენს.

— მართლაც ვერ ვიტან.

— ყოჩად. მაშინ რაღას უცდი —
ადეკი და მოჰკალი.

— რა სულელი ხარ. — ახლა ყურს
უქან მომიცაყუნა ხელები. ეგ ისეთი
ვინმე ჩანს, რომ ალბათ უკვე დაგვიყე-
ბული ჰყავს ბიჭები.

— შენ უკვე დაგწყვი თხზულების
წერა.

— მოასწრო თქმა იმ არამზადამ?

— კარგი გამოდის?

— მშვენიერი. ძალიან კარგი. წაგაკი-
თხებ, როცა დავამთავრებ.

— დიდ პატივს დამდებ. სადღესას-
წაულოდ მორთულხარ.

— ამ ძველ კაბაზე ამბობ? ახალს
სახვლიოდ ვინახავ.

— კარგად მომიფიქრია. ეკლესიაში
ბიჭებიც იქნებიან.

— ბიჭებს დასანახად ვერ ვიტან. ჰი-
რის დღესავით მძულს.

— ვიცი, რომ გძულს. შენი დევიზია
— მტრობა და შუღლი. დიდად არც მე
მახატია გულზე. ახლა კი ცოტა იქით
მიდეკი. გაზეთი უნდა წაევიკითხო.

განზე გახტა ოციანი წლების კინო-
ეარსკვლავივით და იმ წუთშივე იძია
შური.

— გამდიდრებას როდის აპირებ?

ეპ, იმ უბედურმა იკითხოს, ვისაც ეს
გადაეკიდება. ერთს დავითრევე და გავ-
ტყეპავ-მეთქი, ვიფიქრე, მაგრამ სწო-
რედ ეგ უნდოდა. მომეჩვენა, წამწამე-
ბიც წათხიბნილი ჰქონდა. თვალეში
იმდენი თანაგრძნობა გამოუქრთოდა,
რამდენიც ავაზას შეიძლება ჰქონდეს.

— მომავალ პარასკევს, — ვუთხარი
მე.

— ნეტა უფრო მალე შეიძლებოდეს.
მომწყინდა ამდენი სიღარიბე. — და
მაშინვე გასარილდა ოთახიდან. არც კა-
რებზე მოყურადებას თაკილობს. მიყ-
ვარს კი, და ძალიან გასაკვირიც არის,
რადგან ყველაფერი ისა სჭირს, რაც
სჭვოსიცა მძულს... მაინც გაგიყებით მი-
ყვარს.

ვინ წაგაკითხებს გაზეთს? გაშლაც
ვერ მოვასწარი, რომ მარჯი იანგ პანტი

შემოვიდა. რაღაც უცნაურად დაეყენე-
ბინა თმა — პარიკმახერულად. მერი
ალბათ გარკვეულია ამნარჩ მოდენში,
მე ვერ ვერკვევი.

ყავისთვის გამოსული დილინდელი
მარჯი ჩემსკენ იყო მიმართული დათვის
ხაფანგივით. სალამომდელმა კი — მე-
რი ამოიღო მიზანში. იქნებ ახლაც უთ-
რთოდა უკანალი, მაგრამ მე არ შემო-
ნიშნავს. მის კოხტა კოსტუმს ქვეშაც
თუ იყო რამე — ისიც დაფარული ჰქო-
ნდა. ერთი სიტყვით, დასახლისისათ-
ვის სასურველი სტუმარი ვახლდათ —
თავზიანი, მომხიბლავი, დინჯი, დარ-
ბაისელი, უბრალო. მე ისე შექცეოდა,
თითქოს დილას აქეთ ორმოცი წელი
მომმატებოდეს. საოცრები არიან ეს ქა-
ლები. აღფრთოვანებული ვარ მათი საქ-
ციელით, თუნდაც ვერ გავუვგო, რას
აკეთებენ.

მარჯი და მერი ჩვეული სიტყვებით
ელაქუცებოდნენ ერთმანეთს — „თმის-
თვის რა გიქნიათ?“ „მე ძალიან მომ-
წონს“... „ეს ფერი გხატავთ პირდაპირ.
ნურც გამოიცვლით“... და სხვა ამისთა-
ნა, ქალებსათვის დამახასიათებელი
უენებელი გამოთქმები... მე კი ამ დროს
ქალებზე გაგონილი ანეგდოტები მაგო-
ნდებოდა. ორი ქალი ხვდება ერთმა-
ნეთს. „თმაზე რა მოგსვლია? თითქოს
პარიკიყო,“ შესძახებს ერთი. „მართ-
ლაც პარიკია“, „უი, სულ არა ჰგავს“.

იქნებ უფრო ღრმა აზრი იმალება
ამაში და ჩვენ კი ვერა ვხვდებით.

სადილზე განუწყვეტელი შექახილე-
ბი იყო: ერთის მხრივ ქება შემწვარი
წიწილებისა, მეორეს მხრივ ძაგება —
არც კი იშვებო. ელენი გულმოდგი-
ნელ ათვლიერებდა ჩვენი სტუმრის
თმის დაყენებისა და კოსმეტიკის ყო-
ველგვარ წვრილმანებს. მაშინ მივხე-
დი, რა ადრე იწყებენ ხოლმე იმ გაფა-
ციებულ დაკვირვებას, რასაც შემდეგ
ეგრეთწოდებული ქალური ალლო ეწო-
დება. ჩემს შეხედვას გაურბოდა ელე-
ნი. გრძნობდა, რომ მომაკვდინებელი
ისარი მტყორცნა და ახლა შურისგე-

ბას ელოდა. ძალიან კარგი, ჩემო გულქ-
ქვა ქალიშვილო. შენ ვერც კი წარმო-
იღვენ, ისე სასტიკად გადაგიხდი. სულ
დავიფიქრებ იმ შენს სიტყვებს.

დიდებული სადილი გამოდგა, მიღ-
რული და უხვი, როგორც წვეულებას
შეფერება. თევშების გორა დადგა;
ამ თევშებს საყოველღეოდ არა ვხმა-
რობთ ხოლმე. ბოლოს კი ყავაც შემო-
იტანეს, რაც აგრეთვე უჩვეულო იყო
ჩვენთვის.

- ყავა ძილს არ გიფრთხობთ?
- ძილს ვერაფერი დამიფრთხობს.
- ვერც მე?
- ითვის!

ამას მოჰყვა ჩუმი, მაგრამ სამკვდრო-
სასიცოცხლო ომი თევშებისათვის.

- მეც დაგეხმარებით.
- აჰ! თქვენ სტუმარი ხართ.
- ალაგებაში მაინც დაგეხმარებით.

მერიმ ბავშვებს გადაავლო თვალი და
ხიშტის საქმეებლად მოეშადა. ისი-
ნიც მიხვდნენ, რა მოელოდათ, მაგრამ
თავზეით ძალა არ იყო.

— ამას სულ ბავშვები აკეთებენ ხო-
ლმე, — თქვა მერიმ, — უყვართ საქმე-
მშვენივრადაც გამოსდით. მე თავი მო-
მაქვს ჩემი შვილებით.

— რა კარგია, არა? ამისთანა ბავშ-
ვებს ახლა სადღა ნახავ.

— მართალი ხართ. ამ საქმეში მარ-
თლაც რომ გავგიღიმა ბედმა.

ხელაღვე შევატყვე, როგორ დაიწყო
იმათმა პაწაწინა ტყინმა გამოსავლის
ძებნა. ველარ გადაეწყვიტათ — აურ-
ზაური აეტეხათ, თავი მოეუვადმყოფე-
ბინათ თუ ძველებული ძვირფასი თევ-
შები დაეყარათ და დაემსხვრიათ. ეტ-
ყობა, მერიმაც შენიშნა იმათი პაწაწი-
ნტელა ცბიერი ტყინის მოძრაობა.

— საოცარი ისაა, რომ ერთს არა-
ფერს გატეხენ, — თქვა მერიმ, — ჭი-
ქაც კი არ გაუტეხიათ.

— ბედნიერი ქალი ყოფილხართ! —
უთხრა მარჯიმ, — ასე როგორ გამოწრ-
თენით?

— მე რას მოვახერხებდი. ბუნებით

არიან ასეთები. ხომ დაკვირვებინათ,
ზოგი დაბადებით ბოთე რომ გამოდის.
ჩემს აღენს და ელენს დაბადებითავე
დაჰყვით ჭკუა და მოხერხება.

ბავშვებს გადაუხედე, რა გუნებაზე
დადგნენ-მეთქი. გაეზნენ. და ამას, ეტ-
ყობოდა, მიხვდნენ კიდევ. ახლა ისლა
აინტერესებდათ — მარჯი იანგ-ჰანტი
თუ მიხვდაო. თუმცა ხსნის იმედი ჯერ
კიდევ არ დაეკარგათ. მე ეს იმედიც
გადაუწყვიტე.

— ქება-დიდების მოსმენას რა ჯო-
ბია, — ვთქვი მე, — მაგრამ ამ ბავ-
შვებს ნულარ ვაყოვნებთ. მორჩნენ ბა-
რემ საქმეს, თორემ კინოში დააგვიან-
დებათ.

მარჯიმ იმდენი კეთილშობილება გა-
მოიჩინა, რომ ღიმილი შეიკაეა, გაკვირ-
ვებულმა და აღფრთოვანებულმა მერიმ
კი მე გადმომხედა. კინოში ვაშვება
არც უთხოვიათ.

მოზრდილი ბავშვები საცა ჰყავთ სახ-
ლში, კიდევ რომ არ ხმაურობდნენ, იქ
სიწყნარეს მაინც ვერ ივრანობ. ჰაერი
მაინც ღულს მათ ირგვლივ.

წავიდნენ თუ არა ისინი, სახლმა
შვებით ამოისუნთქა. რალა გასაკვირია,
რომ აურზაურის გამომწვევი მოჩვენე-
ბები მულამ იმ სახლში ბინადრობენ,
საცა მოზრდილი ბავშვები ჰყავთ.

სამნი რომ დავრჩით, ძალიან ფრთხი-
ლად დავიწყეთ იმ თემის ირგვლივ
ტრიალი, რომელიც, ვიცოდით, უსა-
თუოდ უნდა წამოჭრილიყო. შუშის კა-
რებიან კარადასთან მივედი და შრო-
შანის მოყვანილობის სამი მაღალი ჭი-
ქა გამოვიღე, რომლებიც ვინ იცის რო-
დის ჩამოეტანათ ინგლისიდან. სიძველი-
საგან ჩამოქეხულ და გამოხუნებულ
შემოწნულ სურტიდან რომი დავასხი.

— იამაიკური რომია, — ვთქვი მე, —
პოულები ერთ ღროს მელღვაურები ყო-
ფილან.

— ეტყობა, დიდი ხნისაა, — თქვა
მარჯი იანგ-ჰანტი.

— ჩვენზე, და მამაჩემზედაც დიდი
ხნის.

— პირდაპირ თავში ავარდება, — თქვა მერიმ, — ახლა კი ნამდვილი ქეიფია. ითენმა მარტო ქორწილსა და აღაპზე იცის ამ რომის გამოტანა. ღმერთმა კი არ გვიწყინოს, გენაცვალე, ზედ აღდგომის წინა დღეს!

— აბა კოკა-კოლათი ზიარება ვის გაუგონია, ჩემო კარგო.

— თქვენს ქმარს პირველად ვხედავ ასე გამხიარულებულს, მერი.

— სულ თქვენი მკითხაობის საქმეა, — მიუგო მერიმ, — ერთ ღამეში შესცვალა კაცი.

რა უცნაური საფრთხობელაა ადამიანი — მთელი აპარატურა საზომი ერთეულებსა, ცხრილებსა, საანგარიშოებისა, რომელთაგან ჩვენ ძალიან ცოტას თუ ვკითხულობთ და იმასაც, ვინ იცის, არა სწორად... ნაწლავებში უცებ ალი წამეკიდა და საშინელი ტკივილით ამოვარდა ზევით, გაიშალა და ნეკნებს მოაწვა. ყურებში გრიგალი დამიტრიალდა და აფრებდაგლეჯილ განწირულ გემივით გამაქანა. პირი გამიმწუხბდა, ოთახი შეტორტმანდა და ზემოთ აიზიდა. გამაფრთხილებელი სიგნალები გამწარებით აწივლდნენ — იუწყებოდნენ საშიშროებას, იუწყებოდნენ განადგურებას, იუწყებოდნენ უბედურებას. ერთბაშად მეტაკა ეს, როცა ჩემს ქალებს ზურგს უკან ჩავუარე, და შემაძრწუნებელი ტკივილით ორად მომკაკა. მაგრამ ხელადვე გამიარა. გავიშართე და, ვითომც არაფერიო, გავიარე, ქალებს არც გაუგიათ. მაშინ მივხვდი, რატომ სჯეროდა ძველად ხალხს სხეულში ეშმაკის ჩასახლება. ღამის მეც დავიჭეო. ჩასახლება! ერთბაშად შემოძვრება რაღაც უცხო, შენი ყოველი ნერვი გამწარებით ებრძვის და უძალიანდება, მაგრამ საბოლოოდ მარცხდები და, ნაცემ-ნაგვემი, იმასლა ცდილობ დამპყრობელს შეუთვისდე, ზავი

ჩამოავდო. ძალიადობა — იმ შესაფერი სიტყვა, თუკი შეგრჩა იმის თავი, რომ სარჩილავ ნათურასავით ლურჯქრებაშემოვლებული სიტყვის ქღერას ჩაწვდე. ჩემი ძვირფასი მერის ხმა გაისმა.

— კარგი რამის გაგონება არასოდეს არ გავნებს.

ახლა ჩემი ხმაც გამოვცადე — მტკიცედ და ძლიერად ქდერდა.

— ცოტაოდენი იმედი, უიმედო იმედიც კი ვნებას არავის მოუტანს. — ეთქვი და სურა ისევ კარადაში შევედგი, მერე ჩემს ადგილზე გამოვბრუნდი, ნახევარი ჰიკა ძველებური, სურნელოვანი რომი დავლიე, დავეჭეი, ფეხი ფეხზე გადავიდე და ხელები მუხლზე შემოვიჭდე.

— ველარაფერი გამიგია ამ კაცისა, — თქვა მერიმ, — მთელი თავისი დღე და მოსწრება მკითხაობას დასცინის, საშინლად სძულს. გაოცებული ვარ.

ნერვები ქარსაგან შეტოკებულ ნაზამთრ თივის ღერივით ამითრთოლდა, ერთმანეთზე გადაჭლობილი თითებზე ზედმეტი დაწოლისაგან გამითეთრდა.

— ვეცდები აფუხსნა ეს მისის იანგჰანტს... მარჯის, — ეთქვი მე, — მერი კეთილშობილი, მაგრამ ღარიბი ირლანდიელი ოჯახიდან ვახლავთ...

— არც იმდენი ღარიბები ვყოფილვართ.

— ხომ გესმით, რას ამბობს?

— რაკი მაგას ამბობ, ბარემ...

— არა, მერი წმიდანია, ყოველ შემთხვევაში უნდა იყოს — ბებია ჰყავდა ისეთი ღვთისმოსავი...

მომეჩვენა, რომ ჩემი ძვირფასი მერი რაღაც მტრულად შეიმაართა. მე მაინც განვეგრძე.

— მაგრამ სულებისა მაინც სჯეროდა, მიუხედავად იმისა, რომ სასტიკი ქრისტიანული თეოლოგია ჩვენ ამას გვიკრძალავს.

— ეგ სულ სხვა საქმეა.

ჯანსუღ ჩაკვიანი

მე რაც მაწუხებს, იგი შენა ხარ

(ლირიკული პოემა)

„მარად და ყველგან, საქართველოც,
მე ვარ შენთანა“ — ი. ლ. ი.

ჩემი სულივით ზეცა ჩაღდება,
და ვარსკვლავები ქიმებს იმტვრევენ,
დამყუდებია თავზე ჭადრები
და მე მისმენენ მწვეან ფილტვებით.

...
შენ რა გაწუხებს,
შენ რა გაწვალებს...
და ენთებიან როგორც სანთლები,
ძმებო, მაცალეთ,
ძმებო, მაცალეთ
და მათქმევინეთ ჩემი სათქმელი.
— მე რაც მაწვალებს, იგი შენაა,
მე რაც მაწუხებს, იგი შენა ხარ,
საკუთარ თავში ბევრჯერ შემშლიხარ
და იმედოვნებ ბევრჯერ მეახლე.
ახლაც მოვედი, როგორც იმედი,
როგორც თოვლი და როგორც
ყვავილი.

თურმე გეყოფა ტანჯვა მცირედი,
რომ გატეხილი გახდე ყამირი.
თურმე ქვეყანა არის პატარა,
მე ქვეყანაზე დიდი გული მაქვს,
სულ სხვანაირი კაცი გამხდარა,
ვისაც ქვეყანა შემოუვლია,
ვისაც უფლება ჰქონია ფიქრის
და ვინც უყურებს დიდ მზეს
გულადმა,
ვისაც უნახავს საზღვრების იქეთ
და მართო ცუდი არ დაუნახავს,
ვინც სიყვარულით გასულა ხალხში.
ვინც მართალი და ერის კაცია
და ვისაც ვერცხლი ჩადვრია ხმაში,
როდესაც სევდას გაუტაცნია.
ზოგი ჭუჭყია, ზოგი ფულია
და ზოგის გული თათლოვით წვეთავს,
ამ ქვეყანაზე დიდი გული მაქვს

და ვკონი ზალცბურგს ისე, ვით
მცხეთას.
მე რაც მაწვალებს იგი შენაა,
შენ ერთი არ ხარ, შენა ხარ ბევრი.
შენ ხან მთაში ხარ,
შენ ხან ტყეში ხარ,
შენ გქვია სევდა,
შენა გაქვს ფერი.
შენა ხარ სიტკბო და სული ფრენის.
დაყუდებული შენ იყავ ბერი...
შენ ხარ მოყვარე და შენ გყავს
მტერიც.

შენა ხარ ერი,
მართალი ერი
შენ გიმღერიან,
გცილიან და გსვამენ,
სხვა მხრივ კი შენთან ვის რა ხელი
აქვს,
მოწმენდილ ცაზე რეკავენ ზარებს
და დიდი მთები ქარში მღერიან.
და ჰყვიროს დიდი კავკასიონი,
რადგან ანთია უშა და შხელდა,
შენ ხარ ვენახი,
შენ ხარ სიონი,
შენ ხარ ბოლნისი,
შენა ხარ მცხეთა.

და მე მესმოდა, დიდი „ლილეო“
მზის სხივებს როგორ წეწდა და ხევდა.
ასე იწყება ლელვა და ღამე,
ასე ჩუმად და ასე ღონივრად,
და საქართველოს წისქვილის ღარებს
მძიმე ბორბლებთან დიდი ომი აქვთ.
ბევრი პური და ბევრი დაფქული,
და მე შენს დიად სივრცეს
მივარღვევ,
ბევრი სიმწვანე და გაზაფხული,

ბევრი წვიმა და ბევრი სიმაღლე.
და მე ვიგონებ იმ დროს, რომელიც
შენი ცხოვრების არის ნაწილი,
მე შენ გიბოვე მთებში დაჭრილი,
მე შენ დაჭრილი გნახე არწივი.
მე დაგარწიე და მოგარჩინე
და შეგაშველე ხელი გაწვდილი.
შენ ჩაგაბარე, ძვირფასო ჩემო,
ყველა ფიჭვი და ყველა განცდილი.
და იღვნენ მთები, როგორც დევეები,
იღვნენ ნისლეზში, როგორც ბორნები,
ჩვენ — მალღები და ბედნიერები...
და ვგდო ხევში მკვდარი ყორანი.

...
მე მაგონდება ჩვენი გურამი,
რომელსაც თავის მკითხველი ეძებს,
გულში ჩამრჩიბი ვით სამღერავი,
ოცი სტრიქონი რომ არ ვსთქვა შენზეც:
შენი სიმკვირცხლე, რჩეულო ბიჭო,
იყო სიმღერა საქართველოსი,
და საღდაც შორს, შორს ქარის
ღრიალში
შენ ებრძვი სივრცეს შავით შემოსილს.

გუდანის ვგართან მოგვისწრო წვიმამ
გამოუსკვენიო ცხენებს კუდები,
და მე მგონია, შენა ხარ არხოტს,
პატარა ცხენით კვლავ დაბრუნდები.
და ხეესტრების ქეთინი ისმის,
იგვიანებსო ჩვენი მხედარი,
მთებს ებერებათ ძარღვეები კისრის
და შენ გბაძვენ გამოხედვაში.
...და გაბარული მთებზე ნისლეზი
ისე, ვით შენი უბელო ცხენი,
და მე ვივსები...
ცრემლით ვივსები,
ვიგუდები და ცრემლის მრცხვენია.
და გაფრენილი მზისკენ კისრებით
ნისლი კი არა, შენი ცხენია,
და მე ვივსები...
ცრემლით ვივსები,
ვიგუდები და ცრემლის მრცხვენია.
რამდენი კარგი კაციც წავიდა,
იმდენჯერ ფხიზლობ შენ, ჩემო
ხალხო,
ცხოვრებას ისევ იწყებ თავიდან
და ისევ არწევ ცხოვრებას ახალს.
...

გაფრინდა მზისკენ ფიჭვი და სული,
და იწყის მზეში ლამაზი სევდა.
სხეულში ჩაგდის მზის ცხელი ხნული
და ჩემს სიცოცხლეს სიკვდილშიც
ხედავ.

და ყვირის დიდი კავკასიონი,
რადგან ანთია უშა და შხელდა.
შენ ხარ ვენახი,
შენ ხარ სიონი,
შენ ხარ ბოლნისი,
შენა ხარ მცხეთა.
და მე მესმოდა, დიდი „ლილეო“
მზის სხივებს როგორ წეწდა და ხევდა.

...
მე ვაცისკროვნებ შენს ლამაზ ხეცას,
შენ ჩემზე ერთგულს ქვეყნად ვის
ნახავ?

ტანზე სიმწვანე გაცვია ჩემი,
შენ გაზაფხულად რომ დაგისაზავს.
და იწერება ჩახრუხაული,
ბიჭები წერენ მაღალ შაირებს.
ეს ჩვენი მძაფრი სული ზმაურობს,
შენ რომ გგონია შენი ზმაური.
საესეა ჩვენით შენი პაერი,
როგორც სიმღერით,
როგორც ზღვაურით.

...
წერენ, ხატავენ,
იყვარებენ და ოცნებობენ,
სვამენ და ხურდას უტოვებენ
გამხლარ დახლიდარს,
წერენ, ხატავენ,
იშენებენ სახელოსნოებს
და ხალხს აცნობენ
ვილაც წყნეთელ იის გამყიდველს.
და ჩვენი ლექსის სათაურებს
ისინი წერენ,
რომ უფრო მეტი შნო და ფერი
ჰქონდეს პოემებს,
მე გაცნობ მხატვრებს —
ჩვენი დიდი ოჯახის წევრებს,
ჩვენი ლექსების სათაურებს
რომლებიც წერენ.
ასე იწყება ღელვა და ღამე,
ასე ჩუმად და ასე ღონივრად,
და შენი მიწის წისკვილის ღარებს
მძიმე ბორბლებთან დიდი ომი აქვს.

ბევრი პური და ბევრი დაფქული,
და ჩვენ შენს დიად სივრცეს
მივარღვევთ;

ბევრი სიმწვანე და გაზაფხული
ბევრი წვიმა და ბევრი სიმაღლე.

მე კვლავ ვიგონებ იმ დროს, რომელიც
შენი ცხოვრების არის ნაწილი,
მე შენ გიპოვე მთებში დაჭრილი,
მე შენ დაჭრილი გნახე არწივი,
როდესაც მოკვდა ძვირფასი კაცი;
ბევრი ფიქრით და ბევრი განცდილით.
რამდენი კაციც თბილისში არის,
იმდენჯერ იყო მისი ხსენება.

რამდენი ქუჩაც თბილისში არის!
იმდენი ქუჩა მიახვეწებდა;
იმდენი კუბო, იმდენი დარდი,
იმდენი ლექსი, იმდენი ზარი,
იმდენი ფერი, იმდენი ვარდი,
რამდენი ქუჩაც თბილისში არის!
ის კი მიჰქონდა რუსთაველის

პროსპექტს,

როგორც სიმძიმე ცისფერი ტალღის,
ის კი მიჰქონდა რუსთაველის

პროსპექტს

და კითხულობდა მის ლექსებს ხალხი.
გაფრინდა მზისკენ ფიქრი და სული
და იწვის მზეში ლამაზი სევდა.
და დააწერეს ლექსებს და სურებს
ლექსი, რომელსაც ის კაცი წერდა;
„ყველას რაიმე აქვს სახსოვარი“,
ჩვენა ვართ ერთად, უყურეთ სურათს,
ყველას რაიმე აქვს სახსოვარი,
მე მაქვს პოეტის პატარა სურა.

...
გინდა ამაყსე,
გინდა დამაშრე,
დამაჩოქე და ისე მომკალი,
მე, საქართველოვ, მზისაც არა მშურს
და მშურს სუყველა დიდი მოკალმის.
და იწერება ჩახრუხული,
ბიჭები წერენ მაღალ შაირებს,
ეს ჩვენი მძაფრი სული ხმაურობს,
შენ რომ გგონია შენი ხმაური.
საესეა ჩვენით შენი ჰაერი,
როგორც სიმღერით,
როგორც ზღვაურით.
მე ვინ შემარჩენს,

მე ვინ მიხატობს,
მეც მათთან ვარ და არ ვიმიჯნები,
და რუსთაველზე მაღალ შინაკენს
მიძყებნათ ხორბლისფერი ბიჭები.

...
მაღალ ბალახში,
შორსა და ახლოს,
ცისარტყელები ციდან ვარდება,
ყველგან ანთია იმედის სახლი,
სახლი საესეა მზით და ვარდებით.
ლამაზი დილა მთებზე თამაშობს,
თბილი ქარები კვლავნა სიცივეს
და წვიმისავით მაღალ ბალახში
ისმის პატარა ბიჭის სიცილი.
ღია ბარათებს ახატიათ
დიდი დათვები,
ღია ბარათებს ახატიათ
დათვის ბელები,
დათვი ეხვევა და ხეს აქცევს
დიდი თათებით.
დათვის ბელები,
სასაცილოდ საკვირველები.
ღია ბარათებს
ღია გული თუ გაამართლებს,
თორემ ყოველთვის
სიფრთხილეს ვიჩენთ...
და უგზავნიან ღია ბარათებს
ხავსივით მწვანეს
და ჭორფლიან პატარა ბიჭებს.
„ჩემო ბაბილო,
ჩემო ვაზო,
და ჩემო ბევრო,
„ჯიკენალის“ ტყეში
დათვებთან ხარ,
შე დათვის ბელო“.
ღია ბარათებს ახატიათ
დიდი გეშები,
დიდი ანთები მზისკენ მიდიან.
მწვანე ფერები
და ცისფერი ვრცელი ველები
გაუფენიათ მზის ხნულზე და
ისე ჰკილია.
ღია ბარათებს ახატიათ
მწვანე პალმები,
და წყაროები ახატიათ
ღია ბარათებს.
სუყველაფერი ნამდვილია,
რაც ახატიათ,

სუყველაფერი მართალია
და ვერ წაართმევთ.

ღამით ჩამოდის მთვარე ქადრებთან,
და ერთად სუნთქავს
მთვარე და ღამე.

ამალამ, ალბათ, ქარი ჩადგება,
მითხარი რამე,
მითხარი რამე...

ოღონდ მითხარი,
ოღონდ მითხარი,
ოღონდ მაყოცხლე,
ოღონდ მიშველე...

და ქარი სულის თეთრი მკითხავი
თმებს გვიწეწავს და თვალებს
გვიშტერებს.

და მთვარეში ჩანს მსუბუქი რწევა,
და მთვარეში ჩანს მზე და „ლილეო“,
მე ქარის ფრთებზე დაღლილი ვწევარ
და ვგრძნობ, ქარივით როგორ ვილევი.

ოღონდ მითხარი,
ოღონდ მითხარი,
რომ ჩემზე უფრო არავინ გიყვარს
და ის იქნება მზეზეც, მთვარეზეც,
სუყველაფერზე ლამაზი სიტყვა.

...

ჩვენ ავაშენეთ შენი ხიდები,
ჩვენ დაგამშვენეთ თიხის ღოჭებით,
არ შეიძლება შენი დანგრევა,
სულ რაღაც ერთი ხელის მოქნევით,
ერთნაირი გვაქვს ხელის გულები,
ჩვენი თვლებიც ერთმანეთს გვანან,
შურით გვიმზერენ შერიხტულები,
სულში აქეთ ჩვენი თვლების გვალვა.
მაგრამ მე ვდგავარ, ვით მძაფრი სული,
მოვარდნილ ქარში,
მხურვალე მზეში.

დადიკ ქუჩებში სიმშვიდე სრული
და მე სიჩუმის ხმაური მესმის.

და უცაბედად სიჩუმე გეტოვებს
და მწუხარება ჩნდება გარშემო,
ბავშვებს ვუსინჯავთ სისხლსა და
გონებას როგორ

და გვეშინია ჩვენი ბავშვების.
ასე წამლავენ ჰაერს და მიწას
და კმუტუნის სხეულს ხელი ვერავის,
ეხ, დღესაც ისევე საეჭვოდ წინწყლავს
და ტალახისფრად ღებავს პერანგებს.

...
მე ახლა ვითხარ ის დღე, რომელიც
შენი ცხოვრების არის ნაწილი,
მე შენ გიპოვე მთებში დაჭრილი,
მე შენ დაჭრილი განზე არწივი,
ტალახისფერი, საეჭვო წვიმით,
ბევრი ფიქრით და ბევრი განცდილით.

...
იწვება დიდი აღმოსავლეთი
და მე ბრიალა სხივებზე ვწევარ
და უელის მიწას „აღმოსავლეთი“,
როგორც იმედი და როგორც რწმენა.
ოღონდ ნუ ჩასთვლემთ, ჩემო

საბლებო,
ოღონდ არ გატყდეს პატარა სურა,
მე თქვენ ყოველთვის დაგენახებოთ,
მე თქვენ მთვარეზე წაგიღებთ სულაც.
მიფრინავს მზისკენ ფიქრი და სული,
და იწვის მზეში ლამაზი სევდა,
სხეულში ჩაგდის მზის ცხელი ხნული
და ჩვენს სიცოცხლეს სიკვდილშიც
ხედავ.

და ყვირის დიდი კავკასიონი,
რადგან ანთია უშა და შხელდა,
შენ ხარ ვენახი,
შენ ხარ სიონი,
შენ ხარ თბილისი,
შენა ხარ მცხეთა...
და მე მეამოდა, დიდი „ლილეო“
მზის სხივებს როგორ წეწვდა და ხევედა.

გიორგი ლავანი

ღ ე ღ ა

ეუბნეში სამნი იყვნენ, — მოხუცი ქალი, რომელსაც შავი ტანსაცმელი ეცვა და შავი თავსაფრიდან შესამჩნევად უჩანდა ქალარა თმა, და ორი მამაკაცი. ერთი, ახალგაზრდა, ფანჯარასთან იჯდა და გულგრილად იყურებოდა გარეთ; მეორე კი, შუახნის სათვალეებიანი კაცი, გაზეთს კითხულობდა. გაზეთი არც თუ ისე საინტერესო ჩანდა, რადგან ხელი ზშირად მიჰქონდა პირთან და ამოქნარებდა.

— აქეთ სად ბრძანდებოდი, დეიდა აგრაფინა? — დაარღვია სიჩუმე ახალგაზრდამ და მოხუცისაკენ შემობრუნდა.

მოხუცმა თავსაფარი შეისწორა.

— აგერ ვიყავი, ტყიბულში, — თქვა მან.

სათვალეებიანს, რომელსაც გაზეთის კითხვისათვის თავი დაენებებინა და მათ უსმენდა, ხმამაღლა გაეცინა.

— შე ქალო, ტყიბული აგერაა? რა იციან ეს იმერლებმა, რა იციან...

— რა ვიცი, ბატონო, მე არ მემორება და... — გაეცინა მოხუცსაც.

ახალგაზრდამ ისევ იკითხა:

— შენი ბიჭი კვლავ ტყიბულში მუშაობს?

— კი, ტყიბულში მუშაობს. შენ საიდან მოდიხარ?

— მშენებლობის უფროსთან ვიყავი. მეც იქ ვაპირებ მუშაობის დაწყებას.

— მართლა? აბა ერთად იქნებით.

— კი, ერთად ვიქნებით.

მატარებელს ხიდი გადაევიდა. ახლა სწორ გზაზე მიჰქროდა, ლურჯად მოვლვარე სიმილდის ყანებს შორის, და ვიღაც

ცას ბავშვის გამოჩაგრებით ესიტყვებოდა:

— ყური უგდე ჩემს გუგუნს,

— ყური უგდე ჩემს გუგუნს:

— არ გავჩერდები!

— არ გავჩერდები!

— ენაცვალოს დედა, — თქვა აგრაფინამ და კედლიდან სურათი ჩამოიღო. სუფთა ტილო გადაუსვა და გადაწმინდა. შავულვაშებიანი გაღიმებული ვაჟკაცი იყურებოდა იქედან. თმები შუბლზე ჩამოეშალა, წარბები ზევით აეზიდა და გულში პირდაპირობით იყურებოდა.

აგრაფინამ სურათი ჩარჩოდან ამოიღო და ახლა ისე შეათვალიერა. მერე ტუჩებთან მიიტანა და აკოცა.

— ჩემი ბიჭი, ჩემი პატარა ბიჭი, — ჩურჩულებდნენ დედის ტუჩები. ერთხანს უხმოდ ეალერსა, მერე ისევ ჩარჩოში ჩასვა და კედელზე დაჰკიდა, ახლა მეორე სურათი ჩამოიღო. იგი პირველის გვერდით ეკიდა, ხელმარცხნივ. ტილო გადაუსვა და ნაღვლიანად შეხედა. აქედანაც იგივე თვალები უქექროდნენ, იგივე უღვაშები, იგივე სახე... თითქოს პირველის ასლიყო. მხოლოდ განსხვავება ის იყო, რომ ლამაზად შეკერილი სამოქალაქო კოსტუმის ნაცვლად, აქ სამხედრო ტანსაცმელი ეცვა და მკერდზე ვარსკვლავი ეკიდა. აღარც გულშია ღიმილი უჩანდა. მის მაგივრად, ღრმად ჩაწეულ თვალების შიგნით, დარდი და გულსწყრომა იხატებოდა. აგრაფინამ ჩარჩოდან ამოუღებლად აკოცა სურათს. ტუჩებზე მინის სიცივე შეიგრძნო და გააყრყოლა...

— მოგესწრო ვაჟკაცი, კოწია, — ჩიო

ჩურჩულეს ტუნებმა. სურათი აიღო და ისევ ყედელზე დაჰკიდა პირველის გვერდით. კიდევ ერთხელ შეავლო თვალი და გარეთ გამოვიდა.

— ფაცურია, — გასძახა მეზობლის გოგოს, რომელსაც ჩაფით წყალი მიჰქონდა ჰიდან. გოგომ მოიხედა, ჩაფი ძირს დადგა და მისკენ გამოემართა.

— გამარჯობა, დეიდა აგრაფინა, როდის ჩამოხვედი?

— ეს წუთია მოვედი, — თქვა აგრაფინამ, — ძროხამ ხომ არ გაგაწვალა?

— არა, სულ არა, — გაეცინა გოგოს, — არცეი განძრეულა.

აგრაფინა კიბეზე ჩამოჯდა.

— რა კარგი ამინდები ყოფილა აქეთ, ბოსტანს გამომიგვალავდა.

— ბოსტანი უკვე დაგიბარე.

— შართლა? — გაეხარდა აგრაფინას, — ნამდვილი ოჯახის ქალი ხარ.

— ისიც გადაეყარე, — განაგრძო ფაცურია, — სახლის ბოლოს რომ მენძი გეყარა. ახლა სიტყვებია და ცუდი სუნი აუვიდოდა.

ნეოში კრუხი და წიწილები გამოვიდნენ და ჭოთქოთით, წიფწივით შემოიხვივნენ მოსაუბრეებს.

— წიწილები ხომ არ დამიწყვიტე, გოგო, შიმშილით? — გულკეთილად გაიცინა აგრაფინამ.

— რას ამბობ... საკუთარივით ვუწლიდი, — გაწითლდა ფაცურია. აგრაფინამ დაკვირვებით შეხედა მას.

— დათომ მოკითხვა დამაბარა, — უთხრა მერე, — რომ ჩამოვალო, რაღაც კარგი საჩუქარი უნდა ჩამოვუტანო.

ფაცურია ნაწნავს დაუწყო წვალეზა. მერე საბე გვერდზე მიიბრუნა და უცებ თქვა:

— ახლა წავალ, დეიდა აგრაფინა, თორემ კეცები მაქვს ვადგმული და ჩამიცვლება.

— წადი, შვილო.

ფაცურია წავიდა. აგრაფინამ თვალი გააყოლა.

— შშვენიერი გოგოა, — თქვა თავის-

თვის. მერე რატომღაც შვილი გაახსენდა და ისევ სახლში შებრუნდა.

აგრაფინა
განუცხი

„ალბათ, ახლა სამუშაოდან ბრუნდება“, — გაიფიქრა აგრაფინამ. ვედრო აიღო და ძროხის მოსაწველად გაემართა. ძროხამ პატრონის დანახვაზე შებლაგულა. აგრაფინამ ხზო აუშვა. ხზო ძროხას მივარდა და ჭიქანში თავი ამოსცხო, მერე წოვა დაუწყო. დრო და დრო ისევ ამოჰკრავდა, თითქოს მეტი რძის გამოდენას ლამობსო.

აგრაფინა შორიდანვე ცნობდა შვილის ფეხის ხმას — დამ-და, დამ-ბუხ... დაჰკრავდა უკანასკნელ საფეხურზე. ისიც აღგებოდა და მაშინვე კარებში გამოეგებებოდა.

დათო სამახურიდან ყოველთვის პირდაპირ მიდიოდა სახლში, ღვდა როცა იქ იყო, ყოველთვის პირდაპირ მიდიოდა, იცოდა, შინ მშვენიერად მომზადებული საჭმელი დახვდებოდა. სხვა დროს კი სასადილოში ჰამდა ხოლმე, „ალბათ, ახლაც მივა“, გაიფიქრა აგრაფინამ და ვედრო ძროხას შეუდგა. მერე დაიხარა და წველა დაუწყო. „პო, მივა... ჯერ ვიდევ ორ-სამ დღეს ეყოფა დედის მომზადებული საჭმელი“.

— დათო, — თქვა უცებ და ბოსლის კედელს მიაჩერდა, — ყოველთვის რატომ გავიწყლება ხელის დაბანა ჰამის წინ?

ძროხამ გაკვირვებით მოიხედა... აგრაფინას კი ვიღაც გაუბასუხა კედლის მიღმა.

— არა, დედა, დღეს წინდამწინ დავიბანე, — იცინის დათო.

— სულელი ბიჭი ხარ, ეუბნება-დედა. წინ საჭმელს უდგამს. დათო ჰამს. მაინც როგორ ჰამს? თითქოს ვიღაც მოსდევდეს. მამამისი კი წელა ჰამდა. უფრო დინჯიც იყო და უფრო სერიოზულიც.

ვედროში ჩხრიალი გაუღის რძეს.

— ნელა, ბიჭო, არ დაიხრჩო, — იცინის დედა.

ხზო ისევ იჭრება, აგრაფინა ისევ უშ-

ვეს მას. მერე წველას ამთავრებს და სახლისაკენ მიდის...

დათოს ყოველთვის უყვარს კარგად გაუთოვებული შარვალი. აგრაფინას კი აბა სადა აქვს იმდენი ძალა, ზოლებს მკვეთრად დაანჩინოს? დათო იცინის და უთოს ართმევს. მერე თვითონ უსვამს.

— მომეცი, არ დაწვა, — ეუბნება დედა.

— არა, დედა. შენ დაბერდი და აღარ შეგიძლია. მე კი მშვენიერად ვაუთოვებ.

— ჰო, შეილო... დავბერდი, — ნაღვლიანად ამბობს აგრაფინა.

დათო უთოს დგამს და ეხვევა.

— ნუ გეშინია, დედა, მე მოგცემ ძალას. იმდენი მაქვს, ორივეს გვეყოფა... ბეგრსაც ეყოფა, ვისაც დაუქარგავს და არ აქვს, ვისაც ერთბაშად დაუხარჯავს და აღარ შერჩენია.

— ჩემი კარგი ბიჭი... — ეხვევა დედა. ატყობს, რომ შეიძლება ატირდეს და თავს იმაგრებს. არ უნდა შეიღოს ცრემლი უჩვენოს. მთელი ამ ხნის განმავლობაში უტყრემლოდ ხარდა. ამიტომ გამოვიდა ასე გულლია და არა გულჩახვეული, დარდიანი.

ღამდება.

„ახლა, ალბათ, კინოში წაეა“, — ფიქრობს აგრაფინა და უცებ გული წყდება, რომ კინო მთელი ორი საათით დააშორებს მის ბიჭს. ხშირად თვითონაც წაპყვება ხოლმე, მაგრამ, როცა არ მიპყვება, ზის ბუხართან და უცდის... საშინაურის დროს არ თვლის. დედამ კარგად არც კი იცის, რას აკეთებს მისი შვილი, მაგრამ იცის, რომ კარგ საქმეს აკეთებს, ხალხის საკეთილდღეოდ მუშაობს და იტანს ამ განშორებას. კინო კი ყოველთვის გულს წყვეტს. ხომ შეიძლება არ წავიდეს და სულ მასთან იყოს? მაგრამ იცის, რომ არც ეს შეიძლება და ამასაც იტანს.

ზის ახლაც ბუხართან და უცდის, როდის მობრუნდება მისი შვილი კინოდან. ამ დროს ხან მეზობელთან ვადავა ხოლმე და ლაპარაკით გაერთობა, ხანაც უხმოდ ზის და უცდის. გარეთ ყველა საქ-

მე გაკეთებული აქვს, სხვა რაღა უნდა გააკეთოს?

და აი, ბრუნდება მისეულ მშვენიერ ნაცნობი ფეხის ხმა: დამ-და, დამ-ბუნ... აგრაფინა კარებში ეგებება.

— სად იყავი აქამდე?

— კინოში, დედა.

— სულელო ბიჭო, მე კი უშენოდ ვეღარ ვაქცილი.

— წამოდი ხოლმე, შენც, დედა — ეუბნება შვილი და ხელს ხვევს.

— ჰო, მაგრამ... ვერ ვიტან... ხმაურს ვერ ვიტან, თუმცა ხანდახან ხომ დაეიარები?

სახლში უხმოდ შედიან, ჩაის სვამენ.

— უკვე ძილის დროა, — ეუბნება დედა, — დაიძინე, ხვალ ადრე ხარ ასადგომი.

აგრაფინა ბუხარში ცეცხლს ხვევს...

— კარგი, დედა, — ამბობს დათო და მეორე ოთახში გადის. ცოტა ხნის მერე ესმის შვილის ვაჟკაცური სუნთქვა. ეს სუნთქვა ედება მთელ სახლს, მთელ ეზოს, მთელ ქვეყანას და უსაზღვრო სიბოთით და სინახით ავსებს.

დაწოლის წინ დედა ყოველთვის დახედავს მძინარე შვილს, სიყვარულით შეუსწორებს ჩამოცურებულ საბანს და ფეხაკრფებით გამოდის... დღამდე უნდა გასძლოს, დღით კი ისევ შეხვდება სამსახურში მიმავალ თავის ერთას.

აგრაფინა წამოდგა, ბუხარს მოსცილდა და გარეთ გაიხედა. ძინავს სოფელს, უკვე კარგახანია ძინავს. „დაწოლის დროა“, ფიქრობს აგრაფინა, მაგრამ არ ემეტება შვილის დატოვება. უნდა კიდევ დაეღაპარაყოს, კიდევ გაიგონოს მისი ხმა, მაგრამ რომ ძინავს?...

...უცებ მის წინ დგრილით ჩაიჭროლა მატარებელმა.

— შექალო, ტყიბული აგერაა? — ამბობს სათვალეებიანი მამაკაცი და იცინის.

აგრაფინა გულმოსული კეტავს კარებს.

— აგერაა... აბა შორსაა? აგერაა, მამა...

სუბა ბაბუა

ორი ლექსი

პ რ ო ლ ო ზ ი

ეს იყო—როგორც მძაფრი პოემის
პროლოგი, რაც ვერ აგხსენი დღემდე;
ეს იყო—წვეთი ამ სიტყვების
ერთხელ მაგემა და მომკლა შემდეგ!

ეს იყო—თეთრი ალუბლის ტოტის
სინაზე, - თვალის ახევეა ნისლით.
შორსმხედველობა ეს იყო ჭოტის—
ღანეთი. მაგრამ ეს მოხდა დღისით.

ეს იყო,—რით ვარ სხეებზე ნაკლები!—
გულმკერდზე მჯილის დაცემა მაგრად.

ვითარ მიზანში ტყვია, —განგების
გარდუვალობა ეს იყო, მაგრამ,—

როგორც მარების გაპარვა დილით,
ან ამოშრობა უეცრად ჯამში
ზუსტუნა ღვინის.—ათასჯერ ტკიბილის
მანამდე, ვიდრე გასინჯავ ქაშნიკს.

როგორც ახდენა დიდი სურვილის:
ხელის ჩაქნევა—ეს იყო მხოლოდ?!
ან სამუდამოდ მოკვლა წყურვილის,—
ეს სიყვარული დასრულდა ბოლოს.

• • •

როგორ წვიმს!..
მიქრის ტყვიასავით ქუჩაში ძაღლი,—
დროდადრო
ისმის შეკივლება
დამფრთხალ ქალების.
მაგრამ ყველაზე თვალსაცემი
ქალაქში
ახლა
არის ქოლგების მოძრაობა
და მანქანების.

შენც შეყურებულხარ ქოლგაში და
ალარ გაშინებს
წვიმის შოლტები,
შემოდგომის ქარი თავნება...
გსურს შიშველ ხეებს გაუწოდო
ქოლგა გაშლილი
და გულუბრყვილოდ გეღიშება,
და გენანება.

თაგა ჯავახიშვილი

ჩემს თოგას

სუფთა და ამაყი ბავშვები ვართ
ჩვენ,

გვიყვარს ხეტიალი და
სიახლის განცდა...

გვიყვარს ერთმანეთი სისუფთავით
სიამაყით

და ყველაფრისაგან მოვითხოვთ
უმაღლესს...

გვალღვებს საუკუნე ჩვენი,
უფრო კი მომავალთა სიღაღე...

ჩვენ გვჯერა, ფიქრები გვაქვს
მაღალ-მაღალი,

და ურთიერთშორის გვეგულება
გენიოსი.

მეოცე საუკუნის შვილები ვართ ჩვენ
და თითქოს გვეცხოვროს ოცი და

მრავალი,
ისეთი მძაფრი გვაქვს სიცოცხლის

განცდა...

ნაომარი, დიდი ქალაქების
შვილები ვართ ჩვენ,

გვერდებშენგრეული მაღალი
სახლების,

და სისხლი ჩვენი

სავსეა მშვიდობის სურვილით,
სიმაღლეთა შექმნის სურვილით...

გადამწვარი მიწების,
დამდნარი ღიანდაგების,

დაწეწილი მათულების
შვილები ვართ ჩვენ,

და სისხლი ჩვენი
მოერეკება ახალ სილამაზეს...

ჩვენ ვიტყვით საუკუნეთა
ოცადქცევის სათქმელს,

კოსმოსში ავიტანთ საუკუნეთა
სიოცეს.

გაგვეცინება
დახლეჩილი ასწლოვანი

ბროწეულების სიუხვით
და მერე მოგვედებით ისე მშვიდად,

თითქოს ჯერ არ დავბადებულავართ...

სუფთა და ამაყი ბავშვები ვართ
ჩვენ,

გვჯერა ერთმანეთის
და გახანგრძლივდება ძალა

საუკუნის,
ოდეს ერთმანეთს მივუახლოვდებით...

მ თ ე ბ შ ი

მხოლოდ შეაღღეა
და გაქვავებულთა კოშკთა შვეულება
მხოლოდ ენგურია
და თავშეუკავები რკენის ჩვეულება.

შუადღის ჭვრებია,
მზე დამდნარ სპილენძად ჩამოდის
ყავარ-და-ყავარ...
ვიღვიძებ კაცი და არ ვიცი კარგა ხანს,
ვინა ვარ, რა ვარ...

ვილაცა სდუმს და ისმის სიმღერა:
შენ მინდორი ხარ, ჩემო სინათლე,
ყვავილოვანი ხეების რხევა,
და დედამიწა შენა შერე, გვიან
მიმორღვეულა ხევად და ხევად,

შენ დარჩენილხარ, ჩემო სინათლე,
და გახლავს ხეთა ფერადთა რხევა.
წევხარ ცის პირად ვარინდებული
და შუადღეთა შგავი ირყევა,

შენა ხარ მხოლოდ, სხვა ყველაფერი
შერღვეულია უამრავ ხევად,
ან რას უზამდა დედამიწის პირს
წყალთა მრავალთა უგონო ნთხევა.

და შენ ღრუბლების ჩრდილი გეცემა,
ქარებია და ღრუბლების ხევა,
შენა ხარ მიწა, შენ ხარ მინდორი,
და მე მიგზავნი უდიდეს ხმაურს,
ყვავილოვანი ხეების რხევას...

კ. ვასაძე

გ ა რ ს ი ა

თაროებზე დადგმული სანთლები დაი-
 ლია და დარბაზში მხოლოდ ნაკვერჩხ-
 ლებია იწოდა. ბნელში კაცებივით და-
 ყუღებულებიყვენ დიდრონი სალუდე
 ქვაბები. მათ ირგვლივ, მიწაზე, კოშები
 და ჩხუტები ეყარა.

— ჰა, გარსია... ჰა? — ნამთვრალევი
 ხმით განაგრძობდა ხიჩილა.

ახლა ხატში იმათ გარდა აღარავინ და-
 რჩენილიყო. სამი დღე დღესასწაულობ-
 დნენ აზიელელები ათენგენობას და ბო-
 ლოს, როცა ყველა კოდი ამოსცალეს,
 ლუდით გაბრუნებულები თავიანთ სახლე-
 ბში ბუბუნ-ბუბუნით მიმოიშალნენ. მხო-
 ლოდ გარსია არ ბრუნდებოდა შინ. ხიჩ-
 ჩლამაც იმის ხათრით წასვლა დააყოფ-
 ნა და მეგობარს გვერდით მიუჯდა.

— აგრე არ არი?... ჰა? — დიდხანს
 ეუბნებოდა რაღაცას. მერე დაიდალა.

— არ მოხვალ? — ჰკითხა კიდევ ერ-
 თხელ და როცა პასუხი არ მიიღო,
 წამოდგა და ისიც სახლისკენ წაჩოლფო-
 ტდა.

გარსია მარტო დარჩა...

მთელი სამი დღე უცნაურად მზიარუ-
 ლობდა გარსია, უცნაურად კარგა ხასია-
 თზე იყო. ზედიზედ ცლიდა ლუდით პი-
 რთამდე ავსებულ თასებს და თავის
 წყლიანი ენით ათენგენობას ლოცავდა.
 მერე უცებ დადუმდა, მოიღუშა და ცეც-
 ხლთან ჩამოჯდა. ჩაიოჯდა და აღარც გა-
 ძრეულა. მოხლობზე იდაყვდაყრდნო-
 ბილი ყვერფის ჩამტერებოდა და თავი-
 სთვის, ჩუმად ბუტბუტებდა.

არხოტელებს შემოუთვალეს — ბარში
 გადმოსახლდით, სახლიც გექნებათ და
 ეზოკარიც... რვა თვე მთაში ქვეყანას

მოწყვეტილები ვერაფერს აკეთებთ და
 აქ ცხვარს და სხვა საქმესაც უკეთ მოუ-
 ვლითო. ამ რჩევამ თითქმის ყველანი აი-
 ტაცა და საფეხვნოზე არაერთხელ უმს-
 ჯელიათ მის მერე.

წავიდეთო, ენახოთო, სთქვეს ბოლოს
 და გამგზავრება ათენგენობის შემდეგ
 გადაწყვიტეს.

...ფიქრობდა გარსია, დიდი ხანი იყო,
 რაც ფიქრობდა ამაზე და გულში ვერა
 და ვერაფერი გადაწყვიტა.

ცეცხლი სულ ჩაინაცრა, ამან ფიქრი
 შეაწყვეტინა; წამოდგა, საბნელში მი-
 მოიხედა და მძიმე ნაბიჯით კარებში გა-
 ვიდა.

საჩუმე იყო გარეთ. მხოლოდ ნისლია-
 მოწოლილი მდინარის დაგუდული ხველა
 ისმოდა შორიდან. გარსიამ ცას ახედა და
 დაინახა, როგორ ფრთხილად მიცურავ-
 დნენ ღრუბლის ფთილები რომისკენ.
 ღრუბლები გზად მთვარეს აფთარებოდ-
 ნენ ხოლმე და ისიც, თითქოს საცერში,
 ისე გაცრიდა თავის სხივებს... მერე მა-
 რცხნივ საჯიხვე კლდეებს დააკქერდა.
 სახეზე ღიმივა გადაურბინა გარსიას, რო-
 ცა ხიჩჩლასთან ერთად იმ ჭიუხებში გა-
 ტარებული დღეები გაახსენდა.

...ამოხვედებოდა მთვარის ნალევი.

ამოანათებდა კლდეს,

და ისინიც ამ დროსთვის შეუკრავდ-
 ნენ ჭიხვებს გადასახედს.

საწოლთვე წასვლას ჭიხენი ცისკრით
 შეუჭე იგებდნენ,

მოდიოდნენ წყნარად,

თვირთვილიან ქუჩის ძოვებით.

სათოფეზე როცა მოუახლოვდებოდ-
 ნენ,

ქახანს გააღენდა ჩახმახი,
და მთებიც პასუხად ამოიხრებდნენ
თითქოს...

ყარგი მონადირე იყო გარსია. მიზანს
იშვითათდ თუ აცდებოდა იმის ნასროლი
ტყვია. საღამოთი, მხარზე ჯიხვებადადე-
ბული ამაყად შემოაბიჯებდა სოფელში
და გრძნობდა, თვალს როგორ აყოლებდა
საბედო თავის ეზოდან.

საბედო...

საბედო...

საბედო...

ყრულ გაიმეორა გულმა ეს სახელი.

წუთით თვალწინაც წარმოუდგა—მა-
ღალი და მკერდასე საბედო, თვალეზი
რომ მუდამ ცისფრად უბრწყინავდა.

მისდამი ტრფობა გარსიას ბავშვობი-
დანვე ჰქონდა გულში. სხვა არავინ უნ-
დოდა იმის გარდა. ის კი არაფერს იმჩ-
ნებდა და ყველასთან ერთნაირი იყო;
თუმცა მოსწონდა ვაჟის ხუჭუჭი, შავი
თმა და მის ძლიერ, ფართო ბეჭებში მა-
შაკაცურ ძალას გრძნობდა.

„ქარივით დაბჭრის იმის გულ და ჩემი
კი იწურების ტიალი“ იტყოდა ხოლმე
გარსია, როცა საბედო მხიარული სიცი-
ლით იმის სახლთან შუკაში ჩაირბენდა.
მერე ის იყო, ბათაკამ მოტაცება რომ
დაუბირა.

...ფეხდაფეხ გამოუდგა გარსია თავის
ფეხკავშათი, ხირჩლასთან ერთად
გზა ვიწროებზე გადაუჭრა და რომე-
ლებს ქალი ზედ გადასასვლელზე და-
ტოვებინა.

„ღღებესაც ავართომდი შენს თავს,
ციცავ, ნუ გეშინის“, ამწვილებდა შეში-
ნებულ საბედოს, როცა ცხენს უკან, სო-
ფლისკენ მოაგვლავებდა, და მთელი გზა
ვალერსებოდა.

ხეცსურებმა სიმღერაც კი თქვეს გარ-
სიას ამ ვაჟკაცობაზე და საბედოსაც სხვა
გზა აღარ ჰქონდა მისი სიყვარულის გარ-
და.

„ყარვ ვაჟი არს“

დაუდასტურა უშიშამ, საბედოს მა-
შამ, როცა ოჩიაურებისგან თავის ქალი-
სადმი გამოგზავნილი სიმბილო მიიღო.

„ყარვ ვაჟი არს, არ აშინებდას ხანჯარ
და შულდ“

და დიდი ქორწილი გაემართა შემდეგ
არხოტში.

საბედო,

საბედო,

საბედო...

გამოსცემდა მისი გულის ხმა ისევ ამ
სახელს.

ცოლქმრობამ არ შეუნელა სიყვარუ-
ლი გარსიას და საბედო მისთვის მუდამ
ნანდაური იყო. გული უწინდებურად
აუძგერდებოდა მისი სხეულს შეხების
თანავე და ქალს შეკავებული ნდომით
ჩახედავდა თვალეზში.

საბედო კი ქმრის ასეთ შემოხედვაზე
იღწეებოდა და თავს მორცხვად ჩარგა-
ვდა იმის მკერდზე. ორი წლის შემდეგ
მეუღლეს ვაჟი აჩუქა და მერე... მერე
ძუძუს წოვებაც არ დასცალდა, ისე გა-
მოცალა ხელიდან.

დიღხანს გლოვობდა გარსია. მთელი
წელი არ გასულა სანადიროდ. იწვა ქერ-
ხოზე და საბედოზე ფიქრში ათევედა და
ალამებდა.

საბედო,

საბედო,

საბედო...

უცებ საბედოს ძახილი მოესმა და
თითქოს მისი ხელების შეხებაც იგრძნო.

გარსია შეიშმულწნა. თავი გაიქნა-გამოი-
ქნია. გვერდები დაუყუებოდა სიცივის-
გან და გული უჩვეულოდ უძგერდა...
ბოლოს ძალა მოიკრიფა და სახლისკენ
ბილიკს დაუყვა. მაგრამ სასაფლაოსთან
ისევ შეჩერდა.

ლოდზე ჩამოჯდა.

სიარული უჭირდა რატომღაც — ფე-
ხებში ძალა გამოცლოდა და სხეულის
ტარება ეძნელებოდა.

— ეგ ხან მამერივა თუ ლადაი, —
ამოიხვნეშა მან და საფლავის ქვაზე გუ-
ლაღმა გაწევა.

მერე ისევ იმ ფიქრებს მიეცა...

ზეგ დღისით ბარისკენ გზას უნდა გა-
სდგომოდნენ არხოტელები. შეკრავდნენ
თავიანთ ბარგს. აკვიდებდნენ ცხენებს,

საქონელსაც აახამდნენ და იმ ბილიკით დაუყვებოდნენ ქვემოთკენ. დაუყვებოდნენ და მაშინ... მაშინ დაცარიელდებოდა მათი სახლები, ოზლად დარჩებოდა ოჩიაურთა ხატი. მგლებს ანაბარა უკაცური ვახდებოდა ახიელი... აღარავინ დანათებდა სანთლებს სასაფლაოზე, აღარავინ იტყოდა მიცვალებულთა სულის მოსახიენებელს...

...„და ისინი რას გვეტყობდნენ ნეტავ?“ სთქვა გარსიამ და მამისეულ საფლავის ქვეშ ხელებით ჩაებლაუტა.

მამა გაახსენდა გარსიას — მისი წყლიანი, ჭროლა თვალები და თხელი, ფერმკრთალი ტუჩები. გაახსენდა როგორ ასწავლიდა ბანზე კეპნაობას, თოფის სროლას და ცხენზე ჭირითს. სანადიროდაც როგორ ატარებდა თავისთან და მთაზე სიარულს აჩვევდა. ხშირად კი გვერდში მოისევამდა, დატენიდა თავის ჩიბუხს და ასწავლიდა: „კაც ძილს არ დაენდოს არასდროს. მკვლეული ვაეკაცის ძილ, არც თოფ და ხრმალ, ხრმალ მშვიერა მგელ არის — გულის მოკეთეი სადღეისოდ და სახვალოდ კი ლიბუს მთხრელ. შენს მკლავ და მუხლ დაენდე მხოლოდ, და კიდევ შენს გულ. გულ არ გიმუხთლებს არასდროს. გულ მახვევდება არხვაცის გულისთვის, თუ კარგ ვაეიის გულ არს“. იტყოდა ამას, ღრმად ჩაისუნთქავდა თუთუნის ბოლს და მერე ფერდობზე აზიდულ კოშკს დააცქერდებოდა. ახლა ის აქ წევს, ამ ლოდის ქვეშ, და იქით კი თორღვა არის — გარსიას უფროსი ძმა. თორღვა პირველი ვაეკაცი იყო მთელს არხოტში. ბოლოს ბედმა უმუხთლა და სანადიროდ წასული გზად სიკვდილს გადაეყარა...

„ჰე, თორღვაი, თორღვაი, შენ რას იტყვ ნეტავ ახლა, რას?“ ამოიხენემა გარსიამ და თვალებზე მომდგარი ცრემლი მგლით მოიწმინდა.

თითქოს ცხადად ხედავდა ყველა იმათ სახეებს — ფერმკრთალსა და სევდიანს. შორს იყვნენ ისინი, ძალიან შორს და სდუმდნენ. რჩევას არ აწვდიდნენ იმათ ხმას მოწყურებულ გარსიას. უწინ კი

არასდროს უგრძენია მათი ასეთი სიშორე; ერთხელ ეზმანა, თითქოს ნაღვლობდნენ მამები, კოშკს მარჯვენა კედელზე რომ ეშლებოდა. ხალხი მყოფი დღესევე შეჰყარა და კედელი შეაკეთებინა. ერთხელაც ძილში ძახილი მოესმა — გვშივაო. დილაზედ ვერ მოითმინა და ხუთ მოხვევს თავები იმ ღამესევე წააგდებინა საფლავებზე. ესმოდა, მუდამ ესმოდა იმათი და ახლა რატომ აღარაფერს ამბობდნენ. რად იყვნენ მისგან ასე შორს. უწინ არასდროს უფიქრია ამაზე, არც ის უგრძენია, რომ არ არიან — მოკვდნენ, მაგრამ თითქოს არსებობდნენ კიდევ. არსებობდნენ მათ სისხლში, მათ გონებაში... არსებობდნენ მუდამ და იარსებებდნენ, სანამ არხოტი და არხოტლები იქნებოდნენ ქვეყნად და ახლა... ახლა ხელმოკრედ კვდებოდნენ და მარტონი, ყველასგან დავიწყებულნი დარჩებოდნენ ამ ღვთის და ხალხისგან მიტოვებულ მიწაზე.

...მარტოდ დარჩებოდა საბედოს საფლავიც. გარსია იმას ძნელად-ლა მოინახულებდა. უწინ კი, რამდენჯერ უნატრია, რომ მოკვდები, საბედოს გვერდით დამსაფლავონო. და ახლა... ახლა იქაც ვერ მიუწევდა გვერდში. იქაც შორს იქნება მისგან.

„არა, არ მინდა აგრე!“ წაუყიბარჩა გულმა.

გარსიამ თვალები გაახილა. ცას უკვე ლურჯი ფერი გადაჰკრავდა, მზის სხივებსაც მთის მწვერვალიდან ზოლებად გამოეცონათ და მდინარეზე გაწოლილ ნისლს მალა ზიდავდნენ. მან ირგვლივ გალავანად შემოვლებულ მალღებს გადაავლო თვალი და სამყარო ზღაპრული მოეჩვენა უცებ. ხმებიც უცხო მოესმოდა, საამოდ სასმენი, და სხეულის უცნაურ სიმსუბუქეს გრძნობდა.

„არა, არ მინდა აგრე“, ხამალა უნდოდა დაეძახა გარსიას, მაგრამ სული შეეხუთა, და გული ისე მძიმედ აუძგერა და, თითქოს ზედ ლოდი დაეკიდათ.

„არა, არ მინდა აგრე!“

არა...

„არა“... — ამოიღულღულა ძლივს
და შერე, დაინახა,
შორიდან,
ძალიან შორიდან,
როგორ მოიწევდა მისკენ თეთრი ლა-
ნდი,

მზის სხავეებზე მოსრიალებდა იგი და
ნელა უახლოვდებოდა გარსიას.

— საბედო...

— საბედო...

— საბედო...

ის კი უფრო და უფრო უახლოვდებო-
და,

თეთრი,

სულ თეთრი.

თოვლზე უფრო თეთრი საბედო,

თეთრით მოსილი,

თეთრთვალეებიანი და თეთრთმებიანი...

„სა-ბე-დოოო“, ხელები გაასაესავა გა-

რსიამ და მის გამოწვედილ თეთრ ხე-
ლებს დაეყრდნო.

ცივი იყო საბედოს ხელები,
თოვლზე უფრო ცივი.

და ის გრძნობდა, როგორ თეთრდებო-
და ირგვლივ ყველაფერი, მთები, ხეები,
ცა, და მხოლოდ ძახილი ესმოდა ახლა—
თეთრი ძახილი.

• • •

„აჰუ, გარსიაე“

„აჰუ...“

„აჰუ“..

თავს დასდგომოდნენ არხოტელები
გარსიას ცხედარს. შუბლშეკმუხვნისილი
გლოვობდნენ მოხუც ხევისბერს.

„აჰუ, გარსიაე!“

„აჰუ...“

„აჰუ“...

გაუძნრევლად იდო მისი უზარმაზარი,
მშვიდი სხეული საფლავის ლოდებს შო-
რის და ნახანჯლარებით დადაღულ სახე-
ზე ოდნავი ღიმი გადაჰკრავდა.

გრიგორ ბრეხაძე

ვ. ი. ღვინინი—სოციალისტური მრავალეროვანი
სახელმწიფოს ფუძემდებელი

სსრ კავშირის შექმნის ისტორიული თარიღიდან 40 წელი გვაშორებს. რაც უფრო მეტი დრო გადის 1922 წლის 30 დეკემბრიდან, მით უფრო ნათელი და ცხადი ხდება მსოფლიო-ისტორიული მნიშვნელობა დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციით შობილი საბჭოთა კავშირისა, რომლის ფუძემდებელს წარმოადგენს კომუნისტური პარტიის შემქმნელი, მთელი პროგრესული კაცობრიობის გენიალური ბელადი ვ. ი. ღვინინი.

ეშვარებოდა რა ეროვნულ ურთიერთობარა განვითარების კანონზომიერების ლენინურ გაგებას, ნ. ს. ხრუშჩოვი სკკპ XXII ყრილობაზე აღნიშნავდა:

„სოციალიზმის პირობებში მოქმედებს ორი ურთიერთდაკავშირებული პროგრესული ტენდენცია ეროვნულ საკითხში. ჯერ ერთი, მიმდინარეობს თვითეული ერის სწრაფი და ყოველმხრივი განვითარება, ფართოდება მოკავშირე და ავტონომიური რესპუბლიკების უფლებები. მეორე, პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის დროშით ხდება სოციალისტური ერების სულ უფრო მეტად დაახლოება. ძლიერდება მათი ურთიერთვაკლენა და ურთიერთგამდიდრება“.

ამ ისტორიული ტენდენციების, ეროვნულ ურთიერთობათა განვითარების კანონზომიერებათა მარქსისტულ-ლენინურ გაგებას ემყარება საბჭოთა

მრავალეროვანი სახელმწიფოს, სოციალისტური ფედერაციისა და ავტონომიის მშენებლობა.

ვ. ი. ღვინინმა ყოველმხრივ გამოაშკარავა ბურჟუაზიული ფედერაციის არსი, შეიმუშავა და სახელმძღვანელო სისტემად ჩამოაყალიბა სოციალისტური ფედერაციისა და ავტონომიის პრინციპები. მან ცხადყო, რომ სახელმწიფოთა სოციალისტური ტიპის ფედერაცია ძირეულად, პრინციპულად განსხვავდება ყოველგვარი ბურჟუაზიული ფედერაციისაგან. ბურჟუაზიული ფედერაცია იმპერიალისტური ბურჟუაზიის დიქტატურის სახელმწიფოებრივი ფორმაა. ბურჟუაზიულ ფედერაციულ სახელმწიფოში ხელმძღვანელ ძალას წარმოადგენენ იმპერიალისტური ბურჟუაზია და მისი ნაციონალისტური, შოვინისტური პარტიები, ბურჟუაზიული საკავშირო სახელმწიფო იქმნება მხოლოდ ძალადობისა და დაპყრობითი ომების გზით, მშრომელთა უღმობელი ექსპლოატაციისა და ხალხთა ეროვნული ჩაგვრის საფუძველზე. ამიტომ ბურჟუაზიული მრავალეროვანი სახელმწიფო სუსტია და ვერ უძლებს სერიოზულ გამოცდას, განსაკუთრებით მძიმე ომებსა და რევოლუციურ ქართვეილებს ამ დებულების სისწორეს უდავოდ ადასტურებს ავსტრია-უნგრეთის მრავალეროვანი სახელმწიფოს დაშლა ცალკე სახელმწიფოებრივ ერთეულებად პირველი მსოფ-

ლით ომის დროს და იმპერიალიზმის სამარცხვინო კოლონური სისტემის ძირფესვიანი რღვევა, მთელი რიგი დამოუკიდებელი სახელმწიფოების წარმოშობა აზიაში, აფრიკასა და სამხრეთ ამერიკაში მეორე მსოფლიო ომისა და სოციალიზმის მსოფლიო სისტემის ჩამოყალიბების შემდეგ.

იმის გამო, რომ ბურჟუაზიის მიერ შექმნილი სახელმწიფოებრივი გაერთიანებანი ემყარებიან ხალხთა სოციალურ და ეროვნულ ჩაგვრას, ვ. მარქსი, ფ. ენგელსი და ვ. ი. ლენინი კაპიტალიზმის პირობებში პრინციპულად ფედერაციის წინააღმდეგი იყვნენ. ვ. ი. ლენინი 1913 წელს აღნიშნავდა: „პრინციპულად ჩვენ წინააღმდეგი ვართ ფედერაციისა — ის ასუსტებს ეკონომიურ კავშირს, ის უვარგისი ტიპია ერთი სახელმწიფოსათვის“ (თხზ., ტ. 19, გვ. 598).

აქ ლაპარაკია მხოლოდ და მხოლოდ ბურჟუაზიულ ფედერაციაზე. იმპერიალიზმის უღლისაგან ხალხთა ხსნისათვის იმდენად, რამდენადაც ეს შესაძლებელია ბურჟუაზიული წყობილების პირობებში ვ. ი. ლენინს ფედერაცია კი არა, ეროვნული სახელმწიფო მიაჩნდა ტიპურ მოვლენად. „მთელი დასავლეთი ევროპისათვის, — წერდა ვ. ი. ლენინი 1914 წელს, — უფრო მეტიც: მთელი ცივილიზებული მსოფლიოსათვის — ტიპურ, ნორმალურ მოვლენას კაპიტალისტურ პერიოდში ეროვნული სახელმწიფო წარმოადგენს“ (თხზ., ტ. 20, გვ. 483).

სულ სხვა საფუძველზე იქმნება სოციალისტური ფედერაცია, რომლის ხელმძღვანელ და წარმმართველ ძალას წარმოადგენს მუშათა კლასი კომუნისტური პარტიის მეთაურობით. სოციალისტური ფედერაცია კაპიტალის უღლისაგან განთავისუფლებულ თანასწორულლებიან ხალხთა ძმური სახელმწიფოებრივი კავშირია, რომელიც შენდება ეროვნული რესპუბლიკების სრული ნებაყოფლობის საფუძველზე. ამიტომ სოციალიზმისათვის საცესებით კანონ-

ზომიერია მრავალეროვანი სახელმწიფოებრივი ფედერაცია, რომელსაც ხალხები მიჰყავს სრული ერთმანებობა, კომუნისმის საბოლოო გამოჩვევებისაგან.

თანამედროვე ეპოქაში, რომლის ძირითადი შინაარსია კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე რევოლუციური გადასვლა, სოციალისტური ფედერაციის უმადლესი ფორმაა საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი, რომელიც ჩამოყალიბდა კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით, დიდი ლენინის მეთაურობით რუსეთის სფსრ უკრაინის სსრ, ბელორუსიის სსრ და ამიერკავკასიის სფსრ ერთ ძმურ კავშირში გაერთიანების საფუძველზე და ამჟამად ითვლის 15 თანასწორულლებიან მოკავშირე რესპუბლიკას.

რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკის ჩამოყალიბებით შეიქმნა მიმზიდველი ცენტრი, რომელიც პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის ბუნებით თავის გარშემო იკრებდა საბჭოთა რესპუბლიკებს. რუსეთის სფსრ თავიდანვე წარმოადგენდა დიდ მრავალეროვან საბჭოთა სახელმწიფოს. მის შემადგენლობაში საბჭოთა ავტონომიის უფლებებით შევიდნენ ბაშკირეთის, თათართა, ყირგიზეთის, თურქმენეთის, მთიელთა, დაღესტანის, იაკუტიისა და სხვა რესპუბლიკები და 11 ოლქი. მას წარმოშობიდანვე, ხელშეკრულებებით უკავშირდებოდნენ და მისგან უანგარო დახმარებას იღებდნენ ახალგაზრდა დამოუკიდებელი საბჭოთა რესპუბლიკები. ამიტომ სწორედ რუსეთის სფსრ გახდა გრანტიცებული საფუძველი ისეთი უმადლესი ტიპის ფედერაციული წარმოქმნისათვის, რაგორიც არის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი.

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის, რუსეთის სფსრ ჩამოყალიბებისა და განმტკიცების ისტორიული გამოცდილების საფუძველზე ვ. ი. ლენინი მივიდა დასკვნამდე, რომ პროლეტარიატის დიქტატურის პირო-

ბებში მხოლოდ ახალ, საბჭოთა ტიპის ფედერაციას შეეძლო მივეყვანეთ ეოპის ნამდვილ ძმურ მეგობრობამდე, მათს მტკიცე დაახლოებასა და ერთიანობამდე.

„ჩვენ, — აღნიშნავდა ვ. ი. ლენინი, — ვმოქმედებდით უდიდლომატებოდ, არ მივმართავდით ძველ ხერხებს, რომლებსაც იყენებენ იმპერიალისტები, მაგრამ უდიდესი შედეგი თავაწინა გვაქვს — რევოლუციის გამარჯვება და გამარჯვებულთა შემოერთება ჩვენთან ერთ მძლავრ რევოლუციურ ფედერაციად. ჩვენ ვმბრძანებლობთ არა განცალკევებით, ძველი რომის სასტიკი კანონის თანახმად, არამედ იმით, რომ ვაერთიანებთ ყველა მშრომელს ცოცხალი ინტერესების, კლასობრივი შეგნების გაუნუწყვეტელი ჯაჭვით... აი ჩვენი ფედერაციის საფუძველი, და მე დრმად ვარ დაწმუნებული, რომ რევოლუციური რუსეთის ირგვლივ სულ უფრო და უფრო შემოიკრებიება თავისუფალი ერების ცალკეული სხვადასხვა ფედერაცია. სრული ნებაყოფლობით, სიცრუისა და მახვილის გამოუყენებლად, გაიზრდება ეს ფედერაცია, და იგი უძლიველია“ (თხზ., ტ. 26, გვ. 562).

ბუნებრივია, ისეთი მაღალი ფედერაციული გაერთიანების ჩამოყალიბება, როგორც არის სსრ კავშირი, ერთბაშად შეუძლებელი იყო. თუ რუსი ერი რსფსრ-ში ფართო ავტონომიურ საფუძველზე აერთიანებდა ხალხებს, რომლებსაც წინათ არ გააჩნდათ არც დამოუკიდებელი სახელმწიფო და არც ავტონომია, სსრ კავშირში უნდა გაერთიანებულიყვნენ დამოუკიდებელი საბჭოთა რესპუბლიკები, რომლებსაც წინათ ჰქონდათ თავიანთი სახელმწიფოები. ამიტომ ასეთ სახელმწიფოთა ერთიან კავშირში გაერთიანების ფორმა გულდამით უნდა შესწავლილიყო.

„ჩვენ გვსურს, — წერდა ვ. ი. ლენინი 1919 წელს, — ერების ნებაყოფლობითი კავშირი, — ისეთი კავშირი, რომელიც არ დაუშვებდა ერ-

თი ერის არაერთარ ძალმომრეობას შეორე ერისადმი, — ისეთი კავშირი, რომელიც დამყარებული იქნებოდა სრულ ნდობაზე, ძმური ერთიანობის ნათელ შეგნებაზე, სავსებით ნებაყოფლობით თანხმობაზე. ასეთი კავშირის ერთბაშად განხორციელება შეუძლებელია; ასეთ კავშირამდე უნდა მივვიყვანოს მუშაობამ უდიდესი მოთმინებითა და სიფხიზლით, რომ საქმე არ გაავფუჭოთ, უნდობლობა არ გამოვიწვიოთ, რომ აღმოვეჩვრათ უნდობლობა დატოვებული მემამულეებისა და კაპიტალისტების, კერძო საკუთრებისა და მისი გაყოფისა და გადაყოფის გამო გამოწვეული საუკუნოებრივი ჩაგვრით“ (თხზ., ტ. 30, გვ. 348).

რუსეთის სფსრ მშენებლობის მდიდარი გამოცდილების შემოქმედებითი გამოყენების საფუძველზე შეიქმნენ ავტონომიური რესპუბლიკები და ოლქები იმ საბჭოთა რესპუბლიკებშიც, რომლებშიც ეს აუცილებელი იყო. მაგალითად, საბჭოთა საქართველოში ჩამოყალიბდა აფხაზეთის და აჭარის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკები და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, რომლებმაც დიდი როლი შეასრულეს ეროვნული საკითხის გადაწყვეტის, მენშევიკების სისხლიანი დიქტატურის პერიოდში ხალხთა შორის გამოწვეული უნდობლობისა და შუღლის დაძლევის, სახალხო მეურნეობის აღდგენისა და სოციალიზმის გამარჯვების უზრუნველყოფის საქმეში.

სსრ კავშირის ჩამოყალიბებისათვის პირობების მოსამზადებლად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ამიერკავკასიის სფსრ, რომელიც შეიქმნა ვ. ი. ლენინის ინიციატივითა და უშუალო მითითებებით.

ჯერ კიდევ 1920 წელს, როცა მხოლოდ ისახებოდა სამოქალაქო ომის დამთავრებისა და შშვიდობიან სამეურნეო მშენებლობაზე გადასვლის პერსპექტივა, ვ. ი. ლენინი წერდა: „ფედერაციას რომ სრული ერთიანობისაკენ გარდამავალ ფორმად ვალიარებთ, აუცი-

ლებლად უნდა ვისწრაფოდეთ უფრო და უფრო მჭიდრო ფედერაციული კავშირისაკენ და მხედველობაში გვექონდეს, ჭერ ერთი, ის, რომ შეუძლებელია შევინარჩუნოთ არსებობა საბჭოთა რესპუბლიკებისა, რომლებიც გარშემორტყმული არიან სამხედრო მხრივ შეუდარებლად უფრო მძლავრი მთელი მსოფლიოს იმპერიალისტური სახელმწიფოებით, თუ უმჭიდროესი კავშირი არ იქნა საბჭოთა რესპუბლიკებს შორის; მეორე ის, რომ აუცილებელია საბჭოთა რესპუბლიკების მჭიდრო ეკონომიური კავშირი, ურამლისოდაც განუხორციელებელია იმპერიალიზმის მიერ დანგრეულ საწარმოო ძალთა აღდგენა და მშრომელთა კეთილდღეობის უზრუნველყოფა; მესამე, ტენდენცია ერთიანი, ყველა ერის პროლეტარიატის მიერ საერთო გეგმით მოწესრიგებული, მსოფლიო მეურნეობის როგორც მთელს შექმნისაკენ, ტენდენცია, რომელიც სავსებით აშკარად გამოვლადგნდა უკვე კაპიტალიზმის დროს, აუცილებლად განვითარდება შემდგომ და დასრულებულ სახეს მიიღებს სოციალიზმის დროს“ (თხზ., ტ. 31, გვ. 167).

1921-1922 წლებში, როცა საბჭოთა ქვეყანა გადავიდა მშვიდობიან სოციალისტურ მშენებლობაზე, რუსეთის სფსრ-თან დამოუკიდებელი საბჭოთა რესპუბლიკების სამხედრო-პოლიტიკური ურთიერთობის ის ფორმები, რომლებიც დამყარდა უცხოეთის სამხედრო ინტერვენციისა და სამოქალაქო ომის პერიოდში, უკვე აღარ იყო საკმარისი. აუცილებელი იყო საბჭოთა რესპუბლიკების უფრო მაღალი ტიპის, მჭიდრო ფედერაციული კავშირის უზრუნველყოფა, მათი ერთიან საკავშირო სახელმწიფოდ გაერთიანება. მაგრამ მისი საბოლოო ფორმა ჭერ კიდევ არ იყო შემუშავებული.

ვ. ი. ლენინი 1922 წლის 27 სექტემბერს წერდა, რომ „ჩვენ ვცნობთ ჩვენს თავს თანასწორი უფლებით უკრაინის სსრ და სსვ. ერთად და მათთან თანას-

წორი უფლებებით შევდივართ ახალ კავშირში, ახალ ფედერაციულ წყობაში. ლენინმა რუსეთის სფსრ კონტრარული ორგანოებისადმი დამორჩილების ნაცვლად მოითხოვა საბჭოთა რესპუბლიკების კავშირის „საერთო-ფედერალური ცაკის“ შექმნა. „მნიშვნელოვანია, — მიგვითითებდა ვ. ი. ლენინი, — რომ ჩვენ არ ვაძლევდეთ საზრდოს „დამოუკიდებელთ“, კი არ ვსაბობდეთ მათს დამოუკიდებლობას, არამედ ვაშენებდეთ კიდევ ახალ სართულს, თანასწორუფლებიან რესპუბლიკათა ფედერაციას“ („ლენინის კრებული“ XXXVI, გვ. 496-498).

ყოველივე ეს მიმართული იყო „ავტონომიზაციის“ პროექტის მომზრება წინააღმდეგ, რომლებიც ხედავდნენ საკითხის მხოლოდ ერთ მხარეს — ადგილობრივი ნაციონალიზმის, სეპარატიზმის საფრთხეს და ებრძოდნენ მას, მაგრამ მხედველობიდან უშვებდნენ დიდმპყრობელური შოვინიზმის გამოვლინების შესაძლებლობას. ვ. ი. ლენინი ყოველთვის ითვალისწინებდა ორივე საფრთხეს და განსაკუთრებით დიდმპყრობელური შოვინიზმის, როგორც მთავარი საფრთხის წინააღმდეგ ბრძოლის აუცილებლობას.

ვ. ი. ლენინი 1922 წლის 6 ოქტომბერს პოლიტიბიუროსადმი გაგზავნილ წერილში ხაზს უსვამდა: „ველიკორუსულ შოვინიზმს ვუცხადებ სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლას... საჭიროა აბსოლუტურად დაეინებოთ მოვითხოვთ, რომ კავშირის ცაკ-ში რიგრიგობით თავმჯდომარეობდნენ

რუსი

უკრაინელი

ქართველი და სხვ.

აბსოლუტურად!“ (თხზ., ტ. 33, გვ. 438)

ვ. ი. ლენინის ბრძნული მითითებების საფუძველზე საბოლოოდ იქნა გადაწყვეტილი რუსეთის სფსრ, უკრაინის სსრ, ბელორუსიის სსრ და ამიერკავკასიის სფსრ თანასწორუფლებიან საფუძ-

ველზე ერთიან სახელმწიფოში — სსრ კავშირში გაერთიანების პრობლემა.

1922 წლის 30 დეკემბერს სრულიად საკავშირო საბჭოების პირველმა ყრილობამ მიიღო დეკლარაცია და ხელშეკრულება საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის შექმნის შესახებ. სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა ვ. ი. ლენინი, სსრ კავშირის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარედ — შ. ი. კალინინი.

ასე ჩამოყალიბდა ძლევამოსილი საბჭოთა მრავალპარტიანი სოციალისტური სახელმწიფო. ეს იყო ლენინური ეროვნული პოლიტიკის ბრწყინვალე გამარჯვება.

სსრ კავშირის შექმნის მეორე დღეს, 1922 წლის 31 დეკემბერს ვ. ი. ლენინი ყველა ჯურის ნაციონალისტებისა და სექტარიკების წინააღმდეგ აღნიშნავდა, რომ უნდა „განვამტკიცოთ სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი; ამ ღონისძიების შესახებ ექვი არ შეიძლება იყოს. ჩვენ იგი გვესაჭიროება, როგორც ესაჭიროება შოფლიო კომუნისტურ პროლეტარიატს შოფლიო ბურჟუაზიის წინააღმდეგ საბრძოლველად და მისი ინტრიგებისაგან თავის დასაცავად“ (თხზ., ტ. 36, გვ. 693—694).

თავისი არსებობისა და განვითარების 40 წლის განმავლობაში ჩვენმა მრავალპარტიანმა სოციალისტურმა სახელმწიფომ მთლიანად და საესებით გაამართლა ის იმედები, რომლებსაც მასზე ამყარებდნენ საბჭოთა ხალხები, შოფლიოს ყველა ქვეყნის კომუნისტები და მშრომელები, მთელი პროგრესული კაცობრიობა.

სსრ კავშირმა კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით გაუძლო ყოველგვარ გამაყდელს. ისტორიული გამარჯვება ნოიპოვა ფაშისტური გერმანიისა და მისი მოკავშირეების წინააღმდეგ წარმოებულ დიდ სამამულო ომში, უზრუნველყო სოციალიზმის სრული და საბოლოო გამარჯვება, გააჩაღა

კომუნისმის გამლილი მშენებლობა და ამ მიმართულებით წინსვლას, მრავალმხის უჩვენებს სოციალიზმის მშენებლობის ხალხო დემოკრატიის ქვეყნების ხალხებს, დიდი მომავლის გზას უნათებს, საერთაშორისო კომუნისტურ და მშრომელთა რევოლუციურ მოძრაობას, მშვიდობისა და დემოკრატიისათვის მებრძოლი ძალების ფრონტს, რომელიც მთელ ჩვენს პლანეტაზეა გამლილი.

ასრულებს რა ვ. ი. ლენინის ისტორიულ ანდერძს, საბჭოთა ხალხი კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით ყოველი ღონისძიებით აძლიერებს, სულ უფრო და უფრო უძლევებს ხდის თავის მრავალპარტიან სახელმწიფოს — კომუნისმის მშენებლობის მთავარი არაღს, რომელიც ჩვენს ქვეყანაში სოციალისტური საზოგადოების მშენებლობის დამთავრებისა და კომუნისმის გამლილი მშენებლობის გაჩაღების შედეგად გადაიქცა საერთო-სახალხო სახელმწიფოდ, მთელი საბჭოთა ხალხის ინტერესებისა და ნების გამოხატვის ორგანოდ.

სსრ კავშირის ჩამოყალიბებით, კომუნისტური პარტიის ლენინური ეროვნული პოლიტიკის განხორციელებით ჩვენს ქვეყანაში ერთადერთი სწორი გზით გადაწყდა ეროვნული პრობლემა, რომელიც საუკუნეთა მანძილზე აღულებდა კაცობრიობას, ხოლო კავიტალიზმის სამყაროში დღემდე ინარჩუნებს თავის სიმწვავეს და სულ უფრო მეტად რთულდება.

უდიდეს წარმატებებს მიაღწიეს მოძვე რესპუბლიკებმა საბჭოთა მრავალპარტიანი სოციალისტური სახელმწიფოს სისტემაში, სსრ კავშირის სოციალისტურ ერთა ძმურ თანამეგობრობაში. მაგრამ კიდევ უფრო მძლავრი აღმავლობისა და ყოველმხრივ აყვავების პერსპექტივებს უსახავს საბჭოთა რესპუბლიკებს, მთელ სსრ კავშირს სკვპ ლენინური პროგრამა, რომელიც მიიღო პარტიის XXII ისტორიულმა ყრილობამ.

მეჩამ კანკაპა

ახალგაზრდა მწერალთა თათბირისათვის

ახალგაზრდა მწერლების IV საკავშირო თათბირი მნიშვნელოვანი მოვლენაა ჩვენს ლიტერატურულ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში; თათბირის მაღალი საზოგადოებრივი დანიშნულება გამოწვეულია მის მიერ მინიშნებული პრობლემების და ამოცანების სერიოზულობით, აქტუალობით.

რა საკითხებს დააყენებს ახალგაზრდა მწერლების ეს შეკრება? რა თემებითა და პრობლემებით წარსდგება ქართული დღეღამეა ამ თათბირზე? როგორც მოსალოდნელი იყო, ჩვენს ახალგაზრდა ეროვნულ მწერლობას აქვს ბევრი საჭირობოროტო და მოსაგვარებელი საკითხი, რომელიც საერთო რიგის პრობლემატიკაში შედის და საერთო იქნება საკავშირო თათბირის სხვა მონაწილეთათვისაც. ამავე დროს, თავისუფალი და ფართო დისკუსიის შესაძლებლობა ნებას იძლევა თათბირის ხასიათი განისაზღვროს არა მარტო დასახული ძირითადი პრობლემატიკით, არამედ იმ საკითხთა აღძვრითა და გადაჭრითაც, რაც ყოველი ცალკეული მონაწილის მიერ საგულისხმოდ იქნება მიჩნეული.

დღეს საკავშირო ლიტერატურული პრესა ფართოდ აშუქებს მხატვრული ნოვატორობისა და ლიტერატურული მრავალფეროვნების, მოდერნიზმისა და ტრადიციულობის საკითხებს. მაგრამ ამ ერთგვარად რთულ საკითხების გადასაწყვეტად თვით ცნებათა შინაარსი

ხშირად არაა დაზუსტებული. ცნებები „ნოვატორობა“, „მოდერნიზმი“, „ტრადიციულობა“ შეფარდებითია და მათი მნიშვნელობა იმგვარად უნდა გადაწყდეს, თუ რასთან შედარებით უნდა იყოს ჩვენი თანამედროვე უახლესი მწერლობა ნოვატოროლი, მოდერნისტული, ანდა რა ლიტერატურულ ტრადიციებს დაეყრდნოს და რა უგულვებელყოს.

ჩვენს წერილს არა აქვს არავითარი პრეტენზია მოგვეცეს თეორიული ხასიათის განმარტებები, (ისევე როგორც, აქ განხილული მოთხრობები ვერ შეგვიქმნიან ქართველი ახალგაზრდა მწერლების ლიტერატურული ცხოვრების მთლიან სურათს და წერილში, ძირითადად, საილუსტრაციო მასალად არიან გამოყენებულნი). მაგრამ როდესაც ჩვენ მოდერნიზმისა და თანამედროვე ხელოვნების მნიშვნელობაზე ვლაპარაკობთ, მინიმალურად მაინც უნდა გვაზრკვიოთ, თუ როგორ გვესმის ამ ცნებების შინაარსი. ცნობილია, რომ ნოვატორობა ლიტერატურაში ძირითადად დაკავშირებულია მხატვრულ გამომსახველ ხერხთა განახლებასთან, მხატვრული აზროვნების წესში სიახლის ძიებასთან და საერთოდ მწერლობაში ახალი მხატვრული კანონების დადგენასთან. მოდერნისტული ხელოვნება გულისხმობს თვით მწერლის თემატიკურ-მსოფლმხედველობრივ ახლებურობას, თანადროულობას. მაგრამ რას უნდა

ეყრდნობოდეს დღეს ლიტერატურული ნოვატორობა, მისი თანამედროვე ხასიათი? როგორ უნდა გამოიმუშაოს მწერალმა ახალი მსოფლშეგარჩენა, მხატვრული ხედვის სპეციფიკურად ახალი წესი? ჩვენი აზრით, ამ თანამედროვე მსოფლგაგების ჩამოყალიბების პროცესს მიანიჭ აქვს თავისი „მექანიზმი“.

ხელოვნებას (კერძოდ ლიტერატურას) აქვს თავისი „მარადიული“ ესთეტიკური ღირებულებანი, ზოგადი მხატვრული კანონები. ადამიანის ფსიქიკის, მისი სოციალური და ზნეობრივი რაობის მხატვრულ ფორმებში გამოხატვა — ხელოვნების მოუქველბელი ამოცანაა. მაგრამ თუკი ამ „მარადიულ“ ბუნების გარდა ჩვენ გვინდა ხელოვნების თანამედროვეობის მხარეზე გავამახვილოთ ყურადღება, ე. ი. იმაზე, რითაც ეს ამ ზოგადი კანონებისადმი დაქვემდებარების გარდა დღევანდელ ესთეტიკურ-ზნეობრივ და სოციალურ-ისტორიულ აზრსა და დონეს პასუხობს, ამით ჩვენ მივადგებით სწორედ. მოდერნიზმის პრობლემას ხელოვნებაში.

ჩვენ კარგად ვიცით ის უდავო ფაქტი, რომ, ბოლოსდაბოლოს, საერთოდ მწერლობა, ხელოვნება არც ისე მდიდარია თემებით, პრობლემებით. ყველა ლიტერატურული მოტივი, თემა, პრობლემა — საბოლოოდ უკავშირდება ადამიანის საზოგადოებრივ-ზნეობრივი რაობის გარკვევას, ადამიანის ბედისა და ბედნიერების საკითხს. ამიტომ, ბუნებრივია, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძინს ის უდავო ფაქტი, რომ მწერლობაში, ისტორიის მთელ მანძილზე, ძირითადად, ხდებოდა ამ თემებში უკეთ გარკვევის, მათი ახალ შუქზე გამოტანის ახალ-ახალი ცდები. სწორედ ესაა ლიტერატურის ცოცხალი ისტორიული პროცესი, რომელიც მწერლობისგან გამუდმებით მოითხოვს ახალი მსოფლმხედველობის, ახალი წარმოდგენებისა და იდეების შემუშავების აუცილებლობას. ამდენად, ცოცხალი ლიტერატურული პროცესი — ეს

ბუნებრივი, ისტორიული პროცესიც არის და თანამედროვე ახალგაზრდა მწერლობის ამოცანები სწორედ ამ ახალ პექტში უნდა იქნეს განხილული; ეს ამოცანები ამ პროცესის ერთ კერძო შემთხვევას წარმოადგენენ.

ჩვენ მიანიჭ არ ვუპასუხებთ იმ კითხვას, თუ რას უნდა ეყრდნობოდეს მწერლობა ახალი მსოფლშეგარჩენების, სინამდვილესთან ახალი დამოკიდებულების შემუშავებაში? ჩვენი აზრით, ამისათვის მხატვარი საჭიროა ითვისოს წინებდეს არა მარტო თანამედროვე მწერლობის, ხელოვნების მიღწევებს, არამედ ორგანულად ითვისებდეს თანამედროვე ფილოსოფიის, ფსიქოლოგიური მეცნიერების მიღწევებს. მწერალი თავისი მსოფლმხედველობის ჩამოსაყალიბებლად ორგანულად უნდა იყენებდეს თანამედროვე ზუსტ მეცნიერებათა მონაცემებსაც იმ უბრალო მოსაზრების გამო, რომ ყოველი ზუსტი მეცნიერება ან ფილოსოფიური სისტემა, რომელიც სამყაროსა და ადამიანის ბუნების ახსნისკენაა მიმართული, დაეხმარება მას, მწერალს, პირველ რიგში, როგორც ადამიანის მცოდნეს. თუკი მწერლობა ადამიანის მცოდნეობაა, როგორი უნდა იყოს მისი მხატვრული ჰორიზონტი, თუკი ის მეცნიერულ ფაქტს გვერდს აუვლის და მხოლოდ საკუთარ ინტუიციას დაეყრდნობა? ე. ი. საკუთარი უნარით და ინტუიციით შეეჭიდება ისეთი რთულ მოვლენების ახსნას, რაც მეცნიერულად უკვე დადგენილია? გვგონია, რომ ასეთ ბაზაზე უნდა ჩამოყალიბდეს თანამედროვე ლიტერატურის პიროვნულ-საზოგადოებრივი კულტურა და გონებრივი არე. მაგალითისათვის ავიღოთ ფსიქოლოგიური განათლების საკითხი ჩვენს ახალგაზრდა მწერლობაში. ჩემი აზრით, IV საკავშირო თათბირზე სხვა პრობლემებთან ერთად განიხილება ფსიქოლოგიური წიგნიერების საკითხიც, რომელიც ასე აუცილებელია მხატვრული სიმართლის მიღწევისათვის მწერლობაში. თუ მწერალი მოისურვებს ჩაწვდეს ადამიანის

„ქვეცნობიერების ინტერიერს“ (ანდრეი ვოზნესენსკი), რომლის სფეროთი დაინტერესება სულ უფრო და უფრო აშკარაა დღევანდელ ლიტერატურაში, რაღა თქმა უნდა, ამაში მხოლოდ ინტუიტიური მიკვლევა საკმარისი ვერ იქნება. შემოქმედს, რომელსაც ტოლსტოის ან დოსტოევსკის გენიალობა არ გააჩნია, შეუძლია თავისი ცოდნა ადამიანის ფსიქიკისა, ადამიანის სულის „იატაკქვეშეთისა“ შეავსოს თანამედროვე ფსიქოლოგიის საიმედო მონაცემებით. ამგვარი გზა ლიტერატურაში მწერლის გარდუვალ „ღრმააზროვნობისაკენ“ ან ფილოსოფოსობისაკენ კი არაა მიმართული, არამედ ცოდნის სიზუსტისა და სათქმელის კონკრეტულობისაკენ, სისწორისაკენ.

მაგრამ სად და როგორ შეუძლიათ ჩვენს ახალგაზრდა ლიტერატორებს მიიღონ პიროვნების ფსიქოლოგიისა თუ ქარაქტეროლოგიის ცოდნა, რაც ასე სასარგებლო შეიძლება აღმოჩნდეს მათი მხატვრობისათვის? ამის შესახებ, ვფიქრობთ, რომ ღირს დაფიქრება, რაიმე გარკვეულ ღონისძიების დასახვა. საქართველოშიც კი, როგორც ვიცით, ახალგაზრდა მწერლებს დიმიტრი უზნაძის განწყობის თეორიის სკოლასთან არა აქვთ შემოქმედებითი დამოკიდებულება.

აეიღოთ ასეთი მავალითი. ჩვენ საგანგებოდ შევარჩიეთ ისეთი ნამდვილად ნიჭიერად შესრულებული მოთხრობა რევაზ ჭაფარიძისა, როგორცაა მისი „ხმა იღუმალი“. მოთხრობა ფსიქოლოგიური ხასიათისაა. აქ გმირები, ძირითადად, დახასიათებულია მათი შინაგანი განცდების შინაარსით. მოთხრობის პერსონაჟთა სულიერი მოძრაობა განსაზღვრავს თუ გამოხატულია მათ მოქმედებაში, მაგრამ ფსიქოლოგიურ დაუსაბუთებლობას აქაც აქვს ადგილი, რის შესახებაც გვიჩინა ჩვენ ამჟამად ვისაუბროთ. ავტორი თავისი მოთხრობის მეათე თავში გვიჩვენებს მათსა და ლევანის სიყვარულის კულმინაციურ განვითარებას. ეს სცენა დაახლოებით

იწყება იმით, რომ მათი ასრულებს ლევანისთვის რომელიღაც საფურცტებიანო პიესას.

— ვიწყებ! — ჩვეული ანგლიზით შესძახა მათამ, მრგვალი სკამი მოხერხებულად დაიდგა და როიალს მიუჯდა. პირველად ვერ გაეგებ რას უკრავდა. ყური მიუფუტე. მინდოდა გამოემეცნო მუსიკა, თავს ძალა დაეატანე, მაგრამ ვერ ვიცანი. შორიდან ზღვის შრიალი მესმოდა, მერე თითქოს ჭარი ამოვარდა ზღვაზე და მათს ნაცნობი ხმა თუ კვილი მოიტაცა. თვალები დაეხუჭე, ქარი მატულობდა. ტალღები ოთახში შემოიჭრნენ, ცივი კვილი კიდეც გაევიგონე.

თვალები გაეახილე, წამოვდექი.

მაია როიალთან იჯდა.

ფეხბურთით მივუახლოვდი. ვატაცებული ჩანდა. არ გაუგია, როგორ მოვიღოდი აქეთ. ბოლოს როიალის ფრონტონზე აღიბეჭდა ჩემი ლანი.

...მე დაეინებით შევეყურებდი ფრონტონს. დარწმუნებული ვიყავი, მაია ილიმებოდა და მინდოდა დამენახა მისი კმაყოფილი ღიმილი.

ტუნები მოეკუმა. ვარდის ფურცელივით უყვართა სიფრიფანა ყურის ბიბილო, ოთახში სიჩუმე ჩამოვარდა. თუმცა მაია ისევ უკრავდა.

ახლა გარკვევით ვხედავდი სამკრდის ღილს, რომელიც დროდადრო ამოიწყვდა ხოლმე მხრებზე გადატყვიცილი კამის ქვეშ. თვალი ისევ აყვავებულმა ბიბილომ წამართვა.

ყვრიმალზე ჩამოშლილი რბილი თმის პოლოლი ირხეოდა, ბიბილოს ენებოდა, ელაციციბოდა.

რა იქნება, ახლო მივიდე და ეს თმის ბულული აეუკეთო?...“

როგორც ვხედავთ, მთავარი გმირი ყველაზე დიდ ვნებიანობას ამკოავნებს მაშინ, როდესაც მკითხველი ამას ყველაზე ნაკლებად მოეღის, თითქოსდა ესთეტიკური ტკბობის განცდის მომენტში. იქნებ ავტორს სურდა მხატვრული „კონტრასტულობისათვის“ მიეღწია? მაგრამ მოყვანილ ეპიზოდში ასე

თი შეგნებული კონტრასტი არაფრით არაა არც გამართლებული, არც დასაბუთებული. ფსიქოლოგიურად არაა ახსნილი არც ის, თუ რატომ სურს ლევანს, რომ მისთვის საყვარელი ქალი მას უშუალოდ მუსიკალური პიესის მოსმენისას დაწებდეს. რატომ უნდა განაწყობდეს მუსიკა მას ამგვარად? ეს არაა მხატვრულად (ფსიქოლოგიურად) განმარტებული. შეიძლებაა ზუსტად ამგვარი სცენის მოტივირებულად გახსნა? ვფიქრობთ, რომ ამის მხატვრული შესაძლებლობანი არსებობს. მაგ: თუკი გმირისთვის გარკვეული მუსიკალური მელოდია დაკავშირებულია წარსულში რაიმე ეროტიკულ განცდასთან და ა. შ... მაგრამ ფსიქოლოგიური მოტივაცია ამ სცენაში არ გვაქვს.

მეორე მხრივ, უდავოდ დამაჭრებელია ის პასაჟი, სადაც ლევანი თავისი სოფლის საღებურზე ეთხოვება მამას და აღის სწორედ იმ ვაგონში, საიდანაც ძუძუთა ბავშვის ტირილის ხმა მოისმის. ჩანს, რომ ამ დროს იგი მაიასკენ მიისწრაფვოდა მთელი თავისი არსებით, მაგრამ საესებით გაუცნობიერებლად, როგორც ასეთ შემთხვევაში იტყვიან, ქვეცნობიერად, ლევანში თითქოს მამობრივმა ინსტინქტმა გაიღვიძა. ყველაზე ნაზი გრძნობა საყვარელი ქალისადმი მის მამაკაცურ ბუნებას ხელს არ უშლის, მაინში დაინახოს თავისი შვილის მომავალი დედა. თუმცა ამ აზრს, ეტყობა, თანაგრძნობისა და საკუთარი კდემამოსილების გამო ვერ აცნობიერებს, ვერ უმხელს თავისთავს... ეს სცენა წმინდა ფსიქოლოგიური მიგნებაა.

აღიარებული ფაქტია, რომ ქართულ თანამედროვე პროზას მოველინენ მაღალნიჭიერი ახალგაზრდა პროზაიკოსები, როგორცაა მერაბ ელიოზიშვილი, ოტია იოსელიანი, ნოდარ დუმბაძე, არჩილ სულაკაური რევაზ ინანიშვილი, ედიშერ ყიფიანი, თამაზ ჭილაძე, გურამ რჩეულიშვილი, ერლომ ახვლედიანი, რეზო ჭეიშვილი, თამაზ ნატროშვილი. — მათ აშკარად თავს

იდევს იმ ნოვატორულ სულის შემოტანა თუ დანერგვა ჩვენს მწერლობაში, რომლის შესახებ ამჟამად გარკვეული ლაპარაკობენ ჩვენი კრიტიკოსებმა. ამავე დროს მათ თითქოს უპირისპირდებიან ამგვარი ახალგაზრდა მწერლები, რომლებიც ამჯობინებენ ტრადიციული წერის გამარტივებულ მანერას. სოფლური ყოფის სტილიზებულად, აკვიატებულად ვადმოცემას; მაგრამ უნდა გულწრფელად ითქვას, რომ, ამ რანგის მწერლობაში ზშირად ძალზე ჩქარა აშკარავდება ერთგვარი „სპეკულაცია“ თავისი ტრადიციულობით თუ შეგნებული სოფლურობით. ამ გზით კი ქართულ მწერლობის განვითარებას შედარებით ნაკლები პერსპექტივები აქვს. ნოვატორული სული არ ჩანს მათ შემოქმედებაში.

ამას წინათ ერთი რუსი მწერალი რუსული პოეზიის განვითარების გზების შესახებ წერდა:

... Замечается стремление освоить и новый лексикон, созданный современной материальной культурой и заменить образность, созданную традиционным поэтическим мышлением, образность, исходящей из научного представления о мире.

Но это не т. н. „научная поэзия“, искусственно вводящая в стих термины, сюжеты и образы из области техники. Появляется естественное отношение к миру, к его структурам и закономерностям“. განა ქართულ მწერლობაში გარკვევით არ შეიმჩნევა ასეთივე ნოვატორული სულისკვეთება, ამგვარადვე გადახალისებული ახალი მხატვრული მსოფლმხედველობრივი ტენდენცია? ეს კი სწორედ ეპოქალური ნიშანია, ჩვენი დროის მიერ მოტანილი ვითარებაა, რომლისგან უკან დახევა არ შეიძლება.

ჩვენი ფიქრით, მართებულ აზრს გამოხატავდა ი. სმოლიანინოვი,¹ როდესაც ამბობდა, რომ თანამედროვე ხელოვნე-

¹ И. Смольянинов, Черты американской художественной культуры, ж. „Нева“, 1962, № 10.

ბის ამოცანა — ახალი სილამაზის ძიება — შია. მის კრიტიკული ხასიათის წერილში ახალ ამერიკულ ხელოვნებაზე ავტორის მიერ გაზიარებულია ბევრი ისეთი დებულება, რომელიც დღის წესრიგში დგას არა მარტო ჩვენში, არამედ ჩვენი ქვეყნის გარეთაც. ი. სმოლიანინოვი სამართლიან მოვლენად თვლის იმ ფაქტს, რომ „მეცნიერებასა და ტექნიკას, ერთი მხრივ, და მხატვრულ ძიებებს, — მეორე მხრივ, აქვთ გაერთიანების ტენდენცია. ლაბარაკია იმაზე, რომ ერთობა უნდა არსებობდეს „ფიზიკოსთა და ლირიკოსთა“ შორის, რადგან კონსტრუქტორს, ფერმწერს, მოქანდაკეს და ხელოთმომღვარს ერთი ესთეტიკა გააჩნიათ...

ტექნიკა უნდა ლამაზი გახდეს, ხელოვნება კი — ზუსტი და გამომეტყველი“.

შეიძინევა თუ არა ახალგაზრდა ქართულ მწერალთა თაობაში მხატვრული ანალიზის დაახლოება მეცნიერულ სიზუსტესთან? ამის გადაჭრით თქმა ალბათ მაშინ მოხერხდება, როდესაც ასე ძუნწად არ იქნება წარმოდგენილი ხსენებულ პროზაიკოსთა ნაწარმოებები ჩვენს ლიტერატურულ პრესაში. მათი მხატვრული პროფილი ჯერ კიდევ არაა გამოკვეთილი, დაკონკრეტებული. ერთი კი უნდა ითქვას, რომ ახალგაზრდა მწერლებს დიდი მიღრევილება აქვთ ფსიქოლოგიისაკენ, რაც ერთ-ერთი საწინდარია მათი სერიაზული, მეცნიერული დამოკიდებულებისა გამოსახატი ობიექტის შესწავლისა და დამუშავებისათვის. ოტია იოსელიანი, გურამ რჩეული-შვილი, მერაბ ელიოზიშვილი ან რუზო ჭეიშვილი სრულიად განსხვავებული ხელწერისა და მსოფლშეგრძნების მწერლებია, მაგრამ მათ ესთეტიკური კულტურაში მაინც მონახება საერთო, მათ მსოფლშეგრძნებაში ბევრია ნათესაური. ისინი ერთ ლიტერატურულ მყარ პლატფორმაზე დგანან და ამგვარად აყალიბებენ თავის ინდივიდუალურ მხატვრულ პოზიციებს.

არაფერი ვასაკვირი არაა იმაში, რომ ეს ახალგაზრდა მწერლები ნაკლებად

ჰგანან ერთმანეთს. უფრო მეტ გოცებას ის იწვევს, რატომ ირჩევენ ისინი ერთნაირ ან ერთი ტიპის თემატს. ყველაზე ხშირად მათი მოთხრობებია სიუჟეტები გაშლილია მთიან კავკასიონში, ხევსურეთში — ხახმატში, არხოტში, დათეჯვრის ფერდობებზე, ახილში, საიდანაც ბარისახოში ჩასვლა ხევსურის ბუნებისთვის პირის ქვევას და ცივილიზაციის წიაღში მიბრუნებას ნიშნავს. მოთხრობის ქარგად გამოყენებთან აგრეთვე სვანეთის მიდამოები, სამეგრელოს მთიანი ნახევარდმეტოვებელი სოფლები (მათი მცხოვრებნი ბარის ჩამოსახლებას ირჩევენ), და ბუნების მეორე ასეთივე დიდი სტიქია — ზღვა, ზღვის მზიანი სანაპიროები. ახალგაზრდა მწერალთა მიერ თემატიკის ამგვარი „შერჩევა“ იმითაც აიხსნება, რომ ეს თაობა პროზაიკოსებისა მოწყურებულია თავისი შეხედულებანი წარმოდგინონ, რაც შეიძლება, ფართო პლანში, რელიეფურად, რაც შეიძლება, უფრო დრამატიზირებულად, და ამ მიზნისათვის გამოიხონ მათთვის შესაფერისი მხატვრული ფონი. მთის მონუმენტური თემატიკა, ამ მხრივ, სავსებით აკმაყოფილებს მათ გემოვნებას. ასეთ მძლავრ ფონზე, მათი აზრით, მხოლოდ უმძაფრესი ადამიანური ვნებები შეიძლება გათამაშდეს. ისინი მოწყურებულნი არიან ჩაწვდნენ და საკუთარი თვალთ ჩახედონ ადამიანის სულიერი ცხოვრების სხვადასხვა მხარეს; იშვიათად, მაგრამ მაინც, ასახს სავანში მათ შეუძლიათ იპოვონ, გამოჰყონ მთავარი. ამასთან ერთად, ისინი ასახვენ ცხოვრების სურათებს ისე, რომ მათი თემატიკურ-იდეური ფესვები მორალის სფეროშია გაშვებული. ამ სურათთა შინაარსის გახსნაც მორალურ სიბრტყეში ხდება, მორალური წესიერება თუ სიღრმე ხდება მათი გმირების მოქმედების საზომი. დაბატულ სურათთა მშვენიერებაც ადამიანთა ზნეობრივი მშვენიერებით განისაზღვრება.

ზოგიერთი ახალგაზრდა პროზაიკოსის აზრით, ადამიანის სულიერი მოძრაობა,

ზნეობრივი მღელვარება, სულიერი დუღილი ძალზე მკვეთრად, რელიეფურად ჩანს ბუნების დიდი სტიქიონის ფონზე და მის წიაღში. ადამიანური წარმოდგენები, ზნეობრივი შეხედულებანი აქ არაფრით არაა გაშუალებული, გაყალბებული. „სიტყვები აქ არ არსებობენ აზრის დასაფარად“ და მთები თურმე კვლავ ისე მოქმედებენ ადამიანზე, როგორც ისინი მოქმედებდნენ ერთ დროს გენიალური ლევ ტოლსტოის ოლენინზე, როდესაც ის მთვარეულივით იმეორებდა:

„... За Теремом виден дым в ауле; а горы... солнце всходит и блещет на виднеющемся из-за камыша Терек; а горы; Из станицы едет арба, женщины ходят, красивые женщины, молодые; а горы... Абреки рыскают в степи, и я еду, их не боюсь, у меня ружье, и сила, и молодость; а горы...“

თოვლიანი ქედებისა და მთაგარეხილების სტიქია, ან ზღვის გაშლილი სივრცეები სურათოვნებას ჰმატებს მათ ნოველებს, ალამაზებს და მიმზიდველს ზღის მათ მოთხრობებს, ხოლო ამ მშვენიერ ფონზე დატრიალებული, გათამაშებული ამბები, კონფლიქტები და მწვავე ზნეობრივი ტყვიელები სულიერ ღირებულებას ანიჭებენ ამ ნაწარმოებთ. უფრო ხშირად მათი მხატვრობა გაუბედავი ან გამოუცდელი მწერლის ხელწერასავით უსწორმასწოროა, ოღრო-ჩოღრო. კიდევ უფრო ხშირად ისინი „ლიტერატურშინისს“ საყმაწვილო სენს იხდიან, მაგრამ მათ მოთხრობებში ამგვარ თვისებათა გვერდით შეიძლება უდიდძამო აღწერითობის ხარჯზე ჩვენ ვნახოთ ნამდვილი მხატვრობაც, ღრმად პოეტური პასაჟები და ამან თავისუფლად დაგვაძლევინოს მთლიანად ნაწარმოებთ

მე მგონია, თითქმის ყველა ზემოჩამოთვლილი თვისებით გამოირჩევა ნიჭიერი დამწვეები პროზაიკოსის თამაზ ნატროშვილის ნოველა „ხვალ დიდი იქნება ზეობაში“. ვასაკვირი არ უნდა იყოს, თუ მწერლის პირველ მოთხრობაში, რო-

გორსაც ეს ნაწარმოები წარმოადგენს, გამოუცდელია გამო იგრძნობოდეს „ლიტერატურშინისს“ შეგუბებული პერი, დაწერილი იყოს ის ერთგვარად გაკინურებულად, ან ფრაზის ლაკონურობა, რაც მის მოთხრობას ახასიათებს, ვერცვლიდეს კომპოზიციის კომპაქტურობას. სამაგიეროდ ნაწარმოებში გეამახსოვრდება ნამდვილად პოეტურად შესრულებული ადგილები, მაგალითად, მხატვრულად გამოკვეთილი სურათი მომაცვდავი, სიკვდილის სარეცელზე მწოლი მოხუცი მგელიკას საუბრისა მოჩვენებასთან თუ საკუთარ სიკვდილთან: „ულონოდ ასწია თავი. არავინ იყო აყუდებული. მერე ისევ მოჩვენა, რომ შემოსასდგელთან ღიღინებდა ვილაც, გახნდა. თავტიტველა იყო, ნაბადში გახვეული. თვალში არ მოუვიდა. მიხუდა, რომ სამტროდ იყო მოსული.“

— თეთრი ციხე დგა სულეთში...

ღიღინებდა თავტიტველა.

სიკვდილი თუა,—გაიფიქრა მოხუცმა.

— ვინ ხარ?

თავტიტველა გაქრა, მაგრამ ხმა ისევ ისმოდა. ნაღვლიანად ღიღინებდა ერთსა და იმავეს:

— თეთრი ციხე დგა სულეთში... —

— არ გინდა! ნუ მღერი. ეგ ლექსი მეც ვიცი, მაგრამ შორსაა სულეთი... თავტიტველამ ჩაიფრუტუნა:

— ახლოა, ახლოა სულეთი, მგელიკავ. ისეთი ალვის ხეი დგას იქა, წვერი ცაში მიუღის“...

ეს გრძელი დიალოგია, სადაც ავტორი ახერხებს გადმოგვეცეს ის მიძიმე გრძნობა, როდესაც სასიკვდილოდ განწირულს, ყველაფერთან ერთად, სინიდისის ქვეჩა აწუხებს; გადმოგვეცეს ის ღრმა სულიერი კრიზისი, წუხილი, რასაც მთლად გადაურევია ბერიკაცი მგელიკა, ხევსურეთში განთქმული მკურნალი და დოსტაქარი, ის მტანჯველ ძალუცინაციებში ჩაუგდია და თვითმკვლელობამდე მიჰყავს. რა გამხდარა მერე მისი მორალური წონასწორობის დარღვევის მიზეზი?

ათეული წლების განმავლობაში მგელია მკურნალობდა დაკრილებს, სნეულებს, მომაკვდავებს. ალბიური ყვავილებისა და ბალახებისაგან დამზადებული მაღამოთი მას ბევრი მთიელის ტყვილი და ტანჯვა დაუცხრია. მადლიერნი შორდებოდნენ, ვულუბზად ასახულებდნენ და ლოცავდნენ ისინი დოსტაქრის მარჯვენას... მაგრამ ირკვევა, რომ მგელია მკვლელია. მას თოფით მოუკლავს მისი ძმის მკვლელი — სისხლი აუღია, როდესაც ის ძალიან ახალგაზრდა ყოფილა. ეს იყო პირველი და უკანასკნელი დიდი ცოდვა. მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრება მგელია თურმე ამ ცოდვას ინანიებდა. მაგრამ სიკვდილის წინ, როდესაც აღამიანი თავისი საქმიანობის ზუსტ ბალანსს ადგენს, აჯამებს, ამოწმებს ნაცხოვრებ დღეებს, თურმე სულ აღრინდელი ბზარი ახლა ათმავად მოჩანს — ასეთი მკაცრი განხილვის შედეგად — და მომაკვდავი მგელია საკუთარი სინდისის კარნახით თუ სისასტიკით. თვითმკვლელი ხდება.

ჯერ ერთი, უნდა ვთქვათ, რომ მოთხრობაში არაა ის სქემატიზმი, როგორც მისი შინაარსის ამ გადმოცემით ჩანს, მეორე ის, რომ მოთხრობა არ იქნებოდა დამთავრებული, თუ მისი ავტორი საკუთარ თვალსაზრისს არ დააკონკრეტებდა და გაამახვილებდა. ავტორი ასეც იქცევა. ნაწარმოების გმირები — ორი ახალგაზრდა ტურისტია. ისინი უნებლიე მოწმენი ხდებათ მგელიკას ტრაგიკული აღსასრულის. მათი დასკვნა უბრალოა: თუ კი აღამიანმა ჩაიღინა და ნაშაული, მისი გამოსყიდვა თითქმის შეუძლებელია. შენ შევიძლია ჩაიღინო შემდეგში მრავალი კეთილი, გმირული საქმე, მაგრამ ეს თავისთავად კარგია, კარგია, დამოუკიდებლად აღრე ჩადენილი დანაშაულისაგან.

ჩვენ დავინახეთ, რომ თ. ნატროშვილის მოთხრობა დაწერილია საკმაოდ განზოგადებულ მორალურ მოტივებზე, მაგრამ ავტორი ახერხებს დახატოს თუ აღგვიწეროს ორი საბჭოთა ახალგაზრ-

და, რომელთაც კეთილსინდისიერებაზე საკმაოდ განვითარებული წარმოდგენა აქვთ.

ასეთსავე მორალურ სიბრტყეშია გადაკრილი თ. იოსელიანის მოთხრობის „ლევანას“ თემატური ჩანაფიქრი. მოთხრობა საინტერესოა და შესრულებულია, მაგრამ მას აკლია ლიტერატურული დახვეწილობა, აკლია „ამოსასუნთქი“ ჰაერიც. იგი ცოტა არ იყოს, მძიმედ იკითხება.

ლევანას საშინელი სიბერე ერგო. მან ერთდროულად მანქანის კატასტროფაში დაკარგა ორი ვაჟაკი. დარდს გადაჰყვა მისი მოხუცი ცოლი; ამის შემდეგ ლევანამ თითქმის ყოველგვარი კავშირი დაკარგა გარე სამყაროსთან, ის ვეღარ სცილდებოდა თავის ოთხ კედელს, რომელზეც შვილების და ცოლის სურათები უყიდა. იგი სიზმარში გადასულს ჰგავს და როგორც ცოცხლებს ისე, ესაუბრება ცოლ-შვილის ფოტოგრაფიებს.

ერთხელ, გამთენიას მას ვაჟების ხმა ოთახის კედლიდან კი არა, ეზოდან შემოესმა. როდესაც ლევანამ ეზოში თავის ვაჟებს თვალი ვერ მოჰკრა, გაიფიქრა, სადღაც თუ წასულანო და ხარები გუთანში თითონ ჩააბა. მიწის მუშა მიწამ მიიზიდა და ნახევრადბურანში მყოფი ლევანა მთელი დღე თავაუწყევლად, ანგარიშმიუხედავად ხნავდა კოლმეურნეობის ყანას...

საღამოს შრომით დაღლილი დაბრუნდა შინ და მკვდარივით ჩაეძინა. შრომამ, მიწამ, მოქმედებამ ის იხსნა მანიაკალური მდგომარეობიდან. მაგრამ ვაღვიძება მას მაინც მწარი ჰქონდა. მას ერთხელაც არ მოჰკონებია თუ არ გამოსცხადებია თავისი ცოლი და საყვარელი ვაჟები. „დღის სინათლემ გამოადგინა მძინარე მძიმედ მოისრისა თვალები, წინ გაიხედა. ღია ქიშკარი, ურემი, ლაპლაპა სახნისი, ხარები, უკან მოტრიალდა და მოქუფრული ოდა, შეფარდიანი ფანჯრები, სახურავგადაცლილი სამზალი და

სამზადის წინ კარებთან მიწოლილი ბე-
ბერი ნაგაზი.

— შეილები? — იკითხა ლევანამ. —
შეილები! — გაიმეორა უფრო ხმამაღ-
ლა. — შეილებო... შეილებო, სადა
ბართ, შეილებო! — უკვე მთელ სო-
ფელს ესმის მისი ხმა.

შეილები არ უნახავს წუხელ სიზმარ-
ში ლევანას, ამ სიტყვებით მთავრდება
მოთხრობა.

მწერალი, რასაკვირველია, არ ადგია
იმ აზრს, რომ მისმა გმირმა დანაშაული
ჩაიდინა; არ ფიქრობს, რომ მამამ უღა-
ლატა შეილების ხსოვნას, მაგრამ საკ-
მაოდ დამაჯერებლად მოგვეთხრობს
იმის შესახებ, რომ დადგა ისეთი საათი,
როდესაც მამამ საკუთარი ფიზიკური
არსებობის გადასარჩენად შესწყვიტა ეს
სიზმარეული, ნახევრად პალუცინაციუ-
რი მდგომარეობით გამოწვეული დია-
ლოგები ცოლთან და შეილებთან. ამჟებ-
დროს, ავტორი არაა დარწმუნებული,
რომ ახალი ჯანსაღი ყოფა მორალურ
შევებს მოუტანს ლევანას. მწერლის
ღრმა რწმენით, საკმარისია ამგვარი გა-
დახარაც მორალური რიგის საკითხებში,
რომ დაირღვეს რაღაც განუზომლად
დიდი, მთლიანი. ამიტომ მოულოდნე-
ლი, ფსიქოლოგიურად გამართლებუ-
ლი ფინალი ნამდვილ აღელვებას იწ-
ვევს. იგი ზნეობრივი სიფაქიზის, დაბ-
ეწილობის შეგნებით არის დაწერილი.

უდავოდ, უფრო ძუნწად, მახვილგო-
ნიერად, მეტი ექსპრესიით შეიძლება
და ყოფილიყო დახატული ლევანას
ტრაგიკული განცდები, გრძელი „დია-
ლოგები“ დადებულ შეილებთან, „შე-
კამათება“ გარდაცვლილ მეუღლესთან
და ა. შ. ისეთი სცენები თ. იოსელიანთან
ნატურალისტური შეფერილობის საფ-
რთის წინაშე დგანან. მაგრამ კარგად
მოფიქრებული ფინალური სცენა,
ღრმად მორალურ ასპექტში გადაწყვე-
ტილი ჩანაფიქრი გვაფიქრებინებს მისი
ავტორის უტყუარ ნიჭიერებაზე, ოსტა-
ტობაზე.

ახალგაზრდა ქართული პროზის მარ-

გალიტს წარმოადგენს გურამ რჩეული-
შვილის „სიკვდილი მთებში“. ამ ნაწარ-
მოებზე მართლაც საესებო შეიძლება
იტყვას, რომ თუკი გვსურს ვიცოდეთ
რის შესახებაა ის დაწერილი, თვითონ
მოთხრობა უნდა წავიკითხოთ. მოთხ-
რობაში მოჩანს მისი ავტორის ძლიერი,
სიმართლისმოყვარული პიროვნება, რაც
ასე კარგად აისახება თვით მხატვრის
ხელწერაში, მწერლის მხატვრულ მეთო-
დში და პრინციპებში.

რით არის გურამ რჩეულიშვილის
მოთხრობები ძლიერი? ყველაზე საუკე-
თესონი მათ შორის ადამიანის რთულ
ფსიქიკურ სამყაროს იკვლევენ, მის სუ-
ლში ღრმად ჩახედვის ნაყოფს წარმოად-
გენენ; ისინი მძლავრი ინტელექტუალო-
ბით არიან აღბეჭდილნი. ხოლო ეს ინ-
ტელექტუალობაში მძლავრია იმიტომ,
რომ ის ცხოვრების წედომისკენ არის
მიმართული. გონებისეული უხვი ნაყა-
ლი გურამ რჩეულიშვილის მოთხრობე-
ბში დოქტრინიზირებულად არ მომდინა-
რეობს; საკუთარ განათლებას ის თყენე-
ბდა თავისი მიგნებების, მხატვრული
აზროვნების გასამაგრებლად, იყენებდა
ადამიანის შესაცნობად, ხოლო ადამი-
ანი მიათვის ღრმა განსჯის, ანალიზის,
ფსიქოლოგიური განხილვის და დაუცხ-
რომელი მხატვრული ინტერესების
ობიექტი იყო.

გურამ რჩეულიშვილია მოთხრობას
„სიკვდილი მთებში“ საფუძვლად დაე-
დო ნამდვილი ამბავი, გერმანელი მწერ-
ლის ალფრედ კურელას ცოლის ტრაგი-
კული დაღუპვა 1957 წლის ზაფხულს
ხევსურეთის კლდოვან მთებში. ასეთ
შემთხვევაში მწერლის ფანტაზიას,
ცხადია, გასაქანი ნაკლები ეძლევა, მით
უმეტეს, რომ გმირთა სახელები თით-
ქმის უცვლელად არის მოთხრობაში
ფიქსირებული, მაგრამ ავტორი მაინც
ახერხებს განზოგადებათა, ფსიქოლო-
გიური ანალიზის მოხდენას. ერთი მხრივ
ცივი გონების, განსჯის და მეორე
მხრივ, ადამიანური უღრმესი ემოციების
ურთიერთდაპირისპირების თუ მოვა-

ლეობის შინაგანი პოლემიკა მახვილი, მძაფრი შექჩრდილებითაა ჩახატული პერსონაჟის ბუნებაში. იმისთვის, რომ იყო კარგი მხატვარი, არაა საკმარისი გქონდეს მხატვრული ალღო, გამჭვირვაბი გონება. მწერალს დიდი ნებისყოფა და პრინციპულობა სჭირდება, რომ ადამიანთმცოდნეობითი ძიებებისას არ მოდუნდეს და ზუსტი ანალიზი მოგვეცეს. ასეთია შთაბეჭდილება გურამ რჩეულიშვილის მოთხრობებზე დას.

გურამ რჩეულიშვილის მოთხრობებში მეტად შესაშინებია სიკვდილის მძაფრი განცდა. ამგვარ შეგარძნებას იწვევენ მისი მოთხრობები: „ნელი ტანგო“, „მუნჯი ახმელი“ და „სიკვდილი მთებში“, „ბათარეაჟი ჰინჭირაული“, „თერითვილა“ და მოსი მშვენიერი „ალავერდობა“... ის თითქმის არსად აღწერს სიკვდილს, მაგრამ ძალზე ხშირად იძლევა თავის ნაწარმოებებში ამ მოვლენის ჩამწვდომ შეგარძნებას. სიკვდილი გ. რჩეულიშვილის ნაწარმოებებში მუდამ ტრაგიკულია, მაგრამ მოკლებული არაა მოტივირებულ, ღრმა აზრით მოცულ დასკვნას და შინაგან პათეტიკას.

ვინ კვდება გურამ რჩეულიშვილის მოთხრობებში? უთმავრესად ისინი, ვინც საკუთარ მძლავრ ვნებებს და სულიერ გატაცებას მთელი სისაფსით, მთელი ვაჟანებით აძლევენ გამოსავალს. ამ მხრივ, მისი პირადი ბედი საოცრად, პირდაპირ ვიზიონერულად ჩამოჰგავს მისსავე მოთხრობების მთავარ გმირთა ბედილბაღს.

საინტერესო მხატვარია გურამ გეგეშიძე. იგი ზრდის პროცესშია, რითაც კიდევ ერთხელ ამტკიცებს, რომ ნამდვილი მხატვარია. მისი ნოველა „ეუ“, რომელშიც გამოხატულია მთის მივარდნილი სოფლის მცხოვრების, ეუს უღიმღამო, უფერული და უშინაარსო ცხოვრება, კარგადაა შესრულებული. ეუს არ უნდა სხვა მისი მეზობლის მსგავსად ბარში ჩასვლა და იქ დამკვიდრება. იგი შეეჩვია თავის ყოფას და ცხოვრების-

გან მეტს არ მოელის. ნოველა შესატყვისი განწყობილებით არის შესრულებული, მდიდარია ქვეტექსტით. მაგრამ ჩვენი აზრით, ავტორი შეტისშეგად ენდობა იმ მხატვრულ ხერხს, რომელსაც განწყობილების შექმნა ჰქვია. მხოლოდ ამ ხერხის გამოყენებით ახალგაზრდა პროზაიკოსი ხშირად ვერ აღწევს დრამატიზმის სასურველ ხარისხს და თხრობაც ამიტომ შედარებით დუნე გამოდის. იმისათვის, რომ მან დასძლიოს ეს მოდუნება, მწერალი დაუცხრომლად სწავლობს, ესწრაფვის მრავალ ძიებებს. მაგრამ თავიდანვე ის მოჰყვება მანერისტ მწერალთა ერთგვარი გავლენის ქვეშ. ეს ხშირად ისე შესამჩნევია, რომ ჰირს პასუხის გაცემა, როდის დააღწევს თავს გურამ გეგეშიძე ამ არასახარბიელო სფეროს. ავტორის მაგერ ჩვენ ვერ გავცემთ პასუხს; არსებობს ორი ვარიანტი: შეიძლება მანერტულობა მის პირად გემოვნებას პასუხობს; მაგრამ შესაძლებელია ისიც, რომ ის ძაღების დაგროვებას, მომზადებას აწარმოებს და ახალი მძლავრი სიტყვის სათქმელად ემზადება. ყოველად დასაჯერებელია, რომ მას ამისათვის ძალა საკმარისად გააჩნია; ხოლო სათქმელი გურამ გეგეშიძეს აქვს.

ღრმა ინტერესს იწვევს რეზო ჰეიშვილის მოთხრობები „ლუკა პაჩიოლოს ცხოვრების უკანასკნელი წლები“, და „ბიჭიკოს ავადმყოფობის ისტორია“. ამ ნაწარმოებებში ავტორი იყენებს მხატვრული რეპორტაჟის მეთოდს, რომლის ტრადიცია ჩვენს ლიტერატურაში არც თუ იმდენად მდიდრულადაა წარმოდგენილი. არაოსტატურად, მაგრამ მაინც მათში კინემატოგრაფის ენაც არის გამოყენებული, როგორც მხატვრული კონტრასტის ხერხი. მაგალითად: „...მის ოჯახში ხვრინევაზე იყო ლაპარაკი.

საპარამი აფეთქებდნენ ატომური ბომბებს.

— ქალიშვილი უნდა გათხოვდეს, ბიჭმა უნდა მოიყვანოს ცოლი: ვინ შე-

მოვა ჩვენს ოჯახში! — ამბობდა გროშას მეუღლე...“ (მოთხრობიდან „ლუკა პაჩილოს ცხოვრების უკანასკნელი წლები“). მაგრამ მთავარი მაინც ეს არაა. უმთავრესი ნიშანი რეზო ჭეიშვილის მოთხრობებისა არის კრიტიციზმი, მახვილი რეალისტური კრიტიკა, რომელიც წშირად სატირულ მხილებაშია გადაზრდილი.

თუ პირველ მოთხრობაში რ. ჭეიშვილი თავის რეალისტ-სატირიკოსის ნიჭს ახმარს პიროვნულ-ადამიანურ ნაკლთა მხილებას, „ბიჭიკოს ავადმყოფობის ისტორია“ სავსებით სოციალური ძვლადობის რეალისტური ტილოა. ეს უკანასკნელი ნაწარმოები ამდღევებელია არა მარტო თემატიკური სიმწვავით, არამედ მისი სუბიექტივიზმით, ე. ი. ავტორისეული დამოკიდებულებით აღძრული საკითხისადმი. ავტორის გულწრფელი სუბიექტივიზმი ერთგვარად შენიღბულია რეპორტაჟის ენის თავისებურებით, თითქოს ავტორი მიუყვარებელი გადმომცემია აღწერილი დიდი ადამიანური დრამისა; მაგრამ ამ მხატვრული შენაცვლების გზით ავტორი თავის პიროვნულ პოზიციას კიდევ უფრო ავლენს და, ამდენად, მხატვრული შთაბეჭდილების ძალას აორკეცებს. მხოლოდ, მოთხრობაში „ბიჭიკოს ავადმყოფობის ისტორია“ ფინალური სცენა, სადაც ტუკვაძის კიბოთი დაავადმყოფებას ვგებულობთ, მეტისმეტად ნებისმიერად ავლენს ავტორის მსაჯერს ხალხის ამ ჯალათისადმი. საქმე ისაა, რომ ასეთ შემთხვევებში, ავტორის განაჩენი ზშირად არ ემთხვევა ბუნების განაჩენს. მოთხრობის მხატვრული და ზნეობრივი დასკვნა შედარებით დავიწროვდება, თუკი ვიფიქრებთ, რომ ტუკვაძეებს ამგვარად უწერიათ სიცოცხლის დამთავრება.

რეზო ჭეიშვილს აქვს საკუთარი ხედვა საგნისა და მოვლენის; ჰყავს თავისი მასწავლებლებიც. შეიძლება ეს მასწავლებლები ჩეხოვი ანდა გოგოლია (ამას

გვაფიქრებინებს ჰუმორის მხატვრული ფუნქციების გაგება და ჭეიშვილის მოთხრობებში). შეიძლება ჩვენს ცდებში, და მისი დანტერესება რეალისტური ნოველით უფრო ნეორეალისტთა სკოლას უკავშირდებოდეს. ამის დაზუსტება მოხერხდება მაშინ, როდესაც მისი მოთხრობები უფრო მრავალრიცხოვანად წარსდგება მკითხველი საზოგადოების წინაშე. ყოველ შემთხვევაში, მისი ქალაქური პეიზაჟები ან, რაც მთავარია, თემის მხატვრულ-კომპოზიციური გააზრება, სავსებით ორიგინალურია, შიდაპიროვნულია.

თუკი ჩვენ ახალგაზრდა მწერლების მეოთხე საკავშირო თათბირს ერთგვარ ლიტერატურულ მიჯნად წარმოვიდგინებ ჩვენს სალიტერატურო ცხოვრებაში, უნდა ითქვას, რომ ამ მიჯნასთან ქართველი ახალგაზრდა შემოქმედნი მივიდნენ გარკვეული სულიერი და მხატვრული ინტერესებით. მათი გონებრივი არე, ესთეტიკური კულტურა, ცხოვრების ცოდნა, აშკარად გამოხატული ინტელექტუალობა სიიშედო პერსპექტივას გვისახავს. მათი მოთხრობების მიხედვით ნათელი ხდება, რომ თანამედროვე ლიტერატურის ყურადღების შუაგულში თანამედროვე ადამიანი, ადამიანურობის დღევანდელი გაგების საკითხები, ჰუმანიზმის თანადროული საზომები უნდა განიხილებოდეს. ამიტომ მოსკოვის თათბირზეც ეს პრობლემატიკა იქნება ყველაზე პოპულარული, ფართო მსჯელობის საგანი; ლიტერატურის გმირი ამ პოზიციებიდან უნდა იძლეოდეს ცხოვრების აზრის, დანიშნულების თუ მისი ღირებულების შეფასებას.

აი პრობლემები, რომლის მხატვრული სრულყოფით ასახვა ახალი თაობის მწერალთა რთული, მაგრამ საპატიო ამოცანაა.

თამაზ ჭილაძე

მარტვი მე ჩემი ბაზაფხული...

ირაკლი აბაშიძის შემოქმედება ისე ბუნებრივად ერთვის კლასიკური და ახალი პოეზიის საერთო მდინარებას, ისეა გაელენთილი მათი სურნელებით და ისე სავსეა მათი მზითა და ჰაერით, რომ როცა მის ლექსებს ვკითხულობ, უნებურად ა. ფრანსის სიტყვები მახსენდება: „ჩემი აზრები მინდა გამოეთქვა იმ სიტყვებით, რომლებშიაც ჩემი წინაპრების ენებები თრთიან და ცოცხლობენ“.

ირაკლი აბაშიძის ლექსების მკაფიო კომპოზიციები, სტრიქონების უჩინარი სითამამე, „ენებათა სინტაქსი“ და მეტყველი ფერები თითქოს პირდაპირ ქართული ენის თავისთავადი პოეტურობიდან იღებენ სათავეს და მისი გულუბრებით გამხსნევებულნი, ჩვენი დღევანდელი ფიქრისა და აზრის გამომხატველიც ხდებიან.

ირაკლი აბაშიძე ქართულ ენას ჩვენი სუნთქვის დიდ ალამს უწოდებს და დროშასავით ამაყი და გახარებული ლექსით მის სადიდებელს მღერის. ეს ლექსი სულის სიღრმიდან უცაბედად ამოფრენილ საგალობელივით ეღერს და სიმღერაც სწორედ იმიტომ ვახსენებ, თორემ ირაკლი აბაშიძე არ ეკუთვნის „ამღერებულ“ პოეტების რიცხვს. მისი ხმა ხმამაღალი ფიქრია და სიხარულისა და ტკივილის გულგახსნილი გამეღაუნება. მის ლექსში ხან საზეიმო სიჩუმეა, ისეთივე, როგორც იმერეთის გზებზე ტყემლების ყვავილობა და ხან კი ისეა აწკრიალებული, როგორც ნიჟარაში ჩარჩენილი ზღვა. მისი ხმა ხან ჩიტვით ლაღია და ხან კი სევდიანი, როგორც

პატარა, უსახელო სადგურზე შემოკრული ხარი.

პოეტის ლექსებში ფიქრი მეხრესავით ფხიზლობს და მისი უპირველესი საზრუნავი ადამიანია, მშვენიერი და განუმეორებელი თავისი სიძლიერითა და სისუსტით. მან იცის, რომ პოეზია სიმარტოვისა და გულგრილობის დაძლევაა და ადამიანის სიკეთის დაჭერება. პოეზია ადამიანური თავისუფლების საყვირია და თვითონაც თავისუფლებსააქვს მარადიული ლტოლვაა:

თუ განმაკაცე, თუ დამადგი თვალი
 სრულმქნელის,
 თუ მომეც ძალი ხან ფრთამესხმის, ხან
 დლონების,
 მე მწაღდა შენგან სიტყვაც ცნობის,
 თავისუფლების,
 მე მწაღდა შენგან სიხარულიც განხმულ
 გონების.

პოეზია მისთვის ადამიანის ცხოვრების მზის სინათლეზე გამოტანაა და თანამედროვეთა ფიქრებისა და ზრახვების შენახვა. ისევე, როგორც რუსთაველის პოემამ შემოგვინახა თამარის ხმა, ლაშქარის გუგუნი, მონადირეთა ყივილი, სიყვარულის დაბანგული ჩურჩული, შემოგვინახა საგანძურთა ელვარება, მუზარადების ბრწყინვა ჩირალდნება შეუქზე, ქალივით ლამაზი ვეფხვებია ნახტომებო, ისევე როგორც თეიმურაზის სტრიქონებმა შემოგვინახა ხანძართა ბრიალი, მომხდურთა სისხლიანი ნაფებურები, ბულბულები სტვენა და ვარდების უკარება სიტურფე, ასევე შეინახავს მომავალ თაობებისათვის დღევანდელი პოეზია კოსმოსურბ ხომალდების ფრენას, ჩვენს ცრემლსა და სიყვარულს.

ველა სიმღერა რასმე გავონებს,
ველა სიმღერას თავის წლები აქვს,
ველა სიმღერა რასმე გავონებს,
რაც ფიქრს ოდესღაც ღვიწყებია.

რაც აღამიანს შეუქმნია, მას გაქრო-
მა არ უწერია. აღამიანის გენია წელ-
თადრიცხვის სიმყაცრესა და გულცი-
ვობას უძღვებს და ის, რაც ჰუმბარიტი
შთაგონებითაა შექმნილი, სიცოცხლე-
სავით მარადიულია.

არა, არ წაგვეს,
არ წაგვეს ჯვარი,
თუ ბინდის ფერი არის ყოველი,
რატომ დვას, რატომ დღეს მცხეთის ჯვარი,
რატომ დვას ისევ სვეტიცხოველი.

სწორედ აღამიანის ნიჭის უკვდავებას,
აღამიანის ფიქრს, იქვესა და რწმენის
ძლიერებას ეძღვნება ირაკლი აბაშიძის
ლექსების ციკლი „რუსთაველის ნავე-
ლევზე“. ვნებათა მარადიულ რკალში,
ტყვილისა და სიბარულის, ცრემლისა
და ღიმილის ტალღებით ერთფერო-
ვან მიმოქცევაში ღრუბელივით შიშვე-
ლი სულის ლალადისი ნელ-ნელა ხმაშა-
ღალი ხდება და უცებ ტაძარში გავარდ-
ნილ თოფივით იქუხებს:

შენ აქ ხარ!
აქ ხარ...

ბნელი და ნესტიანი კედლები ნათღე-
ბიან და სარკეებივით ირეკლავენ პოე-
ტის სულჩადგმულ ხმას:

შენ აქ ხარ!
აქ ხარ...

და კი არ გესმის, არამედ ზედავ, ზე-
დავ დიდი ხნის დაგუბებულ ნადღე-
ლივით ან სურვილივით ძლიერსა და
უნაბირო ძაბილს. ნუთუ ამ ხმამ გააღ-
ვიდა პალესტინის ბებერი ზარები:

ო, პალესტინავ!
პალესტინავ...
ვის ეძიებდა? ვინ დაინახა? ღმერთი?
ო, პალესტინავ!
პალესტინავ...

უეცრად ამ ბნელ კედლებში რუსთა-
ველის სახე ნათდება. მერე ეს სახე უც-
ნაურდება და ახლა მას პალესტინის
მტკრიან შარავზე მიმავალს ვხედავთ.

აი, ამ მტკრიან შარავზე...

ღმერთო ჩემო, ნუთუ აქ მართლა
რუსთაველს გაუვლია!..

„პეტრარკა ავინიონიდან ერთ ნაბიჯ-
ზე იყო. მი იმავე კვიპაროსებს უხედავს
სწერდა ვან გოგი ძმას.“

ამ გზაზე რუსთაველს გაუვლია. დღეს
მეც ამ გზაზე მივდივარ... ისევ ის ქვე-
ბი, ზეთისხილის ბაღები, წყარო... გოლ-
გოთა „რომელ არს თხემისა ადგილი.“
ისევ ის ხმა, ზღვაზე გადაფრენილი ჩი-
ტივით დაღლილი ხმა:

თუ საწუთრომა დამამხოს, ყოვლისა
დამამხობელმან,
ღარიბი მოკვდე ღარიბად, ვერ დამიტროს
შობილმან,
ველარ შემსუღრონ დაზრდილთა და ვერცა
მისანდობელმან,
მუნ შემინწყალოს თქვენმავე გულმან
მოწყალე, შლმობელმან...

ის იყო მარტო, მაგრამ მისი სიმარ-
ტოვე საშვობლოზე წუხილით იყო სავ-
სე და ახლა გოლგოთაზე აღიოდა, რომ
ამ უცნაურ სიმარტოვეში ის შემადრ-
წუნებელი სიტყვები გაემეორებინა:
„ღმერთო, ღმერთო ჩემო! რად დამავ-
დებ მე?“

უეცრად სრულიად ახალი ხმა, შო-
რეულ ექოსავით, რვა საუკუნის მერე
ნათქვამი:

მარქვი! სად ვტყუი,
სად ვარ მცდარი,
სად ვარ მართალი,
რომელ არს ჩემი
დღე მწუხარი
ჩემი დღე ტყბილი,
მარქვი მე ჩემი გაზაფხული,
ჩემი ზამთარი...
პანტოკრატროს!
შენ წინ ედგეაწ
მუხლომდარგვილი...

ასეთი ამაყი მორჩილება, ასეთი ძიე-
ბა საკუთარი თავისა, სიმართლისა და
გზისა იქ, სადაც კაცმა არ იცის, წუთი
ჭობია თუ საუკუნე! და აი, ისევ ბნელ
მონასტერში რუსთაველის სახე ნათღე-
ბა, ქვის მონასტერი ღმერთივით ციციც
არის და მყუდროც. მისი სიცივე შენ-
გან ამქვეყნიური ვნებების დავიწყებას
მოითხოვს, სიმყუდროვე კი რალაცას
გახსენება, რალაცას დაკარგულსა და
შორეულს.

ველავ ეფარავ სულში?
თუ გულმართლად

დავთვე ყოველი?
დავთვე?
და იქნებ
არც რა მქონდა
დასათმობელი?

უეცრად ახლადგაჩუმებულ ვეება ზარივით გაბრუებული საღამო გაკრთება, საღამო რიონის ან არაგვის ხეობაში, მეწამულ ცაზე პაწაწინა ფოთოლიც გაიფლევებს, რომელიც ვერასოდეს ვერ იფრიალებს „ოკეანიდან ოკეანემდე“ და მაშინვე პოეტის ხმა საოცარ სიმტკიცეს იძენს:

შეშინდე, ღმერთო,
მამულის წინ ყოვლის დათმობა...

და ეს აცახცახებული ფრანზა პირდაპირი ანოციაციით მახსენებს იმ ლექსს, ომის დროს რომ ვმღეროდით:

მე სიცოცხლეს ხელშეორედ
შეეწირავდი მშობელ მზარეს,
შეეწირავდი იმე მისას,
დღეს რომ გულზე დამაყარეს.

არიან პოეტები, რომელთა ლექსიც გარეგნულ ეფექტზეა დამყარებული. ეს ლექსები იმ აქვარიუმს გვანან, რომლიდანაც ოქროს თევზები ამოიყვანეს. ის, რაც მათში დარჩა, თავისთავად მიმზიდველია: ფერადი კენჭები, ბალახი, გარინდებული წყალი. მაგრამ სიცოცხლე აკლია, არ გიზიდავს. თუ ლექსში ცოცხალი ნერვი არ თრთის, ადვილად გვაეიწყვდება და, საპნის ბუშტივით ლამაზი, მაშინვე ქრება. ორღანის ერთერთ რეგისტრს ადამიანის ხმა ეწოდება. ეს რეგისტრი ადამიანის ხმას ბაძავს და სიბზოთი ავსებს მელოდიას. თუ ლექსს ეს რეგისტრი არ გააჩნია, თუ მასში ადამიანის ხმა არ ისმის, ეს იმას ნიშნავს, რომ ის კემშარიტი შთაგონების ნაყოფი არ არის. ლექსი ისე უნდა ფეთქავდეს, ისე ხელშესახებდეს ცოცხალი უნდა იყოს, როგორც ნაპირზე ამოგდებული თევზი და თუ შენ შესძლებ მზეს, წვიმას, ქარს, მდინარეს ადამიანური ვნება დაუწყვილო, მაშინ ყველა სიმღერა თავიანთ წლებით, თავისი მოგონებებით სხვისთვისაც ძვირფასი და განუყრელი გახდება. თვითველ კემშარიტ ლირიკულ ლექსს, უღაბნო-

ში გზაბრუნული კაცის ჩვენებებით. უზარმაზარი მირაჟებზე დასწრის სტრაქონებში, ჭოგორც ბოთლში, პოეტის სული ზღაპრულ დევივითაა ჩაქუტილი. მისი განთავისუფლება მხოლოდ იმ მკითხველს შეუძლია, რომელსაც პოეზია ესმის და ლექსის მირაჟებს თავის საკუთარ წარმოდგენებს უმატებს და ამით ამდიდრებს ლექსს. ინოცენტი ანენსკიმ მოსწრებულად თქვა, რომ ლექსის კითხვაც ხელოვნებააო. ნამდვილი პოეტები უჩინარი გზებით აპოეტურებენ ჩვენს შეგნებას, და ყველა კარგად წაკითხული და გაგებული ლექსი ახალი საფეხურია ადამიანის საერთო ცოდნის მწვერვალისაკენ. ამით გამოიხატება სწორედ პოეზიის შემეცნებითი ხასიათი. ისიც არის, რომ პოეზია ძალზე მაცუთურია. ზოგს ჰგონია, რომ ესმის ლექსი, რადგან ის მისთვის გასაგებ ენაზეა დაწერილი, გასაგები სიტყვებისაგან შედგება. ნამდვილად კი მისთვის ლექსი ნაცნობი სიტყვების გამოა და მეტი არაფერი. პოეზიას ისეთივე შესწავლა სჭირდება, როგორც მუსიკასა და მხატვრობას, რადგან ლექსიც ადამიანის ფსიქიკის ლირიკული ახსნაა და მასსავით რთული და მრავალმხრივია. არ შეიძლება ლექსი წაიკითხო მხოლოდ როგორც ლიტერატურული ტექსტი. უნდა შეგვძლოს თვითველი სიტყვის მხატვრულ სახედ წარმოდგენა. რადგან ლექსის ყოველი სიტყვა სცენას მინათებულ პროექტორივით ფოკუსში აქცევს და გამოჰყოფს მთავარს. ლექსს უნდა ხედავდე, უსმენდე და გრძნობდე. ბოლოსდაბოლოს ლექსი ზომ შენი სულის ზღვიდან გამოირიყული ნეარაა, რომელშიაც მისი გუგუნია ჩარჩენილი. ლექსი ხან, დახუჭული თვალების ვარდისფერი სიბუნელეა და ხან ფართოდ გახეილი თვალების მზით ჰავსე უსასრულობა, ლექსი ხან იმ უსინათლო კაცის ტვივილია, რომელიც ბამბუკის ჯობით გზას მიიკვლევს სიკვდილს-ციოცხლის შუა და ხან გულიდან უეცრად ამომსკდარი:

სუნთქვა ხარ, სუნთქვა, გულის ფანქვლი,
 ლხინის ატრენა, ჭირის მოთმენა, —
 მაგრამ მცირე ხარ,

შენ გენაციალე,
 სულ პატარა ხარ, გულის ოდენა,
 ამ გასწელობის მერდიანებს
 ამ დედამიწის სივრცე-განედებს,
 შენი ფოთოლი არ მოფრიალებს
 ოკეანედან ოკეანემდე.

ირაკლი აბაშიძეს მხატვრის უტყუარი
 თვალი აქვს და მის მიერ დახატულ
 სურათი საოცარი სიკვადით რჩება მახ-
 სოვრობაში. მახსენდება ერთი მისი
 აღწინდელი ლექსი:

წუხელ თოვდა, ნეტავ ჩემთან რად არ გაჩნდი,
 გენახე და ძილში თბილად დავეხურე,
 მე ავდექი პირველ თოვლში განთიადში
 და ვეძებოი შენს პატარა ნაფხურებს.

ამ სტრატეგის შინაგანი გრაფიკული
 ნახატი ზღვის პირას სილაში დაწერილ
 საყვარელ სახელივით ნახია და პირვე-
 ლი თოვლის ბუნდოვანი სითეთრე სიზ-
 მრის გაგრძელება გგონია.

კითხულობ მის ლექსებს და მოუ-
 ლოდნელად შეკრთები:

გაუჩნდა მიწა, ვით წივსაყავი...

გეჩვენება, სიჩუმი შენს არსებაშიაც
 იკიდებს ფეხს და ფიქრს ისე ედება,
 როგორც მიტოვებულ ბილიკს — ბა-
 ლბი.

მერე უეცრად ლექსში გაისმება
 „სუნთქვა ღრუბლები“. მერე უნაპირო
 სიერცე გადაიშლება: „ტყემლის ხეე-
 ბის გაფარფაშება“. ამ ფრაზას რომ
 კითხულობ, თითქოს ვალიიდან გაფ-
 რენილ ჩიტს გააცქერი. „ვერაფერს
 ქვეყნად ვერ შეველოე“, — ამბობს
 პოეტი და მართლაც, რაც მან ნახა და
 ლექსში დახატა, — ძნელი შესაღუ-
 ვია. მისი ხელი ხან აჩქარებულია, თით-
 ქოს ყველაფრის მოსწრება უნდა, ხან
 კი დინჯია და ზუსტი ფერებით ხატავს:

ვარცხვ ვერცხლისფრად ეწყო ქანარი:
 მზეს ჯერ დღე-ღამე არ გაეყავა
 მარგალზე ენთო შუშის ფანქვლი

მუშის ფანარი მანათობელ წერტი-
 ლივით უზის ნახატს და მის შუქზე სიბ-
 ნელეს გამოგლეჯილი ქანარი ელაგს.

ირაკლი აბაშიძემ ახალ ლექსებში
 თითქოს დათმო ხატვის ფერწერული
 მანერა. აქ აღარ გვხვდება მკვეთრად
 დამჩნეული ფერები, როგორც იყო
 თუნდაც „მუზის კუნძებზე ბიბილოე-
 ბი“, მაგრამ სწორედ ამ ლექსებში იჩი-
 ნა თავი ნამდვილი პოეზიის ერთმა
 თვისებამ: პოეტის დამაბუღმა ფიქრმა.
 ჯიუტმა კამათმა ღმერთთან და ხაკუთარ
 თავთან, შექსპირისეული მონოლოგის
 ფარულმა ემოციურობამ ჩვენ თვალი
 აგვიხილა და დაგვანანა ის სამყარო, რო-
 მელიც პოეტის სულში ნელა და დიდ-
 ხანს შენდებოდა და რომელსაც თურმე
 მოთმინებით ავსებდა პოეტი მაღალ-
 ცით, მთებით და ზეთისხილის ბაღებით.

ირაკლი აბაშიძის ახალმა ლექსებმა
 თუმცა თავისი აშკარა სიახლით მოგ-
 ხიბლეს, მაინც არ შეიძლება ისინი პოე-
 ტის აღწინდელი ლექსების ლოგიკურ
 გაგრძელებად არ ჩავთვალოთ. თუ გო-
 ვიხსენებთ მისი სიკვადის კომუნარ
 შელოღესავით ხალისიან ლექსებს, მის
 განაფხულის სურნელებით დაბანგულ
 სტრაქიონებს ბუნებასა და სიყვარულ-
 ზე, მგზნებარე პატრიოტულ ლირიკას
 სამამულო ომის დროს, დავინახავთ იმ
 ფესვებს, რომლებმაც ეს ახალი ლექ-
 სები წარმოშვეს.

ირაკლი აბაშიძე ჩვენი უფროსი
 თაობის პოეტების ღირსეული წარმო-
 მადგენელია, მაგრამ, რომ შეიძლებო-
 დეს, ახალგაზრდა პოეტების სახელე-
 ბის ჩამოთვლის დროს მასაც სიხარუ-
 ლით დავასახელებდი.

თანავი ბაჟიძე ღვ. ტოლსტოი*

IV

1873 წელს ტოლსტოიმ დაიწყო რომან „ანა კარენინაზე“ მუშაობა, რომელიც 1870 წელს ჩაიფიქრა, ეს ნაწარმოები მწერალმა ოთხი წლის შემდეგ დაამთავრა.

თავდაპირველად, ნაწარმოების ჩაფიქრებისას, ტოლსტოის სურდა ეჩვენებინა მაღალი წრის ქალის ბედი, რომელმაც „საკუთარი თავი დაკარგა“. მაგრამ მუშაობის პროცესში თანდათან ფართოვდებოდა რომანის ფარგლები, როგორც ეს ხშირად დამართნია მწერალს, რაც იგი თავის შინაფიქრის განხორციელებას შესდგომია. საბოლოოდ „ანა კარენინაში“ რუსეთის ცხოვრების მთელი ეპოქა აისახა. ღლი მხატვრისა და ფსიქოლოგის გასათყარი ნიჭით დახატა ტოლსტოიმ ტრაგედია ახალგაზრდა ქალისა, რომელიც ესწრაფვის საკუთარ ბედნიერებას და იღუპება მაღალი საზოგადოების ყალბი და უსუღველო მორალის უღელქვეშ. კარენინისა და მისი წრის ეგვიპტის, ეროსკის შინაგანი არსის შეზღუდულობას რომანში უპირისპირდება ქალის მხურვალე ვულის სიმართლე, მისწრაფება ადამიანისა, რომელმაც ვერ გაუძლო იმ მიძიმე სულიერ ტვირთს, რომლის ზღვა მას ბედმა არგუნა.

ანა კარენინის, კარენინისა და ეროსკის გვირგვინით რომანში ნაჩვენებია ლევიის, მისი საცოლის, ხოლო შემდეგ ცოლის — კიტის ბედი. მათში ტოლსტოიმ მრავალწილად საკუთარი და თავისი მიუღწევი ცხოვრება ახაბა ახალგაზრდობის პეროდისა, აღწერა, საკუთარი ძიებანი ადამიანის დანიშნულების, მისი არსებობის არსისა.

რომანში მართალი სურათია მოცემული მანდელი საზოგადოების ყველა ფენისა, დაწყებული თავდაზნაურული წრეებით და გლეხობით დამთავრებული, რომანის ყველა გმირის ბედი მჭიდროდა დაკავშირებული 70-იანი წლების ეპოქის ცხოვრებასთან.

რეფორმის შემდგომდროინდელი მემამულური და გლეხური ყოფა, ეპოქის მეცნიერული და ფილოსოფიური პრობლემები, ხელოვნების

* დასასრული იხ. № 10.

საკითხები, ისტორიული და პოლიტიკური ამბები, შთავრების ცალკეული ღონისძიებანი, საზოგადოებრივი ცხოვრების ფაქტები — ყველაფერი ეს, მეტნაკლებად, აისახა „ანა კარენინაში“. მკაფიოდაა რომანში ნაჩვენები ის ეკონომიური ძვრები, რომლებიც ამ დროს რუსეთში მოხდა.

„ანა კარენინა“ ისეთი ნაწარმოებია, რომელშიც იდეური ჩანაფიქრის სიღრმე ეფარდება სიტყვის ხელოვნების მომხიბლავ ძალას. ადამიანების ასახვის, მათი სულიერი განცდებისა და ტანჯვის წარმოსახვის ძალით რომანი არ ნაშთუფარდება „ომსა და მშვიდობას“. ტოლსტოი ისევ გველინება ადამიანის სულის გასაოცარ მყოფე მხატვრად. თავისი წინანდელი ნაწარმოებებით ტოლსტოიმ თითქოსდა ამოწერა ერთი მხატვრის, ერთი მწერლის ნიქისათვის მისაწვდომი ადამიანთა ფსიქოლოგიისა და ადამიანთა ხასიათების სხვადასხვაობის ჩვენების შესაძლებლობა. მაგრამ „ანა კარენინაში“ ტოლსტოიმ ახლებურად გვიჩვენა ადამიანთა ინდივიდუალური სახეები. მან შეაღწია ახალ ფსიქოლოგიურ სიღრმეებში, გვიჩვენა ის, რაც მანამდე არ მოუცია, ან მხოლოდ შეეხო მას ანა, ვროსკი, ლევინი, კარენინი, კიტი, სტივა ობლონსკი, მისი ცოლი დოლი — ყველა ეს სახეები — შესანიშნავი მხატვრული აღმოჩენები.

რომანის ძირითადი საცოცხლო პრობლემები განსაკუთრებით მკაფიოდ და მთლიანად გამოხატა კონსტანტინე ლევიის იდეურ ძიებებში, მის დაუცხრომელ ცდებში — უპოვა თავისი მოქმედების ხაზი კამბატალისტურ ურთიერთობათა განვითარების პირობებში, როცა ინერგოდა ის ეკონომიური საფუძვლები, რაზედაც მემამულური მეურნეობა ემყარებოდა. ლევინი მტკავნულად განიცდის თავდაზნაურობის ეკონომიურ გაღატაკებას. იგი მზადაა დეთანხმოს იმას, რომ გლეხობამ იყიდოს მემამულეთა მიწები. ლევიის ეს სამართლიანად მიიჩნია, რადგან „ბატონი არაფერს აყვებებს, გლეხი კი მუშაობს“. მაგრამ იგი ვერაფრით ვერ შერბობება იმას, რომ მოეყარე ნახევარჯასად ყუღუღობის ნიდაში მტკობრებ ქალბატონის საუ-

ემწენა მტანჯელი სიყარელე და დაეკმაყოფილებლობა. ლეონის მიქეფარე და დამბელი სამეურნეო შრომა, მისი ცდები მიიღოს მინაწილია საზოგადოებრივ მოღვაწეობაში, ისევე, როგორც მისი სიყვარული კიტისადმი, ვერ მოუპოვებს მას სულიერ სიმშვიდეს, ვერ გამოაკებს იგი მძიმე სულიერი ჩიხიდან. ამ ჩიხიდან მას, სასოწარკვეთილებამდე მისულს, გამოაყვამს გლეხური რელიგიური ჩრჩხენა, რომელიც ჭადავებს სიცოცხლს ღმერთისა და სულიანთის და არა პირადი ეგოისტური ბედნიერებისათვის, რისკენაც ლეონი უოველლთის იმწრავფოდა. უსულგულო და ანტიპატურე კარენინა, ქარაფშუტა, მაგრამ თავისებურად სიმამათორე ობლონსკი — ორივენი აუბედრდებენ თავიანთ ცოლსა. ანა წყევტს ქორწინებთ დამყარებულ კავშირს, მაგრამ ვერ პპოვეტს ბედნიერებას უროსნისთანაც; დოლი კი, ობლონსკის მეუღლე, შოთმინებთ იტანს თავკარანინ და უდარდელი კაცის მეუღლეობას და მთლიანად ეფლობა შვილებს მოვლაპატრონობაში, ვლარობების გზაზე დამდგარ ოჯახზე ზრუნვაში. რასაკვირველია, ზედმეტია იმაზე ლაპარაკი, თუ რამდენად წყრილობანი, ღარიბი და უმშინუნელია პირადი და ოჯახური ურთიერთობები ზნეობრივი დონე რომანის ასეთი პერსონაჟებისა, როგორიცაა ბეტტი ტერსკაია და მისი გარემოცვის ადამიანები.

უნაყოფოა, ცხოვრების ქეშპირიკე შოთხოვნელებათაგან ძლიერ დამორბებული ყველაფერი ის, რასაც სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწენი, მეცნიერები აყობებენ, დამუშებული კარენინიდან, დამთავრებული თავიდაზნაურული ყორობების მონაწილეებისა და მეცნიერული წიგნების ავტორებისა. უნიდაგო და გამწირულია კრიციკისა და ნიკოლოზ ლეონის რადიკალური სოციალური პროექტები; მძიმეა ნიჭიერი მხატვრის მხაილოვის ბედი, ვაკრიტიკებულია რომანში მამინდელი მეცნიერება, ფილოსოფია, ზელოვნება, ეპოქის იდეური მიმდინარეობანი.

რომანის შოლოდ ცალკეული ადგალები, სადაც ასახულია ადამიანის შრომის სიღამაზე, ნაჩვენებია ბუნების მაკურნებელი სტიქია, გლეხკაცის ოჯახური იდილია. ან დოლი ობლონსკაიას დედობრივი სიყვარული — გამსჭვალული არის ტოლსტოის უდიდესი სიყვარულით ცხოვრებისადმი, ნათელი განწყობილებებით.

რომანის პეიზაჟისტური ელფერი ჩვენთვის გასაგები იქნება, თუ მას განვიხილავთ როგორც ტოლსტოის რეაქციას რუჯეთში კაბიტისტურ ურთიერთობათა სწრაფ განვითარებაზე, როცა, ლეონის სიტყვებით, „ყველაფერი ვადარტილდა და ახალი ეწყობა“. კაბიტალიზში ანგრევიდა თავადაზნაურობის და გლეხობის ცხოვრების ძველ, დახვეწებულ ფორმებს და ამტკიცებდა არსებობის ისეთ ახალ, ბურჟუაზიულ ფორმებს, რომლებიც სრულიად უცხო

იყო ტოლსტოისათვის. კაბიტალისტური სასტიკამ დაუმორჩილა ობლონსკების ცხოვრება ბურჟუაზიულ წესებს, გააღიურა და დაეკმაყოფილა ობლონსკები. მათს ქონებაზე უკრებოდა გლეხების მცირე ქონებაზე მდიდრდებოდნენ მექთანორა-ეულიაი რაიბინინები. იგივე წესები ადამიარავენ გადაუღებელ ზღვდეს ლეონისა და გლეხებს შორის, მაშინ, როცა ლეონი ცდილობს ახალ საწყისებზე აავოს თავისი მეურნეობა, რათა გადალახოს წინააღმდეგობა მეხატონესა და გლეხს შორის. ოჯახის ნგრევიც ტოლსტოის შეხედულებით, არამირდაპირ, მაგრამ მაინც კაბიტალისტურ ურთიერთობათა განვითარებისათვის არის დაკავშირებული.

რომანი „ანა კარენინა“ იწვევს იოდა ფასეულობათა გადაფასების იმ პერიოდის კარიბჭესთან, რომელიც მაკოლოდ გამოვიდინდა ტოლსტოის მსოფლმხედველობაში 70-იანი წლებში დასასრულს და 80-იანი წლების დასაწყისში, როდესაც მწერალი საბოლოოდ გადავიდა მატრიარქალური გლეხობის იდეურ პოზიციებზე.

V

„ანა კარენინას“ დამთავრების შემდეგ უკვე მთლიანად მოშწიფდა ის გარდატეხა ტოლსტოის შეხედულებებში ცხოვრებაზე, მის ზნეობრივ საფუძველზე, რელიგიურ და საზოგადოებრივ ურთიერთობებზე, რომელშიც თავი იჩინა მწერლის შემდგომ ნაწარმოებებში.

ისეთ ობზულეებებში, როგორიცაა „ალსარება“, „რამია ჩემი რწმენა?“, „მამ რა ვაკეთოთ?“ ტოლსტომ დიდი მღელვარებითა და გულწრფელობათ გადაჭედა საკეთარ ზნეობრივ რელიგიურ და საზოგადოებრივ შეხედულებებს, და ყველაფერ იმას, რითაც ცხოვრობდა მისი თანადროული საზოგადოება, რასაც ასე თავგამოდებით იცავდა მეფის რუსეთის სოციალური და სახელმწიფოებრივი წყობილება.

ტოლსტოი ოანდთან იმსჭვალევა უარყოფითი დამოკიდებულებით არა მარტო ოფიციალური ეკლესიის მიმართ, არამედ საერთოდ თვითმპყრობელური წყობილების მიმართ. მის ზიზღს იწვევს პოპედონოსცევი, რომელიც რეაქციის დასაყრდენს წარმოადგენდა.

1881 წ. ტოლსტოი წერილს წერს ალექსანდრე III-ს, რომელშიც ითხოვს აპატიონ რევოლუციონერებს ალექსანდრე II მოკვლა, მაგრამ პოპედონოსცევი უარს ამბობს გადასცეს მეფეს ეს წერილი. ტოლსტოის მწვავე კრიტიკული დამოკიდებულება ოფიციალური სინამდვილის მიმართ არ შეიძლება არ დაეუკავშიროთ 70-80-იან წლების რევოლუციურ სიტუაციას, რომელშიც გაელენა მოახდინა მასზე, გუნდმტყევა უარყოფითი დამოკიდებულება არსებული წესწყობილების მიმართ.

1881 წელს ტოლსტოი ოჯახით დიდი ზნით სახლდება მოსკოვში, რათა განათლება მიეცა

ევან წამოზრდილი ბავშვებისათვის. აქ მას თელი აეხილა ქალაქური ცხოვრების უმძიმეს მხარეებზე, რის შესახებაც მღვდლარგებით კუამბო ნაწარმოებში „მამ რა ვაკეთოთ?“, რომელიც ამავე დროს წარმოადგენს ტოლსტოის ძირითადი აზრების გადმოცემას რელიგიის, მორალის, მეცნიერების, ხელოვნების და სოციალური, ეკონომიური და პედაგოგიური პრობლემების ძირითად საკითხებზე.

ამ ტრაქტატში მკაფიოდ გამოვლინდა ტოლსტოის პოზიცია, რომელმაც იგი დაუახლოვა რუსეთის პატრიარქალური გლეხობის, შეხედულებებს, გლეხობას, რომელიც სულ უფრო მეტად ღარიბდებოდა სოფელში კაპიტალისტურ ურთიერთობათა შექმასთან დაკავშირებით. პოელი სიცოცხლის მანძილზე ტოლსტოი თავის პუბლიცისტურ, რელიგიურ სტატიებში თუ მხატვრულ ნაწარმოებებში ენერგიულად და მწვეველ ამხილებდა კაპიტალისტური სინამდვილის მწყერებას.

ტოლსტოის მსოფლმხედველობაში აისახა გლეხური აზროვნების და გლეხური ფსიქოლოგიის მთელი ის წინააღმდეგობა, რომელიც შეიძწნოდა კაპიტალიზმის მძლავრი განვითარებას და რუსეთში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის მომზადების პერიოდში. თავის გენიალურ წერილებში ტოლსტოიზე ვ. ი. ლენინმა გვიჩვენა, რომ ეს წინააღმდეგობანი, როგორც რუსი გლეხის, ისე ტოლსტოის აზროვნებაში, გამოვლინდა მით, რომ მძაფრი პოტიკური პოლიტიკა-თვითმპყრობელურ სახელმწიფოს წინააღმდეგ მათში გვეუბრება პოლიტიკურ უმწიფარობას და რელიგიურ შოკუნებობას.

ახლის მიქონდა რა გულთან ხალხის უბედურება და ამხილებდა რა ყველაფერს იმას, რაც მას უბედურების მიზეზად მანანდა, ტოლსტოი, თავისი ცხოვრების უკანასკნელ ოცდაათ წელს მტკიცედ და ბეჭითად ქადაგებდა საკუთარ მოძღვრებას, რომელსაც, მისი აზრით, ხელი უნდა შეეწყო დედამიწაზე ქრისტიანთა სამართლიანობის დასაცავისათვის.

მაგრამ დიდი მწერლის ეს ქადაგებაც და მოძღვრებაც უნაყოფო, ძალას მოკლებული იყო, რადგან იგი ემყარებოდა არა საზოგადოების განვითარების კანონებს, არამედ განყენებულ მორალურ და რელიგიურ დებულებებს.

იმ მორალურ და რელიგიურ კრიზისს, რომელიც მკაფიოდ გამოვლინდა 80-იანი წლების დასაწყისისათვის, არ შემოღ ვავლენა არ მოუხდინა ტოლსტოის იმდროინდელი და შემდგომი პერიოდის მხატვრული შემოქმედების ხასიათზე, მის შეხედულებებზე ხელოვნების ამოცანებზე. ყველაფერში, რაც მას მაშინ დაუწყებია, მკვლევრება მისი ძალაც და სისუსტეც.

ტოლსტოი ენერგიულად ილაშქრებს იმ ხელოვნების წინააღმდეგ, რომელიც განკუთვნი-

ლი იყო გაბატონებული კლასების გემოვნების დასაცავათვალად და იცავს საერთო სახალხო ხელოვნებას, რომელსაც შეუძლია გააერთიანოს რაც შეიძლება მეტი კლასობრივ მათ სულიერ მოღვაწეობაში. ასეთი ხელოვნება ყველასათვის ვასაგებია უნდა იყოს, იგი უნდა პასუხობდეს მშრომელი მასის ვ. ი. გუნობის, ცხოვრებისეულ მოთხოვნებებს. მაგრამ ამ ხელოვნების საფუძვლად მას მიანიჩა რელიგიური საწყისი, რითაც მწერალი ხელოვნებას აცლიდა ქრისტიანთა სახალხო ინტერესების გამოხატვის ფუნქციას.

მისი შეფასებას აძლევდა რა ხალხურ პოეზიას — ზღაპრებს, ლეგენდებს, სიმღერებს, ბილინებს, ანდაზებს, ტოლსტოი მათ საკუთარი შემოქმედების მისხამ ნიმუშად თვლიდა, წერდა ხალხურ მოთხრობებს, რომლებშიც მისი დიდი მხატვრული ოსტატობა შერწყმულია უსიტყვო რელიგიური მორჩილებისა და კარბათიანული წინააღმდეგობის გუწვეულობის ქადაგებასთან.

სახალხო მოთხრობებთან ერთად იმ წლებში ტოლსტოი წერს სახალხო დრამებსაც. ეს დრამები მხატვრული ღირსებებით ჩამოუვარდებიან სახალხო მოთხრობებს, მაგრამ მათ შორის არის ერთი ნაწარმოები — „მეუფება წყვილი-ღისა“, — რომელიც მსოფლიო დრამატურგიულ შედეგებს ამოუდგა გვერდით. ამ ნაწარმოებში ტოლსტოი იყენებს ბრწყინვალე ფსიქოლოგიური ანალიზის იმ ხერხებს, რომელიც ასე მკაფიოდ ახასიათებს მის უწინდელ ქმნილებებს, და რომელსაც იგი განზრახ არ მიმართავდა სახალხო მოთხრობებში. პიესაში უდიდესი რეალისტური ძალით, დიდი მხატვრული ოსტატობითაა ნაჩვენები პატრიარქალური, ჩამორჩენილი რუსული სოფელი, მისი შექაბება იმ კაპიტალისტურ ურთიერთობებთან, რომელიც შეუჩერებელი იჭრება სოფლის ცხოვრებაში, ამახინჩებს, რყენს და ანადგურებს გლეხთა ყოფას, მათ მორალურ საყრდენებს.

ძველი, მამამაკური შეხედულებების დამკველად პიესაში გვევლინება ენაბრგვილი ავთი, ლუთისმომწიარი ღარიბი გლეხი, რომელიც „სამართალით“ ცხოვრობს და ცდილობს ქრისტიანობის გზაზე დააყენოს თავისი გარყვნილი შვილი ნიკიტა. ეს კაცი, ქალების მორტფილეთა და პრანჭია, ცხოვრობს ახალგაზრდა ქერიის ხარჩზე, რომელსაც საკუთარი ქმარი მოუწამლავს. ნიკიტა მას ფდის გამო თხოვრობს, მაგრამ მალევე დაღატობს. გარყვნილი ცხოვრებას ნიკიტა მორტმომქმედებამდე მიჰყავს, — იგი ჰკლავს შვილს, რომელიც საყვარლისგან შეეძინა. ბოროტი არსება, რომელიც ნიკიტას აქეთენ უბიძგებს, დედამისი მატრიონია. ეს არის ფილი, ანგარებიანი დედაკაცი, რომელსაც შვილი ცხოველური სიყვარულით უყვარს. სასიყვარულო საქმეებში გახლართული, უნ-

ბისყოფი ნიკიტა, სასოწარკვეთილებითა და ში-
ნაგინი წინააღმდეგობით ჩაიღწეს დანაშაულს,
მაგრამ ვერ უძლებს მის სიძიმეს და გველ-
ლობის შემდეგ განიცდის უძლიერეს სულიერ
ძრწოლას, საბედისის ქვეყნა თეთმკვლელობამდე
მიიყვანს, მაგრამ მას აზერებს ვადამდგარი
საღღათი მიტარაი, რომელიც შთაგონებს: ნუ
კეშინა ხალხისათ, ამ სიტყვების გავლენით ნი-
კიტა სულში, ისე როგორც ლეონის სულში
თვედორეს სიტყვების გავლენით, „ნათელი“
დგება და იგი ხალხის წინაშე აღიარებს თავის
დანაშაულს.

აზრიალ, „მეუფება წყვილიდა“, ესე იგი,
ტოლსტოის შეხედულებით მეუფება ყველა იმ
ზოგორებისა, რაც გლეხების ცხოვრებაში იქ-
რება კაპიტალიზმის შემოჭრასთან ერთად, მარ-
ცხდება იმ მძიმე ცოდვის ქრისტანული აღიარ-
ებით, რომელიც ჩაღწევილია ამ ახალ ურთიერ-
ობითა ზეგავლენით, იმარჯვებს მორჩილება,
დანაშაულის გამოსყიდვად სასურველი. პიესაში
ჭეწს, პატრიარქადურ გლეხურ წყობას, რომ-
ელიც აკიშის აზრებში და მოქცევაში არის გან-
სახიერებული, მინიჭებული აქვს მორალური
უპირატესობა იმ ცოდვიან ჰირთან შედარებით,
რაც კაპიტალიზმს მოაქვს და რამაც ნიკიტა ბო-
როტნიკოვსებამდე მიიყვანა.

დიდი იყო შთაბეჭდილება, რომელიც ამ პიე-
სამ მოახდინა. ყარგა ხანს გაჰიარდა მისი დადგ-
მა რუსულ სცენაზე, მაგრამ დაბეჭდვისთანავე
მრავალ ენაზე ითარგმნა და დიდი წარმატებით
იდგმებოდა საზღვარგარეთის მრავალ თეატრ-
ში.

ამ ნაწარმოების შემდეგ ტოლსტოიმ დაწერა
კომედია „განათლების ნაყოფი“, რომელშიც
ასახა უსაქმური მებატონეები, მამინ მონაში
შემოსული სპირიტუალიზმით გატაცებულნი, ეს
არის მებატონე და მახვილი სატარა მება-
ტონეობა ცხოვრებასა და ყოფილებაში.

სცენიურობით. შეუდარებელი იუმორით და
გონებასმავილობით ამ პიესას საპატრიო ადგი-
ლი უჭირავს მსოფლიო კომედიურ რეპერ-
ტუარში. მასში ტოლსტოი გვევლინება კვლავ,
როგორც ბოროტების მამილიბელი, მაგრამ
მისი მხილველის ფორმა არა მკაცრი ქადაგება
და სერიოზული ქვეყნდარიგებაა, არამედ მწა-
რე დატყუა და გამასხრება.

სასატილო და უმაქნისი არიან თავიანთ
მოქცევასა და პრეტენზიულობაში ყველა ეს
ზეზუნდინეები, პეტრიშეები, კრუგოსვეტ-
ლოვები. უმეტესნი და უმნიშვნელონი არიან
ყველაზე, ვინც ხელს უწყობს დედაქალაქის ამ
უსაქმურებსა და ბაჭიებს. თანაგრძობობითაა
ასახული პიესაში მხოლოდ სოფლის ხალხი,
რომელიც არაა ვარყენილი მებატონეთა სა-
სახლის პეტრით.

ამვე პეტრიშეში ქვეყნდება ტოლსტოის ერთ-
ერთი საუკეთესო მოთხრობა „ივანე ილინის

სიკვდილი“, რომელიც აღამაინის სიკვდილის
სამხილვების თემაზეა დაწერილი, აღამაინისა.
რომლის მთელი არსებობა სექსუალურ ცხოვრ-
ების წვრილმანებით და უმნიშვნელო მოქმედებ-
ით, არაფერი არ იყო ივანე ილინის ბიოგრაფიაში
ისეთი, რაც დაარღვევდა მის ერთხელ დაწესე-
ბულ ცხოვრების მდინარეებას; არავითარი
სერიოზული საკითხები, რაც სამსახურებრივი
კარიერის და უზრუნველყოფილი ოჯახური
ყოფის საზღვრებს სცილდებოდა, არ აწუხებდა
მას. მაგრამ უეცრად, შემთხვევითი დაცემის
შედეგად, თავს დაატყდა მძიმე, მტანჯველი
ავადმყოფობა. გენიალური ინტელითი გვიჩვენ-
ებს ტოლსტოი ავადმყოფობის მიმდინარეო-
ბას, მთელი მისი დეტალებით; იგი გვიჩვენებს
თუ როგორ ამოწმებს საკუთარ ცხოვრებას
ივანე ილინი, როგორ ვარდება სასოწარკვეთი-
ლებაში აღამაინი, რომელსაც არაფრით შეუძ-
ლია გამართლოს ქვეყანაზე თავისი არსებობა
არაიის ტოლსტოიმდე და მის შემდეგაც არ უჩ-
ვენებია ასეთი სიმატლით სულიერი და ფიზი-
კური ტანჯვა მოამკვდავისა, რომლის მთელი
ცხოვრება თავის მოტყუება იყო.

ივანე ილინის ფიზიკური ტანჯვა მწვალებ-
ისის შევარძნებით, რომ იგი მარტოღმარტოა-
მ ქვეყანაზე, რომ არაიის ანტიერესებს მისი
უბედურება, გარდა მისამსახურე გერასიმეზე,
რომელიც გულწრფელად თანაუგრძობს და
ეშასხურება თავის ბატონს. თვით მისი ოჯახიც
ყო ზედმეტ ბარგად თვლის მას, და თუმცა
მომთხრობითაა შეიარაღებული, ივანე ილინი
გრძნობს, რომ შინაგანად ოჯახი ყრუა მისი
ავადმყოფობისა და ტანჯვის მიმართ. მის თე-
ლწინ იღლება სამხილელი სიკრუე თავისი და
მისი ვარემოცვის აღამაინა ცხოვრებისა, იგი
ვერ შერბეგება აზრს, რომ უნდა მოკვდეს.
უზომია მისი შიში სიკვდილის წინაშე, და
არ გაანზია ძალა ავობის ამ შიშს.

მაგრამ სიკვდილამდე ორი საათით ადრე-
სწორედ ავობის წინ, ივანე ილინი ჩასწვდება
იმას, რაც შეარბებს სიკვდილთან, სიბნ-
ლის შიშს წინაშე, შთაუნერგავს შეგნებას, რომ
სიკვდილი სრულიად არ არსებობს. რაცა მისი
ტანჯვა უმაღლეს წერტილს აღწევს უეცრად
სულში „ნათელი“ ჩაუდგება, ეს არის უეცარი
გრძნობა— სიყვარული და თანაგრძობობა თავი-
სი აზრობლების მიმართ, რომლებმაც იგი სი-
ცოცხლის უკანასკნელ საათს შეიბრალდა. აზრი
საკუთარი თავის, საკუთარი ბედის შესახებ აღ-
ვლის უთმობს აზრს სხვის შესახებ, და ეს სა-
კუთარ თავზე უარისტქმა უდიდესი სულიერი
და ფიზიკური ტანჯვის მომენტში, ააღორძინებს
ივანე ილინს, შეგნებული სიციცხლის უკანასკ-
ნელ წამებში აიყვანს იმ სიმაღლეზე, რომლის
მიღწევით გამოსისყიდის თავისი არსებობის
მთელ უაზრობას. ამგვარი „ნათელს ჩაუდგო-
ივანე ილინის სულში სიკვდილის წინ, ამგვა-

რივე „განათლება“ ანდრია ზოლკონსკისა მოაბ-
ლოებული სიყვდილის წინ და აგრეთვე სხვა
ნაწარმოებთა პერსონაჟებისა, ესხანეს არა იმას,
რაც ტიპიურია იყო რეალური სინამდვილისათ-
ვის, არამედ მას, რასაც ვარსაზობდა ტოლს-
ტოის საყურადღებო მსოფლმხედველობა.

80-იანი წლების დასასრულსა და 90-იანი
წლების დასაწყისში ტოლსტოი ბევრს მუშაობ-
და ნაწარმოებებზე, სიღაც ახანა ნამდვილი,
ადამიანურ გრძნობებს მოკლებული სიყვარუ-
ლი, ის რაც ამგვარ გრძნობას მოაქვს ადამი-
ანისათვის. ამ პერიოდს მიეკუთვნება „კარაიკა-
რის სინათლე“ და „ეშმაკი“, აგრეთვე იმ მოთხ-
რობის დასაწყისი, რომელიც შემდგომ დიდ
რომან „აღდგომაში“ გადაიზარდა.

1891-1893 და 1898 წლებში ტოლსტოი ენერ-
გიულ მონაწილეობას იღებდა რუსეთის დამ-
შუღლი გუბერნიების მცხოვრებთა დასახმარებელ-
ად, აწყობდა დამშუღლთათვის სასაღილოებს,
აგრეთვე მათთვის ფულს, წერდა სტატიებს
შინძილის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ. თა-
ვის წერალებში აღექვანდრე III და ნიკო-
ლა II მიმართ იგი გახედულად და მტკიცედ
ებრძოდა ძალიანობისა და უსამართლობის ყუ-
ველგვარ გამოვლინებას, რაც ასე ახასიათებდა
თვითმპყრობელურ რეჟიმს.

VI

თვითმპყრობლობის წინააღმდეგ მძაფრი
პროტესტის გამოხატულება იყო ტოლსტოის
რომანი „აღდგომა“, რომანის მამხილებელი ძა-
ლა იმდენად დიდი იყო, რომ მისი ტექსტი,
რომელიც ქურნალ „ნივაში“ იბეჭდებოდა და
შემდეგ 1900 წელს, პეტერბურგში ცალკე
წიგნად გამოიცა, სასტიკად იყო მიემორბუდი
და დამბნინებული ცენზურის მიერ. სწორედ
„აღდგომაში“ გამოსვლა იქცა ძირითად მიზე-
ზად იმისა, რომ ტოლსტოი 1901 წელს სინოდა-
მა ეკლესიიდან მოაქვეითა.

„აღდგომაში“ მოცემულია მკაცრი კრიტიკა
ყველა იმ საფუძველზე, რომელსაც ეყრდ-
ნობოდა გაბატონებული კლასების ცხოვრება
მეფის რუსეთში. მკაცრად მოხელდაც იმისა,
რომ ნაწარმოების მოქმედება, ის გარეშო, რო-
მელშიც ამბები ხდება, დაკავშირებულია რუ-
სეთის ცხოვრების განსაზღვრულ ეპოქასთან,
შინიც ყველაფერ იმას, რაც რომანში ხდება,
შეიძლება ჰქონოდა ადგილი ყოველ კაპიტა-
ლისტურ ქვეყანაში.

გვიხატავს რა კატეშა მასლოვას ტრაგიკულ
ბედს და შემდგომ მის აღორძინებას, „აღდგო-
მას“, ოსტატურად ვეჩვენებს რა ნებისულო-
ვის მონანიებასა და მის სწრაფვას — იუ-
სოების ახალი ცხოვრებით, ტოლსტოი ამევე
დრის ვეჩვენებს რომანში დიდი, გაღარბე-
ბულ სოფელს, მეფის ციხესა და მის ტყვეებს,
კომპირის სატორღასა და რევოლუციონერებს,

გვამღვს სასამართლოს, ეკლესიას, მთელი
მოხელეების, მეფის რუსეთის მთელი საზო-
გადოებრივი და სახელმწიფოებრივი წყობის
მამხილებელ სურათს.

წელი დასახველი სხვა მეორე ნაწილებში,
რომელშიაც ამგვარივე მღელვარებით, მაღალი
ზნეობრივი გრძნობის სიწმინდით, ყოფილი-
ყოს გახსნილი თვითმპყრობელურ-პოლიტიკური
რეჟიმი და კაპიტალისტური სისტემის საშინე-
ლი უსამართლობანი. ყველაფერი, რაც ამაღლე
დაღწერია ტოლსტოის, ჩივრად მამხილ-
დებ-მქადაგებელს, ყოველივე ის, რას წინააღ-
მდეგ გაულაშქრია მას, როგორც შორალისტსა
და პუბლიცისტს, თავს იყრის „აღდგომაში“ და
მასში პოულობს თავის მთლიან მხატვრულ
სრულყოფას.

ამ რომანში უფრო მეტად, ვიდრე რომელიმე
სხვა ნაწარმოებში, აკრიტიკებს ტოლსტოი მის
თანამედროვე საზოგადოებრივ წყობას მრავალ-
მილიონიანი გლეხობის პოზიციებიდან. რომან-
ში სულ სხვადასხვა ფენის წარმომადგენლებია
გამოყვანილი: რუსეთის საზოგადოების თავი-
დაზნურობის ზედაფენა, დიდი ქალაქის ბიუ-
როკრატია, სამღვდლეობა, სექტანობა, ინჟ-
ლისური მისიონერება, გლეხობის მასა, ვაჭრე-
ბი, სამხედროების ფენა, ხელოსნება, მუშე-
ბი, ადვოკატები, სასამართლოს წინოვნიკები,
ციხეების უფროსობა. ფართოდაა ნახვენები
ბოროტმოქმედა წიგ, გონებადამშუღი, ტან-
ყული ხალხი, რომელიც უმეტესად უღანა-
შაულად იჩივრება მეფისწინააღმდეგო ციხის
შემიერ რეჟიმის უღელქვეშ. გამოყვანილია რე-
ვოლუციონერების ქვეშეც, რომელიც თავის
ფრმეტს ნაწილში ტოლსტოის მიერ სიმპატიითა
და თანაგრძნობით არის დახატული.

თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ მწერალი თა-
ნაგრძნობით მხოლოდ ხალხოსან-რევოლუციო-
ნერებს ეკიდება, რომლებიც ინტელიგენციის
ან გლეხობის წრიდან იყო გამოსული და ცო-
ტად თუ მეტად ახლოს იყვნენ მასთან თავიან-
თი იდეალისტური შეხედულებებით. ტოლს-
ტოი სიმპატიის ზატყას მათ, ესბო პოლიტიკური
მოღვაწეობაც ძირითადად განყენებულ მორა-
ლურ საწყისებს ემყარება.

რომანის კვანძი — ნებისულოვის დანაშაუ-
ლი კატეშა მასლოვას მიმართ — განსაზღვრავს
რომანში შემავალ ყველა სხვა ელემენტსა და
ეპიზოდს, რომლებიც მშიდროდ არიან დაკავ-
შირებულნი ამ ერთ ძირითად ამბავთან. აქედან
გამომდინარეობს „აღდგომის“ სიუჟეტის ორგა-
ნული მთლიანობა, განსხვავებით „ომისა და
შშვიდობასა“ და „ანა კარენინასაგან“. რომელ-
ნიც მოქმედების პარალელზმის და მეტაჟე-
რულად დამოუკიდებელი ეპიზოდების ვადა-
ლართვის პრინციპებზეა იგებული. მასზეა დამ-
ყარებული უფრო მძლავრი დინამიურობა და
ფაბულის სიმძაფრე. „აღდგომაში“ ტოლსტოი

უფრო ნაკლებად, ვიდრე სხვაგან, მიმართავს დეტალურ ფსიქოლოგიურ ანალიზს. სამაგიეროდ აქ შეტია ისეთი პერსონაჟები, რომლებიც გაბედულად და ნათლად არიან ორი-სამი ვამომხატველი შტრიხით მოხატულნი.

„აღდგომის“ პორტრეტული გაღრმავება მეტად შლიდარი და რელიეფურია. მწერალი თითქოს ცდილობს გვიჩვენოს, რაც შეიძლება შეტია სხვებზე, ფაქტობრივად, იყენებს რა ყველაფერ ამას რომანის ძირითადი იდეის სიღრმესტრუქტურაში.

„აღდგომის“, უფრო მეტად, ვიდრე „ანა კარენინის“ შეღრმავება ავტორის ნაბეჭდი, ავტორის სუბტილური შეფასება რომანში მოქმედები პერსონაჟების, მათი მოქცევისა და სხვადასხვა უპირობო მთავრობების, იმისათვის, რომ მხატვრული ზომიერება დაიცვას, ტოლსტოის თავის აზრებს ხშირად ნებლიუდოვს აწერს და ათქმევინებს. ავტორისეული ტენდენციისა და მორალური ქადაგება „აღდგომის“ სრულიად დაუფარავად ელენდება.

ეს ტენდენცია შეიცავს პიროვნების ზნეობრივი სრულყოფის ქადაგებას, რაც ავტორის ბოროტებასთან ბრძოლის ძირითად საშუალებად მიაჩნია. იმის შედეგად, რაც ნებლიუდოვი სასამართლოს დაბაზში შეხვდა კატეშას და მონანიების გზას დაადგა, მას თვალში ავიხილა ცხოვრების მთელ ბოროტებაზე; მაგრამ იმის მაგივრად, რომ აქტიური მოქმედებით ხელი შეეწყოს თავისი ქვეყნის პოლიტიკურ და სოციალურ გარდაქმნას, ნებლიუდოვი პირადი სრულყოფისა და ფილანტროპული მოღვაწეობის გზას დაადგება.

იგი იმ დამკვირვებელ მდიდს, რომ საქმარისია აღმართებში შესასრულონ სახარების აღქმა საერთო პატივისა, მოყვასის სიყვარულისა, ფიზიკურ მოთხოვნილებებისაგან თავშეკავებისა, რომ ისინი მიაღწევენ სასურველ მიზანს; კატეშა მასლოვს „აღდგომა“, რომელიც უმთავრესად რევოლუციონერებთან დაკავშირების გამო მიხვდა, ხდება აგრეთვე მხოლოდ პირადულ მორალურ პლანში. ეს რევოლუციონერებიც კი, რომელთაც თანაგრძნობის ტოლსტოი, ესწრაფვიან უპირველეს ყოვლისა თავიანთი მთავალი ზნეობრივი იდეალის განახლებას. ტოლსტოიმ ვერ გააკეთა, და არც შეეძლო გაეკეთებინა ის დასკვნები, რომლებიც მის მიერვე დასახულ წინამძღვრებიდან გამომდინარეობდა.

თავის შემდგომ მხატვრულ („ბალის შემდეგ“, „რისთვის?“ და სხვ) თუ პუბლიცისტურ ნაწერებში ტოლსტოი კვლავ ემტობოდა ვეუღლურ იმას, რაც აღდგომის მის ზნეობრივ შეგნებას და სინდისს.

თავისი სიცოცხლის დასასრულს ტოლსტოიმ შექმნა პიესა „ცოცხალი ლეში“ და მოთხრობა „პაქი-მურატი“, ნაწარმოებები, რომლებიც

ბევრ რამეში უპირისპირდებოდა მის მოზრუნებას.

„ცოცხალი ლეში“ მთავარ მოქმედებში — ეფლია პროტასოვი — ცოცხალი განსხვავება მხატვრი პროტესტისა ბერეუხიულ ოქანში დაკანონებულ პირმოთხრობისა და სიყვარულისა, ოჯახისა, რომელსაც ანტიციებს — არა სიყვარულის კავშირი, არამედ იურიდიული ძალდატანება. ფორმალური მორალის საყოველთაოდ აღიარებული აღქმანი უძღვრნი აღმოჩნდნენ იმ დიდი ბუნებრივი გრძნობის წინაშე, რომელიც აკავშირებს პროტასოვსა და ბოშა ქალს მამას, იდამიანის მოქმედებას განსაზღვრავს არა განყენებულ მორალური ცნებები, არამედ ცოცხალი, სისხლსავსე გრძნობა, რომელსაც არაერთი სიყვარული არ აბრკოლებს და რომელიც ვერავითარი კომპრომისს ვერ იტანს. ამგვარად ტოლსტოის პიესის შინაგანი არის.

„პაქი-მურატი“ ისეთი შესანიშნავი მხატვრული ისტორიითაა დახატული დაუმორჩილებელი, თავისუფლებისმოყვარე ფიგურა მთიელისა, ისეთი დაუფარავი სიმშათით ვებრება მის ტოლსტოი, რომ გგონია, თითქოს მწერალმა უარი თქვა თავის ქადაგებზე ბოროტებისადმი წინააღმდეგობის გაუწევლობის შესახებ. „პაქი-მურატი“ კითხვისას ვაგონდება უფრო მეტად „ქაჩაკების“ დამწერს — და არა გვიანდელი რელიგიურ-ფილოსოფიური ტრაქტატების ავტორი. საოცარად ნაწარმოების ენისა და სტილის კეთილშობილური უბრალოება და ლაყონიზმი პუშკინის ნაშევს პირობა აგონდება „პაქი-მურატი“ გიონებელს.

„პაქი-მურატი“ და „ცოცხალი ლეში“ მკაფიოდ გვიჩვენებენ, თუ როგორ იმარჯვება ტოლსტოის შემოქმედებებში გენიალური მხატვარი-რეალისტი, მორალისტი, მოჩლიუბისა და წინააღმდეგობის გაუწევლობის მოქადაგებ. ტოლსტოის ცხოვრების უკანასკნელი წლები აღსავსე იყო მისთვის ჩვეული დაუღალავი შრომით, მიუხედავად მძიმე ავადმყოფობისა, რომელიც მწერალმა 1901-1902 წლებში გადაიტანა, იგი ჭანაძი და მტკიერ იყო არა მარტო სულელებად, არამედ ფიზიკურადაც.

მიუხედავად იმისა, რომ თავისი თეორიის მიხედვით ტოლსტოი ემხრობოდა ბოროტებასადმი წინააღმდეგობის გაუწევლობას და თავის დაბეჭდილ წერილებში უპირობოდ ვაგონდებოდა 1905 წლის რევოლუციას და რევოლუციონერებს (ამევე დროს მოთხრობის მოქმედებასაც), მეგობრებისადმი მიწერილ წერილებში იგი ლაპარაკობდა რუსეთის ცხოვრების განახლების აუცილებლობის შესახებ. ამბები საოცარი სისწრაფით და სისწრაფით ხდება, — სწერდა იგი ს. სტასოვს, იყო უქმყოფილი იმით, რაც ხდება, — ეს იგივეა, უქმყოფილი იყო შემოდგომით ან ზამთრით და არ იფიქრო

იმ გაზაფხულზე, რომელსაც ისინი გვახლოვებენ. ტოლსტოის სწამდა, რომ 1905 წლის რევოლუციას „კაცობრიობისათვის უფრო მნიშვნელოვანი და კეთილნაყოფიერი შედეგები ექნებოდა, ვიდრე საფრანგეთის დიდ რევოლუციას“.

ტოლსტოი მოუწოდებდა იქითყენ, რათა ცდილყენენ, შეექმნათ რთგორც თანამედროვე, ასე მომავალი თაობის აღმსარებლისათვის ბედნიერი და სასიხარულო ცხოვრება. იგი წერს თავის დღიურში:

„უფახლოვდებოდი ოკსიანყოფის, ვუყურებდი შესანიშნავ მზის ჩასვლას. დაგრაზნილ ღრუბლებში, სადაც ნაღვარდალით მზე გამოკრთადა. ყველაფერი ეს ტყის, ქვათის უაინი თავეზე. შესამოყინა და გაიფიქრე: ანა, ეს ქვეყანა ხუმრობა არ არის, არც მხოლოდ ტანჯვაწამების გამოცდა და უკეთეს, მარადიულ სამყაროში გადასასვლელი. ეს არის მარადიული სამყარო, რომელიც ღამაზია, სახალისო და რომელიც არათუ ღალავიანი, არამედ უნდა გადამქციოთ უფრო მშვენიერად და სახალისოდ იმათთვის, ვინც ჩვენთან ცხოვრობს და იმათთვის, ვინც ჩვენს შემდგომ იცხოვრებს“.

მიიშე რეაქციამ, რომელიც რევოლუციის დამხობის შემდეგ დღგა ღრმად ააღვლა ტოლსტოი და გააშფევა მისი სულიერი ტანჯვა. 1908 წელს იგი წერს სტატიას „არ შემოიღია ვაჯინმდე!“, რომელშიც მჭარ პროტესტს აცხადებს სიყვდილით დასჯის წინააღმდეგ, რასაც მეფის მთავრობა იმ წლებში მასობრივად მიმართავდა.

სულ უფრო და უფრო აწუხებდა ტოლსტოის განსხვავება იმ პირობებს შორის, რომელშიაც თვით ცხოვრობდა, და რომელშიაც ცხოვრობდნენ ხალხის მასები. 1908 წელს იგი წერს დღიურში: „ცხოვრება იქ, ისინია პოლიანაში, მთლიანად მოწამლულია. სადაც არ ვაავიღ სირცხვილი და ტანჯვა“. დაწვეებული 1909 წლიდან მის დღიურებში სულ უფრო ხშირად ვგვხვდებით ჩანაწერს იმის შესახებ, რომ იგი იძულებულია მიატოვოს საკუთარი სახლი. აქნთ უბიძგებდა მას იმ პერიოდში სულ უფრო ხშირი შეტაკება მუდღელსთან, რომელიც არ იზიარებდა მის შეხედულებებს. ბოლოს, 1910 წლის 28 ოქტომბრის ადრიან დილით, ტოლსტოი წმზად ტოვებს სახლს. მგარამ გზაში, მესამე კლასის ვაგონში 82 წლის მოხუცი ფილტვების ანთებით ხლება ავად. პატარა რკინიგზის სადგურის ასტაპოვის უფროსმა მიიშე ავადმყოფი საკუთარ სახლში მოათავსა, სადაც 7 ნომერის (ძველი სტილით) ტოლსტოი გარდაიცვალა. მისი ნეშტი გადმოასვენეს ისინია პოლიანაში და დამარხეს წინასწარ მის მიერვე მოთხოვნილ ადგილზე.

ტოლსტოის, როგორც მხატვრის, უდიდესი მიღწევები განპირობებული იყო, გარდა პირადი გენიალობისა, იმ განსაკუთრებით მომთხოვნელობით, რომელსაც იგი საკუთარი შემოქმედებისაღმი იჩენდა და ხელოვნების ამოცანათა იმ მაღალი ვადებით, რაც მას ახასიათებდა თავის მწერლობის ხანგრძლივ გზაზე.

ტოლსტოის შეხედულებით მხატვარი და მთავროვნე — უბირველეს ყოვლისა ცხოვრების მასწავლებლები არიან, რომლებსაც უდიდესი მოვალეობა აკისრიათ უველაფრის მიმართ, რაც მათი კალმით იწერება. „მხატვარი და მთავროვნე, — წერდა ტოლსტოი, — არასოდეს მშვიდად არ იწდება ოლიმპიურ სიმალღებზე... მთავროვნე და მხატვარი უნდა იტანყოს ხალხთან ერთად, რათა იპოვნოს მისთვის ხსნა ან ნუგეშეკება. ვარდა ამისა, იგი იტანჯება კიდევ იმით, რომ ყოველთვის, მარად განგაშა და მღელვარებებში; მას შეეძლო გადაეწყვიტა ისე და ეთქვა ანა, რაც ხალხს სიყველე მოუტანდა, ისინიდა ხალხს ტანჯვისაგან, ნუგეშს მისცემდა მათ, მგარამ ისე არ თქვა, ისე არ ასახა, როგორც სკიროს იყო; მან სრულადაც ვერ ვადაწყვიტა, ვერ თქვა, ხედავ, შეიძლება, გვიან იყოს — იგი მოკვდება... ნასუჭი და თვითკმყოფილი მთავროვნე და მხატვარი არ არსებობს“.

ნაწარმოების მაღალი იდეურობა, მისი მხატვრული ფორმის სრულყოფილობა და, რაც მთავარია, სიმართლე და გულწრფელობა ცხოვრების მოკვლენათა ასახვაში — აი ის ძირითადი მოთხოვნილებანი, რასაც ტოლსტოი უყენებს ხელოვნება და მწერალს. მწერალი მხოლოდ მასზე უნდა წეროს, რაც ვატაკებით უყვარს, რისაც სყერა, რაზედაც არ შეუძლია არ ილაპარაკოს. თავისი შემოქმედების დასაწყისში 1851 წელს ტოლსტოი აღნიშნავდა: „ყველა ნაწარმოებზე, კარგი რომ იყოს... უნდა ამოღებოდეს ავტორის სულიდან“. მოხუცებულობაში იგი ამბობდა: „წერა უნდა დაიწყოს მხოლოდ მაშინ, როცა ყოველთვის კალმის ჩაწებისას სამელნეში ხორციის ნაჭერს ტოვებს“.

ტოლსტოი ენერგიულად იცავდა საერთო სახალხო და ყველასათვის გასაგებ ხელოვნებას, რომელიც განსალი, გონიერი ცხოვრების მოთხოვნილებებს ემსახურება. იგი მკაცრად ჰგმობდა დაეუმელობას ხელოვნებას, რომელიც იქმნებოდა ბურჟუაზიული მომხმარებლის შინაგანად გამოფიტული, გარყვნილი გემოვნების საამებლად. ამიტომაც გაილაშქრა დეკადენტური ხელოვნების წინააღმდეგ, რომელიც ავადმყოფური სულის გამრყენელი ესთეტიკური გაართობა იყო და არა მხოლოდ გამოუტანა მიიშე განაჩენი საზღვარგარეთული და რუსული დეკადანსის წარმომადგენელთა ნაწარმოების მიმართ.

დღიურებსა და კერძო წერილებში ტოლსტო-

ის სწორად დაუნივლია იმის გამო, რომ ესა თუ ის ნაწარმოები, რომელზედაც იგი მაშინ მუშაობდა, უკვე აღარ აქმაუფილებდა და ამიტომ აღარ შეეძლო წერის გაგრძელება. ამგვარი დაუკმაყოფილებლობის გრძნობა სწორად სდევდა თან ტოლსტოის მუშაობას „ომსა და შვიდობაზე“, „ანა კარენინაზე“, „ადღვომაზე“. მწერლისათვის საკირო იყო აღდგენა თემისა და გმირებისადმი თავდაპირველი დამოკიდებულებისა, რათა ბოლომდე შეეგრძნო თავისი ნაწერის სიმართლე და გულწრფელობა. ისე ტოლსტოი წერას არ გააგრძელებდა.

მთელი თავისი სამწერლო მოღვაწეობის მანძილზე ტოლსტოის ათასგვარი მხატვრული ჩანაფიქრი უტრიალებდა თავში. ზოგიერთ მათგანს რამდენჯერმე უბატუნდებოდა, მაგრამ წერას არ იწყებდა მინამდვილად, სანამ ისე არ ვითარდებოდა თემა, რომ უკვე აღარ შეეძლო მოსცილებოდა მას. ტოლსტოის მრავალ ჩანაფიქრს არ ღირსებდა ზორცქესსმა, ზოგიერთი შავად დაამთავრა, მრავალჯერ გადაწერა და გადაამუშავა, მაგრამ არ მისცა დასაბუქდად, რადგან, მისი აზრით, არ იყო მიღწეული უკიდურესი მხატვრული გამოსახველობა. ტოლსტოის ნაწარმოებთა ამგვარ რიგს, სხვათაშორის, შეეუფლებოდა ისეთი შედეგები, როგორიცაა „მაჯიმურატი“.

უსაზღვრო იყო ტოლსტოის შრომისმოყვარეობა და მომთხონელობა საკუთარი თავისადმი. იგი არა ერთგზის ასწორებდა, ამუშავებდა, ამცირებდა და აღართობდა დაწერილს, ცდილობდა მიეღწია იმისათვის, რათა მისი ნაწარმოები რაც შეიძლება გასაგები ყოფილიყო მკითხველისათვის, რათა „სიტყვებით გამოჩატვის, რაც გგმის, ასე, რომ სხვებში ვაიგონონ შენ, ისევე, როგორც შენ გგმის საკუთარი თავის“. ტოლსტოის ნაწარმოებთა შავი ვარიანტები თუთ არის მრავალმხრივი სინტეტურული მხატვრული ქმნილებანი.

ტოლსტოიმ უდიდესი მემკვიდრეობა დაგვიტოვა. იგი მდგომარეობს არა მარტო მის მხატვრულ ნაწარმოებში, არამედ შეხედულებებში მწერლობის ამოცანებზე, იმაზე, თუ როგორ უნდა შევინაოდე მწერალი.

კრიტიკული რეალიზმი, რომელზეც სახელი გაუთქვა რუსულ კლასიკურ ლიტერატურას, ტოლსტოის მიერ უმოდლეს საფუძვრზე იქნა აყვანილი. ვ. ი. ლენინმა ტოლსტოის რეალიზმი დაასახიანა, როგორც ყველაზე მორწინვე რეალიზმი, რომელიც ხდის ყველა და ყოველგვარ ნიღაბს მათ, ვინც ვარყვეული კეთილდღეობის დარღობი ნიღაბს ხალხის შიშზე მდგომარეობას. ეს რეალიზმი მოკლებულია სინამდვილის ყოველგვარი შეღამებების ტენდენციას, მაშინაც კი, როცა მწერალი დადებით, მისთვის საყვარელ გმირებს ვეინახავს. ტოლსტოის რეალიზმის გაბედულობა არანაყოფიერებელია. და საფუძვლისა, რომ იგი გამომდინარებოდა ტოლსტოის დაუცხრომელი ძიებებიდან ებოვა იდეალური ფისეულობანი ადამიანის ცხოვრებაში, ისე, როგორც ეს მას ესმოდა.

ტოლსტოიმ-მხატვრმა უდიდესი გავლენა მოახდინა რუსული ლიტერატურის შემდგომ განვითარებაზე. იგი ელენდება გარშინის, ნეხოვის, კუბინისა და მრავალი სხვა რუსი მწერლის შემოქმედებაში. ტოლსტოის უდიდესი შემოქმედებითი ძალის წინაშე ქედს იხრიადა მკვიში გორკი. „ტოლსტოი, — ამბობდა მ. გორკი, — ეს მთელი სამყაროა“. ამ კაცმა კეშმარტაზე უნარმარაი საქმე გააკეთა: მოგვცა მთელსაუკუნის განცდილის შედეგი და მოგვცა იგი განსაკვიფრებელი სიმართლით, სიძლიერით და მშვენიერებით“.

ტოლსტოის მხატვრულმა მეთოდმა კეთილნაყოფიერი გავლენა იქონია საბჭოთა ლიტერატურაზე, მის ისეთ გამოჩენილ წარმომადგენლებზე, როგორიცაა ფადეევი, შოლოხოვი, ფედინი.

ტოლსტოის უდიდესმა მხატვრულმა ისტატიამ, ცხოვრების რეალისტური ასახვის სიმალდემ, შეგრთებულმა ღრმა ფსიქოლოგიურ ანალიზთან, რომელსაც ვერ გადააჭარბებს ვერც მისმა წინამორბედებმა, ვერც თანამედროვეებმა, დიდი და მღელვარე მორალურ-ფილოსოფიური და საზოგადოებრივი საკითხების დაყენებამ, ყველაფერმა ამათ განაპირობა ტოლსტოის მსოფლიო დიდება და სახელი, მისი შემოქმედების საკაცობრიო მნიშვნელობა.

გრიზორ ხახუაშვილი

დაღო ასათიანის ღირებვა

თუ ჩაუვყვირებდით დაღო ასათიანის პოეზიას, ძნელი არ იქნება შევეამჩნიოთ მისი მასწავლებელი ორი, ერთმანეთის საპირისპირო საწყისი — სევდა და სიხარული. მის ლექსებში გამოვლენილია როგორც სევდისა და მწუხარების ზმები, ისე სიხარულისა და სიციცხლის მოტივები. მაგრამ პოეტის შემოქმედების ამ ორ მხარეს თუ ერთმანეთს შევუპირისპირებთ, დაერწმუნდებით, რომ სიციცხლის ხალისისა და ვეჟაკური შემართების მოტივები გაცილებით მეტია მის ლექსებში. დაღო ასათიანის შეხედულებებში ნასაზღვრებია სოციალისტური სინამდვილით და განუყრელად არის დაკავშირებული მასთან, ხალხი მისი შემოქმედებითი მეთოდი პირდაპირ გამოვლინარობს საპოეტო ლიტერატურის ძირითადი პრინციპებიდან.

ღ. ასათიანის სიციცხლე შეწყდა სწორედ მაშინ, როცა აღამაინი ცხოვრების გამოცდილებით გამდიდრებული ემზადება შემოქმედებითი მწვერვალების დასაყრბობად. ღ. ასათიანის ორგანიზმს სიჭაბუქეშივე შეეპარა საშიშრელი სენი, რომელიც მას ფაქტურებსა და გულს უღრმუნდა. ქვეში შეუბარალებლად ანადგურებდა მის ჭანს და თანდათანობით სიციცხლის აღსასრულს უახლოვებოდა. მაგრამ 26 წლის პოეტი რინდულა სიმხნევითა და სულის სიმტკიცით შეზედა სიციცხლს.

ისეთ ლექსებშიაც ვა რომლებიც ავადმყოფი პოეტის სულიერ მდგომარებას გამოხატავენ, დაღო არასოდეს არ ეძლევა სასიამოვნო ილუზიებს და ყოველთვის სიციცხლის გამარჯვების რწმუნას ამკვიდრებს. ნათქვამის დასადასტურებლად საქმარისია გავისხენით უსათაურო ლექსი „როგორ არ მინდა, ძლიერო სენო“.

აქ პოეტი თავის დარღსა და სითქველს გადაგვიღებს არა ეწროთ პარადულ პლანში, არამედ თემას უქმენის ფართო დასაყრბუნს, რითაც კერძოს ზოგადთან აკავშირებს. „საუცუნეთა განმადლობაში მქვინვარ უტერინებელ სენს, რომელიც უღობაღაუ ანადგურებდა მრავალ თაობას. წინ აღუდგა ჩვენი დრო და ფარხმალი დაყრბევინა მას. და დაღო ასათიანი, როგორც ახალი დროის პარმშო და მხნე საპოეტო ახალგაზრდობის წარმომადგენელი, სრული

დაჯერებით წინასწარმეტყველებს აღამაინი გონებისა და ენერჯიის საბოლოო გამარჯვებას ქლქთან ბრძოლაში:

შენ გადღკროლე რომის ქარავსლებს
და შეაწოთათ რომაელები,
მაგრამ ახალი დროის ქალ-ვაყებს
ამაოდ ცდილობ, რომ მოერევი!

ო, განედე ჩემგან, ძლიერო სენო,
ჩემს შემდეგ, ნურგინ ნუ მოკისხენის.

დაღო ასათიანის პოეზიის ნამდვილი ზასიათის გაცებისათვის, კერძოდ, მისი ლექსების ბუნების დაღგენისათვის, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ლექსს „სასაფლაო“. სათაურის მიზეზებით შეიძლება მკითხველს ეგონოს, რომ დასახელებული ნაწარმოები მხოლოდ სასაფლაოს სედიან მყუდროებას ასახავს და მგლოვიარე განწყობილების შესაქმნელად არის განკუთვნილი, მაგრამ საქმარისია კაცმა ერთბელ მაინც წაიყოთოს, რომ წამსვე დარწმუნდეს მისი შინაარსის ოპტიმისტურ ხასიათში. აღნიშნულ ლექსში ღ. ასათიანი ორი სხვადასხვა საპოეტოს — მცდრეთოსა და ამქვეყნიური ყოფის ძირითადი ნიშნების ჩვენებით სიციცხლისა და მომავლის საღიდებელ სიმღერას ამბობს. სასაფლაოს გარინდებული გარემოს მხატვრული ჩვენების დროსაც პოეტს შემოკავს მქუხარე ცხოვრების გამომხატველი მოვლენა — ნაყადლო:

ვის უნახავს სასაფლაო, უფლის ხელით
დახატული,
ვის უნახავს, საფლავებში, როგორ მოქრას
ნაყადლო,
როგორ მოქრის, როგორ მოქუნს, ვით
სიციცხლე უშიშარი,
და როგორ სდუმს სასაფლაო, ვით იესოს
ღურგი ტანი?

პოეტის წინათგარძნობა, მოახლოებული უბედურების გამო, ლექსში, როგორღაც, განიჭ-

რადგან სიციცხლე ასე ნაფარდობს, სიციცხლის ყველა კარი დარახვით და ამ ბედნიერ დღეს ვაუმარჯუნს, როცა ჩვენ ვგვზნდით ამ ქვეყნასზე.

რადგან სიციცხლე ასე ნაფარდობს, სიციცხლის ყველა კარი დარახვით და ამ ბედნიერ დღეს ვაუმარჯუნს, როცა ჩვენ ვგვზნდით ამ ქვეყნასზე.

ლ. ასათიანის ლექსების უმრავლესობა, მისი პოეტის მთავარი თემები და მოტივები, რითაც იგი თანამედროვე ყოფას ასახავს, მთლიანად ეფუძნება ცხოვრების მოვლენათა ახალგაზრდული ხალისით აღქმას. მისი ლექსები საქართველოს აწმყოსა და წარსულზე, ახალ სოციალისტურ აღმშენებლობაზე, ხალხთა მშობამეგობრობაზე თუ აღმართის სტალინის სამყაროს მოძრაობაზე, ცოცხლად და მამაზედ გადმოგვცემენ ჩვენი ეპოქის ახალგაზრდის ფიქრებს, განწყობილებებს და ხასიათს. ლ. ასათიანი, როგორც თავისი ღრობის შეილი, ცხოვლად იყო დინტიკრესებული თანამედროვეობით და ცდილობდა პოეტური სიტყვით გამომხატვრობა გაერმოცევი სინამდვილის დიქსა და აქტუალურ საკითხებს.

მოქციალდი ჩემ საფლავთან, ვით სიციცხლის ღერვი თვალი, ვით ეს შლავი ნაყადული, ვით ყვავილითა დედოფალი, დაიხარე პიტალოზე ამაყი და დამამშენი და, ყვავილითა დედოფალი, მოიგონე მამაშენი, მოიგონე მამაშენი, შეშა-ოქროდ გასაზრდელი სტქვი, რომ მოცედა სიყვარულით — შეუყვარდა საქართველო.

პოეტმა თავისი ლექსი სამგლოვიარო პანგებით არ გამსქვალა, არამედ „სასაფლაოთი“ ქება შეასხა ბუნების მარადიულ სიციცხლს, აღმართის ცხოვრების სიღამაზესა და უკვდავებას.

ლადო ასათიანის პოეზიის მთავარი მოტივი სიციცხლის სიყვარულია. მას სურდა ხარბად შეეწოვა გაზაფხულის სინელზე, ესუნაქა მიწის ომეივართ, დამტკბარიყო სიყვარულითა და ოცნებით, სიმღერითა და სიხარულით, ერთი სიტყვით, ყოველგვარი სიკეთით, რითაც ეს ასე შიდიარია ქვეყნირება.

ამ ნაწარმოებებს შორის, რომლებიც განსაკუთრებით გამოირჩევიან სიციცხლის ჩანახდი შეგრძნებით, უნდა გამოვყოთ ლექსი „საქართველოში“, რომელშიაც ერთგული მოტივი განვითარებულია, სწორედ, უბერებელი ცხოვრებისადმი ქართული ხალხის სწრაფვის აღნიშვნით. ქართული კაცი ყოველთვის იყო აღსაყვ ახალგაზრდული ცხოვრების წყერვილი. ამ დიდი სტრვილის ერთადერთი მიზანი ის იყო, რომ დაბრუნებული ახალგაზრდობა და სიციცხლე ასეც და ისეც სამშობლოს ბედნიერებისათვის შეეწირათ და ამით უკვლავყოთ თავდადებული აღმართის გმირული სახელები:

ჩვენ ვაყვაცობა ჭველთავან მოვდევს ყველამ გაიგოს, ყველამ იცოდეს! ჩვენ შეიძლება ბრძოლაში მოვცდეთ, მაგრამ არც მამინ ვტოვებთ სიციცხლეს!

რადგან სიციცხლე ასე ნაფარდობს, სიციცხლის ყველა კარი დარახვით და ამ ბედნიერ დღეს ვაუმარჯუნს, როცა ჩვენ ვგვზნდით ამ ქვეყნასზე.

რაც არ უნდა დიქსა და ფართოდ ცნობილ თემას ამუშავებდეს, ლ. ასათიანი ყოველთვის ორიგინალური და ახლისმოქმედი კუთხით აწუქებს არჩეულ საგანს. უაღრესად საზოგადოებრივი და პოლიტიკურად მახევი/საკითხები თუ თემები პოეტს უშუალოებითა და სისაფოთით აქვს განცდილი, ვაბარებული საყვარელი სულის სიღრმეში და ასე, ინტიმით გამსქვალული მხატვრული ნაწარმოები მიტანილი აქვს მკითხველის გულამდე.

ლადო ასათიანის პოეზია ხასიათდება თემებისა და მოტივების მრავალფეროვნებით, ოღონდ უნდა გვასთავდეს: რა თემამდეც არ უნდა წერდეს, რა განწყობილებასაც არ უნდა გამოხატავდეს იგი, პოეტის ფიქრი ყოველთვის მიპრობილია თავისი სამშობლოსადმი, საქართველოსადმი და როგორაც ნაწარმოებში შემოქმედს ან პარალელური თემის ან ერთერთი მოტივის სახით ისე რომ მის მტკიცედ აყვარებას ლექსის ძირითად შინაარსთან. ლ. ასათიანის თითქმის ყოველ სტრიქონში თუ სტროფა, ცხადად იგრძნობა, რომ მათი ავტორი ქართველია, თავისი ქვეყნისა და ხალხის საყვარელი მთავონებელი პატრიოტი. ერთგულ პატრიოტული მოტივი ლ. ასათიანის პოეზიის სულის და გულია, პოეტის შემოქმედებითი შრომის მთავარანებელი წყაროა.

ჩვენი ქვეყნის წარსულისა და აწმყოსადმი მიძღვნილი მისი ლექსები საბჭოთა პატრიოტიზმის ცხოველყოფელი სახეობა არის განათებული და მათში შემოქმედის ალღო გული ჩანს.

ლ. ასათიანის ლექსი „საღალობო“, აზრის სინათლესა და მხატვრული სახეების ბრწყინვალეობასთან ერთად, გამოარჩევა მღელვარე ემოციურობით, პოეტური ტემპერამენტით. აღ-

ნიშნული ნაწარმოები ყველაზე უფრო სრულყოფილად გამოხატავს ავტორის შემოქმედუნებასა თუ აღმზიანურ ბუნებას, რამდენადაც მასში შეგვიძლია შევამჩნიოთ თითქმის ყველა ას ძირითადი ნიშანი, რითაც ხასიათდება ლ. ასათიანის პოეზია. „სალაღობო“ სხვადასხვა მოტივზე აგებული ლექსია, მაგრამ მინც შორისა ღვას განწყობლებათა გულგმირობისაგან, რადგანაც მისი ყოველი თემატური ნიუანსი თუ მხატვრულ სახე შევარდელია საერთო აზრით. ამ მხრივ „სალაღობო“ შეგვიძლია შევადაროთ მრავალმნიშვნელოვან სიმღერას, რომელიც ნიშნულია მუსიკალურ ბეჭდათა პარმონიულობის და პოლიფონიური სიმღერისა. მუხუდვადე მოტივთა ნიარსახეობისა, აღებული ლექსში მინც გამოიყოფა მთავარი ხაზები, მათ შორის, პირველ ყოვლისა, უნდა აღვნიშნოთ პატრიოტული პლანი და სიკაბეცისა და ენერგიული სიცოცხლის აპოლოგია. ყოველივე ეს გამოხატულია, როგორც ითქვამს, უაღრესი ემოციურობით, თავისუფალი სუნთქვით და ლაღი ლექსივით. ამ თვალსაზრისით ნაწარმოების ტონალობას ჰქმნის სტროფი:

ცხრა ლახვარი რომ დამარტყათ ცხრაჯერ გულში
მტრის ჭინაზე ცხრაჯერ მწარედ გავიციებ.
დღეიღებები საქართველოს სიუვატულში,
სასთუმალზე ერთხელაც არ დავიძინებ!

ამ მართლდვარე და მართლაც, სატევარი-ტიონ მჭერე სტრიქონებში გამოვლენილია ავტორის პატრიოტული შემოქმედებისთი კონცეფცია, როცა პოეტი უნაზრე გულისხამებთი, მთელი თავისი არსებით შევლუბებულა სამშობლოს სილამაზესთან და ძლიერებასთან, როცა პოეტი თავისი ქვეყნის სიცოცხლით ცხოვრობს. ზოლო ლექსის მეორე ძირითადი პარალელური მოტივი უფრო რელიეფურად მოჩანს ახალგაზრდული შემართებით აღსავსე სიტყვებში:

დაუცარიოთ! და იმღერეთ ისე მავრად,
რომ ფილტვები გვიტყინოს და დავებეროს!
დაუცარიოთ, რომ ჭაბუქნი ვიყოთ მირად,
რომ ცხოვრებამ ვერასლანოს ვერ დაგვაბეროს!

უმთავრესად ამ ორი თემატური ხაზის ერთობლიობით ყალიბდება ამ ნაწარმოების მთლიანი იდენტრომხატვრული კონცეფცია.

ყოველ ქეშმარტ პოეტს აქვს ერთი ან რამდენიმე ისეთი ლექსი, რომელშიაც ყველაზე უფრო სახიერად, ყველაზე უფრო სრულყოფილად მოჩანს ავტორის შემოქმედებითი და აღმზიანური სახე, მისი სულიერი საწყარო. ლ. ასათიანისათვის ასეთი ლექსია „სალაღობო“.

ბო“. ისიც საველისხმოა, რომ აღნიშნულ ლექსს დედანიში რქმევია უფრო შესაფერისახელი „ასათიანურა“. მართლაც, „სალაღობო“ მთელი ძალით წარმოკვეთვნილია ასათიანის სიხარულსა და გულიანტკივლს. მის პატრიოტულ შემოქმედებითს ინტერესებსა და სიცოცხლისმოყვარულ ექცეაუტრ ბუნებას.

განახლებული საქართველოს, სოციალისტური სამშობლოს მშენებარე ცხოვრების შესანიშნავი პოეტური სურათები აქვს მოცემული ლ. ასათიანს ლექსებში „ჩემი სამშობლო“ და „ჩემი ქვეყნის ოქროყანა“. საქართველოს ბუნება, მისი მთა და ბარი, ზალხის მთავონებულა შრომა მართლაც რომ თვალისმომჭერელ საღებავებსა და მჭეტხანე თუ ნახ მულოდინებში არას ვდავშლილა. ამ მომხიზველელი სიმღერისა და მრავალფეროვნების გამოშხატეულია პოეტის ნათქვამი: „აზარნი ბულბულთა ქარია, მთაში ირემი ყვირისა, ტბილია, როგორც სურნელი ახლამშობელი ღვინისა“; ტბილია და სანუქვიარი მომხე ერების ფერხულში მღვარი საქართველო, რომელსაც დიდების გვირგვინს ადგამს „ბედნიერი ზალხის გარჯა, გმირობის და მშობის ყანა“.

როგორია პოეტის მხატვრული კონცეფცია ისტორიული მასალის ლირიკული წარმოსახვის დროს? პირველ ყოვლისა, უნდა ითქვას, რომ ლ. ასათიანი ამ შემთხვევაშიც ერთგულია მის მიერ ერთხელვე შესისხლბორცებული შემოქმედებითი პრინციპისა: არხული თემის ღრმა და უშუალო განცდა, ახასახავი მოვლენის გამოტარება საყვთარი სულის ქტრაში. მაგრამ საქმე სწორად ისაა, თუ რა ვხვით უნდა მძღოს პოეტმა შორეული წარსულს ფაქტებთან მიახლოვება, როგორც უნდა შემოიყვანოს ისინი პირად განწყობლებათა ორბიტში. აი ამ მომენტშიც შევლანვლება მწერლის წარმოსახვითი უნარი, ფანტაზიის სიმღიდრე და ორიგინალიობა.

ვანა შეიძლება აუღლებულად წაიკითხოს კაცმა „ქრწანისის ყაყაოები“? როგორც ტმის გამჭვირვალე საჯრეში, ისე ეხედავთ ამ ლექსში ავტორის აღფრთოვანებასა და მოკრძალებას თვავწირული წინაბრების მიმართ. არავგვლთა მამაცური ბრძოლის აშხავი ნაწარმოებში გახსნილა ასეთსავე გმირულ და ბოხოქარ მხატვრულ სახეებში, რითაც პოეტი აღწევს გამოშხატელობითს ეფექტს, ემოციურ დაძაბულობასა და სწრაფი ტემპით აღსავსე რიტმიულობას. ამევირად აღუქვამთ ჩვენ დასაბელებელი ლექსის სტრიქონებს:

ჰეი, თქვენ, არაგველებო, გავმადიარხო
ოპიათა,
თქვენს საფლავებთან მოსვლა და მუხლის
მოღრევა მომინდა,

შეინიანი ვეკაცო, კრილობა ხომ არ შეგხსნიან? ეს სისხლი არის, თუ მართლა ყაჯაროების ცეცხლია? შეინიანი ვეკებო, ასე რამ გვახალისათ, ერთილი ხომ არ მოგესმით ოცა ჟერხაის სამღერა ხომ არ მოგესმით პატარა კახის ხმლისა?

საქართველოს ისტორიული წარსულის ასეთე ღრმა და მრავალმხრივი განცდა გამოცხადებული ლექსებში: „საქართველო იყო მათი საოცნებო სახელი“, „ცხვის სიზმარი“, „გაიფიქრებ და გავიხარდები“, „პირველი მკვლელები“ და სხვ.

ყურადღებებს იქცევს ის უაღრესად თავისებური და გულთბალი კიდრ, რითაც ლ. ასათიანი შერჩებებს საქართველოს მრავალფეროვანი ბუნების, სხვადასხვა კუთხისა და ხასიათის ერთ მთლიან პოეტურ სურათში შერწყმას. ყველაზე უკეთ ეს თავისება მისი ლექსებშია მოჩანს ზემოთ უკვე ნახსენებ ნაწარმოებებში: „ჩემი სამშობლო“, „ჩემი ქვეყნის ოქროხანა“ და სხვა ლექსებში. საერთოდ, ვერ დავასახელებთ პოეტს, ვინაც სიყვარულით არ ემღერას თავისი აღმზრდელი მიწა-წყლიანათვის და ამით გულწრფელი მადლობა არ ეთქვას მშობლიური კუთხისათვის. ლ. ასათიანის ლექსებიც აღსაქვია ამგვარი მადლობისა და საუფო სიყვარულის გრძნობით. ბავშვობის დროის „შობილებზე“ ლექსებში, ლექსებში ბუნების განმეორებელი კოლორიტა მართლაც რომ ბავშვური მოაზრობით გამჟღავნებულ პოეტურ სურათებშია მოცემული. აქ ჩვენ დავინახავთ ღალის კარმიჯამის, რომელსაც შენის „უბოში — მწვანე და უშობელი“, აქ მოვიხივებთ ახალბუნელი ცხენისწყალი, რომელსაც „მთავეს გლეხკაცის სახლიდან ნარიყალა და მოზები ფიჭვის“. აი პოეტის მშობლიური სოფელი მარტვილი, ცაგერის ერთმდლიანი ბაზარი ან კიდევ „უნეტარის შთაგონებების სადგური“ — ნამკურის წიკვილები; აქ არიან პოეტის მშობლები, ხან მხენი და ხანაც ცრემლიანი თვალებით მხიარლი, აქ არის ღაღას საყვარელი ბაბუა — „ენაშიანი და ზამთრის გულში ტკბილი ქართულით მოღსპარაე“, რომელსაც „უყვარდა შვილი და შვილიშვილი ამღერებულ არწივის ხმაზე“. მშობლიური კუთხე წარმოადგენდა პოეტისათვის ნამდვილ სიხარულის, ტბილი შთაგონებებისა და შემოქმედებითი შთაგონების წყაროს, აქი თითონაც ამბობს ღაღას: „ცოტა ხანს დავყოფ და მერე თბილისს ვეწვევი ნეღლი საღამურებით“.

ასევე დიდი სიყვარულის გრძნობით გვინატრებს პოეტი ქუთაისს, სადაც სიკბატის წლები

გაატარა და სადაც პირველად უზიარა შემოქმედებით სიხარულს. ძველი და ახალი ქუთაისის სურათებს იგი ჰხევის თავნებურ რამდანტრულ სამოსელში და ამგვარად მკვიდრულ სახით წარმოგვიდგენს „საქარდო და სამაისო“ ქალაქის მშენებებს.

მანც საქართველოს ყველა ზბა, პოეტის უმთავრესი ფიქრები და ოცნებები თბილისში იყრის თავს და აქა ჰკრავს თავის ყველაზე უფრო მაღალ კამარას. დედაქალაქი აერთიანებს მრავალფეროვან ქართულ ხასიათს და ჩვენი მომხიბვლელი ბუნების ნაირსახეობას. იგი ავაშორებს ჩვენს ეროვნულ ტკივილებსა და სიხარულს წარსულსა თუ აწმყველს, იგია ქართული მუზის შთაგონებელი და ნათესაყუდარი. სწორედ ამიტომ უთქვამს ლ. ასათიანს: „ღვას ფიროსმანის მოხატული თბილისქალაქი, — ეს პოეზიის უწმინდესი ადგილის დედა!“ სწორედ აქედან წარმოსდგება პოეტის ნატრავი: „რუსთაველის პრისბიტერ ბტიალი ნუ მომიშალს ღმერთმა“, როცა პოეტს თავლის გუგამი აქვს მიტყული თავისი სამშობლოს ყოველი კენჭული და სურს ზედადებს მას მარად ასე შემტკიცებულს და მშვენიერს, მაშინ აქვს აზრი შემოქმედის ცხოვრების, მაშინ ეროვეა მის სიტყვას ძალა და გავანება. ასეთ ძალასა და სიხარულს ანიჭებს ლ. ასათიანს თავისი საყვარელი სამშობლო:

ყველა ზეესერი და ყველა სვანი, ქართული ქალი თვალბმაცყალი, ჩემი თბილისი და ფეროსმანი, არ ეიცო ასე რამ შემეცყარა!

ლ. ასათიანს, როგორც ქართველ შემოქმედს, ორგანულად აქვს შესისხლბორცებული ყველაფერი ის რითაც კი მდიდარია ეროვნული კულტურის საუნეე, ქართული მწერლობის, ზელოების თუ ისტორიული ცხოვრების სხვა დარგების მოწინავე ტრადიციები პოეტს ამოსავალ საფუძვლად აქვს მიჩნეული, მათს საძიკველზე დგას და ამავე ღრმის თავის ახალ სიტყვას ამბობს. კლასიკური პოეზიის თუ ზელოთმძღვრული ხელოვნების უკვდავი მონაპოვარიდან ლ. ასათიანი არჩევს საუკეთესო ნაყოფს და თავისი სულის განუერულ თანმგზავრად ღებულობს, ასე აქვს მას შუთვისებული რუსთაველისა და საბასულხანის, გერამიშვილისა და ბესიკის, ბარათაშვილისა და ი. ჭავჭავაძის, ავაყისა და ვეგას, სათათროვასა და ფეროსმანის შვირფასი შემეკიდრეობა, ასე შეკურებს იგი მტტებისა და ნარიყალას, ქამვეთისა და ბავრატის ტბარის, ვარძიისა და სვეტიცხოველის, უფლისციხისა და ხორნაბუჯის ზეტქრთმებსა თუ ქონავრებს.

ჩვენი ხელოვნების კოროფეთაგან ყველაზე მეტ სიყვარულს ლ. ასათიანი მანც ევა-

ვაფშველასა და ფიროსმანთან ამეღავენებს. ვაფაფშველასში მას ხიბლავს პირაფეებისა და პოეტის გმირული ბუნება, მისი უჩვეულო შემოქმედებით სამყარო, რომელიც სასუნა თასიგვარი ხმებითა და სახეებით, შეუცნობელი სულებითა და მოვლენებით. იმის საუცხოო ნიმუშად, თუ რა ცხოველმყოფელია კლასიკური პოეზია თანამედროვე პოეტისათვის, თუ რა შემოქმედებითად იყენებს და აეთარებს იგი წინამორბედა მხატვრულ აზროვნებას, გამოვგება ლ. ასათიანის სტრიქონები: „ჰეი, თქვენ, არაველებო, გაუმძლარო ომთა, თქვენს საფლავებთან მოსულა და მუღბლის მოღრეკა მიმინდა“. მოტანილი სიტყვების შთამოგონებულ წყაროდ უნდა მივიჩნიოთ გენიალური პოეტური სახე ვაფაფშველას „მატრიაონიდან“: „გმირთა სამარეს, როგორც ხატს, სამთხვევლად დავდღირებ“.

ფიროსმანი ჩვენს პოეზიაში „ცისფერყანწელების“ მირ დამკვიდრებელი თქმაა. ვაფაფშველას ტ. ტაბიძისა და გ. ლეონიძის შთაგონებულ სტრიქონები თვითნასწავლ მხატვარზე!

გარდა საკუთრივ ფიროსმანისადმი მიძღვნილი ლექსებისა, ლ. ასათიანი მის სახეს ბევრგან იყენებს სხვადასხვა განწყობილების გადმოცემისას, პოეტი ფიროსმანს წარმოსახვას, როგორც შემოქმედებით შთაგონების წყაროში, ისე ყოველდღიურ ცხოვრებაში. „მე ფიროსმანის ჭეშმარიტ ვესოვრობ და ყოველ დღით ვხედვები ნიკელას“ — ამბობს ერთგან ლ. ასათიანი და მართლაც თითქმის გართთან პირისპირ შეხვედრის შედეგად იყოს დანახული „მერთალი სახე ფერების მგონის“. ყურახლემა მიეპყროთ ამ შესანიშნავ კონტრასტულ პოეტურ თქმას: ფერების მგონის მკრთალი სახით. აქვე პოეტი ამჩნევს სულ სხვა სიტუაციაში მყოფ ფიროსმანიშვილს, რომელიც „ძილგატეხილი და არეული ზუკა არაყით ვიხსნის მადას“, ან კიდევ თავის პატარა დუქნის კართან მღგაბი „ხელგამოღლი და გულგაღლილი“ ნიკელა მუშტრებს რომ იწვევს. ფიროსმანის შესანიშნავი ფერწერისა და მისი პატრონის ცხოვრების თაყვანისცემის ნაყოფია ლ. ასათიანის სიტყვები: „მთფარეველეთო დავიმხოზო თბილისის მიწის და დიდი ნიკო ფროსმანის ნატრფაღს ვგოცნია“ ამავე გრანძობით არის პოეტის მადრ თავის თავზე წინაპირნათქვამი: „გამხსენებენ როგორც ნიკელას და თბილ სამარეს დააბიჯებენ“.

ვინ იყო ლ. ასათიანისათვის აბლობელი თანამედროვე ქართველ პოეტთაგან? პირველყოელისა, ეს იყო გალაკტიონი, ხოლო შემდეგ ტიკაძე ტაბიძე. ლადო მყოვე საუუენის დიდი ქართველი პოეტის გ. ტაბიძის შევირჯად თვლიდა თავს და მისი სიკაბუჯის დროის ლექსებში მართლაც შეინიშნება ცალკეული რემონსტრაციები გალაკტიონის პოეზიიდან.

მხატვრული წარმოსახვისა და პოეტური მინერის თვალსაზრისით, ლ. ასათიანი ზოგა რამ აფეშირებს ტ. ტაბიძესთან. ეს თქმის მხატვრულ რიგში, მათი პოეზიისათვის დამახასიათებელ ასეთ თვისებებზე, როგორცაა უნაპროთ ემოციურობა და უაღრესად გულგამოღლობა, ე. ი. ის თვისებები, რომელთა ნაკლებობა შემოქმედს სიღრმეში ნამყოფთმედა, ზოლო მათი გადამარბებული მითოქვევა ზიანს მოუტანს მისი ფანტაზიის ნაყოფს. ამასთან ერთად, ლ. ასათიანი უახლოვდება ტ. ტაბიძის მხატვრულ თვალსაზრისს ლექსის, როგორც ესთეტიკური ფენომენის, რაობის შესახებ. ცნობილია, რომ ტ. ტაბიძე ლექსს მიიჩნედა ცხოვრებასეულ მოვლენად, რომელიც პოეტის — ადამიანის სულიერი და ფიზიკური ძალების რაძაბვის შედეგია. ლექსს, როგორც ცოცხალ არსებას, უნდა გამოჰყვეს ავტორის სული და ხორცი. მასში უნდა ისმოდეს ავტორის გულიცაჟმა. მხოლოდ ასეთ ლექსს შეიძლება იყოს ბედნიერების მომეგეველი, მხოლოდ ასეთ ლექსს აქვს მეწვერასებურა კაჟა: „ლექსს მე ვუწოდებ მოვარდხილ მრწევრს, რომ გავიტანს და ცოცხლად დავმარბავს“. ლ. ასათიანი მთლიანად იზიარებს ლექსის ამგვარ გაგებას და თავის მხრე ცდილობს შეავსოს, გაამდიეროს იგი საყუარო გამოცდილებით მიღებული დასვენებით. ნიშანდობლივია რომ ის პოეტური სახე რომელშიც, ა. აფაშვილის ცნობათ ტ. ტაბიძეს გულსპობს („ავინე კატი იყო და ლექსად აქცა“), ლ. ასათიანი საყუარო თავის მიმართავ აქვს გამოყენებული (აუთა კაცო ლექსად როგორ ვქვეციო“). ვაფაფშველას ნაამბობი“ თითქმის მთლიანად ცხოვრებისა და ლექსის ურთიერთმამართების გაკვეყვას ეძღვნება: აქ ჩვენ ვკითხულობთ სტრიქონებს, რითაც კიდევ ერთბელ მტიკედება ლექსის შინაარსის ზემომოყენებული შეფასება, „რომ ლექსი არის კაცის და ქვეყნის გულისტიკილი“. ან კიდევ ავილით ერთ-ერთი საუუეთესო ლირიკული ნაწარმოები „სარწყული“. მასში ხომ ავტორი მველი, „თუდავების წყლის“ მიმყოფებელი ჰერპელების შესახებ პირდაპირ გვეუბნება: „მისი უზომო სიღურეჟმ ვამლო ზევის კარებ და ქვეყანაზე სიციცხლე მომზილო ლექსის პუკარებით“. აქედან ჩანს, თუ რა ძლიერია ლ. ასათიანში ლექსის მაცოცხლებელი ძალის შეგრძნება და როგორი თავისებურებით ვხშიანება იგი უფროსი პოეტის შეხედულებას ამ მხრე.

კლასიკურ ქართულ თუ თანამედროვე პოეზიასა და ლ. ასათიანის ლექსებს შორის არსებული ზოგერთი მხატვრულ-პრობრთი პარალელი ცხადყოფს ჩვენი პოეტის შემოქმედების ეროვნულ ხასიათს, მის ახლო კავშირს კლასიკური მწერლობის ტრადიციებთან. ზემოთ უკვე ვაჩვენეთ აბა ერთი მგაღალი

ამისა, თუ მხატვრული განზოგადების როგორია სანაქებო უნარით არის აღქმული ლ. ასათიანის პოეტური აზროვნება. ჩასაკვირველია, შეიძლება მაგალითების მეტად გამაჯღმებელი მხატვრული განზოგადების საუცხოო ნიმუშია, თუნდაც, „თქვენ გეუბნებით, ჩვენი მგოსნებო“ — პარტიკული ლირიკის მტკიცელი გამოცემაა. ამ ლექსში თბილისი, წაბლად და აწუშო ჩაბიერი ნიშნებით არის წარმოდგენილი და ამავე დროს შინაბუნელია საერთო, დამაკვირვებელი ფოკუსი, რომელიც სამშობლოსადმი თავდადების გრძნობას გამოხატავს. ერთი მხრით საქართველოს გმირული წარსული გამოხატული სახე უწინარე ჩაბუნის — ცოტნე დაღანისა, ხოლო მეორე მხრივ თანამედროვე შემოქმედი, რომელსაც თავის მამულიშვილურ მოვალეობად მიანიძა, ემსახურის ეპოქის მხატვრული სიტყვით და ამ მიზნით მოუწოდებს თანამოქალაქეებს:

რა ქართული ხარ და რა ქაბუჯი,
თუ მაშელს თავი არ ანაკადე,
ეს აწვადებდა ცოტნე დაღანს.
მეც ქართული ვარ და ეს მაწვადებს.

როგორც ვხედავთ, ამ სიტყვების განზოგადებული ძალა საესებით შეაფო და უტყუარია. ან კიდევ ავიღოთ სტრუქტურული პოეტიკა ლ. ასათიანის პოეზიაში. სიმოქმერო ვნებათაღიღვამის ლექსში გამოხატა იმ წინადა და ამაღლებული გრძნობებით, იმ პირდაპირი და ვაგაუტური გულსიტყვით, რომელიც ხასიათდება, საერთოდ, ქართული სტრუქტურული ლირია. ამ თემზე ლ. ასათიანს ბევრი დამახასიათებელი სტრიქონი აქვს შექმნილი. ლ. ასათიანს საერთოდ პოეზიაში და ყრმოდ, სიმოქმერო ლექსებში უხვად შეაქვს ბიოგრაფიული მომენტები. მიუხედავად ამისა, უნდა ითქვას, რომ ლ. ასათიანის სტრუქტურული ლირია არ ეძიება ვერც პირდაპირი განცდების რეალში, მასში ჩვენ საქმარდ შევხვდებით ზოგადდამაფიანურ განწყობილებებსა და გულსიტყვებს, ფიქრებსა და გრძნობებს, რაც მოუცოდებელია მხატვრული განზოგადებით ამაღლებული პოეზიისათვის. ლ. ასათიანის ისეთი მშვენიერი სტრუქტურული ლექსები, როგორცაა: „ძველი დღისათვის“, „აღბოშიდან“ („რა დამაიწყებს შენს ლამაზ თავლებს“), „მომტოვე და მალეღა“, „გზაში“ („სიხარულს ვთხოვ — მწუხარებას მთავრობა“), „ამასთქმანში პატარა ვალია“ და სხვები, ბევრს გვეუბნებიან დამაფიქრებელს სიყვარულის ყოველმეხმელ ბუნებაზე, მიყენების დარღვა თუ სიხარულზე.

ლდი ასათიანის პოეზიისათვის დამახასიათებელია ტრაპული აღნიშვნა. ლ. ასათიანისათვის მთავარია ყერ შედარება, მერე კი მეტაფორა, ლ. ასათიანი ერიღებოდა ზედმეტ მეტაფორულობას. ამისთან ერთად, სხვადას

აღნიშნავთ, რომ პოეტმა თავისი გულსიტყვების მხატვრული გამოქმეა ძირითადად შედარებას დააკისრა. მხატვრული შედარება ლ. ასათიანის პოეტური სტიქიაა. ლ. ასათიანი ხშირად ამ მხატვრული ხერხის სიშეაღებოთ ახდენს ნაწარმოების ლეიტმოტივის გახსნას. ზოგჯერ პოეტ შედარებას იყენებს, როგორც ლექსის დასაწყისსა და დასასრულ აქორღებს, რითაც მკერვიდს პკრავს ნაწარმოების კომპოზიციას. ამის მაგალითია ლ. ასათიანის ერთ-ერთი საუკეთესო ლექსი „ციხის სიზმარი“. მასში პოეტის წარმოსახვით ნაჩვენებია ძველი ციხე-სიმაგრის ჩვენებებით აღსავსე ცხოვრება, წარსულის ვიწროღ ამბებით რომ არის ვანათებული. ციხე პირველივე სტროფში ასეთი ძარღვმაგარი შედარებით არის წარმოდგენილი: „ისე, როგორც დაღლილ ვაჟკაცს, შიშოდ სძინავს ციხეს“, ხოლო ბოლოს, დილით, ტბილი ზმანებებით საღერღელამოხულ „ელეგებზე, როგორც ძილი დასვენებულ ვაჟკაცს“. მსგავსი შედარებებით მოხატულია მთელი ნაწარმოების მხატვრული შენობა.

ლ. ასათიანის პოეტური შედარებების წყობა ემყარება შრავალფეროვნების პრინციპს. სრულიად განსვავებულ საგნებსა თუ მოვლენებს შორის მსგავსების დაჭერა პოეტის მახვილთვლი ძალზე ეხერხება. იგი ზოგჯერ ერთიღიგავე საგნისათვის პოელობს სხვადასხვა შესადარებელ მასალას და ამით სურათს უფრო მრავალმხრივად, უფრო სრულად გვიხატავს. შედარებათა მრავალფეროვნებითა და მათი შინაარსის სიმბოლიკით გამოირჩევა ლ. ასათიანის მშვენიერი ლირიული ბალადა „გულბაათ ქავვაჟად“. ეს ნაწარმოები შრავალმხრივ არის საინტერესო, ოღონდ ამჯერად მასში გამოვლენილ მხატვრულ შედარებებზე ვაიმახილებ ყურადღებას. კახელთა დროსტარების კოლორიტული სანახაობა, რომლის სული და გული: უძველესი თამიდა გულბაათ ქავვაჟად, იყვეთება მეტად რელიეფური. გამომსახველი პოეტური ლექსიკით, ჩასაც კიდევ უფრო ამშვენებს ფრთიანი შედარება: „თასი ასწია, მიულოცა ლზინი თავადთა და აზარ ფეშამ ფრინველი ვაინავარი სე“. ავტორი სურათს ამდიღრებს ქართული სურათის ისეთი ადრეულბილი ატრიბუტით, როგორც არის ყანების პაქრობა და ამ შემთხვევაშიაც ელვარე შედარებას მიმართავს: „მოფარდავულზე გიიშვართუნე მსხელი კაცებო, ლეურებო ვით მოიქნიეს სველი ყანწები“. მაგრამ პოეტი არ სყერდება უკვე ნათქვამს და სასმურების ინენეტარს ავსებს პატარა კინკილით, რომელიც, სწორედ, ნაწარმოების შინაარსში კვიანის გამხსნელი პოეტური სახის ფუნქციის ასრულებს. იი ეს დამავიჯივივებელი მხატვრული შედარება, რაც გრძნობადა

კარგული თამაღის მდგომარეობას გაღმრგვ-
ცემს: „პერი შეინძრა, იატაკმა გაიჭრივნა,
თაიგულივით ხეღში შეერჩა კრე-
ლი კინკილაჲ“. როგორც დაინახეთ, გან-
სხილველი ლექსის მხატვრული ეფექტი, ძი-
რითადად, შედარებების ხარჭზე იზრდება.

ლ. ასათიანის პოეზიაში გვხვდება აგრეთვე
ჩრთული შედარებებიც, როგორც, მაგალითად,
„პერგამენტით დახვეული ფიჭვის ღრუბე-
ლი“, რომელიც ავტორის იგივე წავახიშვილა
ღრმა აზროვნებასთან აჭვს მისადაგებული ან
თღვე, გაიხსენოთ შესანიშნავი პოეტური
ფრაზა, რომელიც საღღოდ შედარებასა და მე-
ტაფორას შუა არის დარჩენილი: „მე ფიტრფი
ჭლიერ თბისსელ ხაზბს, დილით აღრე რომ
აფრენს ლავაშს“.

ლადო ასათიანის მხატვრულ სახეთა სამყარო-
ში გამოჩნეული ადგილი უჭირავს ყაყაჩოს, ყა-
ყაჩოს ჩვენს პოეზიაში ბერბა უმღერა, ბუერბა
გამოიყენა იგი პოეტურ სამკაულად. მაგრამ ლ.
ასათიანმა ისეთი გრძნობების გამოხატვა მიან-
დო მას, იმდენად გაათავისებურა იგი, რომ
პირდაპირ შეიძლება ითქვას, ყაყაჩოს მხატვ-
რულ სახეს ქართულ პოეტურ მეტყველებაში
შან მოუძოვა დიდი ელერადობა. ყაყაჩო ლ.
ასათიანის პოეტური წარმოსახვისათვის დაბ-
ლოებით იჯიევა, რაც ატმის ყვაილეები გოლაჯ-
ტიონისათვის.

ყაყაჩოს მხატვრული სიმბოლიკა და მეტა-
ფორული ფუნქცია ლ. ასათიანის ლექსებში მრავ-
ალფეროვანია. ერთ შემთხვევაში ქართლის
ველეზე გაშლილი ყაყაჩოების ზღვაური პოეტს
სიკეთისა და ზედწერიების ნიშნად ესახება და
თანამჯავრის სიხარულით მიმართავს: „გზაში
ყაყაჩოს შეხედრა სიკეთელ დაგვებადება“
(„ქართლის გზაზე“), სხვა ადგილას ლ. ასათიანის
პოეტური ხილვით ყაყაჩოების კოცონი უფრო
რთული ასოციაციის აღჭვრელია. მას ეჩვენე-
ბა, რომ კრწანისის ყაყაჩოები სამის არავგელთა
ბერ დღერილი სისხლა: „ეს სისხლი არის, თუ
მართლა ყაყაჩოების ეცხლია?“ („კრწანისის
ყაყაჩოები“). პოეტი სრულად ბუნებრივად,
ყაყაჩოს აყვავებულ სიღამაზეში მშვენიერა
ქალის სახესაც ხედავს: „ახლა ყაყაჩო შემომხვ-
და ლამაზი ქალის შუქითა“ („ყაყაჩო“). მაგრამ
სიკვირველი ის არის, რომ ლ. ასათიანის პოე-
ტური წარმოსახვით, ეს სრულად სხვადასხვა-
ნაირად განცილილი ყაყაჩოს მომხიბველობა
საბოლოოდ, როგორცაც, ერთმანეთს შვიდროდ
ჭლართება და ერთ მთლიან მხატვრულ სახედ
წარმოსდგება, როგორც სიკეთის, ვაზაფხულის,
ეკუციობისა და მშვენიერების სიმბოლიკა:

ძველად აქ ყარებს უხმობდნენ
დაფდაფითა და ბუქითა,

ახლა ყაყაჩო შემომხვდა
ლამაზი ქალის შუქითა.
შემომხვდა, შემომანათა,
ჩინჩხლები შემომაყარა,
აღწა-ტყვიმლის შემოსელა
და ვაზაფხული მახარა...

ყაყაჩოს მხატვრული სახის ასე ძლიერი და
მღიდავი შეგრძნების წყალობით ლადო ასათი-
ანის პოეტურა გული სამუდამოდ უკავშირდება
ამ ეცხლბოვან ყვაილს და მასთან ერთად ევე-
ბება საქართველოს ყოველ ახალ ვაზაფხულს.
ტყუილად კი არ უთქვამს ასე მოხდენილად ანა-
კოლანდავს ლადო ასათიანისადმი მიძღვნილ
ლექსში:

მე აღე მწამს, ერთი ნორჩი ნაძვის ძირას
ყაყაჩოში საუკუნოდ ჩაეჭინა.

ლადო ასათიანის წიგნში თოქმის ვერ შევხ-
ვდებით ისეთ ლექსს, რომელიც ღრმა შთავო-
ნებისა და თემის ფაღრესად უმუალო შეგრძნე-
ბის ნაყოფი არ იყოს. ლ. ასათიანი მხოლოდ იმ
შემთხვევაში მღიროდა, როცა სხვა გზა არ
ქონდა, როცა პირი ფიჭვისა და გულისხაღე-
ბის გამოსაძერწად მხოლოდ და მხოლოდ პო-
ეტური სიტყვის ყაღაზი იყო საჭირო. „მე-
შთავონებოთ მთრალი და ხელი, გეტყვი რა
იყო ჩვენი წარსული“—მიმართავს პოეტი სპარ-
სელ ასულს, ხოლო სხვა ლექსში, სატრფიალო
გრძნობის გამოსატყვის დროსაც, შთავონების
იმედზეა დამყარებული: „რომ შთავონებოთ
უსაზღვროდ ხელი ემღეროდ თქვენი ტრფობის
თილისმით“. ლადოს გეტყვის აგრეთვე საი-
ცარი ემოციური ძალის შემცველი სიტყვები—
„ამ-ჭკადღება სისხლი ველოო და ვაიკაცურ-
ლექსი მომივივა“. ამ სტრიქონებში ისმის პოე-
ტის გულის ხმა, რომელიც სასიმღეროდ არის
გამზადებული და რომლისთვისაც ლექსი წარ-
მოადგენს სულიერი არსებობის მაცოცხლებელ
წყაროს.

ლადო ასათიანის პოეტური მექვიდრეობა არ
არის მოცულობით დიდი. მას ლექსების მხო-
ლოდ ერთ კრებულს დარჩა. მაგრამ ესეც კი
ძალზე საინტერესო მასალას იძლევა ავტორის
მოქალაქობრივი და შემოქმედებითი პროფე-
ლის წარმოსადაგენად. ხალასი ნიჭიერებითა და
დიდი მხატვრული პოეტუციით აღბეჭდილ მის
ლირიკულ სიმღერებში თვალნათლად მოჩანს
პოეტი, რომელიც შთავონებულა თავისი სამ-
შობლოს უწმინდესი სიყვარულით, დიდი სი-
ციოცხლის სუნთქითა და ჰაბელორ- გიტაციებით.
„სამშობლოსადმი ლოცვები ამ ციხეფრ წიგნში
ჩაეწერე“-ო, ამბობდა ლ. ასათიანი და მის შარ-
თლაც შეეძლო ამის თქმა, რადგანაც მისი ხან-
მოკლე ცხოვრება საქართველოს წარსულსა,
აწმყოსა და მომავალზე ფიქრით იყო აღსავსე.

ზარეზ ბათიაშვილი

თანამედროვე თურქული პოეზია

უკანასკნელი სამი ათეული წლის მანძილზე თურქულმა ლექსმა ორჯერ განიცადა ძირეული გადახალისება, მათგან ერთი რევოლუციურ ხასიათს ატარებდა. ეს იყო ნაზიმ ჰიქმეთის გამოხატული საბჭოთაო ასპარეზზე. ნაზიმ ჰიქმეთმა გადატრიალება მოახდინა თურქულ პოეზიაში. მან არა მარტო ახალი, თურქი ჰეიბეკისათვის უცნობი თემატიკა შემოიტანა, არამედ ფორმაც ახალი დაამკვიდრა.

არ გასულა დიდი ხანი ჰიქმეთის საბჭოთაო ასპარეზზე გამოხატულიდან და თურქულ პოეზიაში სულ ახალმა სიომ დაიბერა. 1941 წელს სტამბულში გამოვიდა სამი ახალგაზრდა პოეტის ლექსების კრებული („უცნაური“), რომელიც თავისთავად მანიფესტსაც შეიცავდა. ეს სამი პოეტი: მელჰ ქეჯედი ანდანი, ოქთაი რიფათი და ორჰან ველი.

ახალგაზრდა პოეტები მოითხოვდნენ თურქულ ლიტერატურის შილიან გადახალისებას, რადგან ძველი პოეზია მოწყდა ხალხის ცხოვრებას. ისინი იბრძოდნენ ახალი პოეზიისათვის, იმსათვის, რომ მოესპოთ ძველი შეხედულებანი პოეზიაზე და ახალი თვლით, მეოცე საუკუნის ორმოციანი წლების თვალთ შეხედვით ცხოვრებაზე, თუნდაც მათ ეწერათ იმავე თემებზე, სევდასა და სიყვარულზე, საცდელ-სიტყვის არსზე, მარტობასა და შთაგონებამდე. ამავე დროს ახალგაზრდა პოეტები მოითხოვდნენ, რომ ლიტერატურაში შემოსულიყვნენ ახალი ადამიანები, „მატარ ადამიანები“, და მიეტოვებინათ გენრალებისა და წარჩინებულ ადამიანებზე წერა.

პოეზია, რომელიც დღევანდლამდე ემსახურებოდა ბურჟუაზიას, ხოლო კაპიტალიზმის განვითარებამდე რელიგიისა და ფეოდალური კლასის მსახური იყო, უბასხებდა მღალა კლასების გემოვნებას, ხოლო ეს კლასები შესდგებოდა ადამიანებისაგან. რომლებიც არ განიცდიან მუშაობის ატვირთვლობას, თანამედროვე მსოფლიოს ადამიანი კი ვაცხარებულ ბრძოლაში მონაწილეებს არსებობის უფლებას. და ისე როგორც ყველაფერი ამ ქვეყანა, პოეზიაც უნდა ეყოფნოდეს მათ, უნდა უბასხებდეს მათ გემოვნებას. ჩვენი ამოცანაა, სწორედ ამ კლასის გემო-

ვნება გახდეს გამეფებული თანამედროვე ზეღვნიებაში.

როგორც ვხედავთ, ამ პოეტებს სურდათ სრულიად ახალი ლიტერატურის შექმნა, რეალისტურად აეისახათ თურქეთის ცხოვრება, თურქი ადამიანის ყოველდღიური, ჩვეულებრივი ფიქრები, ის, რაც მას ყველაზე უფრო აწუხებდა. მათ ლიტერატურაში შემოჰყავდათ განაწილებები და ნაჭადი თანამედროვე ადამიანი, მისი ბრძოლა ლექსაბრძოლისა და ბინისათვის, საშუაოსათვის, და სხვ. მათი პოეზიის გმირებზე გამოდიან ოფიციალური და შოფრები, კონსტრუქტორები და პერის მცხოვრებლები, ისინი არ იფიქვებდნენ აგრეთვე შენაგვე ამშველ, რომელმაც ვიტრინაში ღამაში საქონელი დაინახა და ოცნებას მიეცა. და ამ ახალ ადამიანებს უნდა მოეტანათ მათთვის დამახასიათებელი ცხოვრება.

ახალგაზრდა პოეტები იცავდნენ და ავითარებდნენ ნაზიმ ჰიქმეთის შეხედულებას პოეზიაზე, განსაკუთრებით, აზრისა და გრძნობის როლზე ლექსში. მინამდე ლექსში მთავარი იყო ვრძნობა, ტემპერამენტი, გონებას და განსჯას კი მეორეხარისხოვანი ადგილი ეკავა. სწორედ ამას სთქვა ჰიქმეთმა „თანამედროვე პოეზია ფიქრობს, რომ იქ, სადაც იწყება აზრი, შთავრდება ლექსი. მე კი მგონია, რომ აზრის ვარჯიშის უნდა წარმოუდგენილია“. ამ შემთხვევაში ახალგაზრდა ავტორები ჰიქმეთის მოწოდებები იყენებდნენ ისინი აღიარებდნენ ახალ აზრს პოეზიაში, რასაც რასაკვირველია, უნდა გამოეწვიო ახალი ფორმაც. თუ ადრე ვარჯიშ ლექსის დასაწერად საქმარისი იყო შთავრება XX საუკუნის ცხოვრებაზე მხოლოდ შთავრებით არ შეიძლებოდა დაწერილიყო ნაწარმოები. აქ აუცილებლად საჭირო იყო ცხოვრების ღრმა ცოდნა, შესწავლა ცხოვრებისეული მოვლენებისა და ფაქტებისა, საი დაწახვა XX საუკუნის ინტელექტუალური ადამიანის თვლით. ლექსი არ უნდა შემოფარგლდეს პოეტური შემახილებითა და დიფერამბებით, როგორც ეს აქამდე იყო მიღებული.

ახალგაზრდა პოეტებმა გაილაშქრეს ლექსში ყოველგვარი პოეტური საწყობების წინააღმდეგ. ლექსისთვის არ არისო საჭირო მეტაფორა, შესიკალობა, მხატვრობა, ორჰან ველი სწე-

რდა: „პოეზია, მუსიკა, მხატვრობა თავისთავად ძალიან კარგი რამაა, მაგრამ როცა პოეტის ცდილობს გააკეთოს მუსიკალური ლექსი ან დახატოს სურათი, ამით ბევრს ჰკარგავს ლექსიც, მუსიკაც და მხატვრობაც“. ისინი ამბობდნენ არ არის საჭირო, ვთქვათ, „შუე, როგორც ცეცხლოვანი ზურთი“, ან „მარგალიტის კბილები“, უნდა ვთქვათ უბრალოდ „შუე“, „კბილები“, რადგან არც ერთ ვაყს არ შეუვა ახრად თქვას ასეთი რამ: „შუე ამოდის, როგორც უღიღესი ანობა, ცეცხლოვანი, ალისფერი და ჭედნაქის შავ სიბნელეს“, არამედ იგი იტყვის უბრალოდ „შუე ამოდის“ ან „ათენდება“. „ნანახის შესახებ უნდა ვწეროთ იმ სიტყვებით, რომლებსაც ხმა-რობს ყველა“. — ამბობდა ორბანი ველი.

მათთვის პოეტური სიღამაზე — იგივე პოეტურ საგანში არსებობდა. ისინი ვერ იტანდნენ, ბევრების უგემოვნო და უხეშ ალიტერაციას, რადგან თანამედროვე პოეზიისათვის ის მეტად მოქველემბო ტრიუცად ითვლებოდა. არ არის რამში, არ არის მეტაფორა, არ არის მუსიკალობა, მხატვრობა და კლასიკური პოეზიისათვის დამახასიათებელი სხვა ატრიბუტები. მაშ რით ვინს-სხვადღება პოეზია პროზისაგან? ახალგაზრდა პოეტები პოეზიასა და პროზას შორის განსხვავებას ხედავდნენ ახრის ვადმოცემის საშუალებებში. ლექსში ახრი უნდა ვადმოცემულყოფილი კონკრეტული ფორმებში და რიტმულად. ეს არის მთავარი და აუცილებელი. ლექსში ზომის უქონლობა არ ნიშნავს იმას, რომ მასში არ იქნებოდა რიტმი. რიტმი აუცილებელია, რადგან ეს შეეღობება ჩვენი ბიომორფიკის საფუძვლის მაქსიმალურად. და მართლაც, თუ თავის ვადვავალებში ნაზმი პიქშეთისა და ორბანი ველის პოეზიას, დავინახებთ რომ სწორედ რიტმი ქმნიდა ლექსში პარმონიტლობას, რომელიც შინაგანად უნდა ყოფილიყო მასში, და მკითხველს კი არ უნდა დაეინახა არამედ უნდა შეეგრძნო. მთავარი კი მათე-ისია, რომ პოეზიამ უნახუნოს ცხოვრების საჭირობათიკი საყიბებებს, რომ თურქულ პოეზიაში წამლიდყო ზღაერი პარადსა და მოქალაქეობრავს ორბანი ვ. ი. მთლიანად იგი ვამბდაჩიყო ღრმად მოქალაქეობრივი, მძაფრი და ძლიერი.

მე-19 საუკუნის შუა წლებიდან დაიწყო თურქულ მწერლობაში ერთგვარი დაქვედუმა ლიტერატურული ძალები, ვერსალები და ვაზებობისა. მავალითად, ერთმანეთის უბრისპირდება მწერლების ორი ქვედუ, ერთი ქვედვის სიმპტიკი დასავლეთის ლიტერატურისადმი მიმართული (ვამსკუტარები ფრანგული), ხოლო მეორე — აღმოსავლეთის კანონზირებელი პოეზიის პოზიციებზე დვას. ვერსაში პოზიციებზე მდვართ, „მათი კაფალი“ უწოდებს, რაც „დასავლეთელს“ ნიშნავს ხოლო აღმოსავლეთისა „ლოთქეფალი“ (აღმოსავლეთელს). „დასავლეთელმა“ მწერლებმა ბევრი კარგი რეალისტური ნაწარმოები შესწინეს თურ-

ქულ ლიტერატურას. „დასავლეთელობა“ გულისხმობს პროგრესულს, ცივილიზირებულს, რეალიზმს, მოწინავე აზრს, დიდ მტკიცე, ტელეპეტუბიზმს, რაც სასუბნობს კონსერვატიული აღმოსავლური ფანატრბიზისა და მისტიციზმის, ვანყენებელი და კანონზირებელი პოეზიისა. მართალია უკანასკნელმა თავის ღრობზე ბევრი კარგი ნაწარმოები შესწინა ხელოვნებას, მაგრამ დღეს იგი უკვე უვარგისი და მოქვედუებული შეიქნა მოხატობენ აღმოსავლეთისათვის.

მელიძე ქვედეთ ანდაის, ოქთაი რიფათის და უმთავრესად ორბანი ველის ნოვატორობამ შესამხნეველ წინ წასწია თურქული პოეზია და ვანყენა მთაბილი თურქული ლიტერატურის შემდგომ ვანყიფარებაზე. სამოღაწყო ამპარებს ვამოიღებ ამხალგაზრდა პოეტები, რომლებმაც ვადლიერეს ორბანი ველის წამოწყებული საქმე, ხოლო რამდენიმე ხნის შემდეგ სწორედ ამ სამეფელის შემოქმედებას დუმიტრისპირეს თავიანთი ვოღაწეობა უნახრო პოეზიის წარმომადგენლებმა, „მეორე მოღერინსტიკმა“ და მისმა ლიდერმა ილჰან ბერქმა.

ახალგაზრდა თურქმა პოეტმა თქვინ ვენენმა ქურნალ „იედი თეფეს“ („შვიდი ფერდობი“) ფურცლებზე დაბეჭდა ლექსი, რიბლის ახრი არავის არ ვანყებოდა. ეს არც ვანყიფივბა ბევრს, რადგან თქვინ ვენენი არის თურქული ლიტერატურის „მეორე მოღერინსტიკი“ მისმართულებს წარმომადგენელი, რომელიც აღიარებს და იცავს ლექსის ამსოღეტურ უნახრობას.

„მეორე მოღერინსტიკა“ მიმართულების ლიდერმა ილჰან ბერქმა, რომელიც ვამოსცა უნახრო ლექსთა კრებულის „გალიღლის ზღვა“ კორესპონდენტებს ვანყცხადა: „ახრის ადგილი პროზაშია. ბევრი ვებუნება, რომ ჩემი „გალიღლის ზღვა“ ვერ ვანყვს. ვისაც რამეს ვანყება სურს, წაიკობოს ბელეტრისტიკა. ლექსები არაფერს არ მოვითხრობენ, რადგან ლექსები სიღამაზე, ხოლო სიღამაზე არაფერს არ ვამბობს“. ილჰან ბერქმა იგრეთვე თქვა „მე ვანყევენებ ლექსებს, რომლებიც მე ვამწომს და რამეს ვანყება, თუ ისინი სხვებს არ მოსწონთ“. ამაზე ვერნალმა „იედი თეფეს“ ირონიულად შენიშნა: „მე, რატომ ვანყვანებ ლექსებს და არ ინახებთ მათ თქვენნი საწერი მავლის უვრსი?“

ამ მიმართულების პოეზია მეტად ვანყენებელი და სუბეკტური, იგი დავალიდა ახრისაგან, დამორებელი ხინამეღელის. დავდმანებელი მოწაღისზე, ბერქის ვანყხადაბა ახალი ნემსით ძაიიი ფირიფიტის დამოირობა, რადგან არ არსებობს პოეზია, თუ არ არსებობს დიდი ახრი, არ არსებობს ხელოვნება, თუ იგი არ სუნთქავს დიდი მოქალაქეობრივი პათოსით, და თუ მისი საზრდო ხაზის ცხოვრება არ არის, თავის საპასუხობ წარიღში თურქმა კრიტიკოსმა მექედ თუაღმა მწეინიყრად ვამონლა ილჰან ბერქი „იედი თეფეს“ ფურცლებზე. იგი ილჰან ბე-

რქი გ. ბ.) მოუჩინებლად იდგამს თავზე სპა-
ტიო ვეირგვისს ნაციონალური პოეზიის ლიდერ-
რისს. მაგრამ როგორი ლიდერია იგი? მის
სურს გადმონარგოს დასავლეთის უხურო პოე-
ზია. ეს ძალზე სასადალოა, ეს მიმართულება
ლიტერატურაში „არ ახალი, ძველია“. იგი
ცნობილი დეკადენტების ნაწიერია.

საუბედუროდ, თურქული პოეზიის ეს ფორ-
მალისტური მიმართულება თანამედროვე თურ-
ქული ხელოვნების სხვა სფეროებშიც ვადადღო.
(განსაკუთრებით ეს იგრძნობა თეატრში, რის
გამოც თეატრალურ მოღვაწეობას თავი დაანე-
ხა მსოფლოში სახელგანთქქელმა რეჟისორმა
ერთდერულ მუხისინმა.)

როგორც ზემოთ ითქვა, ორბან ველის, მელიძე
ქველი ანდაი და ოქთაი რიფათის შეხედუ-
ლებით პოეზია ინტელექტუალური უნდა ყოფი-
ლიყო (ამ აზრს ანაზორცილებდნენ ისინი თავის
პოეზიაშიც.) მათთვის უცხო იყო პათოსი, გა-
ტაცება, ვენებათა დღევა. ეს თავის დროზე წინ-
ვადადგმული ნაბიჯი იყო, მაგრამ ვადაოდნენ
წლები, ცხოვრებაში იქრებოდა ახალი ნაკადი.
ორბან ველის რომანტიული-მომთებლური სული
და გონება უკვე ჩაქრა (იგი გარდაიცვალა 1950
წელს). პირველ მოდერნიზტმა მოწაიზიერი შე-
ირყვია, მოდად იქცა, მას მიეკედღნა ათასგვა-
რი მომართუ და მომწერელი ადამიანები. საქე-
რო იყო რაღაც ახალი, საჭირო იყო ნაბიჯი წინ.
ამის გაეთება სცადა ოქთაი რიფათმა. იგი ახლა
სხვა ექსპერიმენტებით აპირებდა მკითხველთა
ყურადღების დაპყრობას, სახელდობრ, იმით,
რომ ემოქმედა ადამიანთა გონებაზე, მათ ფსიქი-
კანებად. მაგრამ პირატურულს ხაცყადად მან
ჯადადაც რეგრესული ნაბიჯი, შექმნა ირეალური
პოეზია, რომელიც მუსიკასთან უფრო ახლოს
იდგა, ვიდრე ლიტერატურასთან. 1956 წელს
ოქთაი რიფათმა გამოსცა ლექსების კრებული
„თამაზურმუნელი ქება“, რომლის მიხედვითაც
სამყარო წარმოდგენილია რაღაც ნაცურებად,
ნავლყებად, ხოლო სახეები კი სუბიექტურია.
ამ წიგნის წინასიტყვაობასა და ლექსებშიც ოქ-
თაი რიფათი „ამტყიებს“, რომ პოეზია უნდა
დაეყრღნოს არა აზრს, არამედ რაღაც ქვეცნო-
ბიერებას; ლექსში აზრი ლოგიკიდან კი არ უნ-
და გამომდინარეობდეს, არამედ ალოგიკურტობი-
და. შირი, როგორც ლოგიკური ფრაზა, უნდა
სადაცელოს აზრით, როგორც ასოციაციით, რო-
მელიც სადაც პოეტის შეეყენებაშია. ეს ასო-
ციაცია არ უნდა ექვემდებარებოდეს რაციონა-
ლურ ლოგიკას, საერთოდ, ინტელექტი უნდა გა-
მორიციხტობო შემოქმედებითი პროცესიდან.

რიფათის ლექსებს ახასიათებთ დახვეწილობა,
ენის ვართულება, ისინი ხშირად გაშიფრას
მოითხოვენ. იმის გამო, რომ სიტყვათა წორის
ლოგიკური კვეშირი დაჩღვეულია, ისეთი შთაბე-
ჭდილება ჩრება თითქოს სიტყვები უხიავოდ
დაყრღლანო, რითაც ოქთაი რიფათი შეეცადა

თურქულ პოეზიაში ვადმოვტინა კურსიტების
და დადასიტების იდეები. დაიკარგა ადამიანი,
პოეზიაში აღარა სჩანს ცხოვრუნეს მთავარი მო-
ქმედი პირი — ადამიანი, ესეც იგივე მოქმე-
დების და საერთოდ ხელოვნების ყველა სფე-
რის მთავარი საგანი.

ორბან ველი მეტად კოლორიტული ფიგურა
თურქულ პოეზიაში. იგი მრავალმხარევი შემოქ-
მედა, მშვენიერად თარგმნიდა ჩეოვისა და
პოეოლის მოთხრობებს, მოლიერის პიესებს,
პოლ ელუარისა და ლეი არაგონის ლექსებს.
მშვედლობის თავგამოდებული დამცველი იყო.
როგორც მხატვარი, იგი ხატავდა მშვენიერ, და-
ნალღვანიებულ ბუნებას და მის ფონზე, კონ-
ტრასტისათვის ფანზების ნიშნებს (ფანზისს რო-
გორც სიმბოლოს ომისა და ძალადობისა). ასეთი
უბრალო ზერებით იგი ზვერ მკითხველზე ახდენ-
და ზემოქმედებას.

მისი პოეზია ხალხმა აღიარა და შეიფარა,
იგი სიცოცხლეზე გახდა ხალხის საყვარელი შე-
მოქმედი, ამ რას წერდა მასზე ვაზთო „აქმა-
ნი“. ორბან ველი თითქოს ეუბნებოდა თურ-
ქულ ენაზე მოლაპარაკე ადამიანებს: შე ვიტი
თუ რაზე ფიქრობთ თქვენ, მაგრამ თქვენ არ
შეგიძლიათ ვამოსთქვათ ეს, ამ, ჩემი სტრატე-
გები წაიციოთ და თავისუფლად იგრძნობო
თავს, რადგან თქვენთვის ზვერი რამ ვახდება
ნათელი“. ეფერტობთ, პოეტისთვის ეს ყოველგ-
ვარ დიფიკამზე უკეთესი შეფასებაა.

ორბან ველი დაიბადა 1914 წელს სტამბოლ-
ში. შამამისი მუსიკისი იყო. ერთხანს იგი მე-
სიკას ასწავლიდა ანკარისა და სტამბოლის მე-
სიკალურ სასწავლებლებში. შემდეგ ტონშეისტ-
რად მუშაობდა ანკარის რადიოში. ორბან ვე-
ლიმ დაწყებითი განათლება მიიღო სტამბოლის
ლიცეუმში „გალათა საჩაი“. შემდეგ ანკარის
ლიცეუმში ვადაედა და იქ განაგრძო სწავლა.
რამდენიმე ხნის შემდეგ კვლავ ბრუნდება სტა-
მბოლში და აქ უნივერსიტეტის ლიტერატურულ
ფაკულტეტზე იწყებს სწავლას. მეორე მსოფ-
ლიო ომის წლებში სამხედრო სამსახურში
იყო. 1949 წელს ანკარაში საკუთარი სახსრე-
ბით გამოსცა ორკვირეული ლიტერატურული
ყურნალი „აოფრაკი“ (ფერეცი). რომელიც
გამოდიოდა 1950 წლის 15 ივნისამდე, ე. ა. შა-
ნამდე, ვიდრე არ შესწყდა შწერლის მაქისემა.

შწერლობაში ორბან ველი ნოველებით შემო-
ვიდა, მაგრამ მალე ვადაედა პოეზიაში და ამის
შემდეგ არც ერთი პროზაული ნაწარმოები
აღარ დაუბეჭდა. მისი ტალანტის ფორმირება-
ში და მისი, როგორც პოეტი-დემოკრატის, ნამთ-
ყალობებში დიდი როლი შეასრულეს ოქთაი
რიფათმა და მელიძე ქველი ანდაი.

ორბან ველის შემოქმედება ორ პერიოდად
აქვთ დაყოფილი მის მკვლევარებს. ერთი მეო-
რისათვის მეტად კონტრასტულია ეს ორი პე-
რიოდი. ეს არის მინიმალისტური და მაინი-

ფესტის შემდეგ დროინდელი პერიოდი. პირველი პერიოდის ლექსების დამახასიათებელია მარტოობა, ლტოლვა უკაცრიელი ქუჩებისაკენ, რათა იქ იპოვოს მყუდროება და სიმშვიდე, კუნძულისაკენ, რომელიც „შორსაა ჩვენი ცხოვრებისაგან და არ იცის, თუ რა არის სევდა და დარდი“ („გვაგმლო იალქანი ქარზე“). პოეტი დარწმუნებულია რომ „სიკვდილის შემდეგ დადგება მდმივი გაზაფხული და ქალწულები მორთმევენ ყვავილთა თაიგულს“. ასეთი ხასიათის ლექსები პოეტს გაერთიანებულა აქვს ერთ ციკლად, რომელსაც ჰქვია „სმღერა სიკვდილისა, რომელიც დადგება ზედნიერების წაშს, ხანგრძლივი წამების დასასრულს“.

საერთოდ ორპან ველის ამ პერიოდის პოეზიაში არ სწინდა ადამიანი, არ იყო დახატული ცხოვრება თურქეთის ადამიანებისა. იგი უფრო ზოგად-აბსტრაქტულ აზროვნებაზე იყო დამყარებული და არა კონკრეტულ, რეალურ, ცხოვრებისეულ ამბებზე. პოეტი გატაცებული იყო უსაფრთხო პოეზიით, აღიარებდა აბსტრაქციონიზს, მაგრამ 1940 წლიდან ორპან ველის პოეზიაში შეიმჩნევა ერთგვარი შემობრუნება; საღდაც მინიშნებელია მისი, მომავალ პოეტური გზის კარგად ჩანს ქვემოთ მოყვანილ პატარა, მაგრამ შრატელისმთქმელი ლექსიდანაც. ამ უკვე პოეტი ცხოვრებასთან მიახლოვებულია, მას აწუხებს ადამიანების ბედი და ფიქრობს მათზე. ამ რამდენიმე სტრიქონში შეამჩვენადაა გაღმოციელები მუშა კაცის ქანცვათმრევი შრომა, ამ თითქოს ჩვენი თვალებით ვხედავთ მუშას, რომელმაც დაამთავრა სამუშაო და წელში ოთხად მოხრილი, მიდის სახლისაკენ. ხი რა არის ამ კაცის ყოველდღიური ფიქრები: თუ იმ ქვეყნად მიმავალი გზა, არ არის ისე მშინე და გრძელი, როგორც გზა, რომლითაც საღამოობით მივდივართ ფაბრიკებიდან ჩვენი

სახლებსაკენ,

მამინ სიკვდილი არ ყოფილა საშინელება*.

ერთი რამ ცხადია: ორპან ველიმ პოეზია და-ფუქანა სასურბო ენაზე. ამ თითქოს ერთი ნა-პიჯია პრიმიტიულობაზე, მაგრამ ის, რომ ორ-პან ველის პოეზია სასაუბრო სტილისაა, არამ-ცდარამც არ ნიშნავს პრიმიტიულს, პირიქით ორპან ველისა და მისი კოლეგების გაგებით, სასაუბრო სტილი თანამედროვე რეალიზმის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია.

ნაცვალ სიკვდილის გაღმერთებისა, ორპან ველის პოეზიაში სულ სხვა მანგები იჭრება. იგი უკვე აღარ მოელს სიკვდილს, როგორც „ხანგრძლივი წამების დასასრულს“, არამედ ამ-ბობს:

იცოც არ არის ცხოვრება იდეალი,
მაგრამ შეხედეთ, შეხედეთ ერთი!

ყვერ კიდევ თბილია ლოგინი ერთი
მიცვალელებლის,
მეორის ხელზე კი ტიკტიკებს ჭაფიფი
ვიცი არ არის, ცხოვრება იდეალი,
მაგრამ შეხედეთ, შეხედეთ, ამა,
არც სიკვდილია იდეალი.
ძნელია განმორადე ამ წუთისაფელს.
(„ცხოვრება“)

ავიღოთ მისი ლექსი „ეპიტაფია“. ამ რამდენიმე სტრიქონში ოსტატური ლაქონიურობით გამოძერწილია ცხოვრება ერთი პატარა ადამიანისა, რომელიც ისევე შეუძნეველად მიიცვალა, როგორც ცხოვრობდა:
მას არასდღეს არ უკითხავს თავის
თავისთვის

To be or not to be!

მან ერთი საღამო დაიძინა
და დილას აღარ გაუღვიძინა.
მოვიდნენ, აიღეს, წაიღეს,
ნამაზი უყვეს და დაასაფლავეს,
და როცა გაიგვეს მისი სიკვდილი იმათ,
ვისიც ემართა ვალი,
აღალი იყოსო, ასე თქვეს, აღმათ,
ხოლო როცა მოვიდნენ ისინი,
ვთაყ მან ასესხა ფული...
თუნცა ასეთები მიცვალელებს არც კი
ყოლია.

აი მისი მეორე ლექსი „ეპიტაფია“, რომელიც ასევე უზრალ ადამიანის ტიკილეს გა-მხატავს:

მას არაფერი არ აწუხებდა ამ ქვეყანაზე,
ფეხზე კოჭრების ტიკილის ოდენ,
და ისიც კი არ აღარდებდა,
რომ ღიბადა ელამაზო შეხუბავი.
თუ არ მოუქვრდა ფეხზე ფეხსაქმელი,
არც კი ახსენებდა ალაპის სახელს.
მაინც არ ეძახდნენ ცოფილიანს.
საბარლო კაცი იყო სულეიმან ეფენდი!
არ შეიძლება ამ არ მოვიკონოთ მისი ერთი
ლექსიც „ომში მიშავალს“, რომელიც მისა პო-ეზისათვის მეტად დამახასიათებელია:
ბიქო ქერათმიანო, მიმავლო ომში,
კვლავ ასეთი ლამაზი, დაკვიპრუნდი შინ,
შენს ტუნებზე იყოს სუნი შავი ზღვის,
წამწამთაგან ვისუნთქოთ სუნი შარლის,
ბიქო ქერათმიანო, მიმავლო ომში...

ერთი ცნობილი თურქი კრიტიკოსი ქენან მა-რეფი გაზეთ „ეთათში“ წერდა, „ორპან ველი ვარსკვლავით ბრწყინავდა თურქულ პოეზიაში“. ეფიქრობთ კარგადაა ნათქვამი. მან. მარ-თლაც, ვარსკვლავით გამოანათა, გააბრწყინა ხანმოკლე, მაგრამ ძლიერად.

* ყოფნა. არ ყოფნა? (ინგლისური) „სამლე-ტის“ მონოლოგიდან.

* ლექსების თარგმანები ჩვენია — გ. ბ.

ივ. სარგაძე

მე-18 საუკუნის რუსეთისა და საქართველოს
ურთიერთობის შესახებ

(ერეკლე II 1770 წლის მოწოდება)

ერეკლე II 1770 წლის მოწოდება, რომელიც შედგომოთ მოგვყავს, მრავალმხრივ არის საყურადღებო.

მოწოდება ანუ მანიფესტი, პირველ ყოვლისა, საუბრაუღებოა როგორც XVIII საუკუნის ქართული იურიდიული დოკუმენტი, რომელშიაც ომთან დაკავშირებით, მოცემულია ქართლ-კახეთის მთავრობის მიერ დასახელებული მიზანი. ძველი სატყუთისო წყაროა ერეკლე II საგარეო პოლიტიკის დასახასიათებლად და მისი პროგრესული შეხედულებების შესახებ ცნობა.

დაბოლოს, ძველი შესანიშნავია, როგორც XVIII საუკუნის ფეოდალური საქართველოს მკვიდრეობის ნიმუში, რომელშიაც იშვიათი სისადაეით, დიდი პათოსით, მაღალი აზროვნებითა და ლოგიკურად გამართული ლამაზი გამოთქმებით თანმიმდევრულად არის გადმოცემული მოწოდების მიზანი და ამ მიზნის მისაღწევი მთავარი და დამხმარე საშუალებანი.

შეტად მძიმე ებოქაში მოუხდა ერეკლეს ცხოვრება. მთელი რიგი საშინაო და საგარეო მიზეზის გამო გვიანფეოდალურ საქართველოში ეკონომიური განვითარება შედგებოდა. ეკონომიური განვითარების შეფერხებამ შენეებდა ზურგს უმაკრებდა მსხვილი ფეოდალების სეპარატისტულ მიდრეკილებას და აპირებდა ცენტრალური ხელისუფლების სისუსტეს. ქართველი ხალხის პროგრესული ნაწილი კარგად ხედავდა, რომ „ჩიხმა“ მიმწვევდომული ფეოდალური საქართველოს წინაშე ყოფნა-არყოფნის საკითხი იდგა, რომ საქირო იყო ქვეყნის ეკონომიური და პოლიტიკური წყობილებაში არსებული ხასიათის ცვლილებების შეტანა.

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ ხშირად ისტორიაში მომავლადი პოლიტიკური რეკიმი უნათოდ და უმნიშვნელო პიროვნებით არის წარმოდგენილი. სწორედ ამის საწინააღმდეგოდ,

საქართველოში დამოუკიდებელი პოლიტიკური არსებობის მიმუხრჩვე სამეფო ტახტზე ერეკლე II-ის სახით ნიჭიერ, ენერგიული და შორსმხედრული მეფე აღმოჩნდა.

ერეკლეს ცხოვრება და მოღვაწეობა იმის ილუსტრაციას წარმოადგენს, რომ პიროვნებას, რა გინდ ძლიერიც არ უნდა იყოს ის, არ შეუძლია თავისი სურვილის მიხედვით გადაკრას ესა თუ ის საკითხი, იუ უკანასკნელი სოციალურ-ეკონომიური ფაქტობით არ არის შეპარობებული.

ერეკლე ნახევარ საუკუნეზე მეტ ხანს მეფობდა. მისმა დამე, საქმა დრო ჰქონდა ზომების მისაღებად და ცდების მოსახლენად. მაგრამ კატასტროფისაკენ დაქანებული საქართველო თითქმის მტკიცედ იყო დამდგარი ამ საზღვარსწრეთ გზას. ერეკლეს სიღიადე იმაშია, რომ მან სწორად აეღო ადლო ისტორიულ განვითარებას, სწორად გაიგო, რომ საქართველოს ხანა საგარეო ორიენტაციაშია, და ეს ორიენტაცია რუსეთზე უნდა იყოს აღებული.

ერეკლეს სისიქედლოდ უნდა ითქვას, რომ ამ შემთხვევაში ის შეტად გონივრულად და აზრქაიებლად მოქმედებდა.

ერეკლეს მიწერ-მოწერის მიხედვით, და ეს განსაკუთრებით კარგად ჩანს „მოწოდებებში“, საგარეო ორიენტაციის საკითხში, ერეკლესთვის თითქმის ქრისტიანობას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა.

მართალია, რუსეთ-საქართველოს დაახლოებისათვის სარწმუნოების ერთობას გარკვეული მნიშვნელობა ჰქონია, მაგრამ არა გადაჭრული. საქმე იმაშია, რომ ფეოდალურ ებოქაში საგარეო და საშინაო ბრძოლები ზვეულებრივად სარწმუნოებრივი საბურღლის ქვეშ წარმოებდა. ეს იყო, ასე ვთქვათ, საკითხის გარგვერული მხარე.

ერეკლე II საგარეო ორიენტაციის საკითხთან დაკავშირებით, არაქრისტიანულ სახელმწი-

ფრებთანაც აწარმოებდა მოლაპარაკებას. ამით ჩვენ იმის თქმა გვიწევდა, რომ ამ შემთხვევაში ერეკლეს საქმეებზე კი არ ეხატა გულზე, არამედ თავისი სამეფოს ინტერესები. საკითხის ყოველმხრივ შესწავლის შემდეგ, ერეკლე მივიდა ამ მართებულ დასკვნაზე, რომ საქართველოს ბარბაროსულ გარემოცვის გარღვევა შეუძლებელი იქნებოდა რუსეთის დახმარებით, მხოლოდ ამ გზით ელიზაბეტი საქართველო ევროპის კულტურას, რომლისავე ასე ენერგიულად ისწრაფოდა ერეკლე.

როდესაც ერეკლე დაწმენდა, რომ ერთადერთი რეალური ძალა, რომელიც საქართველოს კატასტროფის აცილებს, რუსეთია, ის მტკიცედ დაადგა რუსეთთან ეკვიპონის გზას.

მრავალმხრივი იყო ერეკლეს მოღვაწეობა: ბრძოლა ირანთან, ოსმალეთთან, დაღესტნელ აბრეგებთან, მორივე ლაშქრის ორგანიზაცია თავდაცვის მიზნით, ქვეყნის შიგნით ფეოდალებთან ბრძოლა, ბატონიშვილებთან ურთიერთობა, მეფის წინააღმდეგ შეთქმულთა საქმეების ძებნა, რუსეთთან ურთიერთობა და სხვ.

თანამედროვეთა მოწმობით, ერეკლე მუდმივ საქმიანობაში იყო, დღიდან საღამომდე მოსვენება არ ჰქონდა.

კაპიტანი იზიკოვი 1770 წ. რუსეთში თავის მთავრობის წერს საქართველოდან: ერეკლე ჰყვანიდა ადამიანთა და ამასთანავე ყარკი ცხენოსანი... ის უღამზაინოდ არ ღადის და თუ მტერი ახლოა, თოფი აქვს მხარზე. ომის დროს ამოწვდილი ხმლით წინ მიუძღვის ყარს და თავისი მხნეობით მთვალის აძლევს მას. ტანისამოსს ატარებს ყოველთვის მდიდრულს.¹

ერეკლეს ღვაწლს დიდად აღსაქვებდნენ თანამედროვენი და მისი გარდაცვალების შემდეგ ერეკლეს შესახებ წერდნენ:

„ყველა ვიცოდა სანატრელ მფევე ერეკლეს მთლად საქართველოზედ როგორი ღვაწლი და ამაგი აქვს“.²

მოწოდება, რომელიც ქვემოთ მოგვყავს, ერეკლეს მოღვაწეობის მხოლოდ ერთ ეპიზოდს ასახავს. რუსეთისა და ოსმალეთის ომში, რომელიც 1768-1774 წლებში მიმდინარეობდა, ერეკლე II რუსეთის მხარეზე ჩაება და ოსმალეთის წინააღმდეგ ომის დაწყების წინ მოსახლეობას მოწოდებით მიმართა. ამგვარი დოკუმენტი წინააღმდეგ გამოცდათ ქართველ მეფეებსა თუ მთავრებს. მაგრამ ერეკლე II მერ გამოცემული მინიფესტა იმ მხარე იქცევის უწრადლებას, რომ ის დასრულებული, დამთავ-

რებული იურიდიული დოკუმენტი, რომელიც ასახავს ერეკლეს მთავრობის მიერ დასრულ ამოცანებს ოსმალეთთან ომის გაწყვეტის ოსმალეთთან ომის დაწყების წინ, მთავრად მიმართავს ხალხს, რომელსაც ის უზნის ომის მიზეზებს და მასში მონაწილეობის სარგებლობას.

მარველ ყოვლისა, მეფე აღნიშნავს, რომ ოსმალეთი საქართველოს ისტორიული მტერია, რომ ქართველი ხალხი ყოველთვის ისწრაფოდა ოსმალეთის ბატონობის გადაგდებას და რომ რუსეთის დახმარებით დადგა საამისო დრო.

ერეკლე ხაზგასმით აღნიშნავს შემდეგ გარემოებას:

- 1) ოსმალეთი ქართველობის მტერია;
- 2) ქრისტიანულმა რუსეთმა მუსლიმანურ ოსმალეთთან ომი დაიწყო;
- 3) საქართველომ უნდა ისარგებლოს შექმნილ მდგომარეობით და რუსეთის მხარეზე იბრძოლოს, რომ თავისი ისტორიული მტერი დაეპარცხოს;
- 4) ამ ომის ზედი წინასწარ გადაწყვეტილია: რუსეთი ოსმალეთს დასძლევს და რომ ესეც არ იყოს, ე. ი. რუსეთს რომ არ შეეძლოს ოსმალეთის დაძლევა, ოსმალეთი მაინც ვერ მარცხდება, რადგანაც ქრისტიანულ რუსეთს მხარს დაუჭერენ ევროპის ქრისტიანული ქვეყნები.

ამ შემთხვევაში ის კი არ არის საუბრად ზედო, თუ რამდენად მართალია ერეკლეს ის აზრი, რომ ქრისტიანული ქვეყნები რუსეთს დაუჭერენ მხარს ოსმალეთთან ომის დროს. ქრისტიანობის შესახებ ჩვენ უკვე ვთქვით; მთავარი ამ შემთხვევაში შემდეგია: ერეკლე მოწოდების წამოთხვეულს საქმეს ისე უხატავს, რომ ოსმალეთი ომი უსაბუთო წააგებს.

ამ მოწოდებაში ერეკლე თავის გადაწყვეტილებას რუსეთის მხარეზე გამოხატის შესახებ ყოველმხრივ ასაბუთებს და მოწოდებს ყველას ოსმალეთის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ერეკლე, მართალია, ქართლ-კახეთის მეფეა, მაგრამ ის ლაპარაკობს მთელი საქართველოს სახელით. ამ შემთხვევაში ყურადღებას იქცევს ერეკლეს მოწოდების ის ადგილი, რომელიც იმართებს ეხება. დასავლეთ საქართველო, მოწოდების მიხედვით, ოსმალეთთან ისეთავე მტრულ დამოკიდებულებაშია, როგორც აღმოსავლეთი საქართველო. ამ შემთხვევაში „იმერეთი“ საქართველოს ნაწილია; საქართველო კი ერთიანი სამშობლოა. ეს გარემოება ფრიალ დამახასიათებელია მოწოდებისათვის მართალია, ფეოდალური საქართველო პოლიტიკურად დაქვემდებარებულია, მაგრამ მის მოწინავე ნაწილს თავისი სამშობლო ერთიანი ქართველი ხალხის სახით აქვს წარმოადგენილი.

მოგვყავს ეს შესანიშნავი ძეგლი.

¹ Грамоты и другие исторические документы относящиеся до Грузии, под-ред. А. Чагарели, 1891 г. стр. 183-184.

² იქვე, ტ. 11, გვ. 193.

ერეკლე II 1770 წ. მოწოდება

„იკაცლი მეორე, მეფე ქართლისა და კახეთისა, სრულიად უოველთა ერთა განვიცხადებ: ახლანდელი ჩვენი, ღთის შეწევნით, ახალციხეზედ ვალაშქრება, რომლის საქმიანაც პირებს გამოჩენას, ვამჯობინეთ უოველმან ჩვენს სამფლობელოთა კაცსა სრულდებოთ შეიტყონ, დიდმან, თუ მცირემან.“

უწინდელი ჩვენთა ჩამომავლობათა და სრულიად საქართველოსა ერთა იმიერ და ამიერ, მრავალჯერ მოხსენის ოსმალთა მიზნეი, რომ საქართველოს კაცნი შთოხედ მტრად აღდგომილდებოდნენ. მაგრამ ამ ფიქრით ვაბედვის დონე ვერ ეგონათ, რომ აღდებულს ხონთქარს ჩვენს ქვეყანაზე ერთის ჭარის გამოხევა რომ ებრძანა, შეძლება არ მქონდათ პასუხის ვაცემისა და არც ამისი შეშწენ მუყანდათ ამ საქმეზედ, და ამ უამად იმპერატორობის დიდებულისა, რომ ოსმალთა პირისა და ფიცისა გამოტყნა შექმნილან, როგორცაც თურქთ ჩვეულება არის უპირობა და ახლა დიდი ბრძოლა არის დიდის რუსეთის და ოსმალთა შორის, და ახლა ეს ერთი წელიწადი არის; რომ უოველს ქართლისა და კახეთისა და იმერეთისა და ან ამათი, ვინც მახლობელი ქრისტიანენი არიან, რომელთაც რომ თათართანაც მიმი არა აქუსი, მოწყალებით ბრძანებული არის ჩვენის მოწყალის ადვოკატო დიდის ეკატერინისაგან, რომ (რაც) შეგვეწოდოს ოსმალთზე მტერობა; კიდევ უნამეტანეხად ვაჩუენებთ და ახლო წყალობისა და საფარველის პირობა არის მოძებული მისან დიდებულობის რუსეთის ხელწოდებისაგან თქვენთვის და საერთოდ ამ ქრისტიანეთათვის, რომ საუკუნოდ და საბოლოოდ ხონთქართან შერიგება თუ მოუხდათ, ჩვენც შერიგებული ვიქნებით და თუ კიდევ ამ ორთავე ხელშეწყობის შუაზედ ბრძოლა და შლილობა იქნება, ჩვენც კიდევ ხონთქართან აშლილი უნდა ვყოვენი.

ჩვენ და იმერლებმა რამდენსავე დროსა ბევრსა სამსახური ვაწეით ხონთქარის და მისი ნაპირების ადგილებისა. მაგრამ მადლობისა და წყალობისა მაგიერ, ნიდავც რისხვა მივიღეთ და ახლა ინება დმეტომან და როგორადაც ვახსოვით და ვნატრობდით საქართველოს კაცნი, რომელთც დღეს ხართ, და ან კიდევ თქვენის მამისა და შაჰისაგან ვაგიგონით, თუ ან იხინი როგორ მნატრობენ რუსეთის ჭარის მოხულას ამ ქვეყნებში და ან კიდევ როგორის წადილით ჩვენნი მამანი და პაპანი; დიდი მეფე თემურჩან, ამისა შემდგომად პაპა ჩუენი ირაკლი, მერამე მეფე არჩილ, მერამე ვახტანგ და მერამე ზიძინეში ბაქარ და ან მამა ჩვენი, მეფე, პატრონი, სანატრელი თემურჩან. ეს სანატრელი გარდაიციულდნენ ამ საქმისა სიყუარულისათვის, მაგრამ დრო არ მივიცათ და ის სურვილები და წადილები ახლა ადვისრულა დმეტომან დიდის ეკატერინის ხელშეწყობის წყალობით და ამ

მიზნებით არის, ღუთით, ახლანდელი ჩვენი ვალაშქრება და მე ასე ვხედავ — ახალციხის გულსმოდგინებით ვარჯა ვემარტებ ქრამელნიც მტერზედ მიმსვლელნი ვარჯა დგომის შეწევნით, რომ მტერზედ შური ვიძიოთ და მართლმადიდებულის ხელშეწყობის სამსახური მისის ბრძანებულისა აღსრულებას ვცადდეთ და სხვა, რომელნიც ტრნი იყოფებით, მოვადრინ ხართ, რაც შეგეძლოსთ, დღისა და მიმართ მხურვალის ღოკით რუსეთის დიდის ხელშეწყობისა განდღიერებისა და ხიგობისათვის აღოცოთ საერთოდ ქრისტიანეთა ქუარისათვის. და იმ თქვენის წმიდან ღოკუაში არც ჩვენ დაგვივიწყოთ, რომ მტერზე მისელთა თქვენის ნებისაებრ დმეტომან წარმართოს.

ეგების იფიქროთ რაიმე ლეცხა და ან სხვისა და ან კიდევ სხვის მერობლობისა. ასე კარგის განსიჯულობით განხიჯეთ, რომ ლეცხისა რუსეთი დიდად ახლა მერობილა და მადის როდის იკადრებს მისი დიდებულება, თუ ღოთი აქამდის პასუხს აძლევდით, ახლა რომ იმის დიდებულების სამსახურისა შეძლებისამებრ ვარჯას ვაჩუენებთ, იმისი თადარიგი ახლავ არა მქონდა ეს და ლეცხა უხსნულთა წასახდენად მიგვეცხოთ და ან დაგანებოთ და სხვა მერობლები, რომელნიც არიან, იმათი ასე იცოდეთ — რუსეთისა და ერანში ერთმანეთთან შვიდობა არის. როგორადაც დიდებულის ფრანციის მიფისა და ხონთქარს შუა შერიგება არის და აგრეთვე კიდევ რამდენსავე ქრისტიანეთ მეფეთ ხონთქართან შერიგება აქუსთ და მომცრო კაცსა ვინმე, ერანის შკეიდრმა, ხონთქარს შევლა ვამხედოს, მას უყან ევროპაში რაც ხელმწილენი ბრძანდებოან, ვგონებთ ჩვენის ვახანჯულობით, ისინიც ხონთქარზე ადღვიბიან, დიდად ცოტას ხანში თავიანთ წადილისებრ ოსმალთა დასიციენ, დიდად მლიერებით, და ეს დიდებულება და ვანარქებულთა რუსეთის ხელშეწყობე, და ამას, ღოთი იქვი არა აქუს, რომ დიდად ავად წახდენს და აახსრებს და ამ საქმის შემძლებელი და მოქმედი დღეს არვიან მხინს და ეს ჰეშმარიტი სიტყვა თქვენთვის გულის დასაღებად დაიწერა.

იქნება ზოგი კაცი ამ საქმეს სწორედ ხედავდეს და იქნება ზოგი ვინმე ნაღუბად ხედავდეს და იმისათვის მოიწერა ჩუენგან ეს თქვენი შესატყობელი საქმე, რომ ასე ვაგვისინჯავს ჩვენ და ჩვენ თანავანწარაბთა და მტერზედ ღოთი, ამ ფიქრით ვალაშქრავს ვაპირებთ. აღიწერათ თებერვალს კჰსა ვასულს ქტ სუნ .¹

¹ საქართველოს იკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, A, № 122. ძველის აღწერილობა მოცემულია შემდეგ ვაშუკაშვილში:

„საქართველოს სახელმწიფო მეზემის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა“, IV, კორნელ ქველიძის რედაქციით, შედგენილია ქრისტინე შარაბაძის მიერ, 1954 წელი.

შოთა ხანთაძე

ქართული პოლიტიკური აზროვნება XVIII—XIX საუკუნეთა მიჯნაზე

(ვახტანგ ბატონიშვილის წერილები).

ქართული პოლიტიკური აზროვნების ისტორიაში მე-18 საუკუნის დამლევი და მე-19 საუკუნის დასაწყისი უაღრესად საინტერესო და ამავე დროს სუსტად შესწავლილი ხანაა. მე-18 საუკუნის მეორე ნახევარში შეიმჩნევა პოლიტიკური ლიტერატურის მობრუნება საქართველოში. აღორძინების გზაზე შემდგარი ქართველი საზოგადოება, მწვავე სოციალური ბრძოლის ვითარებაში, შემდგომი განვითარების გზებს ეძებდა, სახელმწიფო წყობილების გარდაქმნა — გადახალისებაზე ფიქრობდა. ასეთი მიზეზისა და დღილის ხანაში არა ერთი საყურადღებო პოლიტიკურ-ფილოსოფიური ძეგლი შეიქმნა და შემორჩა ჩვენს სიძველეთსაცავებს. წინამდებარე წერილში ჩვენ გვინდა განვიხილოთ ერთი პატარა ძეგლი, წერილების კრებული, რომლის ავტორია ვახტანგ ირაკლისძე ბაგრატიონი, ქართლ-კახეთის მეფის ვრცელ მეორის ვაჟიშვილი.

ამ ძეგლის ქართული დედანი ინახება საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტში. მისი სათაურია: „ეპისტოლური საქართველოს მეფის ირაკლის ძის ვახტანგისა“.¹ ამ ძეგლს ძველი ქართული ფილოსოფიური ლიტერატურის მიმოხილვის დროს ასახელებს განსვენებული მეცნიერი ს. გორვაძე.² „ეპისტოლენი...“ იმ სახით, როგორც იგი წარმოდგენილია სხვანებულ ხელნაწერში, გამზადდებულ ყოფილა რუსულად სათარგმნელად. ეს ჩანს მეორე წერილისათვის დართული შენიშვნიდან. სიტყვა „მონასთან“ დავაშორებთ ამ წერილს აქვს ასეთი შენიშვნა: „ქართულის მიხედვით მონად ნიადგ თანხმლები მოსამსახუ-

რე დავსდევ. უმად-შინ მყოფი მოხარე და რუსულში როგორც შევნიოდეს მთარგმნელმან ისე დასდუას. ვახტანგ“ (ხაზი ჩვენია შ. ხ.)

ეს წერილები ითარგმნა რუსულად და 1812 წელს გამოქვეყნდა კიდეც პეტერბურგში, სათაურია: „Письма грузинского царевича Вахтанга Ираклиевича“. მათი მთარგმნელია ცნობილი ქართველი მწიგნობარი და მალაქა იაგორ გაბრიელიძე-ძე კილაშვილი (Егор Чиласев).

ვახტანგ ბატონიშვილი ამ წერილების შეთხზვის, თარგმნისა და გამოქვეყნების ვითარებას წინასიტყვაობაში შემდეგნაირად გადმოგვცემს: „მე დავსოხენ ეპისტოლენი ესე ეამსა მყოფობისა ჩემზასა საქართველოსა შინა, სადა ოჯნიერ მეგობრისა მის, რომელსა ვსწერდი მე, არა ვის ეკითხა ივინი. ხოლო შემდგომად აჟა (მეტერბურგში—შ. ხ.) მოსალვსა ჩემისა მე ვახტანგ იგი აჟა მყოფთა ძმთა და სხუთა მცნობთა ქართველთა, რომელთაცა მიძელეს მე, რათა მიმეცა იგი სათარგმანებლად და დასაბეჭდად...“
ე. ი. ეს წერილები ვახტანგ ბატონიშვილს დაუწერია ჯერ კიდევ საქართველოში ყოფნის დროს, 1802 წლამდე, როცა იგი მეფის მთავრობამ აიძულა რუსეთში გადასახლებულიყო. რუსული თარგმანი კი 1802-1812 წლებშია შესრულებული.

რუსული ტექსტი საგრძნობლად განსხვავდება ქართლისაგან. უბრალოდ თარგმანზე ლაპარაკიც კი არ შეიძლება. მთარგმნელს ბევრი რამ შეუცვლია ვახტანგის ხელიდან გამოსულ ძეგლში. უმთავრესი ამათგან ის არის, რომ მთარგმნელს შეუცვლია ავტორის მიზანდასახულება: ვახტანგი „ეპისტოლეებში“ მიზნად ისახავდა ეჩვენებინა, რომ აღძვირებდა საერთო და ქვერობ ვალდებულებათა შესრულების დროს განსაზღვრულ მნიშვნელობა აქვს მოყვასისადმი სიყვარულს, რომ აღძვირებდა ბედნიერი იქნება მაშინ, როცა მრავალთა სიყვარულს დაიმსახურებს, რუსულ თარგმანში ეს მიზანდასახულება

¹ იხ. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფონდი S, ხელნაწერი № 1113.

² ს. გორვაძე—ფილოსოფიის მთავარი დარგები ქართულ მეცნიერებაში, ტ. აჩენი მეცნიერება, 1924 წ. № 4—5, გვ. 9.

არ ჩანს, რუსულ ტექსტში შრავალი დებულუ-
ბა გამოტოვებულია, მთლიანად გამოტოვებულია
ზოგიერთი საკითხიც კი, მათ ნაცვლად შეტანი-
ლია სხვა ახალი დებულებები, ახალი საკითხე-
ბი, ასე, შავკალითად, რუსულ ტექსტში შეტანი-
ლია დებულება ადამიანის ვალდებულებათა ოთ-
ხი წყაროს შესახებ, თავისებური შეხედულება
პოლიტიკური ხელისუფლების როლისა და მნი-
შვნელობის შესახებ, აქვე ვახვდება ეკლესიის
შსახებრთა საქმიანობის მძაფრი კრიტიკა, რასაც
ქართულ წერილებში ვერ ვხვდებით. შესამჩნე-
ვი, რომ რუსული ტექსტი გამოდრეკილია
უფრო მასივილი და მოწინავე პოლიტიკური იდე-
ებით, ვიდრე ეს ქართულშია წარმოდგენილი.
ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეს ცვლილებები მთარ-
გმნელს ეკუთვნის, ევროპულად განათლებულ
და ამ დროის მოწინავე აზროვნების შქონე
იგორ ჰილაშვილს.

არჩვ გამოცემული განსხვავებაც რუსულსა და
ქართულ ტექსტებს შორის, რუსულ ტექსტში
გამოტოვებულია შესავალი, აქ წარმოდგენილია
12 წერილი, იმ დროს რაცა ქართულში „გეი-
სტოლითა“ რაოდენობა 14-ს უდრის.

ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ ძირითადი
პოლიტიკური იდეები — სახელმწიფოს ფორ-
მის, შეფისა და ქვეშევრდომთა ვალდებულებე-
ბის, კანონთა გარდევალად დაცვის აუცილებ-
ლობისა და სხვათა შესახებ რუსულ და ქართულ
ტექსტში ერთნაირია, საერთო პოლიტიკური
მსოფლმხედველობა ორივე ტექსტში ერთი და
იგივეა. რუსულში მხოლოდ უკეთაა იგი წამოყა-
ლებებული და შეესებრებულია უფრო მეკეთილი და
კრიტიკული იდეებით.

წერილების ავტორი ვახტანგ ირაკლისძე
(1762-1814) მე-18 საუკუნის დამლევისა და
მე-19 საუკუნის დამლევის თელსაწინო მოღვა-
წეა. იგი ახალგაზრდობიდანვე ჩაება სახელმწი-
ფოს მართვა-გამაგეობის საქმეში, მისი უფროსი
ძმის ლევანის გარდაცვალების შემდეგ, ერეკლე
მეორემ მას ჩააბარა არავეის მამულების მართვა-
გამაგეობა. მე-18 საუკუნის 80-იან წლებში მან
აქვე მიიღო საუფლისწულო მამულები და ჩაე-
ბა ქართლ-კახეთის ტახტის მემკვიდრეობისათვის
გაიალებულ ბრძოლაში. აღმოსავლეთ საქართვე-
ლს ამპარება გაუწია რუსთა გარს, რომელიც სა-
ქართველოში შემოვიდა. რუსული შშართველო-
ბის დამყარების შემდეგ, იგი პეტერბურგში გა-
დაასახლეს, სადაც გარდაიცვალა 1814 წლის 27
ოქტომბერს.¹

ვახტანგს ეკუთვნის პატარა იურიდიული
შეგლი, რომელიც მან არაგვის ხეობის მართვა-
გამაგეობის დროს შექმნა. ესაა: „განჩინება ბა-

რისა და მითერთა ადგილთა“. მასში შეტანილია,
ავტოტევე, მისი ძმის ლევან ბატონიშვილის გან-
ჩინებაც.² ვახტანგი ავტორია „გეისტოლითა“ ერთი-
ისტორიული ნაშრომისა, რომელიც 1814 წელს
დბეჭდა პეტერბურგში, სათაფრით: „Обо-
реще истории грузинского народа“. ამ წიგნის ქართული დედანი, რამდენადმე გან-
სხვავებული რუსულისაგან, ავტოტრაფიული
ხელნაწერის მიხედვით 1914 წელს გამოაქვეყნა
პროფ. ს. კაკაბაძემ სათაფრით: „ისტორიებრი-
აღწერა ღირსთა სსომისა შემთხვეულობათა სა-
ქართველოსა შინა“.³ ეს ძველი შეიციეს რამდენ-
იმე სინტერესო ცნობას ვახტანგ ბატონიშვი-
ლის პოლიტიკური შეხედულებების დასახასია-
ოებლად.

ვახტანგ ბატონიშვილს მიეწერება რამდენიმე
ლექსი და ლეტის მეტრეველური ხასიათის პატა-
რა ძველი „იკოლითა“.⁴

ვახტანგ ბატონიშვილის წერილებში, რომელ-
საც ამჟამად ვიხილავთ, აისახა ქართლ-კახეთის
სამეფო კარის, ერეკლე მეორის პოლიტიკის მო-
შხრბთა შეხედულებები სახელმწიფო წყობილე-
ბაზე, მეფისა და ქვეშევრდომთა ვალდებულებე-
ბებზე და სხვა საკითხებზე. ეს წერილები, საერ-
თოდ, გამოხატავენ ცენტრალური ხელისუფლე-
ბისათვის მეტბრძოლთა, სახელმწიფოს ცენტრ-
ალიზაციის მომხრეთა თელსაწინის, რომელიც
უპირისპირდება მე-18 საუკუნის ქართულ თავა-
დურ იდეოლოგიას.

სახელმწიფო წყობილების საკითხი ქართულ
ფილოსოფიურ საზოგადოებაში ყოველთვის შწვა-
ვედ იდგა, განსაკუთრებით ითქმის ეს მე-18 საუ-
კუნის დამლევის მიმართ, რაცა შწვავედ იგრძ-
ნობოდა სახელმწიფო წყობილების გარდაქმნის
აუცილებლობა. სახელმწიფო რეფორმების სა-
კითხს უკავშირდებოდა ქვეყნის გაერთიანების,
ცენტრალიზური ხელისუფლების გაძლიერების,
ქვეყნის ადღენისა და ბარბაროსული გარემოც-
ვიდან მისი გამოხსნის ამოცანები. ყოველივე ამან
გარეშე წინსვლა წარმოუდგენელი იყო.

ამ ამოცანების გადაწყვეტას უზახებდა
ვახტანგ VI-ს საკანონმდებლო მოღვაწეობა მე-18
საუკუნის პირველ ნახევარში; აქედან იყო მო-
მართული ერეკლე მეორის მიფლი რიგი სახე-
ლთ-აღმშინისტრაციული ღონისძიებები. ქართ-
ლისა და კახეთის გაერთიანების შემდეგ (1762 წ.),
ერეკლემ მნიშვნელოვანი ცვლილებები შეიტანა

¹ ტ. „კრებულთა“ 1871, № 2; საქართველოს
სიძველენი, ვ. თაყაიშვილის რედ. ტ. 1, 1920,
გვ. 192-196.

² ხელნ.წ. ინსტიტუტი, ფ. S, ხელნაწერი
№ 3667.

³ ტ. რუხაძე-ძველი ქართული ღირსიკის
ისტორიიდან, თბილ-სი, 1954, გვ. 111-112.

⁴ იქვე გვ. 112; ხელნაწერთა ინსტიტუტი
ფ. S, ხელნაწერი № 516.

¹ ბაგრატი ბატონიშვილი—ახალი მოთხრო-
ბა. ბ. ლომოურის რედაქციით, გვ. 146.

ქვეყნის სამოხელეო წყობაში. სახელმწიფო მმართველობა დაყოფილი იქნა რამდენიმე ცენტრალურზე და რვაჯერ: საგარეო საქმეთა, სახელმწიფო შემოსავლის, სამხედრო საქმეებისა და სხვ. მორივე ქარის შემოღებასთან დაკავშირებით შეიქმნა რიგი ახალი სამხედრო თანამდებობებისა (მაგ. ლაშქარნივისსა...). 1778 წლისათვის სამეფო მდივანებგეთა რაოდენობა ცამეტამდე გაიზარდა და დაწესდა მსაჯულთა შეკრებულება, რომელიც დიდი მნიშვნელობის სასამართლო საქმეებს იხილავდა. ვართლდა სასოხეტლო აპარატი. შეიქმნა „მორივე ქარი“, რომელიც ერგვლეს დასაყრდენი იყო, არა მარტო საგარეო მტრებთან ბრძოლაში, არამედ საშინაო საქმეებში მისი პოლიტიკის განხორციელებისათვისაც. ამან საგრძნობლად გააძლიერა ერგვლეს ხელისუფლება. 70-80-იან წლებში ერგვლეს მმართველობა თვითმპყრობელური ხასიათის იყო. ეს კარგად შენიშნა 80-იან წლებში ქართლ-კახეთში მყოფმა პოლიტიკოსმა ბურნაშოვმა, რომელიც ერგვლეს ხელისუფლების შესახებ წერდა: *Образ правления. Единоедержавие, царская воля не ограничена. все дела и самое малое зависит от решения царского*¹.

ერგვლე მეორის დროს სამკედრო-სასიციო-ხლო ბრძოლა გამოეცხადა და საგრძნობლად შეირყა კიდევ ქართლში არსებული სათავადოების სისტემა. 1743-1744 წლებში ერგვლემ და შეიღრწაზა არავის საერისთაო გააუქმეს. 1777 წლის ათვიურ ბედი ეცნა ქსნის საერისთაოს. ამ ორი უძლიერესი სათავადოს გაუქმებით საშეფო ხელისუფლებამ თავისი პოზიციები განამტკიცა, ხოლო სათავადოთა მამულების ხაზინაში გადაიტყვიტო კო ცენტრალური ხელისუფლების ეკონომიური ბაზა გააძლიერა. ერგვლე ვერც ნაშევრად-დამოუკიდებელ სახანოებს ითმენდა თავის საბრძანებელში. 1755 წელს მან ყაზახში სახანო გააუქმა და იქ თავისი მოურავი დასვა. ათორდე წლის შემდეგ ბორჯალო-ბაიდარსაყ ხანების ნაცვლად მეფის მოურავები განაგებდნენ.

ერგვლე აქტიურად ერგოდა ყმისა და ბატონის ურთიერთობაში და ბატონყმობის რიგის დაღვეს მოითხოვდა.

თავადური ოპოზიციის თავგამოდებით იბრძოდა მეფის ცენტრალისტური მისწრაფებების წინააღმდეგ. შეთქმულება შეთქმულებას მოსდევდა. ოპოზიციონერები დიდ იმედებს ამყარებდნენ ერგვლეს საშინაო თუ საგარეო მტრებზე: აბდულა ბეგზე, აზატ ხანზე და სხვ.

1755 წელს მეფის კარზე დიდი შეთქმულება მოეწყო. შეთქმულები მეფის მოკვლასა და მისი

ოჯახის ამოწყვეტის ისახედნენ შიხნად, ეს შეთქმულება გასცა ერთმა გლეხმა — დათუნა ფიქარმა. მეფემ დააპატიმრა შეთქმულები და სსტიკად ვაჟსწორდა მათ. ამან საგრძნობლად განამტკიცა მეფის მდგომარეობა.

მაგრამ შემდეგ, 80-იანი წლების მეორე ნახევიდან, თავადური ოპოზიციის კვლავ ძლიერდება. თავადებმა შესძლეს დაეშალათ მორივე ქარი, რომელიც როგორც აღენიშნათ, მეფის ხელისუფლების ერთ-ერთი დასაყრდენი იყო. მათ მოხერხებულად გამოიყენეს ტახტის მემკვიდრეობისა და საუფლისწულო მამულების გამო სამეფო ოჯახში დაწყებული უთანხმოება. თავადებმა ოპოზიციამ უმნიშვნელო როლი როლი ითამაშა საშინელო მარტყში, რომელიც ქართლ-კახეთში ვანიყადა აღა-მამამად-ხანთან ომში 1795 წელს. ოპოზიციის არც ამის შემდეგ დაეცხრა. 1797 წ. მეფის კარზე კიდევ ერთი შეთქმულება მოეწყო. შეთქმულები აღა-მამამად-ხანის მოწვევას და მეფის წინააღმდეგ მის გამოყენებას ფიქრობდნენ.²

ოპოზიციონერი თავადები დაგუფებულნი იყვნენ ტახტისათვის ურთიერთშოხის მებრძოლო ბატონიშვილების ირგვლივ და აღივებდნენ მტრობას მათ შორის. პ. ბუტკოვს მოეპოვება ერთი ცნობა, საიდანაც ჩანს, რომ ვიორგი ბატონიშვილსა და დაჯავან ღვლოფალს შორის მტრობის გაძლიერებას ძალიან ცდილობდა თავი იფარე მოლოყაშვილი. მისი საქმიანობა ამ მხრივ გამოიქვანებულა იქნა ვიორგის გამეფების პირველსავე წლებში, როცა ვიორგი და დარჯვანი დროებით შეჩიგდნენ და იფარე მოლოყაშვილზე გამოეგებულა იქნა სამეფო კარიდან, სადაც იგი მდივანებგად მსახურობდა.³

სამეფო ხელისუფლება რეფორმებისაკენ ისწრაფოდა, იგი კარგად გრძნობდა სახელმწიფო აპარატის ვადახალისების აუცილებლობას. ამ მხრივ საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ 1797 წ. ერგვლე მეორე ავადებდა თავის ელჩთ რუსეთის საიმპერატორო კარზე — გასვლევან ჭავჭავაძეს, რუსული კანონები გავმოფლო და გამოეცხვანა.⁴ მეფის სურდა ამ კანონების გამოყენება სახელმწიფო რეფორმებისათვის მზადების დროს. ამ ხანაში მრავალი რუსული საყანონმდებლო ჭეგლი ითარგმნა ქართულ ენაზე. ამავე დროს იქმნება მრავალი პროექტი სახელმწიფო რეფორმებისა საქართველოში. 1799 წ. დაიწერა იფანე ბატონიშვილის პროექტი „სეფოღება“, დავით ბატონიშვილის პროექტი და სხვა. ეს დოკუმენტები სამეფო ხელისუფლების გამო

¹ საქართველოს სიძველენი, ტ. III, გვ. 369.

² П. Бутков — Материалы для новой истории Кавказа, ტ II, გვ. 443—444.

³ А. Цагарели — Грамоты и другие документы... ტ II, ნაწ. I, გვ. 138.

¹ Бурнашев — Картина Грузии 1896, გვ. 4—5.

ლიერების, განმტკიცების სულისკვეთებითაა გაყვნილი. ასეთი სულისკვეთება ახასიათებს ქართლ-კახეთის სამეფო ოჯახის წევრთა ხელიდან გამოსულ სხვა, ცოტა გვიანდელ თხზულებებსაც — იოანე ბატონიშვილის „კალმასობას“, დავით ბატონიშვილის ისტორიულ და იურიდიულ შრომებს და ვახტანგ ბატონიშვილის თხზულებებს.

აი, ასეთ პირობებშია შექმნილი ვახტანგ ბატონიშვილის წერილები. ისინი იმ მწვავე შინაკლასობრივი და შინაპოლიტიკური ბრძოლის პროდუქტს წარმოადგენდნენ, რომელიც ზემოთ დაეხასიათეთ, რომელსაც ქართლ-კახეთის შინაპოლიტიკურ ისტორიაში მეტად თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს.

ვახტანგ ბატონიშვილის ამ ნაშრომში, როგორც აღვნიშნეთ, სამეფო ხელისუფლების მისწრაფებები და იდეები წარმოდგენილი. გვაქვს იმით ზედმადამ ამ ნაშრომში გამოთქმულ თვალსაზრისს!

ისევე, როგორც შუასაუკუნეების ფილოსოფიურ-პოლიტიკური ტრაქტატების დიდი უმრავლესობა, ვახტანგიც თავის წერილებში პირველ საკითხად აყენებს საკითხს იმის შესახებ, თუ როგორ შეიძლება ადამიანი იყოს ბედნიერი, რა უზრუნველყოფს მის ბედნიერებას. რუსულ ტექსტში ეს საკითხი ასე დგას: როგორ შეიძლება სამუდამოდ იქნეს დამყვიდრებული ბედნიერება ადამიანათვის? ავტორი თვლის, რომ ადამიანთა ბედნიერება — ხალხის (მრავალთა) სიყვარულის მოპოვებაა, რომ ბედნიერება შეიძლება დამყვიდრებული იქნას სიკეთით, კეთილი საქმით. მაგრამ რაით უნდა მოიპოვო ხალხის (მრავალთა) სიყვარული? რაში მდგომარეობს სიკეთე?

ამ კითხვებზე ავტორი ასე პასუხობს: ადამიანს მიერ მისი ვალდებულებების პირნათლად შესრულება გამოიწვევს მისი შეყვარებას ხალხის მიერ, ეს არის ადამიანის კეთილი საქმე. ასე მიღის ავტორი ადამიანის ვალდებულებათა შესრულებას დიდი მნიშვნელობის აღიარებამდე.

მაგრამ რაში მდგომარეობს ადამიანის ვალდებულებები? აქ უკვე ქართული და რუსული ტექსტები რამდენადმე განსხვავებულად წარმოგვიდგავენ საქმეს. ქართული ტექსტის მიხედვით ადამიანს ორგვარი ვალდებულება აკისრია: საერთო და კერძო: საერთო ვალდებულებებში შედის — მოყვანის შეყვარება (რომელიც უმთავრესია), ერთგულება მეფისა, ერთგულება მამულისა, სიყვარული მეუღლისა და შეილებასა, სიყვარული ძმათა და შორჩილება და პატივისცემა მშობელთა; კერძო ვალდებულებები კი

მეფეს, მინისტრს, მხედართმთავარს, მხედარს, უფალს (ბატონს), ვაჟარს, შიდადარს, მონას, გლახაკს, ყმის, მხენელს და მონესკენს განსხვავებული აქეთ. მაგილთად მფხოს ვალდებულება ყველას მიმართ კანონიერების, სწორი სამართლის დაცვა, მინისტრისა — საქმეების სისარგებლოდ, საზრიანად და სინდისიერად წარმართვა. მხედართმთავრების, მხედრების, მონებისა და ყმების — ერთგულება და შორჩილება მეფისა და უფალთა და ა. შ.

რუსულ ტექსტში კი დასახლებულია ადამიანთა საერთო ვალდებულებების ოთხი წყარო. ესენია: ბუნება, რწმენა (სარწმუნოება), პოლიტიკური ძალაუფლება და ხალხის ზნე-ჩვეულებანი. ბუნების მოთხოვნილებები დაიყვანება სამართლიანობის, კანონიერების ატვირთვად და ეკამდე. არ უნდა შეურაცხყოფილ სხვა, არ უნდა მიეყვანო ზიანი ვინმეს, არ უნდა ჩაიღიწათ ზორობება. ეს არის ადამიანთა თანაცხოვრების ძირითადი მოთხოვნა. რწმენა კი ადამიანებს უკარნახებს ქველმოქმედების გამოჩენას, ვაჟარებულთა და მზარების, სუსტთა მფარველობას. რწმენაში ძირითადი დებულებაა: შეიყვარე მოყვასი შენი, ვითარცა თავი შენი. ბუნებისა და რწმენის ეს ძირითადი კანონები — სამართლიანობა და ქველმოქმედება — უზრუნველყოფენ ადამიანთა ბედნიერებას. მაგრამ ადამიანები ყოველთვის არიან (იყავნ) ამ აზრანებს, როდესაც მარტულბენ ამ ვალდებულებებზე.

აქ უკვე ასპარეზზე გამოდის პოლიტიკური ხელისუფლება, ადამიანთა ვალდებულებების მესამე წყარო, რომელიც მოწოდებულია უზრუნველვოს რწმენისა და ბუნების ამ ძირითად მოთხოვნილებათა შესრულება ადამიანების მიერ. ამაშია მისი უმთავრესი ამოცანა. „Власти законодательная—впитывает в себя все нравственное и более всего стремится к улавлению жребия человеческого, как поощряя, так и привлекая нас к выполнению закона веры и природы“, ამ მიზნის მიხედვით პოლიტიკური ხელისუფლება ქმნის პიყვისსა და ხალხის სულისკვეთებასთან და ზნეჩვეულებებთან შეხამებულ კანონებს, პოლიტიკური კანონებს, რომელთა გარეშე არ შეიძლება არცერთად ეს რაიმე საზოგადოება. ეს პოლიტიკური კანონები მკაცრად უნდა იქნეს დაცული.

როგორი პოლიტიკური წყობილებაა მიჩნეული ამ ძველში ყველაზე საუკეთესოდ? სახელმწიფო წყობილების რომელი ფორმა უზრუნველყოფს ყველაზე უკეთ პოლიტიკური ხელისუფლების ძირითადი ამოცანის შესრულებას?

როგორც ქართულ, ისევე რუსულ ტექსტში იგულისხმება, რომ ეს უნდა იყოს მონარქიული წყობილება. ამ ძველში არ ჩანს რაიმე ისეთი საზოგადოებრივი ძალა ან ორგანო, რომელიც

¹ თვალსაზრისის გადმოცემის დროს ვითვალისწინებთ ორივე ტექსტს—რუსულსა და ქართულს.

სახელმწიფოში მეფის ხელისუფლებას ვიან-
წოდებდა. მეფე ერთმართველია, კანონების
უზენაესი და მდგრადი და დამკვიდრე.

მეფის სუვერენიტეტი ერთიანი და განუ-
ყოფელი. რუსულ ტექსტში გვხვდება ასეთი სი-
ძველები: Муж украшенный царскою коро-
ною изображает нам бога, и сущего в
руках судьбы и клонящего оныя к благо-
действию своих созданий.¹ მეფისადმი
ერთგულება უმაღლესი მოვალეობაა ქვე-
შევრდამისა. მონათა და ემათა შეკახებე კა-
რთულ ტექსტში (მეშვიდე წერილი) ვითხუ-
ლობთ: „უკეთუ უფალთა თვისთა თანამდებ არს
ერთგულებთა, არამუ უფროს მეფეთა თვისთა,
ვინაგან არს იგი უფალთაჲ. ზედა უფალ და
ყოველთა ზედა უმთავრესისა. კვამოფებთაა
მქონებელ.“ სამეფო გვირგვინი სამშობლო
ქონის არღებ:—“Корона и отчество ничто
иное как одно и то же“ (მეშვიდე წერილი).

მეფის უმთავრესი ვალდებულებაა კანონიე-
რება დაიცვას, სწორი სამართალი მისცეს ყვე-
ლს, განურჩევლად მდგომარეობისა და ნათესა-
ობისა. ერთად ერთი რამ, რაც განსაზღვრავს და
ზღუდავს მეფის ძალაუფლებას, — ესაა კანონი.
რაც არ უნდა ძნელი იყოს, მეფე მიახი-
უნებდა უნდა დაიცვას კანონის მოთხოვნები.
ქ მოტანილია მაგალითი ლოკრიდეთა მეფის სე-
ლევკის ცხოვრებიდან. ამ მეფემ კანონის თა-
ნამდოდ თვალების დათხრა მიუხაჟა ვარყვნილე-
ბის შემწეულ საეკლესიო შეიღს. მამობრივი
განძობის კარნახით სულეკმა შეიღს მხოლოდ
ერთი თვლი ამოთხარა, მაგრამ იმისათვის,
რომ კანონის მოთხოვნა ბოლომდე შესრულებუ-
ლიყო, კანონს ძალა არ დაეარგოდა, ცალი თვა-
ლა შეიღის მეორე თვლის სანაცვლოდ, თვი-
თონ ამოთხარა.

მეფის ვალდებულებაა იზრუნოს ქვეშევრდო-
მთა კეთილდღეობაზე, მათ დაიცვაზე. თუ საჭი-
როება მოითხოვს, მეფემ თავიც უნდა გასწიროს
მათთვის. ამიტომაც, რომ ვახტანგისათვის სამა-
გალითო მეფეა დიმიტრი თავდადებული, რო-
მელმაც თავი გასწირა და ხალხი ძლიერი და
პირისხანე მტრის შემოსევისაგან იხსნა. სხვათა
შორის, დიმიტრი თავდადებულს ღვაწლს ვახ-
ტანგ ბატონიშვილს ასევე სავანეებში აღნიშ-
ნავს თავის ისტორიულ ნარკვევშიც და სამაგა-
ლითოდ მიიჩნევს მის საქციელს. ამავე ნარკვევ-
ში საწინააღმდეგო შეფასებას აძლევს მეფეებს
გოთრე ლაშას (რომელმაც, მისი აზრით, ჩინვის
ხანის გარეხს შემოსევა გამოიწვია) და რუსუ-
დანს, რომელთაც პირადი ინტერესები ხალხს
ინტერესებზე შალდა დააყენეს.

ამრიგად, ვახტანგ ბატონიშვილის იდეალთა
ერთმართველი, შეუზღუდველი მონარქი, კანონ-
ების მაკარად დამკვიდრე და ქვეშევრდომთა
კეთილდღეობისათვის მზრუნველი.
როგორი უნდა იყოს ქვეშევრდომი? ამ მეფე-
ლის მიხედვით, ქვეშევრდომთა უპირველესი
მოვალეობა პოლიტიკური ხელისუფლებისადმი
უყოყმანოდ შორჩელება და ერთგულება, ასეთი
მონარქების აუცილებლობა დასაბოთებელია
იმაზე მოითხოვით, რომ პოლიტიკური ხელისუფ-
ლება საერთო საზოგადოებრივი ზედნიერების
დამყარებას უზრუნველყოფს. რასაც იგი ვერ
მიაღწევს თუ საზოგადოების ყველა ცალკეულში
წევრმა ხელი არ შეუწყო მას ამ საქმეში და
არ გაიღო მსხვერპლად ზოგიერთი კერძო ინტე-
რესი. პოლიტიკური ხელისუფლებასადმი ერთ-
გულება კი გათანაბრებულია მამულის ერთგუ-
ლებასთან.

სანიშნო ქვეშევრდომად ვახტანგს მიანი-
ოთამ ზედვიწყებდა, რომელმაც გასწირა საყუ-
თარი სიცოცხლე მეფის გადასარჩენად. „Все
граждане воодше обаянии, — ეთხოვლობთ
იგვე — аже нащёт своих дней, утверждать
безопасность трона“.

ქვეშევრდომი ერთგულებისაგან „ვერა რამან
განაშორნეს... არცა დიდებამან რომელმანმე და
არცაღა ძვირმეზობელებამან“ — ეთხოვლობთ
მეფეებზე ესტორიები.

მინისტრები, მხედართმთავრები სამხედრონი
მოწოდებულნი არიან უყოყმანოდ და ერთგუ-
ლად შეასრულონ მეფის ბრძანებები, ამით ხე-
ლი შეუწეონ მეფის შიგრ მისა ვალდებულებებს
წარმატებით შესრულებას. მინისტრები და მხე-
დარი მოხელეები მეფის მინიჭებები არიან.
ისინი ანხორციელებენ მეფის ნებას, მის კავ-
შირ-ურთიერთობას ქვეშევრდომებთან, ეხმარე-
ბიან მეფეს და იზიარებენ მის შეცდომებს თუ
წარმატებებს. ამრიგად სამხედრო თუ სამოქი-
ლაქო სამოსახლო აპარატმა უნდა უზრუნველ-
ყოს მონარქული მმართველობა, მეფის ერთმი-
როვნული მმართველობა.

ამასთან, ვახტანგა ქვეყნის სახელმწიფოებ-
რივი ერთიანობის მოტრფილაცა. მას მიანი-
ოთამ ერთიანი სახელმწიფოს დედოფარი
ერთგულად უყოველგვარი უზედურების წყა-
რთა. ეს თვალსაზრისა ნათლადა გამოთქმული
ბატონიშვილის ზემოსხენებულ ისტორიულ ნარ-
კვევში. ამ ნარკვევის მეხამე თავი, რომელიც
მე-15 საუკუნის მომდევნო ხანას ეხება, იწყება
შემდეგი სიტყვებით: „Ежели раздробление
государства на разные отдельные части
ниест важнейшее влияние на судьбу потом-
ства, то мы касаемся теперь и источника
той несчастной и притом болезненной сла-
бости, из коей Грузия с того времени вы-
ходила не иначе, как на самое крайнее
время, и как будто для того только, чтоб

¹ იხ. Обзорение истории Грузинского
народа, СПб, 1814, გვ. 39—41.

живее чувствовать жестокою необходимостью в непрерывном токе крови смысловой ей“.¹

ამ ეპოქას თვლის იგი ზნეობის დაცვას ხანად, შინაურ არეულობათა, სამეფო ხელისუფლების წინააღმდეგ აჯანყებათა და ლ. ლატია საწყისად.

ასეთია წერილებში გამოთქმული შეხედულება პოლიტიკური აზროვნების ძირითად საკითხზე — სახელმწიფო წყობილების, მისი ფორმის, პოლიტიკური ხელისუფლების ხასიათის საკითხზე.

ძველი შესამჩნევი არ არის, რომ ასეთი შეფასება, ასეთი პოლიტიკური ხელსუფლების, ასეთი სახელმწიფოს უპირატესობის მტკიცება ასახავს ქართულ-კახეთს სამეფო კარის თვალსაზრისს და უპირისპირდება თავადურ იდეოლოგიას, რომელიც მოითხოვს ცენტრალური ხელისუფლებას განაწილებას დიდგვარიან თავად-აზნაურთა წარმომადგენლებს შორის.

აქ შობილი შეხედულებების კლასობრივი ხასიათი თავისთავად ნათელია, იგი მძლიანად ვაზბატონებულ კლასთა ინტერესებს იცავს, მათ საღარაჯოზე დგას. მაგრამ ამასთანავე ფეოდალური პოლიტიკური აზროვნების კვალობაზე ვახტანგის წერილებში გამოთქმულ თვალსაზრისს ზოგიერთი დადებითი მხარე ვაჩინია. ამ თემათათა რამდენიმე მათგანზე.

ამ მხრივ საგულისხმოა წერილებში პოლიტიკურა კანონებისათვის დიდი როლის მინიჭება. მონაჩქილი მმართველობის, შეუზღუდავი მეფის ხელისუფლების აღიარებასთან ერთად, კანონებს პრიმატობის აღიარება დადებითად ახასიათებს ვახტანგის თვალსაზრისს.

ვახტანგი თვლის, რომ მეფე მკაცრად უნდა იცავდეს კანონებს. კანონები ზღუდავენ მეფის თვითონობას და ტირანულ მმართველობას შეუზღუბელს ხდიან. ვახტანგი არ არის კანონების შორად შეცვლის მომხრე. ეს, მისი აზრით, დიდ არეულობას იწვევს საზოგადოებაში.

აქვე უნდა აღინიშნოს მეორე გარემოება. ესაა პოლიტიკური წყობილების დასაბუთება ბუნების კანონებისადმი მიმართული, აღამიანთა თანაცხოვრების საფუძვლად ბუნებისა და რწმენის ძირითად მოთხოვნებთან აღარება და ამავე დროს რწმენის დუვიანა ქველმოქმედების ზნეობრივ პრინციპადე. ამასთან დაკავშირებით წერილებში (რუსულ თარგმანში) მრავალი საინტერესო აზრია გამოთქმული. ასე მაგალიათად, მესამე წერილში ვითხვლობთ: „Природа дала всем людям одни права на свои благотворения и не полагала в них никакого различия, следовательно ей закон непреложен для всех состояний“. მაშასადამე ბუნების კანონის, ბუნების სკეთეთა წინაშე ყველა აღამიანი უფლებრივად თანასწო-

რია... ეს მეტად საინტერესო აზრია, მაგრამ მისი ავტორი მის, რა თქმა უნდა, აღამიანთა პოლიტიკური თანასწორობის დანაშაულებით სთავის არ იყენებს. პირაქვეც კარგად ვხედავთ, რომ ვინაიდან ბუნებისა და რწმენის კანონების მიმართ აღამიანებს სხვადასხვა ათვისებას უნარი აქვთ, უთანასწორობა აღამიანთა შორის აუცილებელი ხდება. კანონი ყველასათვის ერთობლივია, ბუნებისა და რწმენის კანონების, მათი მოთხოვნების წინაშე ყველა აღამიანი თანასწორია, მაგრამ აღამიანთა განსხვავებული უნარი იცხოვროს ამ კანონების, მათი მოთხოვნების შესაბამისად, იწვევს უთანასწორობას აღამიანთა შორის. ეს თვალსაზრისა საერთოდ ტრაგიკია ვაზბატონებულ კლასების იდეოლოგიისათვის, მაგრამ ამასთანავე იგი რამდენადმე სცილდება ფეოდალური პოლიტიკური აზროვნების საერთო ფარგლებს.

საერთოდ, რუსულ ტექსტში გამოთქმული თვალსაზრისი აღამიანების ვალდებულებათა წყაროების, ამ წყაროების შედარებით მნიშვნელობის (ბუნებისა და რწმენის უპირატესობა), ბუნების მოთხოვნებთან ძირითადი შინაარსისა და სხვათა შესახებ, თავსდება ე. წ. ბუნებრივ-უფლებრივ თეორიათა ფარგლებში. ეს თეორია, როგორც ცნობილია, ფართოდ იყო გავრცელებული ევროპაში და რუსეთში მე-17 — მე-18 საუკუნეებში. ვახტანგის წერილებში გამოთქმული შეხედულებები ამ მხრივ მსგავსებას ამჟღავნებენ ვაჩორენილი პოლანდიელ მახატოვანს, ბუნებრივ-უფლებრივ თეორიის წუქმდებლის ჰუგო ვროკოსის (1583-1654) შეხედულებებთან.

წერილებში სხვა საყურადღებო მომენტებიცაა.

აღსანიშნავია, მაგალითად, ის გარემოება, რომ სახელმწიფო წყობილება, სამოხელეო აპარატი ამ წერილებში არაა დაკავშირებული სოციალურ პრივილეგიებთან. ეს აპარატი გამოყოფილია, გამოთიშულია სოციალური დაყოფისაგან, იგი ბიუროკრატიული ხასიათისაა.

ამ მომენტის მნიშვნელობა გასაგები ვახდება, თუ გავხსენებთ, რომ გვიანდელადღურ საქართველოში სახელმწიფო სამოხელეო წყობილება მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ფეოდალურ პრივილეგიებთან, რომ ესა თუ ის მალე სამოხელეო თანამდებობა მემკვიდრეობით გადადიოდა ამა თუ იმ ფეოდალურ საგვარეულოში და ამ საგვარეულოს ერთ-ერთ პრივილეგიას წარმოადგენდა, მეფის მოხელე და ფეოდალი თავადი განუყოფელი იყო. ამა თუ იმ თავადის სამოხელეო უფლებებსა და მის ფეოდალურ პრივილეგიებს შორის ზღვარის გავლება ხშირად შეუძლებელი იყო. ამის საცხოო მაგალითს სათავადო წარმოადგენდა. სათავადო სახელმწიფო აღმინისტრაციული ერთეულიც

¹ Обозренье истории Грузинского народа.

იყო და სამშალო-ფეოდალურიც. თავადი თავი-სი მამულის შემყიდრეობითი მფლობელიც იყო და ამ მამულს მეფის მოხელეც, სახელმწიფო აპარატის წარმომადგენელიც. ეს „რა თქმა უნდა, სახელმწიფო აპარატის სისუსტეს გამოხატავდა, ფეოდალი-მთავლე მხოლოდ პირობით იყო ცენტრალური ხელისუფლების ერთგული. პროგრესი გულისხმობდა სამოხელეო აპარატის გამოთიშვას ფეოდალთა სოციალური პრივილეგიებისაგან, ბიუროკრატიული აპარატის შექმნას, რაც უზრუნველყოფდა სახელმწიფო წყობილების განმტკიცებას, ცენტრალური ხელისუფლების გაძლიერებას. აქვეყენ იყო მიმართული ქართლ-კახეთის სამეფო ხელისუფლების სამხრეთ-აღმოსებრაციული ღონისძიებები მე-18 საუკუნის მეორე ნახევარში. ვახტანგის იდეალიც ასეთი სახელმწიფო წყობილებაა. ამა თუ ამ პირის დაწინაურება, წერილებში გამოთქმული აზრით, დაკავშირებულია არა ამ პირის გვარიშვილობასთან, არამედ მის პირად ღირსებებთან. იგივე აზრი აქვს გამოთქმული ვახტანგს თავის ისტორიულ ნარკვევში. აქ მას აღნიშნული აქვს, რომ ერეკლე მეორის ღირს უზიარატესობა სწორედ აღმამიანების პირად ღირსებას ენიჭებოდა.¹

რა თქმა უნდა, ეს აზრი პირადი ღირსების შინაშეხეობის შესახებ, ქართული პოლიტიკური აზროვნებისათვის ამ დროს სიახლეს არ წარმოადგენდა, მაგრამ ჩვენ იგი გვიანტერესებს ამდენად, რამდენადაც ვახტანგი მას უკავშირებს ბიუროკრატიული აპარატის შექმნას, მოხელეობის გამოთიშვას აღმამიანთა მალაღი წარმოშობისაგან, ფეოდალური პრივილეგიებისაგან.

ამ ძველში უფრადლებას იქცევს, აგრეთვე ავტორის დამოკიდებულება საეკლესიო წრეებთან. ვერ გაითი აღსანიშნავია ის, რომ მან საერთოდ გამოთიშა ეკლესია და ეკლესიის მსახურნი ქვეყნის პოლიტიკური ცხოვრებიდან. არსად აქ საუბარი არ არას ეკლესიის რაიმე როლზე სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაში. ხოლო რწმენის ძირითადი მოთხოვნა, როგორც აღვნიშნეთ, ქვემოქმედების ზნეობრივ პრინციპამდე დაყვანილი.

და შემდეგ რუსულ ტექსტში უფრადლებას იქცევს იმ აღმამიანთა მიერ ჩადენილი ბორბტ-მოქმედებათა აღწერა, რომლებიც რწმენის სახელით მოქმედებენ. Мы видим в истории племени, — гягит: ბულობა მეორე წერილში, — что самые честолюбивые, коварные и рово-жадные прикрывали гнусные свои пре-приятия ревностью к вере и ван-ся роду человеческому смертельные удары мнлн докзывать свету, что они покорствуют гаа-

су Божию*, — ავტორი ამხელს ასეთ ბაზუს და აღნიშნავს, რომ რწმენა აქ არაფერ შენაშით და ის ფილოსოფოსებზე უფროსებრაციოსებია, რომლებიც ამჟამად მოქმედებენ მიანობის მიხედვით აღასებენ რწმენას, ცდებთან, ეინაიდან ისინი რწმენის კანონების შესახებ მსჯელობენ აღამიანთა საქმეებითო. საეკლესიო წრეების საქმიანობის ეს მამადრი კრიტიკა მეტად ნიშანდობილია ამ წერილებისათვის და დადებითად ახასიათებს მათი ავტორის აზროვნებას.

წერილების ავტორის მიწოდომქმედნი (მხენელ-მთესველნი), ვაჭრები და ხელოვნების ხალხი მოქალაქეთა კატეგორიაში ჰყავს გაერთიანებულნი (რუსულ ტექსტში). მათი ვადლებულებების დახასიათებისას ავტორი საეკლესიო ღვას გაბატონებულ ეკლესიის პოზიციასზე და ყმათა და მონათა სრულ მორჩილებას ჰქადაგებს (ეზისტოლე მეშვიდე). ავტორი აღიარებს, რომ მხენელ-მთესველთა გარჯაზე დამოკიდებული საზოგადოების არსებობა, რომ თუ კი მიწით-მოქმედი თავის საქმიანობაზე ხელს იღებს, ეს დიდ განსაცდელს შეუქმნის საზოგადოებას და სწორედ ამიტომ მოითხოვს, რომ უფრადლებით და პატივისცემით უნდა მოვექცეთ ამ ხალხსო. ასეთი დამოკიდებულება ქართველ მიწათმოქმედ საზოგადოებასთან ფეოდალური ეპოქის კვალობაზე პროგრესული ჩანს და ქართულ პოლიტიკურ აზროვნებაში იგი ვახტანგამდე კარგა ხნით აღჩეა ფეხმოკიდებული (არჩილის პოეზია...).

ავტორი სისარგებლოდ მიიჩნევს ეპართა საქმიანობასაც და მათ სათანადოდ დაფასებას მოითხოვს.

როგორც ვხედავთ, ვახტანგ ბატონიშვილის წერილების (ვანსაყუბრებით, მისი რუსული თარგმანის) სახით ჩვენს წინაშეა ქართული პოლიტიკური აზროვნების მეტად საინტერესო და თვალსაჩინო ძეგლი, რომელიც ასახავს ქართლ-კახეთის სამეფო კარზე შემუშავებულ თვალსაზრის ძლიერი, ერთმამართველური და ერთიანი სახელმწიფოს შესახებ, შეუზღუდველი, თვითმწყობილი მეფთ სათავეში. ასეთი სახელმწიფო წყობილება საკითო იყო ფეოდალური ანარქიის დასაძლევად, ქვეყნის გამოსაყვანად იმ მძიმე შინაპოლიტიკური კრიზისიდან, რომელიც გვიან ფეოდალურ ხანაში მეტ-ნაკლებად ყოველთვის აწუხებდა ქართულ სახელმწიფოს. ეს წერილები, აღებულ ხანაში, ქართული პოლიტიკური აზროვნების მალად დონეს გამოხატავს.

¹ Обзорение истории Грузинского народа. გვ. 72.

წიგნის კაბად

ორი ეპიზოდი ილია ჭავჭავაძისა და ჩემი
ნაცნობობის დროიდან*

წიგნის კაბად (1872—1940) ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, ცნობილი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე თბ. სახელმწიფო უნივერსიტეტის დარბაზების ერთი ინიციატორთაგანი, 1918 წლიდან კითხულობდა ლექციებს პოლიტიკურ ეკონომიაში, ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორიაში, საფინანსო მეცნიერებასა და სტატისტიკაში. მის კალამს ეკუთვნის რამდენიმე ორიგინალური მეცნიერული შრომა საქართველოს და ამიერკავკასიის რევოლუციამდელი სამეურნეო ცხოვრების აქტუალურ საკითხებზე; დედნიდან ნათარგმნი აქვს მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსთა ნაწარმოებნი — კ. მარქსის „ფილოსოფიის სილაბიკა“, „პოლიტიკური ეკონომიის კრიტიკისათვის“, „კაპიტალი“ ტ. II, ტ. III, ნაწილი I და II; მარქს-ენგელსის რჩეული ნაწარმოებნი ტ. II, ვ. ი. ლენინის თხზულებათა მე-17 ტომი. მასვე ეკუთვნის დ. რიკარდოს „პოლიტიკური ეკონომიის საფუძვლების“ და სმიტის „ზაღბთა სიმდიდრის“ თარგმანი.

1905—1906 წლებში რედაქტორობდა ვაჭრთა „ვიცარიას“. ვაჭრებთან ფ. ვაგონიშვილის მოგონებების იმ ნაწილს, რომელიც „ვიცარიასში“ მისი რედაქტორობის წლებს ეძება და დაკავშირებულია ილია ჭავჭავაძის მოღვაწეობის უკანასკნელ პერიოდთან.

თბილისის სემინარიის მეხუთე კლასში ვიყავი გადასული. ეს იყო 1891 წელს. ჩვენი მოწოდების, ტანჯვა, რასაც სწავლა ეწოდებოდა, ერთი თუ ორი თვის დაწყებული იყო. ეს ტანჯვა განსაკუთრებით მწვავე იყო მეხუთე-მეექვსე კლასელებისათვის, რადგან ამ ორი უკანასკნელი კლასის სასწავლო პროგრამა სემინარიაში სულ ლეთისმეტყველების საგნებით იყო გაჯავებული, რომელნიც ყველა სემინარიელს, მორწმუნესაც კი, ჭირივით ევაგრებოდა და რომელთაც გულის ზაღბით იზებოდა.

დიდებული შემოდგომა იყო, უმშვენიერესი დრო ჩვენს ქვეყანაში, რომელმაც გაზაფხული სრულებით არ იცის, ხოლო ზაფხული მეტის.

* ეს სტატია თავის დროზე გადაცემული ქონდა უნივერსიტეტის ძველ ბიბლიოთეკაში ილია ჭავჭავაძისადმი მიძღვნილ კრებულში დასაბეჭდად, რომელიც 1937 წელს უნდა გამოსულიყო, მაგრამ, როგორც ირკვევა, ბელაწერის დაკარგულა. ავტორის შენიშვნა.

მეტად ცხელი, ზამთარი კი — რალა ცივითილი, არც ზამთარს ჰგავს და არც შემოდგომას. ზედმა გავვიღია მოწოდებებს: კომპლუტიკის მასწავლებელი, რომელიც წინათ შეთვალაურად იყო და ახლანამ ამ საგნის მასწავლებლად დანიშნეს, ავად გახდა და გაცივითლებზე ვეღარ მოდიოდა. ნება მიმოჭეთ ამ „გამილუტის“ ახსნა-განმარტებას აღარ გამოვუდგე. დღეს ეს რალად უნდა იყოს იყო სემინარიაში ასეთი საღვთისმეტყველო „მეცნიერება“, რომელსაც სემინარიალებს ვევაშპირებინებდნენ. ყველას ვეხიაროდა ამ „მეცნიერებაში“ მასწავლებლის მოუსვლელობა, მაგრამ განსაკუთრებით — მე, რომელსაც მისი დანახვა ყოველთვის ბოღმას მომგვრიდა ხოლმე. როცა ავად გახდა და გაცივითლის გაცდენა დაიწყო, ყველას გვესაძმონენ: მისი საგნის საათი თავისუფალი ვერჩებოდა. შეგვეყო კლასში სხვა რამ „გარეშე“ წიგნების (ასე ეძახდნენ მაშინ არა სისემინარიო წიგნებს) კითხვით გავრობილიყავით. მართალია, დიდი სიფრთხილი

ლის გარეშით: დერეფანში ეინზე ამხანაგი უნდა დავეყენებოდა ყარაულად, რომელსაც უნდა ეთვალთვალებოდა, რომ მოულოდნელად შეთვალურე არ ინსპექტორი თავს არ წამოგდგომოდა. საქმე მაინც სახიფათო იყო, ვინაიდან ჩვენი ყარაული ზოგჯერ ეინზე ამხანაგთან ლამაზაკში გაერთობოდა და ამ დროს ბერი (ინსპექტორი) შეუშინებულად შემოძვრებოდა და თავს დაგვედგოდა. განგებ აბარებდა უაქუსლო ფესსაცმელს, რომ მოგეპაროდა, ბრახაბრებით არ შემოსულყო. ამიტომ იმ თავისუფალ საათში მოწოდებების მხოლოდ ჩაწილი არებოდა კლასში, ხოლო სხვები ეზოში ჩადიდებდნენ და თთერჩის ვადალიდნენ.

მაგრამ ეს სიხარული მალე წავადარა ინსპექტორმა, ბერმა ნიკანდრამ. მან გადასწყვიტა გომილეტივის თავისუფალი საათი თავის საგნის — „პასტირიკოსათვის“ გამოყენებში დამატებით. ესეც ერთ-ერთი საღვთისმეტყველო „მეცნიერება“ გახლდათ სემინარიაში. და იწუხ ან ნიკანდრამ თავისი „პასტირიკით“ იმ საათში ჩვენთან სიარული. მიუგდებოდა კათოდრას, ჩვენსკენ არცა იხედებოდა, გადაინაბედა თვალს და მოგვიყვებოდა წმინდანების და ღვთისმეტყველების ამბებს.

მოხერხდა მოწოდების ეს ზედმეტი „დატვირთვა“ (ე. ი. ამ თერმინის შინაარსი, ვინაიდან თვით ეს თერმინი მაშინ არ იყო ხმარებში) და გადასწყვიტეს ერთსულგვანად გაიქცულყვენ: იმ საათში აქ, კლასში, ნუ დავრჩებით, ეზოში ჩავიდეთ, და როცა მოვა და არ გვხვან, უკან გამბრუნდებო. სიმართლე უნდა ვთქვა, არ ვიყავი ასეთი „აჯანყების“ მომხრე: რა გუდათ იმ დასაკცევ ეზოში, — ვეუბნებოდი ამხანაგებს, — ან რას გიშლით ეს თხერი ბერი, — დავრქობა კათედრასთან, ჩვენსკენ არც კი იხედება, ვესაც ვსურთ, ყურთი უხდვთ, ვინაც არა, — იცინებთ რაც ვინდა, დამწული არავინაა, საათიც ვარბაზს და ბერიც წამოვადება შეთქი, ე. ი. დამწული როგორ არ იყო, მაგრამ ბერი ამა რას წარმოიდგენდა, რომ ვინმე მის თვალწინ სხვა რამ წიგნის კითხვას გაბედავდა! არ დამიყვრეს. მაშინ კი ვუთხარი: თუ გაედივართ, აღარ უნდა შემოვიდეთ მეთქი. ყველაზე გაუილაღელი, თითქმის ყველაზე ეზოში ჩავიდნენ და თამაშ მოსყვენენ. მე ზემო მოაჭირიდან ვუცქეროდი. დარეკეს. ბერი კლასში შეედა, ნახა, — არაინ იყო, და გააფთვებული გარეთ გამოვიარდა. მეცა ვხაში მე, ხელი წამოვლო და ჩამახა: „კლასში, კლასში!“ — მამო ინსპექტორი (ასე უნდა ვეუთქვა: „მამო ინსპექტორი“), კლასში არვიდა და მარტო მე რად გინდივართ მეთქი. „ახლავე, ახლავე“, მომახა და ეზოში ჩავარდა. იქ თავი მოუყარა ჩემს ამხანაგებს. გამოირეკა წინ თხებივით და ზევით ამორეკა. რომ მომიახლოდნენ, ვეღარ მოვითმინე და ვუთხარი:

„შევირცხვით თავი, ან გამოსვლა — რა იყო, ან შესვლა რაღა არის მეთქი“. ეს იყო და ეს. ამ სიტყვებზე ყველა ჩემი ამხანაგი, მტკიცედ დაუსხლტა ბერს და ისევ ეზოში გაქცეულა. მა გავიგონა, რომ მე რაღაცა ვთქვი ქართულად და მას საწყისო შემოეფანტა. ცხადად ჩანდა, რომ აჯანყების მეთაური და წინამძღოლი მე ვიყავი. ვაიქცა ვაცოფებელი, მაშინვე გამოვხატე შექარა (რეპტორის თავმჯდომარეობით) და მოახსენა დაწერილებით ამ საბინელი აჯანყების ამბავი. გამოვებამაც მიიღო სათანადო დადგენილება: ზოგს „ვიგოვობა“ ჩაუტყურნალა, ზოგს ნიშანი „ოთხი“ ყოფილწევში, ხოლო მე „ოთხი“ მომაცა და, როგორც ვახუცის „მეთაური“, სულ მთლადაც ვამრცხვ სემინარიიდან.

შემდეგ მოხერხდა ამ დადგენილების გუქმება დაერჩი ისევ სემინარიაში. მაგრამ ეს ჩემი ბერი ვაბუტული მყავდა, ეურნალს რომ წაიკითხავდა, ჩემს გვარს არ ახსენებდა, არც არაფერს მეკითხებოდა. რომ შარი არ მოედვა რა, მის გაცეითლებს არ ვაცლებოდი. ერთხელ გაცეითლის დროს გვერდით ამხანაგს ჩემად რაღაცას ველაპარაკებოდი. თურმე შეშინდა და ჩემი გვარი ამოიხაზა. წამოვეყუდე ვაკეირეებელი. მეთხა: რა ვთქვი მე ახლამ მე არაფერი ვამიგონია, მსალათში ვთქავი ვართო. ამა რას ვუბახუბები. უშველებელი „ერთი“ დამისვა ეურნალში ამის შემდეგ მოელი თვეების განმავლობაში არას მეკითხებოდა. ვეუდა ბოძივით ის ჩემი „ერთი“ ეურნალში. მინდოდა ამის თაობაზე დავლაპარაკებოდი, მაგრამ როგორც კი შეუთახლოვდებოდი, მაშინვე ვარბოდა, თითქოს ეშმაკს ვუბრახო. ბოლოს, როგორც იყო, ვუდაჩაქე და კიბესთან დავიბორე: „მამო ინსპექტორი, — მიუხმობილეთ, წელში მოხნეით, თვლების დაბრით, — პატრონო მამო, თქვენ, ასეთ დიდებულ ბედვარს, როგორ შეიძლება ჩემი „ერთი“ ეურნალს ვიწინებდეს, ვამასწორებინე მეთქი. „მე შენ ჩემ მოწოდებ არ ვთვლავ, დაგტოვეს ხემინარიაში, მაგრამ მე არ ვთვლი ჩემ მოწოდებო“. არ მოვეშვი, ვიფიქრე, რაბან დამეღამარაკა, იქნებ მოვთოკო მეთქი: „მამო პატრონო, — გუუბნებ, — ეს ხომ ეთვდა, დერეთი იწეენ მეთქი“. ერთხანს მეჩანჯლა, ბოლოს დამთხმნდა: კარგი, გამოკითხავ, მაგრამ იცოდეთ ყველაფერს, უკლებლივ ყველაფერს. ამ მუქარამ შემაფიქრინა, რამდენიმე დამეგავათორე მს „პასტირიკებ“. მაგრამ მინახს მივადიწე, — იძულებული ვავხადე ვადესწორებია ნიშანი. ამის მეშვებით იყო, რომ შემდეგ კლასში გადასვლის შესაძლებლობა მომეცა, თორემ, ბერი რომ მოუღრეკელი დარჩენილიყო, შეიძლებოდა წართხელ გამოირცხვა შვდომოდა „მცირე წარმტებულობის“ მიზეზით. იმ „აჯანყების“ ნაშტევი მაინც დამარ-

ჩა: სემინარიის გათავებობის ყოფიქცევის ის ნიშანი არ მომეპოვებოდა დიპლომში, გამომისტურებეს იმავე „ოთხით“, ე. ი. „სამგლე ბიულეთით“, რაც იმას ნიშნავდა, რომ რუსეთში არსად შეგმდლო შესვლა უშუალოდ სსსრ-ის ტერიტორიაზე.

ეს ყველაფერი — ჰო, მაგრამ ილია რა შეაშინაო, იტყვის ვინმე. შესცდმა: თუ აქო-მამლე მონათხრობი გლახა ქრისტიანის ლახარაკს ჰკავს, მამ ილიას არ დაეშორებოდა. ეს ერთი. და მეორე: ილია იმ „შეაშინა“, რომ სწორედ ის ამბავი, რაც ზემოთ მოგახსენეთ, იყო იმის მიზეზი, რომ პირველად ვინმე ილია პირადი და მას ველაპარაკე. და იგივე ამბავი მიზეზი იყო არა თუ ამის, არამედ მეტრისაც, რასაც ქვემოთ მოგახსენებთ.

მთელ კლასს ზურგი აგვეწვა, რაც სემინარიის გამგეობის გადაწყვეტილება შეგვატყობინეს. მოწოდებები დადაცურდნენ. ყველაზე უფრო მე მომხელა, მაგრამ ყველაზე ნაკლებ მე დაფიქრადი. იმიტომ, რომ, ჩემდა საუბედროდ, ყოველთვის დონდლო და უფოლოდ ვიყავი, რომ იტყვიან: „დატრიალება“, „მოდ-ვომოდვომა“ — არასოდეს არ შეხერხებოდა. ჩვენი დაფიქრება ის იყო, რომ ზაქარია კვიციანიძის მივადექო: ის იყო ჩვენი მკვებავი წიგნებით და ჩვენი ვაჭირების ტალკეხი. შეგვიფულე ჩვენი ვაჭირება, სემინარიის რევიზი, ბერების მხრივ მოყენებულ ტანჯვა-ვაება.

ზაქარია წავიდა და ანტონ ფურცელაძეს შეატყობინა. ანტონი კიდევ ილიასთან წავიდა და ამგვარად ჩვენი ამბავი ილიამდე მივიდა. ილია ამ ამბით დაინტერესდა, გამოკითხა ყველაფერი ანტონ ფურცელაძეს და უთხრა, ეგზარხოსს ვინახულებო. სემინარიის გამგეობის დადგენილება ეგზარხოსის დამტკიცებას საჭიროებდა. და აი, ილია დაიძრა.

ეს იყო ის „შეტი“, რახელად მე ზემოთ მოგახსენეთ. ეს მართლა მეტზე მეტი იყო. ჩვენ, მოწოდებებს, ერთ წამსაც არ მოგვევლია აზრად, რომ ილია ასეთი პატარა საქმისთვის დაიძრა და ეგზარხოსთან წავიდა. არც ჩვენ, ახალგაზრდობას, არც სხვას ვინმეს საჭიროებოდა ილია ისეთ კაცად არ ჰყავდა წარმოდგენილი, რომ იგი სასწავლებლიდან გამოგდებელი თვითველი მოწადის გულისთვის მთავრობასთან სარბენად ყოფილიყო და სახერდავებელი. ჩვენ ვფიქრობდით მხოლოდ, რომ ილია რომელღაც ქართველ ეპისკოპოსს ეტყოდა თავის აზრს, მისი პირით შეეთვლიდა ან ეგზარხოსს ან სემინარიის მთავრობას, და ჩვენი საქმისთვის ესეც საქმარისი იქნებოდა. ილიას შეთვლილი სიტყვაც ვასჭირდა, ბერებს ჩააფიქრებდა

მაგრამ წარმოიდგინეთ ჩვენი გაოცება, როდესაც გავიგეთ, ილია თვითონ წავა ამ საქმე-

ზე ეგზარხოსთან და მოელაპარაკებო. ამ ჩვენ პატარა საქმეს ილიამ თურმე უფრო ღრმად შეხედა: ჯერ იყო და — რევიზიის მოგვლა, მეტი, სამი წლის შემდეგ დედამხრეთობა სემინარიის (მისი მეთაურები იყვნენ სოფლოვანი და ფილიპე მახარაძე), ახლა კიდევ ეს ამბავი მეხუთე კლასში, თანაც ის პოლიტიკური რევიზიის სასწავლებელში, — ილიამ ყველა ეს დაალაგა თავისებურად, ჩაქდა ეტლში და ეგზარხოსს მიადგა კარებზე. კვიციანთან ალექსანდრე ეპისკოპოსი შეხვდა და, ილია რომ დაინახა, გაეკვირდა: „შენ აქ რა გინდა?“ ილიამ უთხრა: ეგზარხოსთან მივდივარ სემინარიის საქმეებზე და მოდი შენც წამყვო. ალექსანდრემ იუბა, — შენ წადი, შენ უკეთ გააკეთებო. ილიამ ეგზარხოსს სდარბაზო ბარათი შეუბრუნა, და უბაძე მისმა კვლევითა ორივე ცალი კარი გაუღო. ილია შევიდა, წინ უზარმაზარი ახმანი ბერა, არქივისტოსის (თუ მესხიერება არ მაღალატობს) ფლავიანე შემოივება, რომელშიაც სამი ილია გამოიჭრებოდა. ფლავიანემ კმაყოფილება იგრძინო თავის თავმოყვარობისთვის, რომ ასეთი დიდი კაცი ეახლა, მაგრამ თანაც აცმა, — არ იციოდა, რაზე იყო სტუმარი მისული. და ილია, თურმე, მოუყვა და მოუყვა ეს ჩვენ ზოგი გავიგეთ ეგზარხოსის კოლენიის ნაწიერ-ნაწიერი სიტყვებიდან, ზოგიც ეპისკ. ალექსანდრეს მიერ ნაცნობებისთვის ნაამბობიდან. ილიამ ვაღმოდგავა, თურმე, — რბილად და ფრთხილად, მაგრამ მინც ვაღმოდგავა — სემინარიის ამბები, სემინარიის რევიზი, მასწავლებლობა და მოსწავლეთა ურთიერთგანწყობილება, ყოვლად დაუმეხებელი და უარსაყოფელი, გადავიდა ჩვენი მეხუთე კლასის ამბავზე, დაიჩივლა სემინარიის ბერებზე, რომ მოსწავლეების აღზრდის საქმეში ხელმანკიანები არიან, რომ ბავშვების რაღაც ცეცქობას (ამე მონათლა ჩვენი იმპროვიზირებული ვაფიქვა) უდიდეს დანაშაულობად ხდიან, ბავშვებს სასწავლებლის გარეთ ჰყრიან, რომ ისინი იქნებ კეთილი მწყემსები და მოძღვრები გამოსულიყვნენ, ახლა კი ღვარძლი და სობოროტიკი იყნებინ, ვინ იცის, კეთილი მოძღვრების ნაცვლად, ქვეყნის ავზაყები და დანაშაუენი შეტყინონ, რომ ყველა ეს ასეთი მოპყრობი, ბრალი იქნება, რომ ასეთ აღზრდაში არ სჩანს არც სათნოება, არც სიყვარული, არც დათმობა, არ სჩანს ქრისტეს სული, ქრისტეს მოძღვრება და სხვა და სხვა. ეგზარხოსი, თურმე, გამოდგინებელი უსმენდა, საწინააღმდეგო ვერა უთხრა რა, მხოლოდ ჩემზე, ეთქვა, იმას ძალიან უჩივიან სემინარიისთვის, მეთაური ყოფილი. აღუთქვა ილიას, რომ მეხუთეკლასელების წინააღმდეგ რეპრესიებს არ დაამტკიცებდა. ლაპარაკი რომ დასასრულს უახლოვებოდა, ეგზარხოსთან, შესულა ეპისკოპოსი ალექ-

სანდრე, რომელსაც ილიასთვის დახმარების გაწევა მოუწოდებდა და ეგზარქოსისთვის უთქვამს: ვაპტირათ მოწოდებებს, ცოტა რამ სასიკეთოდ დღევანდელს. მაგრამ ილიას წამოუძახებია: ახ, არა, ალექსანდრე, მისი მალაშეუწყებელი შემპირდა, რომ არავითარ სასჯელს არ დაუწესებდა. ამგვარად, ილიამ მოწმის წინაშე დაადანტურებინა ეგზარქოსის თავისი დაპირება, მინდოდა თავისი ეგზარქოსის მადლიან ლოცვებთან ერთად, გამოემშვიდობა, ალექსანდრეს ემსაყურად გადაჰყვებოდა და იმავე ეტლით შინ დაბრუნებოდა.

მეზვიით გავარდა ეს ამბავი სემინარიაში. ილია ჰკავშირებდა აქვარ რუსობაში კიდევ უფრო დიდი სახელი ჰქონდა, ვიდრე ქართველობაში. სემინარიის ანაფორიანი და უანაფორო ბერები ვაოცრებული იყვნენ, თუ როგორ მოხდა, რომ ილია ჰკავშირებდა დაიძრა ასეთი საქმისთვის, და თანაც შეშინებულნიც იყვნენ, რომ ილიამ ეგზარქოსთან ირიცხა მათზე. შედეგი ამისა იყო ის, რომ სემინარიის გამგებობის დადგენილება ჩაფარცხეს, იგი არ დაუმტკიცებია ეგზარქოსს.

ჩამდენიმე დღის შემდეგ ზაქარია ჰივიანამ ვაღმრეველა შეგირადებს ახტონ ფურცელის ნაშრომი, რომ ილია იყო ეგზარქოსთან და ეგზარქოსმა ახტონა მოწოდებებს, და შეგვარებობინა. ილიას სურს ჩამდენიმე მოწაფის ნახვა და გაცნობა. დროც დავევინებოდა.

უნდა გამოეტყუდებოდა ამ ამბავმა უფრო აზრზე ზურგი, ვიდრე სემინარიიდან ჩემი გამოირიყვის ამბავი. მე ამ ჩვენი „საქმის“ შეუარულში იმედავი ჩაველული, როგორც მთავარი დამნაშავე, ამიტომ ილიასთან ვასაგზავნი დღევანდელი წყევლობა არ ამცდებოდა. და მეშინოდა, მერიდებოდა, არ ეციო რის, მაგრამ ისეთ დიდ კაცთან მისვლა ძალიან მეშინოდა. მწელია დღევანდელ ახალგაზრდებს ვაგავინებოდა ის უსაზღვრო შორიდება და კლემანისობა, რომელიც იმ დროის ახალგაზრდობას გეტონდა მწერლობისა და მწერლების მიმართ, და მით უფრო ისეთი კაცის მიმართ, როგორც ილია ჰკავშირებდა იყო. მე სხვისას არას გეტყვით, მაგრამ ყოველ შემთხვევაში ჩემი საყვარელი სტუდენტი ვაწმინდობდა ხომ კარგად ვიცი. და ეს კიდევ და შორიდება მქონდა მიუხედავად იმისა, რომ მაშინ მე როდღე ვიყავი მთლად ბაიუშად ჩასათვლელი. მე იმ ხანებში ნილიისტი კაცი ვაბლდით, არა ერთი და ორი მოწინავე რუსი მწერლის ნაწერს „შეკულო“ მქონდა, სიარულითა ტექნიკურებით დაველოდი, ისევე და თავიც ის მკურა, როგორც შეკდერის ტვირთშიმის, ნადრევედ ცოდნა-მეცნიერებით დამიძინებულ ახალგაზრდას. ნაბეჭდი სიტყვისაც არ ვიყავი მთლად ხამი. ჯერ კიდევ მეორე კლასში ვიყავი, რომ ზაქარია ჰივიანამ ჩემს მიერ ნა-

თარგმნი ერთი წიგნაკიცი კი დაბეჭდა „საქმის“ (ჩემი გვარის დაბეჭდვის ნება არ მიეცემა მაგრამ მან მაინც მიბეჭდა ნაბეჭდი „საქმის“). „ივერიისაჲ“ ვუგზავნიდნენ „საქმის“ სხვადასხვა ფსევდონიმებს ამოღარებულნი, კორესპონდენციებს, რომელთაგან ზოგი, ჩემდა უსაზღვრო ვასახარებოდა, კიდევ იბეჭდებოდა. ყველა ამას მოგახსენებთ არა თავის საყვარად (აქ საკუთარ შინც და მაინც არაფერია), არამედ ილიასთვის, რომ ვაგავებინოთ ამდროინდელი ახალგაზრდობის განწყობილება პრესისა და მწერლობის მიმართ, რომ თუცა მთლად ხამი არ ვიყავი მეთქი, მაგრამ რიდი კდემს მაინც დიდი მქონდა. არ თუდ ეს მავალით: სემინარიაში ჩემთან ერთად სწავლობდა იაყ. ცინკაძე (ია ვეალაძე). როგორც მასსოცხ, შესამე კლასიდან დაითხოვეს. და ამ სემინარიიდან ვაგდებულმა ჩემმა ამხანაგმა მალე იშოვნა ადგილი „ივერიის“ რედაქციაში, — წეროლ ამბებს ათარგმნიდნენ ამ ვარემოებამ ცოტადონავ ძირს დასწრა ჩემ თვალში რედაქციის შარვანდელი, გამბედაობა მომიძატა, და ერთ დღეს ვადაეწვიე რაღაცა ჩემი ნაწერი მიმეტანა რედაქციაში. რედაქციის (ცუციაში) დიდი კიბე ჰქონდა ვეოლან შემოსასვლელი. კიბემდე ვაღმავრად ვიარებ, მაგრამ კიბის ძირს რომ ვაგტანებ, ფეხები ვამჩნავდა, წინ ვეღარ ვავედი. მალა რედაქციის კარებთან დავეინახე, რომ წერილებს საკრედაქციო ყუთი იყო მიყრული. ჩემს თავს ვეუხარო: მოდი ავალ იქამდე და ამ ჩემს ხელნაწერს იმ ყუთში ჩავაგდებ მეთქი, ძალიან მოვიყრებო, შეა კიბემდე კი მივედი და მერტველი ვაწვდი, ფეხები აღარ დაემშორებოდა, ვაჩერდა, უკან ვაგებრუნდი. უკან წასასვლელად კი ძალიან დამემშორებოდა, სულ თრბინ-თრბინით წამიღო.

და, ამის შემდეგ, თვეწ შევიძლიათ წარმოიდგინოთ, თუ რა ვულისხმებოდა უნდა ვამომელოდი ილიასთან წასვლის შოლოდინში. ილია რამდენჯერმე მყავდა სახით შორიდან ნანახი, მენახა კრებებზე, შიშემსინა მისი ლაპარაკი. და ამ ლაპარაკის შოლოდინა იყო, რომ მადრობობდა. მკვერამეტყველებს შხარავ არამეტყველებს თითქმის არას წარმოადგენდა, არც ეტყობა და მიმიცა ჰქონდა ტრიბუნის, არც მალაღი, მგრვინავი ხმა; ვარგვულად არ ჰქონდა ისეთი არც მიხვრა, არც მოხვრა, რომ მაქცერალ-მყურებელი დაეტყველებოდა. მართალია, მისი ლაპარაკი კი იყო მწყობრი, არასოდეს არ ახლდა გავირების „ყვე“, არასოდეს სიტყვის ძებნა ან ფლორბოლება. მისი ლაპარაკი იყო მჭარული, სიტყვა სიტყვას მოსდევდა თავის ადგილას, ახრი ახრის, არაფერი მერტი ან უადგილო ან სიტყვის ძებნისა სულისშოსათქმელია ჩამატებული, — შეკვლო სიტყვა-სიტყვით ჩავეწერა მისი მით-

ქვამი, და ვასასწორებელ-ვასასლაშინებელი შიგ არა იქნებოდა რა. მაგრამ მისში იყო რაღაც იდეალი, რაც ყველას უწრადლებას იპყრობდა, ყველას გულისყურს ხელში იჭერდა და ნათქვამს ვაფაციცებით ასპენიჭებდა. რავინდ ღლით კრება ყოფილიყო, რავინდ ნაირნაირი, რავინდ ჭრალი ზალხი ყოფილიყო შიგ, ილია რომ ლაპარაკს დაწყვედა, ყველა სშენად გადაიქცეოდა, ისეთი სიხუნე შეიქმნებოდა, რომ ზუზის გაფრენა გაიგონებოდა, და ამიტომ ილიას დაბალი ზმით ლაპარაკი უველას ესმოდა, ერთი სიტყვა არავის გამოჩნდებოდა, და ეს სიხუნე დაუბრკვეველი რჩებოდა, ეღრე იგი თავის სიტყვას არ გაათავებდა. მგონია, იმ იდეალუბას თუ საიდუმლოებას შეადგენდა ეს ორი რამ, ერთი მეორესთან შედლებული: მისი შეუღებელი დილაქტია, ლოგოკური აბრთმინდნარეობა და ის მწყობრი და უზადო ქართული ლაპარაკი, რომელიც მას ჰქონდა. დღეს ქართული ლაპარაკი, როგორც ქართული ლაპარაკი, არავის გაგვიკვირებთ, მაგრამ უნდა წარმოიდგინოთ ილიას დროს, როდესაც მთელი ჩვენი ნაწიელი თაობა მეტნაყლად გადაგვარებული იყო, ერთი მინუსი, და რომ წინადადებას ვერ იტყოდა ქართულად, იმასაც ბლუქნით, რომ შიგ თხუთმეტი რუსული სიტყვა და ოცი ჩიქორთული ქართული არ გაეჩაა. ამ დროს გამოდიოდა ილია, ისევე რუსულზე აღზრდილი და ნამდილი ქართულით ელაპარაკებოდა, ელაპარაკებოდა „თავისუფლად“, ისე, რომ ენა ერთხელ არ დაებმოდა, არ წაუბორობებოდა, ერთხელ სიტყვა არ შემოვლოდა, ერთხელ ფრაზის ძებნა არ დასჭირდებოდა. და, რაც მთავარია, თქვენ გრწმობით თვალნათლივ ხედავით, რომ სიტყვა აქ არ იყო მარტოოდენ სიტყვის მასალა, არ იყო სიტყვების ამოვსებელი, არც სპო-სპარა, ე. ი. ისეთი, რომელიც შეიძლება ყოფილიყო და არც ყოფილიყო, არამედ იყო აზრით გამოწვეული, აზრით ნაკარნახევი, აზრის შემოსველი და — შემოსველი ყოველთვის სათანადოდ, ფერად, ნაირნაირად. აღაშინა იდეოტებდა, ასე მწყობრად ქართულ ლაპარაკს წინასწარ ამზადებდა. შესაძლებელია, მაგრამ მე ასეთი შემთხვევის მოწყვეტე ვყოფილარ: მინახავს კრებაში ილიას თანეთი სიტყვა რუსულად დაუწყო, მაშ, თუ მოშინდება, ის სიტყვა მას რუსულად უნდა ჰქონებოდა მოშინდებელი. მაგრამ რამდენიმე წუთის შემდეგ „დემოკრატიას“ შეუძახნია: „ქართულადო“, და ილიაც მაშინვე ქართულზე გადასულა, და ეს სიტყვა ისევე მწყობრი, ისევე უნაყოლო ქართული ვანუგრძია და დაუსრულებია.

მოდა, ეს რომ ეცოდინა, მაფრთხობდა მასთან მისვლა. „რომ შეთანხმეს რამეს, როგორ

ეუბანებო შესადგერად, ჩემი აზმაგი, რომ ვიცი, ხომ ენა დამებმება. და არ იტყვის, ასეთი შტერისთვის ეგზარტოსთან რამე შეეჭმებო-ლიო?“ ბევრ ამგვარ რამეს შეეჭმებოდა თვის. ამას მარტო ჩემ ახალგაზრდობას ნუ დააბრალებთ, რომლითაც ილია იყო მაშინ ჩვენში მოსილი. ფართო იერიშები მის წინააღმდეგ ვერ კიდეც არ იყო დაწყებული. ილია თავისი დიდების მწვერვალზე იდგა და ეს მწვერვალი იყო ყველას მიერ მისადმი ნებაყოფლობით მიკუთვნებული. იყო მისი „კეთილშენაძენი“, იმით გამოწვეული, რომ იმ ბედურულ ხაზში ილია იყო ცარიზმის შემოტყვევის წინააღმდეგ უძლიერესი ხმის ამომღები, ერის ქმაგი და მფარველი. ყოველთვის, როდესაც რაიმე მწვავე საკითხი წამოიჭრებოდა, ყველას ილიასკენ ჰქონდა თვალი მიპყრობილი, — ილია რას გვიჩვენებს, ილია რას იტყვისო. ამ შარვანდეს ხელს უწყობდა ისიც, რომ ბუნებით ილია არ იყო „მასის“ კაცი, არ უყვარდა მრავალ ადამიანში ტრიალი, არ იცოდა ადამიანის ნამეტნავად დაახლოება. ვამბობ, „ნამეტნავად“ მეოქი და ვველისხმობ ისეთ დაახლოებას, როდესაც ერთი მეორის სულსა და გულსა ჩამჭრდა, როდესაც წაშლილია, წარსიცილია მთელი და საზღვარი მათ შორის და კაცმა აღარ იცის, სად იწეება და სად თედეება ან ერთის ან მეორის პირადი სფერო და პირადი საკუთმენელი, რავინდ დაახლოებული ჰყოლოდა ადამიანი, ილიას ყოველთვის ჰქონდა იმისა და თავის შორის ერთგვარი მიჯნა გაულებული, რომელსაც ვერ დაინახავდა ის მისი მახლობელი.

და ნუ გაგიკვირებთ, თუ მე, მაშინ 19 წლის უმწველს, გვარიანად მეშინოდა ილიასთან წასლა. წასლა არ ამცდა: აშხანაგებმა ილიას წინაშე წარსაგზავნად და მადლობის გამოსცხადებლად 3 დღეუბატი აიჩიოს, მათ შორის მეც, ის ორი იყო: ერთი — აღ. მალაღაშვილი (შემდეგში ექიმი, ვარდაციყვალა ამ სამი წლის წინათ) და მეორე — სერ. დადუნაშვილი (ექიმი ამჟამადაც). წავედით საღამოს, შემირებისამებრ, ანტონ ფურცელაძესთან, რომელმაც თავის ბინიდან ილიასთან წავიყვანა. ილია იმავე სახლში ცხოვრობდა, სადაც „ფერის“ რედაქცია ჰქონდა (ეკიამი, ნიკოლოზის ქუჩაზე). ანტონი წინ ვაკვიდღვა კიბეზე თავისი კოჭლი ფეხით, ჩვენ უკან მიყვებით. — ჩემი აშხანაგები, აღბთ, გულის ფანცქალთ, მე კი გულის ბავაზუგათ. დარეკეთ, საატურმო ოთახში შევიყვანეს, ანტონი ილიას კაბინეტში შევიდა ჩვენი მისვლის შესატყობინებლად. ანტონს ცოტა შეეგვიანდა, ჩვენ დრო გვქონდა თელი მოგვეყოლო სისტემაო ოთახისათვის. ახლა რომ ვიგონებ, მდიდრული არა იყო რა შიგ, — რამდენიმე რბილი სავარძელი, სკამი, ფერადსაფარიანი შავი, კედ-

ლებზე რამდენიმე სურათი, მაგიაზე ფერადი აბაჯრისანი ლამა და სხვ. გვერდით სასადილო ოთახის ცალი კარი ღია იყო და იქიდან ჩანდა სასადილო მაგიდაზე ზემოდან ჩამოკიდებული ლამა, რომელზედაც ძირს მსხლისებური ელექტრონის ზარსარევი იყო ჩამოშვებული, თუმცა ოთახის მოწყობილობაში შესანატრი და გასაკვირველი არა იყო რა, მაგრამ მე მაინც ყველაფერი მომწონდა და მიკვირებდა.

უნდა იცოდეთ, რომ ჩვენ, სემინარიელები, მაშინ თუმცა მოწინავე იღებდნენ და აზრების ხალხი ვიყავით, მაგრამ მატერიალური კულტურის მხრივ დიდი ზარზარისები ვახლდით. ალბათ, გასსოვთ რაფ. ერისთავის პიესიდან ბინჩლა, — ნამდვილი ბინჩლები ვიყავით. მე, მაგალითად, მანამდე ზემ დღეში არ მენახა ლამის ისეთი ფერადი აბაჯრი. ჩვენი, მოწყდებელი, აბაჯრი ის იყო, რომ რაღაც ლამის აფანთებდით, ზედ ქალაქის ნაღვეს ჩამოვაცობდით. სიმხურვალისგან ქალაქი იწოდა, აბორდებოდა, ნახშირდებოდა, ბოლოს ვამომწვარი სულ ძირს ჩამოცურდებოდა და ანთებოდა შუშა სვეტოვით მაღლა ამიართებოდა. ეს მაშინ, როდესაც ასეთ აბაჯრის დამწვრ, გზით ბუნებრივი მიკვლევა ეტრისებოდა. მაგრამ იყო არაბუნებრივიც: რადგანაც ერთ ლამას რამდენიმე მოწინავე ვესხედით, იმ მიმდარებულ ქალაქს ხან ერთი მისწვდა თავისკენ, ხან მეორე, და ამ გაწვევა-გამოწვევაში კიდევ ჩამოიფხრიწებოდა.

გაგიჟებდებოდა დამაჯეროთ, რომ ზირველდ ილიას სახლში ენახე მე ისეთი ჩამოკონწალებული მსხლისებური ელექტრონის ზარსარევი. ზარი კი მენახა, მაგრამ ის იყო მაგიაზე მიმარებული; მათულის სახელურს რომ ჩამოაქანჯდარებოდა, ზარის ღრიალი მთელ უბანს მოედებოდა. აქ კი თურმე, აუღვომდა, თითს რომ მიაკერდი ღიღის, ნახად დარეკდა სხვაგან.

ერთი სიტყვით, ნამდვილი ბინჩლა ვახლდით ამ მხრივ. ამიტომ აღვივალ მიხედებით, რომ ილიას სასტუმროს მოწყობილობაში ჩემზე დიდი შთაბეჭდილება იქონია. ილია მანამდის წარმოდგენილი მყავდა როგორც დიდი გონების კაცი. ახლა ამას ესეც მიემართა: რომ იგი ყოფილა დიდი ქონების კაცი.

შევესმეს კამინტში. წინ ილია მოგვეგება, ხელი ჩამოგვართვა, შეგვეყვანა. პატარა კამინტი იყო, სულ წიგნებით და ქალაქდებით საესს. წიგნები და ქალაქდები მაგიდაზეც, მაკიდის გვერდითაც, მაგიდის წინაც, კარადამიც, ერთ სკამზედაც. სამხრეთ ერთ პატარა დივანზე დავესხა, და შეგვეკითხა

„აბა როგორაა, ყმაწვილებო, თქვენი საქმეები? ძალიან გაწუხებენ ბერები?“ ჩვენი მომხუთვით, ნაწყვებ-ნაწყვებად, მაგრამ მაინც

მოუწყვით. უფრო მაღალში იღს ვალაქი ბლით, ის უფრო გაბედული იყო და ორატორობაც მისთვის გვექონდა მინდობილი. ჩვენ ხან ანტონიე წამოგვეშეველებოდა, ხან უფრო იყო უშუალოდ სემინარის საქმეზე „კურსში“, რადგან მასთან დროგამომშვებით სემინარიელები დადიოდნენ. ეუამბეთ, როგორ გვეიწორებდნენ ბერები, როგორ გვიმოდენენ ყველაფრის კითხვას, როგორ იღვენებოდა და აღმოფხვრილი იყო იქ ყველაფერი ქართული, და ამას უფრო დავაწვქით, — თუმცა არ ვტყუდობდი, სიმართლეს მოუთხრობდით, მაგრამ — არ ვმალავ — საღებავს კი ვამტკბებდი. ილია ყურადღებით გვისმენდა, ხანდახან თავს გაიჭინებდა. ეს ჩვენი ლამაჰკი სულ ნაწყვებ-ნაწყვები იყო: მაღალში იღს ბუნებით ნაწყვებობით ლამაჰკი იცოდა, ჩვენ კი, მე და მესამე ამხანაგი, ჩვეულებრივ პირთებში თითქოს უფრო ვახებდებოდა გაბმულ ლამაჰკი, მაგრამ აქ ორივეს გაბედლება გვაქვდა. პირადად მე ძალიან კარგად შექონდა მოფიჭებული, რასაც ვეტყვოდი და როგორც ვეტყვოდი, მომხადებელი შექონდა მადლობაც, რომ ყურადღება მოგვეკითხა და ჩვენი გულისთვის გაისარგა. მაგრამ იმ წაშში ყველაფერი ეს საღვლა გამოქრა, სულ მთლად გავიწრა, მე მხოლოდ ილიას შეგჩერებოდა თვალბში, იმ თვალბში გამომტყველებამ ყველაფერი დამაიწყა.

იქ ერთსა და იმავე დროს ღიმილიც იხატებოდა და დარდი-ნაღველიც. ილიამ გვითხრა, რომ იყო ჩვენს საქმეზე ეგზარხოსთან, ეგზარხოსმა დანაშაული გაბატოთო, და გვიჩინა, თვალაქვრილი ყველგონიყავით და გულს არ აფეკლოდით. „აბა რა გამოვა, ყმაწვილებო, აფეკარი აფეტქებიდან, სარგებლობას ვერას ნახავთ, უნდა მოითმინოთ, მეტი გზა არაა, და სწავლა დასრულეთ. რომელია თქვენში გოგინაშვილი? იმას ძალიან ემდურთან ბერები, არეულობის მოთაველ სთვლიანო“. სიტყვა ვერ ამოვიღე, ჩემი „რეჩი“ საღვლა გულის კოვზთან შეჭერდა და მარტო კისერი და წაყვავ ინტორივით წინ. ამ დროს კამინტში „ივერიის“ თანაშემომელი ალ. ყიფშიძე (ფრონელი) შეშოვდა და სასემინარო ლამაჰკი შესწვდა. ილიამ ვაგვეჩინა ალ. ყიფშიძეს: „ესენი არიან ბერების განაწამები სემინარიელები“. რამდენიმე სიტყვა ყიფშიძემაკ გვითხრა, მფარველობის და დარიგების ტონით (სესეთ ტონი ილიას სრულდებოდა არ შექონება, როდესაც გველაპარაკებოდა). ლამაჰკი სხვა სავსებზე გაღვიდა. ილიას წინ მაგიდაზე თავისი მტყულების კორექტურის ფურცლები ედგა (მაშინ მას ქართულთა ვამომცემელი ამხანაგობა ბეჭდავდა) და ანტონის შესხივლა: ჩემი ნაწყვების კორექტურა ყოველთვის მიმწვლდებაო, ვედილობ, მაგრამ თვალს სიტყვებზე ისე გაიდაღის,

რომ ცალკე ასობებს ვერ ამჩნევს და შეცდომებით მჩრხბაო. ბევრგვარად ეცადე: ხან თავიდან წაეთხევა, ხან ბოლოდან, ხან გვერდიდან, მაგრამ მინც ბევრი არა გამოვიდა რაო. ამასობაში ვაზეთის სხვა თანამშრომლებიც შემოვიდნენ: ვრავთლ ყიფშიძე, ნიკო ხიზანაშვილი, თუ არ ეცდები, შემდეგ არტემ ახნაზაროვიც, აგრეთვე ალ. კუონია, სხეუბის სახელები ჩემმა მესხორებმა ვერ შეინახონა. ხიზანაშვილი ჰამის საშინელი მოყვარული იყო, და ილიამ მაშინვე სასადილო ოთახში გაგვიწვია, — ჩვენც, სემინარელები, ახლა ჩვენთვის ახალი წამება დაიწყო. უნდა იცოდეთ, რომ სემინარეული ამ რასის წარმომადგენელი ვახლდათ, რომელიც ტანრულ-წამებულ იყო ყველგან, როცა საუბრო იყო ეტიკეთი, ფორმის დაცვა, განსახლებული წესის მიყოლა. ჰამასაც ხომ ცოდნა უნდა, და აბა რა ვიცოდი, თუ როგორ უნდა და ჰამ ილიას გვერდით. სამივე ბურსელი ერთად დაესხებოდნენ. ეს საღამო არ იყო ილიას წვეულების საღამო, არც მისი „ფურ-ფიქსი“ იყო, არამედ ჩვეულებრივი საღამო იყო, როდესაც მას გარს უსხდა ვაზეთის რამდენიმე ახლომდელი თანამშრომელი. საუბრელებიც არ იყო საწვეულებო. ცივი საუბრეები იყო სხვათაშორის, ლობიოც, სირსიველად გაკეთებული, აგრეთვე გოჭოც. უფრობა არ აქვებოდა, როცა ნიკო ხიზანაშვილი იყო, — იგი გოჭოს განსაკუთრებული მოტრფიალე იყო. „შიორთვით, ვმარწვილებო“, გულმხობრულად გვეთხრა ილიამ: ხიზანაშვილი მაშინვე გოჭს ეცა, მე ამხანაგს ჩაუვლამარაკე: „ჩვენ ლობიოს მივადგეთ, ამასი ვაწვეულები ვართ მეტი“. ხიფათი მინც არ აგვიცა. ზემს გვერდით მაღალაშვილს, როცა ლობიოს თევზზე იღებდა, კოვზიდან სუფრახე ვადმოუყარდა ლობიო. გული ვამისკდა, არ დაინახონ მეტი, აქედან მკლავი მივაფარე, რომ მას ფარულად დანით აეღო სუფრიდან, და წაერთრულე: „რა ღმერთი გაგიწყრა, სულ ამას ვხედავთ, და ამის აღება როგორ ვერ ისწავლე მეტი“. მად სულ ვამოქრა. არა მიჰქამა რა, შინ შვირი დაჯბრუნდა.

ჰამას რომ მოტრჩნენ (ხიზანაშვილი არა, ის იხვე განავრამობდა თავის საქმეს), ილიას იქვე ერთი კორესპონდენცია წაუციხებეს დათიკო ვერმიცანაშვილის (ლავერენტი წულაძის), რომელიც იმ ხანებში ძალიან ცხარე და სუსხიან წერილებს იწერებოდა გეროიდან იქაური აღმინისტრაციის თავგასულობის შესახებ. და

ილიას ეს კორესპონდენცია წაუციხებეს, რათა მისგან დასტური მიეღოთ, დაბეჭდვად თუ არა კორესპონდენცია ყველას მიერ კომუნისტურ იყო, მხოლოდ აღიქრებდათ, ყველაფერიც უმინისტრაციის შური არ ეთია დაწერზე. „გადასახლებენო“, იმხნდა ალ. ყიფშიძე, ილიამ დაბეჭდვის დასტური მისცა. ამასობაში ხიზანაშვილიც, როგორც იქნა, ჰამა ვაათავა და სუფრიდან ავიშალენით. გამოვეთხოვეთ მასმინტელს და შეყრებოდა. „კარგად, ყოჩაღად იყავით, ვაწვეულებო“, — მოგვამახა ილიამ და გამოვიცდებოდა.

წამოვდილი. გზაში ზეშად მივდიოდით. ალბათ, ყველანი თავ-თავის შთაბეჭდილებას ვაგვირდებოდით. მე ზემ სხეულსაც დაეაკირდი და ცვილებზე შევამჩნე: წინათ კისერი და თვეი შქონდა — არ მეგონა, რომ შქონდა — მეცნიერებში დამბეჭდული, ახლა, მას შემდეგ რაც ილიამ ორჯერ ხელი ჩამოშარათა, მარჯვენა ხელი მეჩვენა ძალზე დამბეჭდული.

ეს იყო ჩემი პირველად ნახე და ვაცნობა ილიასი, მაგრამ ვამბობ „ჩემი“ მეტი, ვინაიდან თვითონ ილიას, მგონია, მე არ დავმასობრებე არ და შეც არასოდეს არ მომეგონებინათვის ეს ამბავი.

მეორე და — ასე ვთქვათ — ნამდვილი ვაცნობა იყო 10 წლის შემდეგ, როდესაც მას წარვეუდექი, როგორც მისი ვაზეთის თანამშრომელი (სტუდენტობის დროს „იფერიაშიც“ ვთანამშრომლობდა). შემდეგ 1902 წლიდან 1907 წლამდე (სიკელიამდე), ბევრჯერ მინახავს ილია კრებებზეც, წვეულებაშიც, მის სახლშიც (თბილისში და საგურამოშიც). მაგრამ თუ დავლილ მკითხველს ეთინია, რომ ამასაც ასე დაწერილებით მოვეუხბობ, — ტყუილად ეთინია და შეუძლია დამწვიდღეს ამის არ ვაპირებ, მარტო ის ადრეული ახლავარდობის ვაპრობი მინდოდა მომეუხბო მსთთვის ცოტაოდნავ ვსაგებად.

მაგრამ არის კიდევ ერთი ეპიზოდი, რომელსაც ისტორიულ-ლიტერატურული მნიშვნელობა აქვს, და რომელიც მინდა აქ მოვიხსენიო, თუმცა იგი ამ ოცდახუთი წლის წინათ შქონდა პრესაში აღნიშნული („სახალხო ვაზეთი“, 1913 წ. № 871). ეს ეპიზოდი შეეხება ილიას საბასუხო წერილს „ნუთო“-ს დაბეჭდვას 1905 წლის „იფერიაში“. მე აქ ვერ ვადმოგვივით ძალიან შემოკლებით, მაგრამ უცვლილად, იმას რაც მაშინ იყო დაბეჭდილი, და შემდეგ რამდენსამე დამატებას და განმარტებას დავერთავ.

ილიას საბასუხო წერილის დაბეჭდვის ამბავი ასეთია. 10 აპრილს 1905 წ. „მოგზაურში“ დაბეჭდა ვილაც ვ. ნ. ას წერილი, რომელშიაც ილია ჰავკეაძის შესახებ საშინელი ამბები იყო მოთხრობილი... საშინელ ბზალს სდებდნენ არა უბრალო ვინმეს, არამედ საქართველოს უღ-

¹ აქ არ იყო ილიას მეუღლე ოლია, და მე ის იმ დამეს არ ვამიცივია, ვაეციანი მხოლოდ ათი წლის შემდეგ და მინდა აქვე ვადმოგვივით ჩემი შთაბეჭდილება: თუ შეიძლება დამიანი ანგელოზი იყოს, ის სწორედ იყო სულით და გულით ანგელოზი. ფ. გ.

დეს აღმამას, და ამიტომ ბრალდება გაუჩივე-
ველი არ უნდა დაიჩინილყო. ასეთი იყო
„ივერიის“ რედაქციის აზრი. მე მაინც „ივე-
რიის“ რედაქტორი ვიყავი.

სამწუხაროდ, არც მე და არც სხვამ ვინემ
რედაქციაში ილიას მანულისა და გლეხებთან
შისი დაზოადებულების შესახებ არა ვიცოდით
რა, რომ ბრალდების ვარკვევი და მასუბის ვა-
ცემა შეგვტყობოდა. თუმცა გონება და გუ-
ლიც შეუძლებლად რაცხდა, რომ მოთხრობილი
ამბავი მართალი ყოფილაყო, მაგრამ ასეთი ში-
ნაგანი „გულს ხმა“ საპასუხოდ, რასაკვირვე-
ლა, ვერაფერი საბუთი იქნებოდა მოპირდაპირ-
რისთანა. ამიტომ ვერადლა და მოუთმენლად
ველოდით, რომ ეინჯეს, — ვარემოების მცოდ-
ნეს, ან თვითონ ილიას — ხმა გაცეცა და ბრალ-
დება გაქვარწყლებინა.

გავიდა რამდენიმე დღე, მაგრამ არც ერთ
განუთხეი არაფერი პასუხი არ დაბეჭდილა, არც
ილიას შემოთხველია რამე, ეტყობოდა — ილია,
რამე მოსაზრებით, არ თვლიდა საჭიროდ პა-
სუხის დაწერას. ჩვენ კი ეს ფრიად საჭიროდ
მიგვაჩნდა, რადგან ბრალდების გაბათილების
მისზე უკეთ ამა ვინდა დასწერდა. მაშინ „ივე-
რიის“ რედაქციამ გადაწყვიტა, ილიასთვის შე-
კითხვით მიეპართა და ამით მისი პასუხი გა-
მოეწვია. არ ვიცო, — რადა, მაგრამ ეფუტრობ-
დი კი, რომ ილია „ივერიის“ შეკითხვას პატვის
დასდებდა და პასუხის დაწერის საბაზად გაიხ-
დიდა. ამიტომ იმ წერილს ვამოხვლიდან 5
დღის შემდეგ „ივერიამ“ გადაბეჭდა „ბრალდე-
ბის“ ნაწილა და ბოლოში თავის მხრით შემ-
დეგი სიტყვები დაურთო: „ნუთუ ეს აღმაშ-
ფთავებული ამბავი მართალია? ნუთუ „გლახის
ნამაზობის“ ავტორს მართლა ასეთი დამოკლე-
ბლება აქვს გლეხებთან? ჩვენ არ ვვინდა ეს
დაეჯიროთ და გვიჩინევიან ვერაფრობითი იმედი
ვიქონოთ, რომ თვითონ თ-ღი ილია ხმას ამო-
იღებს და კორესპონდენციის უსაფუტვლობას
დაგვიტყვიებს“.

მართლაც „ივერიის“ შიშობთვას ილიამ ყუ-
რადლება მიიქცია და მეორე დღეს (16 აპრილს)
გამოეცა ზეგა „წერილი რედაქციის მიმართ“,
რომელიც იმ დღესვე დაბეჭდულ და 17 აპრი-
ლის ნომერში მოეთავსეთ.

ამ წერილში ილია, სხვათა შორის, წერდა:
„მინამ მე ავტორის გამტყუენებისათვის
ვრცელს, დასაბუთებულს წერილს მოგაზრთვე-
ლებ „ივერიისში“ დასაბეჭდეს, ვთხოვო ლონის-
ძიება მომიცეთ თქვენი გზითის შემწეობით გა-
მოვაცხადო ჩემთა კეთილმყოფელთა სანუგე-
შოდ, რომ ყოველივე მოთხრობილი ჩემს შე-
სახებ თაქიდან ბოლომდე მტნარი ტყუელია
და განგებ სხვადასხვა ელფერთი შეუღბილი.
ამის უტყუარი და უცილობელი საბუთები ზო-
გი ხელთა მაქვს, ზოგსაც გამოკითხვა და შემო-
წმება სჭირია და ამას დრო უნდა, — დასას-

რულ, ვალდ ვრაცხ ჩემს თავს უტყუელითვენი
მადლობა მოვასენოთ, რომ არ დაეჯიროთ იგი
ამბები, როცა სხენებელი ავტორს ჩემსაშე-
სარცხენად პალადებს. იმედი მაქვს, თაქის
დროზე დაგანახოთ, რომ თქვენს გულის თქმას
და თქვენს წინაფრანობას ამ შემთხვევაშიც
თქვენთვის არ უნალატნია და პრესა აღამი-
ნას თათელავად არ გავიხდით განუეთხე-
ლად“.

ჩაბან ეს ქება ამოეწერე, სიმართლე მოით-
ხოვს ისიც აღვნიშნო, რომ თვით ვრცელსა და
დასაბუთებულს საპასუხო წერილში, რომელსაც
ილია აქ პირდება თავის კეთილმყოფელი და
რამეელი თავის დროზე დაბეჭდა „ივერიისში“,
ილია, მადლობასთან ერთად, უკმაყოფილებასაც
უქნადებს „ივერიას“. „თუმცა ის ამბავი, სწერს
იგი, რომ „ივერიამ“ ეს კორესპონდენცია
მთლად გადამბეჭდა და იმით ხელი მოეპართა
ავტორს გადვრცელებინა სასაგელი მოთხრობა,
თავის თავდაც, ასე თუ ისე, იქნებოდა, მაგრამ
მე მაინც მადლობელი დავერი „ივერიის“ რე-
დაქციას. რაც ვინდა იყო, ზემოაღნიშნული
დოსტლული პირდაპირ ვავინებებს, რომ „ივე-
რია“ სიფრთხილით და წინდაბედულად მოქცე-
ულია“ და სხვ.

ილია შეუდგა მასუბის წერას, რომლის დას-
რულება ცოცა დაუგვიანდა იმის გამო, რომ,
როგორც თვითონ ამბობს პირველ წერილში,
ზოგი რამ ცნობა უნდა გამოეკითხინა და ამას
დრო სჭიროდა. ხელნაწერი რომ გამომიგზავნა,
მოთხოვდა: ა) მის ნაწერში რედაქციას არავითა-
რი ცვლილება არ მოეხდინა და ბ) კორექტურ-
ის ფურცლები უქვევლად მისთვის გამეზავ-
ნა გასასიხნად. რასაკვირველია, ორსავე მოთ-
ხოვნაზე თანახმა ვაფუდი, მის წერილში წაე-
შალე მხოლოდ სამი სიტყვა, — ერთი პარტი-
ციული პირის სახელი და გვარი, ერთი მო-
წინააღმდეგის მიმართ მკვაზე სიტყვა, რომელიც
გაქვარებულ ილიას კალმიდან მოსხლებოდა
და მის კალმს კი არ შეეფერებოდა, და ორ
აღვილას მძიმე ნიშანი ჩავსვი, რომელიც ავ-
ტორის გამოჩინებდა. ამ სამი სიტყვის წაშლა
ილიამ იწყინა. რა ნახა კორექტურაში, რომ ის
სიტყვები ამოშლილი იყო, შემომითვალა: წე-
რილს თქვენთან აღარ ვებუძავო.

მაინცე წავედი ბანკში მასთან ამის გასა-
გებად და სათხოვენლად, რომ კორექტურის
ფურცელი დაებრუნებინა, გამომცხადა: ჩემი
წერილი, წინააღმდეგ პირობისა, გავისწორებია
და ამიტომ თქვენთან აღარ ვებუძავო, — ან
სხვაგან დაბეჭდვა, ან ცალკე წიგნაკად გამოე-
ცემა, როცა ვითხე. საღ არის გასწორებული
შეთქი, მიმითთა ამოშლად სიტყვებზე. მაშინ
მე წარუდგინე ჩემი მოსაზრება და უმტკი-
ველბით, რომ იმ პარტიციული პირის სახელისა
და გვარის აღნიშვნა ამ შემთხვევაში ზედმეტი
იყო და რომ მოსწრებელი, მაგრამ თანაც მკვა-
ზე სიტყვა, რომელიც მან გაქვარებულ გულზე

დასწრა, მის სახელსა და ავტორიტეტს არ შეეფერებოდა. კამათმა ნახევარ საათამდე ვასტანა ბოლოს ილია ჩაფიქრდა და რამდენიმე წამის შემდეგ გამოიძვინა: თანხმა ვარო და გაწინჯული კორექტურის ფურცელიც გადმოშეცა.

ამგვარად, მისი ხემატობა მივლიე, მაგრამ საკითხო იყო კიდევ შეთანხმება, თუ როგორ უნდა დაგვებეჭდო წერილი. ილიამ მოითხოვა, რომ პასუხი გახეთში იმ ადგილას დამებეჭდა, სადაც „მოგზაურიდან“ ამოღებული ბრალდება იყო დაბეჭდილი. მე ეს აზრი არ მომწონდა, რადგან ილიას პასუხი ძალიან დიდ იყო, იმ ადგილას რომ დავებეჭდო, ბევრ ნომერში უნდა ვაღაგვეტანა გავრცელება და ამით მისი პასუხი ბევრჯერ უნდა გაწყვეტილიყო და შეაბეჭდილებოდა დაეკარგებოდა, მე წინადადება მივეცი, წერილი დიდ ფურცელზე დაგვეშვა გახეთში, — მაშინ ოთხ ნომერში დაგვეტყოდა, — ანა და ვიზუთის მეოთხე გვერდზე დაგვეწყო და მთელი წერილი დამატებოდ მიგვეყოლებინა გახეთისთვის. ფურცელზე დაბეჭდვაზე ილიამ გადაჭრილი უარს სთქვა, „პრესის“ ადგილას ბეჭდევა მასაც აღარ მოეწონა, რადგან წერილი ძალიან დიდია უნდა, და ამიტომ აირჩია ისევ ერთად დაბეჭდილიყო.

შეც ასე მოვიქციე. მხოლოდ მეოთხე გვერდზე დაწვება ილიას წერილისა და დანარჩენს გადატანა „დამატებაში“ ტექნიკურად არ მოხერხდა. ამიტომ წერილი მთელ დამატებად წინა დღეს დაბეჭდილ და ასე მომხმარებელი მეორე დღის (5 მაისის) გახეთის ნომერთან შეეფერებოდა და გამოვეცით.

ამდღან შეთხვეული ხედავს, თუ რა მიზეზით დაბეჭდილ ეს წერილი „უხვეული დამატებად“, ან — როგორც ამას ვადაცკობთ ამბობდა ია გვალაქ ვახ. „თეში“ — მინდოდა თუ არა ილიასთვის უარის თქმა წერილის დაბეჭდვაზე. ილია „ივერია“ გამოიწვია საპასუხოდ, — თვითონ ილიასაც ხშირად უთქვამს (სავალითად, დავ. სარაიშვილთან), რომ მე პასუხს არ ვაყვებოდი, „ივერია“ რომ შეკითხვით არ მოემაინათ, — და ამის შემდეგ რედაქციას ანა როგორ უნდა ჰქონოდა სურვილი, საპასუხოდ გამოიწვეული კაცისთვის — და ისიც როგორი კაცისთვის? — უარი ვხვევა უპასუხად ან რა აზრი უნდა ჰქონებოდა ჩემს მისვლას გამწყრად ილიასთან და თხოვნას, რომ გეუღო მოეღობო და შემოთხვეული უარი ვადაცკობა? პირიქით, „ივერია“ იმ აზრით გამოიწვია ილიას პასუხი, რომ იგი კიდევ დაბეჭდვად.

„ივერია“ რედაქციამ „სრულ“-ს პატარა შენიშვნა გაუეთო, სადაც ნათქვამი იყო „ზოგორით საზოგადო მოსაზრებაში პატივცემულ ავტორს ვერ დავეთანხმებოთ“. ილიას წერილში პატარა იყო რამდენიმე ადგილი, მაგალითად, „ელასობრივი უთანხმოების შესახებ, სადაც — გავკრით — გიტარებულა ისეთი საზოგადო

ხასიათის მოსაზრება, რომელშიც ავტორს რედაქცია ვერ დეთანხმებოდა. და რედაქციის შენიშვნაც სწორედ ამ იხილეთ, ხედავთ, ავტორს შეეხებოდა და არა ილიას რედაქციის დაბეჭდვის“ დარღვევას. შენიშვნაც სწორედ ამით იყო გამოწვეული და არა იმით, რომ ვითომ რედაქციამ წერილის დაბეჭდვა უშენიშვნოდ „ივერია“ ვადაცკობა, რადგან მაშინ „საზოგადოებრივი აზრი წინააღმდეგე იყო ილიასი“, როგორც ამას გრ. დიასამიძე ამბობდა გახეთ „თეში“.

იგივე გრ. დიასამიძე ამბობდა იქვე, რომ ილია უქმყოფელი იყო „ივერია“ შენიშვნის „ამბობდაო, იმდენად ბუნდოვანადაა დაწერილი, თითქოს ექვს პაადებს ჩემს მიერ მოყვანილ ამბებისადმი“. 1905 წელში მე ხშირად ვხვდებოდი ილია ქაიკვაძეს, დავ. სარაიშვილთანაც, რომლის ხშირი სტუმარი იყო ილია, ხშირად დავდიოდი. მუდამ ვხვდებოდი გარეთვე მაშინ და შემდეგაც ნიკო ცხედაძეს, იაკობ გოგებაშვილს, არტურ ლასტის, რომელიც ილია ხშირად ხვდებოდნენ. არც ილიასაგან, არც ამ პირთაგან არადროს არ გამოვიწყობია, რომ „ივერია“ შენიშვნა ილიას იმ აზრით ვადაცკობა, როგორც გრ. დიასამიძეს აქვს ვადაცკობული შეგონება, რომ გრ. დიასამიძე ამ შენიშვნაში სხვის ნათქვამს დაეყრდნო და არა ილიასგან თავისი ყურით ვადაცკობილს.

ამ წინააღმდეგ ნათქვამს ცოტა რამეს დავუმატებ დღეს. ვერ იმ კორესპონდენციის ავტორის შესახებ, რომლის საპასუხოდაც ილიას „სრულ“-სა დაწერილია.

ზემოთ ასეა მოსხენებული: „ვილიც ე. ნ.-ის წერილი“. ამ ინიციალებს იყო ამოფარებული იმ წერილის დამწერი. ამ თავის დამალვებზე ილიასაც აქვს მითითებები. იგი სწერდა: „ბატონი ავტორი თავის სახელსა და გვარს მალავს და ამოფარება ირს ასოსა: „ე. ნ.“ მე არ ვიცი, ვინ არის ავტორი და არც მინდა ვიყოლი“.

თუმცა ეს ასეა, მაგრამ ისიც მართალია, რომ ამ შემთხვევაში დამწერის სრული სახელი და გვარიც იმავე არაობის გამოშსახველი იქნებოდა, რისი გამოშსახველიც მისი ინიციალები არის. დღეს მე შემძლია, რასან თვითონ მან გაამტყავა თავისი ექნაობა, ერთ თავის საინივარში, რომელიც მან საქართველოს უმაღლეს ხელისუფლებას მიართვა 1926 წელს, ეს საინივარი, რომელიც უმაღლესმა ხელისუფლებამ უნივერსიტეტს გადაუგზავნა მაშინ (მომიჯიანი ნიოდა ჩემი შვილი უნივერსიტეტში არ მიიღეს) და, აღმათ, არქივშია დაცული, უარესად ახასიათებს მის დამწერის მითითება საარქივო მასალებზე მომწვევ მკვლევარებს. ვითხრობ, რომ ეს დამწერი იყო ვინმე ვასილ ნაცვლიშვილი. ამ სრული ვეარითაც იგი „ვილიც ე. ნ.-ზე“ მეტის მთხრობელი არ არის.

ზემოთ აღნიშნულია აგრეთვე ილიას მხრივ

თავის საბასუხო წერილის დასრულების ცოტათი დაგვიანდა, და ამის მიზეზებიცა ნათქვამი. მაგრამ არ არის მოსვენებული ერთი გარემოება, რომელსაც თქმცა მტერი, მაგრამ მაინც ერთგვარი მნიშვნელობა ჰქონდა ამ დაგვიანებაში. ესაა ის, რომ ილია არასოდეს არ გაუშვებდა ზელიდან თავის ნაწერს შავად ვადუწერტეს. თავის პასუხს იგი მე მაძლედა ნაწილ-ნაწილ, სულთნად ვადამთვრებულს, და ნუბნებდა: „დანარჩენის ვადაწერა ვერ მოეასწარია“, რომ ვუთხარი: „თქვე დალოცვილი, თქვენს დაწერილს ჩვენივეს რა ვადაწერა უნდა“ მეუტი, მოყლედ მომიტრა: „არ შეიძლება“.

უძველესი, ილიას მე გული ვატკინე, ვერ ერთი, იმიო, რომ მის ნაწერში იმ რაღაც ორი სიტყვის წაშლა გაგებდა. უძველესი ისიც, რომ მის არა თუ საბუთი და საფუძველი ჰქონდა გული სტყნოდა, არამედ სრული უფლება ჰქონდა გულიც მასვლად. მართალია, ჩემს ახსნა-განმარტებას იგი დაეთანხმა; მართალია, თავისი გაგებება ვადათქვა და მე გამამართლა; მართალია, ეს გარემოება მას არც მაშინ, არც შემდეგში ვულში ხინჯალ არ ჩარჩენია, მაგრამ ყველაფერი ეს მე ოდნავადაც არ მამართლებს. ფაქტი ისაა, რომ მე, თუნდაც ერთი სიტყვა, მისდა დაყოთხვად წავშალე მის ნაწერში. განა, ვიდრე წითელ მელანს ვავუსვამდი, მე არ შეკადრებოდა და არ შემეფერებოდა მასთან წავსულიყვი, შეკითხვა და მისი თანხმობა მიმელო? და თუ ასე არ გაეისარა, ცხადია, ბრაცულად მოქცეულვარ, და ისეთ ჩემ საქციელს ჩემი ახალგაზრდობა თუ მიღიშნ მოაქნის, თორემ გამართლებით ვერა გზით ვერ გამამართლებს. ცხადია, ჩემმა „რედაქტორობამ“ ან რედაქტორობის ბაილამ სძლია აქ გონიერებას. მართალია, ჩემს სიცოცხლეში, როგორც ახალგაზრდობაში, ისე მოხუცებაში, ყოველთვის ვცდილობდი თავში, რაც შეიძლება, ბევრი შესწავლოდა, ზოლო არაფერი არ ამეარღწოდა, მაგრამ, ამისდა მიუხედავად, იმ ბაილამ, ეტყობა, მაინც შესძლო ამ შემთხვევაში ფეხი წაეკრევივნება ჩემთვის.

მაგრამ ეს, ვულის ტყენის მხრივ, ნაკლებ მნიშვნელოვანი იყო და მას კვალი არა დაუტოვებია რა. ილიას უძველესი, უფრო ეტყინა გული იმის გამო, რომ „ივერიაში“ იმ კარგსაონდენციის ნაწილი ვადაბეჭდა და მას შეკითხვით მიმართა. ამის მოწმობის ზემოთ აღნიშნული სტრიქონები და აგრეთვე ვიდრე არამდინე სხვა ადგილი „ნუთუ“-ში, საცა ავტორს ნაწილობრივ „ივერიაში“ უნდა ჰყავდეს მხედველობაში. მაგალითად, იგი სწერს: „თუ მართალი ხარ, თავა იმართლე ბეჭდვითვეო. ეს ადვილი სათქმელია და ზოგჯერ შეუძლებელია ასასრულებლად... ნუთუ ის ყოვლად უსაბუთო, ყოველად უგეში ბრალდება უნდა დაბეჭდოს ან გაზეთში, ან კურნალში ან იმედით, რომ თუ ეს

მზავი ტყუილია, ბრალდებული ამ ტყუილს დაამტკიცებსო... ან ვისა აქვს იგი აღმზანის ღირსებისათვის უკადრისი მართლადა ტყუილება, იგი ყოველად შეუწერაზებელი და აღმზანის შესამაგინებელი ბატონობა, რომ კაცო პასუხის საგებლად მოედანზე გამოსქიშოს, ვიდრე ბრალმდებს, თავისი არ დაესაბუთებია იმდენად მაინც, რომ პირველი შეხედვით საბუთი — საბუთის ჰყვანდეს და არ ტყუილების გუდას?“

რასაც ვუთხროდა, სრულიად ბუნებრივია, რომ ილია გულნატკენი დარჩა „ივერიაში“ მიმართ ამ შემთხვევაში. თვითონ მე მტკავოდა გული, როცა იმ ცნობას ვებეჭადე და შეკითხვას ვერათადე, გული მტკავოდა ყოველთვის, როცა კი ამას მოვფიქრებდი და ღელსაც მტკივა, როგორც კი ვამახსენებდა, მაგრამ ეს ვახლავთ „გულის“ საქმე და „გული“ ვერ ვადაწვევტს საყთხს. საქმე ის არის, რომ ილია პასუხის ვაცემას არ ამირებდა, და ვითხვა ესა: „ფიქობა ნებოდა, რომ ბრალდება უპასუხოდ დარჩენილიყო, თუ ის სჯობს, რომ ილიამ დასწერა ეს პასუხი და იგი ისტორიას აქვს ვადაცემული?“

შგონია, რომ ამ კითხვის პასუხი ვვლასათვის ცხადი უნდა იყოს. როგორც მაშინ, ისე ღელსაც, — ვფიქრობ, რომ ილიას პასუხს საჭირო იყო და ამბობ მ საჭირო იყო მისი გამოწვევაც ამ პასუხისათვის, და რომ მაშინდელ ჩემ ნაბიჯს ისტორიის ინტერესი ამართლებს.

1937 წ.

შენიშვნა:

ამ პაროზა-სანივარში მისი დაწერი, აცხადებს, როგორც თავის დამსაფრებას, რომ იგი, ვასილ ნაცელიშვილი, არის ილია ჭავჭავაძის წინააღმდეგ „ფ. ნ.“-ის ინიციალებით ხელმოწერილი კორესპონდენციის ავტორი. ეს ცნობა მას აქვს პრუზის შესავალად მოცემული, რათა მისი ასეთი დამსაფრებება მხედველობაში იქნება მიღებული და მთავრობამ უკრად იღოს ჩივილი.

ჩივილის საგანი ის არის, რომ მის ქალიშვილს 1926 წელს უნივერსიტეტში მისაღებ გამოცდებზე საქმაო ნიშნება ვერ მიუღია და ამიტომ იგი არ შეუტრანია მიღებულთა სიაში. და ამის გამო შამა, ე. ი. ვასილ ნაცელიშვილი, სანივარს სწერს მთავრობის სახელზე. რათა ისტორიას არ დაეკარგოს ეს მასალა ამ სუბიექტის პირთვინების დასახასიათებლად (მისი სანივარი, რომელსაც მე თავის დროზე იძულებული ვიყავი ვაგენზობოდი, აღბანა, უნივერსიტეტის აბიურში დაუცული), მე აქ ამ მისი ნაწერის ვადაწვევტით უფლებს ნაწილს, — სრულიად უკომენტაროდ. იგი ასე ჩიროდა და ასე ახაბუთებდა თავის სანივარს: „ჩემმა ქალიშვილმა წელს ვაათავა ცხრაწლელი და წელს ვამოცდებია ჩაიბარა უნივერსიტეტში, მილო საერთო რიცხვი იმნიშნება 27, მაგრამ არ იქმნა ჩარისტული, ვინაიდან „როგორც უბარტოს, დაამკამყოფილებელი ნიშანი არ ვაქვსო“. იმ მიველი საკვირველებანი...

„ვისრამიანის“ ახალი გამოცემა*

რუსთაველის ეპოქის სამიწერო რომანის „ვისრამიანის“ მეცნიერული შესწავლა მჭიდროდა დაკავშირებული ამ თხზულების ტექსტის მიხედვით, 1884 წლის გამოცემასთან აღნიშნულ დროიდან „ვისრამიანის“ მეცნიერული შესწავლისადმი ინტერესი სულ უფრო მეტად იზრდება და ხორკის ისხამს მისი პირველი გამოცემის რედაქტორების ილ. ჭავჭავაძის, ალ. სარაჯიშვილისა და პ. უმაკაშვილის იმედი, „რომ შემდგომი ამ შესანიშნავი თხზულების სრული ვითარება გამოქვეყნებულ არ დაჩვენებ, მით უფრო, რომ ეს თხზულება ამისი ღირსია“-ო.

„ვისრამიანის“ ყოველმხრივ შესწავლას, განსაკუთრებით კი, მისი ტექსტის სპარსულ ორიგინალთან ურთიერთობის კვლევის საქმეს დიდა ამაგი დასდეს ნ. მარმა, იუსტ. აბულაძემ, ალ. ბარამიძემ, დ. კობიძემ და სხვებმა. მათ ნაშრომებში აღიქმულა და გადაწყვეტილმა საკითხებმა მრავალმხრივ მოქმედეს შეეი „ვისრამიანის“ ქართული ტექსტის დადგენის რთულ ამოცანას. ამ მიზართულებით წარმოებულ მუშაობაში მნიშვნელოვანი წვლილია თხზულების მეორე გამოცემა 1938 წ. ალ. ბარამიძის, პ. ინგოროყვისა და კ. კუკელიძის რედაქციით, რომელიც ხელნაწერებთან და სპარსულ ორიგინალთან ბუნდოვანი და ექვივალენტური აღიკვეთების შექმნის საფუძვლზე ძეგლის ქართული ტექსტის დადგენის წარმატებული ცდაა. აღსანიშნავია აგრეთვე თხზულების შესამე გამოცემა ი. ლოლაშვილის რედაქციით 1960 წ. ჩვენნი სიუნიქსი მეორე ტომში; დაბოლოს, საგანგებოდ გვინდა შევნიშნოთ „ვისრამიანის“ მეორე გამოცემაზე, რომელიც მიმდინარე წელს გიორგი წერეთლის რედაქციით გამოსცა საქართველოს მეცნ. აკადემიის ილუსტრაციულ-მეცნიერული ინსტიტუტმა ალექსანდრე გვახარაძისა და მავალი თოდუას მიერ დადგენილი ტექსტით და კრიტიკული გამოცემისათვის სავალდებულო ამა-

რატორით. ეს შეიძლება სამოც გვერდიანი ნაშრომი, კეთილსინდისიერად გაწეული ფრიალი დიდი შრომის ნაყოფს წარმოადგენს. იგი დაფუძნებულია „ვისრამიანის“ ოცდამეორე ქართული ნუსხის ვარიანტულ წაყობაზე, ვარდა ამისა ხელნაწერთა მონაცემების ფონზე გათვალისწინებულია და ერთმანეთთანაა შედარებული ქართული ტექსტის სამივე გამოცემა, ვთვალისწინებულა არჩილის მიერ ვალექსილი „ვისრამიანის“ მონაცემით და ს. ოორდანიშვილის მიერ შესრულებული რუსული თარგმანი, ამასთანავე მთელი თხზულება თავიდან ბოლომდე შედარებულია „ვის-ო-რამიანის“ სპარსულ ორიგინალის სამივე გამოცემისთან: (კალენტი 1865 წ. და თეირანის 1935 და 1949 წლების). ყველა შემთხვევითან ერთად საფუძვლიანადაა შესწავლილი და ჭეკონანდაა ანგარიშგაყვანილი საკითხის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოქმნილი მოსაზრებანი და დადგენილი ტექსტობრივი ფაქტები. ერთი სიტყვით, მკვლევართა მიერ „ვისრამიანის“ შესწავლის სადღესო ვითარება კრიტიკული თვალთვალისწინებულა მაქსიმალურად და შედეგად უფროდ თვალსაჩინოა; ტექსტში ნათელი მოეფინა არა ერთ და ორ ბუნდოვან წაყობას, განმარტოა ლოკატორ აზრს მოკლებული მრავალი ფრაზა, გასწორდა მცდარად ვაგებულ ადგილები. ყველა ამის დადასტურებას უზავად ნაბეჭდო მკითხველს იმ მრავალი ვასწორების მავალითზე, რომელიც მკვლევართ სამართლიანად შეუტანიათ ტექსტში და დასაბუთებულა აქვთ გამოკვლევაში. სამავალითორ წარმოადგენენ მხოლოდ ერთ-ორს „ვისრამიანის“ მეორე გამოცემაში, რომელიც მკვლევართ დასაყრდენ წყაროდ ვაუხდით, ძიძის მიერ მოაბადის მამაკობის შეკერა ასეა აღწერილი: „მერბე ძიძამან სპილენძი და რვალი მოილა და გრძნებოთა რაითე ტილისში შექმნა; ორი მოაბადის სხე და ერთი ვისისი“ (50,15). როგორც სამართლიანდაა შენიშნული, ვამოდი, ძიძის სამი ტილისმა შექმნია; ორი მოაბადისა და ერთი — ვისისა. სპარსულ ორიგინალში შემოქმედების შემდეგ კი ირკვევა, რომ ძიძის ორი თილისმა გამოუნახეს, ერთი მოაბადის მსგავსი, მეორე — ვისისა; ამის მიხედვით ქართული ტექსტი ასე ვასწორდა: „მერბე ძიძამან სპილენძი და

* ვისრამიანი, — ტექსტი გამოცემად მოამზადეს, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთეს ალექსანდრე გვახარაძემ და მავალი თოდუამ. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, 1962 წ.

რგალი მოიღო და ვრძნებითა რაითიმე ტილის-ში შექმნა ორი: (ერთი) შობადის სახე და ერთი — ვისისა* (70, 18); ხსენებულ გამოცემაში ვკითხულობთ: „პირისა ჰაერ ი მრავალფერად ექცეოდა, ზოგჯერ გუყუთილის და ზოგჯერ ვაწითლის“ (76,31) პირის ჰაერი მართლაც ბუნდოვანია და საჩოთირო. სპარსულ ორიგინალში ეს ადგილი ასე იკითხება: „ლოთა სიტყვილისად ორფერად ექსოვე-ზო და, ხან ღვინისფერად ექცეოდა და ხან—ყვი-თლიდ“. მკვლევართ სამართლიანად მოექცე-ვით ყურადღება, რომ ჩაკეი სპარსულში ქსო-ვასთან გვაქვს საქმე, ქართულ თარგმანში ხომ არ უნდა ყოფილიყო ჰაერი, რაც ისეთი აბ-რეშუმის სიყოფია, რომელიც ფერს იცვლის, რეკივებს. ასეთ ვარაუდს „ვისამიანის“ სხვა ადგილიც უჭერს მხარს — მოლაღატე რამის ეხსი სწერს: „შენ ჰაერის ჰგავ, მრავალ-ფერად იქცევი“ (205,29). აღსანიშნავია რომ აქაც პირველ გამოცემაში და ხელნაწერ-ებშიც ჰაერი იკითხება, რაც მეორე გამოცემის რედაქტორებს უკვე გასწორებული აქვთ როგორც ჰაერი. ამის ანალოგიითაა და სპარსულ ორ-გინალზე დაყრდნობით ზემოთხსენილი წინა-ღაღბა ასე იმართება: „პირისა ჰაერი მრავალფერად ექცეოდა, ზოგჯერ გუყუთილის და ზოგჯერ ვაწითლის“ (94,2). მსგავსი მაგა-ლითების წარმოდგენა კიდევ მრავალ შეიძლე-ბოდა, მაგრამ აშკარად ესეც საქმარისადმი გვაჩი-ნა იმის ცხადსაყოფად თუ რა ნათელი ეფინე-და „ვისამიანის“ ტექსტს ზემოდასახელებულ წყაროებისა და მასალების, მათ შორის, სპარ-სული ორიგინალის მომარტებების საფუძველზე. მაგრამ ამ უკანასკნელს შესახებ გვინდა შევ-ნიშნოთ ისიც, რომ, როდესაც ქართული ტექს-ტის დადგენისათვის მას მივმართავთ, უნდა გვახსოვდეს მთარგმნელის მხატვრული მეტ-ყველების თავისებურებანი და მისი მიდგომა სა-თარგმნის ძეგლებისადმი. დავიწყებელი არ უნდა იქნას ის ვარემოება, რომ არსებულ სპარსუ-ლი ნუსხები, რომლებიც ჩვენს დრომდე მოღ-წეული და საფუძვლად უდევს „ვისამიანის“ კალატურ და თვინანულ გამოცემებს, გვიან-დელია და არ ეკით თუ რამდენად ასახვენ იმ სპარსულ ტექსტს, რომელიც ზეით ეწარმოდა ქართულ მთარგმნელს. ამიტომ სპარსული ორიგინალისადმი ყოველთვის ნდობის გამოც-ხადება და ჭეშმარიტების დასადგენად მისი აბ-სოლუტურ კრიტერიუმად მიჩნევა, რომ თით-ქოს ის იყო „ერთადერთი სწორი გზა“ (302); არ იქნებოდა მართებული. ამ ზოგადი ხასია-თის შენიშვნით ჩვენ იმის თქმა არ გვსურს, თი-თქოს მკვლევარნი ამ ვარემოებას არ ითვალის-წინებდნენ. არა ისინი ამ მხრივაც ფრთხილნი არიან, მაგრამ არა უნაკლინი. გამომდინარე

აქედან, ჩვენ მათ ზოგჯერ გასწორებას ვერ გავიზიარებთ. მაგალითად, მეორე გამოცემაში ვკითხულობთ: „გულთანსა პირი, ბერეველის ყუაილსა უგუანდის და ვახანე, ქვეყილითა — რიანკალი“ (24,7). ხაზგასმულ სიტყვას მკვლევარნი სცელოან დრაჰკანიოთ. ასეთი გასწორებებისათვის ისინი ეყრდნობიან სპარსულ ორიგინალს, სადაც მართლაც გვაქვს დინარ (იგივე დრაჰკანი). მკვლევარნი იმასაც დასტე-ნენ, რომ „დრაჰკანი ვისამიანის ქართულ თარ-გმანში ვაყუთილებული პირის შესადარებლად სხვაგანაც გვხვდება“ (329). ესეც მართალია, მაგრამ იმის შესახებ რაღა ვთქვათ რომ „ვის-რამიანში“ სიტყვის განსწორებისათვის ტანე-ლის მდგომარეობის გამოსახატვად ღირანკა-ლიც გვხვდება (135,32 მეოთხე გამოცემით) და სერთოდ იგი „ვისამიანისათვის“ „საყუარელი სამეტაფორო სიტყვაა“ (ალ. ბარამიძე). ვარდა ამისა, თუ მკვლევარნი იზიარებენ ალ. ბარამი-ძის კრიტიკის მართს მოსზრებაზე ქავლის და-თარღების თაობაზე (ნარკვევები ქართული ლი-ტერატურის ისტორიიდან, 1945, 1, 100-101) და ამდენად დრაჰკანიან ერთად ღირანკალის არსე-ბობასაც „ვისამიანში“ დადასტურებულად თვლიან, სპარსული ორიგინალი რა უცილო-ბელ საფუძველს იძლეოდა აღნიშნული გასწო-რებისათვის?

გამოცემაში შეინიშნება აგრეთვე ისეთი გა-სწორებანიც, რომლებიც ასეთ ზემოქმედებს სრულებით არ სპირაობდნენ; აზრი ნათელია, მხატვრულად გამართლებულია, სრულ ლოგი-კურ შესაბამისობაშია კონტექსტთან თორბის მოცემულ მონაკვეთში და სპარსულ ორიგინალ-შიც ვატარებულ აზრს სწორედ ვაღმოსოქმენ. ასე, მაგალითად, მეორე გამოცემაში წარმოდ-გენილ წინაღობებს: „იცი, რომელ დღენი ჩუენნი ნათხოვნი და ვარდასრულნი ვარე აღა-რა შემოიქცევის“ ასე ასწორებენ: „იცი, რომელ დღენი ჩუენნი ნათხოვნი და მოკლენი, ვარდასრულნი ვარე აღარ შემოიქცევის (88,6). სპარსულ ორიგინალში არის „მოკლენი ჩუენნი სიციხლუ“, ხაზგასმულ სიტყვას, როგორც აღნიშნავენ, მხოლოდ ორი ხელნაწერი ადას-ტურებს. ვფიქრობთ, ასეთ გასწორებაზე პა-ტივიტული მკვლევარნი წავიდოდნენ მხოლოდ იმიტომ, რომ ქართულ ტექსტში აესახათ სპარ-სულ ორიგინალის მიერ ი „ქუთაჰ“ (მოკლე).

სპარსული ორიგინალისადმი მკვლევართა და მოკიდებულების ზემოაღნიშნული ნაკლის გა-მოვლინებად მიგვაჩნია მათ მიერ მუდარად ვა-გებულ რუბრიკში შეტანილი ზოგიერთი წაყი-თხევა. ასე, მაგალითად, თარგმანში (92,24). ეკი-თხულობთ: „შენ მზე ხარ და თუ ჩემზედა ნათობ, სიყუარულ (ი) საიავუნდად შემექმ“,

სმარსულში კი ვაჟებს: „შენ მზე ხარ, თუ ჩემზე მონათებ, მე თვისი ბეჭდის იაფუნდად მოკვებ“. მთარგმნელს ბეჭედი წაუეთხავს როგორც სიყვარული (სმარსულში ეს ორი სიტყვა დამერილობით არ განსხვავდება) დასაქნენ მკვლევარნი და ამრბიად მივიღეთ „სიყვარულის იაფუნდი“ ნაცულად „ბეჭდის იაფუნდისა“ თ. აქვე შენიშნავენ, რომ არც „სიყვარულის იაფუნდი“ ჩვენი ძეგლისათვის უცხო და უჩვეულო (488). ამ ფაქტში აღსანიშნავი ისაა, რომ მთარგმნელის მიერ სმარსულიდან მხატვრული სხის თავისებურებად გადმოღებას პატრივერული მკვლევარნი მდებარე გაგების კვალიფიკაციას აძლევენ — ვფიქრობთ იმიტომ, რომ ისინი „ეოსრაშიანის“ ზუსტად შესრულებული მხატვრული თარგმანის თვალსაზრისზე დგანან. ანალოგიურ მაგალითთან ვაჟებს საქმე ამ შემთხვევაშიც: „სურვილი გულეისაგან გამმარსა ყანასა ჭუნადა, ნაყოფისა ირმოსლვისათვის იმედგარდაწყვეტილსა“ (55,38), სმარსულ ორიგინალში კი ვკითხულობთ: „მისი სიყვარული დამქნარ ყანასავით იყო, არ ქონდა იმედი წყლისა და წვიმისა“. მკვლევართა აზრით, „წვიმის“ „ნაყოფით“ შეცვლა მთარგმნელის მიერ სმარსული „პარან“-ის არა სწორი გაგების შედეგი უნდა იყოს (მართლაც ეს სიტყვა ნიშნავს ნაყოფს მრავლობით რიცხვში). მაგრამ სმარსულ ტექსტში ვაჟებს კიდევ წყალი (ან), ამიტომ კითხვა ისმის, ეს სიტყვა რაღა უყო მთარგმნელმა, სულ ვერ შენიშნა? ვფიქრობთ, აქაც მთარგმნელის თავისებურ მიდგომასა და გააზრებასთან ვაჟებს საქმე, და აქი თვითონვე შენიშნავენ „მინაარსისათვის ამას არაუიფარო ზიანი არ მოუტანია, პირიქით, დაამშენა კოდეც ისეთი დეტალით, რომელიც მთარგმნელმა შემდეგშიც გამოიყენა“ (488). მაშ რატომ მივცეთ ამ ფაქტს მდებარე გაგების კვალიფიკაცია? ვფიქრობთ, ამოსავალი აქაც ის ვარაუდობაა, რომ თხზულების ქართული ტექსტი „ზუსტ სიტყვასიტყვითს“ მხატვრულ თარგმანადა კვალიფიკირებული (303). რა შეიძლება ამ დებულების შესახებ ითქვას. მკვლევარებს, მთიერი წარმოდგენილი დღი (შეიძლება ითქვას გადაჭარბებული) და საუცხოოდ დახვეწილ-დაზუსტებული ემპირიული მასალის საფუძველზე ობიექტული დებულების ჩამოყალიბების პროცესში ასეთი შენიშვნების გაყოფა უხდებათ: „თუ ცალკეობს მას (მთარგმნელს კ. ფ.) უცვლელად გადმოაქვს იდიომატური გამოთქმა... სხვაგან იგი ოსტატურად უღლის მას

გვერდს...“ (306); „თუ ზოგჯერ მერაფორული თქმები უცვლელადაა გადმოცემული... უმრავლეს შემთხვევაში ისინი ვახსნილია, ან ნაწილობრივ გამოფრული...“ (306-7); „მთარგმნელი არც მრავალსიტყვიანობას ერიდება“ (310); „მთარგმნელს ახასიათებს კომენტირებული ვაზარების ხერხი, რაც იწვევს არატექსტის მიერ გაგარკველბას“ (310); „ზოგჯერ მთარგმნელისეული გაერცობა მინაარსის გამაძრებლის მიზნითაა გამოწვეული, ზოგჯერ ამ ძეგლისათვის მებრედ დამახასიათებელი სინონიმური პარალელიზმი“ (311); „ზოგჯერ თავს იჩენს ტენდენციური დამოკიდებულება ტექსტისადმი“ (313) და სხვა მისთ. ასეთი შენიშვნები სავსებით ლოგიკურია და მასალაში საფუძვლიანად ვარკვევის შედეგია. აქედან გამომდინარე მკვლევართა შეფასება და დაკვირვებანი „ეოსრაშიანის“ ქართულ თარგმანზე არსებითად გამოხატავს საქმის ნამდვილ ვითარებას. მაგრამ, ამასთანავე, თუ „სიზუსტე მხატვრული თარგმანისა სულაც არ გულისხმობს ლექსიერ შესატყვისობათა თუ სახეების სრულ იდენტურობას (ხაზი ჩვენს კ. ფ.) (303-4). მაშინ, ვფიქრობთ, მართებულად უნდა მივიჩნიოთ ადრე გამოთქმული მოსაზრება, რომ „ეოსრაშიანის“ ქართული რედაქციის ავტორი „ეკალდაქვალ მიუხედავად სმარსულ დედანს და სისწორით გადმოსცემს ტექსტის როგორც მინაარსობლივ, ისე მხატვრულ-გამომსახველობით მხარეს, (ხაზი ჩვენს კ. ფ.) მაგრამ დიდ თავისუფლებას კ იჩენს. უცხოურ ტექსტს ქართულად მწერალი ამუშავებს შემოქმედებითად, აქართულებს“ (ავ. ბარამიძე, „ჩვენს საუნჯე“, 1960, ტ. 2, გვ. 10).

ესეთი კარგი და ესოდენ ვრცელი კრიტიკული გამოცემისათვის, როგორსაც სარეცენზიო წიგნი წარმოადგენს, გავუგებარია, რამ გამოიწვია ლექსიკონის ასე შეშკირება. უხერხულობას ქმნის ის ფაქტიც, რომ შეიდასამოც-გვერდიან წიგნში არ აღჩენილა ადგილი ტექსტის სარჩევისათვის. როდესაც ეს ტექსტს მასობრივი ტირაჟით გამოიცემა, სკიპრო იქნება ამ ხარვეზების შევსება და გამოსწორება. „ეოსრაშიანის“ მეოთხე გამოცემა ჩვენს სამეცნიერო-ლტერატურულ ცხოვრებაში ღირს შესანიშნავი მოვლენაა, მისი გამოცემით უცვლელად კარგი და სსარგებლო საქმე გააქეთა აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტმა.

აოტა ფაღაზა

გენიკ გავაშვილის თხზულებათა აკადემიური გამოცემა

ბესიკი არაჩვეულებრივი პოპულარული პოეტი იყო ძველ საქართველოში. რუსთაველის შემდეგ ამდენი მიმბაძველი არაიყოს ჰყოლია, მაგრამ როგორც ემიგრანტი სწევით, მიმბაძვა მეტწილად გარეგნული იყო და მათ ხელში ბესიკის მძაფრი, რომანტიკული პათოსით ამაღლებული ლექსები უზარალო, დაარღვიანდულ მონოლოგებად გადაიქცა. კიდევ უფრო სამწუხარო ის იყო, რომ ბესიკის მიმბაძვით დაწერილ ამ „ყარაზოდორაშვილურ“ ლექსებს, ხშირად თვით ბესიკის სახელით ნათლადუნენ და მართლაც, რომ დათვურ სამსახურს უწყენდნენ ბესიკის პოეტურ რეპუტაციას. პირველი სერიაზული ცდა, ამ ხარკმეტოაცან გავაშვილით ბესიკის შემოქმედება, განხორციელდა 1932 წელს, როცა გამოიცა ბესიკის თხზულებათა სრული კრებული. მას შემდეგ ზუსტად 30 წელი გავიდა, ბევრი რამ ცნობილი ვახდა ბესიკის ცხოვრება-შემოქმედებოდან, აღმოჩნდა ახალი მასალები, გაჩვენდა ბევრი საცილობელ ტექსტის ნამდვილი ავტორი და ბესიკის თხზულებათა ახალი, ავადმეორე გამოცემა ნამდვილად გადაუდებელ საქმედ გადაიქცა.

წინამდებარე წიგნი იმავე ავტორთა მიერ (ალ. ზარაძე, გ. თოფჩიანი) არის მომზადებული. უნდა აღინიშნოს, რომ იგი ავადმეორე ხასიათის გამოცემა, ამასთან, რაც შემთხვევაში გათვალისწინებულია მეოთხედითა ფართო წრის ინტერესებზე და ამ მხრივ, ბევრი საკუროტო ცნობა შეტანილი პოეტის შემოქმედების ყოველმხრივი გავრცელებისათვის.

გადა ბესიკური ინტერპოლიაციებისა, მის ყეროვან გამოცემას აბაკოლებს უნობრივი მომენტებიც. არაა უსაძალი, რომ ბესიკის პოეზიაში, მძაფრი, დრამატული განცდით დაწერილი ლექსების გვერდით („სევდის ბალი“, „შე შენმა ფიქრმა მიმარინდა...“ „სანო-ტატანო...“), ხშირად შეინიშნება სიტყვის მიმოხურით ზედმეტი გატაცება, რაც რაც შემთხვევაში, მართლაც, ვირტუოზული ოსტატობითაა შესრულებული. ეს იყო ერთგვარი ხარკი, სავარაოთაუშესაქცევადი პოეზიისადმი.

სიტყვის ხელოვნური ხმატება, მოვლოდენული (ზოგჯერ ძალდატანებლი) სიტყვათწარმოება, ხშირად ბუნდოვანსა და გაუგებარს ხდის პოეტის ზოგ ლექსს. ბესიკის შესწავლის ისტორიიდან საინტერესოა, რომ ჩამდენიმე დივერსარული ხასიათის ცნობა მოდის სწორედ პოეტის ზოგი ლექსისა ან რთული მეტაფორის თავისებური გაგებიდან. კარგად არის ცნობილი ბესიკის ლექსი: „შე შენი მგონე...“, რომლის გამოც ზ. კვიციანეს შემოუნახავს ზეპირი გადმოცემა: ერთ დღეს თურმე შეიღნისკენ ვიდაც

ალაფის ქალი მიდენილა. მის დაძველებულ თველი ბატონიშვილი (გ. ლეონიძის, ბარბაქაძის, ლეონ ბატონიშვილი) და ძალიან მოსწონებია, ბატონიშვილი შორი-ახლოდან ქალს თან გახყოლია და მისი სახლი უნახავს. შესაძებ დღეს ბატონიშვილს ამ ქალის სახლის მახლობლად ვახშიმი გავმართავს და მთელი დამე უქეფინით ზურნით, თარით და სიამურებით. ბესიკიც იქა ყოფილა. ბესიკისთვის უთხოვნიათ, ამ ქალზე სიამურა გამოსთქვიო. ქალს მალალო რქმევია და ტექსტი, „შე შენი მგონე, კირთ შეგვონე, მარქვი (sic) მალალო“ ბესიკს მასხელ დაუწერია და ეს ლექსი მთელს ქალაქში გავრცინაო.

თავისთავად საინტერესო ისტორიაა და ბესიკის ბევრ ტექსტს შესაძლოა ასეთი ბიოგრაფია ჰქონდეს. მაგრამ აქ საფიქრებელია, რომ ეს გადმოცემა თვით ამ ლექსის არაწერად გაგებამ შექმნა. ლექსის პირველი სტრიქონი უკანასკნელ გამოცემაში ასე იკითხება: „შე შენი მგონე, კირთ შეგვონე, დამწვი მალალო“. საერთო სიტყვა „მალალო“, ე. ი. ცუცხლო მალე დამწვიო (ხანგრძლივ ნუ დამტანჯავი), ერთ სიტყვად „მალალო“ გაუგვიათ და იგი ქალის სახელად მოიგონვით. შემდეგ ამავე შემქმნელაზე უნდა იტყვას რომანტიკული ისტორია.

ასეთივე ხასიათისაა მეორე ზეპირი გადმოცემაც, რომელიც ბესიკის თბილ-სიდან გაძვეების ამხავს სამოყნრო ცთუნებას უკაშეირებს. იგი დამყარებულია ბესიკის ერთი სიტყვით რთული მეტაფორის თავისებური გაგებაზე. ეს არის ადგილი ცნობილი ლექსიდან „შენი შამენი“: „შენი შამენი შავს გალიას შემსხდარნი“, თითქოს აქ მეტაფორულად იველისხმება ორი შავით მოსილი მონაზონი, რომელთაგან ერთი მეფის ასული იყო, და ამ ლექსის გამო ერგულმ დასაჯა ურჩი მესახანო. ნამდვილად კი, „შენი შამენი“ თვალებს მეტაფორაა, ხოლო „შავ გალია“ კი წამწამნი იგულისხმება.

მეტაფორებზე ბევრად უფრო ძნელია ზოგი სიტყვის ფორმისა და მნიშვნელობის ამხსნა. ეს, სხვათაშორის, მე-17-18 საუკუნის მთელი სამეგრეო ენის თავისებურებაა და ამ მხრივ ბესიკი არაა გამონაკლისი. ძველი ქართული ენის ნორმები ამ დროს ერთგვარ დეფორმაციას განიცდის და ერთმანეთშია აღრეული სწორი და ზელოვნურად ნაწარმოები ფორმები. ზოლო ამას უფრო აძველებს ევრეთწოდებულ თავშესაქცევა ლექსებში („ზენები“ „აკროსტიხები-სხე“) სიტყვათა უკონტექსტო ხმარებაც. წინამდებარე გამოცემას ახლავს სრული ლექსიკონი, რომელიც შედგენილია გ. თოფჩიანის მიერ. იგი მართებულად შენიშნავს: „რომ ბესიკის

თხულებათა ლექსიკონის შედგენა მეტად რთული და ძნელი საქმეა. საბოლოოს ქმნის ლექსიკონის მრავალფეროვნება. სიტყვათა ნიარჯიანი წარმომავლობა და მნიშვნელობის შეცვლა... ლექსის ფორმის სრულყოფისთვის პოეტი თავისუფლად ეპყრობა ენას. იგი ფართოდ სარგებლობს *licentia Poetica*-ს უფლებით უხვად იყენებს ქართული ენის სიტყვაწარმოების მრავალფეროვნებას შესაძლებლობას და ქმნის ახალ, თუმცა ზოგჯერ უმართებულო სიტყვებს, აწარმოებს კომპოზიტებს, კეთს სიტყვებს, ერთავს ანალოგიით დამოლოებებს და ამით მრავალფეროვან ხდის ლექსიკას. მაგრამ ახლად წარმოქმნილ სიტყვებს (მიმლოებებს) და ხმნებს თაიღანვე დეტყო ხელოვნრობა და ამიტომ შთის დიდი წილი ვერ დამკვიდრდა ლექსიკაში.

1932 წლის გამოცემასთან შედარებით ახალი ლექსიკონი ბევრად უფრო სრულყოფილია და ახალი მასალებით გამდიდრებული. ზოგი სიტყვა ახლებურადაა განმარტებული, ხოლო ზოგი კი პირველადაა შემოსული ამ ლექსიკონში. ამასთან, შეტრილ შემთხვევაში გახსნილია ბესიკის რთული მაჭაშერი დბოლოებანი, რაც აადვილებს ამ თუ ამ ლექსის შინაარსობლივ ათვისებას. აღნიშნული ლექსიკონი ფრიალ საგუნდისხმადა არა მარტო ბესიკის პოეტური ენის გასაგებად, არამედ იგი დაგეგმვარება მე-17-18 საუკუნის ბევრი საცოლობელი სიტყვისა თუ ტერმინის გამორკვიავი. აქვე საჭიროა აღინიშნოს ერთი მთმენტი. როგორც ლექსიკონის შემდგენელი აღნიშავს, განწელებულია ზოგი სიტყვის გაშიფვრა, ეს მით უფრო, როცა „ანბანთქებებში“, ან „ზიანი შაირებში“ სიტყვებზე ხელოვნრობა, ან შესაფერისი კონტექსტის გარეშეა გამოყენებული. ზოგ სხვა მანამდე არსებულ კლასიკოსთა ლექსიკონებისაგან განსხვავებით, აქ ყველა განუმარტავი სიტყვა აღწესებულია და შემოტანილი ლექსიკონში. ჭერ კიდევ დიდი ლექსიკოგრაფი სულხან-საბა შენიშნავდა, რომ განუმარტავი სიტყვებიც შემომატეს ლექსიკონშიო. მეტიოდმა როგორც ცნობილია, გაუმარტოა სულხან-საბას. ზოგი მის მიერ აღრუულ რუდაქებებში განუმარტავი სიტყვა, შემდგომი განიშარტა ან თვით მისგანვე ან მისი უბლოკისი თანამშრომლების მიერ. ეს ნიკადი ხერხია და სამწხხაროდ, ამის ზოგჯერ არ იყენებენ ზეენში. ამ მხრივ სწორად მოქცეულან, როცა ბესიკის ახალ გამოცემაში საცოლობელი და განუმარტავი სიტყვები აღწესსახვთ ლექსიკონში, ვინ იცის, ვინ, სად და როდის წაწყედება ამ სიტყვათა მართებულ ამოსხნას.

ლექსიკონში ბესიკის პოემის „რძალდღამ-აილიანი“ ერთი სიტყვა „ბეზირგანი“ ასეა განმარტებული: „დიდვაჭარი“ რაც, ზემის ახ-

როთ, კონტექსტს არ უღვება. ამ სიტყვა დახასიათებულია რძალი და მინიშნებულია მის ყოფიქცეაზე. საინტერესოა, რამდენად უფრო მით ასეთ კონტექსტში აქვს მოქცეული ეს სიტყვა ვაჯ-ფშაველას, თავის ცნობილ ლექსში „ქამრული“: „სხვა რამ აწუხებს ვაჯაკისა სხეულ აქვს დამწვარი გული: ერთ ბეზირგანსა ლიასა, ამის სახელი კრულია, არ ვაყოლია ცოლად, ვაჯაკი დაუწუნია...“ ეს სიტყვა ქალის ეპიტეტად ხალხურ ლექსებშიც შემხვედრია. ხოლო ა. შანიძე ვაჯ-ფშაველას ლექსიკონში ასე განმარტავს ამ სიტყვას: ბეზირგანი — ცული ყოფიქცეის დედაყა, რაც უმეველად შეიფერება „რძალ დედამთილიანი“ აღნიშნული ადგილის განმარტებას. სიტყვა „ბუნღმინარული“ მართალია ხელოვნრობადაა ნაწარმოებ, მაგრამ მისი მნიშვნელობა შემდეგი უნდა იყოს: ბუნღმიძინებული ე. ი. სინონიმური ზერხითა აზრი გადმოცემულია: მზეთ მწედ გქმენ ბუნღსა და მიძინებულსო და მოთხრობილია ქრისტეს ჭვარცმის ამბავი.

ასევე მართებულად უნდა მივიჩნიოთ 1932 წლის გამოცემის თავისებურება, რომ აქ ცალკე იყო გამოყოფილი ბესიკის ბევრი სადავო ლექსი, ამან უმეველად გაამხვილა მკვლევართა ყურადღება, რაც კარგად იხსახა ახალ აღმოცემაში. ბევრ სადავო ლექსს დღეს თავისი ავტორი გამოურუნდა და საბოლოოდ დაშორდა ბესიკის პოეტურ სახელს. ეს განყოფილება გამოცემაში („სადაონი“) ახლაც არსებობს, მაგრამ მისი შორცული ძალზე შემცირებულია და იგულისხმება, რომ მომავალში იგი სრულიად გაქრება.

ბესიკის ახალ გამოცემაში, მისი აკადემიური სრულყოფილობისათვის, პოეტურ თხულებათა გარდა, შეტანილია თითქმის ყველა მასალა, რაც კი ზეენი პოეტის ცხოვრებაში შემოქმედების ეხება. აქ არის ბესიკის მოგზაურობის დღიური, ქრონიკები, რომელსაც პოეტი წერდა რუსეთ-თურქეთის ომის დროს კრემენჩუკში, მიმოწერა ქართული მოღვაწეებთან, დიპლომატიურ მართილ უოფნისად დაწერილი კითხვითი პარათები და ა. შ. აქ სხვადასხვა სახით იხსნება პოეტის, ჭარისკაცისა და დიპლომატის თავისებური სახე.

გამოცემას ახლავს ძალზე საინტერესო ნარკვევი „ტექსტისათვის“, რომელშიც მოთხრობილია როგორც ძველი, ისე ახლად აღმოჩენილი მასალის მთელი ისტორია, აქვეა დართული ვარიანტული ცნობები ხელნაწერებიდან.

წიგნს წამღვაზებული აქვს აკად. ილ. ბარამიძის შესავალი წერილი, რომელშიც მოკლედ მიმოხილულია დიდი ქართველი პოეტის ბესიკ გაბაშვილის ცხოვრება და შემოქმედება.

„მტკვრის პირას გათეთრებული კაცები“

ჩვენს სინამდვილეში გმირები ყოველდღე იბადებიან, იბადებიან ისინი ქარხნებში, საკოლმეურნეო მინდვრებში, ლაბორატორიებში... ამ გმირი ადამიანების დახატვას, მათი საქმეების შეთხვედრისათვის მხატვრულად წარადგენას ემსახურება მხატვრული ნარკვევი.

ნოდარ წულუისკირის ნარკვევების კრებულში მოახრობილია ძველი თბილისის მოქალაქეებზე და ახალი დროის მშენებლებზე. ნარკვევების ერთი ნაწილი მტკვრის პირას გათეთრებულ კაცებს ეძღვნება, ძველ თბილისს, ძველ ადამიანებს, — კინტოებს, მეთევზეებს, ძველ მტკვარს, — ძველ შენობებს, ძველ ურთიერთობებს, ხოლო მეორე, ჩვენი დროის ქალაქის და სოფლის იურისტულ შედეგების შესახებ მოგვითხრობს. ცხადია, რომ საერთო კომპოზიცია მათ შორის არ უნდა არსებობდეს, მაგრამ, როდესაც კრებულის ვითხვას ასრულებ, ასეთი გრძნობა გვედღობა, თითქმის ერთი ნაწარმოები წავეკითხოს, — ნაწარმოები, რომელშიც მოთხრობილია პაპებზე და შეიღწეულეებზე. — ესაა ამ წიგნის ერთი ღირსებათაგანი.

კრებული იხსნება შემწვანილე ვანუაზე თბრობით. „ვანუა აელაბარში ცხოვრობს... ძველი ყარაიოლია. ტრუბკა ვასუს რომ ვითხოვ, ვანუა იყო ყველაზე მაგარი მსმელი და ვეკატე; ვანუას რომ ვითხოვ: არა კაცო, ვასუა იყოო. ქარელთი კარაბეკა კი ხან ვანუას აქებს, ხან ვასუს. აბა, შოღი და გაიგე, ვინ რა იყო და როგორი იყო ერთი კია, ვანუა შემწვანილე იყო, უდიდობდა მწვანილს ბაყალხანაში იაგორასაგან და თბილისის ქუჩებში ვეკატობდა. დილადრიან ვანუა და ტუგო ბალაბაში ქუჩაში გამოდიოდნენ და ვეკატოდნენ, „ზღენი“, „ზღენი“, „პამიდორი“, „ბადრი-ჟანი“ — საღამოს მოგებელი ფულით ქეიფობდნენ“.

ეს ნაწევები ხაზს უსვამს, რომ ვანუას და მის თანამოსამყებებს თავიანთი რჩელი და კანონი მყოფია, რომელიც ცხოვრების სიღრუხებით იყო ნაკარნახევი. ამ ადამიანების ცხოვრება შესდგებოდა შრომისა და დროსტარებისაგან. ვანუა და მისი თანამომყებები, მემწვანილეები, კინტოები, მეთევზეები არა მარტო გეოგრაფიულად, სულეარადაც დიდი ქალაქის განაპირას ცხოვრობდნენ. და თითქმის მათი სალაპარაკო უნის სილაშხზე იმართა, რომ მათ არ იყოთარ ქართული. მათი ქართული თავისებურაა: „ეე, ხმა ჩიწყეიტე, ჟიხიჭყე!“. ნ. წულუისკირმა ძველი თბილისის ადამიანები მკი-

თხველს ხორცმესხმულად წარმოუდგინა საქმე გვაქეს არა ლატერატურულ სტრუქტურაში, არა კარც ამ შემთხვევაში შეიძლება მომხდარაყო, არამედ ცოცხალ ადამიანებთან. არა მწერლის მიერ გამოგონილ ურთიერთობებთან. არამედ ნამდვილ, ნატურალურ მოვლენებთან. ვანუა და მისი ამხანაგები ერთდგროვად ცხოვრობენ, თითქმის ეს ერთდგროვება მათთვის იდეალურაა, მაგრამ მათს ფანჯარაში ხშირად შემოიხედავს ხოლმე დიდი ქალაქი. ვანუას მეგობარი ტიგო რეველუციონერი გახდება.

ნ. წულუისკირის თბრობა არ არის ხელოვნური, ეს ეხმარება მას შექმნას ისეთი სახეები, რომლებიც შეიხვედრში ძველი ქალაქის სინამდვილეს აცოცხლებენ.

ხარფხში თუ აელაბარში ქართულ კინტოებთან ერთად ცხოვრობდნენ სომხები და რუსები. აი ერთი მათგანი, — კოსტია. კოსტია მტკვრის ნაპირის მკვიდრია. ვანუსაგან იმით განსხვავდება, რომ სამსახური აქვს. თუ მტკვარი ვინმე დასაზრობად ვაიწროება. კოსტია გადაარჩენს. ბევრი გადაარჩინა, ბევრს სოცხლზე აჩუქა. ახლა დაბერდა, მოგონებებით ცხოვრობს, ისხენებს ძველ მეგობრებს, მაგრამ მას ახალ ცხოვრებასთანაც აქვს ურთიერთობა. ამ „ურთიერთობას“ იგი მის მიერვე ჩაღწილი კარგი საქმეების წყალობით ახერხებს.

მტკვრის პირას გათეთრებულ კაცებზე თბრობის დროს ნ. წულუისკირი არ იფიქრებს იმ სოციალურ ვარგმოსაც, რომელშიც ხარფხისა და აელაბარის შედეგებს უხდებოდათ ცხოვრება. „სტეფანე და კოკლი მაგარტა სულ მატარა ბიჭები იყენენ, როცა ნათესავმა თბილისში ჩამოიყვანა და ობლები მულოქ აღას მიგვარა მოსამსახურედ“. სტეფანესა და კოკლი მაგარტას ცხოვრების ისტორია კიდევ ერთ სოციალურ უკულმართობაზე მიუთითებს.

სტეფანეს ცხოვრება მულოქ აღას ხელში უბეურად წარმართა. მულოქ აღამ საშინელი მოვალეობა დააყისრა სტეფანეს. — მტკვრის ნაპირას ღარაჯობა, დამხარჩლების შეგროვება და ქირსუფლებთან სარფიანი ვაჭრობა. სტეფანეს ჟერ უჭირდა, მაგრამ შეეჩვიო თავის ამორალურ სამსახურს. ერთ დღეს მტკვარმა სამი დამხარჩელი ჩამოატარა. სტეფანემ და მისმა ბიჭებმა ბოძებზე მიამბეს გვამები და ქირსუფლებს დაუწყეს ლოდინი. ქირსუფლები არ ჩანდნენ. სტეფანემ ქალაქში გაიარა ამბის გასაგებად და უცებ შეიტყვეს, რომ ის მკვდრები მისი ძმა და მისი ამხანაგები იყენენ. სტეფანე ვამწარა, ვაცოცხლა ამ შემთხვევამ. მულოქ აღამ იმით შურისძიების გრძნობამ შეიყარა.

* ნოდარ წულუისკირი, „მტკვრის პირას გათეთრებული კაცები“, საბჭოთა მწერალი, 1961 წ.

„სტუდენტ ციხეში ცოტახანს იჯდა, მალე გაანთავისუფლეს, როგორც შეშლილი.“

სტუდენტი სოციალური უსამართლობის მსხვერპლია, მესრობა კი მტკვარზე მომხდარი ცვლილებებისა. ორთავიანობა ააშენეს. მესრობამ აიკვან გულ-ნაბადი, ადვილი გამოიკვალა და სხვა-გან დაიწყო თეზისსკერა. მწვადად ცხოვრობს მესრობა, „მხოლოდ ქალაქის მიდამოებიდან ხარაჩოები ხელეხს იგარკლებუნ და ძირს ჩაშლიდან, მტკვარის ნაპირისაკენ“. მტკვარი კალაპოტში ეშვება, აღარ ეშვება მისიანი ნაპირები, სადაც მესრობასა და მისთანებს ქობების დიდება და თევზაობა შეეძლოთ. მესრობას ვეგოზარი ესტუმრება, მიხუა. იგონებენ ძველს, არსენა ჯორჯიაშვილს დალოცავენ. შერე ციხე თვითმფრინავი გაიქროლებს და იმას მანერელებთან: „—ხო, ხო, ხო, ხო!... რა კაცო ზის, პა მიხუა — რა კაცო ზის, პა მესრობა“. მესრობასა და მიხუას ამ შესაბამისებით ამთავრებს ნ. წულეისკირი მტკვარს პირას გათვითრებულ კაცებზე თბრობას და ახალი აღმთავრების წარმოადგენს იწყებს.

ლევან თალავაძე — მფრინავია. აღბათ, მან გააკვირვა მესრობა და მიხუა. ლევანს „თორმეტო ათასი საათი გაუტარებია პაერში და სამი მილიონი კილომეტრი გაუვლია“. ორ გვერდზე გვიამბობს ავტორი ლევანის შესახებ და მაინც ახერხებს შეაყიაროს იგი მკითხველს, მეტოცა-კარგი ვაჟაკის და ნიჭიერი აღამაინის მისაბად კრახა ქანის. შესანიშნავად გვიხატებს იგი ჩვენი დროის გმირებს „ოპ არჩილში“.

სანტერესო ნარკვევია „ლუკას ამბავი“. ძველა მილიციელი, კულაკების და ყაზალების მძევალეო ლუკა, ასლა პენსიონერია. ერთხელ ბზრობა დღეს ლუკა ისტორიეს დუქნის წინ იქდა. იქვე, ბაღში ჩხუბი ატყდა. მილიციელმა აშველა და ვერ გააშველა მოჩხუბრები. პირა-კით, ერთი მთავანი შეტავა კიდევაც მას. ლუკა გააშწირა მილიციელის ასეთმა უსუსრობამ. პროფესიული შეურაცხყოფა იგრძნო მილიციელის სიმბაღეში. „დაბოჯილი ცხენავით, აწრილდა ადვილზე, ჯობი ხელში შეათამაშა და შესახა: „მსამ ბიჭო, მსამ, მომ წაართვი რე-ვიოლვარი და თავებე დაატებე შევ მთხოვარს. მთავ არ არის რევიოლვარის ღირსი“. სხვა ნარკვევში მილიციის უფროსის ბიუროკრატობის გამო კინალამ წახდა საკოლმეურნეო დოკუ-მენტით: „ერთმა ბიუროკრატმა შეიძლება დავგა-ტყოსო თუქ...“ ეუბნებოდა ამ შემთხვევის გა-მის რაიკომის ინსტრუქტორი კოლმეურნეობის თავმჯდომარის.

ასლსოფელეთა გმირული შრომისადმი მიძღვნილი ნარკვევი „შე შეკრა მათი“ ამ სალი პათოსითა და სიყვარულით დაწერილი ფურც-ლებით მთავრდება ნ. წულეისკირის ჩვენი დროის აღმთავრებისადმი მიძღვნილი ციკლი. კრებულში ავტორს შეუტანია მოთხრობაც. ამ

მოთხრობაში, რომლის სათაურია „მიწისმეცრა“ მხატვრული ნარკვევების გმირები ჰყავს დახატული ავტორს. ავტორის ფუნქციონირებით დროის აღმთავრებს ვერ ესწავნება. ქრისტიანული აღმთავრები, რომელთა გმირულ საქმეებსაც ნ. წულეისკირმა თავის ნარკვევებში შეახსა ხორცი, ნარკვევებში კი არ ამთავრებენ ცხოვრებას, როგორც მხატვრული სახეები, ტაბები, არამედ მწერლის გამოცდილებაში იმკვიდრებენ ადვილს და ელენდებიან მის ორიგინალურ მხატვრულ ნაწარმოებებში. მოთხრობაში დახატული კოლმეურნეობის თავ-რე ირაკლი პარტო სახელით არ ვგავონებს ნარკვევის „მოვლემარე“ დამე სოფელში“ს გმირს, მეურნეობის დირექტორს, ირაკლის. ორივე ირაკლი ერთი ტიპის აღმთავრებია — მართალი, პატრონების, საქმის და ხალხის ერთგული.

მოთხრობაში შესანიშნავად, ოსტატურად არიან დახატული კოლმეურნეობა როსტომი და ერასტი. ეს უკანასკნელი ძალიან გვგავონებს ოქდათიანი წლების საშუალო გლეხს. როსტომს მხოლოდ იმისი მოპოვება უნდა, რაც ეყოფა. ერასტი კი „იმიხათვის, რომ ანაზი მოიგოს, შილის ბათუმში, თბილში, სოხუმში. როსტომს ცხრა შელა ჰყავს. უყვარს წყნარი ცხოვრება და ცოლი.“

მოთხრობა ასე იწყება: „სამეგრელოში არის ერთი სოფელი“... და როგორც შემდეგ ირკვევა, მწერალი, რომელიც სიმატიურადაა ვანწყობილი ამ სოფელისადმი, ცდილობს მკითხველში იგივე გრძნობას აღძრას. მკითხველი გრძნობს, რომ თუ დღეს მოთხრობის გმირებს თავიანი აღმთავრებობაში რაიმე ნაყლი ვაგანიოთ, ხელ ამ ნაყლს სიკეთით შესცვლიან. ახალმა თავმჯდომარემ ირაკლიმ ამავე სოფლის მკვიდრმა, თავის გარშემო შემოთავრება ყველა კოლმეურნე და თავისი დიდებულთაგანის წააღობით, ერთიან, მძლავრ კოლმეურნეობად აქცია. „ამ წელს სოფელი დიდებულ მოხალისე ელის. ნაშუადღევს მიწა იძრა. მიწა იძრა ნაშუადღევსაც ხალხი შეშინდა. ზოგიერთი ოჯახი კიდევაც წავიდა სოფლიდან. მიწა კიდევ იძრა. გათაყდა სოფლის განიზუნა. განიზუნეს მარგანიზაციის დროს ზოფიერთებში თავი იჩინეს მახინჯმა ინსტრუქტორმა. ირაკლიმ ხალხი გაიმგზავრა. ცოტა-ნილა დაჩხინენ სოფელში. ერთი მოხუცი გლეხი სოფლიდან სამი კილომეტრის დაშორებით ცხოვრობდა. ირაკლიმ ისიც ჩამოაყვანა. სოფელი გაიბზნა“. — ასე მთავრდება მოთხრობა. მკითხველი სიამოვნებით ჩაიკითხავს ბოლო წინადადებებს და გრძნობს, რომ ერთ-ორ კვარამი განიზუნდება ისევ დაბზრუნდებიან თავიანთ კერას და მათი ცხოვრება უფრო ბედნიერი იქნება.

ქონად „ენათობის“ 1962 წლის ნომერების შინაარსი

მომხრობები, რომანები, პიესები, ნარკვევები

- აბაშიძე ნინო — გადპირილი ხე. მოთხრობა. № 9.
 აგიაშვილი ნიკოლოზი — რთვორ მოკლე თავი გოგია უაშვილმა. მოგონება. № 5.
 ამირეჯიბი ჭაბუა — მუყაოს სცეცელა. მოთხრობა. № 8.
 ბიოლა ჰაინრიხი — დოქტორი მერტყე აგრავებს დღეობს. მოთხრობა. თარგ. ნოდარ ტუხაძისა. № 6.
 გამახურდია კონსტანტინე — დაიით აღმაშენებელი. ტეტრალოგია. № 1, 2, 3, 7.
 გიგაურა გ. — არაგველა შექმერა. ნარკვევი. № 2.
 გოგიავა კლიმენტი — თვალი თვალს რომ მომორდება. მოთხრობა. № 1.
 გოგიაშვილი გურამი — აღამიანის შიოი. მოთხრობა. № 1, ხიდი. მოთხრობა. № 11.
 გოგიაშვილი თენგიზი — ნილაგარი. რომანი. № 3, 4, 5, 6.
 გოთუა ლევანი — ცხოვრება მწყება წყალოლობით. მოთხრობა. № 11, 12.
 გონჩაროვი ი. ა. — ატლანტიკის ტროპიკებში. (თავი წიგნიდან — „ფრეგატი კაპიტანი“). თარგ. ამირან გიბეცკირიასი. № 9.
 დგეზიძე თარგ — ხელმოწერული ბარათი. მოთხრობა. № 10.
 დოლიძე მ. ივრტკო ხ. — წიგნების ჭაღამი. ნარკვევები. № 6.
 დუბინსკი ილია — ლენინის უახლოესი ამხანაგთაგანი. ნარკვევი. № 4.
 ვაკელი იონა — ხელაშვილებს თვხი. პიესა. № 7, 8.
 ვასაძე ე. — გარსია. მოთხრობა. № 12.
 ზედგინიძე გიორგი — ნოელები. № 5.
 ზედგინიძე ელიზბარი — გიბიხული დაიწყო აღტყ. რომანი ნაწილი მეორე. № 1, 2.
 იაკიშვილი ვლადიმერი — სპირალი. მოთხრობა. № 10.
 იმანიშვილი რევაზი — ელაკას ატომბუსზე აგვიანლება. მოთხრობა. № 1.
 იოსელიანი იტა — ცეცხლთან თამაში. მოთხრობა. № 2.
 კაკაბაძე პოლიკარპე — ცხოვრების ჭარა. პიესა. № 1, 2.
 კანდელაკი ვალერიანი — ჭარლის წიგნობებში. პიესა. № 10.
 კვიციანიძე დავითი — აღმართი. რომანი. № 7, 8, 9, 10.
 კლდიაშვილი სერგო — ერთი დღე ბეთანელის ცხოვრებაში. მოთხრობა. № 11.
 კობიძე რამაზი — მოთხრობები. № 5.
 ლაბაძე გ. — დედა. მოთხრობა. № 12.
 ლოსხიცი მიხეილი — ზეგნული ქალაშვილი. მოთხრობა. თარგმანი გურამ ტუხანიკაშვილისა. № 4.
 მრტაშვილი ლადო — ყაბახი. რომანი. № 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.
 მუხომიანი ბიკარი — ახლო იქარტორი. მოთხრობა. № 8.
 როსტოველი ლეონიდი — კომუნისტის დედა. ნარკვევი. № 2.
 რურუა ილია — რაუთა. მოთხრობა. № 9.
 სტიინბეკი გონ — ზამთარი ჩვენი მდღეარებშია. რომანი. თარგ. ვახტანგ კეღიძისა. № 10, 11, 12.
 სულაქარი არჩილი — აბელის დაბრუნება. მოთხრობა. № 7. ხიდი. მოთხრობა. № 12.
 ჭავჭავაძე ირ. — ნადიდე. მოთხრობა. № 12.
 ქალაქიძე მიხეილი — ბური და იარაღი. მოთხრობა. № 4.
 ყოფიანი ედიშერი — ჭარში გაწვეული მუსიკა. მოთხრობა. № 9.
 შატერაშვილი ზ. — მუღმიე ძიებამი. ნარკვევი. № 6.
 შატერაშვილი გიორგი — თოდში... შავი მოკასინებით. მოთხრობა. № 4.
 ჩეჟურიშვილი ვალერიანი — ტრამვაი მიდის პარკში. მოთხრობა. № 5; შრომის სიმფონია. ნარკვევი. № 2.
 ჩიქოვანი ივრილი — სინაო. მოთხრობა. № 6.
 ჩხიძე ბორისი — კეთილი სიტყვა. მოთხრობა. № 3.
 ჩხიძე თარი — ახალწლის უამეს. მოთხრობა. № 12.
 ცხიკვაძე პიარასი — მოთხრობები. თარგ. ნ. შიქაძისა. № 8.
 წვერავა სიმონი — მზე ისევე მალდა იყო. ნარკვევი. № 6. ძეღვევის ქვეშ. მოთხრობა. № 11.
 მენდელევი ერნესტი — ფრენსის შაკობერის ხანმოკლე ბედნიერება. მოთხრობა. თარგ. ბ. ჩხაიძისა და ი. ყაჭეიშვილისა. № 3.

ლექსები და პოეზიები

- აბაშიძე ირაკლი — ხმა ზეთისხილის ბაღში. ლექსი. № 3; ხმა ვალანის ჰქენთან. ლექსი. № 9.
 ამირანიშვილი მარი — შოთას სურათი. ლექსი. № 6.

- ადამია ალიო — ლექსები. № 1.
 აკობა შოთა — ეხვერკესის მშენებლებთან. ლექსები. № 2.
 ამისუფაშვილი შალვა — ლექსები. № 10.
 აფხაძე შალვა — ლექსები. № 11.
 ბერულავა სუტა — გამაზრებულებს. ლექსი. № 8; ლექსები. № 9.
 ბობოხიძე კალე — სიცოცხლის დახადება. ლექსი. № 4.
 ბუცივა ემილიანი — თქმულება ანდრიგშე. მოღალატური პოემა. თარგმ. სუტა ბერულავასა. № 1.
 გავუა სუტა — ლექსები. № 12.
 განიხილადე დავითი — ლექსები. № 6.
 ვარდოშვილი ზარბაზნი — ლექსის გაზენა. ლექსი. № 8.
 ისაყიანი ავეტიკი — აბუ ლალაშაირი. პოემა. თარგ. რევაზ თეარაძისა. № 5.
 კალაძე კარლო — ლექსები. № 5.
 კალევალა, ფინური ეპოსი. — თარგმ. შოთა ჩანტლაძისა. № 11.
 კახიძე ვიორჯი — ყოველ ამინდში გავზაფხულდები. ლექსი. № 4; ლექსები. № 8.
 კახიძე შედვა — ლექსები. № 6.
 ლებანიძე მურმანი — ლექსები. № 7.
 ლეონიძე ვიორჯი — საახალწლო. ლექსი. № 1; ლექსები. № 2; ციგნარო. ლექსი. № 10.
 „ლექსები“. № 11; ლექსები № 12.
 მარჯვანი რევაზი — ლექსები. № 3, ელგვია მეგობრის სიკვდილზე. ლექსი. № 8; ლექსების წიგნიდან „სივლე ახალი“. № 11.
 მარცხულავა ალიო — მერცხლები. ლექსი. № 4; ლენინის „პრაედა“. ლექსი. № 5.
 მრევლიშვილი შავვალა — საირმის ეტიუდები. ლექსები. № 8.
 ნადირაძე კოლაუ — სადი — პაღიზ. ლექსი. № 5.
 ნარიშანიძე ხილოვანი — სიცოცხლის ხმით იშრალედი. სეზო. ლექსი. № 5.
 პო ედვარ ალანი — ყორანი. ლექსი. თარგმ. ფილიპე ბერაძისა. № 8.
 რაღეე რაინერ მარია — ლექსები. თარგმ. ზ. კაკაბაძისა. № 3.
 ხულაბერიძე ლადო — თამაში. ლექსი. № 1; ლექსები. № 11.
 უიტმენი უოტ — როცა ეზოში გაზაფხულია. ლექსი. თარგ. თამაზ ჩხტენკელისა. № 3.
 ფაშალაშვილი ხეკო — ლექსები. № 9.
 ფორჩხიძე შალვა — ხმერისა და სიხუმის შორის. ლექსი. № 5.
 ფროსტი რობერტი — ლექსები. თარგმ. ზ. გამსახურდიასა. № 12.
 ქელიძე მახვილი — ლექსები. № 3.
 შუთათელი ალექსანდრე — ლექსები. № 10.
 შანშიაშვილი ხანდრო — აქლემის კეზი და მებობზე მამლაყინწა. იგავი. № 4.
 შერაზადიშვილი შაქარია — ლექსები. № 9.
 შინკუბა შავრატი — ლექსები. თარგ. გ. კალაძისა. № 12.
 ჩარკვიანი ჩანსული — ლექსები. № 1. მერაბ მაწუხებს, იგი შენა ხარ. პოემა. № 12.
 ჩაჩავა ნიკოლოზი — ლექსები. № 2.
 ციცილაძე გრიგოლი — ორი ლექსი. № 12.
 ქვილიძე ოთარი — წიგნიდან „ათას ერთი ღამის წერილები“. ლექსი. № 9.
 კვილაძე თამაზი — ლექსები. № 7.
 კვილაძე ოთარი — ლექსები. № 1; იტალიური რეველი. ლექსი. № 4; თიბის ხაში ფირფიტა. ლექსი. № 9.
 ჭავჭავაძე ვახტანგი — ლექსები. № 4.
 ჭავჭავაძე თამარი — ლექსები. № 12.
 ჭანგულაშვილი თეიმურაზი — ვერ დამთავრებს ღრო შენს სიცოცხლეს. ლექსი. № 2; ძალა მიწისა. პოემა. № 7.

„პრავდის“ 50 წლისთავი

ნატროშვილი ვიორჯი — მსოფლიო შექერა. № 5.

ფილი რატომხარის 45 წლისთავისათვის

ცაქაიშვილი ხომონი — გონგატის ბრძოლა. № 10.

შვიდწლისის მოწინავენი

ახათიანი მამია — სვანური თქმულება. № 1.

ქაშვილიშვილი იორამ, შეურილადე გივი — ოქროს ხელები. № 1.

მეფისბატონის გარემო

გაბრიელია ვიქტორი — ეფესისტყაოსნის ერთი ტაძრის გააფხისათვის. № 11.

გუგუშვილი შ., მოწმინძე ლ. — ეფესისტყაოსნის 281-ე სტროფის შესახებ. № 11.

თაყაიშვილი იქვთიმე — ელენე თარხან-მოურავისეული ხელნაწერი ეფესისტყაოსანი. № 2.

თოდუა შავალი — მცირე შენიშვნები ეფესისტყაოსანზე. № 8.

ერწმანა ვიქტორი — როცა რუსთაველს კითხულობ. № 5.

ნათქ ნოდარი — ეფესისტყაოსნის ერთი სტროფის შესახებ. № 5.

პონდოვი ვაბრიელი — რუსთაველის გმარი ტარიელი. № 8.
წერეთელი გიორგი — ვეფხისტყაოსნის ტექსტის შეცნობილი გამოცემისათვის. № 2.

ხელოვნება

ანთაძე დოდო — კოტე მარჯანიშვილის მუშაობა „პამლეტზე“. № 7.
ვახეანიშვილი თამარი — კოტე მარჯანიშვილის დადგმა „კაკალ გულში“. № 10.
ვლადივიჩი კირილე — ნიკო ფიროსმანიშვილის სურათები. № 3.
კარბელაშვილი მერი — სერგო ჭიჭულაძის ნახატები ქართული ხალხური ზღაპრების კრებულისათვის. № 3.
პატარიძე კუკური — კოტე მარჯანიშვილი რეპეტიციაც. № 2.
პეტკური ზორბი — მისების დამრახველი თეატრის პიონერი. № 7.

პრიტიკა, პუბლიცისტიკა, მემორია

ასათიანი გურამი — სიმონ ჩიქოვანის პოეტური სახეები. № 7.
ბაღრიძე შოთა — ლეონტი მროველის ავტორობის საკითხისათვის. № 7.
ბათიაშვილი გ. — თანამედროვე თურქული პოეზია. № 12.
ბენაშვილი დამირტი — ფილოსოფიური მოტივები ვალაქტონის შემოქმედებაში. № 9.
ბერულავა ზურა — შინაარსობი და ნაყოფიერი მოღვაწეობა. № 3.
ბრეგვაძე გრ. — სოციალისტური მრავალფეროვანი სახელმწიფოს ფუძემდებელი. № 12.
ბუაჩიძე ვასტონი — ენაქვე რუსო ქართულ მწერლობაში. № 6.
ბუღაჩიძე თენგიზი — ლეგ ტოლსტოი. № 10, 12.
გაგოშიძე ვახტანგი — იგივე თარხნიშვილის მსოფლმხედველობისათვის. № 8.
გაფრინდაშვილი მიხეილი — გიორგი წერეთლის შემოქმედებითი მეთოდის თავისებურებაში. № 6.
გაჩიჩილაძე ვივი — მხატვრული თარგმანის თეორიის შესახებ. № 8.
გვახარია ვაჟა — იშთარის მოგზაურობის კიმში. № 7.
ვფიშინი ნ. — გონებრივ და ფიზიკურ შრომის შორის არსებითი განსხვავების ლაკვიდაციის გზები. № 3.
გიორგიძე გიორგი — ქართული ფრანკმასონობის საკითხისათვის. № 2.
დონაძე ვასტონი — ილია ჭავჭავაძე მილიტარზმისა და იმის საფრთხის შესახებ ევროპაში. № 3.
ენაიაშვილი ვ. — ახალი თეორიული დებულებანი და დასკვნები სკვპ პარტიამაში. № 1.
თავიშვილი გიორგი — სოციალისტური პემანიზმი. № 8.
თევზაძე ვივი — ხეტა ბერულავას პოეზია. № 5.
კაკაბაძე მანანა — დავით აღმაშენებელისა და დემეტრე მეფის ლირია. № 4.
კაკაბაძე ნოდარი — „ფილოსტორი პარადიგმა“. № 6; გერონტი ჭიქოძე. № 7.
კალანდარიძე ლეონტი — ფიქრები და რეპორტაჟი. № 1; დიდი ადამიანთმცოდნე. № 9.
კანკავა გურამი — ქართული ისტორიული პროზის ტრადიციები. № 3, 5.
ახალაგაბრიაშვილი ირაკლი — თანამართლისათვის. № 12.
კენჭიჭიშვილი ირაკლი — გიორგი ნატროშვილის კრიტიკული წერალები. № 4.
კეწელიძე თენგიზი — ბაპარი — მშვიდობისა და განახლების მომხრეობა. № 3.
კვინიჭილაშვილი ტარიელი — მიხეილ ჭავჭავიშვილის გზებით „გლეხი“. № 1.
კოჭლაშვილი ალექსანდრე — გიორგი წერეთელი და ქალის ნათობის საკითხი. № 9.
დომიძე გიორგი — დავა სამშობლო ერაყული კულტურის შემდგომი განვითარების გზების შესახებ. № 10, 11.
მანსურაძე დავითი — სოციალიზმის მსოფლიო სისტემა. № 2.
მეგრელიძე იოსებო — აზოციაციონომიკური და რუსთველოლოგი. № 8.
მერჯანიძე გიორგი — მხატვრის ისტატობა. № 6.
ნათაძე რევაზი — მეცნიერული ფსიქოლოგიის ფუძემდებელი საქართველოში. № 2.
ნუცუბიძე შალვა — მაქსიმე აღმასრულებელი და ქართული კულტურის საკითხები თანამედროვე მეცნიერებაში. № 4. მანიჩიელობა სპარტაგელოში და რუსთაველის შემოქმედება. № 10.
ურბანიანი ვივი — უცხოელ მოგზაურთა ცნობები ქართულთა შესახებ მე-17 საუკუნეში. № 8.
ფლნტი ბერი — დარცხრომელი ქართველოლოგი და ეთნოგრაფი. № 5.
რევიშვილი შოთა — პეტრე დემეტრის ესტეტიკური რევიზიონიზმი. № 2.
სანაბრაძე ალ. — არსო თნელი — მხატვრობის პოეტიკა. № 4.
სართიანი ტ. — ილია ჭავჭავაძის ზოგიერთი გამოუქვეყნებული მასალა ეკონომიურ საკითხებზე. № 5.
ხატიაშვილი ვ. — ნიკო ნიკოლაძის რევოლუციური-დემოკრატიული მოღვაწეობის ისტორიადან. № 3.
ფირცხალავა გირაშიძე — სოციალიზმის დიდი მონაპოვრები. № 11.
შენგელიანი მიხეილი — სამედიცინო ბიოლოგიური საკითხები სულხან-შაბა ორბელიანის ნაწარმოებებში. № 6.
შულაინა ივარი — კონსტანტინე ვამსაჟორდიას რომანი „მთვარის მოტაცება“. № 4.
ჭილაძე თამარი — მაქსე შე წემი განახლება. № 12.
ჭილაია სერგი — ირაკლი აბაშიძის შემოქმედება. № 1, 2; პოლიკარპე კაკაბაძის დრამატურგია. № 8.
ჭინჭარაული ალ. — ვივა-ფშვილას ტექსტის დადგენისათვის. № 2, 3.
ხარაძე ევგენი — კოსმოსის დამყარება. № 4.
ხერხეულიძე გრ. — ლათო ასათიანის ლირია. № 12.
ხუბულური დ. — „სეზამ გალუ კარი“. № 4.
ჭილაძე გიორგი — პოგარტის ესტეტიკა. № 6, 7.

საზოგადოებრივი აზრის ისტორიიდან
სურგულაძე ივ. — მე-18 საუკუნის რუსეთის და საქართველოს ურთიერთობის შესახებ. № 12.
ხანთაძე შოთა — ქართული პოლიტიკური აზროვნება მე-18-19 სს. დაზღვევს. № 12.

რუსული პოეზიის დამალა საბატონოელოში

ანტოკოლსკი პავლე — ლედი ჰამილტონი. ლექსი. თარგ. გრ. აბაშიძისა. № 6.
ახმაღოლია ბელა — ქართულ ქალთა საბეღები. ლექსი. თარგ. ა. კალანდარიძისა. № 6.
ვასილიევი ს. — უსათურო. ლექსი. თარგ. შ. ნიშნიანიძისა. № 6.
დუგონინი მახვილი — საღ დავიბადე? ლექსი. თარგ. შ. ნიშნიანიძისა. № 6.
მეფიროვი ალექსანდრე — ქართული ცეკვა ხმლებით. ლექსი. თარგ. შ. ნიშნიანიძისა. № 6.
მორიცი იუნა — კატენკლები. ლექსი. თარგ. მ. ფოცხიშვილისა. № 6.
სოლოუხინი ვ. — უსათურო. ლექსი. თარგ. თ. ჭელიძისა. № 6.
სურგოვი ალექსეი — თანატოლს. ლექსი. თარგ. ხ. ბერულავასი. № 6.

აუზიანის ბარბაცვალაძის 125 წლისთავი

ბუშინი ა. ს. — დეკაბრისტები ციმბირში. ლექსი. თარგ. კონსტ. ჭიჭინაძისა. არიონა. ლექსი. თარგ. ვალ. ვაფრიონდაშვილისა. უსათურო ლექსი. თარგ. შიხ. ჭელიძისა; ზღვას. ლექსი; უსათურო. ლექსი. თარგ. ვანო წულუჭიძისა. № 2.
ტიხონოვი ნიკოლოზი — ბუშინი — ჩვენი თანამედროვე და თანამებრძოლი. № 2.

ა. ი. ბერძენის დაბადების 150 წლისთავი

ინჟირველი გ. — დიდი რუსი მოაზროვნე. № 4.
სააკაძე შ. — გერცენი და საქართველო. № 4.

დავით კლდიაშვილის დაბადების 100 წლისთავი

გერხაია ხერგო — შეხვედრები დიდ ქართველ მწერალთან. № 9.
ვოსლანშვილი შალვა — დავით კლდიაშვილი და ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება. № 9.
წულუჭიძე ვანო — ქართული მხატვრული სიტყვის მშენებელი. № 9.

მირზა ფათალი ახუნდოვის დაბადების 150 წლისთავი

აფლიანი ამირანი — მირზა ფათალი ახუნდოვის ერთი დეალოს გარემოთ. № 10.
ქანიშვილი მიხეილ — დილა აზერბაიჯანელი მწერალი — განმანათლებელი. № 10.

ილია ჭავჭავაძის დაბადების 125 წლისთავი

ბარბაქაძე ბეჟანი — პორტრეტი ილია ჭავჭავაძის პროზაში. № 11.
გაჩეჩილაძე სიმონი — ილ. ჭავჭავაძის „გუბნის დედის“ გავებისათვის. № 11.
ზამხაძე ვლადიმერი — მმანდაფიცი. № 11.
კალანდარიძე ალექსანდრე — ილია ჭავჭავაძის უცნობი ფსევდონიმები და ნაწერები. № 11.
რადიანი შალვა — ილია ჭავჭავაძე და ახალი ქართული ლიტერატურის პრობლემები. № 11.

გორგოდინოს ზამქოლის 150 წლისთავი

ნაკაშიძე ნოდარი — საბელოვანი ფურცელი რუსი ხალხის წარსულიდან. № 11.

კულტურის საკითხები

ანდრონიკაშვილი ირაკლი — სიუჟეტოვანი საილუმლოს ამოცნობა. № 11.

წარსულიდან

გაორგაძე ბეჟანი — დან ჯოზეფე ჯულიე და მისი რეალაცია საქართველოს შესახებ. № 6.
ვაგიჩაიშვილი ფილიპე — რთი ეპიზოდი ილია ჭავჭავაძისა და ჩემი ნაცნობობის დროიდან. № 12.
ვართაგავა ამოლიტე — ილია, ვაჟა, გიგა ყიფშიძე. № 3, 4, 5.
კეელიშვილი ნ. — მიხეილ ჭავჭავაძი და სახლრო ამბებტლო. № 4.
იამვილი სეთი — ნახული და გავონილი. № 9, 10, 11.
ხუღიაშვილი დავითი — საშობლოსათვის. № 5.
სხირტლაძე სიმონი — აჯაკი შრავალაშში. № 10.
ფირცხალაიშვილი აღ. — მხატვარი გ. ვ. გაგაინის მოხსენება მინისტრ ზერნიშვილისაში. № 7.

ძინარია ა. — XIX საუკუნის ქართული მოღვაწეები აფხაზეთის შესახებ. № 7.
 ქანდლამე დავითი — ოსმალეთის ლაზი სარდლები და სახელმწიფო მოღვაწეები (1788—1789 წ.). № 3.

ბავოსათმშობარი

დოლიძე ი. — დიდი მეცნიერი და მოქალაქე. № 7.

ვიზნაზის მიმოხილვა

აბაშიძე ზურაბი — შტეტან ცვაიგი ქართულად. № 11.
 აბაშიძე ზურაბი, კახინაშვილი ვიქტორი — ანტიფაშისტო მწერლის ცხოვრება და შემოქმედება. № 6.

ამისუღაშვილი შალვა — მშობლიური მიწის მადლით. № 3.
 ანთუღაა ი. — ქართული საზოგადოებრივი აზრის ორმა მეცნიერული შესწავლისათვის. № 3
 არეღუამე სიმონი — მამია ასათიანის მოთხრობები, № 2; „აჯანყებული გეო“. № 10.

დოლიძე გივი — სახელმწიფო ქართული ენის საფუძვლებზე. № 5.
 დოლიძე გიორგი — აფრიკელი მწერლის შალვა მისია. № 10.
 ზამხაიძე ვლადიმერი — მოთხრობები ბავშვებსა და ბუნებაზე. № 4.
 ზარდალიშვილი ვრ. — მონოგრაფია ქუთაისის შესახებ. № 10.

თოფურია აკაკი — ლიტერატურული ბარკეცები. № 7.
 კენჭოშვილი ირაკლი — „ნაუგლის“ ახალი გამოცემის გამო. № 6.
 კვიციანი რ. კარტოზია ბ., რუსია გ. — ფილოსოფიის ისტორიის მოკლე კურსი. № 7.
 ლანგი დავითი — საყურადღებო გამოკვლევა. № 2.

ლოშიძე გივი — აბაღაზრდა მკვლევარის წიგნი პლენარების ესთეტიკაზე. № 4.
 ლომოური ნოდარი — ფლავიუს არიანე „მოგზაურობა შვეი ზღვის ვარშემო“. № 2.
 მესხიშვილი გ. — შ. გლინიშვილის „მოლოდინი“, № 5.

მეტრეველი გურამი — როგორ ამეტყველებენ ლურსმული წარწერები. № 5.
 მშაღლიძე ნოდარი — გოეთეს „რაინდე შელა“. № 8.
 ნეტუბიძე ვრიგოლი — „ჩაქადული და წყაროები“. № 2. კოლაუ ნადირაძის „არქეოლი“. № 12.
 რადანი შალვა — მონოგრაფია ეაე-ფშველზე. № 2.

სტეფანიშვილი ა. — მონოგრაფია საქართველოს სახალხო მეურნეობის განვითარების შესახებ. № 3.
 სულაბერიძე ლადო — „დაუმთავრებელი ბალადა“. № 4.
 სულაბერიძე შოთა — შ. ამისუღაშვილის სიმღერები. № 7.

ფაღავა კ. — „ეისრამიანის“ ახალი გამოცემა. № 12.
 ფრუიძე ლევანი — შრომა ქართულ მთელთა ეთნოგრაფიაზე. № 2; მასალები საქართველოს ეთნოგრაფია-მეცნიერების ისტორიისათვის. № 9.

ღვინიაძე ნინა — სიყვარული დაწერა. № 6; წიგნი ზეგნ თანამედროვეზე. № 11.
 ჯღონი შალვა — აფხაზი პეტრის რჩეული ლექსები. ქართულ ენაზე. № 10.
 ჟაღნიშვილი სიმონი — ღია შერილი „მხათობის“ რეაქციის. № 10.

შავგულშიძე ანზორი, ინწკორველი ელენე — ვიბერნეტო და ფსიქოლოგია. № 9.
 შალაბერიძე გიორგი — წიგნი სალიტერატურო ენისა და მწერლობის საკითხებზე. № 8.
 ხანტლაძე ვ. — სამკითხა და უცხოელ მეცნიერთა გამომხატება ბროფ. პ. გუგუშვილის ერთ წიგნზე. № 1.

ჩართოლანი მიხეილა — ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წიგნების კრებული. № 11.
 ჩხეციელი ზურაბი — ბრეტის პირველი ქართული თარგმანი. № 7.
 ჩიკავაძე შ. — ტექსტოლოგიური შენიშვნები. № 1.

ციხეილი სარგისი — მოსე გოგიბერიძე — ვეფხისტყაოსნის მკვლევარი. № 6, ბესიკ ვაბაშვილის თხზულებათა აკადემიური გამოცემა. № 12.
 ციციანიშვილი ფემა — გული ლეჩქბს გელს. № 8.

ჭანტურიშვილი დავითი — საყურადღებო გამოკვლევა ქართულ ფრაზოლოგიაში. № 5.
 მუშაბერიძე ზურაბი — პეტრის პირველი წიგნი. № 1; შოთა ზამხაიანის ლექსების კრებული. № 9.

ხარაშვილი ბესარიონი — ნოდარ წულესიკობის „მეტყვის პირას ვათვარებელი კაცები“. № 12.
 ზუნდაძე არკადი — წ. თორგომიანის რომანი „ჩაქტრობილა ციცილი“. № 1.
 ჯაღლიძე ილიშაბი — შირი სიღრთილით მოვეცილოთ მხარგრეულ თარგმანს. № 9.
 ჯანუბი ვლადიმერი — მურმან ლებანიძის ლექსები. № 4; მარიჯანის მოთხრობების კრებული. № 8.

ახალი წიგნები

„საზოგადოებრივი“

- ილია ქავჭავაძე** — თხზულებათა სრული კრებული ხუთ ტომად. V ტომი, პავლე ინგოროეცას რედაქციით. გვ. 780. ფასი 3 მან. 80 კაბ.
- ალექსანდრე უაზბეგი** — ტომი I. მოთხრობები და რომანები. რედ. ც. ჭაფარიძე. გვ. 580. ფასი 2 მან., 25კაბ.
- ალექსანდრე უაზბეგი** — ტომი II. მოთხრობები და რომანები. რედ. ნ. ინსარიძე. გვ. 560. ფასი 2 მან. 10კაბ.
- ხულხან-საბა ორბელიანი** — თხზულებანი II ტომი. ალ. ბარაშვილისა და ე. მეტრეველის რედაქციით. გვ. 386. ფასი 1 მან. 60 კაბ.
- მხეილ ჭავჭავაძე** — რჩეული თხზულებანი 6 ტომად. ტომი V. რედ. ც. ჭაფარიძე. გვ. 742. ფასი 1 მან. 45 კაბ.
- ი. ვრიშაშვილი** — ტომი მეორე. რედ. ვ. ჭავჭავაძე. გვ. 422. ფასი 86 კაბ.
- გიორგი ლეონიძე** — თხზულებათა კრებული ექვს ტომად. ტომი I. ლექსები. რედ. ე. ჭავჭავაძე. გვ. 432. ფასი 1 მან. 5 კაბ.
- ხერკე ჭილაია** — მეოცე საუკუნის ქართული შერელობა. ნაწილი მესამე. რედ. შ. ძიძიგური. გვ. 455. ფასი 1 მან. 20 კაბ.
- ერეკლია ქარელიშვილი** — შერეობა და ცხოვრება. რედ. ბ. შირცხელაია. გვ. 222. ფასი 70 კაბ.
- ლევან გოთუა** — გმირთა ვარამი. წიგნი მეოთხე. რედ. ნ. ინსარიძე. გვ. 664. ფასი 1 მან. 40 კაბ.
- მარია ბარათაშვილი** — ჭრიჭინა. პიესა. რედ. ბ. შირცხელაია. გვ. 228. ფასი 80 კაბ.
- თენგიზ გოგოლაძე** — ნიაღვარი — რედ. ილ. ხოშტარია. გვ. 242. ფასი 30 კაბ.
- ელიზბარ ზედგინიძე** — ოტროს თემნიანი. რედ. მ. ბაკრაძე. გვ. 346. ფასი 62 კაბ.
- შალვა ფარაჩხიძე** — ხმელისა და სიზღვის შორის. რედ. ვ. ზობოხიძე. გვ. 180. ფასი 40 კაბ.
- ლევ ტოლსტოი** — ტომი I. თარგმანი ანტონოვიჩისა, რედ. თენგიზ ბუაჩიძე. გვ. 329. ფასი 1 მან. 40 კაბ.
- ლევ ტოლსტოი** — ტომი II. მოთარგმნელები: ირ. ქავჭავაძე, ნ. ქუჩუკაშვილი, ლ. ტიტინიძე, მ. ბაკრაძე, დ. კასრაძე, ც. ზეიძე. რედ. თენგიზ ბუაჩიძე. გვ. 575. ფასი 2 მან. 13 კაბ.
- ლ. ლეონოვი** — რუსული ტყე. თარგმ. გ. კარბელაშვილისა. რედ. ნიკ. აგიაშვილი. გვ. 755. ფასი 1 მან. 70 კაბ.
- ილ. ევრემოვი** — ანდრომედას ნისლეული. მოთარგმნელი დ. კაკაბაძე და ე. გოგოლაშვილი. რედ. ელ. გოგოლაშვილი. გვ. 346. ფასი 73 კაბ.
- დ. დემარჩიანი** — ვარდანაწი. წიგნი I. თარგმანი ს. მანუელისა და მ. ბენიამინისა. რედ. არჩ. დავითანი. გვ. 405. ფასი 1 მან. 56 კაბ.
- იონ კრიანკა** — რჩეული. ზღაპრები და მოთხრობები. თარგმ. დ. გიორგაძისა. რედ. გ. ციციქიშვილი. გვ. 214. ფასი 38 კაბ.

„ნაკადული“

- ედუარდ მახი** — კლამბუზის ფესბურთული გუნდი. თარგ. ე. ყიფიანისა და გ. გომართელი. რედ. შ. დარსხელიძე. გვ. 174. ფასი 25 კაბ.
- ზაქარია შერაზაძეშვილი** — ჩიტის მოტანილი ამბავი. რედ. ნ. ბეზარაშვილი. გვ. 52. ფასი 6 კაბ.
- გ. შატავი** — ზეიდმეტწლასანი, თარგ. ნ. ლასხიშვილისა და ნ. მესხის. რედ. მ. კორძაია. გვ. 723. ფასი 1 მან. 25 კაბ.
- ნაზი კილასოვა** — ჩემი დაიკო მთავო. რედ. გ. კაქუხიძე. გვ. 20. ფასი 40 კაბ.
- სამუელ ლორე** — ბერძენი ბიჭის წერილი. თარგმ. ელენე კიკვიძის. რედ. მ. ამაშვილი. გვ. 42. ფასი 20 კაბ.
- ნიკოლოზ ძიძიშვილი** — ივანე ბერტაშვილი. რედ. ვ. ძიძიგური. გვ. 88. ფასი 20 კაბ.
- არინავოვი** — დამსა, ბრინჯაოს ფრინველი. თარგ. ეთერ კეჭელაძისა. რედ. ლ. ცაფარიშვილი. გვ. 534. ფასი 1 მან. 75 კაბ.
- არკადი ვადაძი** — რჩეული ორ ტომად. მეორე ტომი. მოთარგმნელები: მ. ლეზანძე, ბ. შენელი, ვ. ძიძიგური, ნ. ნაჩავაძე. რედ. ე. ძიძიგური. ნ. წირაძე. გვ. 414. ფასი 1 მან.

ფასი 80 კპპ.

6^{21/10}

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„М Н А Т О Б И“

ИЗДАТЕЛЬСТВО „САБЧОТА МЦЕРАЛИ“